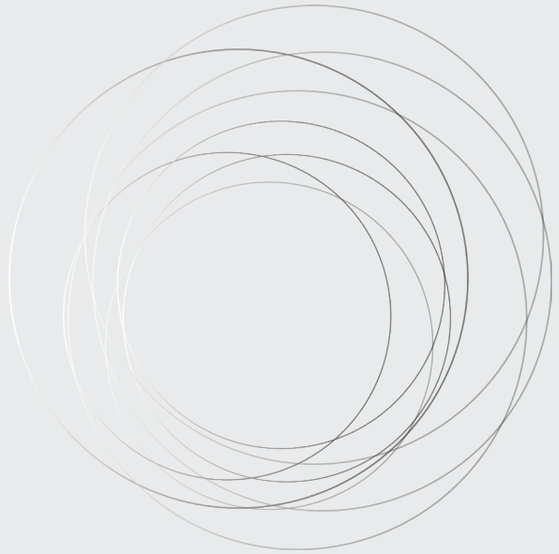
STATUL, SECURITATEA ŞI DREPTURILE OMULUI ÎN ERA DIGITALĂ

Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale

CARTEA JURIDICĂ

Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală

Global Campus of Human Rights
JUSTIȚIE VERDE
Suedia Sverige
Această publicație a fost elaborată cu suportul financiar al Suediei

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

STATUL, SECURITATEA ŞI DREPTURILE OMULUI ÎN ERA DIGITALĂ

Materialele conferinței ştiinţifico-practice internaţionale

Coordonator: Rodica CIOBANU

CARTEA JURIDICĂ

CHIŞINĂU-2025

MINISTRY OF EDUCATION AND RESEARCH OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
MOLDOVA STATE UNIVERSITY

STATE, SECURITY AND HUMAN RIGHTS IN DIGITAL AGE

Materials of the scientific-practical international conference

Coordinator: Rodica CIOBANU

CARTEA JURIDICĂ
CHISINAU-2025

Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală. Culegere de studii și articole elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor prezentate la Conferința științifico-practică internațională „**Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală**”, eveniment organizat în contextul realizării subprogramului de cercetare ***Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor*** (01.05.02), 12-13 decembrie 2024, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova.

Aceasta publicație este susținută de AO „EcoContact” în contextul realizării proiectului „O justiție verde pentru un mediu protejat și comunități durabile în Republica Moldova”, cu suportul financiar al ambasadei Suediei.

Opiniile exprimate și conținutul textului aparține autorilor, care poartă răspundere pentru aceasta și nu reflectă neapărat poziția Suediei sau a organizațiilor donatoare.

Colegiul de redacție:
Rodica CIOBANU
Rodica IORDANOV
Veronica MOCANU
Natalia CRECIUN
Olga BACIU

Procesare computerizată: Angelina Lavric

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

"Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală", conferinţă ştiinţifico-practică internaţională (2024 ; Chişinău). Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală : Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale = State, security and human rights in digital age : Materials of the scientific-practical international conference : [12-13 decembrie 2024, Chişinău] / coordonator: Rodica Ciobanu ; colegiul de redacţie: Rodica Ciobanu [et al.]. – Chişinău : Cartea Juridică, 2025 (Lexon-Prim). – 668 p. : tab.

Antetit.: Ministerul Educaţiei şi Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat din Moldova. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez. paral.: lb. rom., engl. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – Cu suportul financiar al Ambasadei Suediei. – [30] ex.

ISBN 978-9975-3418-7-5.

[34+32]:004(082)=135.1=111

S 79

EDITURA LEXON

MD-2049, mun. Chişinău, str. Pan Halippa 6G/13A
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

CUPRINS

Rapoarte

Elena ARAMĂ
Universitatea de Stat din Moldova
ESTE JUSTIȚIE PREDICTIVĂ VIITORUL JUSTIȚIEI? 18

Ion GUCEAC
Universitatea de Stat din Moldova
ANVERGURA CONSTITUȚIONALĂ
A POLITICII STATULUI ÎN
SFERA RELAȚIILOR SOCIALE 29

Rodica CIOBANU
Universitatea de Stat din Moldova
CRIZA DE INTEGRITATE ȘI PROVOCĂRILE
JUSTIȚIEI DE TRANZIȚIE 48

Péter KLOTZ
Ludovika University of Public Service, Budapest, Hungary
FROM STATE CAPTURE TO STRATEGIC CORRUPTION:
EMERGING THREATS TO STATES 64

COMUNICĂRI:

Gheorghe COSTACHI
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova
ESENȚA ȘI MENIREA PUTERII DE STAT CA INSTRUMENT
DE ASIGURARE A SECURITĂȚII 70

Serghei SPRINCEAN
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova
CONSECINȚE SECURITARE ALE RECUNOAȘTERII
INDEPENDENȚEI TRANSNISTRIEI ÎN CONTEXTUL
„CRIZEI ENERGETICE” DE LA ÎNCEPUTUL ANULUI 2025 79

Svetlana SLUSARENCO
Universitatea de Stat din Moldova
DEMOCRAȚIE ACCESIBILĂ ȘI INCLUZIVĂ –
CERCETĂRI EMPIRICE 91

Alexandru ZUBCO, Universitatea de Stat din Moldova,
Oficiul Avocatului Poporului, **Svetlana SLUSARENCO**
Universitatea de Stat din Moldova
ROLUL INSTITUȚIEI OMBUDSMANULUI ÎN REALIZAREA
SUPRAVEGHERII ACTIVITĂȚII O
RGANELOR SECURITĂȚII STATULUI 100

Arina ANTOCI
Universitatea Tehnică a Moldovei. Universitatea de Stat din Moldova.
ICAR ȘI DILEMELE PUTERII: LIMITELE TEHNOLOGIEI ȘI
DREPTURILE OMULUI ÎN ERA DIGITALĂ 111

Lilia CHIRTOACĂ
Universitatea de Stat din Moldova
UNELE ASPECTE DIN JURISPRUDENȚA CtEDO PRIVIND
ECHILIBRAREA DREPTURILOR: PROTECȚIA DATELOR,
LIBERTATEA DE EXPRIMARE ȘI ACCESUL LA INFORMAȚII 119

Gheorghe RENIȚĂ
Universitatea de Stat din Moldova
OBLIGAȚIILE NEGATIVE ALE STATELOR ÎN BAZA
CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI 124

Cristina Ioana DRAGOMIR GALAN
Universitatea de Stat din Moldova,
Curtea de Apel Ploiești, Romania
GARANTAREA DREPTULUI LA VIAȚĂ PREVĂZUT DE ART. 2 AL
CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOROMULUI DE CĂTRE I
âNSTANȚELE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV 133

Valentin MĂRGINEANU
Universitatea de Stat din Moldova
DREPTATEA ÎN SPIRITUL ȘI LITERA LEGII 146

Olga TATAR
Universitatea de Stat din Comrat
LAW AS A MEASURE OF INDIVIDUAL FREEDOM
AND RESPONSIBILITY 154

Olga TATAR
Universitatea de Stat din Comrat
LAW, LEGAL CONSCIOUSNESS AND LEGAL CULTURE
IN THE SYSTEM OF SOCIAL NORMS 164

Pavel ȚURCAN
Universitatea de Stat din Moldova
STATUTUL DE AGENT ECONOMIC AUTORIZAT PRINPRISMA
NOULUI COD VAMAL AL REPUBLICII MOLDOVA 173

Liliana ȚURCAN
Universitatea de Stat din Moldova
DREPTURILE ȘI OBLIGAȚIILE
FUNCȚIONARILOR PUBLICI 182

Mariana ROSCA
Universitatea Transilvania, Brașov, România
EMPOWERING REFUGEES IN THE DIGITAL ECONOMY:
HUMAN RIGHTS PERSPECTIVES
ON ONLINE LABOR MARKETS 191

Victor ZAHARIA
Universitatea de Stat din Moldova
ABILITAREA JURIDICĂ ȘI ASISTENȚA JURIDICĂ
GARANTATĂ DE STAT CA PREMISE A REALIZĂRII
DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR
FUNDAMENTALE. NOI TENDINȚE ÎN ERA DIGITALĂ 203

Veronica MOCANU
Universitatea de Stat din Moldova
ASIGURAREA DREPTULUI DE ACCES LA JUSTIȚIE PRIN
IMPLEMENTAREA PRACTICILOR DE CONSILIERE
JURIDICĂ ONLINE 212

Irina IACUB
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al
Universității de Stat din Moldova
EVALUAREA INTEGRITĂȚII ETICE A CANDIDAȚILOR
LA FUNCȚIA DE JUDECĂTOR AL CURȚII SUPREME DE
JUSTIȚIE: ASPECTE DE [IN]SECURITATE JURIDICĂ (Partea I) 224

Natalia CRECIUN
Universitatea de Stat din Moldova
FORTIFICAREA CULTURII JUSTIȚIEI CENTRATE PE
OM PRIN ADAPTABILITATE ȘI REZILIENȚĂ 241

Oleg PANTEA
Universitatea de Stat din Moldova
UNELE PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA
DEZINCRIMINAREA CONTRAVENȚIEI –
STUDIU DE CAZ 256

Ianuș ERHAN, Valeriu PÂCALEU
Universitatea de Stat din Moldova
ROLUL INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI ÎN COMBATEREA
ȘI PREVENIREA FENOMENULUI CONTRAVENȚIONAL 263

Ianuș ERHAN, Universitatea de Stat din Moldova,
Stanislav REABOI, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
CONDIȚIILE ȘI PARTICULARITĂȚILE DE APLICARE
A SANCȚIUNILOR CONTRAVENȚIONALE –
SUSPENDAREA EXERCITĂRII DREPTULUI
SPECIAL DE A CONDUCE VEHICULE ȘI PRIVAREA DE
DREPTUL SPECIAL DE A CONDUCE VEHICULE 278

Doina AURICA
Universitatea de Stat din Moldova
COMPONENTELE MANAGERIALE
ÎN AUTORITATEA JUDECĂTOREASCĂ 292

Andreea-Nicoleta DRAGOMIR, Ana MORARI (BAYRAKTAR)
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

DREPTURILE POST-MORTEM ȘI SECURITATEA
DATELOR ÎN ERA DIGITALĂ 303

Tatiana MIHAILOV
Universitatea de Stat din Moldova
UNELE REFLECȚII PRIVIND NATURA JURIDICĂ A
CONTRACTULUI DE INTERNSHIP 313

Oxana CHISARI-LUNGU
Universitatea de Stat din Moldova
ROLUL PERIOADELOR NECONTRIBUTIVE LA CALCULAREA
STAGIULUI DE COTIZARE, NECESAR PENTRU STABILIREA
PRESTAȚIILOR DE ASIGURĂRI SOCIALE DE STAT 321

Alexandru SOSNA
Universitatea de Stat din Moldova
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ РАБОТНОКОВ
ПОВЫШАЕТ КОНСТИТУЦИОННЫЙ СТАТУС ОБЩЕСТВА 331

Dorel COJOCARI, Igor SPÎNU
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ÎNLĂTURAREA RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE
ÎN CAZUL ÎNCHEIERII TRANZACȚIEI DE ÎMPĂCARE 343

Igor SPÎNU, Snejana CIOCHINĂ
Universitatea de Studii Europene din Moldova
RĂSPUNDEREA CONTRAVENȚIONALĂ
ÎN DOMENIUL CONSTRUCȚIILOR:
ANALIZA PRINCIPALELOR ÎNCĂLCĂRI ȘI SANCȚIUNI 350

Natalia CHIPER, Tatiana ȘARGAROVSCHI
Universitatea de Stat din Moldova
ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA COMISIEI DE LUCRU
PENTRU DELIMITAREA BUNURILOR IMOBILE
PROPRIETATE PUBLICĂ – ELEMENT CONSTITUTIV
DE ASIGURARE A SECURITĂȚII STATULUI 359

Ion Ion GUCEAC
Universitatea de Stat din Moldova
ACCESUL LA PRODUSE MEDICAMENTOASE
A PERSOANELOR ASIGURATE ÎN SISTEMUL
ASIGURĂRII OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ 386

Constantin PISARENCO
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
DIGITAL CRIMINALISTICS IN THE INVESTIGATION OF
CRIMES OF INAPPROPRIATE MEDICAL CARE 393

Constantin PISARENCO
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
PATIENT SAFETY IN THE DIGITAL REALITY:
CHALLENGES AND PROSPECTS 402

Steliana CLAPCO, Maria DUCA
Universitatea de Stat din Moldova
IMPACTUL SCHIMBĂRILOR CLIMATICE ASUPRA
SECURITĂȚII ALIMENTARE 410

Elena MĂRGINEANU
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
ÎNCĂLZIREA GLOBALĂ:
ARGUMENTE PRO ȘI CONTRA 420

Victor DUMNEANU
Universitatea de Stat din Moldova
RĂSPUNDEREA CONTRAVENȚIONALĂ PENTRU
ÎNCĂLCAREA LEGISLAȚIEI SILVICE 429

Lucia NEPOTU
Universitatea de Stat din Moldova
IMPACTUL CONSUMULUI RESPONSABIL
ȘI AL POLITICILOR ECOLOGICE ASUPRA
SECURITĂȚII ECONOMICE A CETĂȚENILOR 437

Liliana BELECCIU, Ștefan BELECCIU
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
NECESITATEA REGLEMENTĂRII SERVICIULUI PUBLIC
DE SALUBRIZARE PRINTR-O LEGE SPECIALĂ 444

Roman PORUBIN
Universitatea de Stat din Moldova, Procuratura Anticorupție
OBȚINEREA FRAUDULOASĂ ȘI DELAPIDAREA
MIJLOACELOR DIN FONDURILE EXTERNE ÎN DREPTUL
PENAL NAȚIONAL,
MECANISM JURIDIC-PENAL DEPROTECȚIE CONTRA FRAUDEI
CARE ADUCEATINGERE INTERESELOR FINANCIARE
ALE UNIUNII EUROPENE 454

Maria HĂMURARU, Adriana BUZDUGAN
Universitatea de Stat din Moldova
ROLUL LOCUINȚEI ȘI CONDIȚIILOR DE LOCUIT ÎN
CREAREA ȘI MENȚINEREA BUNĂSTĂRII ECONOMICE 461

Maria COJOCARU, Natalia APETRII
Universitatea de Stat din Moldova
APLICAREA TEHNICILOR DATA MINING ÎN STUDIUL
COMPETENȚELOR TINERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA
PRIVIND GESTIONAREA FINANȚELOR PERSONALE 478

Maria COJOCARU, Universitatea de Stat din Moldova
Maria-Lavinia BULEAC, Școala Doctorală de Științe Juridice
și Economice a Universității de Stat din Moldova
EDUCAȚIA FINANCIARĂ CA INSTRUMENT PENTRU
ERADICAREA SĂRĂCIEI ȘI PROMOVAREA EGALITĂȚII:
ANALIZA IMPACTULUI ASUPRA ODD1 ȘI ODD10 489

Veronica BULAT
Universitatea de Stat din Moldova
TOURISM SAFETY AND SECURITY PLANNING IN
RURAL DESTINATIONS FROM
REPUBLIC OF MOLDOVA 500

Florin STANCU, Alexandru-Vasile BURLUI
Universitatea de Stat din Moldova
CONTRIBUȚIA TRANSPORTULUI FEROVIAR LA DEZVOLTAREA DURABILĂ ȘI REZILIENȚA ECONOMICĂ: PERSPECTIVE ASUPRA RELAȚIILOR COMERCIALE REGIONALE ȘI A INFRASTRUCTURII TURISTICE 513

Daria ISPRAVNIC
Universitatea de Stat din Moldova
AUDITUL CAMPANIILOR DE MARKETING AXATE PE PROMOVAREA BUNĂSTĂRII POPULAȚIEI CA INSTRUMENT STRATEGIC PENTRU DEZVOLTAREA SUSTENABILĂ 526

Andrei MULIC, Mariana DOGA-MÎRZAC
Universitatea de Stat din Moldova
EVALUAREA EXPERIENȚELOR NAȚIONALE ȘI A MODULUI ÎN CARE SE ELABOREAZĂ DOCUMENTELE STRATEGICE ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII BUNĂSTĂRII ȘI SECURITĂȚII FINANCIARE A CETĂȚENILOR 541

Anna CHUVALNIKOVA
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova
HUMAN CAPITAL IMPLEMENTATION IN THE FUNCTIONING OF THE LEGAL MECHANISM FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY IN MOLDOVA 553

Iulia BULEA
Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, România
HOMO DIGITALIS ȘI NOILE PROVOCĂRI PENTRU SECURITATEA UMANĂ 559

Lavinia Andreea BEJAN
Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”,
Academia Română, Filiala Iași, România
IMPACTUL JUSTIȚIEI INTERNAȚIONALE ASUPRA PROTEJĂRII INDIVIZILOR.
BENEFICII, DEFICIENȚE, DIRECȚII 574

Svetlana LEONTIEVA
Universitatea de Stat din Moldova
ROLUL CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI
ÎN STABILIREA STANDARDELOR PENTRU
EXCLUDEREA PROBELOR 582

Veronica CHEPTENE
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova
ANALIZA HOTĂRÂRII CtEDO DE CONSTATARE A ÎNCĂLCĂRII ART. 3
DE CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA
PRIN PRETINSA CONTAMINARE A DEȚINUTEI CU HEPATITA
ÎN SISTEM PENITENCIAR 589

Gabriela Cristina BRĂNOAEA
Școala Doctorală Științe ale Naturii,
Universitatea de Stat din Moldova
DIGITALIZAREA EDUCAȚIEI MATEMATICE: ÎNTRE INOVAȚIE
PEDAGOGICĂ ȘI RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI 602

Gabriel ESHUN
Yerevan State University
ENSURING HIGH-QUALITY EDUCATION: THE CASE OF
THE UKRAINE REFUGEES' CHILDREN IN THE
REPUBLIC OF MOLDOVA 610

Major Paul ELAZIA
Alupe University, Busia Town, Republic of Kenya
THE RIGHT TO EDUCATION AND HIGHEST ATTAINABLE
STANDARDS OF HEALTH FOR CHILDREN
LIVING IN PRISONS WITH THEIR PRIMARY CAREGIVERS:
CASE OF MOLDOVAN
AND ARMENIAN CONSTITUTIONS 619

Igor SOROCEANU
Universitatea de Stat din Moldova
INTEGRITATEA PROCESULUI ELECTORAL 633

Alina DODON
Universitatea de Stat din Moldova
ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A INFRACȚIUNILOR
PREVĂZUTE LA ART.171 ȘI ART.172 CP RM PRIN
PRISMA ETAPELOR ACTIVITĂȚII INFRACȚIONALE 640

Rodica NICHITA, Valeriu LUPAN, Natalia TCACI
Universitatea de Stat din Moldova
REGLEMENTAREA CAPTĂRII, DIFUZĂRII ȘI PUBLICĂRII
IMAGINII ȘI/SAU VOCII UNEI PERSOANE ÎN CONTEXTUL
PROTECȚIEI VIEȚII PRIVATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA 647

Lucreția MALAI
Institutul de Istorie, USM
UNELE ASPECTE PRIVIND STAREA DE CONFLICT
ÎN SOCIETATEA REPUBLICII MOLDOVA 653

CUVÂNT ÎNAINTE

Ani de zile drepturile omului reprezintă un o constantă esențială a democratismului și statului de drept. Ani de zile se depun eforturi la scară largă pentru consacrarea drepturilor omului în acte juridice fundamentale și, în mod special, pentru configurarea unor mecanisme fiabile de prezervare și garantare a acestora, cu recunoașterea în prim-plan a demnității umane, a libertății, bunăstării și securității individuale, în condiții de pace și colaborare internațională echilibrată.

Aparent, la etapa actuală de dezvoltare a omenirii, există suficiente premise, sisteme, rețele care să asigure climatul de securitate la nivel internațional, regional, național și local. Progresul fără precedent în varii sectoare – tehnologic, informațional, medical, energetic, comunicațional, juridic, jurisdicțional, de infrastructură, etc. – constituie o temelie solidă pentru prevenirea și combaterea fenomenelor ilicite, de natură a încălca drepturile omului, independența și securitatea statelor. Structurile internaționale, de rând cu guvernele, instituie și pun în mișcare mecanisme de prevenire, de investigare și control, de raportare și sancționare – toate urmărind, ca finalitate, protecția și garantarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale omului, în conexiune cu aspirația firească de ascensiune spre nivele superioare de dezvoltare.

În același timp, dincolo de expansiunea fără precedent a tehnologiilor inovative, conjunctura mondială și regională este afectată de conflicte (militare, interetnice, politice, etc.), crize (economice, energetice, umanitare, de imagine, instituționale, etc.), crime transfrontaliere, atacuri cibernetice masive. Multiplele provocări emergente pun presiune pe guverne și organizații, acestea fiind în situația unei necesități stringente de a găsi noi soluții, de a adapta instrumentele politico-juridice de protecție a bunăstării și securității cetățenilor la cerințele și riscurile timpului.

Adoptată la 10 decembrie 1948, la Paris, de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, Declarația Universală a Drepturilor Omului rămâne a fi parte a patrimoniului cultural și juridic global. Este surprinzător cum această Declarație, diferită de natura juridică a tratatului internațional, rămâne a fi reper constant de legitimare a legilor fundamentale ale statelor, a principiilor juridice generale, a strategiilor și deciziilor importante adoptate în contextul susținerii și garantării statului de drept. Din aceste considerente, celebrarea unei Zile a Drepturilor Omului este un prilej de reafirmare a valorilor umane fundamentale și de regândire a strategiilor de dezvoltare, cu susținerea constantă și

conjugată a eforturilor de consolidare a mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor, ca pilon al ființării omului în siguranță și cu demnitate.

Comunitatea academică și sectorul asociativ au rol semnificativ în acest proces de regândire a pilonilor statului de drept și bunei guvernanțe. Conferința internațională „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală", dedicată celebrării Drepturilor Omului, reprezintă o platformă dedicată discuțiilor la subiecte de actualitate pentru arealul social-economic și juridic, grație problematizării, proiectării de soluții și impulsionării dialogului instituțional.

Fiind la a IX-a ediție, evenimentul a devenit simbol al implicării Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova în activități de promovare a drepturilor omului, prin cercetare de calitate și colaborare extinsă. Ediția din 2024 a întrunit reprezentanți ai delegațiilor internaționale, ai ambasadelor, ai instituțiilor publice naționale, inclusiv reprezentanți ai Parlamentului Republicii Moldova, ai Oficiului Avocatului Poporului, Ministerului Mediului, Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, Institutului Național al Justiției. De asemenea, la eveniment au participat reprezentanți ai societății civile, precum Global Campus of Human Rights, A.O. „EcoContact", IT Park Moldova, Millenium Partners, precum și ai universităților și institutelor de cercetare din Armenia, Austria, Bulgaria, Irlanda, Moldova, România, Serbia, Spania, Statele Unite al Americii, Suedia, Ungaria. Doctoranzii, masteranzii și studenții au avut, în egală măsură, posibilitatea de a împărtăși rezultatele propriilor cercetări și de a devine, astfel, parte la configurarea dimensiunii resurselor umane și a studiilor de calitate în contextul actualei conjuncturi regionale.

Participanții au abordat tematici complexe, precum: securitatea și drepturile omului; tactici și tehnici de propagandă; amenințări emergente asupra statului în condiții de corupție strategică; libertatea economică; politicile statului și fundamentul constituțional; interacțiuni instituționale în domeniul asigurării securității; provocările justiției în tranziție și ale justiției predictive; deficiențe ale sistemului de asigurare medicală; impactul inteligenței artificiale asupra activității oamenilor și instituțiilor; fundamente ale dreptului la un trai decent și ale serviciilor publice de calitate; amenințările climatice; riscurile financiare; criza refugiaților etc. Prezenta culegere cuprinde analize cuprinzătoare ale unui spectru vast de problematici, concluzii și recomandări privind eficientizarea pe

termen mediu și lung a politicilor și strategiilor de dezvoltare statale și instituționale. De asemenea, culegerea este dovada rolului esențial al cercetării și inovării în construcția și susținerea bunei guvernanțe la nivel național și internațional. Desfășurarea conferinței se pliază inclusiv pe obiectivele de dezvoltare durabilă asumate de autoritățile naționale în procesul complex de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Conferința științifică „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală" a fost organizată de Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, L.C.Ș. „Drept Public Comparat și e-Guvernare", în parteneriat cu Universitatea din Varșovia, Ambasada Suediei, Global Campus of Human Rights, A.O. „EcoContact" și IT Park Moldova.

Echipa de cercetători din cadrul L.C.Ș. „Drept Public Comparat și e-Guvernare", în contextul implementării proiectului de cercetare și inovare „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor", reconfirmă atașamentul pentru drepturile fundamentale ale omului, ca valori inerente ale unui stat de drept și încurajează organizarea de evenimente științifico-practice în cadrul cărora să fie abordate tematici de actualitate, să fie detectate soluții pentru situații dificile și să fie sensibilizată opinia publică în cazuri de interes general.

ESTE JUSTIȚIE PREDICTIVĂ VIITORUL JUSTIȚIEI?[1]
IS PREDICTIVE JUSTICE THE FUTURE OF JUSTICE?

Elena ARAMĂ
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-6406-3743
Email: aramaelena@gmail.com

CZU: 340.1.04:004.8 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.01

***Rezumat**: Majoritatea autorilor care s-au preocupat de subiectul justiției predictive consideră că problemele trebuie discutate suplimentar. Este vorba de o adevărată revoluție cognitivă, care poate schimba unghiul de vedere sub care este percepută astăzi justiția, inclusiv dreptul, ca intermediar între lumea faptelor și a valorilor. Legătura dintre drept și morală contrazice opinia despre un drept axiologic neutru, căci ea stă la baza democrației și a statului de drept. În acest domeniu merită luarea în considerare a precauției datorate noutății acestui fenomen, care are avantajele și dezavantajele sale, la moment îngrijorări serioase provoacă riscurile asociate introducerii justiției predictive, riscuri morale, tehnice, societale.*

***Cuvinte-cheie:** inteligenta artificiala, justiție predictiva, etica, riscuri, act de justiție, uniformizare.*

***Abstract**: Most of the authors who have dealt with the subject of predictive justice believe that the problems should be discussed further.It is a realy cognitive revolution, which can change the angle of viev under which justice is perceived today, including law, as an intermediary between the world of facts and values. The conection between law and morality contradicts the viev of an axiologicaly neutral law, as it is the basis of democracy and the rule of law. In this area it is worth considering the caution duet o the novelty phenomenon, which has is advantages and desavantages. At the moment serious concerns cause the risks with the introduction of predictive justice: moral, tehnical, societal risks.*

***Keywords**: artificial intelligence, predictive justice, ethics, risks, act of justice, uniformity.*

[1] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor, realizat în LCȘ „Drept Public Comparat și E-guvernare", ISCJS, USM.

Introducere

Tehnologiile digitale ne-au invadat viața cotidiană și se dezvoltă la scară mare. În legătură cu avansarea vertiginoasă a tehnologiilor informaționale tot mai multe domenii de activitate încearcă să țină pasul cu ele și să extragă cât mai mule avantaje din această situație. Domeniul juridic nu este o excepție, în cadrul lui a apărut conceptul de justiție predictivă ori previzibilă. Ce reprezintă această noțiune? Unii autori au considerat că rădăcinile acestui concept se regăsesc încă în jurisprudența americană, dând trimitere la judecătorul american Oliver Wendell Holmes (1841-1935), care spunea că justiția este ceea ce vor decide instanțele judecătorești.

Justiția predictivă pare să satisfacă vechea ambiție a dreptului: de a face relațiile sociale stabile și previzibile. Actualmente justiția predictivă (previzibilă) este percepută a fi ansamblul instrumentelor dezvoltate de Inteligența Artificială (AI în abreviatura acceptată internațional) prin analiza unor mari mase de date de justiție și care își propun, în special dintr-un calcul al probabilităților, să prezică rezultatul final al unei dispute. Profesorul L. Cadiet în 2018, la solicitarea ministrului francez de justiție de atunci, a dirijat studiul problemelor legate de implementarea datelor deschise. Ca rezultat a fost alcătuit Raportul Cadiet, ulterior publicat [1]. Și definiția enunțată anterior îi aparține Raportului Cadiet.

Idei și discuții

Justiția previzibilă provoacă ideea de justiție, menționează autorul Antoine Garapon, și va duce la o revoluție cognitivă, va merge până acolo că va modifica definiția sau, cel puțin, percepția dreptului și a justiției [2]. Analiza câtorva milioane de decizii într-o secundă nu face totuși să prezică decizia unui judecător, ci doar elaborează o analiză statistică pe baza unui număr de decizii similare și deci, anticipează unele riscuri implicate.

Discuțiile vizând justiția predictivă au fost purtate și continuă pe paginile mai multor reviste științifice. În 2018 în Arhivele filosofiei dreptului au fost publicate mai multe materiale ce aveau tangență cu justiția predictivă [3]. În acest caz s-ar putea pune întrebarea: de ce Filosofia dreptului se interesează de justiția predictivă, în general, pentru ce este necesară filosofia dreptului în era AI? La această întrebare s-ar putea răspunde că filosofia dreptului îl face pe jurist să reflecteze mai profund asupra științei dreptului și asupra însăși naturii dreptului. Filosofia dreptului ameliorează cunoașterea dreptului, înțelegerea lui și orientează practica, contribuie la formarea unei viziuni interdisciplinare, la adaptabilitate la circumstanțe noi, rezultând o viziune pluralistă și axiologic deschisă, care propune conservarea capacității de a pune în-

trebări, depășirea unei tehnici înguste. Filosofia dreptului poate ajuta la clarificarea conceptelor, acoperirea lacunelor, deducerea unor principii noi, înțelegerea filosofică a drepturilor omului pentru a le putea aplica, a facilita interacțiunea cu economia și etica, a ameliora dogmatica juridică Putem oare spune că nu este necesar să înmagazinezi cunoștințe, pe care mașina mai repede ți le oferă, dar mai important este să reflectezi asupra soluțiilor propuse, verificând dacă sunt ele juste? AI încă nu are intuiție ceea ce e foarte important.

Pentru a analiza ideile expuse în cadrul Arhivelor filosofiei dreptului trebuie să amintim că încă G. Radbruch accentua că dreptul, ca orice creație umană, nu poate fi explicat decât prin scopul său - valoare pe care este destinat s-o realizeze. Dreptul este un intermediar între lumea valorilor și cea a faptelor. Ideea dreptului este justiția. O lege nu este lege dacă scopul său nu este de a realiza justiția.

Conceptul dreptului este concept cultural care are menirea de a servi ideii de justiție, valoare absolută ce nu poate fi derivată din nici o altă valoare. O altă componentă a conceptul dreptului ar fi binele comun. Pentru a evita dezordinea juridică trebuie să apelăm la a treia componentă a ideii de drept – securitatea juridică. Dreptul și statul sunt rezultatele relațiilor indivizilor si statului.

Justiția și securitatea pot ridica probleme contradictorii: dacă o lege este injustă, ea trebuie aplicată pentru a o respecta. Antinomia între justiție și scopul legii – justiția și prescripția, posesiunea fără titlu. Trebuie să fim toleranți, dar nu față de intoleranță.

Punând în discuție tematica justiției predictive, unii autori, ca spre exemplu, Pascal Deumier și Paolo Giambasi acceptă avantajele introducerii justiției predictive, afirmând că justiția predictivă este potrivită pentru a uniformiza jurisprudența, care, declarat sau implicit, devine izvor al dreptului [4], servește unei mai bune înțelegeri a justiției, dă posibilitatea să prevadă decizii, dar domeniul trebuie reglementat, căci se dezvoltă foarte rapid.

Problemele și întrebările se multiplică pe zi ce trece. De aceea majoritatea autorilor articolelor consideră că problemele trebuie discutate suplimentar: cum va fi folosită AI, cât de legitimă este această utilizare și cu atât mai mult efectele sau consecințele justiției predictive [5]. Juriștii nu numai se folosesc de AI, dar trebuie să fie o știință a dreptului raportată la AI.

Autorii francezi arată că informatica juridică se dezvoltă cu pași foarte rapizi, dacă până în 2002 era disponibilă doar pentru practicieni, în 2002 s-a pus la dispoziția publicului accesul la date jurisprudențiale,

din 2007 accesul la deciziile de apel, dar doar pentru profesioniști, din 2016- accesul gratuit la deciziile instanțelor de fond cu utilizarea justiției predictive și nevoia de a regândi teoria jurisprudenței. Căci publicarea în datele deschise ale deciziilor judecătorești pune mai multe semne de întrebare, printre care cele cu privire la protecția datelor cu caracter personal, așa de exemplu putem întreba: Cum pot fi anonimizate deciziile astfel, încât să nu poată fi identificate persoanele concrete vizate de acele decizii în scopul de a nu le încălca dreptul la viața privată? Trebuie anonimizate și numele judecătorilor, procurorilor, avocaților din cauza respectivă? Celine Beguin -Feynel pune întrebarea dacă este necesar de a anonimiza doar numele părților sau și al altor participanți, al magistraților, în orice caz de avut în vedere protecția vieții private și a datelor cu caracter personal. Transparența vine în contradicție cu protecția datelor cu caracter personal [6]. Și autorul Tristan Allard este îngrijorat de vulnerabilitățile anonimizării [7].Cum poate fi abordat Dreptul de a fi uitat, intrat în jurisprudența Curții Europene de Justiție a Uniunii Europene încă din 2014?

Cum putem reglementa folosirea acelor date pentru ca să nu existe perdanți, ci doar beneficiari? Cum pot fi utilizate și ce consecințe asupra procesului decizional judiciar va avea explorarea acelor date deschise? Întrebări sunt mai multe decât răspunsuri.

Autoarea Marie-Aimee Peyron în articolul Dreptul, morala și etica relatează despre interferențele dintre aceste trei componente în calitate de constante ale democrației și statului de drept, accentuând că în ierarhia celor trei dreptul este pe treapta supremă, căci el comandă, pe când morala arată ceea ce este considerat bun de către o societate, o colectivitate [8].

În continuare etica doar recomandă pentru că vizează opinia individuală a persoanei despre ceea ce este just și face trimitere la valori. Această ierarhie scoate în evidență multe întrebări, de exemplu, dacă ceva este legal, dar imoral, sau invers dacă este ilegal, dar moral? Dreptul și justiția trebuie să ia în considerare etica și morala, care schimbându-se dictează anumite modificări și reglementărilor juridice. Transformările culturale din societate au generat transformări radicale ale dreptului. Dreptul trebuie să se alinieze eticii, căci o anumită indiferența față de caracterul etic al dreptului este generată de 2 factori: individualismul exacerbat al oamenilor care vor ca voința lor să fie prioritară și tehnicitatea societăților contemporane, care au îndepărtat discursul asupra justului în profitul reflecției asupra serviciilor livrate comunităților. Oamenii caută nu un cadru moral, ci o procedură prin care sa-și apere valorile, interesele. Această proceduralizare poate avea ca efect lipsirea de caracter

etic al dreptului, un drept axiologic neutru. Lipsa dimensiunii etice duce la două consecințe: 1. Pozitivismul caută noi moduri de a soluționa conflicte, având în vedere ierarhia normelor; 2. Adepții dreptului natural caută să regândească finalitatea dreptului pentru a formula o morală colectivă pusă în serviciul drepturilor individuale. Pentru aceasta este necesară constituționalizarea dreptului [9].

Autorul Eric Filiol, analizând subiectul justiției predictive, a prevăzut riscuri majore în cazul introducerii justiției predictive, pe care le-a clasificat astfel:

1. riscuri morale, caci mașina nu e responsabilă, nu are emoții, o judecată asupra elementelor morale nu poate fi matematizată; În dreptul social sau al familiei emoțiile sunt mai importante decât în alte ramuri. În drept penal convingerea intimă nu poate fi modelată de algoritmi.

2. riscuri tehnice - există posibilitatea de a corupe datele ori în memorie, ori în baza de date;

3. riscuri societale – o societate ce va ceda umanitatea mașinilor și roboților. Cine va controla mașinile? Acestea pot atinge libertățile individuale. De aceea întrebarea este: de ce să înlocuim o operă umană imperfectă cu una inumană de asemenea imperfectă? [10].

Justiția predictivă va facilita munca juristului, căutarea jurisprudenței va economisi timp și eforturi. Dar juristul trebuie să identifice problema, să pună întrebări, să califice pentru a afla soluția probabilă, de aceea cunoștințele sunt încă necesare juristului. Cu atât mai mult cu cât după ce primește decizia probabilă profesionistul trebuie să verifice dacă nu este vreo eroare și să analizeze vigilent soluția propusă. În primul rând trebuie avut în vedere ceea ce Albert Camus în L Homme revolte scria: Cererea de dreptate are ca rezultat nedreptatea dacă nu se întemeiază pe o justificare etică a dreptății [11].

În acest context putem aminti și recomandarea lui Kant: Acționează astfel încât să tratezi umanitatea, atât în persoana ta, cât și în persoana celorlalți, întotdeauna ca scop și nu ca un simplu mijloc. Desigur, magistratul nu este un gardian al principiilor etice, dar este un traducător al acestora în limbaj juridic.

Autorul Edouard Rottier, fiind preocupat de consecințele posibile ale justiției predictive, afirmă că justiția predictivă poate arăta soluția pe baza datelor ce au fost deja judecate. Asta poate descuraja pe unii litiganți să se mai adreseze în justiție [12]. Dar în realitate nu trebuie sacrificată contradictorialitatea, justiția predictivă poate să îmbogățească și să determine ce poate fi prevăzut și ce nu. În materie penală utilizarea AI amenin-

ță principiul contradictorialității, consideră Jean-Marie Brigant, în primul rând punând accentul pe justiția penală Inteligența artificială, neavând conștiință, desigur nu poate fi vorba de convingerea intimă, deci nu trebuie sacrificate principiile contradictorialității, egalității armelor [13]. Riscuri mari pentru justiția predictivă sunt în mod special, în domeniul dreptului penal, astfel încât autorii consideră că justiția predictivă este un instrument accesoriu, care nu va substitui munca judecătorului [14].

Având în vedere riscurile, magistrata Patricia Pomonti [15] atenționa asupra faptului că tehnologia trebuie doar să ajute, dar nu să emită decizia în loc de judecător. Algoritmii ar putea da rezultate bune în Modalitățile alternative de soluționare a litigiilor (MASL). În Franța a devenit obligatorie utilizarea medierii în caz de mici dispute, valoarea cărora este mai mică de 5.000 euro. Creată la începutul anului 2020 platforma justice.cool in Franța, prima platformă asistată de inteligența artificială, se ocupă deocamdată doar de litigiile între angajatori și angajați.

Unii autori avertizează asupra faptului că impactul AI pe termen scurt este supraestimat, dar pe termen lung – subestimat. Autorul Louis Larret-Chahine prevede că tradiționala dezbatere dintre compararea dreptului romano-germanic cu cel anglo-saxon nu va mai avea sens în viitorul apropiat, odată cu justiția predictivă, ambele sisteme fiind înlocuite cu dreptul izometric. Însăși modul de înțelegere a dreptului este influențat de noile tehnologii.

El consideră că evoluția justiției predictive face ca să se atenueze diferența dintre sistemele de drept romano-germanic și common-law, apărând o nouă paradigmă – dreptul izometric. Dreptul izometric este un sistem de drept în care toate hotărârile judecătorești sunt măsurate într-un mod egal printr-un program informatic, sinteza cărora devine într-un final normă [16]. Ceea ce, la rândul său, presupune două riscuri – cel al conservatorismului – că jurisprudența nu va evolua și cel al efectului performativ, că se va răsuci realitatea pentru a corespunde datelor anterioare. Dar aceste riscuri vor deveni realitate numai dacă mașina va înlocui complet omul, ceea ce nu este cazul magistraților. Avantajele AI ar fi - omogenizarea și îmbunătățirea calității justiției. Alt autor, P. Catala pune întrebarea tranșant: Dacă uniformitatea interpretării dreptului este unanim acceptată, de ce uniformitatea aprecierii faptului ar fi un factor diferit? [17]. Dar trebuie acordată atenție sporită la lumea faptelor, căci rareori se pot potrivi chiar în totalitate.

Magali Bouteile-Brigant crede că evoluția justiției predictive pune foarte multe sarcini în fața juriștilor, trebuie definitivată etica magistra-

ților, deontologia. Trebuie dezvoltată o veritabilă etică specifică a aplicării AI în drept [18].

Sunt necesare garanții și posibilitatea controlului și verificării umane pentru procesul de luare a deciziilor automatizate și algoritmice. Comisia Europeană pentru eficiența justiției CEPEJ a definit principiile ce trebuie respectate, în primul rând - transparență, nediscriminare.

Unii autori compară rolul juristului odată cu aplicarea AI cu cel al medicului care are diferite aparate, analize, dar acestea doar îl ajută, căci diagnosticul îl pune medicul. Ce caută juristul? Nu atât soluția, căci ea este anticipată de părți (are sau nu dreptate), cât argumentele pe care să se întemeieze soluția.

Autorul Frederic Rouviere clasifică justiția predictivă (previzibilă) în suplă și dură, arătând particularitățile fiecărei dintre ele în următorul tabel [19].

	Justiția previzibilă suplă	**Justiția previzibilă dură**
Obiectul	Explorarea de date	Soluționarea litigiului
Finalitatea	Câștig de timp	Substituirea omului/ mașină
Instrument	Clasament calitativ	Statistici cantitative
Metodă	Logica speței	Logica masei
Model de raționament	Argumentare	Cauzalitate
Viziune asupra dreptului	Drept cu logică proprie	Drept ca gestiune ori politică
Viziune asupra normativității	Normativitatea metodei	Normativitatea rezultatului

Algoritmii nu sunt neutri, ei vizează să imite rezultatul acțiunii umane fără a încerca să înțeleagă, ci doar să reproducă, adică așa cum s-a spus - AI nu are conștiința contextului în care se produc anumite date, ea răspunde la un model implicit de raționament juridic, pe care încearcă să-l traducă [20]. Singurul drept ce poate fi redus la algoritmi este cel ce nu este propriu zis uman, deci, destinul viitor al juriștilor este mai puțin întunecat, decât previziunile sumbre ale unor prezicători ai tehnologizării totale a societăților umane.

În aceste circumstanțe înclinarea este spre justiția predictivă suplă, AI ar putea ajuta să găsească cazuri similare, să clasifice anumite date, să arate vulnerabilitățile acestora. Există în România Programe informatice dedicate profesioniștilor în drept, cum ar fi EMAP – portal dedicat în special lucrătorilor din sistemul judiciar, ECRIS - sistemul european de informații cu privire la cazierele judiciare [21].

În 2018 Comisia Europeană arăta că nu este tehnic realizabilă AI dotată nu numai cu inteligență, dar și cu conștiință, dar 3 tipuri de date sunt pentru algoritmi esențiale: 1. Textele; 2. Datele factuale; 3. Contextul. Din aceste 3 tipuri, cel de al treilea ar pune probleme AI, adică contextul.

Această concluzie temporar nu ne pune pe pauză, dar ne indică 2 opțiuni: 1. ne avertizează asupra problemelor de rezolvat ori 2. ne sugerează că trebuie de încetinit procesul, dacă nu este posibilă realizarea tehnică la stadiul actual. În situația noastră a doua opțiune este mai adecvată, dar aceasta nu înseamnă că ne desesizăm, nu ne interesăm. În fața unei nevoi de securitate juridică sporită trebuie să ne adaptăm și să ne înzestrăm cu cele mai performante instrumente. Deci, nu este vorba de o automatizare completă a justiției, ci de un instrument de sprijin decizional pentru profesioniștii dreptului și de ameliorare a calității justiției prin transparență și performanță.

Legea franceză din 7 octombrie 2016 REPUBLIQUE NUMERIQUE a deschis accesul la date jurisprudențiale, necesare AI pentru a prevedea soluții. Dar cât de bine prevede? Autorii V.N. Alitras, D.Tsarapatsanis, D. Preotiuc-Pietro, V. Lampos au analizat datele AI în ceea ce privește prezicerea deciziilor CtEDO în aplicarea art.3 al CEDO și au găsit doar 75 % coincidență, aceasta înseamnă o marjă de eroare considerabilă, din 4 decizii - una era greșită [22], ceea ce i-a determinat pe unii autori să facă concluzia: „Războiul dintre oameni și mașini nu va avea loc” ori „Războiul dintre oameni și mașini s-a finalizat înainte de a începe”. Saltul predictiv rămâne în mâinile utilizatorului, care este în continuare stăpânul interpretării și aplicării datelor statistice. În cazul controlului de constituționalitate posibilitatea previziunii este redusă, căci nu poate fi sesizat organul de constituționalitate cu același subiect, în cazul QPC algoritmii sunt mai puțin previzibili, căci este vorba despre invalidarea potențială a unei norme juridice ce poate servi la soluționarea unui litigiu.

Informația compilată sau analizată de un chatbot poate să nu fie veridică. Ea trebuie verificată. În unele sisteme juridice există cazuri de rezonanță, în care avocații s-au confruntat cu probleme serioase, urmare a utilizării ChatGPT. În Canada, în 2023, o avocată a fost investigată în le-

gătură cu prezentarea în instanța de judecată a unor acte, invocând niște soluții oferite de ChatGPT, dezvoltat de Open AI. Mai exact, într-o pricină de custodie asupra copilului, avocata a făcut referire la niște cazuri de jurisprudență inexistente [23], fapt care a fost obiectat de celălalt avocat.

Îngrijorările acestea au fost preluate și la nivelul instituțiilor europene. La 13 martie 2024 Parlamentul european a adoptat, iar la 21 mai 2014 Consiliul Uniunii Europene a dat undă verde Regulamentului de stabilire a regulilor armonizate pentru inteligența artificială sau pe scurt Actul AI ce reprezintă o etapă importantă în legislația europeană. El este destinat minimizării riscurilor în funcție de nivelul lor în cazul utilizării AI: 1. Riscuri inacceptabile, care duc la interdicția AI; 2. Riscuri înalte care impun o politică de măsuri dure- care duc la sancționare în caz de nerespectare; 3. Riscuri limitate care impun măsuri simplificate; 4. Riscuri minime. [24].

Concluzii

Amplitudinea acestor dezbateri doctrinale și varietatea opiniilor exprimate ne impun întrebarea crucială – reglementarea juridică, fie că este vorba de elaborarea sau de aplicarea dreptului, este doar o chestiune tehnică sau una ce se bazează pe valori? Dacă răspunsul înclină spre cel de al doilea aspect, ceea ce rezultă și din interesul pe care îl manifestă publicații de Filosofia dreptului, atunci justiția umană se impune celei automatizate. Rămân însă în atenția cercetătorilor aspecte ale determinării caracterului axiologic al reglementărilor juridice și al aplicării acestora, rolul profesionistului în utilizarea AI. Rămâne necesară în perspectivă reflecția privind justiția predictivă. Este clar că utilizarea justiției predictive încurajează evitarea utilizării resursei umane, ceea ce îi sperie pe profesioniști, de aceea este relevantă discuția asupra aspectelor ce pot fi încredințate justiției predictive (sub supravegherea umană) și cele ce nu pot fi de domeniul ei. Inovațiile tehnologice trebuie utilizate pentru ameliorarea actului de justiție și permanent corelate cu nivelul riscurilor ce pot amenința societatea umană.

Referințe:

1. CADIET, L. Open Data des decisions de justice. Mission d'etude et de prefiguration sur l'ouverture au public des decisions de justice. La documentaion francaise. Disponibil: https://www.justice.gouv.fr/documentation/ressources/rapport-lopen-data-decisions-justice [Accesat 10.12.2024]

2. GARAPON, A. Les enjeux de la justice predictive. În: La semaine juridique, nr. 12, 9 janvier 2017, p.47-48. Disponibil: https://ihej.org/wp-content/uploads/2017/01/Justice_predictive.pdf [Accesat 10.12.2024]
3. Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018. Disponibil: http://www.philosophie-droit.asso.fr/sommaire.php?an=2018 [Accesat 10.12.2024]
4. GIAMBIASI, P. Les perspectives ouverts par la mise a disposition du publique des decisions de justice: quelle place et quelle regulation pour la justice predictive? În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.117-123.
5. LASSERE, V. La justice predictive et transhumanisme. În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.311-320. În sens apropiat: Elise Mouriesse Quelle transparence pour l'argorithmes de justice predictive? Ibid., p.125-145.
6. BEGUIN-FEYNEL, C. L'Open data judiciaire et les donnees personnelles: pseudonymisation et risque de reidentification, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018,p. 153-181.
7. ALLARD, T. Protection des donnees personnelles destinees a etre publiees: description d'une ataque minimaliste sur un jeu du donnees pseudonymise, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.183-188.
8. PEYRON, M. A. Droit, ethique et justice, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.321
9. LACROIX. Andre Lacroix L'Ethique et les limites du droit Disponibil: https://www.usherbrooke.ca/droit/fileadmin/sites/droit/documents/RDUS/volume_33/33-12-lacroix.pdf [Accesat 10.12.2024]
10. FILIOL, Eric. Les risques concernant l'utilisation des algorithmiques dits predictifs dans les domaines sensibles de la justice. În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.147-152.
11. CAMUS, A. L'Homme revolte. Disponibil: https://www.anthropomada.com/bibliotheque/CAMUS-Lhomme-revolte.pdf [Accesat 10.12.2024]
12. ROTTIER, E. Les consequances de la justice predictive sur l'acte de juger, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018,p.189-193
13. BRIGANT, J. M. Les risques accentues d'une justice penale predictive, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.237-251
14. CHOLET, D. La justice predictive et les principes fondamentaux du proces civil, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.223-236. În același sens - Beatrice Brugues -Reix, La justice predictive: un outil pour les professionels du droit. Ibid., p. 279-285.
15. POMONTI, P. Risques et avenir d'une justice virtuelle, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p.193-198.
16. LARRET-CHAHINE, L. Le droit isométrique : un nouveau paradigme juridique né la justice prédictive, În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018, p. 287-295.CATALA, P. Le droit a l'epreuve de numerique. Jus et machina. PUF, 1998, p.50.

17. Magali Bouteile-Brigant, Vers une transjuridism? În: Archives des philosophie du droit nr. 60, 2018,p.297-309
18. ROUVIERE, F. La formation des juristes a la justice predictive est-il une necessite? Disponibil: https//La formation des juristes à la justice prédictive est-elle une nécessité ? - Aix-Marseille Université (hal.science). [Accesat 10.12.2024]. ROUVIERE, F. La justice predictive: faut-il reduit le droit en algorithmes? În: Pouvoirs, revue francaise d'etudes constitutionnelles et politiques, 2021, 3(178), pp.97-106. Disponibil: https://amu.hal.science/hal-03575179/document [Accesat 10.12.2024]Ibidem
19. Disponibil: https://next.juridice.ro/977/inteligenta-artificiala-si-impactul-ei-asupra-domeniului-juridic-dimensiunea-juridica-a-noilor-tehnologii/ [Accesat 10.12.2024]ALITRANS, V.N., TSARAPATSANIS, D., PREOTIUC-PIETRO, D., LAMPOS, V. Predicting judicial decisions of the CEDO: a natural languaje proceedings perspective Disponibil: www.peerj.com/article.cs-93 [Accesat 10.12.2024]
20. Disponibil: https://www.theguardian.com/world/ 2024/feb/29 canada-lawyer-chatgpt-fake-cases-a [Accesat 10.12.2024]
21. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2024/05/21/artificial-intelligence-ai-act-council-gives-final-green-light-to-the-first-worldwide-rules-on-ai/ [Accesat 10.12.2024]

ANVERGURA CONSTITUȚIONALĂ A POLITICII STATULUI ÎN SFERA RELAȚIILOR SOCIALE[2]

THE CONSTITUTIONAL SCOPE OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF SOCIAL RELATIONS

Ion GUCEAC
academician, profesor universitar
ORCID ID: 0000-0002-9497-4628
Email: guceacion@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.413:321.02 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.02

Abstract: *The basic objective of this study is to identify the role of the state in the sustainable development of society, the concept of the social state that best corresponds to the traditions and exigencies of the modern world in this context. Noting that the Republic of Moldova assumes specific tasks of the social state, although this notion is not claimed in the text of the Fundamental Law, it is argued the need to research the constitutional dimension of the state policy in the sphere of social relations. It is found that the constitutional foundation of the social policies promoted by the contemporary state should involve important aspects, including: the provision of social services to individuals regardless of their social status; regulation of social relations on the basis of equality and respect for their interests; establishment of prescriptions on material assistance to vulnerable persons or on overcoming social inequality. It was established that the constitutional scope of state policy in the sphere of social relations must ensure the balance between the protection of the fundamental rights of the individual and the state intervention to ensure social cohesion and equity*.

Keywords: *common good, constitution, fundamental rights, public policies, society, asymmetric society, cohesive society, social state.*

[2] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor, realizat în LCȘ „Drept Public Comparat și E-guvernare”, ISCJS, USM.

Rezumat: *Obiectivul de bază al acestui studiu este de a identifica rolul statului în dezvoltarea durabilă a societății, conceptul de stat social care corespunde cel mai bine tradițiilor și exigențelor lumii moderne în acest context. Constatând că Republica Moldova își asumă sarcini specifice statului social, deși această noțiune nu este revendicată în textul Legii fundamentale, se argumentează necesitatea cercetării dimensiunii constituționale a politicii statului în sfera relațiilor sociale. Se constată că fundamentul constituțional al politicilor sociale promovate de statul contemporan trebuie să implice aspecte importante, printre care: furnizarea de servicii sociale persoanelor fizice indiferent de statutul lor social; reglementarea relațiilor sociale pe bază de egalitate și respect pentru interesele acestora; stabilirea de prescripţii privind asistenţa materială a persoanelor vulnerabile sau privind depăşirea inegalităţii sociale. S-a stabilit că sfera constituțională a politicii de stat în sfera relațiilor sociale trebuie să asigure echilibrul între protecția drepturilor fundamentale ale individului și intervenția statului pentru asigurarea coeziunii și echității sociale.*

Cuvinte-cheie: *bine comun, Constituție, drepturi fundamentale, politici publice, societate, societate asimetrică, societate unită, stat social.*

Introducere

În ultimele decenii, în mediul științific dar și în disursul politic, se observă o dinamizare a discuțiilor despre rolul statului în dezvoltarea durabilă a societății, despre tipul de stat care se potrivește cel mai bine tradițiilor și exigențelor lumii moderne. Constituția Republicii Moldova (art. 1) consacră că aceasta este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane ... reprezintă valori supreme şi sunt garantate.[1] La fel Constituția (art. 16) stabilește că respectarea şi ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. De aici putem trage concluzia că, desi, în mod direct această noțiune nu este reclamată în textul Legii Fundamentale, în linii mari, Republica Moldova își asumă sarcini specifice statului social. Respectiv, absența noțiuni „stat social" în textul Constituției, nu înseamnă deloc că în Republica Moldova acesta este imposibil și că autoritățile ar refuza să creeze"condiţii pentru creşterea calităţii vieţii" (Constituția, art. 126. lit. g)). În acest context cercetarea dimensiunii constituționale a politicii statului în sfera relațiilor sociale se încadrează perfect în preocupările oamenilor de știință din domeniul dreptului constitutional.

Material și metodă. Pragmatismul prezentului rezidă în conținutul normativ al Constituției Republicii Moldova, al altor acte normative și a unor documente de politici. Un important punct de pornire rămâne

Strategia Națională de Dezvoltare,[2] care mărturisește că țara noastră se află într-o „continuă tranziție demografică” însoțită de reducerea numărului populației, îmbătrânirea, migrația externă și un nivel înalt al sporului natural negativ, ”provocările pentru sistemul de protecție socială” fiind apreciate ca ”semnificative”. Autoritățile confirmă că deși a cunoscut anumite transformări, sistemul de protecție socială al Republicii Moldova „rămâne vulnerabil”. În pofida unor eforturi întreprinse de guvernare, protejarea populației în fața riscurilor de sărăcie mai continua să fie o ”provocare fundamentală”.

Studiul are un caracter transversal însoțit de abordări specifice. Principalele metodele folosite sunt: analiza de conținut, metoda istorică, metoda logică, comparatismul, metoda cercetărilor sociologice. Un rol important a fost acordat analizei de conţinut al cărui potenţial a contribuit la interpretarea unor categorii-cheie aplicabile domeniului cercetat. Cunoaşterea particularităților reglementării politicii statului în sfera relațiilor sociale, prezente în constituțiile altor state, contribuie la asimilarea potenţialului constituționalismului în societatea contemporană.

Rezultate și discuții. Privită în ansamblu, societatea este o formă suprabiologică (socială) de organizare a oamenilor, ce se bazează pe diferenţierea funcţională a organismelor, pe comunitatea de interese, pe stimuli ş.a. Încă la începutul secolului al XX-lea oamenii de știință recunoașteau că societatea nu poate fi reunită, dacă nu este bazată pe anumite sentimente şi tendinţe „izvorâte din natura emoţională a indivizilor”. Iar dacă aceste sentimente şi tendinţe lipsesc la indivizi, specia poate să piară, dar societatea tot nu se va forma”.[3, p. 282]

Potrivit punctului de vedere exprimat de Jean-Jaques Rousseau, oamenii „n-au alt mijloc de autoconservare decât să formeze, prin agregare, o sumă de forţe în stare să învingă orice rezistenţă şi să le pună în mişcare în vederea unui singur scop...”. O astfel de ”sumă de forțe” este societatea - o formă superioară de socializare, constituită din persoane care conştientizează necesitatea de a interacţiona, având nevoi permanente şi interese comune, care pot fi satisfăcute prin efortul lor conjugat.

În cadrul oricărei societăţi cetăţenii intră într-o “ţesătură” de raporturi sociale, participând astfel la activitatea unei multitudini de asociaţii, organizaţii, în scopul promovării unor interese şi obiective comune şi care constituie în ansamblul său un sistem social - o „agregare dintre două sau mai multe persoane care interacţionează una cu alta într-o manieră structurată”.[4, p. 139].

Statul are un impact direct asupra relațiilor dintre diferite comunități sociale. Rezultă că acesta reglementează relațiile sociale în societate, realizează anumite politici sociale, în legătura cu ce în societate stabilin ordine în acest spațiu. În momentul de față această ordine se clădește pe conceptul statului social, privit ca un stat a cărui sarcină constă în"asigurarea nu doar a dreptății ca echilibri formal, ci a unei justiții sociale, care presupune o redistribuire a beneficiilor sociale și o concepție materială asupra egalității".[4, p. 106]

Este important să ținem cont de faptul că misiunea de agent al elaborării politicilor sociale revine rganelor administrației publice, adică statului. Respectiv, "deciziile private de afaceri, deciziile organizațiilor filantropice ale grupurilor de interes, ale indivizilor sau altor grupuri ...", nu pot fi calificate drept politici publice (sociale). [6, p. 13] Acestea constituie o alegere făcută de autoritățile publice "pentru a urma un anumit curs al unei acțiuni".

În Republica Moldova, ca și în alte țări democratice, statul s-a detașat de la fundamentarea relațiilor sociale pe ideile "luptei de clasă", eliminarea anumitor clase și straturi sociale (ale „exploatatorilor"), pe prevederi privind rolul magistral a unei anumite clase (muncitoare) și poziția de "dirijat" a restului, promovând parteneriate sociale și de altă natură, cooperarea diferitelor sectoare ale societății în scopul progresului țării pe baza principiilor stabilite în Constituţie.

Cu părere de rău, societatea modernă cu numeroasele sale straturi și grupuri sociale, profesionale, naționale și de altă natură mai rămâne a fi asimetrică. Evident că, în atare condiții, parteneriatul social, din motive obiective, este circumscris, deoarece părțile (sindicatele, patronatele şi autorităţile publice respective), pe lângă interese comune, promovează și interese uneori opuse. Deoarece relațiile dintre individ și societate sunt relații de continua interinfluențare, în cadrul acesteia există divergențe între interesele angajatorilor și angajaților, producătorilor și consumatorilor, credincioșilor și ateilor, diferitelor partide politice etc. Ca urmare, ordinea și armonia socială se formează atât pe baza cooperării, cât și a competiției, a confruntării, cooperarea având loc pe baza intereselor comune întregii societăți, iar competiția și confruntarea - pe baza intereselor private, de grup, care, însă, nu neagă caracterul unitary al sistemului social.

Suntem convinși că într-o societate asimetrică, ponderea trebuie să revină relațiilor de cooperare, și nu celor contradictorii, care în trecut (doctrina marxist-leninistă) erau considerate antagonice dar totodată fundamentale. În trecutul nu atât de îndepărtat, accentul era pus anu-

me pe astfel de relații, pe lupta de clasă, pe revoluții, considerate forţa motrice a dezvoltării societăţii. De fapt, progresul social-economic şi tehnologic, este posibil, în cea mai mare măsură, când armonizarea intereselor diferitelor straturi ale populației pentru a atinge obiective comune devine o realitate. O astfel de existență, numită și coeziune social, este un mijloc de înfăptuire a anumitor obiective, în special - creșterea bunăstării pentru toți și pentru fiecare.

Societățile coezive se înfățișează a fi societăți stabile, sigure și juste, bazate pe ”respectul și apărarea drepturilor omului, precum și pe nediscriminare, toleranță, respect pentru diversitate, egalitate de șanse, solidaritate, securitate și participarea tuturor, inclusiv a grupurilor și a persoanelor dezavantajate și vulnerabile”.[7, p. 58-59] O asemenea abordare denotă un interes deosebit acordat sărăciei și excluziunii sociale, ceea ce explică, de exemplu, atenție sporită acordată stratului social de mijloc sau celor periferice, ultimile fiind și cele mai afectate de riscul pauperizării.

Pentru a evita sărăcirea populației sunt necesare politici publice care să țină cont de imperativul coeziunii sociale, în special politica bugetară, politica de ocupare a forței de muncă și politica socială. O atare misiune revine statului, în calitatea acestuia de formă superioară de organizare a societății și de reprezentant al acesteia, diriguitor al activității autorităților publice. Rațiunea acestor politici ar trebui să pornească de la interesul comun, deoarece doar așa poate fi asigurată funcționarea echilibrată a societății și evitarea confruntărilor dintre diferitele segmente ale populației care, de obicei, conduc la stagnare, anarhie și declin social.

Unele principii fundamentale în acest scop sunt stabilite prin constituții, acestea având posibilități vaste în acest sens. Un exemplu demn de urmat este Constituţia Spaniei, care potrivit articolului 2, se bazează pe unitatea indisolubilă a națiunii spaniole, patria comună şi indivizibilă a tuturor spaniolilor. [8] Aceasta recunoaşte şi garantează dreptul la autoguvernare al naționalităților şi regiunilor din care este alcătuită şi solidaritatea dintre acestea. Constituţia (art. 9 alin. (2)) obligă statul să promoveze condiţiile necesare pentru ca libertatea şi egalitatea individului şi ale grupurilor din care face parte să fie reale şi eficiente; să înlăture obstacolele care împiedică sau pun în dificultate dezvoltarea sa plenară şi să faciliteze participarea tuturor cetăţenilor la viaţa politică, economică, socială şi culturală. Statul spaniol (art. 51 din Constituţie) îşi asumă şi obligaţia de a garanta protecția consumatorilor i a utilizatorilor i protejează prin măsuri eficiente siguranța, sănătatea și interesele economice legitime ale acestora.

Rolulu social al statului dobândește o nouă imagine în constituţiile contemporane, acesta încetând să mai fie tratat ca stat al prosperităţii generale, fiind conturat ca un stat care asigură întâi de toate necesităţile fundamentale ale omului: condiţii demne de viaţă şi condiţii pentru dezvoltarea liberă a omului în timp ce acesta trebuie să aibă grijă de sine şi de familia sa, de altfel el devine trântor, pierde interesul față activitatea politică, socială, economică etc. Astfel, rolul statului nu mai constă în ”protecție” și ”represiune”, ci în promovare, stabilind politici publice realizabile în timp.

Pornind de la modul în care statul contemporan conturează problemele sociale se spune că acesta ”crează, de fapt, noi probleme sociale”: bătrâni sărăciți, muncitori străini marginalizați, tineri dependenți de droguri, oameni căzuți pradă ”bolilor de civilizație”, inclusiv tulburărilor psihice, victime ale accidentelor. Toate aceste categorii sociale devenind vulnerabile au nevoie de ocrotire, deși nu ”există metode eficiente pentru a-i ajuta”. [9, p. 179] Una din soluțiile recomandate în acest sens este ”autoafirmarea și participarea responsabilă” a oamenilor, mai multă ”întrajutorare, întărirea rețelelor sociale, o nouă solidaritate”.

Dreptul constituţional contemporan fixează în mod diferit relaţiile dintre diferite straturi sociale. În ţările care se mai declară socialiste, aceste norme adesea au conţinut duplicitar. De exemplu, în preambulul Constituţiei Chinei se menționează despre răsturnarea guvernării ”imperialismului, a feudalismului și a birocrat-capitalismului”. În context se aminteşte despre ”dictatura democratică a poporului condusă de clasa muncitoare și bazată pe alianța muncitorilor și a țăranilor, care este în esență dictatura proletariatului”. Potrivit Constituției, clasele exploatatoare ca atare au fost abolite, dar lupta de clasă va continua să existe în anumite limite pentru o lungă perioadă de timp.[10] În alte țări, constituțiile resping abordarea de clasă. În unele constituţii, este recunoscută existenţa diverselor straturi sociale, însă accentul este pus pe unitatea poporului, pe relaţiile care exclud antagonismul dintre aceste straturi şi lupta intransigentă de clasă.

Statul social reclamă o sarcină a cărei obiectiv nu constă în ”a șterge diferențele reale, ci în a deschide celor mai dezavantajați calea participării”. [5, p. 107] Această sarcină se manifestă în conținutul politicii sociale a statului, care comportă două aspecte: în raport cu straturile individuale ale societății și în raport cu societatea în ansamblu în perspectiva implementării „intereselor comune”. Adevărat, că aceste două aspecte nu pot fi separate unul de cealalt printr-un zid „chinez”, ele acționează, de obicei, într-un ansamblu conjugat, aglutinat: indemnizațiile de șomaj

sau pensiile pentru vârstă sunt atât sprijin pentru anumite categorii sociale, cât și o formă de implementare de către stat a „intereselor comune". Statul oferă avantaje anumitor grupuri sociale. De exemplu, în vederea asigurării unor relații sociale echitabile, legislația Italiei susține proprietarii mici şi mijlocii (Constituția, art. 44). Statul acordă sprijin financiar de la bugetul de stat unor partie politice, care obțin, de obicei, cel puțin 2-3% din voturile alegătorilor. Potrivit Constituție Portigaliei (art. 51), legea stabilește normele care guvernează finanţarea partidelor politice, în special în ceea ce privește cerinţele și limitele legate de finanţarea din fonduri publice.[11] Partidele politice din Republica Moldova au dreptul să primească anual finanţare de la bugetul de stat prin intermediul Comisiei Electorale Centrale în limita cuantumului alocaţiilor stabilite în legea bugetară anuală, cota procentuală constituind 0,1% din veniturile bugetului de stat, cu excepţia veniturilor cu destinaţie specială prevăzute de legislaţie. [12] Pentru finanțarea partidelor politice în anul 2024 au fost aprobate alocații – în sumă de 53985,0 mii de lei (pentru lucrări de renovare/construcție a blocurilor sanitare în instituțiile de învățământ primar, gimnazial și liceal a fost prevăzută suma de 26187,5 mii de lei; pentru protecție împotriva excluziunii sociale – 19330,8 mii de lei). [13]

Statul înrămează confruntarea între straturile sociale și grupurile de presiune (organizațiile obștești) într-un anumit stațiu. Nu întâmplător, declarând dreptul la grevă (art. 45 din Constituție), constituamtul a stabilit că aceasta poate fi declanşată "numai în scopul apărării intereselor profesionale cu caracter economic şi social ale salariaților. Codul muncii (art. 369) interzice grevele în perioada calamităţilor naturale, a izbucnirii epidemiilor, pandemiilor, precum şi în perioada stării de urgenţă, de asediu sau de război.[14] În unele cazuri sunt interzise grevele organizate de anumitor funcționari publici (astfel de greve pot paraliza administrația publică) și de lucrătorii din întreprinderi de importanță vitală (furnizare de apă, gaze, electricitate) unele tipuri de transport etc. De exemplu, Constituția Elveției (art. 28, alin. 4) stabilește că recursul la grevă anumitor categorii de persoane poate fi interzis prin lege. [15] În Croația (art. 61 din Constituție) dreptul la grevă poate fi restrâns în cazul forţelor armate, al poliţiei, administraţiei publice sau al serviciilor publice.[16] Constituția Greciei (art. 23) interzice grevele de orice natură în cazul magistraţilor și al celor aflați în serviciul forțelor de securitate. Acest drept poate fi supus limitărilor și în cazul funcționarilor publici, al angajaților administrației locale și al persoanelor juridice de drept public, precum și în cazul angajaților oricăror tipuri de întreprinderi de

natură publică sau interes public a căror funcționare este de importanță vitală pentru a răspunde nevoilor de bază ale societății în ansamblu. [17] Legislația Poloniei (art. 59 din Constituție) poate restrânge dreptul la grevă sau poate interzice greva unor anumite categorii de muncitori sau în anumite domenii, în scopul protejării interesului public.[18] În Slovacia (art. 37 din Constituție) acest drept nu este acordat judecătorilor, procurorilor, membrilor forțelor armate, membrilor corpurilor armate şi membrilor şi angajaților brigăzilor de luptă împotriva incendiilor.[19]

În Republica Moldova (Codul municii, art. 369) nu este admisă participarea la grevă: personalului medico-sanitar din spitale şi serviciile de asistenţă medicală urgentă; salariaţiilor din sistemele de alimentare cu energie şi apă; salariaţiilor din sistemul de telecomunicaţii; salariaţii serviciilor de dirijare a traficului aerian; persoanelor cu funcţie de răspundere din autorităţile publice centrale; colaboratorilor organelor ce asigură ordinea publică, ordinea de drept şi securitatea statului, judecătorilor instanţelor judecătoreşti, salariaţilor din unităţile militare, organizaţiile sau instituţiile Forţelor Armate; salariaţilor din unităţile cu flux continuu; salariaţilor din unităţile care fabrică producţie pentru necesităţile de apărare a ţării.

În același timp, statul limitează drepturile antreprenorilor, interzicându-le închiderea întreprinderi și concedierea în masă a angajaților (lock-out în engleză, în română blocaj),[3] în caz de greve și, uneori, concedieri parțiale fără acordul sindicatelor. Un dictionar juridic interpretează lock-out-ul drept o măsura dispusă de angajator, simetric opusa grevei salariaților, constând în închiderea totală sau parțială a unității, în considerarea unei greve declanșate ori iminente...".[20]

În unele state din Europa, la lock-out-ul oferă angajatorilor dreptul la "replică" în cazul grevelor declanşate de salariaţi, deși o astfel de replică este considerată legală doar în anumite circumstanțe (la etapa preconflictuală, salariaţii îşi îndeplinesc în mod defectuos atribuţiile de serviciu; când greva ameninţă să pericliteze ordinea şi securitatea angajatorului, care poate atrage răspunderea juridică a acestuia; când este pusă în pericol ordinea şi securitatea la locul de muncă; când greva ameninţă funcţionarea totală sau parţială a întreprinderii etc). [21, p. 117-118] Astfel, Constituția elvețiană (art. 28) împreună cu greva recunoaște și legalitatea suspendării activităţii de muncă (lock-out-ul) "când se ra-

[3] Un lock-out este foarte asemănător cu o grevă, fiind aplicat ca o consecință a principiului egalităţii partenerilor sociali, mai ales ca replică la o grevă declanșată contrar legislației. În acest caz, patronii pot suspenda în mod unilaterală contractele individuale de muncă, prin închiderea temporară a unităţii, a unor blocuri, ateliere sau a unor serviciu, etc.

portează relaţiilor de muncă şi sunt conforme obligaţiilor de menţinere a calmului la locul de muncă sau de a recurge la o conciliere".

În alte țări cum ar fi România, lock-out-ul nu este admis din motiv că "operează principiul stabilităţii în muncă…".[22, p. 103] Cu toate acestea în doctrina juridică din România un analog al lock-out-ul este considerat şomajul ethnic [22, p. 107] aplicat în cazul „intreruperii sau reducerii temporare a activitatii, fara incetarea raportului de munca, pentru motive economice, tehnologice, structurale sau similare".[23] Reținem că expresia "șomaj ethnic" nu este acceptată de o parte din reprezentanții dreptului securității sociale, ca și diversitate a șomajului.[24, p. 35-36] Noțiunea de șomaj tehnic se regăsește și în Codul muncii al Republicii Moldova (art. 80).[25] Potrivit Codului, șomajul tehnic constă în "imposibilitatea temporară a continuării activităţii de către angajator, unitate sau de către o subdiviziune interioară a acesteia". Modul în care este interpretată noițiunea de șomaj tehnic de legiuitor, ne face să credem că aceasta nu este similară noțiunii de lock-out. Convingerea noastră este determinată și de obligația angajatorului, prevăzută de Cod (art. 330) de a compensa persoanei salariul pe care aceasta nu l-a primit, în toate cazurile privării ilegale de posibilitatea de a munci, inclusiv în cazul staţionării unităţii din vina angajatorului, cu excepţia perioadei şomajului ethnic.

Admițând și alte forme de protest și presiune din partea diferitelor straturi și grupuri sociale, statul stabilește procedura de desfășurare a întrunirilor, mitingurilor, demonstrațiilor, fixând anumite restricții.

Un alt aspect important al activității sociale specifică statului include realizarea „binelui comun", înțeles ca "o reprezentare a societății despre ea însăși …".[26, p. 55] Acest obiectiv după cum a fost menționat supra, presupune asigurarea egalității sociale. În calitate de principiu al dreptului egalitatea este considerată " cea care îndeplinește rolul de termen mediu relativ la inegalitate".[26, p. 80] În doctrina juridică se menționează că unul din aspectele principiului egalității este dreptatea care se poate extinde "asupra tuturor relațiilor care se constituie într-o societate, dar mai ales … în sfera distribuirii bunurilor".[26, p. 80]

Doctrina califică egalitatea socială ca unul din "cele mai importante principii ale dreptului securității sociale ".[24, p. 27] În opinia noastră acesta are un conținut mai larg decât principiul egalității în fața legii, fiind invocat începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea. În anul 1879, poporul francez, prin reprezentanții săi, considerând că ignorarea, nesocotirea sau dispreţuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nefericirii publice şi ale corupţiei guvernelor, au declarat: „Oamenii se nasc și rămân

liberi și egali în drepturi" orice deosebire socială fiind justificată doar pe utilitate publică.[27] Această aspirație a fost preluată și de Declarația Universală a Drepturilor Omului care chiar în articolul 1 statuează că "Toate fiinţele umane se nasc libere şi egale în demnitate şi în drepturi".[28]

Cu toate acestea nici un stat, semnatar al Declarației, nu poate asigura o egalitate socială absolută. Raportul "Survival of the Richest" relevă faptul că cca două treimi din profiturile obţinute în perioada anilor 2020-2022 au fost încasate de miliardarii şi milionarii lumii."[29] Policriza globală (pandemia de Covid-19, războiul din Ucraina, schimbările climatice, criza economică, criza energetică și criza umanitară", a îmbogîțit elite mici. Doar în ultimii 10 ani, 1% din populaţia Globului a captat mai mult de jumătate din bogăţia globală. În consecință, egalitatea ca un „vis de aur al omenirii" este compromisă cu desăvârșire, mai ales în condițiile în care "bogații devin tot mai bogați, în timp ce majoritatea populației abia reușește să supraviețuiască".[30]

O dispersie simțitoare a veniturilor există și în statele membre ale Uniunii Europene. Astfel diferența de venituri apropiate ca mărime în Bulgaria constituie 5,6, în România, Letonia și Lituania - 4,9. Cele mai mici decalaje între venituri bogaților și săracilor (sub 3) se înregistrează în Slovacia, Slovenia, Cehia şi Finlanda. În Uniunea Europeană acest raport este de 3,6.[31]

În pofida consacrării constituționale a principiilor statului social, în Republica Moldova acesta încă nu a devenit o realitate și acționează deocamdată ca un scop, a cărui realizare este posibilă prin promovarea unor politici sociale robuste. Astfel, în ultimii 5 ani rata sărăciei absolute și a celei extreme Republica Moldova înregistrează cele mai înalte valori. [32] Cu toate acestea, numărul milionarilor din țara noastră este în creștere. Potrivit Serviciului Fiscal de Stat, în 2023, numărul milionarilor a atins cifra de 6416 persoane, ceea ce constituie mai mult cu 1606 decât în anul 2022. Cel mai tânăr dintre milionari are doar 19 ani.[33]

Consfințind statul de drept și social, constituția trebuie să asigure și anumite reguli de redistribuire, astfel încât să asigure "binele comun", ori "justiția social". Statul trebuie să aplice diverse metode de atenuare a inegalității sociale, numite și metode de egalizare social. În acest scop sunt folosite diverse forme de intervenție a statului în relațiile sociale (stabilirea unui salariu minim, impozitare progresivă în funcție de valoarea venitului, pensii sociale, beneficii pentru persoanele cu dizabilități, veterani, femei, copii și tineri etc.).

Ca și alte state membre ale Organizației Națiunilor Unite, Republica Moldova, a aderat la Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă [34] asumân-

du-și angajamentul de a implementa acest document. Agenda are drept scop accelerarea procesului de realizare a Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, având ca obiectiv principal eradicarea sărăciei până în anul 2030 și stimularea dezvoltării durabile în lume. Pentru monitorizarea procesului de implementare a Obiectivelor Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030, Guvernul Republicii Moldova a aprobat o Hotărâre prin care a creat cadrul national necesar. [35] Într-un Raport privind implementarea Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă în Republica Moldova se constată faptul că țara noastră ”se confruntă cu un nivel scăzut al veniturilor, fără tendințe clare de convergență cu țările Uniunii Europene”, rata sărăciei fiind amplificată și de o ”inegalitate semnificativă în distribuția veniturilor”. În viziunea autorilor Raportului progresul în reducerea sărăciei este împiedicat de: dezvoltarea economică slabă; productivitate scăzută a forței de muncă din cauza investițiilor reduse, a migrației masive și a îmbătrânirii populației; dezechilibre și inegalități ridicate între capitala Chișinău și restul țării; cea mai scăzută rată de ocupare a forței de muncă din Europa Centrală și de Est; decalajul semnificativ între ratele de ocupare a bărbaților și femeilor, atât în mediul urban, cât și în mediul rural; rata tinerilor care nu au un loc de muncă și nici nu urmează studii sau cursuri de formare fiind semnificativ mai mare decât în Uniunea Europeană; o economie informală care reprezintă o pătrime din economie, cu un impact negativ asupra productivității muncii, competitivității, veniturilor publice și redistribuirii valorii generate în economie; creșterea inegalității și diminuarea resurselor disponibile pentru dezvoltare și reducerea sărăciei; capacitatea insuficientă a sistemului de protecție socială de a aborda provocările sărăciei și lipsa de reziliență în fața diferitelor crize; redistribuirea inadecvată a veniturilor între cei bogați și cei săraci, fapt ce accentuează sărăcia și inegalitățile.[36]

Printre cele mai importante obiective ale Uniunii Europene se numără promovarea egalității, solidarității, justiției sociale și bunăstării popoarelor sale. Statele membre ale Uniunii Europene sunt chemate să asigure o implicare efectivă a partenerilor sociali în stabilirea salariilor, asigurând salarii echitabile care să permită un nivel de trai decent ***și*** o adaptare adecvată a salariilor la evoluțiile productivității, în vederea unei convergențe ascendente.[37] Din această perspectivă Republica Moldova trebuie să folosească intelegent oportunitatea aderării la Uniunea Europeană, utilizând la maximum avantajele prezente și viitoare ale integrării.

În general, fundamentarea constituţională a politicilor sociale promovate de statul contemporan implică câteva aspecte:

1. Societatea şi statul trebuie să acorde servicii sociale indivizilor indiferent de starea lor socială. Acest aspect se realizează prin fixarea în constituţii a drepturilor social-economice ale omului (la muncă, la învăţătură, la ocrotirea sănătăţii, la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, bătrîneţe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, la asistență şi protecție socială în alte cazuri). Aceste prevederi le regăsim aproape în toate constituţiile, cu excepţia constituţiilor instrumentale vechi.

2. Aspectul pregnant al politicilor sociale este prescripţia privind reglementarea de către stat a relaţiilor dintre straturile sociale în baza egalităţii şi respectului intereselor lor (art. 14, Constituţia Belarusiei).[38] Juridic relaţiile egale nu exclud, ci presupun egalizarea situaţiei social-economice a acelor indivizi şi grupuri de populaţie care se află în condiţii nefavorabile. Prescripţii privind egalizarea nivelului de trai al diferitelor categorii de locuitori pot fi întâlnite în mai multe constituţii. Spre exemplu, Constituţia Braziliei (art. 170 alin. VII) enunţă în calitate de principiu fundamental reducerea inegalităţii regionale şi sociale.[39]

3. Normele constituţionale conţin nu doar prescripţii generale, ci şi concrete privind asistenţa materială persoanelor vulnerabile sau, foarte rar, norme şi mai generale privind depăşirea inegalităţii sociale. Având un caracter mai puţin conturat, uneori aceste norme se reduc la prescripţii despre caritate. Se mai vorbeşte şi despre grija deosebită faţă de familiile numeroase, persoanele cu dizabilităţi, veterani şi familiile lor, orfani, despre grija faţă de copii, femeile ce muncesc, mame. Spre exemplu, conform art. 21 din Constituţia Greciei, familiile cu mulți copii, invalizii de război și civilii cu handicap, victimele de război, văduvele și orfanii, precum și persoanele care suferă de boli fizice sau mintale incurabile au dreptul la asistență specială din partea statului.[17] Constituţia Italiei (art. 31) obligă statul să sprijine prin măsuri economice şi prin alte mijloace formarea familiei şi îndeplinirea îndatoririlor acesteia, acordând atenţie specială familiilor numeroase. De aceeaşi protecţie se bucură maternitatea, copiii şi tineretul.[40] Constituţia Portugaliei (art. 67), declarând familia element ce stă la baza societăţii, oferă acesteia dreptul la protecţie de către societate și stat și dreptul la implementarea efectivă a tuturor condiţiilor necesare pentru a permite membrilor familiei să se dezvolte personal. În acest sens statul este obligat să promoveze: independenţa socială și economică a familiilor; crearea și garantarea accesului la o reţea naţională de creșe și la alte facilităţi sociale menite să sprijine familia, alături de o politică pentru persoanele în vârstă; cooperarea

cu părinţii în ceea ce priveşte educaţia copiilor lor. De protecţie deosebită se bucură taţii şi mamele (art. 68), copiii (art. 69), tinerii (art. 70), cetățenii cu dizabilități (art. 71), persoanele în vârstă (art. 72).[41]

Printre statele care oferă protecţie familiei şi altor categorii sociale se numără şi Republica Moldova. Conform art. 48 din Constituţie, familia constituie elementul natural şi fundamental al societăţii şi are dreptul la ocrotire din partea societăţii şi a statului. Constituţia (art. 49) obligă statul să faciliteze, prin măsuri economice şi prin alte măsuri, formarea familiei şi îndeplinirea obligaţiilor ce îi revin. De protecţie se bucură mamele, copiii şi tinerii (art. 50), precum şi persoanele handicapate (art. 51). În India (art. 46 din Constituţie) statul este obligt să manifeste grijă faţă de categoriile mai slabe ale populației, în special faţă de castele şi triburile programate (*the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes*), să le ocrotească de inechitate socială şi de toate formele de exploatare. Conform Constituţiei (art. 340), Preşedintele Indiei poate constitui o comisie pentru examinarea condiţiilor de viaţă şi de muncă a claselor înapoiate din punct de vedere social şi educațional, inclusiv pentru prezentarea recomandărilor pentru înlăturarea acestor condiţii şi ameliorarea nivelului de trai.[42]

Unele Constituţii conţin şi alte prescripţii importante care sunt în satre să determine esența politicilor sociale. În context menţionăm stipulările privind solidaritatea socială, parteneriatul social, responsabilitatea socială etc. De exemplu, Constituţia Italiei (art. 2) menţionează recunoaşterea de către stat a drepturilor omului atât ca individ, cât şi în grupurile sociale în care îşi exprimă personalitatea, cerând îndeplinirea îndatoririlor de solidaritate politică, economică, dar şi socială. În aceeaşi Constituţie se spune că pentru promovarea dezvoltării economice, a coeziunii şi solidarităţii sociale, pentru înlăturarea dezechilibrelor economice şi sociale, precum şi pentru favorizarea exercitării efective a drepturilor persoanei, statul alocă resurse suplimentare şi subvenţii speciale în favoarea anumitor comune, provincii, oraşe metropolitane şi regiuni (art. 119). Constituția Portugaliei (art. 63) obligă statul să organizeze, și să subvenţioneze un sistem de securitate socială unificat și descentralizat, cu participarea sindicatelor, a altor organizaţii care reprezintă salariaţii și a asociaţiilor care reprezintă orice alţi beneficiari.

Conținutul politicilor sociale este detreminat și de normele constituționale privind proprietatea. Astfel Constituţia Spaniei (art. 128) stabileşte că toate bogăţiile ţării sunt subordonate interesului general, indiferent de formele sale şi de titular. Constituţia Republicii Moldova nu conţine prevederi de acest gen, cu execepţia dispoziţiilor cuprinse în art.

9 alin. (2) conform căruia proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăţilor şi demnităţii omului.

În ultimul timp ia amploare fenomenul parteneriatului social care constituie un sistem de relaţii reciproce dintre salariaţi (reprezentanţii salariaţilor), angajatori (reprezentanţii angajatorilor) şi organele administraţiei publice centrale şi locale, îndreptate spre asigurarea coordonării intereselor salariaţilor şi angajatorilor în sfera relaţiilor de muncă şi a altor relaţii conexe. În condiţiile economiei de piaţă acest parteneriat devine cea mai potrivită modalitate de cooperare între muncă şi capital.

Factorul princial al politicii statului în domeniul parteneriatului social îl constituie însăşi structura socială a societăţii. O asemenea structură s-a format în procesul industrializării şi automatizării producţiei, dezvoltării economiei de piaţă cu salariaţi şi patroni, cu proprietari ai mijloacelor de producţie şi ai forţei de muncă juridic independenţi şi liberi, cu un sistem de circulaţie liberă, fără bariere, fără obstacole a capitalului şi a forţei de muncă. Cu părere de rău, principiul parteneriatului social (solidarităţii sociale) este fixat doar în unele constituţii. De exemplu, Portugalia, conform art. 1 din Constituţie, este o republică suverană care are drept scop edificarea unei societăţi libere, echitabile şi solidare.

Examinând reglementarea constituţională a relaţiilor sociale, este important să reţinem că în acest domeniu statul social contemporan exercită arbitrajul social-politic. Statul ţine cont de interesele majorităţii populaţiei (în multe ţări dezvoltate punctul de referință este „clasa de mijloc”) şi apără drepturile şi interesele legale ale minorităţilor.

O condiție indispendsabilă pentru funcționarea unui stat social este realizarea unui echilibru între politicile sociale și cele economice. Datorită creșterii economice a țării, crește la rândul său și bugetul de stat, ceea ce contribuie favorabil la implementarea politicilor sociale în viața publică. În același timp, creșterea bunăstării cetățenilor stimulează dorința acestora de a se angaja în activitatea economică. Astfel, odată cu creșterea economică vine și o îmbunătățire a bunăstării populației, care are, fără îndoială, un efect benefic asupra întregului stat.

Cum este și firesc, de o importanță deosebită în implementarea politicii sociale a statului se bucură și funcția de colectare a impozitelor și taxelor. Cu ajutorul acesteia se formează bugete la atât la nivel local cât și național, din care ulterior sunt finanțate programe sociale.

Existența în societate a unor categorii social vulnerabile de cetățeni care întâmpină dificultăți în a-și asigura propria bunăstare determină statul să le ofere sprijin și protecție socială. În rezultat, acesta este nevoit

să intervină în relațiile de piață, promovând o politică de redistribuire a cheltuielilor pentru a preveni stratificarea exagerată a societății pe criteriul veniturilor. Prin colectarea impozitelor și taxelor, are loc completarea bugetul public, care este ulterior repartizat pentru satisfacerea nevoilor sociale și de altă natură. Datorită acestei funcții sunt acumulate mijloace financiare care pot fi utilizate pentru realizarea integrală a politicii sociale și acordare sprijinuljui material unor categorii de persoane aflate în dificultate. Un alt aspect al influenței politicii financiare a statului asupra politicii sociale constă în posibilitatea acordării unor beneficii fiscale și credite preferențiale persoanelor cu venituri mici, familiilor numeroase și altor categorii social vulnerabile de cetățeni. O politica financiară corectă crează condiții pentru creșterea bunăstării cetățenilor și dezvoltării personale, prin asigurarea educației gratuite, promovarea ocupării forței de muncă, asigurarea libertății activității economice, care, ulterior, generează venituri, vărsate în bugetul public.

O situație importantă pentru promovarea cu success a politicilor sociale este fenomenul anomiei (lipsa de legi, anarhie), despre care se spune că ”aduce dezordine, îndoială și incertitudine față de orice”, această noțiune fiind folosită pentru a descrie ”suspendarea eficienței normelor sociale prin crize economice și politice” .[9, p. 218] Anomia este termenul care semnifică o stare socială în care încălcările normelor de drept rămân nesancționate. Încă la sfârșitul secolului al XX-lea sunt atestate ”spații în afara legii”: *no-go area* (cartiere în care poliția ezită să intre), clase inferioare – ghetou, abuzul față de copii, violența în familie, sustragerea de la impozite și alte infracțiuni economice. Anomia nu poate fi acceptată și este o situație nefavorabilă pentru promovarea unor politici sociale care să asigure egalitatea.

Concluzii

Edificarea unui stat de drept, social și democratic în care o persoană, drepturile și libertățile sale sunt cea mai înaltă valoare este imposibilă fără o politică socială activă, direcționată. Astfel, funcţia socială ocupă una dintre pozițiile de frunte în sistemul funcţiilor statului. Rezultatele pozitive înregistrate în sfera socială contribuie la implementarea eficientă a funcțiilor politice, economice și de altă natură ale statului.

Fundamentarea constituţională a politicilor sociale promovate de statul contemporan implică câteva aspecte: În primul rând, societatea şi statul trebuie să acorde servicii sociale indivizilor indiferent de sta-

rea lor socială, în special prin consacrarea în constituţii a drepturilor social-economice ale omului. În al doilea rând. Un aspect deosebit al politicilor sociale constă în reglementarea de către stat a relaţiilor dintre straturile sociale în baza egalităţii şi respectului intereselor lor. În al treilea rând, normele constituţionale trebuie să conţină prescripţii privind asistenţa materială persoanelor vulnerabile sau norme generale privind depăşirea inegalităţii sociale.

În cele din urmă, orientarea socială reală a politicii ar trebui să conducă la crearea unui stat social în sensul deplin al cuvântului, care să ofere o viață pe deplin decentă tuturor cetățenilor aceșitea având acces la sprijin social din partea statului ca drept, fără a fi obligați să demonstreze necesitatea obținerii acestuia.

Deși statul are un rol important în protejarea drepturilor sociale, constituțiile prevăd limite în ceea ce privește intervenția sa. Statul nu poate interveni abuziv în relațiile sociale, iar orice măsură adoptată trebuie să fie conformă cu principiul proporționalității și să respecte drepturile fundamentale ale cetățenilor. Respectiv, anvergura constituțională a politicii statului în sfera relațiilor sociale trebuie să asigure echilibrul între protecția drepturilor fundamentale ale individului și necesitatea intervenției statului pentru a asigura coeziunei și echității în concordanță cu valorile constituționale fundamentale.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova. Monitorul Oficial Nr. 78 din 29-03-2016.
2. Lege Nr. 315 din 17-11-2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030". Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 409-410 din 12-12-2022.
1. STERE, C. Evoluţia individualităţii şi noţiunea de persoană în drept. În C. Stere. Vol. V. ***În viaţă, în literatură.*** Chişinău, Hyperion, 1991. ISBN 536812233. 556 p.
2. PLANO, Jask C., RIGGS, Robert E., ROBIN Helenam S. Dicţionar de analiză politică, Bucureşti, Editura ECCE HOMKO, 1993. ISBN 973-96210-1-5. 194 p.
3. DĂNIȘOR, D. Cl., DOGARU, I., DĂNIȘOR, Gh. Teoria generală a dreptului. Ediția 2. București, Editura C. H. Beck, 2008. ISBN 978-973-115-303-2. 576 p.
4. HOWLETT, M., RAMESH M. Studiul politicilor publice. Cicluri și subsisteme ale politicilor. Editura Epigraf, Chișinău, 2004. ISBN 9975-924-13-1. 259 p.

5. Perspectives du développement mondial 2012. La cohésion sociale dans un monde en mutation. Éditions OCDE, 2012. ISBN 978-92-64-11320-6. 287 p.
6. Constituţia Regatului Spaniei. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/spania.pdf. [Accesat: 04.12.2024].
7. DAHRENDORF, Ralf. Conflictul social modern. Eseu despre politica libertății. Editura Humanitas, 1992, ISBN 973-28-0688-5. 288 p.
8. Constituția Republicii Populare Chineze – text integral. Disponibil: https://www.juridice.ro/660258/constitutia-republicii-populare-chineze-text-integral.html. [Accesat: 04.12.2024].
9. Constituția Republicii Portugheze. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp content/uploads/2013/01/portugalia.pdf. [Accesat: 05.12.2024].
10. Lege Nr. 294 din 21-12-2007 privind partidele politice. Monitorul Oficial Nr. 42-44 din 29-02-2008.
11. Legea bugetului de stat pentru anul 2024 nr. 418 din 22.12.2023. Monitorul Oficial nr. 510-513 din 29.12.2023.
12. Cod Nr. 154 din 28-03-2003 Codul muncii al Republicii Moldova. Monitorul Oficial Nr. 159-162 din 29-07-2003.
13. Constituţia federală a Confederaţiei Elveţiene. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/constituc5a3ia-federalc483-a-confederac5a3ieielvec5a3iene-romanian.pdf. [Accesat: 29.11.2024].
14. Constituția Republicii Croația. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/02/croatia.pdf. [Accesat: 05.12.2024].
15. Constituția Republicii Elene. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/grecia.pdf. [Accesat: 05.12.2024].
16. Constituția Republicii Polone. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/polonia.pdf. [Accesat: 05.12.2024].
17. Constituția Republicii Slovace. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp content/uploads/2013/01/polonia.pdf. [Accesat: 05.12.2024].
18. Dictionar juridic - Definitia termenului LOCK-OUT. Disponibil: https://e-juridic.manager.ro/dictionar-juridic/lock-out/2619.html, [Accesat: 02.12.2024].
19. CORSIUC, O-M. Soluţionarea conflictelor de muncă. Bucureşti. Editura Lumina Lex. ISBN 973-588-857-2, 2004, 285 p.
20. RADU, R., NEAMȚU M. Greva patronală (lock-out-ul). Disponibil: https://drept.ucv.ro/RSJ/images/articole/2006/RSJ3/A11RoxanaRadu.pdf. [Accesat: 29.11.2024].
21. Codul muncii actualizat 2024. Legea 53 din 2003. Republicata in Monitorul Oficial, nr. 345 din 18 mai 2011.

22. ROȘ, N. Dreptul securității sociale: curs universitar. Ediția a IV-a, revăzută și adăugită. București. Pro Universitaria, 2024. ISBN 978-606-26-1784-4. 369 p.
23. Cod Nr. 154 din 28-03-2003 Codul muncii al Republicii Moldova. Monitorul Oficial Nr. 159-162 din 29-07-2003.
24. DOGARU I., DĂNIȘOR D. Cl., DĂNIȘOR Gh. Teoria general a dreptului. București. Editura Științifică, 1999. ISBN 973-44-0259-5. 465 p.
25. Declaratia dreptuirilor omului si cetateanului. Disponibil: https://dreptuladrepturi.weebly.com/1789-declara355ia-drepturilor-omului-351i-ale-cet259355eanului-franta.html. [Accesat: 02.12.2024].
26. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf. [Accesat: 03.12.2024].
27. MARINESCU, G. Creşte diferenţa dintre bogaţi şi săraci. Ziarul BURSA. 18 ianuarie 2023. Disponibil: https://www.bursa.ro/creste-diferenta-dintre-bogati-si-saraci- [Accesat: 04.12.2024].
28. CERNA, S. Egalitatea și economia de piață (I). În: Studii economice. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/355928952_STUDII_ECONOMICE. [Accesat: 02.12.2024].
29. LUPAȘCU A. Clasa de mijloc este în declin. Diferența dintre bogați și săraci este foarte mare. Newsweek. 18.04.2024. Disponibil: https://newsweek.ro/actualitate/clasa-de-mijloc-este-in-declin-diferenta-dintre-saraci-si-bogati-este-foarte-mare. [Accesat: 03.12.2024].
30. Moldova inegală. Analiza celor mai relevante inegalități din Republica Moldova 2023. Disponibil: https://progen.md/wp-content/uploads/2024/11/CPD_Raport-Moldova-Inegala_2024-2.pdf. Accesat 03.12.2024.
31. Cifră record: Republica Moldova are peste 6400 de milionari. Disponibil: https://radiomoldova.md/p/39539/cifra-record-republica-moldova-are-peste-6400-de-milionari. [Accesat: 04.12.2024].
32. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Seventieth session Agenda items 15 and 116. Disponibil: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf. [Accesat: 03.12.2024].
33. Hotărâre Nr. 953 din 28-12-2022 cu privire la aprobarea cadrului național de monitorizare a implementării Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030. Monitorul Oficial Nr. 42-44 din 14-02-2023.
34. Raport de progres privind implementarea Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă în Republica Moldova 2023. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_de_progres_odd_2023_vf_15_09_2023_final.pdf. [Accesat: 04.12.2024].

35. PE adoptă noi norme privind salariile minime adecvate pentru toți lucrătorii din UE. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/news/ro/press-room/20220909IPR40138/. Accesat la 03/12.2024.
36. Конституция Республики Беларусь. Disponibil: https://president.gov.by/ru/gosudarstvo/constitution. [Accesat: 05.12.2024].
37. Brazil Constitution. Disponibil: https://www.servat.unibe.ch/icl/br00000_.html. [Accesat: 05.12.2024].
38. Constituţia Republicii Italia. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/italia.pdf. [Accesat: 05.12.2024].
39. Constituția Republicii Portugheze. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp content/uploads/2013/01/portugalia.pdf. [Accesat: 05.12.2024].
40. The Constitution of India. Disponibil: https://www.constituteproject.org/constitution/India_2016. Accesat la: [Accesat: 05.12.2024].

CRIZA DE INTEGRITATE ȘI PROVOCĂRILE JUSTIȚIEI DE TRANZIȚIE[4]

THE INTEGRITY CRISIS AND THE CHALLENGES OF JUSTICE IN TRANSITION

Rodica CIOBANU
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0001-6071-8178
Email: rodica.ciobanu@usm.md

CZU: 340.114:347.962.3 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.03

Abstract: *The article explores key issues related to the implementation of integrity standards within the justice sector of the Republic of Moldova. The analysis is structured around two conceptual axes - the integrity crisis and justice in transition - which serve as analytical benchmarks for outlining a roadmap toward effective justice reform. By employing specific methodological tools, these conceptual frameworks facilitate the identification of the root causes of the integrity crisis and propose potential solutions aimed at ensuring the coherence of reforms and the successful achievement of the objectives set forth in the Justice Strategy.*

Keywords: *reform, crisis, justice, extraordinary evaluation, transition.*

Rezumat: *Articolul pune în discuție aspecte relevante cu privire la modul în care se urmărește implementarea standardelui de integritate în sectorul justiției din Republica Moldova. Reperele analitice cuprind două axe conceptuale prin care se realizează radiografierea parcursului spre o justiție eficientă. Cele doua axe conceptuale (criza de integritate și justiția de tranziție) prin intermediul instrumentelor metodologice utilizate au contribuit la identificarea surselor crizei de integritate și a eventualelor soluții adoptate în vederea asigurării consecvenței reformelor și realizării obiectivelor Strategiei sectorului de Justiție.*

Cuvinte-cheie: *reformă, criză, justiție, evaluare extraordinară, tranziție.*

[4] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor, realizat în LCȘ „Drept Public Comparat și E-guvernare”, ISCJS, USM.

Contextualizare

Pe parcursul istoriei sale Republica Moldova a cunoscut mai multe etape care au anunțat reforme, pentru ca să se ajungă în situația imergenții unor măsuri radicale, dictate de realitățile sociale în care justiția este percepută ca un impediment în realizarea progreselor democratice a Republicii Moldova, de cele mai multe ori considerându-se că este lipsită de integritate, corelativ și de eficiență. Sistemul judecătoresc a fost cel mai mult afectat de frecvența reformelor care erau destinate schimbării practicilor de lucru învechite, creșterii eficienței și calității actului de justiție, eliminării fenomenului corupției. Astfel, asigurarea unui sistem judiciar integru a devenit o prioritate națională.

Cu privire la multiplele reforme care au fost inițiate în raport cu sistemul judecătoresc se atestă pretenții cu privire la modul în care au fost fie inițiate, fie implementate, fie reorganizate instituții. Pe de o parte, se identifică reforme amânate (care nici nu au fost inițiate), altele lente, dificile și aproape imposibile, iar cele din urmă (inițiate de actuala guvernare) considerate prea accelerate și radicale. În opinia unor experți, din 2021 - periodic au ieșit în „evidență disonanța dintre funcționarea relativ adecvată a mecanismelor democratice în paralel cu funcționarea slabă a instituțiilor și sistemelor din stat. (...) Această disonanță dintre transformările democratice și rigiditatea sistemului explică volatilitatea politică și schimbările frecvente de guverne, pe fundalul mersului lent al reformelor sistemice și structurale - fenomene observate în special începând cu 2009.” [1]

În același timp, de creșterea calității și a eficienței justiției este legat viitorul european al țării, dar și încrederea cetățenilor în capacitatea guvernării de a răspunde nevoilor acestora și de a le asigura un viitor mai bun. În cele din urmă consensul se raportează realizărilor semnificative înregistrate pe plan extern și în asigurarea suportului internațional pentru Republica Moldova în ceea ce privește parcursul european, fapt ce în mod special prioretizează reformatarea modului în care funcționează justiția. Într-un caz, angajamentele guvernării din campania electorală, în altul, condiționalitățile europene au impus adoptarea unor măsuri ne-standard și mai puțin populare de reformare a justiției pentru a răspunde cerințelor înaintate, dar și pentru a avea un sistem de justiție resetat, integru și eficient.

Succesele democratice totuși nu s-au transpus pe deplin în realizări palpabile pe plan intern. Printre cauzele care au influențat starea lucrurilor în Republica Moldova, identificate de experți, sunt crizele suprapuse

cu care s-a confruntat guvernarea de la Chișinău, rezistența sistemului la reforme și incapacitatea instituțiilor publice de adaptare la schimbare. Astfel, fie că din lipsa de pregătirea corespunzătoare (competențe necesare), fie din lipsă de integritate, necesară ca să se realizeze reforme în modul în care a fost propus, au fost create comisii mixte (constituite din experți naționali și internaționali) cu sarcina de a realiza evaluarea extraordinară a angajaților (judecători și procurori) din sistemul judiciar. În altul, accentul pus pe mecanisme de evaluare a integrității în sistemul judiciar, în special procedurile de evaluare extraordinară, prin deciziile de promovare/nepromovare, făcute publice de comisiile instituite (pre-vetting și vetting) ajungem să constatăm că integritatea este deficitară.

Metodologia aplicată. Baza teoretico-metodologică valorificată a optat pentru o abordare integrată, care a cumulat câțiva pași metodologici, ce au permis construirea suportului argumentativ al analizei și reflectă situația actuală din Republica Moldova prin evaluarea tranziției de la un regim autoritar spre unul democratic, periodic alterat de crize, caracterizat de slăbirea instituțiilor democratice și de menținerea unor practici administrative opace. La fel pentru o mai mare relevanță s-a optat pentru valorificarea datelor empirice, prezentate în studii și rapoarte internaționale, precum rapoartele Transparency International, Freedom House sau Banca Mondială, dar și în evaluări și cercetări naționale etc.

De utilitate practică s-au dovedit a fi Recomandările instituțiilor internaționale (Rapoartele și recomandările Consiliului Europei, Uniunii Europene și OSCE) care scot în evidență problemele cheie ale justiției de tranziție și oferă recomandări pentru depășirea lor. De rând cu acestea și instrumentele de evaluare a corupției (necesare pentru aprecierea integrității), precum *Indexul de Percepție a Corupției* (Transparency International), s-au prezentat ca importante pentru evaluarea percepției corupției în societate și poziționarea Republicii Moldova în raport cu alte state.

Un alt registru, a valorificat evenimente cu impact care au permis conceptualizarea analizei în cheia celor două axe de cercetare. În acest caz, în mod special ne referim la evenimente precum: declarația Parlamentului cu privire la statul capturat și evaluarea argumentelor acestei declarații, criza pandemică, războiul din Ucraina și criza energetică care au impulsionat preoretizarea parcursului european al RM, care au adus după sine recunoașterea pe plan extern a RM, și probabil că recentele evenimente (referendum și alegeri prezidențiale) tot ar putea fi parte a unei perspective deschise de analiză.

În același timp, un suport relevant al cercetării a fost asigurat de modele teoretice de analiză existente în literatura științifică internațională, care au apreciat procese prin care au trecut state și au scos în evidență bune practici, dar și au făcut constatări cu privire la mecanisme și instrumente utilizabile în vederea asigurării progreselor socio-statale și a democratizării.

În consecință, grație acestui suport teoretico-metodologic a fost elaborată sinteza cercetărilor disponibile, ce reflectă o combinație de factori fundamentali specifici pentru realitatea din Republica Moldova, precum și analiza documentelor și studiilor de specialitate despre criza de integritate și provocările justiției de tranziție.

Axe conceptuale ale analizei Integritatea fiind plasată în centrul atenției societății și a guvernării a devenit mărul discordiei. Aceasta este punctul critic care a impus identificarea și înaintarea unor soluții aplicabile mediului profesional juridic prin care să se depășească criza de integritate. Astfel s-a urmărit implementarea în practică a unor mecanisme, ipotetic capabile să impulsioneze tranziția spre standarde de calitate, eficiență și integritate în justiție prin autopurificare.

Ca urmare, se stabilesc două axe ale acestui conținut: una criza de integritate, alta justiția de tranziție. Pe acest fondal se modelează analiza modului în care se accentuează criza de integritate, cum afectează aceasta statul și cetățenii, și cum justiția de tranziție ar putea contribui la restabilirea încrederii în instituții și la consolidarea statului de drept. Astfel, ne propunem analiza modului în care poate fi validată ori invalidată din punct de vedere pragmatic, printr-o fundamentare științifică, decizia de impunere a standardului de integritate prin intermediul unui exercițiu precum evaluarea extraordinară.

Pentru a pune în discuție acest subiect delicat, important și extrem de relevant pentru prezentul și viitorul Republicii Moldova, clarificarea dimensiunilor în care integritatea poate deveni o componentă indispensabilă în activitatea justiției, dar și a justițiabililor în condițiile provocărilor actuale și tranzițiilor de la un sistem de drept perimat, criticat și ineficient la unul autosuficient, integru, eficient și capabil să răspundă așteptărilor societății și cetățenilor, trebuie să înțelegem care sunt reperele decizionale impuse de tranziție și ce reprezintă justiția de tranziție în condițiile crizei de integritate.

În prezent mai mulți autori, ce se încadrează în contexte științifice distincte, dar și domenii de activitate extinse, analizează subiectul crizei. În special acesta este realizat în contextul plasării în centrul atenției a

necesității de creștere a rezilienței persoanei, statului, societății în față provocărilor la care sunt expuse din ce în ce mai mult. Cercetările arată că crizele actuale pot fi caracterizate prin mai multe aspecte definitorii, care reflectă complexitatea și interconexiunea problemelor cu care se confruntă societatea contemporană. Generalizările asupra analizelor cu privire la criză arată că „Criza", în general, reprezintă o situație de instabilitate sau de dificultate extremă care amenință funcționarea normală a unui sistem, fie el social, economic, politic sau juridic.

Crizele actuale sunt multidimensionale, fiind generate atât de factori interni, cat și externi, afectând în mod disproporționat cetățeni și state, ceea ce impune decizii în condiții de incertitudine, intervenții rapide și eficiente pentru a preveni consecințe și efecte negative [2]. Aceasta (criza) se caracterizează printr-o acumulare de tensiuni, conflicte sau probleme care, dacă nu sunt gestionate corespunzător, pot duce la colaps sau la deteriorarea gravă a condițiilor existente.

În cheia caracterului pronunțat și frecvent al crizelor, prefața lucrării *Al Treilea val* indică caracterul tot mai complex al lumii, și pregnanța crizelor care se suprapun. Pornind de la această realitate se susține necesitatea acțiunilor nestandard și a deciziilor necesare pentru a interveni în soluționarea problemelor generate de crize. „Omenirea nu va putea continua să evolueze pe vechile coordonate ... [deoarece] sau acumulat ... atât de multe probleme de gravitate extremă ... [încât] ... guvernele să devină conștiente de necesitatea unor schimbări radicale."[3, p.9] Dat fiind faptul că lumea în care trăim este din ce în ce mai dinamică, sub presiunea timpului etc. procesul decizional nu mai beneficiază de timp suficient pentru a fi chibzuite până la capăt, instituțiile de stat „gem sub povara decizională din ce în ce mai mare, sub presiunea enormă a schimbărilor rapide", menționează Tofler [3, p.12] referindu-se la procesele decizionale de la Casa Albă, dar care se extind și contextului actual în care se iau decizii în condiții de crize suprapuse.

Conectarea semnificațiilor noțiunii criză cu procesele și problemele identificate în sistemul judiciar al RM, arată impactul pe care lipsa de integritate îl are asupra stabilității sociale și politice, astfel generând noțiunea de criza de integritate în sistemul judiciar. Confirmarea vine din mai multe surse disponibile în spațiul public. Spre exemplu, sintezele prezentate de CRJM [4] cu privire la reforma sistemului judiciar inițiată prin implementarea procedurii de evaluare externă indică că aceasta „a scos la iveală serioase probleme în rândul judecătorilor și procurorilor". În acest sens odată cu inițierea procesului de evaluare a judecătorilor

Curții supreme de Justiție în 2023 a condus la demisia a 90 % , iar inițierea evaluării Curții de Apel Chișinău a condus în 2024 la demisia a 50 % de judecători. În opinia participanților la *Forumul Reformarea justiției și combaterea corupției*, chiar dacă procesul de evaluare a integrității etice și financiare a fost supus criticilor, totuși evaluarea externă a arătat mult mai mare eficiență, în comparație cu mecanismele de evaluare existente prin Colegiile CSM și CSP.

Astfel, criza de integritate presupune un deficit grav de onestitate, transparență și responsabilitate în funcționarea instituțiilor publice și a sistemului de justiție. Pornind de la datele raportelor comisiilor de evaluare, făcute publice, putem susține că criza de integritate se referă la o deteriorare a standardelor etice și morale care guvernează activitatea actorilor din sistemul de justiție. Această criză poate fi raportată din punct de vedere al legăturii cauzale ce o generează, la acte de corupție, venituri nejustificate, lipsa de transparență, abuzuri de putere sau influențe externe necorespunzătoare. Prin urmare deciziile de nepromovare au adus după sine și mai multe nemulțumiri și critici cu privire la justiție din partea societății, dar în același timp mecanismul de evaluare și decizia de a implimenta evaluarea extraordinară tot mai criticat și contextat de subiecții evaluării.

Chiar dacă opiniile sunt împărțite cu privire la acest exercițiu de impunere a standardului de integritate, totuși se recunoaște faptul că o justiție slabă și coruptă nu doar că subminează valorile democratice, dar contribuie și la perpetuarea inechităților sociale și la creșterea frustrărilor cetățenilor. Astfel, criza de integritate devine un simptom al unei crize mai ample, în care instituțiile nu mai reușesc să îndeplinească rolul lor fundamental de protejare a drepturilor și intereselor cetățenilor, generând impact negativ asupra tuturor aspectelor vieții sociale. O consecință este aprofundarea crizei de încredere. Aceasta nu poate fi contestată în condițiile în care asistăm la erodarea încrederii în instituții, atât la nivel național, cât și internațional, ceea ce complică gestionarea și depășirea crizelor. Potrivid *Transoarency International* în Republica Moldova „lupta contra corupției și consolidarea sectorului justiției au căpătat o importanță aparte. În pofida eforturilor autorităților, realizările în aceste două domenii nu sunt potrivite așteptărilor cetățenilor. Urmează a fi impulsionată implementarea Programului național de integritate și anticorupție (PNIA), dar și a Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției”[5]. În context, cetățenii devin tot mai sceptici față de capacitatea autorităților de a răspunde eficient problemelor cu care se confruntă și mai puțin siguri în realizarea cu succes a evaluării integrității etice și financiare.

Tranziția spre democrație și reforma justiției sunt procese interdependente generate de argumente empirice și normative. O democrație funcțională nu poate exista fără un sistem judiciar echitabil, iar o justiție coruptă și ineficientă poate compromite progresul democratic. Nu de puține ori în raport cu RM a fost utilizat termenul o tranziție prelungită spre democrație ori democrație tânără, chiar dacă pe parcursul a peste 30 de ani rămâne prezent în Constituția RM art.1 (3) prin care se indică că „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sînt garantate”[6]. În această perioadă procesul de democratizare a țării a fost unul dificil, complex și neuniform, realizat prin reforme politice, economice și instituționale. Pentru a reuși realizarea în practică a unei democrații veritabile, este necesar un sistem de justiție independent și integru, capabil să aplice principiile democratice, să sancționeze abuzurile de putere și să protejeze drepturile cetățenilor [7].

Criza de integritate pentru cetățenii Republicii Moldova s-a manifestă prin:

– Cazuri de corupție la nivel înalt, corupție endemică, conflicte de interese, care au fost mediatizate excesiv. In acest sens, conform datelor BOP [8], corupția este una dintre cele mai mari îngrijorări a cetățenilor RM. Conform datelor prezentate de Transparency International Moldova în ultimii 5 ani, se atestă o creștere a indicelui. Cu privire la anul 2024 se remarcă că în contextul procesului de aderare la UE, „lupta contra corupției și consolidarea sectorului justiției au căpătat o importanță aparte” [9]. În plus, „țări precum Moldova se confruntă cu o corupție sistemică ce nu poate fi eradicată peste noapte.” [4]
– Lipsa de angajament și responsabilitate a funcționarilor publici și a actorilor din sistemul judiciar. Evaluarea justiției se confruntă cu rezistență, inclusiv cu încercări de a discredita acest proces [10]. „În perioada de referință, s-au raportat cazuri de urmărire și condamnare a unor ex-demnitari. Însă, în aceeași măsură, ar trebui investigate neregulile comise de către demnitarii în funcție” [5].
– Lipsa de eficiență a instituțiilor de drept, subiect foarte frecvent discutat în special în contextul referendumului și al alegerilor prezidențiale. „În pofida creșterii resurselor alocate autorităților anticorupție, rămâne insuficientă cooperarea între acestea. Desele reproșuri în adresa acestora din partea politicienilor, discursurile politice fără suport factologic dăunează legitimității autorităților

anticorupție și aduce atingere principiului separării și colaborării puterilor (...). Cu referire la activitatea organelor de drept, este de remarcat și faptul că protagoniștii „furtului miliardului" încă nu-și ispășesc pedeapsa, iar banii extrași fraudulos din sectorul bancar nu au fost recuperați. Progresele în acest sens ar convinge cetățenii că organele de drept sunt profesioniste, iar resursele alocate acestora sunt justificate"[5].

– Lipsa transparenței în luarea deciziilor publice, care în opinia unor experți nu sunt „direct legate de calitatea legislației, ci mai degrabă demonstrează o cultură scăzută a transparenței în rândul instituțiilor publice"[11]. Potrivit Raportului privind asigurarea transparenței în procesul decizional de către autoritățile administrației publice centrale „În Republica Moldova există bază normativă legală pentru asigurarea interacţiunii între autorităţile publice şi societatea civilă în partea ce ţine de procesul decizional, însă practica demonstrează implicarea pasivă a societăţii civile în cadrul inițiativelor instituțiilor guvernamentale" [12, p.22].

Contextualizarea modului în care pot fi acceptate unele mecanisme juridice ne-standard conduc spre valorificarea celei de-a doua axe conceptuale ***- justiția de tranziție.*** Având ca reper sensul alocat noțiunii tranziție, vom aprecia câmpul justiției de tranziție ca fiind unul generator de politici, menite să aducă schimbarea în societăți, ce are ca sursă primară conștientizarea iminenței și necesității unor reforme în sectorul justiției.

Însăși sintagma „justiție de tranziție" a apărut în 1991. Originile justiției de tranziție se identifică în „cel de-al trei-lea val", care analizează și pune în evidență elementele crizei de sistem al democratizării și indică că soluționarea acesteia poate fi realizată doar prin contextualizarea socială, politică, culturală și valorică, prin analiză, diagnoză și prognoză, prin modele ce pornesc în mod explicit sau implicit de la obiective (ideologicii) ce încorporează premise, experiențe, viziuni și valori etalon.

Proliferarea analizelor științifice cu privire la provocările complexe ale mecanismelor tranziției, accentuează atenția cercetătorilor alocată responsabilității pentru consolidarea unui constituționalism democratic, bazat pe drepturile omului [13], de schimbare, trecere (lentă sau bruscă) de la o stare la alta, de la o situație la alta.

Tranziția văzută ca proces de schimbare și transformare a instituțiilor are nevoie de instrumente prin care să se asigure consecvența decizională și realizarea obiectivelor setate, este „însoțită de frică pentru transformare și rezistența, ceea ce le face mai dificile și mai costisitoare."[3, p.11]

Printre autorii cunoscuți care analizează subiectul justiției de tranziție este J. Rawls care prin analizele sale urmărește stabilitatea normativă a ordinii internaționale. Spre deosebire de acesta autorii V. Gentele si M. Foster [14], care își propun dezvoltarea teoriei normative a justiției de tranziție, limitează utilizarea noțiunii la contextul intern al statelor, pentru a permite societăților în care este valorificat, să se maturizeze pentru a se alătura democrațiilor consolidate și de a întruni condițiile minime pentru a se apropia de acestea.

In acest sens, justiția din Republica Moldova este văzută ca un serios impediment în consolidarea statului de drept și a democrației. Pe multiple planuri și în mod constant s-au vociferat problematica crizei de integritate și aspectele conexe acesteia, ce necesită măsuri urgente pentru a permite alinierea țării la standarde europene. Autorii în cauză disting între abordările idealiste ale justiției de tranziție (direcție în care ar putea fi inclus Rawls) și cele normative orientate spre dezvoltarea unei teorii minimale a justiției de tranziție cu precădere fiind accentuate două aspecte: - unul se referă la faptul că consolidarea democratică a societăților nu este un scop în sine al tranziției, ci doar un posibil rezultat al acesteia; - altul, că tranziția ar trebui privită ca parte a unei versiuni modificate a tezei păcii democratice, una în care stabilitatea „pentru motivele corecte" unei ordini internaționale rezonabil de juste ar putea fi susținută cu condiția ca acestea să îndeplinească anumite cerințe interne și externe. Mai mult, în concepția autorilor menționați supra, teoria minimală a justiției de tranziție redefinește legătura dintre stabilitate și justiție în termeni normativi [14].

Prin urmare, justiția de tranziție reprezintă un ansamblu de măsuri legale și instituționale menite să intervină în vederea soluționării problemelor majore din trecut, cu impanct asupra prezentului și viitorului unui stat, contribuind la trecerea efectivă la un alt standard de calitate și eficiență a justiției. Scopul major este restabilirea încrederii în stat și în justiție. Aceasta include reformarea sistemului judiciar, investigarea abuzurilor și compensarea victimelor, protecția drepturilor persoanei, supremația legii etc. Un rol important al justiției de tranziție este asigurarea ireversibilității procesului, adică prevenirea revenirii la practicile trecutului.

În consecință, justiția de tranziție nu mai este un produs secundar al proceselor sociale sau o analiză post-factum/un raționament, ci este, fără îndoială, motorul schimbării politico-juridice a unei societăți. În *Globalizarea justiției de tranziție* [15], Ruti G. Teitel prezintă a analiză avansată asupra practicii și discursului justiției de tranziție, după publicarea unei alte lucrări (*Tranziționaal Justice, 2000*). În această lucrare, Teitel se con-

centrează asupra modurilor în care conceptul justiției de tranziție și-a găsit expresie juridică, în special prin intermediul legislației și jurisprudenței privind drepturile omului și al dreptului penal internațional. În mod special, se atrage atenția la aspecte problematice în acceptarea conceptului în sine, dar și în raport cu aplicarea în practică. În mod particular se trage atenția la aspecte precum: procese penale vs amnistie; procese interne vs internaționale; pace și reconciliere vs responsabilitate și pedeapsă etc. Astfel, justiția de tranziție trebuie tratată prin raportare nu doar la evenimentele politice și evoluțiile juridice, ci și la tendințe sociale, culturale și tehnologice actuale. Rezultă că trebuie să ne orientăm spre o analiză multidimensională, care ia în considerare relații de dependență dintre procesul în sine al tranziției, mecanismele juridice adoptate și ideea de justiție de tranziție, precum și modalitatea de formalizare a justiției de tranziție care indică reperele normative ce legitimează deciziile adoptate pentru impunerea standardului de integritate.

O altă problemă importantă se referă la problematica respectării drepturilor omului și angajamentelor constituționale [16] în procesul de tranziție. Or, juridicizarea justiției de tranziție, în conformitate cu normele constituționale și ale tratatelor internaționale devine o tendință tot mai pronunțată [17]. O întrebare esențială este dacă prin implementarea unor mecanisme extraordinare, specifice tranziției mai putem vorbi cu adevărat de o înțelegere independentă a justiției de tranziție, specifică momentelor de schimbare politică radicală, atunci când mecanismele asociate justiției tradiționale devin instituționalizate ca obligații generale de răspundere pentru trecut, cerute ca o chestiune de drept constituțional și/sau internațional? Rezultă oare, în acest context, că ar fi necesară o ajustare a Constituției la procesul de tranziție?

Atât justiția de tranziție, cât și actualizarea constituției, necesită o abordare simultană retrospectivă și prospectivă, pentru a pune în practică și realiza obiectivele justiției de tranziție asigurând caracterul durabil al democrației și statului de drept ca finalitate, în care una dintre cele trei puteri, cea judecătorească, răspunde solicitărilor înaintate de societate și acționează în interesul justiției. Justiția de tranziție și revizuirea ori actualizarea constituției sunt necesare a fi privite împreună deoarece:

– sunt cele care trebuie să impulsioneze calitatea și eficiența justiției;
– ambele trebuie să exprime consensul și acordul socio-politic general ce se află la baza tranziției;
– ambele trebuie să reflecte opinia generalizată a societății și să răspunde necesităților acestora oferind soluții viabile și de durată;

– ambele trebuie să fie concepute astfel încât să echilibreze participarea și transparența cu compromisul și flexibilitatea, pentru a asigura atât sprijinul decidenților, cât și al publicului pentru procesele de transformare.

Practic este vorba despre faptul că justiția de tranziție și conformitatea cu prevederile constituționale necesită o largă acceptare socială, precum și consimțământul decidenților politici.

Consensul dintre autorități și societate și legalizarea constituțională (prin referendum) pot permite o mai bună echilibrare a mandatelor și a surselor de legitimitate pentru tranziție în ansamblu și, prin urmare, pot contribui la menținerea impulsului către transformarea democratică asigurând „Promovarea societăților pașnice și favorabile incluziunii pentru o dezvoltare durabilă, asigurarea accesului la justiție pentru toți și crearea de instituții eficiente și responsabile la toate nivelurile" [18, p. 13].

Evaluarea externă, în acest context, se prezintă ca un instrument juridic necesar pentru a realiza la modul practic tranziția spre standarde de justiție, capabile de a dezrădăcina vechile practici și de a consolida democrația și statul de drept. Pe această linie argumentele pot fi identificate în textele lui Ruti Teitel [19], dar și șn alte surse [27], [28] care formulează explicații anticipative pentru unele probleme care ulterior au devenit centrale pentru înțelegerea teoretică a domeniului justiției de tranziție. Ea înaintează și susține o nouă concepție normativă a justiției de tranziție - una care este extrem de politizată, dar necesară tranziției liberale.

Astfel vorbind despre justiția de tranziție vorbim despre procese decizionale și mecanisme [20] create pentru a contribui la asigurarea consecvenței parcursului spre democrație și stat de drept, pentru a contribui la dezvoltarea unei societăți mai bune și pentru a angaja responsabilitatea și a servi justiția. Eficacitatea mecanismelor create și implementate va putea fi apreciată dacă acestea vor contribui la construirea unor regimuri stabile, durabile, morale, legitime și integre.

Subiecte de reflecție. Pe parcursul anilor documentele de politici strategice [21] naționale au calificat reforma justiției ca o prioritate a autorităților. Reformele operate își propuneau consolidarea independenței justiției, combaterea corupției, îmbunătățirea actului de justiție și creșterea încrederii cetățenilor în instituții de drept și în justiție. Constant, reformele din sistemul de justiție au necesitat și resurse alocate în acest scop. Datele arată că resursele alocate pentru reformarea justiției au fost permanent în creștere, dar invers proporționale încrederii cetățenilor în justiție. Datele arată o descreștere a încrederii cetățenilor [22] și o creș-

tere graduală a resurselor financiare alocate reformei justiției. Autorii [22, p.95] ce au realizat analiza evoluțiilor din RM la acest capitol afirmă că lipsa de viziune și coerență a statului cu privire la sectorul de justiție, precum și lipsa de responsabilitate și angajament a guvernărilor din Moldova au avut impact negativ asupra procesului de reformare, pentru ca să ajungem în prezent și să rămânem cu aceleași priorități înserate în *Strategia sectorului justiției.* Strategia prin intermediul celor trei direcții: 1. Independența, responsabilitatea și integritatea actorilor din justiție; 2. Accesul la justiție și calitatea actului de justiție; 3. Administrarea eficientă și modernă a sectorului justiției) „își propune să răspundă provocărilor legate de îmbunătățirea sectorului justiției și să demonstreze angajamentul statului de a asigura un sector al justiției independent, imparțial, responsabil și eficient." [23]

În consecință, cea mai relevantă formulă care poate fi utilizată în raport cu acest proces anevoios și prelungit este cel de justiție constant aflată în tranziție. Doctrina, prin modelele teoretice de analiză a justiției de tranziție arată necesitatea unor măsuri extraordinare aplicate pentru a redresa situația și pentru a menține constant parcursul spre democratizare și standarde de integritate. În context național, evaluarea procesului de implementare a reformelor arată progrese, chiar dacă persistă provocări, precum demisii în masă, rezistența la reformă, neuniformitatea practicilor ș.a. În special este accentuat efortul de îmbunătățire a integrității, prin implementarea procesului de evaluare externă [24], care chiar dacă s-a dovedit a fi un proces anevoios și lent, dar și contestat, totuși a continuat să fie implementat. În acest sens, *Raportul de monitorizare al ODIHR* [25] apreciază că prima fază a evaluării externe a fost obiectivă, corectă, profesionistă și în mare măsură în corespunde cu drepturile omului și principiile supremației legii. În același timp se recomandă creșterea transparenței procesului de evaluare și a încrederii în rezultatele acesteia. Suplimentar, rezultatele unui sondaj de opinie [26] indică că aproximativ fiecare al treilea participant (30%) este de opinia că situația în sistemul de justiție s-a îmbunătățit în ultimii 3 ani, iar circa o pătrime (25%) – că situația s-a înrăutățit. Același sondaj identifică top trei probleme ale sistemului de justiție în Moldova care au fost numite spontan de către intervievați: corupția/mita (53%), „cumătrism" (12%) și incompetența specialiștilor din sistem (9%).

Conform unor analize, principalul factor care, în pofida rezistenței sistemului, poate asigura promovarea efectivă a reformelor - în special a celor nepopulare – este presiunea externă, precum și implementarea

soluțiilor și expertizelor care ar contribui la modelarea unui sistem de justiție resetată și eficientă. In acest sens, cel puțin câteva aspecte ar fi utile în contextul reformelor în derulare. În primul rând este necesară examinarea atentă a experienței altor state, pentru a avea claritate asupra fundamentului și a etapelor care pot asigura realizarea cu succes, în mod practic, reformarea sistemului judiciar. În cel de-al doilea caz, statutul actual al RM, cu angajamente clare asumate în vederea aderării la UE poate avea un rol transformator major pentru Moldova din considerentul că acest statut:

– sporește responsabilitatea pentru devieri de la reforme sau norme democratice, adică are loc o creștere a rigorilor și obligativitatea de a respecta cerințele înaintate, precum și termenii alocați (impunerea cerinței de raportare periodică a progreselor înregistrate, condiționalități etc.) adică o înăsprire a regulilor care sunt impuse a fi respectate;
– favorizează alocarea de resurse externe (europene) pentru a impulsiona schimbările interne și sustenabile, ceea ce asigură un suport esențial pentru dezvoltarea țării și creșterea capacității de a face față problemelor cu care se confruntă;
– și cel din urmă, condiționalitățile nu mai permit mimarea reformelor și impun realizarea acestora *ad litteram*.

Concluzie

Ca urmarea a metodologiei aplicate a fost modelat designul principalelor surse ale crizei de integritate și identificate repere argumentative ale justiției de tranziție în modele teoretice consultate. Fiind parte a unei analize mai extinse, analizele înregistrează patru factori majori cu impact asupra celor două axe centrale ale acestui articol. În cazul surselor crizei de integritate, fiecare dintre acestea (corupție, interferență politică, deficit de resurse, deficit de transparență ș.a.) reflectă severitatea unei probleme. Designul surselor crizei de integritate evidențiază clar că „corupția” este problema cea mai severă, sugerând cum trebuie să fie focalizată atenția și unde trebuie să se concentreze eforturile de reformă. Concentrarea atenție pe eliminarea acestor surse ale crizei de integritate, pe termen lung, conturează modul de realizare a justiției de tranziție și acțiunile necesare pentru reformarea sistemului.

Tinând cont de teoria normativă a justiție de tranziție considerăm că suportul acordat Republicii Moldova în vederea realizării reformelor justiției sunt esențiale, dar pentru asigurarea ireversibilității proceselor

de reformare, înregistrării rezultatelor, consolidării societății și stabilității, Republica Moldova trebuie să-și valorifice propriile capacități și să-și gestioneze trecutul găsindu-și modalități autonome de dezvoltaree pentru a-și continua propriul traseu de dezvoltare. Atâta timp cât nu există o viziune clară și comună cu privire la prioritățile de viitor nu va putea fi parcursă această etapă de tranziție spre standarde de integritate dezirabile în justiție. Matricea justiției de tranziție este între trecut și viitor, între național și european, în obligativitatea respectării drepturilor și libertăților fundamentale.

Justiția de tranziție nu este doar o etapă necesară, ci și o oportunitate pentru a construi un viitor mai bun pentru toți cetățenii. Pentru a depăși criza de integritate, Republica Moldova are nevoie de reforme profunde, de implicarea activă a tuturor actorilor și de un angajament ferm față de valorile democratice.

Referințe:

1. LUPUȘOR, A, et all. *RM: Raport de stare a țării.* Chișinău 2022. Disponibil: https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2436-raportul-de-stare-a-%C8%9B%C4%83rii-2022 [Accesat 10.12.2024]
2. Notă: Analize cu privire la crize și a impactului improbabilitatii se regăsesc în lucrarea lui TALEB, N. *Lebăda neagră. Impactul foarte puțin probabilului*. Bucuresti: Curtea Veche Publishing, 2019.
3. TOFFLER, A. *Al trei-lea val*. Bucureșști: Editura Politică.1983. Disponibil: https://archive.org/details/toffler-alvin-al-treilea-val-scan/page/3/mode/2up [Accesat 10.12.2024]
4. Sumarul discuțiilor din cadrul Forumului Reformarea justiției și combaterea corupției. 2024. Disponibil: https://crjm.org/sumarul-discutiilor-din-cadrul-forumului-reformarea-justitiei-si-combaterea-coruptiei-editia-2024/24333/ [Accesat 10.12.2024]
5. Transparency International Moldova. Indicele Percepției corupției 2024. Disponibil: https://www.transparency.md/indicele-perceptiei-coruptiei-2024-coruptia-joaca-un-rol-devastator-in-criza-climatica/ [Accesat 10.12.2024]
6. Constituția RM. Disponibil: https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf [Accesat 10.12.2024]
7. Notă: această ideia este dezvoltată și susținută de către Dworkin R. Drepturile la modul serios. Chișinău: Editura Arc, 1996.
8. BOP. Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/2023/09/BOP-2023-Prezentare.pdf [Accesat 10.12.2024]

9. Indicile percepției corupției 2024. Prezentate de Transparency Moldova. Disponibil: https://www.transparency.md/indicele-perceptiei-coruptiei-2024-coruptia-joaca-un-rol-devastator-in-criza-climatica [Accesat 10.12.2024]
10. Opinia CJRM din 15 mai 2024. Disponibil: https://crjm.org/procurorii-anticoruptie-doresc-sa-blocheze-verificarea-integritatii-lor-chiar-si-cu-pretul-incalcarii-legii/20973/ [Accesat 10.12.2024]
11. Indicilea accesului la informație: măsurarea transparenței instituțiiilor publice din Republica Moldova. 2023. Disponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-12/fh-Moldova_Access-to-Info-Report-12-2023_Rom-pdf.pdf [Accesat 10.12.2024]
12. Raport privind asigurarea transparenței în procesul decizional de către autoritățile administrației publice centrale. 2022. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_transparenta_decizionala_2022._final_docx.pdf [Accesat 10.12.2024]
13. DEX. Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/tranzi%C8%9Bie [Accesat 10.12.2024]
14. GENTELE, V., FOSTER, M. *Towards a minimal conception of Transitional Justice*. Disponibil: https://www.cambridge.org/core/journals/international-theory/article/towards-a-minimal-conception-of-transitional-justice/661AC56B297322836FD802475F7932C0 [Accesat 10.12.2024]
15. TEITEL, R. G. Globalizing Transitional Justice: Essays for the New Millennium. Oxford University Press USA. 2015.
16. A se consulta hotărîrile Curții Constituționale: Hotărârea nr. 5 din 14 februarie 2023 a CCRM. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=822 [Accesat 10.12.2024]. Hotărârea nr. 2 din 16 ianuarie 2025. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=869&l=ro [Accesat 10.12.2024]
17. Compilația opiniilor și rapoartelor Comisiei de la Veneția referitoare la vetting-ul judecătorilor și al procurorilor. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2022/CDL-PI2022051.pdf [Accesat 10.12.2024]; Sinteza recomandărilor Comisiei de la Veneția la proiectul legii privind evaluarea externă a judecătoruilor și procurorilor. Disponibil: https://www.justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/1.7_sinteza_venetia.pdf [Accesat 10.12.2024]
18. *Moving Beyond Transitional to Transformation*. Interaction between Transitional Justice and Constitution-Building. International IDEA Policy Paper nr.22. 2022. Disponibil: https://www.idea.int/sites/default/files/publications/moving-beyond-transitions-to-transformation.pdf [Accesat 10.12.2024]
19. TEITEL, R. G. *Transitional Justice*. Oxford University Press USA. 2000.

20. Guidance Note of the Secretary-General: United Nations Approach to Transitional Justice, 2010. Disponibil: https://www.un.org/ruleoflaw/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf. [Accesat 10.12.2024]
21. Strategia de reformare a sectorului justiției 2011-2015. Disponibil. https://justice.gov.md/public/files/file/SRSJ%20Final_05_07_2011.pdf [Accesat 10.12.2024]; Guvernul Republicii Moldova. 2012. Moldova 2020, Strategia Națională de Dezvoltare: 7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=48696&lang=ro [Accesat 10.12.2024]
22. A se consulta: MÂNDRU, V. Percepția calității actului de justiție în Republica Moldova în contextul aderării Europene. In: *Studii și cercetări juridice.* P.83-98. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-83-98.pdf [Accesat 10.12.2024]
23. Strategia sectorului justiției. Disponibil: https://www.justice.gov.md/ro/content/aprobarea-strategiei-pentru-asigurarea-independentei-si-integritatii-sectorul-justitiei-0 [Accesat 10.12.2024]
24. Legea nr.252 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138676&lang=ro [Accesat 10.12.2024]
25. Raport privind evaluarea integrității candidaților la funcția de membru al CSM. https://www.osce.org/files/f/documents/c/8/554131.pdf [Accesat 10.12.2024]
26. Primul sondaj național de opinie publică privind integritatea în sectorul justiției. Realizat de Magenda Consulting pentru IPRE. 2024. Diponibil: https://ipre.md/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Sondaj_Justitie4Moldova_05.02.2024_RO_Final.pdf [Accesat 10.12.2024]
27. MIHAI, M. *Negative Emotions and Transitional Justice*. New York: Columbia University Press. 2016.
28. *Transitional justice theories.* Edited by S. Burckley-Zistel et all. Dispoinibila: https://www.corteidh.or.cr/tablas/r32526.pdf [Accesat 10.12.2024]

FROM STATE CAPTURE TO STRATEGIC CORRUPTION: EMERGING THREATS TO STATES

Péter KLOTZ
ORCID ID: 0000-0002-6793-1294
Email: klotz.peter@uni-nke.hu
Ludovika University of Public Service, Budapest, Hungary

CZU: 343.32 + 343.352 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.04

Abstract: *While corruption has been around for millennia and the academic world is trying to use effective tools to fight it, we have seen new and more dangerous corruption phenomena. They go beyond the level of petty or organised corruption and attack the core functioning and institutions of the state. State capture and strategic corruption have become part of the toolbox of modern hybrid conflicts and their presence poses a serious national security risk. Drawing on the relevant literature, the paper provides an overview of the phenomenon of state capture and strategic corruption, and its relationship to hybrid conflicts. It makes recommendations for building resilience to reduce the risks of these threats.*

Keywords: *anti-corruption, corruption, resilience, state capture, strategic corruption.*

Introduction

Corruption has accompanied human history in many different forms throughout the millennia. From the simplest everyday corruption to the more complex social relations, by the time of the Industrial Revolution corruption had taken root in economic life [1, p. 7]. This grand corruption mobilised more resources for the benefit of corporations and was no longer a source of private wealth but corporate wealth. At the turn of the millennium, with the rise of powerful businesses and the weakening of some states, the phenomenon known as state capture [2] emerged, which aims to influence decision-makers by illegal means, not only on individual decisions but also on the functioning of the state as a whole, by changing rules and operating principles, to the detriment of the public interest. Less

than two decades on, a new form of corruption has emerged as a threat to states: strategic corruption. Its specificity is that its goal is not economic but political, and it aim is to undermine the whole democratic functioning of the state, to influence illegitimate way another state actor. In the following, I will examine the main characteristics of the types of corruption described above, with particular reference to the phenomena of state capture and strategic corruption, their relationship to hybrid conflicts, and the tools available to democratic states to counter these threats.

Method. From a methodological point of view, it is necessary to clarify what we mean by corruption. Although there is no universally accepted definition [3, p. 5], it is common to identify corruption with the abuse of power for private gain [4, p]. Large-scale corruption differs from ordinary petty corruption primarily in terms of its magnitude and the people involved but also indicates that corruption phenomena can have a significant impact on the functioning of large state systems. State capture is a full-fledged form of corruption, which is not primarily aimed at achieving a major corruption transaction, but at changing the framework within which the state operates. By definition, state capture is „shaping the formation of the basic rules of the game (i.e. laws, rules, decrees and regulations) through illicit and non-transparent private payments to public officials and politicians" [5 p. 6]. In comparison, the aim of strategic corruption is not primarily to gain illegal wealth through corruption, but to secure geopolitical advantages in the international space. Strategic corruption is therefore nothing other than a „country's weaponization of corruption against other states in pursuit of national goals" [6]. Corruption can be a very effective tool to achieve this goal, especially when used in combination with other tools in the context of hybrid conflict [7, p. 268].

The phenomenon of hybrid conflict was brought to public attention following the Russian occupation of Crimea in 2014. During the well-prepared operation, „little green men" occupied the vast peninsula in a few days without any particular resistance, without the Ukrainian authorities having any serious chance to organise resistance. One of the particular events of the conflict was that the commander-in-chief of the Ukrainian navy forbade the naval units to resist, and instead switched to the side of the occupiers overnight. His example was followed by thousands of sailors [8].

Hybrid conflicts are known as „diverse and dynamic combinations of conventional, irregular, terrorist and criminal capabilities" [9] to achieve the desired goal. In addition to the use of conventional and irregular methods, hybrid conflicts are characterised by quick responses and

flexibility, the emergence of three distinct battlefields (conventional battlefield, indigenous population in the conflict zone, international community), a mass communication for propaganda and the use of strategic corruption. To facilitate understanding of the phenomenon of strategic corruption, I have elaborated a comparative table to allow an easier understanding of the phenomenon. The table compares the phenomena of petty, grand corruption, state capture and strategic corruption along the dimensions of targets, offenders, goals, types and threats.

Results and discussion. The table below summarises the different types of corruption, from petty corruption to strategic corruption. The table shows that on the passive side of corruption, petty corruption typically involves public officials. In the case of grand corruption, the targets are high level public officials, possibly politicians, while in the case of state capture, we are also talking about high level public officials and politicians as well [10 p. 9].

In the case of petty corruption, the perpetrators, i.e. the active corrupters, are typically citizens, possibly businesses. In the case of grand corruption, the perpetrators are typically businesses, and in the case of state capture, the perpetrators are a narrower group of businesses, the oligarchs who also have some political power.

When looking at the purpose of the corruption committed, we can conclude that it is to gain an advantage, in the case of grand corruption and state capture, a business advantage. In the case of strategic corruption, however, the aim is not to gain a business advantage, but some political or geostrategic benefits.

In terms of the type of perpetration, the threat in the case of petty and grand corruption and state capture comes from within, i.e. the perpetrators are actors familiar with the local economic and political context and usually are from the same country. In the case of strategic corruption, the threat is typically external, linked to another country.

Looking at the nature of the threat, we can conclude that both petty corruption and grand corruption are criminal threats, which are typically dealt with by criminal law. In the case of state capture, the threat is political, threatening the political institutions of the state. Strategic corruption, on the other hand, is more serious, national security [11] and cannot be addressed only by traditional criminal or political means, or is very difficult to address. One reason for this is that, like corruption, strategic corruption is very difficult to prove and both the active and passive parties involved in the commission of the crime have an interest

in concealing the act. This can also be very successful because on the active side, as shown in the table, we do not find ordinary citizens or businesses, but state actors whose conspiratorial capabilities far exceed the means available to the former.

Table 1: Forms and characteristics of corruption Source: own edition

		petty corruption	***grand corruption***	***state capture***	***strategic corruption***
1.	**Targets**	public officials	high level public officials or politicians	high level public officials or politicians	Politicians
2.	**Offenders**	citizens, businesses	businesses	Oligarchs	foreign politicians
3.	**Goal**	benefits	business benefits	business benefits	political/geostrategic benefits
4.	**Type**	internal	Internal	Internal	External
5.	**Threat**	criminal	Criminal	Political	national security

As can be seen from the table, strategic corruption differs from the other types of corruption listed in that it is not aimed at gaining some kind of business advantage, but at realising less tangible political or geostrategic benefits. Another characteristic is that while the other forms of indicated corruption are relatively well-defined in time and space, strategic corruption is typically not well-defined in time, space or content.

One could say that corruption has been used for a very long time by states to win over the decision-makers of other states and to influence their policies. So why are we talking about a new phenomenon of corruption? While this is indeed a valid point, the greatest danger of strategic corruption for states is that it is not typically used on its own, but as part of a complex hybrid operation. As a result, its effects are much more destructive than state capture, which also poses a significant threat to states. The primary objective of strategic corruption is to weaken the resilience of another state, undermine the public trust of citizens and leave it much less vulnerable to other elements of the hybrid operation [12] [13].

Conclusions

As I have shown in my study, corruption has been present in many different forms throughout human history. While today, in almost every country in the world, ordinary, petty corruption is a feature, some states also have to contend with grand corruption and state capture, which mobilise significant financial resources. As a new phenomenon linked to hybrid conflicts, the world has been confronted for a decade with the concept of strategic corruption, which aims to use corruption as a weapon against another country to promote illegally state interest. Comparing this new phenomenon with previous corruption phenomena, I concluded that its primary threat to states lies in its deliberate use as a tool in a hybrid conflict.

Consequently, countries will be right if they see strategic corruption not only as a new form of corruption, but as a phenomenon that is part of hybrid warfare, and therefore cannot be tackled by criminal law alone, but by using the tools of resilience building, as NATO promotes [14] [15]. I hope that my study can contribute to reducing strategic corruption by highlighting these aspects.

References:

1. KLOTZ, P. – Integritási és munkaköri kockázatok elemzése, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019
2. HELLMAN, J. S, JONES, G., KAUFMANN, D. Seize the state, seize the day: state capture and influence in transition economies, Journal of Comparative Economics, Volume 31, Issue 4, 2003, p.751-773, ISSN 0147-5967
3. BÁGER, G. Korrupció, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012
4. TRANSPARENCY INTERNATIONAL: What is corruption? 2024. Available:https://www.transparency.org/what-is-corruption#define [Accessed: 12.11.2024].
5. HELLMAN, J. S, JONES, G., KAUFMANN, D. Seize the state, seize the day: state capture and influence in transition economies, Journal of Comparative Economics, Volume 31, Issue 4, 2003, p.751-773, ISSN 0147-5967
6. HUSS, O., POZSGAI-ALVAREZ, J., 2022 Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption. Available: https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption [Accessed: 11.11.2024].
7. SIMILEANU, V. Hybrid war: conceptual approach. Political Science, Geography Revistă ştiinţifico-practică Nr.1/2018 p. 263-273.

8. RÁCZ A. Az ukránoknak hadihajóik sincsenek, mégis példátlan sikereket érnek el a Fekete-tengeren. Available: https://444.hu/2024/01/26/racz-andras-az-ukranoknak-hadihajoik-sincsenek-megis-peldatlan-sikereket-ernek-el-a-fekete-tengeren [Accessed: 14.11.2024].
9. CASEY, G. C. America's Army in an Era of Persistent Conflict. Army Magazine (October 2008)
10. REYES J. State Capture through Corruption: Can Human Rights Help? AJIL Unbound. 2019; 113. p. 331-335.
11. Biden, J. R. Memorandum on establishing the fight against corruption as a core United States national security interest. The White House, June 03, 2021. Available: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/06/03/memorandum-on-establishing-the-fight-against-corruption-as-a-core-united-states-national-security-interest/ [Accessed: 14.11.2024].
12. KÁDÁR, P., KESZELY, L. A nemzeti ellenállóképesség megerősítésének keretszabályai, elvi irányok és várható trendek beazonosítása. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/20. Available: https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/VBSZK_MT_2022_20_K%C3%81D%C3%81R_KESZELY_A%20nemzeti%20ellen%C3%A1ll%C3%B3k%C3%A9pess%C3%A9g%20meger%C5%91s%C3%ADt%C3%A9s%C3%A9nek%20keretszab%C3%A1lyai%20elvi%20ir%C3%A1nyok%20%C3%A9s%20v%C3%A1rhat%C3%B3%20trendek.pdf [Accessed: 14.11.2024].
13. MILANOVA, Nadja. Institutional Resilience and Building Integrity in the Defence and Security Sector. Connections QJ 19, no. 3 2020. p. 67-75
14. NATO Commitment to enhance resilience. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016
15. NATO Resilience, civil preparedness and Article 3 Available: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm [Accessed: 14.11.2024].

ESENȚA ȘI MENIREA PUTERII DE STAT CA INSTRUMENT DE ASIGURARE A SECURITĂȚII[5]

ESSENCE AND PURPOSE OF THE STATE POWER AS AN INSTRUMENT FOR ENSURING SECURITY

Gheorghe COSTACHI
doctor habilitat în drept, profesor universitar, cercetător științific principal
ORCID ID: 0000-0003-1396-7598
Email: costachi70@mail.ru
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.5:355.02 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.05

Abstract: *The article provides a brief analysis of state power, focusing on the clarification of its origin, how it is established within society, its essence, and its expression and exercise within the state. Special emphasis is placed on explaining the distinction and connection between the concepts of „power," „forms of power," „social power," „political power," „state power," „sovereignty," and „authority." Additionally, the article explores the characteristics and functions of state power, ultimately highlighting its role in ensuring and guaranteeing the security of the state, society, and individuals in the contemporary period. Finally, it emphasizes the responsibility of state power to protect sovereignty and territorial integrity (state security), maintain public order and the rule of law (society's security), and safeguard the rights and freedoms of citizens, ensuring a safe living environment and the economic and social security of citizens (individual security).*

Keywords: *power, state, state power, political power, sovereignty, state security, society's security, individual security.*

Rezumat: *Articolul cuprinde o analiză succintă asupra puterii de stat, sub aspectul elucidării originii acesteia, modului de instituire în cadrul societății, esenței sale, de exprimare și exercitare în cadrul statului. Un accent important este pus*

[5] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, cifru 01.05.01, ICJPS, USM.

pe explicarea distincției și legăturii dintre noțiunile de „putere”, „formele puterii”, „putere socială”, „putere politică”, „putere de stat”, „suveranitate” și „autoritate”. Suplimentar, sunt elucidate trăsăturile și funcțiile puterii de stat, urmărindu-se într-un final accentuarea rolului acesteia în asigurarea și garantarea securității statului, a societății și persoanei în perioada contemporană. În final, se subliniază responsabilitatea puterii de stat de a proteja suveranitatea și integritatea teritorială (securitatea statului), de a menține ordinea publică și statul de drept (securitatea societății) și de a proteja drepturile și libertățile cetățenilor, a asigura un mediu de viață sigur și securitatea economică și socială a cetățenilor (securitatea persoanei).

Cuvinte-cheie: *putere, stat, putere de stat, putere politică, suveranitate, securitatea statului, securitatea societății, securitatea persoanei.*

Introducere

Studiul asupra puterii de stat este deosebit de important în contextul contemporan, având în vedere rolul central al statului în menținerea ordinii și securității, precum și în protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Într-o lume marcată de provocări geopolitice, sociale și economice, înțelegerea clară a mecanismelor puterii de stat devine esențială pentru asigurarea stabilității și dezvoltării societății. De asemenea, în contextul globalizării și al diversificării relațiilor internaționale, analiza diferențelor și legăturilor dintre diversele forme de putere, inclusiv puterea socială, politică și de stat, este deosebit de relevantă. Această abordare contribuie la o mai bună înțelegere a responsabilităților statului în fața cetățenilor săi, subliniind importanța protecției suveranității, integrității teritoriale și securității individului. Astfel, studierea acestui subiect nu doar că răspunde nevoii de clarificare teoretică, dar se dovedește a fi un instrument util în cadrul dezbaterilor politice și juridice actuale.

Metode. Baza metodologică a cercetării cuprinde cele mai relevante metode de cercetare științifică în domeniul dreptului, precum: *metoda logică* (care cuprinde abstractizarea, analiza și sinteza), *metoda istorică* și *metoda analizei de conținut.*

Rezultate și discuții. Istoria evoluţiei civilizaţiei umane, desfășurată pe parcursul mai multor secole, demonstrează clar că orice comunitate umană, indiferent de stadiul său de dezvoltare, necesită putere pentru a asigura funcţionarea coresppunzătoare a sistemului său social [1, p. 56; 2, p. 14].

În literatura de specialitate, conceptul de *putere* este pe larg interpretat şi analizat. Autorul A. Amititeloaie subliniază originea romană a acestui termen, afirmând că „romanii, spre eosebire de greci, au acordat o mai mare importanță conceptului de *putere,* datorită spiritului de do-

minaţie militară care se înrădăcinase adânc în organizarea şi funcţionarea instituţiilor imperiale” [3, p. 319].

De la verbul *potere* (a putea, a fi capabil), latinii au derivat substantivul *potestas,* cu o conotaţie socială. Din această perspectivă, *potestas* se referă la „capacitatea unui individ sau a unui grup de a-şi impune voinţa asupra altora” [4, p. 56], fie ei luaţi individual, fie organizați în diverse forme asociative, care dau naștere unor relații complexe de dominare, influenţare, reprezentare, supunere, ascultare și altele.

Privind astfel, *potestas* capătă semnificaţia de *putere socială,* care se manifestă sub mmultiple forme, precum: putere politică, putere familială sau părintească, putere economică, putere religioasă, putere civilă etc. Totuşi, în esenţă, *potestas* tinde să desemneze puterea din domeniul public. Acelaşi înţeles au şi variantele din alte limbi: greacă *(dynatneis),* germană *(machf),* franceză *(pouvoir),* engleză *(power)* etc. [3, p. 319].

Din perspectivă sociologică, *puterea* este definită ca „o forţă pusă în slujba unei idei, o forţă născută din conştiinţa socială, destinată să conducă grupul în căutarea *binelui comun* şi capabilă, atunci când este necesar, să impună membrilor atitudinea pe care o comandă”.

În politologie, noţiunea de *putere* este abordată ca „capacitatea de a influența comportamentul altora într-un mod dorit, având potențialul de a lua diverse forme mecanisme de influenţă”. Aceste mecanisme includ *persuasiunea* (influenţarea fără a promite recompense sau a ameninţa cu pedepse din partea celor care deţin puterea), mici promisiuni ori tratative (promisiuni de recompensare, ameninţări cu pedepsa), până la *presiune* extremă – forţă sau coerciţie (ameninţarea cu o pedepse severe sau cu pierderi). În acest context, *puterea* este considerată sinonimă cu noţiunea de „influenţă”, care se referă la „capacitatea unei persoane de a modifica comportamentul altora în maniera pe care o favorizează”.

De asemenea, în anumite contexte, noţiunile de „autoritate” sau „coerciţie” sunt utilizate ca sinonime ale conceptului de putere. *Autoritatea* este înțeleasă ca o formă de influenţă ce derivă din „acceptarea voluntară de către ceilalți a dreptului unei persoanei de a stabili reguli sau de a emite imperative, aşteptând în schimb ascultare și supunere”. *Coerciţia,* pe de altă parte, este considerată „o formă de influenţă caracterizată printr-un grad înalt de constrângere sau obligativitate”.

Este important de menţionat că, înainte de a fi instituţionalizată şi de a dobândi diverse forme, *puterea* este percepută ca fenomen. În acest sens, *puterea* a fost descrisă ca „posibilitatea de a exercita o comandă globală într-o colectivitate, în scopul de a o organiza, menţine şi apăra, sau ca o capacitate generalizată de a obţine îndeplinirea unor obligații

impuse indivizilor şi grupurilor sociale, într-un sistem colectiv de organizare, atunci când aceste obligații sunt justificate prin scopuri comune".

Astfel, termenul de *putere* presupune forţa organizată, aparţinând unui individ sau unui grup, concretizată în capacitatea acestuia de a defini şi de a realiza interesele generale ale grupului, impunând voinţa sa tuturor membrilor acestuia, și, atunci când este necesar, utilizând legitim forţa de constrângere sau de represiune [2, p. 15].

Evident, *puterea* este esențială în orice colectivitate umană, iar în funcție de diversitatea relaţiilor sociale din cadrul acesteia, formele puterii pot varia semnificativ. În funcție de modalitatea în care puterea intervine în fenomenele sociale, aceasta poate fi: *anonimă* (se regăsește în societăţile primitive, dar şi în cele moderne, sub forma rezistenţei colective la perturbarea ordinii publice); *individualizată* (se concentrează în persoana unui lider sau a unei minorităţi, manifestându-se sub formă de tiranie sau monarhie); și *instituţionalizată* (reprezintă rezultatul procesului de instituționalizare a puterii, fenomen care „creează artificial o legătură normativ-juridică între instituţiile şi persoana care devine guvernant în virtutea statutului acestei instituţii").

Puterea se instituţionalizează în toate domeniile vieţii sociale, având manifestări distincte în fiecare dintre acestea: în familie (sub autoritatea pater familias); la întreprindere (prin consiliul de administraţie); în educație (prin profesori); în societate (prin instituții precum parlamentul și guvernul). Astfel, identificăm o varietate de forme ale *puterii*, precum: puterea economică, puterea militară, puterea spiritual-ideologică, puterea legislativă, puterea judecătorească, puterea politică, puterea publică și altele.

Deși formele *puterii* sunt diverse, nu putem concepe absenţa totală a vreuneia dintre ele fără a presupune dezintegrarea structurii sociale. Rolul fundamental al oricărei forme de *putere* este de a asigura coeziunea şi funcţionalitatea eficientă a structurilor şi instituțiilor societății, coordonând activităţile interne ale acestora. În acest sens, puterea, în orice formă a sa, este esențială pentru menținerea ordinii și stabilității în cadrul colectivității umane.

Specificul fiecărei forme de *putere* constă în capacitatea purtătorilor acesteia de a-şi impune voinţa asupra altora, determinându-le supunerea și subordonarea. Astfel, *puterea*, în esenţa sa, presupune existenţa unei surse de autoritate, iar caracteristica sa definitorie este capacitatea de a ordona și de a impune obligaţia celor care primesc ordinul, să se conformeze acestuia.

Pe măsură ce relaţiile sociale au evoluat, autoritatea s-a separat din ce în ce mai mult de persoana celor care deţin sau exercită *puterea*. Acest proces a condus la apariția unui sistem organizat mai complex, pe care

astăzi îl numim *stat.* În această nouă configurare, *autoritatea* a capătat dimensiuni instituționalizate și a început să fie denumită „putere de stat”.

Dezvoltând în continuare acest aspect, vom menționa că *puterea* exercitată de organele gentilico-tribale (şefii triburilor sau a uniunilor de triburi) nu avea un caracter politic; nu era încredinţată unui grup de persoane, separat de restul populaţiei. Această formă de *putere socială* a deveit *politică* doar atunci când colectivitatea umană s-a transformat într-o societate mai complexă, „când membrii acesteia, chiar şi în formă rudimentară, au devenit conștienți de apartenenţa lor la acea colectivitate, ceea ce presupune și diferenţierea individului față de grupul său”.

Astfel, ceea ce diferenţiază societatea politică de formele istorice prestatale de convieţuire socială, este apariția unor structuri de autoritate distincte, desprinse din interiorul comunității, care sunt învestite cu prerogative de comandă. Aceste structuri creează relații de subordonare între indivizii care formează societatea. Autorităţile constituite ca *putere instituţionalizată,* aparținând unui grup minoritar, unui şef politic sau militar, sau unui lider spiritual şi religios, exercită în mod constant aceleaşi tipuri de conduită și activităţi. Comunitatea, în ansamblul său, recunoaște și acceptă legitimitatea exercitării acestor prerogative și se conformează deciziilor de conducere, sub sancţiunea unor pedepse sociale în caz de încălcare.

Este un adevăr incontestabil că în antichitate au fost stabilite modele de organizare a guvernării, care au atribuit anumite funcții și puteri unor organisme specializate, dotate cu valenţe şi atribuţii specifice [5, p. 207]. Din punct de vedere instituţional, *puterea* se materializeaază în diverse organisme, care preiau funcţii specifice de conucere și control. Astfel, *puterea* instituţionalizată devine *putere de stat,* exercitată atât la nivel central, cât şi de diverse organe de stat specializate. Statul devine, prin urmare, titularul exclusiv al forţei de comandă şi dominaţie [5, p. 47-49], fiind entitatea care concentrează *puterea de stat* și o utilizează în mod direct sau prin intermediul instituțiilor sale.

Apariţia statului a marcat, așadar, transformarea *puterii sociale* în *putere de stat* [6, p. 5]. De atunci, statul şi *puterea de stat* sunt interdependente și indisolubile. Această relație trebuie înțeleasă în sens larg, ca un raport între formă şi conţinut, unde statul reprezintă forţa materială a *puterii*, a cărei realizare e imposibilă fără un mecanism corespunzător. Organele statului sunt, astfel, instrumente ale *puterii*, prin care aceasta se exprimă concret și se materializează în practică.

Apariţia *puterii de stat,* ca o necesitate obiectivă a vieţii sociale organizate, şi manifestarea sa prin autorităţile publice înzestrate cu pute-

re de constrângere au avut un rol fundamental în ordonarea relaţiilor sociale, care anterior erau caracterizate prin anarhie, dezorganizare și conflicte. Acest proces a facilitat integrarea socială a indivizilor și a diverselor grupuri, asigurând stabilitatea și coeziunea comunității.

În literatura de specialitate, noţiunile de *putere politică* şi *putere publică* sunt adesea folosite interschimbabil, dar, în realitate, ele nu sunt identice. *Putere politică* este o noțiune mai largă decât *puterea publică*. De exemplu, putem vorbi despre *puterea politică* a unui partid, chiar dacă acesta se află în opoziţie, dar această putere nu este, în mod necesar, o putere publică.

Într-un astfel de cadru, dacă privim statul ca un element central al *puterii politice*, ce reprezintă organizarea unei ordini sociale menite să pună în valoare atât resursele materiale, cât și potențialul uman al unei națiuni, diferențele dintre noțiunile de *putere politică* și *putere publică* devin și mai evidente.

Spre deosebire de mediul natural (populaţia şi teritoriul), *statul* a fost creat prin aplicarea forţei de convingere şi de constrângere, care după crearea acestuia s-a transformat din formă politică a *puterii sociale* în *putere publică* sau de stat.

Astăzi, noțiunea de *putere publică* se referă la *puterea politică* a unui grup social, ale cărui dimensiuni și structură variază în funcție de regimul politic din statul respectiv. Prin intermediul acestei puteri, grupul respectiv exprimă voinţa poporului, asigurându-se astfel că aceasta se realizează prin mijloace specifice exclusiv statului, care deţine monopolul asupra elaborării şi aplicării legii, precum și asupra forţei de constrângere. *Puterea publică* se definește, așadar, ca o formă a *puterii sociale*, caracterizată prin continuitate, permanenţă și normativitate, având drept scop realizarea intereselor colective ale societăţii. Aceasta este organizată într-un mecanism specializat, cunoscut sub numele de „mecanism de stat” [7, p. 74].

În acest seens, un aspect important este confuzia între noţiunile de *putere politică* şi *putere de stat*, care sunt adesea considerate identice. Totuși, *puterea de stat* este, de fapt, o putere derivată, subordonată *puterii politice* ce aparține poporului. Voinţa colectivă a poporului constituie temelia puterii (suveranităţii) acestuia şi esența *puterii politice*, în timp ce statul (puterea de stat) reprezintă „forma politică”, manifestarea instituţională a acestei suveranităţi.

Poporul sau naţiunea este titularul suprem al *puterii politice*, deci al *suveranităţii*, iar statul (autorităţile puterii publice) exercită *puterea de stat* încredinţată în mod legitim de popor. Astfel, între popor şi stat se stabilesc anumite relaţii fundamentate pe principiul respectării voinței poporului și pe un mecanism democratic de exercitare a puterii. Acest ciclu între *pu-*

terea politică (originală) și *puterea de stat* (derivată) se reia constant, atâta timp cât sunt respectate principiile fundamentale ale democrației.

Poporul, apelând periodic la proceduri electorale, îşi exercită *puterea politică* prin intermediul unor reprezentanţi ai săi care pun bazele funcţionării sistemului politic [8, p. 17].

Este esențial să subliniem că delegarea anumitor prerogative de putere către autorităţile publice specializate nu vine ca urmare a unui capriciu al statului, ci din necesitatea practică de a asigura guvernarea eficientă. Într-o societate complexă, nu există o soluție tehnică pentru exercitarea nemijlocită a suveranității de către popor, ceea ce face necesar transferul exercitării puterii către stat. Totuși, acest transfer nu alterează scopul final al puterii, care rămâne acela de a asigura binele comun al cetățenilor [2, p. 16].

De asemenea, este important de menționat că *puterea* nu se confundă cu *autoritatea*, chiar dacă aceasta din urmă este fundația pe care se sprijină puterea. Fără *puterea de stat* autoritate politică nu ar putea exista. *Puterea statului* implică, în mod inevitabil, utilizarea constrângerii materiale și a forţei specializate, în timp ce *autoritatea* se bazează pe respectarea legilor adoptate de organismele competente şi legitime. Aceasta din urmă se asigură prin consimțământul voluntar al cetățenilor, iar forța coercitivă a statului este utilizată doar în cazurile de nerespectare a legii [5, p. 267].

Puterea de stat nu poate fi menţinută şi exercitată decât în măsura în care structurile de putere sunt legitime și în concordanță cu voința generală a societății. Astfel, deciziile politice, inclusiv legile, trebuie să reflecte interesele colective ale poporului, nu să fie folosite împotriva unor segmente ale acestuia [2, p. 16].

În acest sens, *puterea de stat* este direct derivată din *puterea politică* a poporului și nu poate fi exercitată împotriva titularului său, adică împotriva naţiunii. Legitimitatea *puterii de stat* este asigurată doar atunci când aceasta își are fundamentul în suveranitatea poporului.

În egală măsură, *puterea de stat* nu poate fi exercitată în nume propriu de niciun alt subiect decât poporul și statul, ceea ce subliniază principiul fundamental al legalității acesteia. Uzurparea *puterii de stat, în orice formă,* reprezintă cea mai gravă crimă împotriva poporului este interzisă şi pedepsită penal. Acesta este un principiu esențial al funcționării unui stat democratic și al protejării suveranității naționale.

Deși *puterea de stat* îşi are izvorul în *puterea politică*, aceasta se diferențiază de alte forme de *putere* prezente în ssocietatea modernă, cum ar fi, de exemplu, puterea exercitată de partidele politice, sindicate sau alte organizații sociale. Puterea de stat este un mecanism instituționalizat,

reglementat de lege, care se manifestă prin autoritățile publice și are scopul de a asigura ordinea, stabilitatea și bunăstarea generală a națiunii.

În ceea ce privește trăsăturile specifice ale *puterii de stat*, pot fi evidenţiate următoarele caracteristici [2, p. 16]: este o putere conferită de popor autorităţilor, care exercită conducerea statului; se manifestă ca o putere de dominaţie şi constrângere, atunci când circumstanțele o impune; este o putere organizată, structurată și funcțională; este o putere supremă în interiorul statului şi independentă faţă de alte forme de putere; este limitată de drepturile şi libertăţile cetăţenilor, recunoscute şi garantate de o lege supremă; și este revocabilă, poporul având dreptul de a retrage mandatul acordat reprezentanţilor aleşi. Din perspectivă juridică, *puterea de stat* poate fi caracterizată ca o putere de centralizare, de arbitraj, de autoritate civilă, stabilă şi persistentă în timp.

Este important să facem distincția între trăsăturile generale ale *puterii de stat* şi exigenţele pe care aceasta trebuie să le întrunească. Printre aceste exigenţe se numără: legalitatea, legitimitatea, respectarea pluralismului politic şi a democraţiei constituţionale. Într-o guvernare democratică, specifică unui *stat de drept*, este esenţial ca scopurile şi funcţiile *puterii de stat* să fie în acord cu voinţa generală a titularului suveran al *puterii politice* – poporul.

Deşi literatura de specialitate a dezvoltat concepte referitoare la funcțiile statului și a realizat clasificări ale acestora, din perspectiva ştiinţelor politice, care studiază fenomenul *puterii statale,* se poate susține pe deplin că o funcţie fundamentală a statului (și a puterilor statale) este exprimarea şi realizarea voinţei suverane a poporului, ca unic titular al *puterii politice* [9, p. 6].

Aceste observații conduc la concluzia că *puterea de stat* este suverană, ceea ce înseamnă că, pe teritoriul său, este supremă şi independentă faţă de orice putere străină. Acesta este dreptul statului de a-şi rezolva autonom problemele interne şi externe, în limitele respectării normelor de drept internaţional.

Important este că, în prezent, rolul şi funcţiile *puterii de stat* se concentrează în principal pe organizarea şi reglementarea normativă a celor mai importante relaţii sociale şi pe asigurarea respectării acestora, în caz de necesitate, prin folosirea forţei de constrângere întru armonizarea şi echilibrarea diferitelor categorii de interese sociale, și pe apărarea corpului social împotriva agresiunilor din interior şi exterior (altfel spus, în asigurarea securității statului, societății și individului).

Cu referire la acest ultim aspect, este de subliniat că rolul *puterii de stat* în asigurarea securității statului, societății și individului este esențial, având multiple dimensiuni care se interconectează și se susțin reci-

proc. În acest sens, *puterea de stat*, reprezentată de instituțiile și autoritățile publice, are responsabilitatea:

– de a proteja suveranitatea și integritatea teritorială (în special, prin implicarea în gestionarea crizelor internaționale și promovarea unei politici de apărare) – în contextul asigurării *securității statului*;
– de a menține ordinea publică și statul de drept (prin asigurarea funcționării unui sistem juridic echitabil și transparent, prin respectarea legii și aplicarea acesteia în mod corect), prevenirea și combaterea criminalității și protecția infrastructurilor critice (sistemele energetice, rețelele de comunicație, transportul sau sistemele financiare etc.) – în contextul asigurării *securității societății;*
– de a proteja drepturile și libertățile cetățenilor (prin protecția împotriva discriminării, violenței, abuzurilor de putere și asigurarea unui sistem de justiție impartial), a asigura un mediu de viață sigur (prin reglementarea și monitorizarea aspectelor de sănătate publică, siguranță alimentară, protecția mediului, prevenirea accidentelor și a dezastrelor naturale) și securitatea economică și socială a cetățenilor (prin protecția cetățenilor împotriva riscurilor economice, cum ar fi șomajul, sărăcia sau lipsa accesului la servicii de sănătate etc.) – în contextul asigurării *securității persoanei.*

Referințe:

1. COSTACHI, Gh., HLIPCĂ, P. *Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept.* Ediţia a II-a. Chişinău: S.n., 2011.
2. COSTACHI, Gh., HLIPCĂ, P. *Reflecţii asupra conceptului „putere de stat”.* In: *Revista Naţională de Drept,* nr. 5, 2008, p. 14-17.
3. Amititeloaie A. *Trăsăturile şi ipostazele puterii politice în contextul adâncirii procesului de democratizare a vieţii publice.* In: Probleme actuale ale ştiinţelor socioumanistice în condiţiile integrării europene: materialele conferinţei teoretico-ştiinţifice internaţionale (28 ianuarie 2006). Chişinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2006.
4. VÎLSAN, C. *Politologie.* Bucureşti: Editura Economică, 1997.
5. IONESCU, C. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. I. Bucureşti: Lumina Lex, 1997.
6. *Основы государства и права* / Под ред. О.Е. Кутафина. Москва: Юристь, 1994.
7. GUCEAC, I. *Curs elementar de Drept Constitutional.* Vol. I. Chişinău, 2001.
8. ENACHE, M. *Conceptele de putere politică şi de stat. În:* Dreptul, 1998, nr. 3.
9. MURARU, I., TĂNĂSESCU, S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Bucureşti: Lumina Lex, 2001.

CONSECINȚE SECURITARE ALE RECUNOAȘTERII INDEPENDENȚEI TRANSNISTRIEI ÎN CONTEXTUL „CRIZEI ENERGETICE" DE LA ÎNCEPUTUL ANULUI 2025[6]

SECURITY CONSEQUENCES OF THE RECOGNITION OF TRANSNISTRIA'S INDEPENDENCE IN THE CONTEXT OF THE „ENERGY CRISIS" FROM THE BEGINNING OF 2025

Serghei SPRINCEAN
doctor habilitat în politologie, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0002-7411-9958
Email: sprinceans@yahoo.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.3:[338.24:620.9]"2025" **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.06

Abstract: *The regional security situation at the Ukrainian - Moldovan border depends mainly on evolution of the frozen conflict in Transnistria. Several attempts to unfreeze the conflict were noted during the war in Ukraine since February 2022. The scope of such attempts was to enlarge the space of the global military or hybrid conflict of Russian Federation with western civilization, including with the countries which are on the way to adhere to European Union as Ukraine and Moldova. The article is directed mainly to bring to light the current processes of ensuring security of the human person and rule of law in Moldova in the context of hybrid war unleashed by Russian Federation. In the article is analyzing the security consequences at national and regional scale, of eventual international recognition of the separatist regime in Transnistria in the context of escalation of the geopolitical pressure of Russia on Eastern European States such as Moldova. The appropriate assessment of the benefits, costs and vulnerabilities of some social-political decisions in Moldova in counteraction to the security risks are also analyzed in the article.*

Keywords*: energetic crisis, human security, security challenges, security threats, Transnistria.*

[6] Studiu elaborat în cadrul subprogramului de cercetare „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice", (SENREMO), cifru 01.05.01

Rezumat: *Situația securității regionale la hotarul dintre Ucraina și Moldova depinde, în principal, de evoluția conflictului înghețat din Transnistria. Mai multe încercări de dezghețare a conflictului au fost remarcate în timpul războiului din Ucraina din februarie 2022. Scopul unor astfel de încercări a fost de a lărgi spațiul conflictului militar global sau hibrid al Federației Ruse cu civilizația occidentală, inclusiv cu țările care sunt pe cale de a adera la Uniunea Europeană precum Ucraina și Moldova. Articolul este îndreptat în principal să scoată la lumină procesele actuale de asigurare a securității persoanei umane și a statului de drept în Moldova în contextul războiului hibrid declanșat de Federația Rusă. În articol sunt analizate consecințele securității la scară națională și regională, ale unei eventuale recunoașteri internaționale a regimului separatist din Transnistria în contextul escaladării presiunii geopolitice a Rusiei asupra statelor est-europene precum Moldova. În articol este analizată și evaluarea adecvată a beneficiilor, costurilor și vulnerabilităților unor decizii social-politice din Moldova în contracararea riscurilor de securitate.*

Cuvinte-cheie*: criză energetică, securitate umană, provocări de securitate, amenințări la securitate, Transnistria.*

Provocările de securitate în regiunea sud-est europeană au tendința să se intensifice în contextul lipsei de soluții privind sistarea focului și încheierea unui armistițiu de pace în războiul declanșat de Federația Rusă în Ucraina la 24 februarie 2022. Pe cale diplomtică, dar și prin alte diverse pârghii de care dispune, regimul criminal al lui V. Putin încearcă să destabilizeze mai multe regiuni ale lumii cu scopul sustragerii atenției opinii publice internaționale de la atrocitățile pe care le face în Ucraina, distrugând orașe întregi, omorând proprii soldați fără milă și regret, condamnând la moarte ostașii ucraineni și populația civilă din zona foarte extinsă de conflict [1, p. 83]. Acum spre sfârșitul celui de al treilea an de război numărul estimat foarte aproximativ al jerfelor doar în rândul armatelor beligerante se ridică la cifre incredibile de fiecare parte a liniei de confruntare [2]. Dar acest număr al persoanelor care și-au pierdut viața sau au fost iremediabil rănite, poate fi cel puțin dublat din contul jerfelor probabile din rândurile populației civile [3, p. 150]. Războiul din Ucraina generează și un flux enorm de refugiați din zonele afectate, dar și din restul teritoriului ucrainean, grav afectat de bombardamente permanente, degradarea nivelului de trai și de lipsa celor mai elementare condiții de viață: căldură, electricitate, apă curentă [4, p. 27].

Tactica adoptată de regimul lui V. Putin în acest război constă în extinderea ariei de confruntări, inclusiv prin atragerea aliaților săi direcți cum

este Coreea de Nord și Iranul, dar și a unor regimuri și forțe politice rebele din diverse regiuni ale lumii, maiales din Orientul apropiat pentru a sustrage opinia publică internațională de la războiul din Ucraina și pentru modificarea agendei internaționale, prin trecerea în umbră sau pe planul al doilea a evenimentelor din Ucraina, o abordare specifică comportamentului internațional al Federației Ruse în ultimele decenii [5, p. 13].

Astfel, planurile regimului criminal de la Kremlin se extind si către Republica Moldova, prin exploatarea vulnerabilităților sale de securitate cum este problema trasnistreană, chestiunea găgăuză sau problema asigurării cu gaze naturale și energie electrică în plin sezon rece [6, p. 465].

În contextul crizei energetice actuale din Republica Moldova (RM) de la finele anului 2025 generată în mare parte de Federeația Rusă, apar în spațiul public din RM și cel internațional tot mai des îndemnuri la a „recunoaște" independența Transnistriei, inclusiv și mai ales aceste îndemnuri sunt promovate de către adepții unirii Republicii Moldova cu România, argumentând precum că acel teritoriu niciodată „nu ne-a aparținut", adică nu a ținut de arealul firesc în care au locuit tradițional români, argument care e tot atât de fals pe cât și de speculativ, și deci este considerat un teritoriu care poate fi abandonat fără remușcări de conștiință [7, p. 66].

Tot mai des, adepții unioniști de factură idealistă de la Chișinău și București (întro măsură mai mică, e drept) a recunoașterii Transnistriei de către Republica Moldova arată tendința de a argumenta opțiunea aceasta prin adeziunea românilor de pe ambele maluri ale Prutului, la valorile democratice, la idealurile progresiste europene și prin respectul pentru jertfele umane aduse de ruși în războiul din 1992 contra Republicii Moldova pentru a păstra controlul asupra teritoriului transnistrean, ceea ce constituie o tactică specifică rușilor mai mereu în existența de sute de ani a acestui popor prin a minimiza valoarea vieții umane pentru a atinge obiective strategico-militare [8, p. 83].

În acest sens, consider că respectul pentru democrație, pentru valorile sociopolitice ale libertății, echității si respectului pentru drepturile omului în niciun caz nu înseamnă și cedarea în fața unor șantajori și criminali, a unor invadatori cu pretenții de înrobire a altor popoare și de acaparare, anexare și alipire de teritorii ale unor state suverane, recunoscute de întreaga comunitate internațională [9, p. 44]. Pentru o exemplificare mai clară, consider că nu este nicio diferență conceptuală și calitativă, calificată din perspectivă legală, dintre proiectele Federeației Ruse cum este RMN cu regimul ilegal de la Tiraspol și separatismul din

Donbass, declanșat după revoluția demintății de la Kyiv (Euromaidan) pornită în noiembrie 2013 [10, p. 55]

Pe de o parte, în sprijinul deciziei Republicii Moldova și altor state din regiune de recunoaștere a independenței Transnistriei nu pot fi aduse argumente credibile, decât doar dorința naivă și de-a dreptul irresponsabilă de a păstra „pacea", fie și cu acceptarea status quo-ul situației actuale în care Transnistria este controlată de facto de un regim de ocupație instalat la Tiraspol și menținut până azi de Federația Rusă, și nu doar prin livrările gratuite de gaz către populație, pe care regimul ilegal de la Tiraspol il vindea în exterior sub formă de energie electrică produsă din gazul de la ПАО «Газпром» la Centrala termoelectrică de la Cuciurgan, astfel acumulând resurse pentru supraviețuirea sa, dar și prin multe ale modalități, inclusiv investind în intreprinderile economice din Transnistria, producția cărora, ca ale unor agenți economici din RM, era exportată mai cu seamă în UE, în proporție de peste 80%, cu acceptul europenilor și a autorităților de drept din RM [11].

Atitudinea aceasta naivă și idealistă se bazează pe convingerea totalmente deplasată că de securea unui ucigaș, metaforic vorbind, te poți proteja și cu iubirea eternă pentru umanitate, pentru ființa umană, creată de Dumnezeu, așteptându-ți cuminte deznodământul [12, p. 92]. Cred că este foarte important pentru guvernanții actuali și de mâine din RM și România să evite gândirea stereotipică, prin includerea întregii populații, împreună cu criminalii actuali de la conducerea Transnistriei, dar și a criminalilor din spatele acestora, într-o singură categorie, făcând mereu referință la experiența ultimilor decenii de negocieri în care soluționarea problemei transnistrene nu s-a urnit din loc, deoarece ceea ce a fost acum 30 de ani nu mai e și realitatea de azi, în contextul schimbărilor geopolitice din ultimii trei ani [13, p. 105].

Pe de altă parte, contra deciziei Republicii Moldova de a recunoaște independența Transnistriei consider că pot fi evidențiate mai multe argumente mult mai relevante și mai plauzibile [14, p. 373].

Primul dintre aceste argumente este de ordin umanitar, implicând și responsabilitatea constituțională a Guvernului RM pentru cetățenii săi, în baza articolului 10: „...Republica Moldova este patria comună şi indivizibilă a tuturor cetăţenilor săi", dar și în baza articolului 24: „(1) Statul garantează fiecărui om dreptul la viaţă şi la integritate fizică şi psihică. (2) Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante.". Or, regimul ilegal de la Tiraspol recurge și la detenții ilegale, și la aplicarea torturii față de cetățenii RM, inclusiv

în baza legislației totalitare a Federației Ruse, care este adoptată spre executare de regimul de ocupație pe teritoriul Transnistriei [15, p. 232]. În acest context, recunoașterea independenței Transnistriei ar însemna acceptarea atrocităților aplicate oamenilor, marea majoritate dintre care sunt cetățeni ai RM, de către ocupanți, conaționali cu autorii crimelor din 2022 de la Bucha și Irpeni. Aici merită să fie menționat și faptul că, potrivit ultimilor recensăminte mai mult sau mai puțin credibile ale populației din regiunea transnistreană din perioada sovietică, mai bine de o treime din populație constituiau etnicii moldoveni, locuitori majoritari ai satelor din preajma celor câteva orașe-centre industriale [16, p. 43]. Dar, există premise plauzibile pentru a estima că ponderea moldovenilor etnici în populația Transnitriei acum e considerabil mai mare, pe motivul că exodul populației din regiune a afectat mai ales populația urbană, odată cu deindustrializarea și izolarea economică și sociopolitică a regiunii [17, p. 11]. O simplă călătorie în regiune poate confirma ușor că limba română, deși e restricționată, fiind interzisă practic în mod autoritar și abuziv, dar e înțeleasă, dacă nu și vorbită curent în regiunea transnistreană, mai cu seamă în spațiul rural [18, p. 128].

Un al doilea argument poate fi calificat drept unul ce ține de dreptul internațional. Tehnic sau teoretic vorbind, ceea ce are loc în Transnistria după 1990 nu poate fi încadrat la categoria - separatism, ci este un caz de ocupație militară a teritoriului unui stat suveran de alt către al stat, finalizată cu instalarea unui regim de ocupație, impus și susținut militar, politic, diplomatic și economic, de către statul ocupant - Federația Rusă, ceea ce e, din perspectiva calificării juridice și morale, mult mai grav decât crima separatismului care, potrivit mai multor concepții, dar și calificării în unele acte normative, este considerat pe drept cuvânt o formă a terorismului. Prin urmare, recunoașterea de către autoritățile de drept a independenței unui teritoriu ocupat este pur și simplu inadmisibilă moral, din perspectiva demnității naționale, dar și contrar normelor dreptului internațional contemporan [19, p. 22].

Al treilea argument este de ordin geostrategic. Nu ne-am ales noi, românii, vecinii. Deci, suntem impuși de circumstanțe să gestionăm situația legată de problemele pe care ni le-au făcut, ne fac și vor continua să ni le facă vecinii noștri din Est, mai cu seamă Federația Rusă, inclusiv problema transnistreană [20, p. 55]. Îndrăzneala de a ne lua soarta în propriile mâini în aceste condiții este o necesitate, nu e un moft, e o condiție obligatorie pentru a supraviețui, învingând în competiția în care am fost atrași fără voie [21, p. 482]. Cu alte cuvinte, societatea româ-

nească este impusă de situație sa fie îndrăzneață în abordarea problemei transnistrene pentru a supraviețui, inclusiv fizic, prin evitarea măcelului de populație și infrastructură după model ucrainean [22, p. 31]. Este bine cunoscut faptul că drapelul actual al RMN, de la începutul conflictului până azi, este identic cu cel al RSSM, ceea ce indică, o dată în plus, asupra faptului că acest proiect geopolitic e doar o piesă de suport, un element secundar în jocul global al Rusiei contra Occidentului [23, p. 192]. Transnistria nu a avut și nici nu are o identitate politică, de stat. Acest proiect al Federației Ruse care e Transnistria actuală, dar și cel sovietic prin proiectul ei - RASSM din 1924, niciodată nu s-a dorit a fi mai mult decât o pârghie de control a Kremlinului față de statele din regiune, de control în primul rând a României [24, p. 99]. Cu adevărat, nimeni, nici populația, nici autoritățile ilegale actuale de la Tiraspol nu au declarat și nici nu își doresc independența în forma sa absolută și nici nu au luptat pentru ea în războiul moldo-rus din 1992 [25, p. 117]. În acel război contra independenței Republicii Moldova, implicit a României, au luptat la Nistru, de partea forțelor revanșarde imperiale nostalgicii imperialiști ruși de pretutindeni, din toate colțurile Rusiei, de genul naziștilor ca Igor Strelkov-Ghirkin [26] sau Alexandr Nevzorov [27], cu scopul de a păstra influența imperiului rus și de a menține populația de pe aceste teritorii anexate în supușenie și obediență totală față de metropolă și rușii etnici. Același scop îl au și autoritățile ilegale de la Tiraspol și azi, și vor continua să-l aibă și mâine, până la eliminarea lor completă, indiferent dacă Transnstria va fi recunoscură ca independentă de Republica Moldova sau nu.

Potrivit unei declarații recente din preajma Anului Nou 2025 a președintelui Republicii Moldova, regimul criminal de ocupație de la Tiraspol refuză ajutorul umanitar al Guvernului RM [28]. Consider că e o inițiativă a dnei Maia Sandu pe cât de naivă, pe atât și de periculoasă de a colabora și, asflel, de a legitima, de a recunoaște controlul acestor bandiți asupra unei părți de drept al teritoriului RM, exercitat de structuri nu doar ilegale, separatiste, ci și reprezentante a Federației Rusie și voineți sale de ocupație militară a teritoriilor străine, structuri promotoare a intereselor unui stat - paria acum în relațiile internaționale care este azi Rusia lui V. Putin.

Consider că, în cazul de față, nu Transnistria cu oamenii ei alienați de regimul de ocupație refuză ajutoarele, ci marionetele politice plasate în fruntea regimului de ocupație, la indicația Rusiei. Într-un mod cât se poate de urgent, acum se impune ca linia de demarcație dintre teritoriul controlat și cel necontrolat de către autoritățile de drept din RM trebuie

întărită și păzită, în situația în care acel regim de ocupație este nedemocratic, inuman și inamic al puterii constituționale și al cetățenilor Republicii Moldova. Soluționarea problemei transnistrene și, implicit a crizei energetice, care e doar o fațetă, o consecință a acestei probleme, constă în demilitarizarea regiunii și decaptivizarea oamenilor simpli [29, p. 37].

Indubitabil e faptul că e nevoie de un complex de măsuri în regiune în acest sens, întâi de toate pentru deîndoctrinarea populației din Transnistria, printre care voi menționa necesitatea promovării informaționale în rândurile populației de pe ambele maluri ale Nistrului și Prutului a atractivității racordării Transnstriei la spațiul sociopolitic, economic, cultural și civilizațional comun. Consider că fără sancționarea făptașilor concreți care au constituit baza regimului de ocupație, la fel nu va fi posibilă o restabilire a unei păci durabile în regiune [30, p. 88]. Sunt iminente misiunile umanitare pentru populația Transnistriei, mai ales pentru cei mai afectați, dar nu cu permisiunea Federației Ruse, ci poate chiar impotriva acesteia, care urmărește doar interesul de destabilizare și agravare a situației, etalându-și astfel esența sa teroristă și antiumană. Astfel, se impune și restabilirea controlului economic și politic de către puterea constituțională asupra instituțiilor publice de pe teritoriul transnistrean, asupra întreprinderilor de stat, proprietății publice și asigurarea aplicării legislației RM, civile și penale, în regiune, prin restabilirea drepturilor titularilor de drept, inclusiv asupra proprietății private și prin menținerea ordinii publice etc.

În comparație cu decizia necalculată de a recunoaște independența Transnistriei, cred că nu poate fi o mai bună decizie politico-militară pentru cetățenii Republicii Moldova decât restabilirea funcționării legislației pe teritoriul ocupat militar, cu atât mai mult că aportul Rusiei la menținerea unei imagini pozitive în regiune este tot mai redus, inclusiv prin anularea potențialului ei economic, suprasolicitat acum în războiul din Ucraina [31, p. 204]. Deci, este evident că în urma sistării livrărilor de gaze, vor urma sitarea foarte curândă, a pensiilor și indemnizațiilor din Federeația Rusă către Transnistria ale cărui scop era pur propagandistic, pentru a loializa populația prin corupere, față de un regim criminal, cel al lui V. Putin.

Aflarea pe teritoriul regiunii transnistrene a forțelor militare ale Federației Ruse este o dovadă incontestabilă și o consecință a ocupației acestui teritoriu de către acest stat totalitar și transformarea fără scrupule și în mod cinic a populației în ostateci ai ocupanților.

Printre multiplele căi de eliberare de sub ocupație a teritoriului transnistrean voi considera și fortificarea armatei naționale a Republicii Mol-

dova, aderarea Republcii Moldova la alianțe militare, în primul rând la NATO, după eliminarea restricțiilor din textul actual al Conștiinței de genul statutului de neutralitate a Republicii Moldova, descurajarea hibridă (inclusiv prin utilizarea prezenței militare în zonele controlate, la linia de demarcație, prin oprațiuni subversive) a forțelor militare ruse de ocupație și a autorităților de ocupație [32, p. 159].

Cu alte cuvine, îndemnurile la recunoașterea Transnistriei, inclusiv în contextul crizei energetice de la începutul anului 2025, o consider a fi la limita legală, căci admit legiferarea raptului teritorial militar în favoarea unui stat - paria pe arena internațională care e acum Rusia. Consider că e deja timpul să începem să gândim matur. Deja și conjunctura actuală regională determină populația și atoritățile, dar mai ales elitele, să gândească în termenii realismului politic, potrivit căruia forța militară, capacitățile de apărare și potențialul logistic-militar și tehnologiile noi contraofensive sunt elemente-cheie în sistemul de asigurare a securității statului [33, p. 79].

Voi concluziona cu ideea că o eventuală „recunoaștere" a suveranității și independenței Transnistriei sau a UTAG (caz care merită analizat separat), care vor deveni imediat după recunoaștere, teritorii ale Federației Ruse, nu are cum să aducă românilor (indiferent dacă și când aceștia vor locui într-un singur stat sau în două, ca acum), pace și prosperare, ci va fi doar un următor pas în continuarea ofensivei Rusiei către vest, doar că întrun ritm mai alert, și într-un mod mai consolidat și juridic mult mai motivat și justificat, pretinzând, inevitabil, la toată Basarabia, iar mai apoi și la alte teritorii din proximitate.

Este cazul să înțelegem, atât la Chișinău, cât și la București, că ocupația actuală a teritoriul de drept al RM se produce utilizând metoda separatismului care reprezintă una dintre multiplele forme ale terorismului internațional căci are ca scop destabilizarea societăților și statelor și nu este în niciun caz un proces politic sănătos, care se poate finaliza cu restructurarea relațiilor internaționale într-un mod armonios și amiabil.

Consecințele geopolitice ale recunoașterii internaționale a Transnistriei pot fi foarte grave mai cu seamă pentru Republica Moldova, Ucraina și pentru România, aprofundând și mai mult criza geopolitică regională determinată de nesoluționarea problemei transnistrene. Întreaga regiune constând din Republica Moldova, Ucraina și România va înfrunta pericolul de a fi marginalizată, dacă nu chiar exclusă din procesele geopolitice integraționiste și euroatlantice, căci e imperativ să ținem cont de faptul că Federația Rusă azi este statul care sfidează cel mai mult dintre toate

regimurile antiumane ale lumii, nu doar bunul simț, normele de drept internațional, dar și pune în mare pericol existența omenirii în general, amenințând deschis Occidentul cu aplicarea armelor nucleare. În rezultatul consolidării Federației Ruse pe teritoriul transnistrean ca urmare a extinderii sale teritoriale cu acceptul Republicii Moldova, plasarea aici a armelor nucleare va deveni o prioritate imediată pentru Kremlin, desconcentrând astfel bazele sale militare după exemplul celor din regiunea Kaliningrad sau din Belarus, iar teritoriul Republicii Moldova se va transforma instantaneu într-o zonă gri alături de o țintă prioritară pentru armele nucleare Occidentale - regiunea Transnistria a Federației Ruse.

Referințe:

1. SPRINCEAN, S. *Securitatea umană și bioetica. Monografie*. Chișinău: F.E.P. ”Tipografia Centrală”.2017, 304 p.
2. 43,000 troops killed in war with Russia, Zelensky says. 8 December 2024. Disponibil: https://www.bbc.com/news/articles/c5yv75nydy3o [Accesat 28.12.2024].
3. SPRINCEAN, S., SOHOȚCHI T.-S. *Human security and personal safety approaches to the contemporary East-European security challenges.* In: Розвиток політичної науки:європейські практики та
4. національні перспективи: матеріали Міжнародної XI науково-практичної конференції, Чернівці, 27 травня 2021 року. Чернівці: Технодрук, 2021. с. 149-156.
5. SPRINCEAN, S. Aspecte securitare ale procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. In: *Securitatea umană și socială în statul democratic*, 27 octombrie 2023, Chişinău. Chişinău: Tipografia „Print-Caro”, 2023, p. 25-32.
6. SPRINCEAN S. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităţilor de securitate şi asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne şi externe la adresa securităţii naţionale (Partea a III-a). / Red. şt. Natalia Albu. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (ÎS FEP “Tipografia Centrală”). 2019. Cap. 1, p. 5-20.
7. SPRINCEAN, S. *Importanța securității umane în optimizarea politică și bioetică a managementului crizelor globale*. În: Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The Xth Edition. [Sibiu], 27-29 May 2016, p. 461-470. ISSN 2343-7774.
8. СПРИНЧАН, С. Л. Биоэтика и публичные политики в контексте постдемократии. În: Материалы Четвертого Национального Конгресса по

биоэтике с международным участием. 20-23 сентября 2010 года, Киев Украина. / ред. Ю.И. Кундиева [et al.]. Киев, 2010, p. 66-67.

9. SPRINCEAN, S. *Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova.* În: Cross Border Journal for International Studies / Universitatea „Dunărea de Jos" Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94. (1,0 c.a.) ISSN 2537-3676.
10. SPRINCEAN, Mariana, SPRINCEAN, Serghei, HADJIU, Svetlana, SIDORENKO, Ludmila, CALCII, Cornelia, RACOVIȚĂ, Stela, TIHAI, Olga, POPA, Cristina, DUMITRAȘ, Aliona, GALBUR, Viorica, ABABII, Mihaela, BALICA, Natalia, REVENCO, Ninel, GROPPA, Stanislav. Bioethical principles in prenatal diagnostics and genetic counseling. In: *NANO: - 2024: "Quo Vadis – Ethics of the Scientific Research"*, Ed. 3, 15-18 aprilie 2024, Chişinău. Chișinău, Republica Moldova: 2024, pp. 44-47. ISBN 978-9975-64-422-8.
11. SPRINCEAN, S.; MITROFANOV, Gh. *Impactul asigurării securității globale asupra modernizării sociopolitice a Republicii Moldova.* În: MOLDOSCOPIE. Anul 25 (2021), nr. 1 (92), p. 54-59.
12. GULCA, Ilie. Peste 80% din exporturile Transnistriei merg în UE; România și Polonia sunt primele destinații. 10.05.2024. Disponibil: https://shorturl.at/j1hK4 [Accesat 28.12.2024].
13. SPRINCEAN, S.; BECCIU, S. *Perspectiva postmodernă asupra problematicii siguranței omului în contextul provocărilor contemporane*. În: Revista de științe politice și relații internaționale (Institutul de științe politice și relații internaționale „Ion I. C. Brătianu") [București], Tomul XVIII, Nr. 2, 2021, p. 91-100 (0,75 c.a.). ISSN: 1584-1723.
14. SPRINCEAN, S.; SPRINCEAN, M. *Unele implicaţii bioetice ale politicilor societăţii civile în domeniile ingineriei genetice şi geneticii medicale*. În: Ştiinţele socio-umaniste şi progresul tehnico-ştiinţific. Conferinţă ştiinţifică interuniversitară: Materialele comunicărilor ştiinţifice, 23 aprilie 2010. / Col. de red.: Mihai Braga [et. al.]. Chişinău: UTM, 2010, p. 103-108.
15. SPRINCEAN, S. *Noi riscuri și amenințări la adresa siguranței persoanei* în epoca intensificării biopericolelor *globale*. În: Ştiinţa în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu participare internațională**.** Ediția a 4-a, 26-27 iunie 2020 / colegiul redacţional: Valeriu CAPCELEA (coor donator) [et al.]. Bălţi: Tipogr. „Indi gou Color", 2020, p. 372-378.
16. SPRINCEAN, S. Dezvoltarea umană și siguranța persoanei în contextul preocupărilor pentru securitatea umană. In: *Studii şi cercetări juridice*, Ed. 7-8. Chişinău: CEP USM, 2024, Partea 7-8, p. 231-239.
17. SPRINCEAN, S. Perspective de ajustare a principiilor securității umane în condițiile unui nou context geopolitic. In: *Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Ed. Volumul X, 7 iunie 2023. Cahul: Tipografia „CentroGrafic" SRL, 2023, Vol.10, Partea I, pp. 40-44.

18. SPRINCEAN, S. *Contribuții ale concepției securității umane la fortificarea spațiului european de securitate*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Spaţiul european de securitate: provocări, oportunităţi, perspective de integrare". 11 octombrie 2019. Chişinău: Tipogr. "Print Caro", 2019, p. 9-20.
19. SPRINCEAN, S.; COZONAC, R. *Perspective asupra securității umane* și *modernizării sociopolitice.* În: Conferința științifică internațională "Strategia securității Uniunii Europene în contextul metamorfozelor relațiilor internaționale" (II), 22 aprilie 2022. Culegere de articole științifice. Acad. de Administrare Publică din Republica Moldova. / comitetul științific: Oleg Balan [et al.]; colegiul redacțional: ROŞCA, L. [et al.]. Vol. 2. Chişinău: Print-Caro, 2022, p. 126-132.
20. SPRINCEAN, Serghei. *Deepening human security and industrial symbiosis in the context of the EU enlargement*. In: Industrial Symbiosis from a technical perspective: challenges and opportunities. Proceedings Book. WG1 worskhop & conference, Bruxelles, September 10, 2024. Editors: Aleksandar Erceg, Josip Juraj Strossmayer, Pawel Krzeminski. Yecla, Spain: Technological Centre of Furniture and Wood of the Region of Murcia (CETEM). COST Action CA22110 Cooperation, development and cross-border transfer of Industrial Symbiosis among industry and stakeholders (LIAISE). 2024, p. 21-27.
21. SPRINCEAN, S. *Dimensiuni biopolitice ale securităţii umane.* Chişinău: Biotehdesign. 2019. 90 p. ISBN 978-9975-108-61-4.
22. SPRINCEAN, S. *Politica securității umane* în *Republica Moldova* în*contextul provocărilor* și *oportunităților mediului regional de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate șiasigurare a parcursului european. / red.şt. Valeriu CUŞNIR. Chişinău:Tipografia Centrală. Subcap. 5.2.2019, p. 477-497.
23. SPRINCEAN, S. *Imperativele securitare ale societății contemporane*. În: Perspectivele și problemele integrăriiîn spațiul european al cercetării și educației / Prospects and problems of research and education integration into the European area. Conferință științifică internațională, ediția a VI-a, 6 iunie 2019. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul. Volumul VI. Partea 1, 2019, p. 29-33.
24. SPRINCEAN S. *Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice*. În: Top 10 probleme politice a societăţii în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou. / red. şt. V. Juc. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 2.5. 2022, p. 179-218.
25. SPRINCEAN, S. Siguranța persoanei în contextul sistemului de asigurare a securității umane. In: *Parteneriatul Estic: spre o comunitate a democrației și prosperității*, Ed. 16, 31 martie - 1 aprilie 2023. Chişinău: „Print-Caro" SRL, 2023, 1, p. 98-105.
26. SPRINCEAN, S. *Aspecte politice şi bioetice ale problematicii biosecurităţii.* În: Revista de Filozofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice [Chişinău], nr. 3, 2010, p. 112-120.

27. Un tribunal din Moscova l-a condamnat la patru ani de închisoare pe Igor Strelkov-Ghirkin. Moldova 1. 25.01.2024. Disponibil: https://shorturl.at/zOE3p [Accesat 28.12.2024].
28. Jurnalistul rus Alexandr Nevzorov refuză toate ordinele acordate de regiunea transnistreană. MoldPres. 07.07.2016. Disponibil: https://shorturl.at/KmEJ0 [Accesat 28.12.2024].
29. Maia Sandu: Tiraspolul a refuzat ajutorul umanitar al Chișinăului în contextul crizei energetice. NewsMaker. 30.12.2024. Disponibil: https://shorturl.at/aabKg [Accesat 28.12.2024].
30. SPRINCEAN, S. *The Role of Human Security in Identifying New Perspectives of Development of the Education in the Field National Security*. În: Revista „Current and Future Perspectives on Teaching and Learning". Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba-Iulia. Nr. 1 (1), 2019, p. 36-43. (0,75 c.a.). ISSN 2668-6643.
31. SPRINCEAN S., SPRINCEAN M. *Unele aspecte bioetice şi biopolitice ale geneticii medicale: diagnosticul şi profilaxia malformaţiilor congenitale*. În: Bioetica, Filosofia şi Medicina în strategia de asigurare a securităţii umane. Materialele Conferinţei a XIV-a Ştiinţifice Internaţionale. / Red. Resp. Teodor N. Ţîrdea. Chişinău: Medicina, 2009, p. 86-90.
32. SPRINCEAN, S. Provocări contemporane la adresa securității umane și siguranței persoanei. In: *Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală*, 1 decembrie 2023. Chișinău: CEP USM, 2023, Volum 1, p. 202-209.
33. SPRINCEAN, S. *Corelații ale problematicii siguranței persoanei și securității umane cu domeniul drepturilor omului.* În: *Studii și cercetări juridice* / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. „Tipografia Centrală"). Partea a 6-a. Subcap. 7.1. 2023, p. 157-170.
34. SPRINCEAN, S. *Problematica securității umane în contextul evoluției societății contemporane*. În: Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale. / Coord. Vitalie Varzari. Cap. 4. Chișinău: Tipografia Centrală. 2016, p. 77-94.

DEMOCRAȚIE ACCESIBILĂ ȘI INCLUZIVĂ – CERCETĂRI EMPIRICE

ACCESSIBLE AND INCLUSIVE DEMOCRACY – EMPIRICAL RESEARCH

Svetlana SLUSARENCO
doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID:0000-0002-9092-0024
Email: svetlana_slusarenco@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.7:321.7 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.07

Abstract: *Democracy is a universally recognized ideal, as well as a goal, which is based on common values shared by peoples throughout the world community, regardless of cultural, political, social and economic differences. Democracy aims to preserve and promote the dignity and fundamental rights of the individual. Participatory democracy is a system of governance that allows community members to be directly involved in decision-making processes, going beyond traditional models of representation. Unlike systems where elected officials make decisions on behalf of their constituents, in participatory democracy, they involve residents by asking for input or feedback on draft decisions. This approach promotes a more involved and informed community, ensuring that diverse voices are heard and taken into account in policy formation. A challenge for the effective and sustainable functioning of an inclusive participatory democracy is that often groups characterized by cultural differences and/or disadvantaged groups are less informed about participatory rights and opportunities, and often have a more limited capacity to influence public policy.*

Keywords: *democracy, rights, governance, equality, participatory democracy, inclusion.*

Rezumat: *Democrația este un ideal universal recunoscut, precum și un scop, care se bazează pe valori comune împărtășite de popoarele din comunitate mondială, indiferent de diversitatea culturală, politică, socială și economică. Democrația*

își propune să păstreze și să promoveze demnitatea și drepturile fundamentale ale individului. Democrația participativă este un sistem de guvernare care permite membrilor comunității să fie direct implicați în procesele de luare a deciziilor, depășind modelele tradiționale de reprezentare. Spre deosebire de sistemele în care oficialii aleși iau decizii în numele alegătorilor lor, în democrația participativă aceștia îi implică pe rezidenți cerând contribuții sau feedback cu privire la proiectele de decizii. Această abordare promovează o comunitate mai implicată și mai informată, asigurând că diverse voci sunt auzite și luate în considerare în formarea politicilor. O provocare pentru funcționarea eficientă și durabilă a unei democrații participative incluzive este aceea că adesea grupurile caracterizate de diferențe culturale și/sau grupurile dezavantajate sunt mai puțin informate cu privire la drepturile și oportunitățile de participare și au adesea o capacitate mai limitată de a influența politicile publice.

Cuvinte-cheie: *democrație, drepturi, guvernare, egalitate, democrație participativă, incluziune.*

Democrația reprezintă o formă de conducere a societății, bazat pe principiul suveranității naționale, ceea ce îpresupune că puterea supremă aparține poporului acestui stat, care este realizată direct sau prin reprezentnții desemnați.

Democrația este un ideal recunoscut universal, precum și un scop, care se bazează pe valori comune împărtășite de popoarele din întreaga comunitate mondială, indiferent de diferențele culturale, politice, sociale și economice. Este, așadar, un drept de bază al cetățeniei care trebuie exercitat în condiții de libertate, egalitate, transparență și responsabilitate, cu respectarea cuvenită a pluralității de opinii și în interesul politicii. Declarația ONU cu privire la democrație abordează câteva aspecte distincte ale democrației. Primul se referă la principiile democrației; al doilea vizează elementele și exercitarea guvernării democratice și cel de-al treilea aspect abordează dimensiunea internațională a democrației [1].

Democrația urmărește în mod esențial să păstreze și să promoveze demnitatea și drepturile fundamentale ale individului, să realizeze justiția socială, să favorizeze dezvoltarea economică și socială a comunității, să întărească coeziunea societății și să sporească liniștea națională, precum și pentru a crea un climat favorabil păcii internaționale. Ca formă de guvernare, democrația este cea mai bună modalitate de a atinge aceste obiective; este, de asemenea, singurul sistem politic care are capacitatea de autocorecție. Democrația se întemeiază pe primatul legii și pe exercitarea drepturilor omului. Într-un stat democratic, nimeni nu este deasupra legii și toți sunt egali în fața legii [1, pct. 3,7].

Existența si funcționalitatea unei vieti politice democratice impune cu necesitate respectarea unor principii și valori de bază, fără de care democrația nu poate fi concepută: - toate organismele și instituțiile puterii atât cele locale, cât și centrale, trebuie să întrunească voința și adeziunea cetățenilor, să le reprezinte și să le promoveze interesele și aspirațiile. La rândul lor, cei aleși trebuie să fie responsabili în fața celor ce i-au delegat, iar în cazul în care acestea nu-și îndeplinesc obligațiile asumate, cetățenii să aibă posibilitatea de a-i revoca; - constituția trebuie să fie temeiul, fundamentul oricărui regim democratic, legea sa fundamentală. În constituție trebuie înscrise și garantate drepturile și libertățle cetățenești, principiile deținerii și exercitării puterii; - statul, ca element important al oricărui sistem politic, trebuie să se bazeze și să funcționeze pe lege, adică să fie un stat de drept. Caracteristicile esențiale a statului de drept se rezumă la următoarele trăsături: pluralismul si pluripartidismul politic si ideologic; - democrația trebuie să fie activa și participativă, să cuprindă toate domeniile și segmentele vieții sociale, atît la nivelul macro cat si micro-social. Ea exprimă situația individului ăn societate, drepturile și libertățile de care acesta se bucura în mod real, condițiile care-i sunt create pentru participarea sa la conducerea societății (democrația participativă) [2, p. 5].

Democrația participativă este un sistem de guvernare care permite membrilor comunității să se implice direct în procesele de luare a deciziilor, depășind modelele tradiționale de reprezentare. Spre deosebire de sistemele în care oficialii aleși iau decizii în numele alegătorilor lor, în democrația participativă, aceștia îi implică pe rezidenți cerând contribuții sau feedback cu privire la proiectele de decizii. Această abordare promovează o comunitate mai implicată și mai informată, asigurând că vocile diverse sunt auzite și luate în considerare în formarea politicilor.

Standardele democratice actuale merg dincolo de democrația clasică reprezentativă, în care rolul cheie al cetățenilor este să delege prin vot reprezentanților lor responsabilitatea pentru elaborarea și implementarea politicilor publice, ajungând la o democrație participativă, în care instituțiile publice respectă principiile unei bune guvernări și cetățenii au legitimitatea să se implice în toate etapele ciclului de politici publice [3].

Participarea directă a publicului la procesul decizional presupune o relaţie cetăţean- autorităţi concepută la modul ideal sub forma unui parteneriat între egali, în care ambele părţi sunt puternice şi bine structurate, bazat pe respect reciproc, echilibru, în care fiecare parte o recunoaște şi acceptă pe cealaltă ca pe un partener legitim de dialog [4, p.

114]. Metodele de participare publică directă includ: grupurile de lucru comune, jurii cetăţeneşti, bugetele elaborate prin mijloace participative, comitete consultative, comisii de monitorizare a politicilor publice, iniţiativa cetăţenească a unor proiecte de acte normative, referendumul local etc [5, p. 114].

Democraţia asigură cetăţenilor dreptul de a participa la procesul de influenţare asupra puterii de guvernământ. Participarea eficientă a cetăţenilor trebuie să însemne că aceştia au posibilităţi adecvate şi egale de exprimare a preferinţelor lor, de a pune întrebări care să nimerească pe agenda politică a autorităţilor publice şi de a formula propriile temeri ori raţiuni pentru care vor susţine ori nu competitorii politici" [6, p. 25].

Democrația participativă are la bază principiul participării directe și continue a cetățenilor la actul de guvernare, printre manifestările acestui tip de democrație regăsindu-se consultarea cetățenilor în procesul de luare a deciziilor la nivel central și local. Democraţia participativă nu poate fi confundată cu democraţia directă, întrucât coordonarea politicii promovate nu presupune transmiterea prerogativelor cetăţenilor delegate persoanelor alese. Atrăgând oamenii spre participare, reprezentanţii puterii îşi asumă obligaţia de a elabora soluţii în corespundere cu părerile şi doleanţele cetăţenilor. De obicei, ei îşi rezervă rolul de arbitru în procesul de luare a deciziilor, cu excepţia deciziilor adoptate prin referendum. Conform unor analize s-a stabilit că democrația participativă are ca scop egalitatea șanselor la vot, libertatea cetăţenilor și stimularea cetățenilor de a participa activ la deciziile politice. Cu cât participarea cetățenilor este mai mare, cu atât democraţia este mai pu- ernică, pentru aceasta este nevoie de informarea cetăţenilor despre drepturile de care ei pot beneficia şi despre instituţiile la care pot apela atunci când li se încalcă un drept. Pentru o funcționare mai bună a democraţiei participative cetăţenii ar trebui să se implice din ce în ce mai mult la luarea deciziilor politice, să urmărească activitatea aleşilor lor pentru a se asigura că cei aleşi îi reprezintă aşa cum îşi doresc. Nu este suficientă participarea cetăţenilor doar din 4 în 4 ani atunci când sunt chemaţi la urne pentru alegerile locale de a desemna primari, consilieri locali, deputaţi în parlament, preşedintele ţării. [7, p. 23].

Democraţia participativă face referire la mecanismele prin care luarea deciziilor cu privire la afacerile publice se face prin implicarea cetăţenilor. Democraţia participativă include: participarea cetăţenească la procesul de luare a deciziilor publice; participarea cetăţeanului la administrarea banului public; consultarea publică a societății civile, în ansamblul ei [7, p. 23].

Un concept care înglobează într-o măsură semnificativă şi la multiple niveluri participarea cetăţenilor este cel al democraţiei participative. Aceasta presupune ca oamenii, comunităţile sau diferite grupuri sociale să fie implicate în procesul decizional şi de gestionare a resurselor. Cetăţenii sunt actorii protagonişti în dezvoltarea politică, în proiecte sau programe. Democraţia participativă este un proces în construcţie continuă, implicând un risc continuu, necesitând organizare, colaborare, identificarea unor obiective comune într-un grup [8, p. 24].

O provocare pentru funcţionarea eficientă şi durabilă a unei democraţii participative incluzive este faptul că deseori grupurile caracterizate prin diferenţe culturale şi/sau defavorizate, au un grad de informare mai redus cu privire la drepturile şi oportunităţile de participare, şi au deseori o capacitate mai limitată de a influenţa politicile publice. De aceea e nevoie de susţinere suplimentară şi de conştientizarea importanţei unei participări echilibrate atât de către membrii acestor grupuri, cât şi de către societatea majoritară [9].

Incluziunea denotă eforturile direcționate de a încorpora din punct de vedere cultural, social, economic, civic sau politic grupurile sociale defavorizate, dezavantajate, marginalizate sau subalterne. Incluziunea este o dimensiune cheie a democrației care subliniază principiile libertății și egalității civice și politice pentru toți și își găsește cea mai clară expresie în votul universal. Incluziunea este un concept cu mai multe fațete care denotă accesul la o pluralitate de drepturi și resurse materiale, precum și imateriale în diferite sisteme sociale sau tărâmuri societale. Este strâns legată de democrație, deoarece aceasta din urmă este considerată cel mai incluziv regim politic. În același timp, democrația este un fenomen complex și definiția sa este foarte contestată [10].

Egalitatea, la rândul său, înseamnă egalitate civică și politică, adică egalitate între cetățeni în ceea ce privește drepturile civile și politice. Egalitatea civică subliniază egalitatea juridică ca statut civic, egalitate în fața legii. Egalitatea politică este o condiție în care toți cetățenii au o influență egală asupra luării deciziilor colective a unei comunități politice. Carta Uniunii Europene face o distincție între „egalitatea în fața legii”, la articolul 20, şi nediscriminare, la articolul 21. Articolul 20 din Cartă corespunde unui principiu care este inclus în toate constituțiile europene şi a fost recunoscut, de asemenea, de Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) ca principiu de bază al dreptului comunitar. Acest principiu impune statelor şi instituțiilor UE să respecte cerințele legate de egalitatea formală (tratarea cazurilor similare într-un mod similar) în elaborarea şi

punerea în aplicare a dreptului UE. Articolul 21 include nediscriminarea, fiind însoțit de o listă neexhaustivă de motive interzise [11].

Nondiscriminarea ca principiu de drept se regăseşte în toate tratatele privind drepturile fundamentale ale omului, fiind un principiu al dreptului internaţional, un principiu general reluat şi în documentele cu caracter regional şi naţional, fiind formulat ca un principiu al egalităţii oamenilor, iar analiza fenomenului discriminării prin prisma principiului egalităţii ca principiu fundamental de drept este multidisciplinară, din perspectivă juridică şi instituţională. Principiul nondiscriminării presupune egalitatea tuturor fiinţelor umane, egalitatea în drepturi, tratament egal în faţa legii şi în faţa autorităţilor statului [12, p. 67].

Democraţia participativă a devenit parte integrantă a modelului european de societate, participarea devenind un drept cetăţenesc. Consacrarea complementarităţii dintre democraţia reprezentativă și democraţia participativă sunt menţionate în Tratatul de la Lisabona care confirmă și cele trei principii care stau la baza guvernanţei democratice în Europa: *egalitatea democratică* – cetăţenii trebuie să se bucure de atenţie egală din partea instituţiilor europene; *democraţia reprezentativă* – acordarea unui rol mai important Parlamentului European şi o mai mare implicare a parlamentelor naţionale; *democraţia participativă* – noi mecanisme de interacţiune între cetăţeni şi instituţii, printre care se numără, de exemplu, iniţiativa cetăţenilor [13, p. 8].

Posibilitatea de a lua parte la viața politică constituie însăși esența ideii de a trăi într-o societate democratică. Dreptul de a participa la viața politică, de care se bucură și persoanele cu dizabilități, este, în consecință, puternic ancorat în dreptul internațional, fiind consacrat în Convenția Organizației Națiunilor Unite (ONU) privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPH), în instrumente ale Consiliului Europei și în legislația primară și secundară a Uniunii Europene (UE). Articolul 39 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene garantează tuturor cetățenilor UE dreptul de a alege și de a fi ales în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European, iar articolul 40 garantează dreptul de a alege și de a fi ales în cadrul alegerilor locale. Articolul 26 recunoaște și respectă dreptul persoanelor cu dizabilități de a beneficia de măsuri care să le asigure autonomia, integrarea socială și profesională, precum și participarea la viața comunității. Statele membre ale UE au înregistrat progrese semnificative pe calea integrării dreptului persoanelor cu dizabilități de a participa la viața politică [14, p. 1].

Convenția CNUDPH reafirmă dreptul de a alege și de a fi ales al persoanelor cu dizabilități. În mai multe state membre ale UE există încă restricții, în special pentru persoanele cu dizabilități intelectuale. În 12 țări ale UE, persoanele cu dizabilități intelectuale pot vota sub tutelă. În 10 țări ale UE, persoanele cu dizabilități intelectuale au drepturi de vot limitate sub tutelă. În 4 țări ale UE, persoanele cu dizabilități intelectuale nu pot vota sub tutelă. Alegerile pot fi mai accesibile pentru persoanele cu dizabilități intelectuale prin următoarele modalități: creșterea gradului de conștientizare la nivel local; instruirea personalului și a persoanelor cu dizabilități intelectuale; sprijinul pentru luarea deciziilor prin votul asistat; informații ușor de citit; votul prin intermediul telefonului mobil; transportul accesibil [15, p. 28].

În numeroase state membre ale UE, dreptul de vot este în continuare legat de capacitatea juridică, astfel încât persoanele private de capacitate juridică nu își pot exercita dreptul de a alege în Parlamentul European sau în cadrul alegerilor locale. Potrivit raportului Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) pentru 2010, este necesar ca unele state membre să efectueze reforme în legislația lor pentru a respecta standardele CDPH. În conformitate cu observațiile finale ale Comitetului CDPH, statele membre ale UE ar trebui să modifice legislațiile naționale care privează persoanele de dreptul de vot pe motivul existenței unui dizabilități. Autoritățile publice naționale ar trebui să se asigure că obligația persoanelor de a se înregistra pentru a putea vota sau pentru a dispune de amenajări corespunzătoare nu are ca efect excluderea persoanelor cu dizabilități de la alegeri. Acțiunile întreprinse în acest scop pot cuprinde măsuri de garantare a accesibilității procesului de înregistrare, care este conform cu standardele de accesibilitate recunoscute pe plan mondial [14].

Legislația electorală a Republicii Moldova a stabilit principiile și instrumentele internaționale în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (1966) și Convenția Europeană a Drepturilor Omului. În prezent în Republica Moldova locuiesc aproximativ 180 mii de persoane cu dizabilități, dintre care aproximativ 170 mii sunt de vârstă electorală. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost semnată de Republica Moldova la 30 martie 2007 și ratificată de Parlament la 9 iulie 2010. Comisia Electorală Centrală (în continuare CEC) a Republicii Moldova (în continuare RM) împreună cu partenerii săi de dezvoltare întreprinde măsuri energice pentru ca drepturile electorale ale tuturor

cetățenilor RM să fie asigurate în conformitatea cu Constituția RM și cu angajamentele internaționale asumate de Republica Moldova. În felul acesta CEC al RM tinde să facă procesul electoral egal accesibil pentru toate categoriile de alegători, utilizând în acest sens realizările din știință și tehnică. Republica Moldova a întreprins măsuri de a facilita accesibilitatea: votarea la locul aflării, rigle șablon, alfabetul Braille [16]. CEC a adoptat Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități. [17]. La 1 ianuarie 2023, conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilităţi în Republica Moldova a constituit 162,3 mii persoane, inclusiv 10,9 mii copii cu vârsta de 0-17 ani [18].

Succesul demersului participativ este legat – dincolo de mulţi alţi factori – de modalităţile de extindere a procesului de democratizare. Democraţia participativă a devenit parte integrantă a modelului european de societate, participarea devenind un drept cetăţenesc. Democrația participativă este un sistem de guvernare care permite membrilor comunității să se implice direct în procesele de luare a deciziilor, depășind modelele tradiționale de reprezentare. Democraţia participativă nu poate fi confundată cu democraţia directă, întrucât coordonarea politicii promovate nu presupune transmiterea prerogativelor cetăţenilor delegate persoanelor alese.

Referințe:

1. Universal Declaration on Democracy. Declaration adopted without a vote* by the Inter-Parliamentary Council at its 161st session. (Cairo, 16 September 1997)
2. BURDEAU, G. La democratie. Editions de la Baccanniere, 1956, p.5. Democratia politicã. P.
3. https://cis01.central.ucv.ro/csv/curs/isp/c11.html
4. De ce ar trebui să susținem democrația?
5. https://www.living-democracy.com/ro/principals/participation/awareness/why-should-we-strive-for-democracy/
6. MATIUȚA, C. et al.Cetățenie activă și dezvoltare democratică în Nord- Vestul României: rezultate de cercetare și recomandări de politici. Oradea: Editura Universității din Oradea. (2008). p. 114. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/76200/ssoar-2021-tatar-Democratie_si_participare_politica.pdf
7. TĂTAR, M. Democrație și participare politică. Presa Universitară Clujeană, 2021. P. 114.

8. PÎNZARU, T. Instrumentele implicării cetăţenilor în procesul decizional. P. 25. Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы. Международная научно-практическая конференция, Кишинев, 28-29 марта 2014 г. Кишинев, 2014.
9. DULSCHI, S. Aspecte teoretice privind democraţia participativă și procesul decizional. P.23. Administrarea Publică, nr. 3, 2019.
10. CHIRIAC, G., DULSCHI, S. Valențe moderne ale democraţiei participative. P. 24. În: Revistă științifico-practică. Relații Internaționale. Plus, nr. 2/2021.
11. RUS, C. Pentru o democraţie participativă incluzivă. https://www.intercultural.ro/pentru-o-democratie-participativa-incluziva/
12. ZILLA, C. Defining democratic inclusion from the perspective of democracy and citizenship theory. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13510347.2022.2090929#abstract
13. CJUE, C-356/12, Wolfgang Glatzel împotriva Freistaat Bayern, 22 mai 2014, punctul 43.
14. ZAHARIA, V., LUCA, A. Repere generale cu privire la instrumentele şi mecanismele europene privind eliminarea discriminării . p. 67. În: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului 8 decembrie 2020, ”Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. ISBN 978-9975-3492-4-6.
15. LOGHIN, D. Democraţia participativă – precondiţie pentru economia sociala. Vol. II. Nr. 5/2012. P. 8. https://profitpentruoameni.ro/wp-content/uploads/2013/05/01-democratia-participativa_preconditie-pentru-economia-sociala.pdf
16. Dreptul de participare politică al persoanelor cu dizabilități. P. 1. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-political-participation-persons-disabilities-summary_ro.pdf
17. Europa pentru noi. Democrația incluzivă. În: Inclusion Europe, nr. 2/2023, p. 28. http://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2023/09/ro_232.pdf
18. Participarea – element cheie al democrației. P. 92. https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/5_studii_cicde__9__9720911.pdf
19. Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități Aprobat prin hotărîrea Comisiei Electorale Centralenr. 4463 din 26 ianuarie 2016,
20. Persoanele cu dizabilități în Republica Moldova în anul 2022. https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilitati-in-republica-moldova-in-anul-2022-9460_60822.html

ROLUL INSTITUȚIEI OMBUDSMANULUI ÎN REALIZAREA SUPRAVEGHERII ACTIVITĂȚII ORGANELOR SECURITĂȚII STATULUI

THE ROLE OF THE OMBUDSMAN INSTITUTION IN OVERSEEING THE ACTIVITIES OF INTELLIGENCE SERVICES

Alexandru ZUBCO, PhD
ORCID ID: 0000-0002-9062-253
Email: alexandru.zubco@ombudsman.md,
alexandru_zubco@yahoo.com
Școala Doctorală Științe Juridice și Economice,
Universitatea de Stat din Moldova
Șef direcție, Direcția prevenirea torturii din cadrul
Oficiului Avocatului Poporului
Republica Moldova

Svetlana SLUSARENCO
doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0002-9092-0024
Email: svetlana_slusarenco@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: [351.941:342.7]: **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.08

Abstract: *The Ombudsman institution has a crucial role in ensuring the functioning of intelligence services or state security bodies in conditions of integrity, accountability and transparency. By resolving individual claims, examining thematic, systemic issues, mediating conflicts, contributing to the improvement of legislation and incorrect practices, the Ombudsman Institution can contribute to the prevention of abuses, the protection of victims, improving the situation, etc. Likewise, through its mandate, the Ombudsman contributes to the good governance of the security sector. Although it has exclusive competences, the activity of the Ombudsman of the Republic of Moldova remains apparently limited in the field*

of supervision of state security bodies, both legally and institutionally. In concreto, the Ombudsman has access to state secrets/government secrets, which limits its actions, on the one hand, and on the other hand makes it a hostage to these types of information, reducing it to silence/uselessness. At the moment, the legal framework provides for supervision by the legislator, the prosecutor and the court. However, there is no control by the intelligence services over the level of ensuring human rights and good governance. The importance of extending the Ombudsman's mandate to the security organs of the state lies in the multitude of operations carried out by the security organs in the context of regional challenges, the declared fight against political corruption, the evaluation of the judicial system and the surveillance of political opponents, etc., which apparently leads to a series of interferences in the private lives of individuals and unfair trials. The work does not claim to be perfect, but rather a premise for further multi-faceted research.

Keywords: *People's Advocate, Ombudsman, international human rights standards, human rights, democracy, obligations of public authorities, Office of the People's Advocate, intelligence services, state security bodie, good governance, Information Ombudsman, Paris Principles.*

Rezumat: *Instituția Ombudsmanului are un rol crucial în asigurarea funcționării serviciilor de intelegință sau organelor securității statelor în condiții de integritate, responsabilitate și transparență. Prin soluționarea pretențiilor individuale, examinarea unor chestiuni tematice, sistemice, medierea conflictelor, contribuirea la perfecționarea legislației și a practicilor incorecte, Instituția Avocatului Poporului poate contribui la prevenirea abuzurilor, protecția victimelor, îmbunătățirea situației, etc. La fel, prin mandatul său, Avocatul Poporului contribuie la buna guvernare a sectorului de securitate. Deși, are competențe exclusive, activitatea Avocatului Poporului din Republica Moldova rămâne aparent limitată în domeniul supravegherii organelor securității statului atât legal, cât și instituțional. In concreto, Ombudsmanul are acces la secretul de stat/ alte secrete guvernamentale, fapt ce îl limitează în acțiuni, pe de o parte și pe cealaltă, îl face ostaticul acestor tipuri de informații, reducându-l la tăcere sau inutilitate. La moment, cadrul legal prevede supravegherea realizată de legiuitor, procuror și instanța de judecată. Însă, lipsește un control al serviciilor de intelegență asupra nivelului de asigurare a drepturilor omului și a bunei-guvernanțe. Importanța extinderii mandatului Ombudsmanului asupra organelor securității statutului rezidă multitudinea de operațiuni realizate de organele securității în contextul provocărilor regionale, luptei declarate împotriva corupției politice, evaluării sistemului judecătoresc și supravegherii oponenților politici, etc, fapt ce conduce aparent la un șir de ingerințe în viața privată a persoanelor și procese inechitabile. Lucrarea nu*

pretinde a fi una perfectă, ci mai degrabă o premisă pentru cercetarea ulterioară multiaspectuală.

Cuvinte-cheie: *Avocatul Poporului, Ombudsmanul,standarde internaționale privind drepturile omului, drepturile omului, democrație, obligațiile autorităților publice, Oficiul Avocatului Poporului, servicii de intelegență, organele securității statului, bună-guvernare, Ombudsmanul pentru Informații, Principiile de la Paris.*

Introducere

Oficiul Avocatului Poporului al Republicii Moldova (OAP) are mandatul constituțional de a preveni încălcarea, a proteja și a promova drepturile omului, intervenind atunci când deciziile, acțiunile sau inacțiunile oficialilor, funcționarilor publici, conducătorilor instituțiilor publice și private afectează în mod negativ drepturile și libertățile omului ale oricărei persoane sau grup din Republica Moldova. Articolul 59[1] din Constituția Republicii Moldova este temeiul juridic fondator al Instituției Avocatului Poporului [1]. Mai mult, Legea organică privind Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52 din 03-04-2014 reglementează activitatea Avocatului Poporului [2], în timp ce Legea nr. 164 (2015) reglementează organizarea și principalele proceduri ale Oficiului Avocatului Poporului [3].

Avocatul Poporului este o instituție clasică de tip ombudsman, care servește și ca instituție națională pentru drepturile omului (INDO) acreditată de Alianța Globală a INDO cu statutul „A” (care indică respectarea deplină a Principiilor de la Paris). Avocatul Poporului prezidează, de asemenea, Consiliul pentru Prevenirea Torturii, reglementează activitatea acestuia (ținând seama de avizele Comisiei pentru drepturile omului și relațiile interetnice) și asigură necesitățile operaționale ale acestuia, după cum este necesar pentru îndeplinirea funcției Consiliului de Mecanism național de prevenire a torturii și a tratamentelor inumane și degradant. La fel, pe lângă OAP pot fi create și funcționa consilii de experți cu mandat delegat de Avocatul Poporului.

Domeniul de competență al Avocatului Poporului cuprinde investigarea (pe baza cererilor și ex-officio) a cazurilor din cadrul mandatului său de funcționare, propunerea de soluții autorităților, inclusiv propunerea de modificări legislative prin inițierea procedurii legislative în Parlament sau prin contestarea legislației în fața Curții Constituționale, îmbunătățirea practicii prin prezentarea de obiecții și formularea de recomandări de prevenire sau protecție a drepturilor omului. Prin mediere, Avocatul Poporului contribuie la soluționarea amiabilă a conflictelor dintre cetățeni și autorități. De asemenea, Avocatul Poporului poate re-

prezenta persoane sau grupuri în fața instanțelor, a autorităților și promova drepturile omului.

Supravegherea sectorului de securitate face parte integrantă din mandatul Avocatului Poporului, astfel cum este consacrat prin Legea 52/2014 cu privire la Avocatul Poporului. Aici rolul activ al Ombudsmanului a fost în analiza și obiectarea asupra cadrului legal [4]; demersuri de obținere a informațiilor sau expunere asupra unor practici (prin intermediul rapoartelor sale speciale [5]), fără a realiza o supraveghere îndeaproape a organelor securității statului. Deși anumite ambiguități juridice au condus la interpretări diferite ale rolului de supraveghere al Avocatului Poporului în ceea ce privește serviciile de informații, autoritatea Avocatului Poporului de a se asigura că toate instituțiile publice respectă drepturile omului ar trebui să aibă întâietate. Prin instrumentul său de monitorizare, Avocatul Poporului nu neapărat să aibă acces la operațiunile ce rezidă din activitatea contrainformativă și informativă externă. În prezentul articol, vom expune unele justificări asupra necesității recunoașterii împuternicirilor Avocatului Poporului de a supraveghea activitatea organelor securității statului.

Aspecte metodologice. Lucrarea este fundamentată pe metode științifice de cercetare precum: metoda sistemică, metoda comparativă, metoda analitică, procedeele deducției și inducției ale metodei logice și alte metode care au adus un plus valoare analizei efectuate. La fel au fost cercetate informații din surse online oficiale disponibile, supuse interpretării logice și respectându-se principiul obiectivității. Anumite observații și constatări ale autorului principal rezidă din activitatea de peste un deceniu în domeniul protecției drepturilor omului realizate în cadrul activităților de prevenire a torturii. Observațiile factologice au fost desprinse din rapoartele Avocatului Poporului, ulterior au fost încadrate în prezentele dezbateri.

Rezultate și discuții. În lumina ralierii la cutuma europeană, rolul de supraveghere a instituțiilor de forță/ organelor de securitate ale statului din partea Avocatului Poporului devine tot mai activă, necesară și indispensabilă. Este cert că un punct forte pentru reconfirmarea adaptabilității legislației naționale pe domeniu la standardele Uniunii Europene va fi anume capacitatea și disponibilitatea Instituției Ombudsmanului de a realiza controlul democratic în țară.

În Raportul independent „Guvernarea sectorului de securitate în Moldova”, realizat de Centrul de la Geneva pentru Guvernarea Sectorului de Securitate (DCAF) se constată că (a) instituția Avocatului Poporului

are cel mai mare punctaj (22 din 35 puncte) în ceea ce privește respectarea principiilor bunei guvernări în cadrul funcției de control a sectorului de securitate (b) competențele autorității independente, Avocatul Poporului nu sunt suficiente de fortificate pentru realizarea deplină a mandatului lor legal (c) instituția Avocatului Poporului este cea mai importantă instituție independentă cu misiunea de asigurare a controlului și supravegherii independente asupra furnizorilor de securitate (d) în Legea 618/1995 lipsește descrierea mandatului Avocatului Poporului, fapt ce determină degenerarea obligațiilor pozitive în menținerea protecției valorilor fundamentale asumate (e) există un tertip cras în ceea ce ține de limitarea nejustificată a accesului la informațiile clasificate atribuite la secret de stat a entităților publice independente pentru un control efectiv (f) autorii raportului consideră că necesită cu desăvârșire operarea de modificări cu privire la desemnarea și ajustarea listei autorităților competente de asigurarea securității statului, dar și de menținere în contrabalanță a drepturilor fundamentale, a cerințelor de legalitate, eficiență și necesitate, prin determinarea expresă a mandatului Avocatului Poporului [6].

Potrivit Ghidului de evaluare „Evaluarea guvernării sectorului de securitate", realizat de DCAF se susține că Avocatul Poporului (Ombudsmanul) exercită în primul rând, responsabilități de protecție a drepturilor omului, iar o parte esențială a acestora ține de sectorul de securitate, în special respectarea drepturilor omului în Forțele Armate și organele afacerilor interne, când acestea pot afecta esențial securitatea publică [7].

Relavantă speței este și Cauza Iordachi și alții c. Moldova, unde CtEDO a constatat *inter alia* că „... legislația națională nu a oferit o protecție adecvată împotriva abuzului de putere din partea statului în domeniul interceptării comunicațiilor telefonice și că ingerința în drepturile reclamanților în temeiul art.8 nu a fost conform legii" [8]. *In concreto*, acest precedent arată indirect la faptul că în interiorul țării trebuie să existe instituții independente de supraveghere a eventualelor abuzuri din partea organelor de securitate.

În Raportul „Supravegherea democratică a serviciilor de securitate", 2007 și actualizat în 2015 Comisia de la Veneția a reținut că „...agenția de securitate ar trebui să poată colecta și analiza informații despre fenomene periculoase pentru societate din surse deschise relativ liber. Cu toate acestea, atunci când dorește să depășească acest lucru și să stocheze informații despre indivizi sau să inițieze o anchetă împotriva unei persoane folosind o măsură coercitivă care încalcă drepturile omului (supraveghere

de exemplu) în conformitate cu practica stabilită de CoEDO trebuie îndeplinite standarde mult mai stricte" [9].

În continuare, în Avizul său la modificările cadrului normativ ce vizează organele securității, cadrul penal de sancționare pentru extremism și alte infracțiuni penale conexe, Comisia de la Veneția a recomandat autorităților moldovenești „...să evalueze sistemul existent de supraveghere a Serviciului informații și Securitate și de a lua măsuri de a-l îmbunătăți, inclusiv prin luarea în considerare a suplimentării sau înlocuirii actualului sistem de supraveghere parlamentară cu o anumită formă de organ independent de supraveghere/ examinare a plângerilor". Comisia nu a specificat ce instituție / organ independent ar fi potrivit acestei funcții [10].

Potrivit standardului nr.1 din 10 Standarde pentru Supraveghere și transparență a serviciilor de intelegență, elaborate de Institutul pentru Dreptul Informațiilor de pe lângă Universitatea Amsterdam, „...serviciile de intelegență trebuie să fie supuse unei supravegheri complete. Aceasta înseamnă că ar trebui să fie complet în ceea ce privește (a) organismul de supraveghere: guvernul, parlamentul, sistemul judiciar și o comisie specializată (neparlamentară, independentă) ar trebui să joace un rol în supraveghere (b) momentul supravegherii: supraveghere prealabilă, supraveghere continuă și supraveghere ulterioară și (c) mandatul organismelor de supraveghere: analize a legalității și eficacității" [11].

Potrivit Raportului Comisiei pentru afaceri juridice și drepturile omului „Controlul serviciilor de securitate internă în statele membre ale Consiliului Europei"... se recomandă ca serviciile de securitate internă să funcționeze în cadrul structurilor civile și să fie supuse controlului civil" [12]. Examinând practica europeană, observăm că instituția „Intelligence Ombudsman" cu competențe exprese în domeniul supravegherii organelor securității sunt în Finlanda și Lituania.

Ombudsmanul pentru informații din Finlanda este însărcinat cu supravegherea legalității metodelor de colectare a informațiilor și a utilizării informațiilor, precum și a legalității altor operațiuni de informații efectuate de Serviciul finlandez de securitate și informații și de autoritățile de informații militare. Avocatul Poporului de Informații este, de asemenea, însărcinat cu: (a) supravegherea realizării drepturilor fundamentale și ale omului în activitățile de informații; (b) promovarea realizării protecției juridice și a aderării la cele mai bune practici aferente în activitățile de informații; şi (c) monitorizarea și evaluarea funcționalității legislației de competența Ombudsmanului și propunerea de îmbunătățiri atunci când este necesar.

Avocatul Poporului pentru Informații finlandez are dreptul de a obține informațiile și rapoartele necesare pentru îndeplinirea atribuțiilor sale de supraveghere de la autorități și alte organe cu atribuții ale administrației publice. Avocatul Poporului poate efectua, de asemenea, inspecții în sediile autorităților și ale altor organisme cu atribuții ale administrației publice pentru a supraveghea legalitatea activităților de informații. În legătură cu astfel de inspecții, Ombudsmanul are dreptul de a accesa sediul și sistemele informatice necesare supravegherii autorității sau organismului. Ombudsmanul pentru informații are dreptul de a participa și de a vorbi la ședințele Tribunalului districtual Helsinki cu privire la autorizarea metodelor de colectare a informațiilor. Avocatul Poporului pentru Informații poate sesiza Curțile de Apel cu privire la deciziile Judecătoriei, dar supravegherea legalității activităților instanțelor nu intră în funcțiile și atribuțiile Avocatului Poporului. Ombudsmanul de Informații urmărește să asigure legalitatea activităților de informații în primul rând prin informarea subiectului supravegherii cu privire la opinia Ombudsmanului privind procedura legală, buna guvernare sau promovarea drepturilor fundamentale și ale omului. În cazul în care Ombudsmanul constată că subiectul supravegherii a încălcat legea în activitățile sale de informații, Ombudsmanul poate dispune în cele din urmă suspendarea sau încetarea utilizării metodei de colectare a informațiilor. Avocatul Poporului poate sesiza, de asemenea, chestiunea autorității de anchetă preliminară[7].

În mod similar, Ombudsmanul de informații (Žvalgybos kontrolierius) din Lituania a fost înființat printr-o lege din 2021, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2022. Acest organism este compus din doi ombudsmani care sunt numiți de parlament pentru un mandat de cinci ani. Organismul are personal și buget propriu, iar în fruntea acestuia este numit unul dintre cei doi ombudsmani. Ombudsmanul pentru informații este independent și răspunzător numai în fața parlamentului, căruia îi prezintă un raport anual. Acesta supraveghează serviciile de informații și respectarea acestora cu standardele privind drepturile omului și cu reglementările privind protecția datelor. De asemenea, efectuează evaluări ale legalității activităților și metodelor serviciilor de informații. Avocatul poporului poate investiga activitățile serviciilor de informații și prelucrarea datelor cu caracter personal și poate accesa datele pe care le colectează. Poate iniția investigații din proprie inițiativă, sau pe baza plângerilor primite de la persoane fizice, parlamentari sau alte instituții publice[8].

[7] https://tiedusteluvalvonta.fi/en/home
[8] https://www.zki.lt/struktura-ir-kontaktai/

Mandatul Ombudsmanului național nu este atât de precis și exhaustiv după cum funcționează instituțiile similare din Finlanda și Lituania. Aparent, Legea 52/2014 oferă instrumente capabile să exercite o monitorizare independentă, eficientă a activității organelor securității statului. Însă, aceasta este în contradicție cu normele speciale ale organelor securității, care nu prevăd obligații față de Avocatul Poporului din partea acestora. Opinăm că anumite elemente pot fi împrumutate de la instituțiile europene pentru a putea amplifica și valorifica efortul de monitorizare al Ombudsmanului.

În continuare, pentru a spori claritatea și pentru a preveni neînțelegerile și interpretările eronate, se recomandă ca, în cazul în care o lege care reglementează activitatea unei anumite instituții de securitate sau a mai multor instituții de securitate conține articole privind controlul și/sau supravegherea, atunci prerogativele Avocatului Poporului să fie menționate în mod explicit, în conformitate cu prevederile Constituției și ale Legii 52/2014 cu privire la Avocatul Poporului. Până când acest lucru se va întâmpla, toate instituțiile implicate ar trebui să primească o interpretare autoritară a legilor actuale cu privire la acest subiect special, pentru a asigura o supraveghere adecvată în practică, fără întârzieri sau obstrucții. Aici, mizăm pe sprijinul Consiliului Suprem de Securitate, Aparatul Președintelui care să transmită entităților de securitate și forță că autoritatea Ombudsmanului nu poate fi subminată.

În particular, reiterăm un exemplu pozitiv de cooperare cu Administrația Națională a Penitenciarelor, care prin art.6 a Legii 300/2017 cu privire la sistemul administrației penitenciare este obligată să prezinte Avocatului Poporului anual, până la data de 15 februarie, raportul anual de activitate. La fel, potrivit art.art.181, 210, 232 ale Codului de executare, Avocatul Poporului/ angajații OAP pot vizita instituțiile de detenție, fără permisiune specială; corespondența cu Avocatul Poporului nu poate fi supusă cenzurii; iar, în cazul în care se constată urme de violenţă, tratamente cu cruzime, inumane sau degradante ori de alte rele tratamente sau persoana condamnată acuză violenţă, medicul care efectuează examenul medical are obligaţia de a consemna în fişa medicală cele constatate şi declaraţiile persoanei condamnate în legătură cu acestea sau cu orice altă agresiune şi de a anunţa imediat şeful instituţiei penitenciare, care sesizează Avocatul Poporului în termen de 24 de ore [13].

Un alt exemplu de control al activității organelor de migrație este redat în art.84[13] din Legea 200/2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova care stipulează că străinii, au dreptul să adreseze cereri Avocatului Poporului în cazurile încălcării, pe teritoriul Republicii Moldova a drepturilor și intereselor lor legitime[9].

O analiză a prevederilor Legii 136 [14] și a Legii 619 [15], ne arată că Serviciul de Informații și Securitate și/ sau organele securității statului își desfășoară activitatea cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În același timp, controlul asupra activității Serviciului este exercitat de către Parlament (ce include activitatea generală a SIS), controlul judecătoresc (ce include autorizarea măsurilor contrainformative, examinarea legalității actelor și acțiunilor Serviciului), controlul exercitat de procurorul împuternicit (ce include depășirii atribuțiilor, abuzului de serviciu, ca infracțiuni), controlul intern (ce include controlul activității angajaților) și controlul situației financiare realizat de Curtea de Conturi (ce cuprinde auditul public extern al situațiilor financiare). Observăm că deși, activitatea Serviciului de informații și securitate trebuie să fie în corespundere cu principiile respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, lipsește un mecanism de supraveghere a acestui deziderat.

Concluzii

În concluzie, deși conștientizăm că există un șir de provocări privind realizarea acestui mandat de supraveghere a organelor securității, inclusiv în contextul multiplelor riscuri și atentate la securitatea de stat, necesitatea și relevanța unei asemenea supravegheri independente este importantă și evidentă. Cu titlul de propuneri, pentru început, identificăm relevante operarea de completări în art. 25 a Legii 619/1995 privind organele securității statului, după cuvintele „Guvernului, de inclus Avocatului Poporului". La fel, Legea 619 ar putea fi completată cu articolul 28[1] sau 29 și Legea 136 cu art. 33[1] sau 34 cu titlul „Supravegherea drepturilor omului" în care să fie menționate expres atribuțiile de monitorizare și protecție ale Avocatului Poporului față de Serviciul de Informații și Securitate și organele securității de stat.

[9] Legea 200/2010 privind regimul străinilor în R. Moldova https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141517&lang=ro#

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova, din 29 iulie 1994, publicată în MO nr.78, art.140, [Accesat 30.11.2024],
2. Disponibil:https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142462&lang=ro#;
3. Legea nr.52 din 03 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), publicată în MO nr.110-114, art.278, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141519&lang=ro;
4. Legea nr.164 din 31 iulie 2015 pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Avocatului Poporului, publicat în MO nr.267-273, art.504, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135503&lang=ro
5. Opinia Avocatului Poporului la proiectul legii privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova și proiectul Legii privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://ombudsman.md/post-document/opinie-la-proiectul-legii-privind-serviciul-de-informatii-si-securitate-al-republicii-moldova-si-proiectul-legii-privind-activitatea-contrainformativa-si-activitatea-informativa-externa-2/
6. Raport special „Rezultatele investigării din oficiu a cazului de îndepărtare a unui grup de cetățeni turci de pe teritoriul Republicii Moldova la 06 septembrie 2018”, Chișinău, 2020, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://ombudsman.md/post-document/rezultatele-investigarii-din-oficiu-a-cazului-de-indepartare-a-unui-grup-de-cetateni-turci-de-pe-teritoriul-r-moldova-la-06-septembrie-2018-2/
7. ALBU, N., ARNAUT, N. și alții. Independent Report – Security Sector Governance in Moldova, Chișinău, 10 mai 2024, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.dcaf.ch/independent-report-security-sector-governance-moldova
8. ENICOV, V. Evaluarea Guvernării Sectorului de Securitate, Ghid de evaluare cu indicatori, metode de cuantificare și un studiu de caz, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/SSGM_Guide_for_Evaluation_of_SSG_RU.pdf,
9. Cauza IORDACHI și alții c Moldovei, cererea nr.25198/02, Strasbourg, 10 februarie 2009, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-112676%22]}
10. Venice Commission, Report on the democratic oversight of the security services, Venice, 20-21 martie 2015, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2015)010-e
11. Venice Commission, Join Opinion The draft law nr.281 amending and completing moldovan legislation on the so-called „Mandate of security” (2017) [Accesat 30.11.2024],
12. Disponibil:https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)009-e

12. Ten standards for oversight and transparency of national intelligence services, Institute for Information Law (IViR, University of Amsterdam), 2015, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.ivir.nl/publicaties/download/1591.pdf
13. Control of internal security services in Council of Europe member states, Report Committee on Legal Affairs and Human Rights, 1999, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-iewHTML.asp?FileID=8685&lang=EN
14. Codul de executare al R. Moldova nr.443 din 24 octombrie 2004, publicat în MO nr.214-220, art.704, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144723&lang=ro#
15. Legea nr.136 din 08 iunie 2023 privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, publicat în MO nr.204-207, art.358, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137512&lang=ro
16. Legea nr 619 din 31 octombrie 1995 privind organele securității statului, publicat în MO nr.10-11, art.115, [Accesat 30.11.2024], Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?docid=142092&lang=ro#

ICAR ȘI DILEMELE PUTERII: LIMITELE TEHNOLOGIEI ȘI DREPTURILE OMULUI ÎN ERA DIGITALĂ

ICARUS AND THE DILEMMAS OF POWER: THE LIMITS OF TECHNOLOGY AND HUMAN RIGHTS IN THE DIGITAL AGE

Arina ANTOCI
ORCID ID: 0000-0001-9594-3447
Email: arinaantoci933@gmail.com
Universitatea Tehnică a Moldovei
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.7:004 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.09

Abstract: *The article explores the limits of technology and human rights in the digital age, analyzing the intersection between technological power and fundamental human rights, highlighting the risks and challenges posed by the rapid advancement of digital technology. Using the myth of Icarus as a metaphor, it discusses human ambitions and their consequences, as well as how digital surveillance can undermine individual freedoms. Through a philosophical approach to law, the paper emphasizes the conflict between security and freedom, as well as the responsibility of state institutions and corporations to protect citizens' rights. It also proposes solutions for regulating the use of technology, taking into account the lessons from the myth of Icarus, to avoid the dangers associated with unlimited power. This analysis is crucial for understanding contemporary challenges and promoting a digital society that respects and protects the fundamental rights of the individual.*

Keywords*: Icarus, dilemmas of power, technology, human rights, digital age, digital surveillance, security, freedom, philosophy of law, regulation, human ambition.*

Rezuma*t: Articolul explorează limitele tehnologiei și ale drepturilor omului în era digitală, analizând intersecția dintre puterea tehnologică și drepturile fundamentale ale omului, evidențiind riscurile și provocările prezentate de progresul rapid al tehnologiei digitale. Folosind mitul lui Icar ca metaforă, se discută despre*

ambițiile umane și consecințele acestora, precum și despre modul în care supravegherea digitală poate submina libertățile individuale. Printr-o abordare filosofică a dreptului, lucrarea subliniază conflictul dintre securitate și libertate, precum și responsabilitatea instituțiilor și corporațiilor statului de a proteja drepturile cetățenilor. De asemenea, propune soluții de reglementare a utilizării tehnologiei, ținând cont de lecțiile din mitul lui Icar, pentru a evita pericolele asociate cu puterea nelimitată. Această analiză este crucială pentru înțelegerea provocărilor contemporane și promovarea unei societăți digitale care respectă și protejează drepturile fundamentale ale individului.

Cuvinte-cheie: *Icar, dilemele puterii, tehnologie, drepturile omului, era digitală, supraveghere digitală, securitate, libertate, filosofia dreptului, reglementare, ambiție umană.*

Mitul lui Icar, tânărul care, în încercarea de a scăpa din captivitate, a zburat prea aproape de soare și și-a distrus aripile de ceară, rămâne o metaforă atemporală pentru ambiția umană nereglementată. De-a lungul istoriei, dorința omului de a depăși limitele impuse de natură, societate sau propriile sale condiții a generat mari progrese, dar și catastrofe. În era digitală, această lecție mitologică devine din ce în ce mai relevantă pe măsură ce tehnologia oferă un nou tip de putere: capacitatea de a supraveghea, controla și influența comportamentul uman la o scară fără precedent.

Tehnologia digitală transformă relațiile dintre indivizi, societate și stat, iar drepturile fundamentale sunt supuse unor provocări profunde. Deși instrumentele digitale promit securitate și eficiență, ele ridică întrebări serioase cu privire la încălcarea drepturilor omului. Într-un context global marcat de supravegherea în masă, manipularea datelor și extinderea controlului statal și corporativ, granița dintre libertate și securitate devine tot mai fragilă. Așa cum Icar a zburat prea aproape de soare, societatea actuală riscă să își piardă echilibrul, lăsându-se sedusă de posibilitățile nelimitate ale tehnologiei, fără a lua în calcul consecințele etice și juridice.

Această lucrare își propune să exploreze, dintr-o perspectivă filosofică a dreptului, modul în care tehnologia modernă afectează conceptul de putere și drepturile omului. Vom examina tensiunile dintre securitate și libertate, riscurile supravegherii excesive și responsabilitatea statului și corporațiilor în gestionarea acestei puteri. În final, vom încerca să învățăm din mitul lui Icar: când puterea zboară prea aproape de soare, pierderea poate fi inevitabilă dacă nu se impun limite clare.

Tehnologia digitală a avut un impact profund asupra relațiilor sociale și politice, transformând modul în care comunicăm, interacționăm și chiar percepem autoritatea. În era digitală, tehnologiile avansate, precum internetul, rețelele sociale, și tehnologiile de supraveghere, au redus distanțele, facilitând o conexiune globală instantanee. Totuși, pe lângă beneficiile evidente în ceea ce privește accesul la informație și conectivitatea socială, tehnologia a generat și provocări semnificative. Una dintre cele mai mari preocupări este că tehnologiile digitale au devenit instrumente de control social și politic, în special prin monitorizarea comportamentului individual, ceea ce poate duce la riscuri considerabile pentru libertatea și intimitatea cetățenilor.

Michel Foucault, în lucrările sale despre putere, supraveghere și disciplină, a subliniat cum puterea nu se exercită doar prin legi sau autorități formale, ci și prin norme sociale și tehnici de control subtil. Într-o societate digitalizată, Foucault ar susține că tehnologia devine un instrument central al puterii. Supravegherea constantă, prin intermediul tehnologiilor digitale, permite o disciplinare a comportamentului individului, deoarece fiecare acțiune poate fi monitorizată, colectată și analizată. În viziunea lui Foucault, puterea nu mai este doar centralizată și vizibilă, ci devine omniprezentă și invizibilă, infiltrând toate aspectele vieții sociale, inclusiv în mediul digital. Această formă de putere este mult mai subtilă și mai greu de contestat, deoarece cetățenii nu sunt neapărat conștienți de cât de mult sunt observați și analizați.

Instrumentele tehnologice moderne, cum ar fi big data, inteligența artificială (AI), și monitorizarea digitală, pot fi utilizate de stat sau corporații pentru a colecta și analiza cantități imense de informații despre indivizi. Aceste tehnologii pot oferi puterea de a urmări și controla comportamentele, de a influența alegerile politice și economice ale cetățenilor și de a manipula opiniile publice prin publicitatea targetată. De exemplu, tehnologiile de recunoaștere facială și supravegherea în masă pot fi folosite pentru a monitoriza și controla mișcările și comportamentele indivizilor, iar analiza big data poate oferi informații despre preferințele și intențiile lor, pe care le pot utiliza atât autoritățile guvernamentale, cât și marile corporații pentru a îngrădi libertatea și pentru a spori controlul social. Aceste tehnici nu doar că amenință dreptul la viața privată, dar pot contribui și la formarea unui climat de frică și conformism, în care oamenii sunt reticenți să-și exprime opiniile și să adopte comportamente care ar putea fi considerate neconforme cu normele impuse de autorități.

Prin urmare, în ciuda beneficiilor evidente ale tehnologiei în era digitală, riscurile legate de supravegherea excesivă și controlul social nu trebuie subestimate. Este esențial să se stabilească reglementări clare și să se dezvolte politici care să protejeze drepturile fundamentale ale individului și să asigure un echilibru între utilizarea tehnologiei și protecția libertăților civile.

Într-o lume tot mai dependentă de tehnologie, drepturile fundamentale ale omului sunt supuse unor provocări fără precedent. Avansul tehnologic rapid, în special în domeniul digital, a adus noi modalități de comunicare, supraveghere și control, dar și riscuri semnificative pentru viața privată și libertățile individuale. Deși tehnologia poate contribui la securitatea națională și la îmbunătățirea serviciilor publice, ea pune, totodată, în pericol drepturile esențiale ale cetățenilor, cum ar fi dreptul la viață privată și libertatea de expresie. În acest context, este crucial să analizăm cum putem reglementa tehnologia pentru a proteja drepturile omului, menținând în același timp securitatea necesară într-o societate globalizată și digitalizată. În cadrul unei societăți digitale, dilema între securitate și libertate devine tot mai accentuată. Deși securitatea națională și prevenirea infracțiunilor sunt esențiale, ele nu trebuie să vină în detrimentul drepturilor fundamentale ale individului.

John Rawls,[1] în teoria sa a „justiției ca echitate", propune un cadru în care principiile fundamentale ale justiției sunt aplicate în mod echitabil pentru toți cetățenii, indiferent de statutul lor social. Rawls sugerează că drepturile fundamentale ale omului trebuie să fie protejate chiar și atunci când acestea intră în conflict cu nevoia de securitate, iar orice limitare a acestora ar trebui să fie justificată printr-o rațiune clară și imparțială. În contextul digital, teoria sa poate fi aplicată pentru a găsi un echilibru între protecția vieții private și necesitatea de a combate amenințările de securitate cibernetică.

Tehnologia a adus numeroase beneficii, dar și grave încălcări ale drepturilor omului. Un exemplu emblematic este fenomenul scurgerilor de date, care poate duce la expunerea informațiilor personale ale cetățenilor, afectându-le viața privată și siguranța. De asemenea, supravegherea în masă, implementată sub diverse forme (de exemplu, prin utilizarea de camere de supraveghere sau colectarea datelor online), ridică întrebări importante cu privire la dreptul la intimitate și la libertatea de exprimare. În acest sens, reglementările și legislațiile internaționale au început să încurajeze transparența și protecția datelor, dar aplicarea acestora variază în funcție de contextul juridic național și internațional.

Jurisprudența modernă joacă un rol esențial în stabilirea echilibrului între securitate și drepturile omului în contextul digital. Un exemplu de referință este cazul *Google Spain SL, Google Inc. împotriva Agenției Spaniole de Protecția Datelor*, în care Curtea de Justiție a Uniunii Europene [2] a stabilit dreptul „de a fi uitat" în mediul online. Acesta este un exemplu semnificativ în care dreptul la viață privată a fost protejat în fața tehnologiei digitale, oferind un precedent pentru protecția datelor personale. În contrast, alte cazuri, cum ar fi legislația privind supravegherea în masă (de exemplu, cazul *Smith v. Maryland* în SUA), au stabilit limitele reglementărilor care pot restricționa drepturile fundamentale în numele securității [3]. Aceste cazuri evidențiază complexitatea dilemei dintre protejarea drepturilor omului și asigurarea securității în fața amenințărilor tehnologice și cibernetice.

Aceste subiecte ne invită să reflectăm asupra modului în care reglementările juridice, filosofice și etice trebuie să evolueze pentru a proteja drepturile fundamentale într-o eră digitală în continuă schimbare. Tradițiile filosofiei dreptului oferă baze teoretice solide pentru analiza și limitarea puterii tehnologice. Jürgen Habermas, cu teoria sa despre spațiul public și comunicarea rațională, subliniază importanța unui dialog deschis și democratic în stabilirea limitelor puterii, în care tehnologia trebuie să fie subiectul unei dezbateri colective. Immanuel Kant, cu accentul său pe demnitatea umană și autonomia individuală, sugerează că orice intervenție a tehnologiei trebuie să respecte libertatea și drepturile fundamentale ale individului. Pentru Kant, [4] era o chestiune de credință rațională (Vernuftglaube) că etica și politica bazate pe virtute ar trebui să prevaleze în cele din urmă. (Și, apropo, întreaga gândire a lui Rawls se bazează pe ideea că este rațional să credem într-o astfel de credință.). Ronald Dworkin, pe de altă parte, pune accentul pe principiile egalității și nediscriminării, oferind astfel o bază juridică pentru reglementarea tehnologiilor care riscă să discrimineze anumite grupuri sociale. Aceste tradiții pot ghida formularea unor reglementări care să limiteze puterea tehnologică și să protejeze drepturile fundamentale ale omului. Într-o eră digitală, atât statul cât și corporațiile au obligații morale și juridice de a proteja drepturile omului în fața riscurilor tehnologice.

Statul are responsabilitatea de a crea și implementa legislații care reglementează utilizarea tehnologiilor, în special în ceea ce privește protecția datelor personale, transparența în utilizarea algoritmilor și protecția drepturilor fundamentale. Corporațiile, ca actori majori în dezvoltarea și implementarea tehnologiilor, au responsabilitatea de a se

conforma acestor reglementări, de a adopta practici etice și de a garanta că tehnologiile lor nu vor afecta negativ drepturile omului. Reglementările eficiente ar trebui să includă norme clare privind responsabilitatea în fața încălcării drepturilor, standarde etice pentru utilizarea datelor și mecanisme de control transparent. Un echilibru între inovația tehnologică și protecția drepturilor omului poate fi atins doar prin reglementări care protejează drepturile fundamentale, fără a împiedica progresul tehnologic. În primul rând, trebuie asigurată transparența în procesul de dezvoltare și implementare a tehnologiilor. Reglementările trebuie să includă evaluări etice ale tehnologiilor înainte de a fi adoptate la scară largă, iar statele trebuie să instituie instituții independente care să monitorizeze și să aplice aceste reglementări. În al doilea rând, drepturile digitale, inclusiv protecția datelor personale și libertatea de exprimare online, ar trebui incluse în legislația internațională, pentru a oferi un cadru global uniform de protecție.

Acest cadru ar contribui la prevenirea abuzurilor tehnologice și ar proteja libertățile fundamentale ale individului. Mitul lui Icar, în care tânărul zboară prea aproape de soare, simbolizează riscurile eșecului atunci când se depășesc limitele naturale ale puterii. În contextul tehnologiei, acest „zbor prea aproape de soare” poate fi văzut ca dezvoltarea și utilizarea tehnologiilor avansate fără o reglementare adecvată, fără a ține cont de posibilele consecințe asupra drepturilor fundamentale ale omului. Astfel, tehnologia poate deveni o forță distructivă atunci când se dezvoltă în afacerea controlului democratic sau când nu este reglementată corespunzător, ceea ce poate conduce la abuzuri de putere, invadarea vieții private și alte încălcări ale drepturilor fundamentale. Reglementările insuficiente sau neadecvate pot lăsa tehnologia vulnerabilă în fața abuzurilor. În mitul lui Icar, aripile de ceară nu au fost suficient de solide pentru a rezista la puterea soarelui. În mod similar, reglementările care nu sunt destul de riguroase sau nu sunt aplicate eficient pot lăsa deschise portițe pentru încălcarea drepturilor omului. În absența unui cadru legislativ robust, tehnologiile pot fi folosite pentru a supraveghea, controla și manipula cetățenii fără o transparență adecvată, ceea ce poate duce la o erodare a încrederii în instituțiile publice și la pierderea libertății individuale.

Filosofia dreptului oferă instrumentele necesare pentru a înțelege dilemele etice și juridice generate de dezvoltarea tehnologică și pentru a construi un cadru de protecție a drepturilor fundamentale în era digitală. Abordările filosofice ale dreptului, cum ar fi cele ale lui Rawls, Kant și

Dworkin, sunt esențiale pentru a stabili limitele puterii și pentru a găsi soluții pentru asigurarea echilibrului între securitate și libertate. Aceste perspective oferă cadre teoretice solide pentru analiza principiilor de justiție, echitate și moralitate, contribuind astfel la definirea unui sistem juridic care să protejeze drepturile fundamentale ale individului fără a compromite ordinea socială. Prin conceptele lor, precum teoria dreptății ca echitate a lui Rawls, imperativul categoric al lui Kant și interpretarea drepturilor ca principii morale ale lui Dworkin, se conturează modele normative care ghidează atât elaborarea legilor, cât și aplicarea lor într-un mod echitabil și rațional. În acest fel, filosofia dreptului nu doar că fundamentează structura legală, ci și facilitează adaptarea acesteia la provocările moderne, cum ar fi securitatea digitală și protecția datelor personale.

În final, trebuie să fim vigilenți și responsabili în gestionarea puterii tehnologice. Lecțiile din mitul lui Icar ne învață că puterea, chiar și atunci când este tehnologic avansată, trebuie să fie folosită cu prudență. Este esențial să nu repetați greșelile trecutului și să asigurăm că tehnologia este folosită pentru a proteja drepturile omului, nu pentru a le eroda.

În concluzie, reglementarea puterii tehnologice este esențială pentru protejarea drepturilor fundamentale ale omului. Îmbinând inovația tehnologică cu protecția drepturilor omului, este posibil să se evite riscurile unui „zbor prea aproape de soare” și să se asigure o dezvoltare echilibrată și responsabilă a tehnologiilor. Reglementările trebuie să fie clare, eficiente și aplicate în mod transparent, astfel încât tehnologia să servească binele comun fără a încălca libertățile fundamentale ale indivizilor. În plus, este crucial să promovăm educația și conștientizarea cu privire la implicațiile etice ale tehnologiei, astfel încât atât dezvoltatorii, cât și utilizatorii să înțeleagă responsabilitățile care le revin. Colaborarea dintre guverne, instituții academice, organizații internaționale și sectorul privat este necesară pentru a elabora politici și standarde globale care să prevină abuzurile și să încurajeze utilizarea tehnologiilor într-un mod sustenabil și echitabil.

Totodată, este important să se creeze mecanisme eficiente de supraveghere și responsabilizare, care să permită corectarea rapidă a derapajelor și protejarea intereselor publice. Numai printr-o abordare multidimensională, ce combină etica, dreptul și inovarea, putem construi un viitor în care tehnologia să sprijine progresul uman fără a compromite valorile fundamentale ale demnității și libertății.

Note:

1. ANTOCI, A. Social Justice between the Individual and the Social. În: The rule of law. From its origins to the present, IV pre- Word congress international conference. București: ProUniversitaria, pp. 228-235. ISBN: 978-606-26-1591-8
2. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=ecli%3AECLI%3AEU%3AC%3A2014%3A317 [accesat 02.01.25]
3. https://supreme.justia.com/cases/federal/us/442/735/ [accesat 02.01.25]
4. Revolutions in the Political Thought of Kant and Hegel: An Interview with Richard Bourke
5. https://www.jhiblog.org/2024/08/12/revolutions-in-the-political-thought-of-kant-and-hegel-an-interview-with-richard-bourke/?fbclid=IwY2xjawHjh71leHRuA2FlbQIxMQABHRQcfWPwIw3289XXljSxsc-1BU0IW199t66gE4NxltjNs2iRYKDoHwiR4eQ_aem_TnFxAsbmPWJo74yt2i54Ow [accesat 02.01.25]

Referințe:

1. Deleuze, Gilles – *„Postscriptum despre societățile de control”*, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2018, pp. 3-7, ISBN: 9786068265947.
2. Dworkin, Ronald – *„Luând drepturile în serios”*, Editura Univers, București, 2001, pp. 184-220, ISBN: 9789733601405.
3. Foucault, Michel – *„A supraveghea și a pedepsi: Nașterea închisorii”*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005, pp. 135-230, ISBN: 9789736978092.
4. Habermas, Jürgen – *„Transformarea structurală a sferei publice”*, Editura Comunicare.ro, București, 2005, pp. 159-210, ISBN: 9789737110682.
5. Rawls, John – *„O teorie a dreptății”*, Editura Univers, București, 2000, pp. 102-140, ISBN: 9789733601535.
6. Zuboff, Shoshana – *„Epoca capitalismului de supraveghere: Lupta pentru un viitor uman la noua frontieră a puterii”*, Editura Publica, București, 2020, pp. 45-112, ISBN: 9786067223719.

UNELE ASPECTE DIN JURISPRUDENȚA CtEDO PRIVIND ECHILIBRAREA DREPTURILOR: PROTECȚIA DATELOR, LIBERTATEA DE EXPRIMARE ȘI ACCESUL LA INFORMAȚII

SOME ASPECTS OF THE ECtHR JURISPRUDENCE ON BALANCING RIGHTS: DATA PROTECTION, FREEDOM OF SPEECH AND ACCESS TO INFORMATION

Lilia CHIRTOACĂ
Doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0002-5003-647X
Email: chirtoacal@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.645.5:342.727 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.10

Abstract: *If there are several „competing" guaranteed rights, as far as it is possible to achieve, we are in the presence of the simultaneous exercise of the guaranteed rights. In this sense, in various cases from its jurisprudence, the European Court of Human Rights has signaled that a „balancing" exercise with other rights is necessary, and in situations where this will not be possible, it will be decided on the limits of „competing" rights. Thus, the argument is that any infringement of a legal interest must respond to an objective of recognized general interest, be provided for by law and the measures taken, for example, the publication of personal data, must not be disproportionate and unjustified.*

Keywords: *the jurisprudence of the European Court of Human Rights, data protection, freedom of expression, access to information.*

Rezumat*: Dacă există mai multe drepturi garantate „concurente", în măsura în care este posibil, ne aflăm în prezența exercitării simultane a drepturilor garantate. În acest sens, în diverse cauze din jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a semnalat că este necesar un exercițiu de „echilibrare" cu alte drepturi, iar în situațiile în care acest lucru nu va fi posibil, se va decide asupra limitelor drepturilor „concurente". Astfel, argumentul este că orice încălcare a unui*

interes legal trebuie să răspundă unui obiectiv de interes general recunoscut, să fie prevăzut de lege, iar măsurile luate, de exemplu, publicarea datelor cu caracter personal, nu trebuie să fie disproporționate și nejustificate.

Cuvinte-cheie: *jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, protecția datelor, libertatea de exprimare, acces la informație.*

În cazul în care sunt „concurente" mai multe drepturi garantate, în măsura în care este posibil de realizat, suntem în prezența exercitării simultane a drepturilor garantate. În acest sens, în diferite cazuri din jurisprudența sa, Curtea europeană a semnalat constant că este necesar un exercițiu "de echilibrare" cu alte drepturi, iar în situațiile în care nu este posibil, se va decide asupra limitelor drepturilor "concurente". Prin urmare, argumentarea este că orice atingere adusă unui interes legal trebuie să răspundă unui obiectiv de interes general recunoscut, să fie prevăzut de lege și măsurile întreprinse, de exemplu, publicarea datelor cu caracter personal, să nu fie disproporționate și nejustificate.

În jurisprudență regăsim cazuri în care, accesul la informații se exercită în situații „concurente" cu alte drepturi garantate de Convenție, printre care dreptul la un proces echitabil, la respectarea vieții private, la libertatea de conștiință și religie. În eventualitatea unor astfel de situații "concurente" și din necesitatea unui exercițiu de echilibrare cu alte drepturi, Curtea europeană impune stabilirea unui echilibru în scopul determinării limitelor în cadrul exercitării simultane a drepturilor garantate.

Libertatea de exprimare. Accesul la informații

Libertatea de exprimare, accesul la informații joacă un rol important în respectarea altor drepturi consacrate în Convenție, iar în lipsa unei garanții solide a dreptului la libertatea de exprimare, protejat de instanțele judecătorești independente și imparțiale, nu există o țară liberă și, respectiv, un regim democratic [1, (97)3,]. Libertatea de a primi sau comunica informații sau opinii este unul din componentele libertății de exprimare, care include dreptul de a aduna informații din orice resurse legitime disponibile. În conformitate cu articolul 11 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene și articolul 10 din Convenția europeană a drepturilor omului, libertatea de informare protejează atît dreptul de a transmite, cît și dreptul de a primi informații. Prin urmare, libertatea de comunicare presupune libertatea de a difuza informații, luînd în considerare libertatea publicului de a primi informații din diverse surse, în mod liber.

Libertatea de a comunica informații are o importanță însemnată pentru sistemul de guvernare liber și democratic, ce presupune și libertatea de a critica guvernul, iar limitele criticii admisibile sunt mai largi cînd se referă la acțiuni ale guvernului, deoarece într-un sistem democratic, acțiunile guvernului, sunt sub controlul nu numai al puterilor legislative și judiciare, dar și al opiniei publice.

De asemenea trebuie să menționăm, că libertatea de a comunica informații este complementară libertății de a primi informații și idei, ce include dreptul de a căuta informații, utilizînd toate sursele legitime disponibile.

Accesul la informații și dreptul la protecția datelor cu caracter personal

Accesul la documente, informații poate intra în conflict cu dreptul la protecția datelor în cazul în care accesul la un document ar dezvălui datele cu caracter personal ale altora. Prin urmare, este posibil ca solicitările de acces la documentele sau informațiile deținute de autoritățile publice să presupună echilibrarea cu dreptul la protecția datelor persoanelor ale căror date sunt cuprinse în documentele solicitate.

Dreptul la protecția datelor nu este un drept absolut, acesta trebuie echilibrat cu alte drepturi, în sensul aplicării cu respectarea domeniului de aplicare al altor drepturi concurente. În conformitate cu articolul 8 alineatul 2 din Convenția europeană a drepturilor omului, ”nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decît, în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară... pentru protecția drepturilor și libertăților altora”.

Din analiza jurisprudenței, privind domeniul de aplicare al protecției datelor cu caracter personal în contextul accesului la informații și documente publice, constatăm, că atingerea adusă dreptului la protecția datelor în ceea ce privește accesul la documente, necesită o motivare clară și întemeiată. Totodată, dreptul de acces la documente nu poate anula dreptul la protecția datelor sau alte interese legale. Astfel, orice atingere adusă unui interes legal trebuie să fie fundamentată de interesul general recunoscut, să fie prevăzut de lege și acțiunile întreprinse, precum, publicarea datelor cu caracter personal, să nu fie disproporționate și nejustificate.

Interesul public, exercitarea autorității oficiale și prelucrarea datelor cu caracter personal

Dreptul la respectarea vieții private nu poate fi un drept absolut, în sensul că poate implica limitări cu condiția că acestea sunt proporționale cu scopul legitim urmărit. Datele cu caracter personal pot fi prelucrate legal în cazul în care este necesar pentru aducerea la îndeplinire a unui obiectiv de interes public, deoarece libertatea de a primi informații in-

clude și dreptul publicului de a fi informat în mod adecvat, în special asupra problemelor de interes public.

În această ordine de idei, în jurisprudența CtEDO, unul din criteriile esențiale privind echilibrarea drepturilor se referă la măsura în care libertatea de exprimare într-un anumit caz contribuie sau nu la o dezbatere de interes public în general.

Potrivit jurisprudenței CtEDO informațiile, datele sau documentele la care se solicită acces și ar urma să fie divulgate, trebuie să se conformeze unui criteriu de interes public, care se stabilește în dependență de circumstanțele cauzei.

Interesul public presupune aspecte precum orice temă socială importantă, care afectează publicul și justifică interesul legitim de a fi informat. Interesul public vizează atît garantarea drepturilor și libertăților, cît și realizarea competențelor autorităților publice.

În jurisprudența instanței europene au fost adoptate soluții privind apărarea libertății de exprimare, în special prin presă, în cazurile în care au fost puse în discuție asemenea subiecte de interes general, precum rolul partidelor politice și dezbaterile de idei, administrarea justiției, apărarea valorilor morale, religioase.

Într-o jurisprudență constantă, instanța europeană a decis că limitele criticii admisibile sunt mai extinse în privința unui om politic, persoană publică, decît și cazul unei persoane particulare, deoarece omul politic se expune conștient unui control al faptelor sale, atît de presă, cît și de cetățeni [2, p.790].

De asemenea, pot fi incluse în categoria informațiilor de interes public orice date, surse documentare și informații faptice privind utilizarea măsurilor de supraveghere electronice (cauza Youth Initiative for Human Rights c/Serbiei pct.24), surse documentare originale pentru cercetare istorică, informații, decizii privind comisioanele aferente tranzacțiilor imobiliare (Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung împotriva Austriei, pct.42.) sau alte informații ce justifică interesul public.

Criterii de evaluare exprimate de jurisprudența CtEDO referitoare la aplicarea art.10 din Convenția europeană

Instanța europeană a elaborat o jurisprudența vastă privind domeniul de aplicare a art.10 din Convenție în diverse sfere ale vieții sociale, generalizînd astfel, un ansamblu de principii și norme.

În jurisprudența Curții, criteriile de evaluare referitoare la aplicarea art.10 din Convenția europeană și la existența unei ingerințe, se referă

la scopul cererii de informații, natura informațiilor solicitate, rolul reclamantului și disponibilitatea informațiilor. Prin urmare, ținând seama de criteriile esențiale exprimate de jurisprudență și în dependență de circumstanțele fiecărui caz în parte, se va stabili dacă și în ce măsură neacordarea accesului la informații a constituit o ingerință în exercitarea de către reclamant a dreptului la libertatea de exprimare (cazul Magyar Helsinki Bizottság c/Ungariei (MC), pct. 157).

În încheiere, menționăm că orice atingere adusă unui interes legal trebuie să răspundă unui obiectiv de interes general recunoscut, să fie prevăzut de lege, iar acțiunile întreprinse, să nu fie disproporționate, dar justificate în mod obiectiv.

Referințe:

1. JOCHEN, Abr.Frowein, Libertatea de exprimare în termenii Convenției europene pentru Drepturile Omului, Monitorul Informativ (97)3, Consiliul Europei.
2. BÎRSAN, C., Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. București: Editura C.H. Beck, 2010, 1887 p.ISBN 978-973-115-676-7, p. 790.

OBLIGAȚIILE NEGATIVE ALE STATELOR ÎN BAZA CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

NEGATIVE OBLIGATIONS OF STATES UNDER THE EUROPEAN CONVENTION OF HUMAN RIGHTS

Gheorghe RENIȚĂ
Doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0003-2722-009X
Email: gheorghe.renita@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.231.14:341.645.5 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.11

Abstract:*This study analyzes the negative obligations of states based on the European Convention on Human Rights. It is stated that negative obligations consist in refraining the state/state authorities from actions likely to violate human rights. In other words, in the case of negative obligations, the state must not intervene. It is about a passive/omissive conduct (e.g., not to apply torture, not to subject the person to forced labor, not to deprive the person of physical freedom without a reason provided by law, not to cause the commission of a crime, to not to condemn the person posthumously for committing a crime, not to apply a punishment in the absence of a law, not to discriminate against people etc.).*

Keywords: *fundamental rights, negative obligations, liability, the European Convention of Human Rights, the European Court of Human Rights.*

Rezumat: *Acest studiu analizează obligațiile negative ale statelor în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului. Se afirmă că obligațiile negative constau în abținerea statului/autorităților statului de la acțiuni susceptibile de a încălca drepturile omului. Cu alte cuvinte, în cazul obligațiilor negative, statul nu trebuie să intervină. Este vorba despre o conduită pasivă/omisivă (de exemplu, a nu aplica tortură, a nu supune persoana la muncă forțată, a nu priva persoana de libertate fizică fără un motiv prevăzut de lege, a nu provoca săvârșirea unei infracțiuni, a nu condamna persoana postum pentru săvârșirea unei infracțiuni, a nu aplica o pedeapsă în lipsa unei legi etc.).*

Cuvinte-cheie: *drepturi fundamentale, obligații negative, răspundere, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.*

Introducere

Statele care sunt parte la Convenția Europeană a Drepturilor Omului au, în baza articolului 1 din Convenție, obligaţia de a respecta drepturile omului. Sub acest aspect, s-a arătat că statele trebuie să asigure respectarea drepturilor omului în cinci modalități esențiale [1]:

1) în primul rând, prin neîncălcarea (de către agenţii lor a) drepturilor omului;

2) în al doilea rând, prin stabilirea unor sisteme de prevenire a încălcărilor drepturilor omului;

3) în al treilea rând, prin investigarea cererilor privind abuzurile în materia drepturilor omului;

4) în al patrulea rând, prin sancţionarea persoanelor ce încalcă drepturile omului; şi,

5) în final, prin despăgubirea victimelor încălcărilor drepturilor omului.

Acestea constituie funcţiile de bază minime asumate de fiecare stat în virtutea calităţii lor de Părţi Contractante ale Convenţiei [2]. Așadar, generic spus, drepturile garantate de Convenția Europeană generează pentru statele membre la ea atât obligații negative, cât și obligații pozitive. În acest studiu voi analiza particularitățile obligațiilor negative.

Ab initio, trebuie de remarcat că obligațiile negative constau în abținerea statului/autorităților statului de la acțiuni susceptibile să încalce drepturile omului.

În cazul obligațiilor negative, statul trebuie să nu intervină. Este vorba despre o conduită pasivă/omisivă (*e.g.*, de a nu aplica tortura, de nu supune persoana muncii forțate, de a nu priva persoana de libertatea fizică în lipsa unui motiv prevăzut de lege, de a nu provoca comiterea unei infracțiuni, de a nu condamna persoana postum pentru comiterea unei infracțiuni, de a nu aplica o pedeapsă în lipsa unei legi, de a nu discrimina etc.).

Rezultate și discuții. Spre exemplu, a fost constatată nerespectarea obligațiilor negative în cazul *Hamidović v. Bosnia și Herțegovina*. În acest caz, Curtea de la Strasbourg a reținut că reclamantul, care era un membru al unui grup local militant pentru ramura Wahhabi/Salafi a Islamului, fusese chemat să depună mărturie la procesul penal al altor membri ai grupului, acuzați de comiterea unor infracțiuni teroriste. Acesta s-a prezentat în mod corespunzător la proces, după cum a fost citat, însă a refuzat să-și scoată scufia atunci când i s-a cerut să depună mărturii, susținând că era de obligația sa religioasă să o poarte mereu. După ce i s-a acordat timp de reflecție și a fost avertizat cu privire la consecințele nesupunerii continuate, acesta a fost găsit vinovat de atitudine disprețui-

toare față de curte și obligat la plata unei amenzi, care a fost transformată ulterior în treizeci de zile de privare de libertate, când a refuzat plata [3].

Potrivit Curții de la Strasbourg, pedeapsa impusă reclamantului pentru portul unei scufii în sala de judecată a constituit o limitare a manifestării religiei sale. Restricția s-a bazat pe competența inerentă a judecătorului cauzei de a reglementa conduita procedurilor în Curtea de Stat, notându-se că reclamantul fusese informat despre regula aplicabilă și despre consecințele nerespectării ei. De asemenea, restricția a urmărit un scop legitim, potrivit căreia laicitatea reprezenta o convingere protejată de articolul 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și că se putea stabili o legătură între scopul menținerii valorilor laice și democratice și scopul legitim al „protecției drepturilor și libertăților altora" [4].

Cu privire la caracterul necesar într-o societate democratică al restricției, Curtea a fost conștientă de faptul că judecătorul care prezidase ședința avusese sarcina dificilă a menținerii ordinii și a asigurării integrității procesului într-un caz în care mai mulți participanți aparțineau de un grup religios care se opunea conceptului statului laic și care recunoștea doar legea și judecata lui Dumnezeu. Ea a mai luat notă de contextul general de la momentul procesului [5].

Totuși, Curtea a considerat că măsura luată nu a fost una justificată. Cazul reclamantului a vizat un martor într-un proces penal și a constituit o chestiune complet diferită, care trebuia deosebită de cazurile privind portul simbolurilor și a îmbrăcămintei cu caracter religios la locul de muncă, în special de către funcționari publici care își exercită autoritatea oficială. De vreme ce articolul 9 din Convenția Europeană nu proteja fiecare act motivat sau inspirat de o religie sau de o convingere și nu garanta întotdeauna dreptul de a te comporta în spațiul public de o manieră dictată de religia sau de convingerile tale, și de vreme ce puteau exista cazuri în care era justificată dispunerea îndepărtării unui simbol religios în cazul unui martor, autorităților li se cerea să nu neglijeze caracteristicile speciale ale diferitor religii. Libertatea de a-ți manifesta religia era un drept fundamental: nu doar pentru că o societate democratică sănătoasă trebuie să tolereze și să susțină pluralismul și diversitatea, ci și datorită importanței pentru o persoană care a făcut din religie un principiu central al vieții sale pentru a putea comunica această convingere altora [6].

Curtea nu a identificat niciun motiv pentru a pune la îndoială faptul că acțiunea reclamantului a fost inspirată de convingerea sa religioasă sinceră potrivit căreia portul permanent al scufiei reprezenta o obligație

de ordin religios, fără a exista o agendă secretă de persiflare a procesului, de incitare a altor persoane de a respinge valorile laice și democratice sau de a provoca o perturbare. Spre deosebire de alți membri ai grupului său religios, reclamantul s-a prezentat în fața tribunalului după ce a fost citat și s-a ridicat de pe scaun atunci când i s-a vorbit, respectând astfel legile și instanțele țării. Nu a existat niciun indiciu că nu a dorit să depună mărturie sau că a manifestat o atitudine lipsită de respect. În aceste circumstanțe, pedepsirea sa pentru disprețul față de instanță în baza singurului motiv al refuzului său de a-și scoate scufia nu a fost necesară într-o societate democratică, iar autoritățile naționale și-au depășit marja lor largă de apreciere.

Prin urmare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a articolului 9 (libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie) din Convenție [7].

Într-un alt caz, tot din perspectiva articolului 9 din Convenție, potrivit Curții, condamnarea penală a unei persoane, invocând obiecția de conștiință, pentru refuzul de a îndeplini serviciul militar a constituit o încălcare a articolului în discuție [8]. Mesajul Curții a fost următorul: statul trebuie să prevadă un serviciu de alternativă civil pentru motive de conștiință.

În contextul articolului 10 (libertatea de exprimare) din Convenție, Curtea a decis că o dispoziție legală penală care conferă protecție mai mare Președintelui țării, în comparație cu restul persoanelor, care se pot baza pe regimul juridic comun al defăimării, și care instituie sancțiuni mai aspre pentru autorii mesajelor jignitoare nu este, de principiu, conformă cu spiritul Convenției. Autoritățile naționale trebuiau să dea dovadă de prudență în aplicarea sancțiunilor penale, chiar dacă prin acestea se acordă protecție persoanelor care reprezintă diverse instituții ale statului [9].

Cu o altă ocazie, Curtea a decis că tragerea la răspundere a unei persoane pentru discursuri ținute, în cadrul campaniei electorale, într-o altă limbă de comunicare decât celei oficiale este contrară Convenției [10].

În cazul *Grba v. Croația*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că reclamantul a fost condamnat pentru falsificare de monedă în legătură cu patru ocazii în care a vândut euro contrafăcuți unor agenți de poliție sub acoperire. Acesta a atacat hotărârea primei instanțe susținând, în special, că circumstanțele înscenării care i-a fost făcută nu au fost examinate în mod adecvat. Recursurile sale au fost respinse. În fața Curții Europene, reclamantul s-a plâns, *inter alia*, de înscenarea/provocarea care i-a fost organizată și de utilizarea probelor obținute astfel în procedurile penale intentate împotriva sa [11].

Potrivit Curții de la Strasbourg, recurgerea la o tehnică operațională care presupune organizarea mai multor tranzacții ilicite cu un bănuit de către autoritățile statului era un mijloc recunoscut și permis de investigare a unei infracțiuni atunci când activitatea cu caracter penal nu reprezenta un incident izolat, ci o activitate ilegală continuă. În practică, o asemenea tehnică operațională putea avea ca scop câștigarea încrederii unei persoane, în vederea stabilirii sferei activității sale criminale sau a apropierii de o sursă mai bogată de activități cu caracter penal, și anume scoaterea la lumină a unui cerc criminal mai larg [12].

Totuși, în conformitate cu interdicția generală a provocării, acțiunile agenților sub acoperire trebuiau să investigheze activitatea criminală în desfășurare de o manieră esențialmente pasivă și să nu exercite vreo influență astfel încât să instige la comiterea unei infracțiuni mai grave decât cea pe care persoana intenționase s-o comită fără o asemenea instigare. În cazurile în care se recurgea la o asemenea tehnică operațională, orice lărgire a sferei investigației trebuia să se bazeze pe motive valide, cum ar fi nevoia de asigurare de probe suficiente pentru obținerea unei condamnări, o mai bună înțelegere a naturii și a întinderii activității criminale a bănuitului sau scoaterea la lumină a unui cerc criminal mai larg. În lipsa unor asemenea motive, se poate reține că autoritățile statului s-au angajat în activități care au lărgit în mod incorect întinderea sau scara infracțiunii și care pot supune acuzatul în mod inechitabil la sancțiuni mai dure, fie în interiorul limitelor prescrise ale pedepsei, fie pentru comiterea unei infracțiuni agravate. Deși, în mod normal, chestiunile referitoare la pedepsirea adecvată exced sferei Convenției, ca o problemă de echitate, pedeapsa impusă trebuie să reflecte infracțiunea pe care persoana a intenționat, de fapt, s-o comită. Deși nu ar fi inechitabil ca, în asemenea situații, să fie condamnată persoana, ar fi inechitabil ca aceasta să fie pedepsită pentru partea activității cu caracter penal care a constituit rezultatul conduitei incorecte din partea autorităților statului [13].

Curtea Europeană a notat că nu a fost contestat de către părți faptul că reclamantul fusese implicat în patru înscenări/provocări, pe parcursul cărora a reușit să furnizeze o cantitate semnificativă de euro contrafăcuți, prin vânzarea lor către agenții de poliție sub acoperire. Prima tranzacție ilicită a fost rezultatul conduitei deliberate a reclamantului și nimic nu a sugerat că nu ar fi furnizat moneda contrafăcută cu acea ocazie dacă ar fi fost abordat de către un client „obișnuit”, nu de poliție. Totuși, nu au existat dovezi concludente cu privire la persoana care a avut inițiativa organizării întâlnirilor ulterioare dintre reclamant și

agenții sub acoperire. Nu a existat niciun indiciu că, în timpul perioadei în discuție, reclamantul vânduse monedă contrafăcută unei alte persoane decât agenților sub acoperire. În timpul procedurilor de la nivel național, agenții sub acoperire nu au putut explica de ce nu a fost arestat reclamantul după primul transfer ilicit de euro sau despre motivele care au stat la baza deciziei de a se angaja în mai multe tranzacții ilicite cu acesta, în primul rând. Prin urmare, fusese neclar sub ce formă de comandă practică au acționat, în cazul în care a existat o asemenea comandă. Nu a existat niciun indiciu că orice activitate ulterioară întreprinsă de către autorități în vederea asigurării probelor care ar fi fost necesară pentru urmărirea unei afaceri ilegale de falsificare de monedă ar fi putut justifica recurgerea la o tehnică operațională care implică organizarea de multiple tranzacții ilicite cu reclamantul [14].

De vreme ce a fost imposibil se stabilească cu o certitudine suficientă dacă reclamantul a fost sau nu victima unei provocări contrare articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, era esențial să se examineze procedura în care a fost evaluată justificarea provocării în cazul său, pentru a se asigura că drepturile apărării au fost protejate în mod adecvat [15].

Reclamantul a argumentat că a existat o provocare din partea statului. Tribunalele penale competente trebuiau să investigheze de ce a decis poliția să desfășoare operațiunea, ce materiale probatorii aveau în posesia lor și maniera în care au interacționat cu reclamantul. Acest fapt fusese deosebit de important, în lumina lipsei unei analize adecvate din partea judecătorului de instrucție care a autorizat operațiunea sub acoperire în discuție și în baza afirmațiilor neconcludente ale agenților sub acoperire în privința procesului de luare a deciziei cu privire la conduita operațiunii sub acoperire. Atunci când au analizat conduita agenților sub acoperire, tribunalele naționale s-au limitat la o evaluare a acțiunii agenților sub acoperire în baza unui ordin emis de către judecătorul de instrucție. Curtea Supremă a Croației a reiterat și a aprobat motivarea tribunalelor inferioare și nu a analizat în mod detaliat și oferit motive relevante pentru acceptarea sau refuzul susținerii reclamantului potrivit căreia fusese determinat să se angajeze în unul din transferurile ilicite ulterioare [16].

În baza considerentelor de mai sus, Curtea de la Strasbourg a conchis că tribunalele naționale au eșuat să-și respecte obligația de a examina în mod efectiv susținerea reclamantului privind provocarea. Prin urmare, procedura de luare a deciziei care a condus la condamnarea reclamantului la o pedeapsă mai dură pentru furnizarea multiplă de monedă contra-

făcută nu a respectat cerințele echității. Acest fapt nu a presupus ideea că el fusese condamnat în mod greșit pentru furnizarea de monedă contrafăcută, ci că tribunalele naționale au eșuat să stabilească dacă, prin participarea sa la tranzacțiile ilicite ulterioare, sfera activității sale cu caracter penal a fost extinsă, ca rezultat al unei conduite incorecte din partea autorităților. Din aceste motive, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a articolului 6 § 1 (care garantează dreptul la un proces echitabil) din Convenție.

Aşadar, statele vizate trebuiau să se abțină de la conduite care sunt contrare obligațiilor negative ce îi revin în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului.

În contrast, în cazul *Bykov v. Rusia*, Marea Cameră a Curții Europene nu a constatat vreo provocare din partea statului la comiterea infracțiunii și, respectiv, nu s-a constatat o încălcare a obligațiilor negative. În acest caz, reclamantul – un important om de afaceri şi deputat în Parlamentul regional – i-ar fi ordonat lui V., o persoană din anturajului acestuia, să îl asasineze pe S., fostul său partener. V. nu a pus planul în execuţie, l-a denunţat pe reclamant Serviciului Federal de Securitate (FSB) şi a predat arma pe care pretinde că a primit-o de la reclamant. La scurt timp, FSB şi poliţia au desfăşurat o operaţiune secretă în vederea obţinerii de probe pentru a verifica dacă reclamantul a dorit într-adevăr să aranjeze asasinarea lui S. Poliţia a înscenat descoperirea a două cadavre la domiciliul lui S. şi a anunţat oficial în mass-media ca una dintre victime a fost identificată ca fiind S. La instrucţiunile poliţiei, V. l-a vizitat pe reclamant la domiciliul acestuia, s-a angajat într-o conversaţie cu acesta şi a declarat ca a comis asasinatul. Pentru a dovedi că şi-a îndeplinit misiunea, i-a dat reclamantului mai multe obiecte luate de la S. Corelativ, V. avea ascuns asupra sa un dispozitiv de emisie radio, iar un poliţist aflat afară primea şi înregistra ceea ce era transmis. Poliţia a obţinut astfel o înregistrare de 16 minute a dialogului dintre V. şi reclamant. A doua zi, domiciliul reclamantului a fost percheziţionat. Obiectele care îi fuseseră date de V. au fost confiscate. Reclamantul a fost plasat în arest preventiv. Au fost desemnaţi doi experţi în lingvistică pentru a studia înregistrarea conversaţiei dintre reclamant şi V. Aceştia au considerat că V. dovedea subordonare faţă de reclamant, că nu exista niciun indiciu că acesta din urmă nu credea mărturisirea crimei de către V. şi că reclamantul l-a interogat insistent pe V. cu privire la detaliile tehnice ale executării misiunii acestuia. Reclamantul a fost condamnat la șase ani şi șase luni de închisoare pentru complicitate la omor şi asociere infracțională în vederea

dobândirii, deținerii şi folosirii armelor de foc. A fost liberat condiționat cu un termen de încercare de cinci ani. Această condamnare a fost confirmată în recurs [17].

Așadar, pentru a aprecia dacă un stat și-a respectat obligațiile negative care îi revin în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului trebuie luate în calcul toate circumstanțele relevante.

Concluzii

Statele care au ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului trebuie să de dovadă de bună credință și să se abțină de la orice conduite susceptibile să încalce drepturile și libertățile garantate de Convenție. În caz contrar, ele vor sfida obligațiile negative pe care le au în baza Convenției Europene. Prin urmare, există o legătură indisolubilă între drepturile pe care le au persoanele și, corelativ, obligațiile negative pe care le au statele. Obligațiile negative ale statelor pot fi deduse din conținutul drepturilor garantate de Convenție.

Referințe

1. Concurring Opinion of Judge Bonello in Case of *Al-Skeini and others v. The United Kingdom*, [GC], § 10. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105606 [Accesat: 15.11.2024].
2. *Ibidem.*
3. Case of *Hamidović v. Bosnia and Herzegovina*, Application no. 57792/15, Judgment of 5 December 2017. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-179219 [Accesat: 15.11.2024].
4. *Ibidem.*
5. *Ibidem.*
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem.*
8. Case of *Bayatyan v. Armenia*, [GC], Application no. 23459/03, Judgment of 7 July 2011. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105611 [Accesat: 15.11.2024].
9. Affaire *Vedat Şorli c. Turquie*, Requête no. 42048/19, Arrêt, 19 octobre 2021. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212394 [Accesat: 15.11.2024]. De altfel, există și Recomandarea 1814 (2007) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, către dezincriminarea defăimării, din 4 octombrie 2007.

10. Affaire *Mestan c. Bulgarie*, Requête no. 24108/15, Arrêt, 2 mai 2023. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-224437 [Accesat: 15.11.2024].
11. Case of *Grba v. Croatia*, Application no. 47074/12, Judgment of 23 November 2017. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-178699 [Accesat: 15.11.2024].
12. Ibidem.
13. Ibidem, § 103.
14. Ibidem.
15. Ibidem.
16. Ibidem.
17. Case of *Bykov v. Russia*, [GC], Application no. 4378/02, Judgment of 10 March 2009. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-91704 [Accesat: 15.11.2024].

GARANTAREA DREPTULUI LA VIAȚĂ PREVĂZUT DE ART. 2 AL CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI DE CĂTRE INSTANȚELE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

GUARANTEEING THE RIGHT TO LIFE PROVIDED FOR BY ART. 2 OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS BY ADMINISTRATIVE COURTS

Cristina Ioana DRAGOMIR GALAN
ORCID ID: 0009-0008-9436-3991
Email: gateau1986@yahoo.com
Judecător Curtea de Apel Ploiești Romania.
Doctorandă
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.231.14:341.645.5 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.12

Abstract: *The right to life is regulated by art. 2 ECHR (European Convention on Human Rights) and by the fundamental law of Romania and the Republic of Moldova. Ensuring free medical care is part of the positive obligations of state authorities to respect the right to life. Administrative courts guarantee respect for the right to life through national jurisprudence.*

Keywords: *administrative courts, Constitution of Romania, ECHR, the right to life.*

Rezumat*: Dreptul la viață este reglementat de art. 2 CEDO (Convenția Europeană a Drepturilor Omului) și de legea fundamentală a României și Republicii Moldova. Asigurarea asistenței medicale gratuite face parte din obligațiile pozitive ale autorităților statului de a respecta dreptul la viață. Instanțele administrative garantează respectarea dreptului la viață prin jurisprudența națională.*

Cuvinte cheie: *instanțe administrative, Constituția României, CEDO, dreptul la viață*

Introducere

Drepturile fundamentale sunt drepturi esențiale pentru cetățeni. Mai mult decât atât, dreptul la viață este un drept natural al cetățenilor, J.J.Rousseau arătând în „Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității între oameni" faptul că drepturile omului sunt daruri esențiale ale naturii[1].

Convenția Europeana a Drepturilor Omului reglementează la art. 2 dreptul la viață astfel: „1. Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decât în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal în cazul în care infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege. [2]".

Analizând prima teză din art. 2 CEDO se constată existența unei obligaţii pozitive pentru statele membre. Obligaţia statelor de a proteja dreptul la viaţă nu se limitează la abţinerea de la luarea unei vieţi în mod intenţionat şi ilegal, ci implică totodată obligaţia de a lua măsurile necesare pentru a proteja vieţile celor aflaţi sub jurisdicţia lor. Această obligație pozitivă în sarcina statelor se aplică în contextul oricărei activități, publice sau private, în care este în discuție dreptul la viață.

Dreptul la viață, în România, ca și în Republica Moldova, este prevăzut de Constituție, respectiv în art. 22 din Constituția României [3] care prevede *"Dreptul la viaţă şi la integritate fizică şi psihică" :"(1)Dreptul la viaţă, precum şi dreptul la integritate fizică şi psihică ale persoanei sunt garantate.(2) Nimeni nu poate fi supus torturii şi nici unui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant. (3) Pedeapsa cu moartea este interzisă".* E de menționat că același concept se regăsește și în Republica Moldova [4] în legea fundamentală la art.24 *"Dreptul la viață şi la integritate fizică şi psihică (1) Statul garantează fiecărui om dreptul la viață şi la integritate fizică şi psihică. (2) Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante. (3) Pedeapsa cu moartea este abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă şi nici executat."*

În România, ca și în Republica Moldova, Ministerul Sănătății are atribuții în procedura elaborării programelor de sănătate. Articolul 9 din Legea nr. 95/2006 [5] prevede că: „(1) Programele naționale de sănătate reprezintă cadrul implementării obiectivelor politicii și strategiei sănătății publice de către Ministerul Sănătății, ca autoritate centrală a domeniului de sănătate publică. (...) (5) Programele naționale de sănătate sunt elaborate de către Ministerul Sănătății, cu participarea CNAS; derularea acestora se realizează de către Ministerul Sănătății și/sau CNAS, după caz." Potrivit art. 6 alin. (2) şi (3) din Ordinul ministrului Sănătăţii nr. 861/2014 [6], „(2) Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor

Medicale din România este autoritatea naţională competentă care implementează, în vederea luării deciziei, mecanismul de evaluare a tehnologiilor medicale, în conformitate cu dispoziţiile prezentului ordin, şi propune Ministerului Sănătăţii Lista, care se aprobă prin hotărâre a Guvernului, în condiţiile legii. (3) În urma evaluării fiecărui medicament pentru includerea, extinderea indicaţiilor, neincluderea sau excluderea medicamentelor în/din Listă, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România emite decizii în conformitate cu prevederile prezentului ordin."

De asemenea, potrivit art. 8 lit. d) din acelaşi Ordin, „Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România poate iniţia, din oficiu, procedura de evaluare a tehnologiilor medicale pentru includerea, extinderea indicaţiilor, neincluderea sau excluderea medicamentelor în/din Listă în următoarele situaţii: [...] d) DCI-uri compensate corespunzătoare medicamentelor cu indicaţie nouă, altele decât cele pentru care solicitanţii au depus cerere; [...]"

În prezenta cercetare ținem să abordăm un subiect complex și actual în ceea ce ține de compensarea medicamentelor pentru bolnavii oncologic, medicamente care "de jure" nu sunt incluse în H.G. nr.720/2008 pentru afecțiunea reclamanților, fiind prezentată o practică judiciară a instanțelor de contencios administrativ din Romania. Presupunem că acest subiect va fi util, interesant și chiar poate va servi un model de bune practici și pentru justiția administrativă din R. Moldova.

În contextul celor menționate supra, menționăm că în Romania există nenumărate situații în care anumite medicamente să fie incluse în Lista cuprinzând denumirile comune internaționale corespunzătoare medicamentelor de care beneficiază asigurații, cu sau fără contribuție personală, pe bază de prescripție medicală, în sistemul de asigurări sociale de sănătate, precum și denumirile comune internaționale corespunzătoare medicamentelor care se acordă în cadrul programelor naționale de sănătate (Lista), aprobată prin H.G. nr. 720/2008[7], dar pentru alte indicații terapeutice. În aceste situații, pe baza studiilor științifice în continuă dezvoltare, medicii specialiști oncologi recomandă administrarea de medicamente care sunt incluse în Lista aprobată prin H.G. nr. 720/2008[7], dar pentru alte indicații terapeutice, nefiind posibilă acordarea acestora compensate. Există situația în care persoane care suferă de afecțiuni oncologice, pentru a beneficia de un tratament în acord cu studiile științifice, sunt nevoite să aloce sume considerabile pentru a putea procura medicamente moderne, cu un grad de eficiență superior potrivit recomandării medicului specialist.

Material și metodă

Complexitatea studiului efectuat a generat utilizarea unor metode diverse de cercetare. Problema propusă spre cercetare este una complexă și multiaspectuală, care necesită o abordare multidisciplinară, ca de exemplu:

Aspectul social și economic: Pacienții cu afecțiuni oncologice sunt obligați în unele cazuri să suporte din fonduri proprii costurile tratamentelor propuse de medicul specialist, tratamente care ar putea fi superioare față de cele incluse în lista de medicamente compensate. Aceasta conduce la inegalități în accesul la tratamente, în funcție de resursele financiare ale fiecărui pacient. De asemenea, poate provoca o povară semnificativă asupra familiilor și comunităților, precum și asupra sistemului de sănătate în general, care poate fi afectat de consecințele accesului limitat la tratamente moderne.

Aspectul științific: Progresele științifice din domeniul oncologiei și al cercetării farmaceutice sunt deosebit de rapide, ceea ce acordă oportunitatea de a beneficia de medicamente de eficacitate superioară, dar care, la un momentdat nu sunt incluse în lista oficială de compensare a medicamentelor.

Aspectul juridic și administrativ: Având în vedere dezvoltarea științifică în domeniul medical, vom prezenta mecanisme juridice efective în apărarea dreptului la viață, reglementat de art. 2 din CEDO.

Materialul utilizat s-a bazat pe legislația națională menționată anterior, reglementările la nivel european, respectiv Convenția Europeană a Drepturilor Omului [2], jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și jurisprudența Înaltei Curți de Casație și de Justiție astfel cum vor fi prezentate în continuare în partea de Rezultate și discuții.

De aceea, a fost utilizată metoda logică pentru identificarea prevederilor din actele legislative internaţionale şi naţionale, dar și a diferitelor soluții jurisprudențiale și formularea astfel a concluziilor. În ceea ce priveşte metoda tehnico-juridică, aceasta a avut ca obiect cunoaşterea normei de drept atât în structura sa, cât și în substanța și finalitatea acesteia.

Rezultate și discuții

Revenind la apărarea dreptului la viață, în cauza PANAITESCU contra României [8], Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a admis faptul că nu este imposibil ca actele şi omisiunile autorităţilor în materie de politica sănătăţii să angajeze, în anumite împrejurări, răspunderea acestora în temeiul art. 2. CEDO a arătat că abordarea sa faţă de interpretarea art. 2 este ghidată de ideea că obiectul şi scopul convenţiei ca instrument pentru protecţia persoanelor impune interpretarea dispoziţiilor sale şi aplicarea lor astfel încât garanţiile acesteia să fie practice şi efective.

În această cauză, instanţele interne au dispus obligarea pârâtelor, autorităţi ale statului, să îi asigure reclamantului medicamentele anti-cancer prescrise şi să îi deconteze costurile suportate de acesta pentru medicamentele respective; instanţele au respins argumentul pârâtelor, conform căruia medicamentul Avastin nu i-a fost asigurat deoarece nu era inclus în lista medicamentelor decontate, ţinând seama şi de faptul că medicamentul nu fusese înlocuit de unul echivalent.

A reținut CEDO, în prezenta cauză că, accesul reclamantului la asistenţă medicală gratuită, aşa cum era îndreptăţit, a fost împiedicat de mai multe ori, acesta fiind constrâns să facă eforturi constante şi repetate ca să primească tratamentul medical anti-cancer necesar în mod gratuit.

Pentru o perioadă, reclamantul a suportat costul tratamentului, deşi hotărârile definitive îi conferiseră dreptul de a primi medicamentele prescrise în mod gratuit şi prioritar. Executarea tardivă şi parţială a hotărârii din 12 decembrie 2005, care obliga autorităţile statului să îi asigure în mod gratuit medicamentele recomandate de doctorii săi, a coincis cu deteriorarea sănătăţii sale, mai ales după ce reclamantul nu şi-a mai permis să suporte personal costul tratamentului, culminând cu moartea reclamantului la data de 3 decembrie 2006.

S-a mai arătat că, tot aşa cum o autoritate statală nu are voie să invoce lipsa de fonduri sau resurse ca scuză pentru a nu onora o obligație izvorâtă dintr-o hotărâre judecătorească, acelaşi principiu se aplică a fortiori atunci când există necesitatea de a asigura protecţia practică şi efectivă a dreptului garantat la art. 2, un drept fundamental în structura convenţiei. Curtea a mai arătat că, autorităţile statului ar fi trebuit să cunoască necesitatea tratamentului corespunzător în cazul reclamantului, datorită căruia boala intrase în remisie. Analizând lipsa de acțiune din partea autorităților statului, Curtea a hotărât că statul a omis să prevină ca viaţa reclamantului să fie supusă unui risc evitabil asigurându-i asistenţa medicală adecvată conform dispoziţiilor instanţelor naţionale, încălcându-şi obligaţiile procedurale prevăzute la art. 2 din Convenţie.

În cauza Mehmet Şenturk și Bekir Şenturk împotriva Turciei[9], CEDO a constatat încălcarea art. 2 arătând că obligațiile pozitive ce incumbă Statului în temeiul articolului 2 din Convenție implică adoptarea unui cadru legal care să impună spitalelor, fie că sunt publice sau private, luarea de măsuri adecvate pentru protejarea vieții bolnavilor. În speță, refuzul de a opera de urgență o femeie însărcinată din cauza imposibilității acesteia de a achita costurile intervenției s-a finalizat cu decesul reclamantei. Astfel, ca urmare a imposibilității achitării servici-

ilor medicale de urgență, reclamanta a fost privată de posibilitatea de a avea acces la un tratamentul adecvat, finalitatea fiind decesul. Această constatare a fost suficientă Curții pentru a afirma că Statul nu și-a îndeplinit obligația de protejare a dreptului la viață.

Ulterior hotărârii CEDO Panaitescu contra României, într-o decizie de speță (Decizia nr. 3821/2022) [11], în care reclamantul a solicitat obligarea pârâţilor Guvernul României, Ministerul Sănătăţii, Casa Naţională de Asigurări de Sănătate, Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale la includerea în Listă, în regim de compensare 100%, a combinaţiei de medicamente OLAPARIB (denumire comercială LYNPARZA) şi TRAMETINIB (denumire comercială MEKINIST) pentru indicaţia terapeutică neoplasm (adenocarcinom) de pancreas, iar în subsidiar, obligarea pârâtului Ministerul Sănătăţii la adoptarea Ordinului privind constituirea Comisiei pentru aprobarea decontării medicamentelor pentru indicaţiile terapeutice neincluse in rezumatul caracteristicilor produsului, Înalta Curte de Casație și Justiție a arătat că, obiectul cauzei nu poate fi analizat strict din perspectiva normelor de drept interne întrucât cauza se situează şi în sfera de aplicare a Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, reclamantul solicitând protejarea celui mai important drept fundamental, garantat de art. 2 al Convenţiei EDO, respectiv a dreptului la viaţă. În prezenta speţă, reclamantul suferea de o afecţiune oncologică care îi punea viaţa în pericol, iar medicul oncolog a recomandat tratamentul cu combinaţia de medicamente OLAPARIB (denumire comerciala LYNPARZA) si TRAMETINIB (denumire comercială MEKINIST), întrucât tratamentele decontate din bugetul de sănătate sunt insuficiente. Cum s-a arătat anterior, aceste medicamente sunt autorizate pe piaţa din România şi, deşi sunt oferite în regim compensat pacienţilor care suferă de alte afecţiuni oncologice, reclamantul nu poate beneficia de gratuitate, deoarece medicamentele nu cuprind în baza de prescriere indicaţia terapeutică neoplasm (adenocarcinom) de pancreas, astfel că reclamantului îi sunt prescrise în regim off label. Reclamantul a fost astfel obligat să suporte din fonduri proprii costul acestui tratament împovărător.

În consecinţă, reclamantul, persoană asigurată în sistemul public medical (aspect necontestat în cauză), trebuia să suporte din surse proprii contravaloarea celor două medicamente, care se ridică la suma de 9279,94lei (aproximativ 1.855 EURO)- 22.272,63 RON (aproximativ 4.454 EURO) per flacon, în funcţie de concentraţie, în cazul Olaparib, respectiv de 4162,53 RON (aproximativ 832 EURO) - 16.650,17 RON (aproximativ 3.330 EURO) per flacon, în funcţie de concentraţie, în cazul Trametinib.

Instanța supremă a avut în vedere și prevederile art. 34 din Constituţia României, „(1) Dreptul la ocrotirea sănatatii este garantat. (2) Statul este obligat sa ia masuri pentru asigurarea igienei si a sanatatii publice.” De asemenea, potrivit art. 20 „(1) Dispoziţiile constituţionale privind drepturile si libertăţile cetăţenilor vor fi interpretate si aplicate in concordantă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele si cu celelalte tratate la care România este parte. (2) Dacă există neconcordante intre pactele si tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, si legile interne, au prioritate reglementările internaţionale, cu excepţia cazului in care Constituţia sau legile interne conţin dispoziţii mai favorabile.”

Înalta Curte a avut în vedere dispoziţiile art. 2 din Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, care prevăd că «Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege.», dar şi art. 12 din Pactul internaţional privind drepturile economice, sociale şi culturale, potrivit căruia «Statele (...) recunosc dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de cea mai buna sănătate fizică şi mentală pe care o poate atinge.».

În raport de dispoziţiile din tratatele internaţionale la care România a aderat şi care au prioritate în faţa reglementărilor interne, de jurisprudenţa CEDO, dar şi de dispoziţiile constituţionale, Înalta Curte a constatat că refuzul autorităţilor de a oferi reclamantului, în regim compensat, medicamentele prescrise de medicul specialist pentru o afecţiune care nu este cuprinsă în prospecte, poate fi de natură să conducă la încălcarea dreptului la viaţă al reclamantului, în situaţia ineficienţei dovedite a tratamentelor care sunt incluse în lista aprobată prin H.G. nr. 720/2008 [7] şi sunt decontate integral în cazul acestei afecţiuni.

„Cu toate acestea, strict în privinţa reclamantului, se poate dispune acordarea compensată a acestui tratament, fără ca prin aceasta să se considere că instanţa se substituie specialiştilor şi îşi asumă competenţe medicale. Ceea ce instanţa dispune este compensarea medicamentului pentru care reclamantul are prescripţie medicală, iar nu extinderea indicaţiilor la afecţiuni neprevăzute în prospectul producătorului. „

Deși au fost invocate o serie de impedimente birocratice legate de compensarea unui medicament prescris off label, instanța supremă a reținut, că „în condiţiile art. 20 alin. (2) din Constituţia României, care prevede aplicarea prioritară a pactelor şi tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului şi în situaţia în care lipsa decontării acestui medicament poate aduce atingere dreptului la viaţă al reclamantului, se

impune aplicarea directă a Convenţiei în sensul obligării pârâtei Casa Naţională de Asigurări de Sănătate să asigure reclamantului A., pe bază de prescripţie medicală, în regim de compensare 100%, combinaţia de medicamente OLAPARIB (denumire comerciala LYNPARZA) si TRAMETINIB (denumire comerciala MEKINIST), pentru indicaţia terapeutică neoplasm (adenocarcinom) de pancreas".

Pe de altă parte, în sistemul juridic românesc există reglementată procedura ordonanței președințiale, o procedură specială în temeiul căreia, instanţa de judecată poate dispune măsuri vremelnice, în cazuri urgente, pentru păstrarea unui drept care s-ar păgubi prin întârziere; prevenirea unei pagube iminente şi care nu s-ar putea repara. Potrivit art. 997 alin. 1 Cod procedură civilă al României[10], instanța de judecată, stabilind că în favoarea reclamantului există aparența de drept, va putea să ordone măsuri provizorii sau grabnice, pentru păstrarea unui drept ce s-ar păgubi prin întarziere, pentru prevenirea unei pagube iminente și care nu s-ar putea repara, precum și pentru înlăturarea piedicilor ce s-ar ivi cu prilejul unei executări. Prin reglementarea acestei proceduri care se caracterizează prin celeritate, s-a avut în vedere necesitatea soluționării în regim de urgență a unor litigii care – dacă ar urma calea procedurii de drept comun (datorita termenelor prevăzute de comunicare a actelor de procedură) – ar putea determina rămânerea fără obiect a cauzei sau ar conduce la diminuarea semnificativă a importanței dreptului.

Astfel, prin cererea înregistrată pe rolul Curţii de Apel Timişoara, secţia de contencios administrativ şi fiscal, la data de 21.04.2023, sub nr. x/2023, reclamanta A. a solicitat instanţei, în contradictoriu cu pârâţii Guvernul României, Ministerul Sănătăţii, Casa Naţională de Asigurări de Sănătate şi Agenţia Naţională a Medicamentului şi a Dispozitivelor Medicale din România, în temeiul art. 997 din C. proc. civ[10]., pronunţarea unei ordonanţe preşedinţiale prin care să se dispună obligarea pârâţilor să-i asigure pe bază de prescripţie medicală, în regim de compensare 100% (fără contribuţie personală), medicamentul Palbociclib (Ibrance), până la soluţionarea definitivă a dosarului de fond aflat pe rolul Curţii de Apel Timişoara. Totodată, în temeiul art. 997 alin. (3) C. proc. civ., a solicitat ca executarea ordonanţei să se facă fără somaţie sau fără trecerea unui termen. Prin decizia definitivă a Înaltei Curți de Casație și Justiție (Decizia nr. 1012/2024[12],) Înalta Curte a constatat că intimata-reclamantă a probat aparenţa de drept, dovedind că starea sa medicală impune, conform indicaţiilor medicului specialist, tratamentul cu medicamentul solicitat, însă costul acestuia este unul prohibitiv. Aşadar, în accepţiunea dispozi-

ţiilor art. 997 alin. (1) din C. proc. civ[10]., raportat la contextul factual al formulării cererii de ordonanţă preşedinţială, dreptul care s-ar păgubi prin întârziere este chiar dreptul la viaţă, astfel cum este reglementat şi garantat de art. 22 alin. (1) din Constituţia României şi art. 2 din Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale[12].

Instanța supremă a arătat că, indicaţiile terapeutice pentru medicamente nu se pot autoriza decât în condiţiile OMS nr. 861/23.07.2014[6], prin depunerea unei documentaţii la ANMDMR, din care să rezulte îndeplinirea criteriilor prevăzute în cuprinsul ordinului menţionat, urmată de emiterea unei decizii favorabile din partea acestei instituţii. Or, fiind o procedură laborioasă, care implică o perioadă lungă de timp, pentru intimata-reclamantă orice întârziere poate avea consecinţe deosebit de grave, punând în pericol chiar dreptul său la viaţă.

În acest context, instanţa de control judiciar a arătat că, neacordarea provizorie a medicamentului solicitat, în regim de compensare 100% (fără contribuţie personală), ar genera o lezare a dreptului la sănătate al intimatei-reclamante, astfel cum acesta derivă din dreptul la viaţă, în discuţie fiind şi îndeplinirea obligaţiei de asigurare a unei asistenţe medicale adecvate pacienţilor, ce incumbă Statului Român prin autorităţile cu competenţe în materie, obligaţie la care face referire şi jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului.

De asemenea, prin Decizia nr. 5430/ 16 noiembrie 2023 [13], Înalta Curte de Casație și Justiție a menținut sentința primei instanțe de admitere a cererii de ordonanţă preşedinţială şi de obligare a autorităților competente să asigure reclamantei pe bază de prescripţie medicală în regim de compensare 100% (fără contribuţie personală) a medicamentului Bevacizumab (denumire comercială Avastin), până la soluţionarea pe fond a dosarului nr. x/2023 aflat pe rolul Curţii de Apel Craiova, hotărârea fiind executorie, fără somaţie şi fără trecerea unui termen. Instanţa supremă a apreciat că, prin refuzul acordării, cu titlu provizoriu, până la o pronunţare definitivă asupra fondului pretenţiilor, a unui tratament medical prescris de medicul specialist, s-ar leza dreptul intimatei-reclamante la sănătate şi implicit la viaţă, acesta fiind de altfel şi dreptul clamat prin cererea de emitere a ordonanţei preşedinţiale.

Faţă de toate aceste aspecte, instanţa de control judiciar a considerat că în mod corect judecătorul fondului a admis cererea de ordonanţă preşedinţială, câtă vreme medicamentul solicitat este prevăzut în lista cu medicamente de care beneficiază asiguraţii cu sau fără contribuţie personală, însă nu şi pentru indicaţia de care suferă reclamanta, iar

acest tratament i-a fost prescris reclamantei de medicul specialist oncolog (eficienţa unui astfel de tratament neputând fi reconsiderată de către instanţa de judecată). Or, o neacordare provizorie a acestuia, în regim de compensare 100% (fără contribuţie personală), ar genera o lezare a dreptului la sănătate, astfel cum acesta derivă din dreptul la viaţă, fiind în discuţie şi îndeplinirea obligaţiei de asigurare a unei asistenţe medicale adecvate pacienţilor, ce incumbă Statului Român prin autorităţile cu competenţe într-o astfel de materie (pârâţii), obligaţie la care face referire şi jurisprudenţa CEDO.

De asemenea, prin Decizia instanței supreme nr. 3017/31 mai 2024 [14], a fost menținută sentinţa civilă nr. 97 din 13 februarie 2024, pronunţată de Curtea de Apel Timişoara, secţia contencios administrativ şi fiscal, prin care s-a admis cererea formulată de reclamanta A., în contradictoriu cu pârâţii Guvernul României, Ministerul Sănătăţii şi Casa Naţională de Asigurări de Sănătate şi a obligat pârâţii să asigure reclamantei, pe bază de prescripţie medicală, în regim de compensare 100% (fără contribuţie personală), PEMBROLIZUMAB (denumire comercială KEYTRUDA), până la soluţionarea litigiului ce face obiectul dosarului nr. x/2024 aflat pe rolul Curţii de Apel Timişoara. În speță, reclamanta suferea de carcinom mamar invaziv NST, sân drept, triplu negativ cT2N0M0, stadiul IIB, pentru a cărui tratare medicul specialist în oncologie a considerat oportună administrarea medicamentului în litigiu. Medicamentul PEMBROLIZUMAB (denumire comercială KEYTRUDA) avea preţul aprobat de 13225,92 RON/flacon (aproximativ 2.545 euro), medicamentul fiind autorizat pentru punerea pe piaţă în România, fiind inclus pe Lista de medicamente compensate pentru alte tipuri de cancer.

Totodată, medicamentul prescris era autorizat pentru punerea pe piaţă inclusiv pentru indicaţia „cancer mamar triplu negativ local recurent nerezecabil sau metastatic”, nefiind însă inclus pe lista de medicamente compensate şi pentru afecţiunea de care suferea reclamanta.

Înalta Curte a reţinut că instanţa de fond în mod temeinic şi legal a apreciat că înscrisurile de la dosar conţin indicii în sensul că solicitarea reclamantei de urmare a indicaţiei terapeutice ar fi întemeiată (sau, în orice caz, există argumente aparent pertinente în favoarea acestuia), întrucât acest tratament i-a fost prescris după ce s-a constatat caracterul recidivant al bolii, absenţa regresiei sub terapiile anterioare, elemente care impun necesitatea continuării tratamentului pe durata stabilită în prescripţie, tratamentul cu medicamentul solicitat în prezenta cauză fiind prescris de medicul curant.

In jurisprudența românească s-au conturat și soluții de obligare a Ministerului Sănătății la adoptarea ordinului privind constituirea Comisiei pentru aprobarea decontării medicamentelor pentru indicaţiile terapeutice ce nu sunt incluse în rezumatul caracteristicilor produsului. Astfel, prin Decizia nr. 5182/09 noiembrie 2023 [15] Înalta Curte a reţinut că Ministerul Sănătăţii elaborează programele naţionale de sănătate în colaborare cu pârâta Casa Naţională de Asigurări de Sănătate, care, la rândul său, are atribuţii în gestionarea Fondului Naţional Unic de Asigurări Sociale de Sănătate, din care se suportă contravaloarea serviciilor medicale, a medicamentelor, materialelor sanitare, a tehnologiilor şi a dispozitivelor medicale.

În justificarea obligaţiei pozitive a Ministerului Sănătăţii de a elabora un ordin în sensul arătat au fost considerate relevante prevederile art. 22 din Constituţia României referitoare la dreptul la viață și art. 34 din legea fundamentală, respectiv:"(1) Dreptul la ocrotirea sănătăţii este garantat.(2) Statul este obligat să ia măsuri pentru asigurarea igienei şi a sănătăţii publice.(3) Organizarea asistenţei medicale şi a sistemului de asigurări sociale pentru boală, accidente, maternitate şi recuperare, controlul exercitării profesiilor medicale şi a activităţilor paramedicale, precum şi alte măsuri de protecţie a sănătăţii fizice şi mentale a persoanei se stabilesc potrivit legii".

Şi articolul 2 din Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale prevede că:

„Dreptul la viaţă al oricărei persoane este protejat prin lege", iar în Pactul internaţional privind drepturile economice, sociale şi culturale se prevede, la art. 12, că:

„Statele (...) recunosc dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de cea mai buna sănătate fizică şi mentală pe care o poate atinge", iar în Rezoluţia Parlamentului European din 10 aprilie 2008 privind combaterea cancerului în Uniunea Europeană[16] extinsă, au fost sesizate „diferenţele surprinzătoare şi inacceptabile la nivelul calităţii serviciilor oferite de centrele pentru tratarea cancerului, al centrelor de radioterapie şi al accesului la medicamente împotriva cancerului", în art. 30 al acestei Rezoluţii fiind încurajate Comisia şi statele membre să se asigure ca medicamentele pentru tratarea cancerului să fie disponibile în egală măsură în toate statele membre, pentru toţi pacienţii care au nevoie de ele.

De altfel, inclusiv actele din legislaţia naţională de reglementare a atribuţiilor autorităţilor pârâte cu competenţe în domeniul sănătăţii populaţiei prevăd în sarcina acestora obligaţia luării unor măsuri menite să preîntâmpine o eventuală stare de pasivitate în elaborarea şi imple-

mentarea strategiilor şi programelor din domeniul sănătăţii populaţiei. Prin urmare, Statului îi revine obligaţia de asigurare a unei asistenţe medicale adecvate pacienţilor, obligaţie la care face referire şi jurisprudenţa CEDO în materie.

A reținut Înalta Curte că, în condiţiile în care pentru afecţiunea reclamantei nu există alternativă terapeutică, iar folosirea medicamentului off-label asigură acesteia o stare de sănătate acceptabilă şi, implicit, supravieţuirea sa, neelaborarea cadrului legal necesar examinării şi aprobării unei cereri de decontare off-label echivalează cu neîndeplinirea obligaţiilor pozitive impuse de textele de lege anterior evocate şi încălcarea drepturilor părţii reclamante.

Aceasta întrucât elaborarea şi adoptarea unui ordin pentru decontarea medicamentelor off-label ţine de politica de sănătate publică şi presupune crearea unui mecanism care să asigure examinarea unor cereri având acest obiect, iar în caz de aprobare, a unui mecanism prin care se realizează decontarea efectivă, un atare act normativ fiind imperios necesar a fi elaborat în aplicarea dispoziţiilor legale incidente în domeniu.

Concluzii

În concluzie, pentru a remedia această problemă, pentru garantarea dreptului la viață, ar fi utilă luarea măsurilor care să accelereze procesul de evaluare a medicamentelor de ultimă generație, luând în considerare noile cercetări și tratamentele inovatoare. În acest context, justiția poartă un rol important în garantarea dreptului la viață prin jurisprudența instanțelor de contencios administrativ.

Referințe:

1. MURARU, I., TĂNĂSESCU, S. Drept constitutional și instituții politice. Ed. 12, volumul I, București, 2005. ISBN 973-655-810-X p.139.
2. Convenția Europeana a Drepturilor Omului. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron [Accesat: 06.11.24]
3. Constituția României. Disponibil: https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339 [Accesat: 01.10.24]
4. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 27 august 1991. Disponibil: Https://presedinte.md/app/webroot/constitutia_rm/constitutia_rm_ro.pdf [Accesat: 01.09.24]
5. Legea nr. 95 din 14 aprilie 2006 privind reforma în domeniul sănătății. Disponibil: Https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/71139 [Accesat: 01.09.24]

6. Ordinul ministrului sănătăţii nr. 861/2014 pentru aprobarea criteriilor și metodologiei de evaluare a tehnologiilor medicale, a documentației care trebuie depusă de solicitanți, a instrumentelor metodologice utilizate în procesul de evaluare privind includerea, extinderea indicațiilor, neincluderea sau excluderea medicamentelor în/din lista cuprinzând denumirile comune internaționale corespunzătoare medicamentelor de care beneficiază asigurații, cu sau fără contribuție personală, pe bază de prescripție medicală, în sistemul de asigurări sociale de sănătate, precum și denumirile comune internaționale corespunzătoare medicamentelor care se acordă în cadrul programelor. Disponibil: naționale de sănătate, precum și a căilor de atac. Https://legislatie.just.ro/content/images/site/header_logo.png [Accesat: 01.09.24]
7. H.G. Nr. 720/2008 pentru aprobarea listei cuprinzând denumirile comune internaționale corespunzătoare medicamentelor de care beneficiază asigurații, cu sau fără contribuție personală, pe bază de prescripție medicală, în sistemul de asigurări sociale de sănătate, precum și denumirile comune internaționale corespunzătoare medicamentelor care se acordă în cadrul programelor naționale de sănătate. Disponibil: Https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/95556[Accesat: 01.09.24]
8. Panaitescu contra României. Disponibil: Https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-123622%22]}[Accesat: 01.09.24].
9. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Case of Mehmet Șentürk and Bekİr Șentürk v. Turkey. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-118722%22]} [Accesat: 01.09.24].
10. Cod de procedură civilă (RO) din 01 iulie 2010. Disponibil: Https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/177197 [Accesat: 01.09.24]
11. Înalta Curte de Casație și de Justiție https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=199408#highlight=%23%23 [Accesat: 01.09.24]
12. Înalta Curte de Casație și de Justiție https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=219999#highlight=##%20medicament [Accesat: 01.09.24].
13. Înalta Curte de Casație și de Justiție https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=213424#highlight=## [Accesat: 01.09.24].
14. Înalta Curte de Casație și de Justiție https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=220361#highlight=##%20medicament [Accesat: 01.09.24].
15. Înalta Curte de Casație și de Justiție https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=218949#highlight=## [Accesat: 01.09.24].
16. Rezoluţia parlamentului european din 10 aprilie 2008 privind combaterea cancerului în uniunea europeană. Disponibil: Https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/txt/html/?Uri=celex:52008ip0121 [Accesat: 12.10.24]

DREPTATEA ÎN SPIRITUL ȘI LITERA LEGII[10]

JUSTICE IN THE SPIRIT AND LETTER OF THE LAW

Valentin MĂRGINEANU
doctor în drept, lector universitar
ORCID ID: 0000-0002-4223-5890
Email: vmargineanu70@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 340.1 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.13

Abstract: *It is demonstrated that justice is inherent to law, but it is not a product of the letter of the law. Justice is a criterion for evaluating and verifying the legitimacy of the law and legal norms, a criterion that must be followed both in the process of creating legal norms and in the process of implementing them in the practice of social life. Justice is inherent even to the institution of legal liability, otherwise legal liability turns into state arbitrariness, into state voluntarism, which is not subject to limitations or rules, except for the rules that the state, in an authoritarian manner, creates for itself.*

Key words: *law, justice, equity, legal accountability, the spirit and letter of the law.*

Rezumat: *Se demonstrează faptul că dreptatea este inerentă dreptului, dar nu este un produs al literei legii. Dreptatea este un criteriu de evaluare și verificare a legitimității legii și a normelor juridice, criteriu care trebuie să fie urmărit atât în procesul de creare a normelor juridice, cât și în procesul de realizare a acestora în practica vieții sociale. Dreptatea este inerentă inclusiv instituției răspunderii juridice, în caz contrar răspunderea juridică se transformă în arbitrariu statal, în voluntarism statal, care nu este suspus unor limitări sau reguli, cu excepția regulilor pe care statul, în mod autoritar, și le creează pentru sine.*

Cuvinte-cheie: *drept, dreptate, echitate, răspundere juridică, spiritul și litera legii.*

[10] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

În doctrina juridică contemporană frecvent apar dispute privind esența și conținutul dreptății și legalității, temeiurile și criteriile acestora, precum și semnificația lor valorică. Dreptatea și legalitatea sunt analizate nu doar sub aspect teoretic, prin prisma conceptului statului de drept, a regimului democratic de guvernare și optimizării procesului de creare și realizare a dreptului. Dreptatea și legalitatea sunt privite și ca instrumente de asigurare a eficacității realizării dreptului, asigurarea răspunderii juridice, apărarea drepturilor și libertăților omului. Evoluția istorică a conceptului dreptății nu prezintă o unitate de păreri, abordările fiind extrem de diversificate. De altfel, și astăzi conceptul dreptății nu este perceput univoc în doctrina juridică. [1, p. 163-168] O posibilă explicație a acestei diversități ține de faptul că dreptatea este un concept care se manifestă pe multiple plane – pe plan social, pe plan etic, pe plan juridic. Respectiv, transplantul conceptului dintr-un domeniu în altul creează această diversitate de abordări.

Deși nu există o unitate de păreri cu privire la originea etimologică a cuvântului *justiție*, majoritatea dicționarelor contemporane atestă proveniența latină a acestuia de la cuvântul *iustitia*, căruia romanii îi atribuia sensul de *dreptate*.[2, p.186; 3, p.121; 4, p.1007; 5, p.265] Sunt suficiente situații în care observăm cum persoane fără studii juridice intuitiv identifică calea corectă în exercitarea și apărarea drepturilor sale, ei acționând în sensul prevăzut de lege fără să o cunoască. Astfel se demonstrează faptul că legea fie gândită în Roma Antică în urmă cu două mii de ani, fie expusă în poruncile lui Isus sau Vechiul Testament, fie în alt izvor al dreptului istoric reprezintă reguli ideale a coexistenței umane. Dreptatea reprezintă normalitatea și corectitudinea, evident, cu precizările ce rezultă din normele morale și etice ale perioadei istorice concrete. Nu sunt necesare cunoștințe juridice pentru a percepe comportamentul ce rezultă din Biblie – *Și precum voiți să vă facă vouă oamenii, faceți-le și voi asemenea* [6], porunca lui Isus – *Căci cu judecata cu care judecați, veți fi judecați, și cu măsura cu care măsurați, vi se va măsura* [7], imperativul categoric a lui Kant – *acționează ca și cum maxima acțiunii tale ar trebui să devină prin voința ta o lege universală a naturii* [8, p.65] și așa mai departe. Aici funcționează alte mecanisme decât cele juridice.

Dreptatea ar reprezenta un deziderat absolut, poate chiar irealizabil, ar spune unii, dar care trebuie urmărit permanent, fără nici o rezervă. *Fiat justitia, pereat mundus* (să se facă dreptate, chiar de-ar fi să piară lumea), spuneau romanii. Tot ei au observat că libertatea ca valoare umană fundamentală nu poate fi realizată decât prin dreptate – *sine justitia,*

nulla libertas (fără dreptate nu există libertate). Timpul nu a diminuat relevanța acestor maxime, dimpotrivă, le-a accentuat.

În doctrina juridică conceptele de *spiritul* **și** *litera* legii sunt analizate, de cele mai multe ori, în contextul interpretării normelor juridice. *Litera* legii ne conduce spre o interpretare literală cât mai exactă a conținutului normei juridice, adică a textului propriu-zis. La rândul său, *spiritul* legii este legat de așteptările societății de la această lege, năzuințele, valorile sociale la care se raportează, principiile fundamentale ale vieții sociale, idealurile în care crede și spre care tinde societatea. De astfel, interpretarea și, pe cale de consecință, aplicarea legii în *spiritul* **și** *litera* ei au o finalitate comună – aplicarea previzibilă, corectă, dreaptă și utilă a legii. În filosofia dreptului însă, aceste două concepte au o conținut mult mai vast și o repercusiune asupra realității juridice cu mult mai contradictorie. În anumite situații *spiritul* **și** *litera* legii nu doar că nu urmăresc același scop, ci se contrapun, fiind incompatibile. Este suficient să amintim jusnaturalismul *versus* pozitivismul exegetic ca să înțelegem amploarea problemei. De asemenea, conceptele de *spiritul* **și** *litera* legii sunt indisolubil legate de conceptele raționalității și legitimității dreptului. Abordarea dreptului prin prisma raționalității și legitimității acestuia este necesară în intenția de a fundamenta dreptul pozitiv pe anumite principii inițiale aflate în afara sferei de influență a statului. În caz contrar există riscul instaurării unui ”voluntarism” al statului, care, obligatoriu, va avea drept consecință încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către însuși stat. Este o dovadă în plus privind necesitatea abordării problemelor legate de *spiritul* **și** *litera* legii.

Frecvent *spiritul legii* este asociat cu voința legislatorului în sensul în care atunci când textul legii nu este clar apelăm la interpretarea acestuia în spiritul legii, identificând sensul avut în vedere de legislator la momentul adoptării. Nu putem fi de acord cu această abordare din mai multe motive. M. Djuvara menționa că legislatorul î-și manifestă voința sa la momentul adoptării legii. Din acest moment legea se desprinde de legislator și urmează soarta sa proprie. Această abordare are la bază câteva aspecte. În primul rând, realitatea socială se află într-o permanentă dinamică, iar din momentul adoptării legii și momentul realizării ei este un interval de timp, adesea suficient de mare. Nu este rațional să utilizăm voința legislatorului manifestată în cadrul unor realități sociale la realizarea dreptului în cadrul altor realități sociale. În al doilea rând, M. Djuvara se referea la faptul, și aici tindem să-i dăm dreptate, de cele mai multe ori la adoptarea legii legislatorul nu se orientează la interesul ge-

neral al societății, ci la anumite interese de moment, la anumite probleme concrete existente în societate și, de nu, la anumite interese private sau de grup, care au reușit prin diverse activități de lobby să convingă legislatorul să adopte anumite reglementări.

În cazul în care admitem supremația literei legii și a voinței legislatorului asupra spiritului ei, vom transforma legea din mijloc de protecție a individului în scop în sine. Atunci vom fi nevoiți să recunoaștem un absurd – omul este făcut pentru lege și nu legea pentru om.

Litera este doar exprimarea formală, textuală, lingvistică a legii. Dacă examinăm legea doar sub aspectul literei ei, aceasta ar reprezenta un simplu instrument în mâinile juriștilor și în general a celor care o aplică, care o interpretează în dependență de scopurile și interesele de moment pe care le au. Este suficient să urmărim pledoariile părților în procesele judiciare ca să ne convingem că abordarea formală a legii, urmărirea textului acesteia, provoacă o diversitate de interpretări diferite, majoritatea cărora s-ar încadra, într-o măsura sau alta, în logica formală. Doar că logica formală nu urmărește adevărul în sine, ci doar veridicitatea raționamentului.

Dar ce este legea în esența sa? Legea este transpunerea în formă scrisă a regulilor de coexistență în societate, în baza cărora trăiește însăși societatea. Deci important este nu doar formularea scrisă a legii, ci și energia acesteia care vine din societate însăși, așteptările societății de la respectiva lege. Dreptul este parte componentă a unui organism viu și foarte complex care îi spunem *societatea*. Respectiv, legea, ca parte componentă a dreptului, este și ea înzestrată cu sufletul acestui organism. Acesta este spiritul legii. Spiritul legii apare din etica societății, din principiile morale ale acesteia, din regulile de comportament acceptate în societate, din cultura societății. Legea este chintesența regulilor vieții sociale, a vieții în general.

Spiritul legii ar reprezenta ceva imaterial, invizibil și este o creație a societății, iar litera legii este o creație a legislatorului. Respectiv litera legi ar trebui să fie o formă de exprimare a spiritului legii.

În raport cu principiile fundamentale ale dreptului (principiul legalității, principiul democrației, principiul umanismului etc.), principiul dreptății are rol de principiu fundamental. Dacă este încălcat vreun principiu general al dreptului, obligatoriu este încălcat și principiul dreptății, chiar dacă alte principii generale nu sunt afectate. Astfel, o hotărâre judecătorească pronunțată cu încălcarea principiului democrației poate, în conținutul ei, să corespundă principiului umanismului,

încălcarea principiului umanismului, la rândul său, este posibilă chiar dacă este respectat principiul prezumției nevinovăției. Însă, nu poate fi considerată dreaptă, adică conformă principiului dreptății, orice hotărâre judecătorească sau orice decizie a unei alte autorități, dacă aceasta a fost adoptată cu încălcarea a cel puțin unul din principiile generale sau ramurale ale dreptului. Această concluzie rezultă direct și din actele juridice internaționale privind drepturile omului. Astfel, în Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană a OSCE din 29 iunie 1990 și-au exprimat convingerea că recunoașterea drepturilor omului și a libertăților fundamentale „este baza libertății, dreptății și păcii", iar dreptatea include în sine, în special, alegeri libere, o formă reprezentativă de guvernare, egalitatea oamenilor în fața legii, independența judecătorilor, dreptul fiecărei persoane la judecată echitabilă și deschisă a cauzelor penale și civile, dreptul să de a fi prezumat nevinovat până la probarea vinovăției potrivit legii etc. [9]

Materializarea principiului dreptății în spiritul și litera legii în cadrul activităților juridice practice poate fi cercetată și sub aspectul și prin prisma instituției răspunderii juridice. Dreptatea ca principiu al răspunderii juridice reprezintă o idee inițială ce cuprinde aspectele spirituale ce vizează conținutul, rolul social, funcționarea și dezvoltarea răspunderii juridice. Această idee urmărește conformitatea răspunderii juridice cu principiile legalității, egalității, echității, umanismului, drepturilor omului etc. Majoritatea doctrinelor abordează dreptatea ca principiu al răspunderii juridice prin prisma excluderii nedreptății în cadrul răspunderii juridice. Respectiv, calea optimă intru realizarea acestui principiu nu este reglementarea sa în legislația pozitivă, ci identificarea unor criterii pentru excluderea răspunderii juridice nedrepte. Dreptatea este inerentă răspunderii juridice, în caz contrar nu vorbim despre răspundere juridică, ci despre un linșaj, un arbitrariu statal, o dictatură absolută a statului.

Răspunderea juridică se fundamentează, printre altele, pe principiile dreptății, legalității, inevitabilității, individualizării și vinovăției. Principiul dreptății este unul sistemic în raport cu răspunderea juridică. Ași considera că în cadrul răspunderii juridice, cel puțin de pe pozițiile jusnaturalismului, distingem două categorii de principii: principii etice (morale) – principiul dreptății și principii juridice – principiile legalității, individualizării, inevitabilității, vinovăției. Astfel observăm faptul că principiul dreptății în cadrul răspunderii juridice are 2 forme de manifestare. Prima mai generică, dar și mai superioară, se exprimă prin condiții cum ar fi umanismul, egalitatea, conformitatea normelor juridice

cu normele morale, protecția normelor morale prin instrumente juridice etc. cea de a doua formă de manifestare este una mult mai punctuală, mai concretă, mai sesizabilă într-un anumit sens și se manifestă prin principiile legalității, individualizării, inevitabilității, vinovăției.

Diferitele forme ale răspunderii juridice specifice diferitor ramuri de drept nu permit o abordare unică în ceea ce privește principiul dreptății dat fiind existența unor mecanisme distincte privind realizarea răspunderii juridice, spre exemplu, penale și civile. Însă putem afirma cu certitudine un fapt – principiul dreptății este inerent tuturor formelor răspunderii juridice.

Mai mult ca atât. Am îndrăzni să afirmăm că răspunderea juridică este prin însăși natura ei dreaptă cu condiția că aceasta este echitabilă, legală, inevitabilă, individualizată, este aplicată pentru o faptă săvârșită cu vinovăție și este conformă cu valorile morale predominante în societate. A pedepsi o persoană nevinovată, la fel și a face dreptate pe baza unor acte nedrepte nu este admisibil atât din punct de vedere juridic, cât și din punct de vedere moral. [10, p.12] Însă este la fel de nedrept ca o persoană vinovată să fie lăsată nepedepsită. În acest caz se săvârșește o nedreptate în raport cu partea prejudiciată, indiferent dacă aceasta este o persană concretă sau societatea în ansamblul ei. „Dreptul societății de a pedepsi este o manifestare a rațiunii și trebuie să rămână înscris în marginile dreptății și umanității" [11, p.17]. În acest sens, în pofida cunoscutei maxime, considerăm că este la fel de nedrept să pedepsim o persoană nevinovată și să nu pedepsim o persoană vinovată. În ambele cazuri, fără îndoială, se comite o nedreptate. Alegerea răului mai mic nu este o justificare a nedreptății. O nedreptate nu se transformă în dreptate prin simpla raportare la un rău (o nedreptate) mai mare.

Dreptatea în calitate de criteriu evaluare a comportamentului în raport cu interesele și valorile societății, apare în cadrul diferitor forme de manifestare a răspunderii juridice. Pot fi identificate cel puțin trei forme de manifestare. Prima și cea mai sesizabilă, ține de aplicarea unei pedepse drepte. Dreaptă, după cum s-a menționat deja, este pedeapsa care corespunde gravității faptei, gradului de vinovăție, persoanei făptuitorului, particularităților și circumstanțelor cazului concret. Însă, pentru ca organul de aplicare a legii să aibă posibilitatea de a aplica o pedeapsă dreaptă, este necesar ca legislatorul să legifereze o sancțiune dreaptă pentru acțiunea/inacțiunea interzisă – aceasta este cea de a doua formă. Dreaptă poate fi recunoscută doar acea sancțiune care nu doar corespunde gravității faptei imputabile, ci se corelează cu alte încălcări. În

plus, este necesar de permis organului de aplicare a dreptului să individualizeze pedeapsa având în vedere toate circumstanțele posibile de săvârșire a faptei în viața socială reală. A treia formă de manifestare ține de procesul realizat de legislator privind criminalizarea/decriminalizarea diferitor modele de comportament. Acest proces trebuie să aibă la bază nu voința subiectivă, autonomă, exclusivă a legislatorului, ci atitudinile etice, morale, spirituale a membrilor societății privind dreptatea și nedreptatea. Altfel spus, legislatorul trebuie să transforme spiritul societății în spirit al legii și să-l formuleze într-un text de lege.

Însă, cu regret, asigurarea dreptății prin instrumente juridice, inclusiv prin instituția răspunderii juridice este suficient de dificil. Posibilitățile, suficient de extinse, acordate de legislator pentru individualizarea pedepsei, au provocat suficiente cazuri în care, pentru ilegalități comparabile, sancțiunile erau vizibil diferite. O atare situație, fără rezerve o putem califica ca fiind o încălcare a principiului dreptății, dat fiind faptul că consecința faptei ilicite nu este în legătură doar cu gravitatea faptei, gradul de vinovăție și persoana făptuitorului, ci și de locul și timpul săvârșirii faptei imputabile, personalitatea judecătorului care pronunță hotărârea, abilitățile avocatului și alte circumstanțe care nu se raportează la fapta propriu-zisă.

Dreptul include în sine o multitudine de condiții de formă, de multe ori în detrimentul stabilirii adevărului de fapt și instaurării dreptății. Spre exemplu, orice proces judiciar presupune respectarea unor condiții de formă, a unor termen de prescripție etc., iar nerespectarea lor nu permite examinarea situației de fapt, examinarea fondului și, pe cale de consecință, nu permite stabilirea adevărului factologic și asigurarea dreptății. Nu în zădar, noi facem deosebire între adevărul juridic și adevărul factologic (de fapt).

În pofida diferențelor evidente de manifestare a dreptății în cadrul moral și în cadrul juridic, considerăm că dreptatea juridică și dreptatea morală nu reprezintă categorii distincte ale dreptății. Dreptatea este un criteriu de evaluare, inclusiv a procedurilor juridice. Respectiv, nu putem evaluare în baza a două criterii ale dreptății, mai ales în cazul în care rezultatele sunt diferite. Au dreptate doctrinarii care au abordat problema dreptului pozitiv nedrept. „...este unanim admis că pot exista legi nedrepte și că legea nu este criteriul ultim al dreptății, căci ea poate conferi unei persoane un beneficiu sau impune alteia un rău pe care dreptatea le condamnă” [12, p.311]. Dreptatea este o categorie universală, care este penetrează toate aspectele vieții sociale. În cadrul dreptului,

ca de altfel și în celelalte domenii normative, dreptatea capătă un conținut distinct, pentru exprimarea căruia se utilizează noțiunea de *dreptate juridică*. Însă această noțiune nu este o categorie distinctă a dreptății, dat fiind faptul că toate normele dreptului pozitiv în mod obligatoriu trebuie să corespundă criteriului dreptății, să treacă testul dreptății și moralității. Norma juridică care nu corespunde acestui criteriu nu poate realiza nici una din funcțiile sale inerente.

În concluzie, reiterăm faptul că dreptatea ține de spiritul legii, care, la rândul său, este o oglindire a spiritului societății, iar litera legii trebuie să corespundă acestui spirit. În caz contrar legea nu are legitimitate.

Referințe:

1. Unele abordări ale conceptului dreptății au fost prezentate în: Mărgineanu V., *Reflecții privind dreptatea și echitatea* În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Intrgrare prin cercetare și inovare" dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, Chișinău, 7-8 noiembrie 2024, Științe juridice și economice, Chișinău, 2024 (CEP USM), ISBN 978-9975-62-687-3
2. ARSENI, A., IVANOV, V., SUHOLITCO, L. *Dreptul constituţional comparat*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2003, ISBN 9975-70-356-9
3. HAMGA, Vl. *Mic dicţionar juridic*. Bucureşti: Lumina Lex, 1999, ISBN 973-588-185-3
4. *Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române*. Chişinău: Arc, Gunivas, 2007, ISBN 978-9975-908-04-7
5. *Micul Dicţionar Academic*. Vol. III. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 2003, ISBN 973-637-034-8
6. *Luca 6, 31*
7. *Matei 7, 2*
8. KANT, Im., *Întemeierea metafizicii moravurilor,* București: Ed. Humanitas, 2007, ISBN 978-973-50-1066-9
9. Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the human dimension of the CSCE, 29 June 1990. Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf [Accesat: 01.12.2024]
10. DUFF, A., HOSKINS, Z., *Legal Punishment,* Stanford Encyclopedia of Philosophy, Stanford Univertitz Press, Stanford, 2017
11. GROTIUS, H., *Dreptul războiului și dreptul păcii,* Editura Științifică, București, 1968
12. MUREȘAN, V., *Utilitarismul lui John Stuart Mill,* Ed. Paideia, București, 2003, ISBN 973-596-130-X

LAW AS A MEASURE OF INDIVIDUAL FREEDOM AND RESPONSIBILITY

LEGEA CA MĂSURĂ A LIBERTĂȚII ȘI RESPONSABILITĂȚII INDIVIDUALE

Olga TATAR
PhD, associate professor
ORCID ID:0000-0003-2158-006X
Email: oleatatar@mail.ru
Comrat State University

CZU: 340.13:342.7 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.14

Abstract: *The connections between law and personality can be very fully characterized through the concept of legal status, which reflects all the main aspects of the legal existence of an individual, namely: interests, needs, relationships with the state, labor and socio-political activities. Legal status is reflected in science as a reflection of the legal status of an individual in society. The legal status is based on the real position of a person in the system of social relations, where the law consolidates this position by introducing it into the legislative framework.*

Keywords: *human rights, legal obligations, public relations, subject of law.*

Rezumat: *Legăturile dintre drept și personalitate pot fi foarte pe deplin caracterizate prin conceptul de statut juridic, care reflectă toate aspectele principale ale existenței juridice a unui individ, și anume: interese, nevoi, relații cu statul, muncă și activități socio-politice. Statutul juridic este reflectat în știință ca o reflectare a statutului juridic al unui individ în societate. Statutul juridic se bazează pe poziția reală a unei persoane în sistemul relațiilor sociale, unde legea consolidează această poziție prin introducerea ei în cadrul legislativ.*

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, obligații legale, relații sociale, subiect de drept.*

Introduction

Legal registration of an individual's position is possible through various ways and means, a number of specific means, starting with the recognition of a person as a subject of law and endowing him with a special quality - legal capacity, allowing him to enter into legal relations, bearing responsibility for his actions. "Status," translated from Latin, implies the condition of someone or something. The basis of the legal status of an individual is formed by his rights, freedoms and obligations, which are reflected in the Constitution and other legislative acts.

Legal status is a complex, integration category that determines the relationship between the individual and society, citizen and state. There are types of legal status: a) general status of a citizen; b) special status of certain categories of citizens; c) individual status; d) status of individuals and legal entities; e) status of foreigners, stateless persons, persons with dual citizenship, refugees and others. ***General legal status*** is the status of a person as a citizen of the state, determined by the Constitution of the Republic of Moldova, is the same for everyone, is characterized by relative generality, therefore the general legal status is basic, initial. ***Special status*** reflects the characteristics of the status of individual citizens. ***Individual status*** determines the specifics of an individual - a set of personal rights and obligations of citizens. Individual legal status is dynamic, changing with all the changes that occur in a person's life. There is one general legal status, many special statuses, and as many individual statuses as there are citizens. ***Thus, legal status is a collective category that reflects the entire complex of a person's connections with society, the state, the team, and people. The structure of legal status includes the following elements: 1) basic rights and obligations; 2) legitimate interests; 3) legal personality; 4) citizenship; 5) legal liability; 6) principles; 7) legal norms establishing this status and a number of others.***

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

A human and his/her rights occupy a central and significant place above all others. Their priority and significance are undeniable, their role and purpose are obvious. In any democratic system, the rights, freedoms and responsibilities of citizens form the main political and legal institution - an indicator of the achievements and civilization of a given society. Human rights must be respected outside depending on territory and nationality. The Republic of Moldova has also proclaimed these val-

ues as significant, recognizing international standards reflected in such acts as: the Universal Declaration of Human Rights (1948), the European Convention for the Protection of Rights and Fundamental Freedoms (1950), etc. Thus, recognition, respect and protection human rights are the responsibility of the state, because every person has the right to life, health, personal safety and integrity, protection of honor, dignity, good name, freedom of thought and speech, expression of opinions and beliefs, choice of place of residence; can acquire, own, use and dispose of property, engage in entrepreneurial activities, leave the country and return back [12, p. 234].

Human rights represent the highest value belonging to the international community, because their respect and protection are the responsibility of the state, otherwise serious conflicts arise that pose a threat to peace. Human rights and freedoms, according to the general classification, are divided into socio-economic, political, civil, cultural and personal, which are closely interrelated. Regarding the differences between human and civil rights: 1. human rights can exist regardless of their state recognition; 2. stateless persons are formally the holders of human rights, but not the rights of a citizen.

Thus, the most important distinctive features of the fundamental rights and freedoms enshrined in the Constitution of the Republic of Moldova are that they are given to man by nature, are of a natural and inalienable nature, act as the highest social value, are directly effective, are under the protection of the state, and correspond to international standards [12, p. 237].

An essential component of better interaction between the state, law and the individual are legal obligations, otherwise neither a balanced legal system, nor effective legal regulation, nor a clear legal order are possible. ***A legal obligation is a measure of proper, necessary behavior defined by law, where personal and generally significant interests are expressed.*** Through responsibilities, the following are given to the state: civil sustainability, equal ecological balance. Legal duty is the type and measure of reasonable, useful, objectively determined behavior that brings order to life. If it is believed that subjective right represents the sphere of power and freedom of the individual, then legal duty represents the sphere of necessity and subordination. All subjective rights are realized through someone's duties, and vice versa, duties presuppose someone's right to demand their fulfillment. The principle of merging rights and responsibilities was reflected in the UN General Assembly's

Universal Declaration of Human Rights in 1948 [20]. proclaiming in Art. 29 that "every person has responsibilities to society, in which alone the free and full development of his personality is possible", that the exercise of rights and freedoms by a citizen requires "due recognition and respect for the rights and freedoms of others, satisfaction of the just demands of morality, general order and welfare in a democratic society".

The problem of combining rights and responsibilities is multifaceted, consisting of a number of aspects: historical, socio-political, philosophical, legal, moral, psychological, etc. Responsibilities are a register of requirements that society places on an individual and without which no "normal" society can do, and their volume depends on many reasons: national traditions, the development of democracy, the level of political and legal culture, etc. "People who do not know their duties," according to the jurist I.A. Ilyin, "are not able to observe them; people who do not know their powers arbitrarily exceed them or cowardly yield in power; people who do not want to recognize prohibitions, they easily forget all restraint and discipline or find themselves doomed to legal insanity [7, p. 67].

Natural human rights presuppose natural duties, thus they interact and balance each other.

Law is an ordered, standardized form of freedom, otherwise freedom outside the legal framework turns into anarchy. The main task of law is to prevent chaos and ensure order, but law presupposes not only sanctions, but also permission, permission, and the possibility of personal choice. According to N.A. Berdyaev, law is "only the minimum of human freedom" [4, p. 65].

Freedom is like air, without which people suffocate, but at the same time, personal freedom presupposes freedom from the arbitrariness of power, where the law acts as a mediator. According to Aristotle: the state should be ruled by law, it "rules over everyone" [3, p. 87]. "He who lives according to the law harms no one," said the ancient Romans [14, p. 164]. Law is the embodiment of impartiality and objectivity. In practice, the law represents the court. According to R. Iering, "The goddess of justice holds in one hand scales on which she weighs the law, in the other a sword with which she defends it. A sword without scales is naked violence, scales without a sword is the powerlessness of law" [12, p. 240]. Also Sh.L. Montesquieu noted: "Allow a man to do whatever he wants, and you will destroy him" [5, p. 86]. According to Hegel, "When we hear that freedom generally consists in the ability to do whatever one wants, then we can recognize such an idea as a complete lack of culture of thought: in this

idea there is not yet the slightest hint of understanding of what is in oneself and for oneself", free will, law, morality" [6]. In addition to freedom, we should also talk about the problem of responsibility, since the role of man in the world around him has increased, his freedom has expanded, as well as dependence on the external social and natural environment, because irresponsibility and impunity breed new crimes and undermine law and order. As C. Montesquieu noted: "Dig into the reasons for all licentiousness and you will see that it stems from impunity" [13].

As was presented earlier, law is a complex and multi-valued phenomenon that affects the interests of all participants in social relations, both individual and collective. Naturally, there has always been and is still ongoing scientific debate around it. There are different interpretations of the presented phenomenon; schools and doctrines have been formed that explain the essence, nature, and purpose of law. Let's explore some concepts: 1. Law is the order of relations that are protected and protected by the state. 2. Law is not laws that are adopted by elected representative institutions and reflect the sovereign will of the people, but the principles of justice, humanism and morality. 3. It is worth distinguishing between the right of government and the right of civil society [1, p. 103].

If law is reflected in laws and a number of other regulations, then it always promotes order and opposes lawlessness. 4. Unreasonable gap between natural and positive law according to the principle: "either - or" [10, p. 98]. As noted by I.A. Ilyin: "The main task of positive law is to absorb the content of natural law, develop it in the form of a series of rules of external behavior, adapted to the conditions of a given life and to the needs of a given time, give these rules a semantic form and verbal consolidation, and then penetrate into the consciousness and will of people as a priority connecting command. Positive law is an expedient form of maintaining natural law" [8, p. 58].

The sources of law include legal precedents, judicial practice, normative treaties, human rights, and no one has the right to create law outside the will of the state, otherwise one cannot talk about the sovereignty of power. Law cannot be interpreted too freely, otherwise, as the French lawyer P. Sandevoir noted, "it becomes a set of "norms of good will" that can be observed or ignored in accordance with personal desire" [16, p. 306]. Thus, a more "down-to-earth" view of law is needed in order to use it to solve life's problems and issues, as well as regulate social relations, ensure order and stability in society. As the American legal scholar L. Friedman noted, "giving a precise definition of law is a rather difficult

task; law is a word for everyday use, part of our colloquial vocabulary. It has many meanings, fragile as glass, unstable as a soap bubble, and elusive as time [12, p. 194].

Each branch of law has both general and special principles [17, p. 15]. The principles of law are the initial principles, ideas that express the essence of law as a social regulator. The principles of law embody the laws of law, its nature and purpose, and are presented in the form of general rules of behavior that are formulated in the law or based on its meaning.

The principles of law are intended to reflect the basic values on which law is oriented, i.e. they are starting points showing the vector of legal regulation. The principles are presented in the form of a structure on the basis of which the entire legal system is created and implemented. Depending on the scope of distribution, general legal, intersectoral and sectoral principles are distinguished. ***General legal principles*** include such principles as: 1) Justice - the correspondence between the role of a person in society and his social and legal status; 2) Legal equality of citizens before the law and the court, proclaiming the equal legal status of all subjects; 3) Humanism, which assumes that the Constitution and laws should secure the rights and freedoms of man and citizen, and suppress various acts that infringe on human dignity; 4) Democracy - a reflection of the mechanisms and institutions of democracy, with the help of which citizens can participate in the management of state and public affairs, protect their rights and freedoms; 5) Unity of rights and obligations; 6) legality - a system of requirements of society and the state, consisting in the exact implementation of the rules of law by everyone; 7) combining persuasion and coercion - universal methods of social management. The main forms of persuasion include: legal educational work, discussion of bills, justification of regulations, goals and objectives of their adoption. If the principles characterize the essential features of several branches of law, then they should be classified as ***intersectoral***: the principle of adversarialism and publicity of legal proceedings, etc., and those principles that operate within one branch of law are called ***sectoral*** - the principle of equality of parties in property relations; in criminal law - the presumption of innocence; in labor law - the principle of freedom of labor, etc.

Law as a social institution functions on a par with the state apparatus, morality and other social regulators. The purpose of law and its role in the life of society are determined by the functions that law performs in the process of influencing social relations. In turn, the functions of law

are the main channels of legal influence, which reflect the role of law in regulating social relations.

The most important purpose of law is to ensure law and order in society and the state. At the special legal level, law performs two functions: ***regulatory*** and ***protective*** functions, where ***the regulatory*** function performs the primary task, being creative in nature. ***The forms*** of implementation of the regulatory function are recognized as: determination of legal facts in hypotheses of legal norms; establishing and changing the legal status of subjects of law, one or another type of legal regulation; consolidation in legislation of measures of incentives, benefits, privileges, and other permissions; fixation of models of legal relations [12, p. 202].

The protective function is implemented through legal restrictions, being of a secondary nature, it is designed to ensure the protection and protection of fundamental values - life, health, honor, dignity, freedom, property, law and order, security, etc. The specificity of the protective function lies in: characterizing law as a special way of influencing people's behavior, influencing sanctions, prohibitions and legal liability; indicative of the political and cultural level of development of society, its humane principles contained in the law, because methods of protection very often depend on the civil maturity of a given society, on its political essence [15, p. 56]. The forms through which the protective function of law is carried out are: the establishment of duties, prohibitions, coercive measures, and punishments. Thus, both functions complement each other, contributing to the ordering of social connections, because law performs various functions, influencing social relations in various directions and using various types of legal means.

The concepts of law and the concept of the legal system are compared as part and whole, because law refers to norms emanating from the state that are binding, while the legal system covers a set of coordinated, interconnected, homogeneous legal phenomena through which public power has a regulatory, organizing and stabilizing effect on social relations, as well as people's behavior. As the French jurist J. Carbonnier noted, the legal system is "a container, a focus of various legal phenomena" [11].

Law - acts as the core and normative basis of the legal system, the link that connects the sub-units, the core element of the entire legal system, which includes many others: justice, legal practice, regulatory, law enforcement and law-interpreting acts, legal relations, subjective rights and obligations, legal institutions (court, prosecutor's office, legal profession), legality and others. The value of the concept of a legal system in-

volves providing additional opportunities for analyzing the legal sphere of society. Those components that are included in the legal system are ambiguous in terms of their relative weight, independence, and degree of impact on social relations. Consequently, modern legal theory must rise to such a level of generalization in order to comprehensively analyze and evaluate the emerging legal reality. First, a number of components of the legal environment have been extensively studied. Secondly, new tasks have emerged that will involve all legal levers. Thirdly, this concept allows us to apply a systemic-structural approach to the study of legal reality. The concepts of a legal system and a legal superstructure, although close, are in no way interchangeable, because the legal system very fully reflects all the smallest connections, and the legal superstructure is presented in the form of a unity of views, relationships, and institutions. The legal system and the legal superstructure differ in their content, elemental composition, epistemological functions, social purpose, role in public life, the nature of determination by material and other factors, and genesis [12, p. 214]. The legal system is a highly differentiated category because of being multi-element and hierarchical.

The category of superstructure "reveals the location of legal phenomena primarily in relation to the economic basis; the concept of a legal system serves mainly to express internal connections, their organization, structure" [9, p. 57]. The superstructure reflects the most general level of the legal system, so here attention is concentrated on the most general manifestations of legal reality [19, p. 49]. Law rules in the legal system and plays the role of a consolidating factor. According to the American lawyer L. Friedman, in modern American society the legal system accompanies a person in all his affairs. Not a day - not even an hour - goes by without the individual interacting with the law in the broadest sense of the word, thus the legal system is omnipresent [2, p. 45-52]. The law of any state is closely related to international law; this kind of interaction reflects modern global integration processes.

There are various legal systems and legal families that reflect the characteristics of the respective eras, civilizations, countries, peoples, and continents. There are national legal systems and international ones, of which ***the national legal system*** is an organic element of a particular society, its history, culture, traditions, and ***the legal family*** is a set of related national legal systems characterized by the similarity of important features. There are main legal families, of which: a) Romano-Germanic; b) Anglo-Saxon; c) religious; d) traditional. Legal systems assigned

to the Romano-Germanic legal family: France, Spain, Portugal, Germany, Austria, etc. Within the Romano-Germanic legal family, Slavic legal systems should be distinguished, for example, Yugoslavia, Bulgaria. The Romano-Germanic legal family has three stages: 1) the era of the Roman Empire - the 12th century. AD - the origin of Roman law and its decline; 2) Revival of Roman law XIII - XVII centuries; 3) - Codification of law XVIII - XX centuries.

The Anglo-Saxon legal family includes the national legal systems of the USA, Canada, Australia and others, where judicial precedent acts as a source of law, and the main role is assigned to the court. The family of religious law includes such countries as: Iran, Iraq, Pakistan and others, where the characteristic features of the legal family are: 1. God is the creator of law; 2. sources of law are religious and moral norms and values. The family of traditional law includes the legal systems of Madagascar, Africa, the Far East, where primary importance in the system of sources of law is given to customs and traditions of an unwritten nature, moral, where customs and traditions regulate the relations of groups or communities, not individuals, normative acts occupy a secondary position place, judicial practice is not the main source of law. The listed families have their own characteristics, features characteristic of any law, legal system, but a common feature is that they are regulators of social life, a means of managing society, perform a protective, protective and coercive role, and also guard the rights of man and citizen [18, p. 105].

Conclusions

Freedom is a complex and multifaceted concept, where necessity comes first, which finds its expression in law, in which it materializes in forms, principles, institutions. Law acts as the official measure of freedom, its norm, a guarantee of the implementation of freedom, a means of its protection and defense. The right is necessary for a person, because It is with the help of law, laws that subjects of social relations are placed under the jurisdiction of the state, which, in the interests of society, prohibits or permits actions, limits or expands the scope of personal desires, grants rights, imposes duties and responsibilities.

References:

1. ALEKSEEV, S.S. Right. ABC. Theory. Philosophy. Experience of complex research. Moscow. Publisher: Prospekt. 2020.
2. ALPATOV, Yu.M. Classical and modern concepts and views on modern legal systems. In: *Vestnik,* No. 1, p. 45-52.
3. ARISTOTLE. Policy. Moscow: Mysl. 1983.
4. BERDYAEVA, N.A. Ideas about state and law. Moscow. 2021.
5. GUSEV, V.S. On the issue of limiting the right to appeal to public authorities as a temporary measure under the conditions of special legal regimes. In: *Vestnik*, 2023, p. 87-93.
6. HEGEL. Principles of the rule of law. Available: https://helpiks.org/8-65721.html . Accessed: [10/16/2024].
7. ILYINN, I.A. General doctrine of state and law. Saint Petersburg. 2005.
8. ILYIN, I.A. On the essence of legal consciousness. Moscow. 2013.
9. KUDRYAVTSEV, V.N., VASILIEV, A.M. Legal system of socialism. Moscow. 2020.
10. KUSHNIR, V.P. Theory of state and law. Moscow. Publisher: Prospekt. 2019.
11. Law and legal system. Available: https://jurisprudence.lecture.center/teoriya-gosudarstva-prava-uchebnik/pravo-pravovaya-sistema.html. Accessed: [10/14/2024].
12. MATUZOV, N.I., MALKO, A.V. Theory of state and law. Textbook. Moscow. Lawyer. 2014.
13. MONT4ESQUIEU, S. Laws of law and order. Available: https://studme.org/390770/pravo/zakonnost_pravoporyadok . Accessed: [10/16/2024].
14. PERETERSKY, I.S., Novitsky I.B. Roman law. Moscow. 2019.
15. REPINA, M.G. Theory of state and law. Moscow. 2020.
16. SANDEVOIR, P. Introduction to Law. Moscow. 2014.
17. TATAR, O. Private international law. Course notes. Comrat. 2023.
18. TATAR, O. Theory of State and Law. Course notes. Comrat. 2024.
19. TIUNOVA, L.B. Constitution and the rule of law. Saint Petersburg. 2022.
20. Universal Declaration of Human Rights. Adopted by resolution 217 A (III) of the UN General Assembly on December 10, 1948. Available: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml [Accessed: [10/16/2024].

LAW, LEGAL CONSCIOUSNESS AND LEGAL CULTURE IN THE SYSTEM OF SOCIAL NORMS

LEGEA, CONȘTIINȚA JURIDICĂ ȘI CULTURA JURIDICĂ ÎN SISTEMUL NORMELOR SOCIALE

Olga TATAR
PhD, associate professor
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X
Email: oleatatar@mail.ru
Comrat State University

CZU: 340.13:316.754 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.15

Abatract: *There are many different norms and rules, guided by which, people solve various kinds of issues in their daily lives, namely: aesthetic, moral, religious customs, legal, political, corporate, rites, rituals, etiquette requirements, standards of decency and a number of others. Norms are presented in the form of certain standards and models of behavior, without which human coexistence is impossible. A social norm represents not just an abstract rule of desired behavior, but a real action. The social norm determines, in addition to the "ought", also the "existent". In turn, a norm is a measure of socially useful behavior that is aimed at achieving the desired interest.*

Keywords*: legal norm, social norm, rule, legal consciousness, legal culture.*

Rezumat: *Există multe norme și reguli diferite, ghidate după care, oamenii rezolvă diverse tipuri de probleme în viața lor de zi cu zi, și anume: estetice, morale, obiceiuri religioase, juridice, politice, corporative, rituri, ritualuri, cerințe de etichetă, standarde de decență și un număr de altele. Normele sunt prezentate sub forma unor standarde și modele de comportament, fără de care conviețuirea umană este imposibilă. O normă socială reprezintă nu doar o regulă abstractă a comportamentului dorit, ci o acțiune reală. Norma socială determină, pe lângă „trebuie", și „existentul". La rândul său, o normă este o măsură a comportamentului social util care vizează atingerea interesului dorit.*

Cuvinte-cheie: *statul de drept, norma socială, regula, conștiința juridică, cultura juridică.*

Introduction

In legal science, all norms are divided into two large groups - social and technical. Lawyers do not deal with technical norms, but only come into contact with them, because It is important for them to establish the distinctive features of technical norms from social ones. “Technical norms” mean all non-social norms, for example, sanitary and hygienic, environmental and others, but if social norms regulate relations between people and their associations, i.e. social life, then technical norms regulate relations between people and the outside world. Technical standards define scientifically based methods, techniques, and methods of handling natural and artificial objects, i.e. the former are created by people, the latter do not depend on human will. What binds technical and social norms is that they are related to human activity, and what is distinctive is the objects and methods of regulation. Among the technical norms, there are norms enshrined in legal acts and acquiring legal force - these are technical and legal norms, for example, fire safety rules, energy supply, storage, etc.).

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

Social norms are generally accepted patterns, rules of human behavior that protect people’s lives from chaos, directing it in the right direction; therefore, social norms are the necessary rules of joint human existence, indicators of boundaries, reflecting the patterns of social development. For example, F. Engels wrote: “At a certain, very early stage of development of society, the need arises to cover as a general rule the acts of production, distribution and exchange of products that are repeated day after day, to ensure that the individual submits to the general conditions of production and exchange. This is a rule „, which is first expressed in custom, then becomes law” [2]. Law developed later than other normative systems, but on their basis. The emergence of social norms is directly related to the transition from herd people to human society, which took several million years. According to E.A. Lukashev “Historically, law arises as if to compensate for the “inadequacy” of morality, which is revealed with the emergence of private property and political power” [8, p. 87]. As noted by V.N. Kudryavtsev, “behavior that corresponds to the norm is more common than deviation from it - pathology” [17]. It should be noted that social norms are very diverse, which is associated with the richness of social relations. For example, in sociology they are divided into types, classes, groups. Social norms are divided into: 1) legal;

2) moral; 3) political; 4) aesthetic; 5) religious; 6) family; 7) corporate; 8) norms of customs, traditions, habits; 9) business practices; 10) rules of etiquette, correctness, decency, rites, rituals and others [10, p. 243]. This is a very common classification, where despite their differences, they are closely interrelated. Ancient philosophers Aristotle, Plato, Democritus, Cicero pointed out the importance of law and morality, their similarities and discrepancies. According to the convictions of I.A. Ilyin's concept of law rests on the concept of norm [3]. Russian jurists, such as: V.S. Soloviev, I.A. Ilyin noted that law is only a minimum of morality or legally formalized morality [5, p. 56-64]. Law is a means of realizing the moral and humane ideals of society, while morality is a social institution of historically developing life principles, views, beliefs, but what is essential in morality is the interpretation of good and evil. I. Kant noted: "Whoever turns himself into a worm should not then complain that he is being trampled underfoot" [13, p. 193-197]. The main social values are recognized: ***honor, dignity, good name***. Morality is characterized by internal and external aspects, where the internal aspect expresses the depth of an individual's awareness of his "I" and the degree of responsibility and duty. According to Kant, two things amaze our imagination - the starry sky above us and the moral laws within us. "The law that lives in us," Kant wrote, "is called conscience; conscience is, in fact, the relationship of our actions with this law" [11, p. 239]. Cicero saw conscience as the main decoration of a person: "If you want to sleep soundly, take a clear conscience with you to bed" [12]. The second aspect of morality is the forms of external manifestation of the above qualities. As Hegel noted, "Man is a series of his actions. What a man is externally, that is, in his actions, such is he internally" [14].

The unity of law and morality lies in the fact that: 1. they are types of social norms that form an integral system of regulatory regulation; 2. law and morality are aimed at achieving common goals and objectives - improving public life, developing and enriching the individual, protecting human rights; 3. have the same object of regulation; 4. law and morality determine the boundaries of proper and possible actions of subjects and serve as a means of expressing personal and public interests. Roman jurists called law the art of goodness and justice, and themselves priests. The power of laws increases if they are based not only on power, but also on morality. The reasons for the contradictions between law and morality lie in their specificity, in different methods of regulation. Law by its nature is more conservative; it lags behind the flow of life, con-

taining many conflicts, while morality is more mobile and dynamic. The lack of "mutual understanding" between them affects the regulatory and educational capabilities of both.

Customs play a significant role in regulating aspects of social life, namely the connection with law, morality, and culture. Customs are recognized as stable and widespread rules of behavior that become habits observed voluntarily. Compliance with a number of rites and rituals is no less an imperative requirement for an individual than the fulfillment of legislative requirements. In legal science, all norms in force in society are divided into ***legal*** and ***non-legal***. Legal customs are reflected in the law, they are protected, defended, acquiring legal force. Legal customs are designed to facilitate the legal implementation process, complement and enrich the mechanism of legal mediation of various social relations [10, p. 252]. Legal custom is one of the sources of law. Article 5 of the Civil Code of the Republic of Moldova, dedicated to business customs, states: "A custom is a norm of behavior that, without being provided for by law, is generally accepted and regularly applied in a certain area of civil legal relations" [1]. The Church respects the law, laws, and the order established in the state, and the state guarantees the possibility of free religious activity that does not contradict the principles of public morality and humanism. Freedom of religion is an essential feature of a civil democratic society [10, p. 257]. Politics is also the art of the possible, the art of compromise, coordination of what is desired and the ability to reckon with reality. ***Political norms*** are the rules of behavior of political subjects, participants in the political process, political relations, and when these norms are reflected in laws and constitutions, they acquire the character of a legal one. There is ***political ethics***, presented in the form of a set of established canons adhered to by conscientious politicians, namely: observance of laws, morals, and established order. Legal presumptions and axioms are not legislative norms, but types of rules (principles) that were developed as a result of the long development of legal theory and practice [15, p. 117]. As methods of legal regulation, they are useful and necessary when "non-standard situations" arise. Here we will touch upon the presumption, which is predictive in nature and acts as a means of helping to establish the truth. The most characteristic presumptions are: the presumption of knowledge of the law - every member of society knows the laws of his country, and ignorance of the law does not exempt from responsibility for violating it. Presumptions of fairness of law; the truth and validity of the verdict; responsibility of parents for

harm caused by their minor children; assumptions that the actual owner of a thing is its owner, that ownership follows the main thing; a later law repeals the previous one in all respects in which it differs from it; no one can transfer to another more rights than he has himself; a special law cancels the general law; there is no obligation to do the impossible; he who does not deny admits; not everything that is legal, moral [10, p. 260]. Any presumption is accepted as true and is valid until the contrary is proven. It is worth distinguishing versions and hypotheses from presumptions. ***A version*** is one of several assumptions that relates to the facts and circumstances of a particular case, and a hypothesis is an assumption put forward in the process of studying a phenomenon and requiring verification by practice. In addition to versions and hypotheses, we should not forget about fictions - which represent special techniques that involve putting reality under a certain formula that does not correspond to it, in order to later draw certain conclusions from this formula. Fictions were still used by Roman jurists. Z.M. Chernilovsky noted that the meaning of legal fictions is expressed by introductory words: "as if", "as if", "let's admit" [7]. ***Thus, presumptions, fictions, and axioms complement legal norms and serve as an important aid in regulating complex relationships between people.***

Legal consciousness is one of the forms of social consciousness, like political, moral, philosophical, etc. Each form has its own reflection area. Regarding legal consciousness, this is law, legal reality, i.e. legal consciousness is a legal category that needs to be studied by legal science, presented in the form of a set of views and experiences that reflect people's attitude to the desired law and other legal phenomena. Any person is a bearer of a certain sense of justice, be it high or low, correct or distorted. The task is to form the necessary, proper sense of justice. I.A. Ilyin wrote: "There is no person without a legal consciousness, but there are many people with a neglected, neglected, ugly or even wild legal consciousness. However, a weak, corrupt, slavish, criminal legal consciousness remains a legal consciousness, although its mental and spiritual structure turns out to be incorrect, and its content and motives are false and bad [6, p. 76]. „ Legal consciousness expresses an assessment of the law from the point of view of its fairness or injustice, effectiveness or ineffectiveness, advantages or disadvantages, assessing legality, legal order, and the state of crime. Legal consciousness carries out functions that reveal its role and purpose in society: 1) evaluative; 2) regulatory; 3) cognitive; 4) prognostic. The essence ***of the evaluation function*** is that all

elements of the legal system are analyzed through legal consciousness. The legal policy of the state, the activities of its bodies and officials are assessed. Legal consciousness establishes the value of legal phenomena, concepts, categories. ***Regulatory function*** means the ability to have an effective general normative influence on people's behavior, to determine their goals and attitudes. Legal awareness is an internal regulator of an individual's activities. ***The cognitive function*** lies in the fact that legal consciousness, as a form of reflection and mastery of legal reality, accumulates an extensive complex of knowledge about this reality, about law and its operation, and other legal phenomena [10, p. 262]. The higher the subject's legal awareness, the higher the level of his legal awareness. ***The prognostic function*** explains the ability of legal consciousness to move forward and present a forecast of legal development. Forecasting is the most important condition for the effectiveness of legislation. Forecasting includes taking into account objective and subjective factors that can affect the legal development of the country. ***Legal consciousness*** is a system of legal ideas, views, doctrines. A feature of legal consciousness is the ability to reflect law in all its manifestations. According to the level of reflection, legal consciousness is divided into scientific, or theoretical, professional and everyday. ***Scientific legal consciousness*** reflects the actual state of affairs in the legal sphere. ***Professional legal consciousness*** represents judgments about law and other legal phenomena of professional lawyers. ***Ordinary legal consciousness*** is its primary level, when the subject's knowledge about the law is formed under the influence of everyday life and activities, communication with others, and information received through various channels.

Legal education is an integral part of general civic education, which includes a number of components. The following forms of personality education should be distinguished: political, moral, legal, cultural, family, school, which are interconnected, because form one process of spiritual influence on the consciousness and behavior of people. ***Legal education refers*** to the purposeful activities of the state and the media to form the legal consciousness and legal culture of citizens. ***The goal of legal education*** is to develop in a citizen a healthy sense of law and a legal worldview. ***The forms of legal education*** are: a) legal propaganda; b) legal training; c) legal practice; d) self-education. ***Methods of legal education*** include persuasion, punishment, encouragement, and the threat of sanctions. Legal culture is part of the general culture of society. Culture is endowed with many different forms of manifestation.

Legal culture is a special intellectual sphere, with its own specifics and the subject of study of legal science, while it is closely related to moral, spiritual and other types of culture. Legal culture is an essential element of the legal system of society and a necessary condition for the functioning of the state. L. Friedman wrote: "Legal culture is a barometer of social life, which is at the same time a social force that determines how often a particular law is applied or violated in practice, how it is avoided or how it is abused. A legal system without a legal culture does not work" [4, p. 54]. The characteristic features of an individual's legal culture are: 1) a high level of legal awareness; 2) knowledge of the current laws of the country; 3) compliance, enforcement or use of these laws; 4) belief in the appropriateness of laws; 5) correct understanding of one's rights and obligations; 6) purposeful activities of the subject to suppress offenses; maintaining law and order and law-abiding in society. Thus, the essence of a citizen's legal culture is determined by the following formula: ***know - respect - comply***.

Nihilism translated from Latin. - "denial" defines the subject's negative attitude towards certain values, norms, views, i.e. nihilism is one of the forms of attitude and social behavior that originated quite a long time ago, but became widespread in Western Europe in the last century. Nihilism is characterized by a progressive nature, where the generic feature of all forms of nihilism is denial, but not every denial is recognized as nihilism. Today, ***social nihilism*** is expressed in a variety of forms: a new way of life, new values, dissatisfaction with changes, hostility or hostility towards state institutions and power structures, and their leaders. ***Legal nihilism*** is a type of social nihilism. The essence of legal nihilism is a disrespectful attitude towards the law, laws, and normative order. The words of I.A. are very appropriate. Ilyin that "a people who do not know the laws of their country lead an extralegal life or are content with the unstable rudiments of law. It is necessary and worthy for the people to know the laws, this is part of legal life. Therefore, such an order is absurd and dangerous in which the people do not have access to knowledge of the law „It is impossible for man, as a spiritual being, to live on earth outside of law" [17]. Nihilism is formed as a result of the subject's dissatisfaction with his status. Legal nihilism is very sophisticated, because is capable of modification, so let's consider some of its features: 1. Deliberate violations of existing laws and other regulatory legal acts. 2. Massive non-compliance and failure to comply with legal regulations. 3. Issuance of contradictory legal acts. 4. Substitution of legality for political expediency. 5. Confrontation of representative and executive power

structures at all levels. 6. The source and form of expression of political-legal nihilism are violations of human rights: such as the right to life, honor, dignity, property, security [10, p. 264]. Significant ways to overcome legal nihilism are: increasing the legal culture of citizens, their legal and moral consciousness; improvement of legislation; crime prevention, strengthening law and order, respect and protection of individual rights; mass education and legal education of the population; training of highly qualified personnel; carrying out legal reform and others [10, p. 266]. If legal nihilism presupposes an underestimation of law, then legal idealism presupposes its overestimation. They suffered from idealism during the period of perestroika and the period of reformation. Legal norms are unable to resolve the contradictions that arise. According to the convictions of J. Locke: "Make few laws, but make sure they are observed" [9, p. 64-72].

Conclusions

Law and morality have their own specifics, which consist in the following: 1. Law and morality differ primarily in the methods of their formation. 2. Law and morality differ in the methods of their enforcement. 3. Law and morality differ in the form of their expression. 4. Law and morality differ in the nature and methods of their influence on the consciousness and behavior of people. 5. Law and morality differ in the nature and order of responsibility for their violation. 6. Law and morality differ in the level of requirements for human behavior. 7. Law and morality differ in scope. 9. Law and morality have different historical destinies.

References:

1. Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107- XV dated 06.06.2002 In: *Monitorul Official al Republicii Moldova*, 2002, no. 82-86. Repeatedly published In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 66-75 (6989-6998) din 03/01/2019.
2. Concept and classification of social norms. Available: https://bibliotekar.ru/teoria-gosudarstva-i-prava-1/53.htm . Accessed: [10/19/2024].
3. EGOROV, A.A. The relationship between morality and law in the works of I.A. Ilyina. Available: https://cyberleninka.ru/article/n/sootnoshenie-morali-i-prava-v-trudah-ia-ilina-1883-1954 . Accessed: [10/19/2024]
4. FRIEDMAN, L. Introduction to American Law. Progress-Univers. 1993.
5. GERASHCHENKO, A.I., GERASHCHENKO, I.G. V.S. Soloviev on the relationship between law and morality. In: *Humanities*. 2018, no. 3, p. 56-64.
6. ILYIN, I.A. On the essence of legal consciousness. Moscow. 2014.

7. Legal presumptions and axioms. Available: https://bibliotekar.ru/teoria-gosudarstva-i-prava-1/56.htm . Accessed: [10/19/2024].
8. LUKASHEVA, E.A. Politics, morality and law. Moscow. 2006.
9. MAKSIMENKO, Yu.A. The doctrine of state and law. In: *Humanities*. 2020, no. 2, p. 64-72.
10. MATUZOV, N.I., MALKO, A.V. Theory of state and law. Textbook. Moscow. Lawyer. 2014.
11. PORUBOV, A., PORUBOV, N. Legal ethics. Textbook. Moscow: Lawyer. 2023.
12. Quotes from famous personalities. Available: https://ru.citaty.net/tsitaty/643129-bendzhamin-franklin-esli-khochesh-krepko-spat-vozmi-s-soboi-v-postel/#google_vignette . Accessed: [10/19/2024].
13. SHIRKOV, K.S., SHIRKOVA, I.V. Moral norms and rights as value regulators of civil society. Donetsk. 2020.
14. Social science. Available: https://xn----7sbbbfrcoknutbddbdh1cu8l.xn--p1ai/info/news/chelovek-est-ne-chto-inoe-kak-ryad-ego-postupkov-g-gegel-/#google_vignette . Accessed: [10/19/2024].
15. TATAR, O. Theory of State and Law. Course notes. Comrat. 2024.
16. The concept and sources of legal nihilism. Available: https://student-servis.ru/spravochnik/ponyatie-i-istochniki-pravovogo-nigilizma/ . Accessed: [10/20/2024].
17. The concept of lawful behavior. Available: https://justicemaker.ru/view-article.php?id=26&art=2092 . Accessed: [10/19/2024].

STATUTUL DE AGENT ECONOMIC AUTORIZAT PRIN PRISMA NOULUI COD VAMAL AL REPUBLICII MOLDOVA

STATUS OF AN AUTHORISED ECONOMIC OPERATOR, IN THE LIGHT OF THE NEW CUSTOMS CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Pavel ȚURCAN
Doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0003-2965-7084
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.72:347.73(478)(094.4)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.16

***Abstract**: Goods carriage by individuals over the customs border of the Republic of Moldova is a component part of the customs procedures, which are stipulated for the customs clearance process. Obvious growth of international trips imposes the development and improvement of the customs legislation system, since, on the one hand, the customs authorities are interested in encouraging the goods turnover, subject to application of a customs regime to the State's benefit, while, on the other hand, such interest should not be to the detriment of other duties, which are vested on the Customs Service and relate to the protection of economic, customs and tax interests of the country.*

Due to adoption of new Customs Code of the Republic of MoldovaNo.95 dated 24 August 2021, to be brought into effect, starting 01 January 2023, the customs regime, which is applicable to individuals, is partially transposed in EU Regulation No.952/2013 of the European Parliament and of the Council, dated 09 October 2013 and laying down the Union Customs Code, as published in Official Gazette of the European Union L-269 dated 10 October 2013, and also transposes Articles 6 and 8 to 13 of Directive 2007/74/EC of the Council, dated 20 December 2007 on the exemption from value added tax and excise duty of goods imported by persons travelling from third countries, as published in Official Gazette of the European Union L-346 dated 29 December 2007.

***Keywords**: customs activity, customs authorities, authorized economic operator, AEO status, AEO authorization, standards of professional competence and qualification, security and safety standards, customs system, customs procedures.*

***Rezumat:** Transportul mărfurilor de către persoane fizice peste frontiera vamală a Republicii Moldova este o parte componentă a procedurilor vamale, care sunt prevăzute pentru procesul de vămuire. Creșterea evidentă a călătoriilor internaționale impune dezvoltarea și îmbunătățirea sistemului de legislație vamală, întrucât, pe de o parte, autoritățile vamale sunt interesate să încurajeze circulația mărfurilor, sub rezerva aplicării unui regim vamal în beneficiul statului, în timp ce, pe de altă parte, un astfel de interes nu ar trebui să fie în detrimentul altor taxe, care revin Serviciului Vamal, de protecție a interesului economic și vamal al țării.*

Prin adoptarea noului Cod Vamal al Republicii Moldova nr.95 din 24 august 2021, care va intra în vigoare, începând cu 01 ianuarie 2023, regimul vamal, care se aplică persoanelor fizice, este parțial transpus în Regulamentul UE nr. Uniunea Europeană L-269 din 10 octombrie 2013 și transpune, de asemenea, articolele 6 și 8-13 din Directiva 2007/74/CE a Consiliului, din 20 decembrie 2007 privind scutirea de taxa pe valoarea adăugată și de accize a mărfurilor importate de persoane care călătoresc din țări terțe, publicată în Monitorul Oficial al Uniunii Europene L-2976 decembrie.

***Cuvinte-cheie:** activitate vamală, autoritățile vamale, operator economic autorizat, statut AEO, autorizație AEO, standarde de competență și calificare profesională, standarde de securitate și siguranță, sistem vamal, proceduri vamale.*

Activitatea vamală constă într-o varietate de acțiuni strict reglementate, realizate de către autoritățile vamale în colaborare cu importatorii, exportatorii sau reprezentanții acestora, cu scopul de a facilita operațiunile comerciale internaționale. Trecerea mărfurilor și mijloacelor de transport peste frontiera vamală a Republicii Moldova este determinată de îndeplinirea anumitor proceduri vamale, prin alegerea regimului vamal, perfectarea actelor vamale, procedura de declarare, utilizând sistemul Informațional „ASYCUDA World" (SIAW) de procesare automatizată a declarației vamale, achitarea drepturilor de import-export. Serviciul Vamal al Republicii Moldova promovează o politică amplă și consecventă de intensificare și dezvoltare a cooperării vamale internaționale prin stabilirea și dezvoltarea relațiilor internaționale, ca parte componentă importantă a acțiunilor de consolidare a instituțiilor vamale și armonizării legislației vamale în contextul Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană.

La 23 iunie 2022, Consiliul Uniunii Europene a recunoscut perspectiva europeană a Republicii Moldova și a decis să-i acorde statutul de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană, fapt ce impune depunerea unui efort sporit în accelerarea proceselor de armonizare aprofundată a legislației naționale, inclusiv vamale.

Un pas important în acest sens a fost adoptarea noului Cod vamal nr.95/2021, pus în aplicare din 01.01.2024, obiectivul căruia a fost uniformizarea și armonizarea legislației vamale.

În continuare, pentru a asigura o armonizare deplină a legislației vamale se impune necesitatea elaborării cadrului normativ, ce ar asigura punerea în practică a tuturor conceptelor și mecanismelor prevăzute în legislația UE, prin facilitarea dezvoltării în continuare a comerțului internațional, în special cu Uniunea Europeană, prin simplificarea și standardizarea proceselor în domeniul vamal.

Reglementarea juridică a Instituției de Agent Economic Autorizat – AEO, este un domeniu de interes major pentru legislația vamală a Republicii Moldova și pentru mediul de afaceri în general, prin preluarea practicilor de simplificarea procedurii de eliberare, suspendare, retragere, modificare și anulare a autorizației AEO prin intermediul sistemului informațional de gestionare a autorizației AEO.

De-a lungul anilor, reglementarea juridică a instituției AEO a evoluat în concordanță cu schimbările din mediul global de afaceri și cu amenințările la adresa securității și siguranței informaționale.

Programul AEO (Authorised Economic Operator) reprezintă o instituție ce ilustrează o colaborare între autoritățile vamale și agenții economici, care doresc să respecte în mod voluntar reglementările vamale. Acest parteneriat are ca scop asigurarea securității mărfurilor în cadrul comerțului internațional și promovarea unei cooperări eficiente cu autoritățile vamale, ceea ce semnifică un program prin care un agent economic, participant al lanțului logistic, având parteneri peste hotare și o afacere locală, respectând legislația în vigoare și condițiile pentru acordarea acestui statut, se bucură de anumite înlesniri și facilități în momentul trecerii frontierei vamale și realizării procedurilor vamale de vămuire a mărfurilor, prin reducerea timpului de așteptare în punctele de trecere a frontierei de stat, prin amânarea achitării drepturilor de import-export pe un termen de 30 zile, aplicarea procedurilor simplificate de declarare a mărfurilor etc.

Statutul de AEO se acordă de Serviciul Vamal prin eliberarea unei autorizații, după consultarea cu alte autorități competente și face obiectul unei monitorizări pe parcursul realizării operațiunilor de import-export.

Conform art.36 alin.(3) Cod Vamal al Republicii Moldova, Statutul de AEO cuprinde următoarele tipuri de autorizații:

-Autorizație AEO pentru simplificări vamale (AEOC), este acordată agenților economici care pot beneficia de o reducere a frecvenței controalelor fizice și a verificărilor documentare inclusiv proceduri simplificate de declarare a mărfurilor;

-Autorizație AEO pentru securitate și siguranță (AEOS), acordată agenților economici care pot beneficia de dreptul la facilități în materie de securitate și siguranță.

Autoritatea vamală acordă, pe baza criteriilor prevăzute de art.38-43 Cod Vamal și dacă este necesar după consultarea altor autorități competente, statutul de Operator Economic Autorizat oricărui agent economic înregistrat în Republica Moldova. Programul AEO este deschis tuturor operatorilor economici, inclusiv companiilor mici și mijlocii, indiferent de rolul acestora în lanțul de aprovizionare internațional.

Statutul de agent economic autorizat se acordă pe baza următoarelor criterii:

-conformitatea în ceea ce privește respectarea reglementărilor vamale;

-solvabilitatea financiară;

-standardele practice de competență și calificările profesionale (AEOC);

-garantarea securității și siguranței lanțului de aprovizionare internațional (AEOS)

Din analiza avantajelor și beneficiilor, Statutul de Agent Economic Autorizat (AEO) aduce o serie de beneficii semnificative în procesul de desfășurare a operațiunilor comerciale și vamale și anume:

1. Reducerea numărului de controale vamale și anume unul dintre cele mai notabile avantaje ale Statutului AEO este faptul că acești agenți economici sunt supuși unui număr mai redus de acțiuni de control vamal. Aceasta se datorează punctajului de risc scăzut acordat AEO de către autoritățile vamale, ceea ce îi diferențiază de ceilalți agenți economici.

2. Tratament prioritar la autorizarea trecerii frontierei vamale și la acțiuni de control vamal al mărfurilor. Acest lucru determină o procesare mai rapidă a mărfurilor în comparație cu alți agenți economici, care nu au statut de AEO.

În lumina contextului actual, se constată o situație deosebit de gravă la frontierele internaționale în ceea ce privește transportul de mărfuri, unde timpul de așteptare la punctele vamale durează până la 7 zile, în vederea perfectării actelor vamale și a procedurilor de verificare.

3. Autorizarea trecerii frontierelor vamale în regim prioritar – măr-

furile aparținând sau fiind transportate de AEO, beneficiază de acces prioritar la punctele de control vamal.

4. Prelungirea termenului de plată a drepturilor de import-export – AEO beneficiază de o facilitate fiscală semnificativă, cunoscută sub numele de „vacanță fiscală". Aceasta permite AEO să achite obligația vamală în termen de 30 zile calendaristice de la validarea declarației vamale, comparativ cu plata prealabilă a datoriei vamale necesare altor agenți economici.

5. Reducerea setului de acte și informații necesare la vămuirea mărfurilor. AEO beneficiază de o reducere a cerințelor de raportare, inclusiv în ceea ce privește declararea valorii în vamă, eliminând necesitatea completării și prezentării acestor acte.

6. Facilitarea accesului la proceduri simplificate de vămuire a mărfurilor. Deținătorii de statut AEO pot utiliza procedurile simplificate de vămuire, precum și vămuirea mărfurilor la domiciliu, fără a fi necesară o autorizare separată, deoarece cerințele de autorizare coincid.

7. Posibilitatea de a alege locul controlului vamal. AEO are dreptul de a solicita efectuarea acțiunilor de control vamal în locuri diferite, în funcție de locul de aflare a mărfurilor.

8. Dreptul de a utiliza logo-ul AEO. Agenții economici cu statut AEO au permisiunea de a folosi logo-ul AEO în documentele comerciale, determinând astfel calitatea de AEO. Conform art.17 Cod Vamal al Republicii Moldova, Serviciul Vamal acordă simplificări și facilități care decurg din statutul de AEO persoanelor stabilite în țări sau pe teritorii din afara Republicii Moldova, care îndeplinesc condițiile și respectă obligațiile definite în legislația relevantă a țărilor sau teritoriilor respective în măsura în care aceste condiții și obligații sunt recunoscute de Republica Moldova ca fiind echivalente celor impuse AEO stabiliți pe teritoriul vamal al Republicii Moldova.

Această acordare de simplificări și facilități se bazează pe principiul reciprocității în temeiul unui acord internațional la care Republica Moldova este parte sau pe legislația în domeniul politicilor comerciale.

Menținerea statutului de Agent Economic Autorizat (AEO) implică respectarea și îndeplinirea unor cerințe specifice stabilite de legislația vamală. Din analiza prevederilor Secțiunii a 4-a a Codului Vamal al Republicii Moldova, identificăm următoarele aspecte importante pe care un agent economic ar trebui să le urmeze pentru menținerea standardelor practice de competență și calificare profesională precum și standardelor de securitate și siguranță:

- conformitatea continuă: Un agent economic trebuie în continuu să respecte criteriile și standardele stabilite pentru obținerea statutului de AEO prin evaluarea și actualizarea constantă a procedurilor și sistemelor interne;

- colaborarea cu autoritățile vamale: Este esențial să existe o colaborare strânsă și deschisă cu autoritățile vamale. Comunicarea și schimbul de informații transparente contribuie la menținerea unui mediu de încredere între agentul economic și autoritățile vamale;

- implementarea măsurilor de securitate: Un aspect crucial al statutului AEO este angajamentul față de securitatea lanțului de aprovizionare. Agentul economic urmează să implementeze și să mențină măsurile de securitate adecvate, pentru a preveni și gestiona riscurile;

- formarea continuă a personalului: Este important ca personalul implicat în operațiunile legate de activitatea Operatorului Economic Autorizat să fie la curent cu schimbările legislative și să fie calificat în implementarea procedurilor și practicilor actualizate. Formarea continuă asigură respectarea standardelor și procedurilor;

- participarea la auditul și evaluările periodice: Autoritățile vamale efectuează controlul periodic, pentru a verifica conformitatea cu cerințele AEO. Agentul economic urmează să fie pregătit să coopereze și să furnizeze informațiile necesare;

- gestionarea strictă a sistemelor de evidență a documentelor: Păstrarea și gestionarea corectă și actualizată a actelor este crucială în menținerea statutului de AEO. Este important să se monitorizeze și să se actualizeze în mod regulat documentele necesare, pentru a evita problemele legate de conformitate;

- responsabilitatea socială și de mediu: Un agent economic poate consolida statutul său AEO prin abordarea responsabilității sociale și de mediu. Respectarea normelor privind protecția mediului și implicarea în comunitate, sporește încrederea și reputația în rândul partenerilor și a autorităților statului.

Prin abordarea atentă și riguroasă a acestor aspecte, un agent economic poate consolida și menține cu succes statutul de Agent Economic Autorizat și să continue să beneficieze de avantajele și procedurile simplificate în domeniul comerțului exterior.

În Uniunea Europeană a fost implementat programul AEO, cunoscut sub numele de „Authorised Economic Operator”. Acest program are scopul de a consolida lanțurile de aprovizionare și de a facilita comerțul cu statele membre ale UE. Beneficiile includ proceduri vamale simplificate și acces la facilități vamale speciale.

Rolul agenților economici cu statut de Operator Economic Autorizat (AEO) în comerțul internațional este esențial și complex, având în vedere că aceste entități sunt considerate ca fiind în centrul securității și eficienței lanțurilor de aprovizionare globală. Conceptul de AEO a fost dezvoltat ca parte a eforturilor internaționale de a facilita comerțul și de a întări securitatea frontierelor, oferind un cadru recunoscut de fiabilitate pentru companiile care interacționează frecvent cu autoritățile vamale.

Agenții economici cu statut de AEO sunt recunoscuți pentru implementarea standardelor ridicate de securitate în activitățile lor, stabilind măsuri riguroase pentru monitorizarea și controlul fluxurilor de mărfuri. Această conduită nu doar că previne riscurile asociate cu activitățile ilicite, cum ar fi contrabanda sau terorismul, ci și asigură integritatea încărcăturilor și contribuie la securitatea națională și globală.

Pe lângă aspectul de securitate, statutul de AEO este sinonim cu eficiența procesuală în comerțul internațional. Această recunoaștere presupune și o responsabilitate mai mare în lanțurile de aprovizionare, cu o îmbunătățire a timpului de tranzit și o capacitate sporită de a răspunde rapid la cerințele pieții. În consecință, companiile AEO pot să-și consolideze poziția pe piață și să exploreze noi oportunități comerciale cu un avantaj competitiv clar.

În relația cu autoritățile vamale, companiile AEO sunt asociate cu parteneri de încredere, ceea ce înseamnă un grad mai înalt de transparență și cooperare. Acest statut presupune și o conformitate sporită cu legislația vamală, care este complexă și în continuă schimbare. Prin urmare, companiile AEO contribuie la un mediu de afaceri mai stabil și la o predictibilitate sporită în relațiile comerciale internaționale.

Recunoașterea internațională a statutului de AEO este amplificată prin acorduri de recunoaștere mutuală, care facilitează comerțul transfrontalier și consolidează lanțurile de aprovizionare globale. Aceste acorduri, care implică blocuri economice majore și diverse țări, permit companiilor AEO să acționeze ca vectori ai securității și eficienței în comerțul mondial, promovând un standard de excelență și de fiabilitate.

Începând cu data de 1 noiembrie 2022, a fost aplicat programul de recunoaștere reciprocă a Operatorilor Economici Autorizați (AEO) între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Acest eveniment de mare amploare a adus cu sine oportunități semnificative pentru întreprinderile din Republica Moldova, care acum pot beneficia de avantajele AEO în cadrul relațiilor comerciale cu țările Uniunii Europene. Acest program de recunoaștere include facilități vamale îmbunătățite, reducerea timpului

de procesare la frontieră și o creștere a competitivității pe piața europeană. Este un pas semnificativ către consolidarea relațiilor comerciale și de cooperare dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană și aduce beneficii tangibile, atât pentru mediul de afaceri, cât și pentru economia în ansamblu. Recunoașterea reciprocă a Operatorilor Economici Autorizați a adus beneficii majore pentru agenții economici din țară, care sunt mai aproape de atingerea unor noi praguri importante în lanțul de aprovizionare mondial, fapt care stârnește emoții pozitive pentru țara noastră și pentru parcursul european.

Statutul de AEO reprezintă un instrument indispensabil pentru promovarea comerțului internațional și pentru îmbunătățirea cooperării dintre mediul de afaceri și autoritățile vamale. Prin reducerea măsurilor administrative și a costurilor asociate cu procedurile vamale, AEO permite companiilor să aloce mai multe resurse pentru inovare, dezvoltare și expansiune pe piețele internaționale.

Pe măsură ce economia globală continuă să se extindă, iar comerțul internațional devine tot mai complex, statutul de AEO rămâne un instrument de colaborare pentru autoritățile vamale și mediul de afaceri. AEO nu doar simplifică procedurile vamale, ci și consolidează parteneriatele comerciale, creând un mediu favorabil pentru creșterea economică și dezvoltarea durabilă la nivel global. Prin intermediul acestui statut, se poate contribui la sporirea eficienței lanțurilor de aprovizionare, la reducerea costurilor operaționale și la promovarea unei abordări mai cooperante, orientate către viitor în comerțul internațional.

Dezvoltarea sistemului AEO în Republica Moldova reprezintă o etapă de bază în eforturile de modernizare și facilitare a comerțului internațional. AEO este un program ce oferă beneficii semnificative atât agenților economici, cât și autorităților vamale, prin simplificarea procedurilor de import-export, reducerea timpului de perfectare a actelor vamale, costurilor și creșterea securității lanțului de aprovizionare.

Perspectivele de dezvoltare a sistemului AEO în Republica Moldova sunt promițătoare.

Prin intermediul acestui sistem, se crează un mediu mai atractiv pentru investiții și stimularea creșterii economice, consolidând poziția țării ca teritoriu regional pentru comerțul internațional. În plus, colaborarea între sectorul public și cel privat este esențial pentru optimizarea proceselor de control vamal, procedurilor vamale de vămuire și pentru dezvoltarea unei infrastructuri adecvate în punctele de trecere a frontierei. În această ordine de idei, este necesară consolidarea capacităților

autorităților vamale implicate în implementarea programelor naționale de Operatori Economici Autorizați (AEO), pentru a asigura o mai bună înțelegere a obiectivelor și standardelor de securitate, evaluarea nivelului de siguranță al lanțului valoric al companiilor care solicită autorizații AEO, precum și monitorizarea performanțelor acestora pe întreaga durată a statutului de AEO activ.

Republica Moldova a obținut rezultate remarcabile în implementarea programului AEO. Procesele operaționale naționale de autorizare, monitorizare, acordarea de beneficii și simplificări pentru operatorii economici autorizați sunt compatibile cu cadrul legislativ al Uniunii Europene, demonstrând angajamentul țării noastre pentru integrarea în sistemele vamale europene.

Referințe:

1. MOLDOVAN, A.T. Drept Vamal. București, Editura CHBeck, 2016;
2. Ghidul procedurilor vamale în comerțul cu Uniunea Europeană. Project Group International, EUU Business, 2018;
3. Codul Vamal al Republicii Moldova nr.95/2021, Secțiunea a 4-a „Operatorul economic autorizat”;
4. Hotărârea Guvernului nr.92/2023 cu privire la punerea în aplicare a Codului Vamal nr.95/2021, Secțiunea a 3-a „Operator economic autorizat”;
5. Ordinul Serviciului Vamal nr.481-O/05.12.2023 cu privire la aprobarea Normelor metodologice privind modul de verificare a criteriilor de autorizare a solicitanților și titularilor autorizației de operator economic autorizat;
6. Ghidul privind Operatorii economici autorizați nr.TAXUD/B2/047/20177-Rev. 6, elaborat de către DG-TAXUD (Comisia Europeană);
7. Decizia Subcomitetului Vamal UE-Republica Moldova, nr.01/2022 privind recunoașterea reciprocă a Programului Republicii Moldova privind operatorii economici autorizați și a programului Uniunii Europene privind operatorii economici autorizați (în vigoare de la 1 noiembrie 2022).

DREPTURILE ȘI OBLIGAȚIILE FUNCȚIONARILOR PUBLICI

Liliana ȚURCAN
doctor în drept
Email: liliana.turcan@usm.md
ORCID ID: 0000-0002-4070-2731
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 351.087 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.17

***Rezumat**: Drepturile și obligațiile funcționarului public reprezintă elementul de bază al statutului său juridic. În acest studiu sunt examinate drepturile și obligațiile funcționarilor publici stabilite de cadrul legal al Republicii Moldova, dar și criteriile de clasificare ale acestora. Totodată, sunt reflectate opiniile doctrinarilor referitoare la acest subiect. Se face o delimitare dintre drepturile și obligațiile funcționarilor publici în sens restrâns și cele ale demnitarilor. Sunt reflectate și unele aspecte de drept comparat privitoare la drepturile și obligațiile funcționarilor publici.*

***Cuvinte cheie:** drepturi, obligații, funcționar public, demnitar.*

***Abstract**: The rights and obligations of the civil servant are the basic element of his legal status. In this study the rights and obligations of civil servants established by the legal framework of the Republic of Moldova are examined, as well as their classification criteria. At the same time, the opinions of the doctrinaires on this subject are reflected. A distinction is made between the rights and obligations of civil servants in a narrow sense and those of dignitaries. Some aspects of comparative law regarding the rights and obligations of civil servants are also reflected.*

***Keywords:** rights, duties, civil servant, dignitary.*

Drepturile și obligațiile funcționarului public reprezintă elementul de bază al statutului său juridic, deoarece prin intermediul acestora are loc realizarea în practică a competenței autorității publice, fiind asigurată satisfacerea interesului public în regim de putere publică.

Examinarea drepturilor și obligațiilor funcționarilor publici nu constituie un subiect nou de cercetare. Totuși, actualitatea acestui subiect este evidentă, dacă luăm în considerație rolul vital al persoanelor

care activează în sectorul public în contextul provocărilor din ultimul deceniu (pandemie, războiul la hotarele țării, crize social-economice etc.). Funcționarii publici își desfășoară atribuțiile în regim de putere publică, ceea ce presupune luarea deciziilor, dar și posiblitatea de a se impune cu forța juridică obligatorie în raporturile cu persoanele fizice sau juridice. Cunoașterea și înțelegerea corectă a acestor drepturi și obligații este esențială, deoarece are ca efect evitarea abuzurilor în sectorul public. În alți termeni, particularii trebuie să cunoască limitele de activitate ale funcționarilor publici, în caz contrar, aceste limite fiind depășite, cetățenii să poată să conteste în instanța de judecată acțiunile ilegale ale reprezentanților puterii publice.

Pe de altă parte, dezvoltarea rapidă a relațiilor sociale duce la modificări inevitabile în schimbarea statutului funcționarilor publici. Cercul drepturilor și obligațiilor funcționarilor publici poate fi completat sau modificat, și ca urmare a examinării bunelor practici din țările cu tradiții democratice mai vechi.

În ansamblul lor, drepturile și obligațiile constituie suportul legal al autorității și prestigiului funcționarului public, fiind asigurate și garantate de stat prin mijloace juridice, de natură materială, civilă, administrativă și chiar penală [1, p.111].

În literatura de specialitate se înaintează teza potrivit căreia conținutul statutului juridic al funcționarului public se determină pornind de la: a) *drepturile și obligațiile atribuite tuturor cetățenilor din stat, inclusiv funcționarilor publici* și b) *drepturile și obligațiile de serviciu.* Astfel, spre deosebire de alți cetățeni, funcționarii publici pot fi limitați în unele drepturi și libertăți, garantate de Constituție, ca de exemplu: dreptul de apartenență la un partid. Aceste limitări se admit în cazul în care „sunt dictate de interesele funcționării normale a serviciului public" [2, p.145].

Într-o altă opinie de referință, unul dintre elementele care conferă identitate fucnționarului public în raport cu salariatul este faptul că acestuia îi revin două categorii de îndatoriri: *cele legate de viața sa privată și cele care privesc exercitarea funcției, a serviciului, sau, altfel spus, viața profesională a funcționarului public.* Îndatoririle care privesc viața privată sunt comune atât titularilor de funcții publice, cât și celor care dețin demnități publice în stat. La baza lor se află faptul că funcționarilor publici nu le este îngăduit să facă orice în viața lor privată dacă acțiunile întreprinse ar fi de natură să afecteze demnitatea și prestigiul, nu doar ale funcționarilor ca persoane, ci și ale funcției pe care o exercită și ale instituției în care-și desfășoară activitatea. De aceea, aceste îndatoriri

care privesc moralitatea funcționarilor, se cicrumscriu sferei care constituie deontologia funcționarilor, înțeleasă ca ansamblu de norme morale care configurează etica specifică unei funcții sau profesii [3, p.324].

La rândul lor, drepturile și obligațiile de serviciu ale funcționarilor publici pot fi separate, după cercul de subiecte cărora le pot fi atribuite, în două mari categorii: d*repturi și obligații cu caracter general,* pe care le au toți funcționarii publici și *drepturi și obligații speciale*, pe care le au numai anumite categorii de funcționari publici.

Cînd spunem „toți funcționarii publici" avem în vedere sensul larg al noțiunii care cuprinde toți funcționarii care activează în sectorul public. Însă, este important să facem delimitare între *funcționarii publici propiu-ziși (funcționari publici în sens restrâns)*, statutul cărora este reglementat de Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr.158 din 04.07.2008 [4] și *persoanele care exercită funcții de demnitate publică* sau *demnitarii*, statutul cărora este reglementat de Legea Republicii Moldova cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010 [5].

Funcționarii publici în sens restrâns mai pot fi numiți *funcționari de carieră* deoarece au dreptul „să beneficieze de *stabilitate în funcţia* publică deţinută, precum şi de *dreptul de a fi promovat* într-o funcţie publică superioară", potrivit art.14 din Legea nr.158/2008. Demnitarii, însă, ocupă funcția publică, de regulă, pe o perioadă limitată, prin mandat obținut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire.

Cariera reprezintă evoluția profesională a unui funcționar din momentul numirii într-o funcție publică și până la momentul în care își încetează activitatea profesională.

Dreptul la carieră semnifică dreptul funcționarului de a avansa în cadrul categoriei din care face parte până la cel mai înalt nivel. Promovarea se face în funcție de mai multe criterii: competența profesională, randamentul activității desfășurate și a conduitei de serviciu, implicarea activă și determinarea în realizarea sarcinilor autorității publice etc.

În general, *sistemul de carieră* este specific țărilor parlamentare sau mixte, pe când în republicile prezidențiale întâlnim așa-numitul *spoils system (sistem de trofee),* care presupune că schimbarea președintelui țării duce la schimbarea atât a administrației prezidențiale, cât și a funcționarilor simpli.

Una din caracteristicile de bază a sistemului de carieră, prezent în mai multe state democratice, inclusiv Republica Moldova, este stabili-

tatea. Stabilitatea reprezintă o consecință logică a continuității funcției publice și totodată oferă o garanție de siguranță pentru funcționarul public, un mijloc de protecție împotriva unor eventuale concedieri în cazul în care au loc schimbări în rândul guvernanților.

Drepturile și obligațiile generale ale funcționarilor publici de carieră sunt cuprinse în Capitolul IV Secțiunea 1 și 2 din Legea nr.158/2008, iar drepturile și obligațiile generale ale demnitarilor le găsim în Capitolul II din Legea nr.199/2010. Cât privește *drepturile și obligațiile speciale* atribuite unor categorii de funcționari publici, acestea le găsim în legi speciale. Spre exemplu, judecătorii cad sub incidența Legii nr.199/2010 (*a se vedea*: anexa la această Lege). Însă drepturile și obligațiile speciale ale acestei categorii de demnitari le găsim în Capitolul IV „Drepturile și obligațiile judecătorilor" din Legea Republicii Moldova cu privire la statutul judecătorului, nr.544 din 20.07.1995 [6].

În literatura de specialitate găsim și delimitarea dintre drepturile și obligațiile care privesc *situația personală a funcționarului* (salarizare, concediu, protecție socială), pe de-o parte, și *drepturi și îndatoriri specifice funcției publice deținute*, indiferent de titular, pe de altă parte [1, p.111].

Legea nr.158/2008, spre exemplu, prevede așa drepturi personale ca: dreptul la salarizare (art.14 lit.(d), art.39), garanții sociale (art.42), dreptul la cocediu (art.43). Cat privește drepturile personale ale demnitarilor, acestea le găsim în Legea nr.199/2010, ca de exemplu: dreptul la salarizare (art.14), dreptul la concediu (art.15), garanții sociale în legătură cu exercitarea mandatului (art.17), garantarea serviciului precedent (art.18), dreptul la pensie (art.20) ș.a.

Cu referire la dreptul de salarizare, subliniem că între retribuția cuvenită funcționarului public și cea cuvenită salariatului există atât elemente comune, dar și diferențe. Spre deosebire de situația salariatului, care își negociază împreună cu angajatorul salariul, în cazul funcționarului public salariul nu este negociat. El se stabilește *ope legis*, în mod general și impersonal prin lege... [3, p.319].

Ca exemplu de *drepturi specifice funcției publice deținute*, *indiferent de titular,* putem da: *să* examineze probleme şi să ia decizii în limitele competenţei sale (art.14 lit (a) din Legea nr.158/2008); să solicite, în limitele competenţei sale, şi să primească informaţia necesară de la alte autorităţi publice, precum şi de la persoane fizice şi juridice, indiferent de tipul de proprietate şi forma lor juridică de organizare (art.14 lit.(b) din Legea nr.158/2008); să-şi cunoască drepturile şi atribuţiile stipulate în fişa postului (art.14 lit.(c) din Legea nr.158/2008).

Pe lângă *drepturile individuale*, există și *drepturi de grup* ale funcționarilor publici care sunt recunoscute în majoritatea statelor contemporarne. Deptul la sindicalizare, asociație profesională liberă, negocierea colectivă, grevă etc. sunt deosebit de importante.

Dreptul la asociere în sindicate este grantat funcționarilor publici prin:

- Art.42 din Constituția Republicii Moldova [7], care stipulează: (1) Orice salariat are dreptul de a întemeia şi de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale. (2) Sindicatele se constituie şi îşi desfăşoară activitatea potrivit cu statutele lor, în condiţiile legii. Ele contribuie la apărarea intereselor profesionale, economice şi sociale ale salariaţilor.
- Art.17 din Legea nr.158/2008, care stabilește: (1) Dreptul funcţionarilor publici la asociere în sindicate este garantat. (2) Funcţionarii publici pot, în mod liber, să întemeieze organizaţii sindicale şi să adere la ele.(3) Funcţionarii publici se pot asocia în organizaţii profesionale sau în alte organizaţii care au drept scop reprezentarea şi protejarea intereselor profesionale.

Din perspectiva europeană, subliniem că dreptul de afiliere în sindicate este un drept fundamental garantat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului [8]. Art.11 din Convenție instituie libertatea oricărei persoane de întrunire pașnică și de asociere având inclusiv dreptul de a constitui sindicate și de a se afilia la sindicate pentru apărare intereselor sale. Exercitarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrîngeri decît acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea naţională, siguranţa publică, apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor, protejarea sănătăţii sau a moralei ori pentru protecţia drepturilor şi libertăţilor altora. Prezentul articol nu interzice ca restrîngeri legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forţelor armate, ai poliţiei sau ai administraţiei de stat.

Cât privește un alt drept colectiv, *dreptul la grevă*, acesta este prevăzut de:

- Art.45 din Constituția Republicii Moldova care prevede: (1) Dreptul la grevă este recunoscut. Grevele pot fi declanşate numai în scopul apărării intereselor profesionale cu caracter economic şi social ale salariaţilor. (2) Legea stabileşte condiţiile de exercitare a dreptului la grevă, precum şi răspunderea pentru declanşarea nelegitimă a grevelor.
- Art.21 din Legea 158/2008, care stipulează: (1) Funcționarilor publici le este recunoscut dreptul la grevă în conformitate cu legislația. (2) Funcționarilor publici le este interzis să participe la grevele care dereglează funcționarea autorității publice de a cărei activitate depinde asigurarea societății cu bunuri și servicii de importanță vitală.

În esență, dreptul la grevă reprezintă un drept fundamental al salariaților, consacrat de Constituție pentru apărarea intereselor profesionale, economice și sociale ale acestora. Nimic nu oprește ca statutele speciale să nu recunoască un asemenea drept, din anumite considerente ce țin, de regulă, de necesitatea asigurării continuității unui serviciu public [9, p.346].

Din perspectiva europeană, subliniem că în toate țările Uniunii Europene dreptul la grevă este supus unor restricții ce derivă din principiul continuității serviciului public. În unele state (Grecia, Franța, Spania, Italia) dreptul la grevă nu este recunoscut pentru anumite categorii de funcționari, cum ar fi funcționarii din poliție, funcționarii militari, funcționarii din administrația penitenciarilor, pe când în alte țări (Belgia, Danemarca, Germania și Portugalia), dreptul la grevă este interzis tuturor funcționarilor în sens restrâns.

Cu referire la *coraportul dintre drepturile și obligațiile funcționarilor publici*, se impun mai multe precizări.

Pentru început, menționăm că drepturile și obligațiile funcționarului public se află într-o legătură foarte strânsă. În doctrină se subliniază că „raportul de funcție, sub aspectul naturii juridice, rămâne un *raport juridic complex, cu drepturi și obligații reciproce* între subiectele participante, între care și funcționarul" [10, p.653].

Într-o viziune mai nuanțată se apreciază că „în realitatea juridică nu există drepturi și obligații independente unele de celelalte. Fiecărui drept îi corespunde o obligație corelativă și fiecare obligație se naște la rândul ei dintr-un drept" [11, p.140]. De exemplu, potrivit art.20 din Legea nr.158/2008, *dreptului* funcționarilor publici de a fi protejați prin lege în exercițiul atribuțiilor îi corespunde *obligația* corelativă a autorității publice de a asigura protecţia funcţionarului public şi a membrilor familiei lui împotriva ameninţărilor, violenţelor, faptelor de ultraj cărora le-ar putea fi victimă în exerciţiul funcţiei publice sau în legătură cu aceasta. Pentru garantarea acestui drept, autoritatea publică va solicita sprijinul organelor abilitate, potrivit legii. Mai mult ca atât, autoritatea publică este obligată să îl despăgubească pe funcţionarul public în situaţia în care acesta a suferit un prejudiciu material şi/sau moral în legătură cu îndeplinirea atribuţiilor de serviciu.

Majoritatea drepturilor funcționarului public *nu au caracter absolut, ele fiind limitate prin careva obligații*. Asta deoarece funcționarul acționează în sectorul public, nu în cel privat, respectiv acțiunile lui sunt desfășurate nu din nume propriu, ci din numele statului.

De exemplu, *libertatea de exprimare* poate fi limitată în cazul funcționarilor publici. Cu referire la libertatea la exprimare, Convenția Europeană a Drepturilor Omului stabilește în art.10 alin.2 că „Exercitarea acestor libertăţi ce comportă îndatoriri şi responsabilităţi poate fi supusă unor formalităţi, condiţii, restrângeri sau sancţiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea naţională, integritatea teritorială sau siguranţa publică, apărarea ordinii şi prevenirea infracţiunilor, protecţia sănătăţii, a moralei, a reputaţiei sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informaţiilor confidenţiale sau pentru a garanta autoritatea şi imparţialitatea puterii judecătoreşti".

Articolul 32 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova stabilește că „Oricărui cetăţean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum şi libertatea exprimării în public prin cuvînt, imagine sau prin alt mijloc posibil", iar potrivit art.15 alin.(1) din Legea nr.158/2008 „Dreptul la opinie al funcţionarului public este garantat".

Deși garantat, dreptul la opinie a funcționarului public este limitat prin:

- obligația, în cazul în care participa la activităţi sau dezbateri publice, de a face cunoscut faptul că opinia exprimată nu reprezintă punctul de vedere oficial al autorităţii publice în cadrul căreia îşi desfăşoară activitatea (a se vedea. Art.15 alin.(3) din Legea nr.158/2008);

- în timpul exercitării atribuţiilor, obligația de a se abţine de la exprimarea sau manifestarea publică a preferinţelor politice şi favorizarea vreunui partid politic sau vreunei organizaţii social-politice (a se vedea: art.15 alin.(4) din Legea nr.158/2008);

- obligația de a păstra, secretul de stat, precum şi confidenţialitatea în legătură cu faptele, informaţiile sau documentele de care ia cunoştinţă în exerciţiul funcţiei publice, cu excepţia informaţiilor considerate de interes public (a se vedea: art.22 alin.(1) lit.e)).

Mai mult ca atât, și în afara serviciului, funcționarul public are îndatorirea să respecte o obligație de măsură, de rezervă, să-și impună un autocontrol în exprimarea opiniilor sale, astfel înât să nu pună în pericol imaginea proprie și a instituției în care lucrează [3, p.316].

O altă precizare care se impune este *că unele drepturi sunt în același timp și obligații.* De exemplu, participarea la activitățile de formare și dezvoltare profesională continuă constituie un drept al funcționarului public, potrivit art.14 lit.(h) din Legea nr.158/2008 și, totodată, o obligație, potrivit art.21 alin.1 lit.(h) din aceeași Lege.

Perfecționarea profesională se află în strânsă legătură cu un concept utilizat în prezent și anume *meritocrația,* care evocă o doctrină populară, potrivit căreia accesul la putere își găsește legitimitate în meritele rezultate din eforturi recunoscute prin studii educaționale sau pe piața muncii [3, p.331].

Unele acțiuni ale funcționarului public, *deși sunt prezentate de legislator ca drepturi, pot fi considerate în același timp și obligații.* Ca exemplu în acest sens putem da dreptul funcționarului public de a examina probleme şi de a lua decizii în limitele competenţei sale, prevăzut de art.14 lit.a) din Legea nr.158/2008.

Cât privește *specificul drepturilor funcționarilor publici*, în literatura de specialitate au fost formulate următoarele precizări cu caracter general-valabil în orice sector al administrației publice:

- Cercul drepturilor funcționarilor publici în toate statele este mai mic decât cel al obligațiilor. Acest fenomen își are explicația sa: funcționarul public întotdeauna a fost privit ca un servitor al statului, acesta din urmă stabilindu-i un șir de restricții și obligațiuni.

- exercitarea acestor drepturi se face în limitele competenței legale ce revine autorității din care face parte funcționarul public.

- drepturile au un caracter obiectiv, „decurgând din norme și aparținând funcției și nu funcționarului. Aceste drepturi, ca de altfel și obligațiile unui funcționar public, sunt determinate pe cale generală, impersonală și imperativă și au un caracter obiectiv, adică sunt „legate" de funcția publică în cauză și nu de funcționarul public, ele fiind aceleași pentru orice persoană care deține aceeași funcție publică" [1, p110].

Cu referire la *obligațiile funcționarului public*, ținem să precizăm că acestea nu trebuie să se limiteze doar la îndatoririle prevăzute de normele juridice. Mai există și obligațiuni cu caracter moral, care deseori au o importanță nu mai mică. Orșicare funcționar public trebuie să prezinte un exemplu pentru întreaga societate fie la serviciu, fie în afara lui. Funcționarul public ni-l dorim să fie, în primul rând un om civilizat, receptiv și plin de solicitudine față de nevoile colectivului [12, p.1].

Normele ce reglementează statutul juridic al funcționarilor publici, inclusiv cercul drepturilor și obligațiilor acestora, pot fi supuse unor modificări sau completări, în funcție de schimbările sau necesitățile sociale. De exemplu, în varianta sa inițială, Legea nr.158/2008 nu prevedea dreptul funcționarului public stipulat în art.14 lit.g) de a beneficia de egalitate de şanse şi de tratament între bărbaţi şi femei în ceea ce priveşte accesul la încadrare în funcţia publică, la procesul de dezvoltare profesională continuă şi la promovarea în funcţie. Acest drept a fost introdus în anul 2017.

Un alt exemplu care poate fi dat este completarea Legii 158/2008 cu prevederi ce țin de munca la domiciliu și munca la distanță. Astfel, articolul 19[1], introdus în 2022, stabilește: (1) Cu acordul scris al funcționarului public sau la cererea motivată a acestuia, conducătorul autorității publice poate stabili, din motive întemeiate, realizarea muncii la domiciliu sau la distanță. (2) Particularitățile muncii la domiciliu sau la distanță pot fi prevăzute în fișa postului, regulamentul intern sau în alt act administrativ al conducătorului autorității publice.

În concluzie, menționăm că cercul drepturilor și obligațiilor funcționarilor publici, determinat de legislația în vigoare a Republicii Moldova, în linii generale, este similar celui prevăzut de normele altor state democratice. Totuși, eficiența și succesul autorităților publice depinde nu doar de existența normelor ce reglementează statutul funcționarilor publici, ci și de faptul cum sunt aplicate aceste norme în practică, dacă sunt înțelese corect, sau dacă sunt utilizate ca mijloc de potențiale abuzuri împotriva cetățenilor.

Referințe:

1. PREDA, M., Drept administrativ. Partea generală, Editura Lumina Lex, București, 2006.
2. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М., Административное право, Издательство: Зерцало, ТЕИС, Москва, 1996.
3. VEDINAȘ, V., Drept administrativ, Editura Universul Juridic, București, 2022.
4. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr.158 din 04.07.2008// Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 230-232 din 23.12.2008.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, nr.199 din 16.07.2010//Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.194-196 din 05.10.2010.
6. Legea Republicii Moldova cu privire la statutul judecătorului, nr.544 din 20.07.1995//Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.15-17 din 22.01.2013.
7. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.78/140 din 29.03.2016.
8. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron , accesat la 01.12.2024.
9. APOSTOL, TOFAN, D., Drept administrativ, Volumul 1, Ediția 5, Editura C.H. Beck, București, 2020.
10. IORGOCAN, A., Tratat de drept administrativ, vol.2, Editura Nemira, București, 1996.
11. GUCEAC, I., MOCANU, V., RUSU, V., NICHITA, R., CHISARI-LUNGU, O., CRECIUN, N., ANTOCI, A., IGNATIUC, T. *Drept administrativ. Manual.* – Chișinău: Blitz Poligraf, 2024.
12. PLATON, M., Funcționarul public: principii și norme comportamentale, Vol.1, Chișinău, 1995.

EMPOWERING REFUGEES IN THE DIGITAL ECONOMY: HUMAN RIGHTS PERSPECTIVES ON ONLINE LABOR MARKETS[11]

ABILITAREA REFUGIAȚILOR ÎN ECONOMIA DIGITALĂ: PERSPECTIVE ALE DREPTURILOR OMULUI ASUPRA MUNCII ONLINE

Mariana ROSCA
PhD
ORCID ID: 0000-0002-9731-7594
Email: roshcam@yahoo.com
Transilvania University of Brasov, Romania

CZU: 342.734:004-054.73 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.18

Summary: *This paper explores the transformative potential of the digital economy and the parallel rise of digital labor, emphasizing their implications for labor market dynamics and social inclusion. In an era marked by technological innovation and recurring global crises, digitalization has become an essential driver of economic competitiveness, institutional restructuring, and labor mobility. While these developments offer new opportunities for addressing skills shortages and enabling flexible forms of employment, they also raise critical concerns regarding equity and access, particularly for marginalized populations such as refugees. Refugees often face legal, institutional, and social barriers to formal employment, yet digital labor present novel avenues for their economic participation and empowerment. This article critically examines how digitalization can serve as mechanisms for inclusion, while also highlighting the human rights challenges that must be addressed to ensure that digital labor markets are equitable and accessible. By focusing on the intersection of digital labor and refugee rights, the article offers a rights-based framework for building inclusive digital economies that foster resilience, opportunity, and social justice.*

[11] This article has been elaborated with the financial support of the research project „@ Work: Resilient societies in the wake of persistent crises. A case study of Ukrainian women refugees` digital work", grant nr. 760132/18.09.2023", PNRR. Finanțat de Uniunea Europeană – UrmătoareaGenerațieUE. https://mfe.gov.ro/pnrr/, https://www.facebook.com/PNRROficial/

Keywords: *refugees, digital economy, human rights, decent work.*

Rezumat*: Această lucrare explorează potențialul transformator al economiei digitale și ascensiunea paralelă a forței de muncă digitale, subliniind implicațiile acestora pentru dinamica pieței muncii și incluziunea socială. Într-o eră marcată de inovația tehnologică și crize globale recurente, digitalizarea a devenit un factor esențial al competitivității economice, restructurării instituționale și mobilității forței de muncă. Deși aceste evoluții oferă noi oportunități pentru abordarea deficitului de competențe și pentru a permite forme flexibile de angajare, ele ridică, de asemenea, preocupări critice cu privire la echitate și acces, în special pentru populațiile marginalizate, cum ar fi refugiații. Refugiații se confruntă adesea cu bariere legale, instituționale și sociale în calea ocupării formale a forței de muncă, însă, forța de muncă digitală prezintă noi căi pentru participarea și emanciparea lor economică. Acest articol examinează critic modul în care digitalizarea poate servi drept mecanism de incluziune, subliniind, totodată, provocările legate de drepturile omului care trebuie abordate pentru a se asigura că piețele digitale ale muncii sunt echitabile și accesibile. Concentrându-se pe intersecția dintre forța de muncă digitală și drepturile refugiaților, articolul oferă un cadru bazat pe drepturi pentru construirea unor economii digitale incluzive care să promoveze reziliența, oportunitățile și justiția socială.*

Cuvinte-cheie: *refugiați, economie digitală, drepturile omului, muncă decentă.*

Introduction

The global economy, along with individual national markets, is undergoing profound and continuous transformations. These changes are driven by rapid technological advancements, shifting socioeconomic trends, and cyclical global crises. Events such as the COVID-19 pandemic and armed conflicts have exposed the vulnerabilities in traditional systems while simultaneously accelerating the expansion of digital infrastructure and digital economic models. These dynamics have created complex challenges that demand innovative, adaptable, and resilient solutions.

In this context, digitalization and technological integration have transitioned from being a strategic advantage to an essential prerequisite for economic competitiveness and sustainability. Countries and businesses alike are increasingly investing in digital capabilities to secure their positions in a rapidly evolving and interconnected global market. The digital economy, characterized by the centrality of data, automation, and digital platforms, has become the core engine of growth, innovation, and global economic restructuring. It not only redefines the production

and consumption of goods and services but it also transforms the value creation, labor mobilization, and institutional development.

Parallel to this digital shift is the rise of digital labor, referring to the forms of work enabled or mediated by digital technologies. This transformation is not merely technical, but structural, leading to new labor dynamics, reshaping skills requirements, and reinforcing global interdependencies. According to the World Economic Forum [1] and other leading authorities, digital labor has become indispensable in addressing emerging gaps in national and international labor markets, where demand is increasingly focused on skilled, adaptable, and digitally literate workers.

During this transition, however, important questions around equity, access, and rights come froward. Refugees, who frequently face legal, institutional, and social barriers to formal employment, represent an underemployed yet capable segment of the global workforce. The digital economy, and online labor platforms in particular, offer potential pathways for refugees´ inclusion, especially during periods of crisis when traditional employment structures may be disrupted. Digital tools can enable displaced individuals to maintain access to income, upskill, and participate in global talent pools regardless of their physical location.

Yet, the opportunities of digital inclusion for refugees must be balanced against the risks of exclusion, exploitation, and deepening inequalities. Without adequate legal protections, inclusive frameworks, and supportive policies, digital platforms may replicate or even intensify the structural disadvantages already faced by displaced populations.

This article explores the emergence and evolution of the digital economy and digital labor, focusing specifically on the implications for refugee labor market integration. It critically examines how digital platforms can serve as tools of empowerment for refugees, while also highlighting the human rights considerations necessary to ensure equitable, meaningful, and dignified participation in the digital age.

Emergence of the digital economy and digital labour

In recent years, the global economy, along with national macroeconomic and microeconomic systems, is undergoing a profound shift in its priorities and strategic approaches. Whereas industrial production and management of material resources were the primary drivers of economic growth in the 20th century, but the consumer demand and service-oriented models dominated the early 21st century. However, the present era is increasingly defined by the digital economy as a central engine of growth, innovation and development.

Today, economic competitiveness is largely assessed through the lens of digital advancement. Most contemporary solutions are evaluated based on their functionality, relevance and uptake of the digital economy, underlying the extent to which digitalization penetrates every aspect of economic and social life. In effect, the global economy has evolved into a predominantly digital economy, where innovation, data, and technological infrastructures set the foundations of both national economic strategies and global market integration.

According to the World Economic Forum, contemporary economies must prioritize adaptability and transformative capacity in order to effectively respond to emerging global economic and geopolitical challenges. Traditional economic models are increasingly less effective, as their capacity to deliver sustainable benefits diminishes in the face of rapid change. In this line, the recent studies underline the growing importance of the digitalization, projecting that approximately 70% of global value creation over the next decades will be driven by digital products and digital services [1]. An additional confirmation of this trend brings Xia, who argues that "the digital economy is recognized as a primary driver of economic growth and development in many advanced countries and is continually expanding due to its significant impact on economic and business activities" [2]. Due to the increasing importance of digital economy for the national and global markets, it is necessary to have a look back to its origins and evolution.

Therefore, the setting and uptake of the digital economy is many times conceptualized in terms of four distinct waves, each representing a progressive step in the integration and influence of digital technologies within the broader economic landscape. According to Wladawsky-Berger these stages provide a useful framework for understanding the deepening role of digitalization in shaping economic development [3] and consecutively of digital labour as well. Each of the four waves (with slight variations across different interpretations) is defined by the emergence of specific technological processes or innovations that have significantly influenced the broader trajectory of digitalization. Therefore, the first wave is characterized by the establishment of foundational infrastructure that enabled widespread access to internet and the dissemination of information. The second wave reflects the increased engagement of society in generating, sharing, and structuring data, marking a shift toward participatory digital ecosystems. The third wave is distinguished by the proliferation of messaging applications and social media platforms,

which transformed communication dynamics and expanded the scope of digital interactions. Finally, the fourth wave brings neural networks and information exchange grounded in neurotechnological principles. This phase is further marked by the rapid expansion of the Internet of Things (IoT), the exponential growth of big data, and the accelerated development of Artificial Intelligence technologies [3]. Consequently, all these waves share a common characteristic: the transformative change that is multidimensional and transversal in nature and exerts a broad impact across all segments of society. Rong put it in a nutshell arguing that "the shift from the industrial economy to a digital economy brings tremendous changes in terms of new production factors, new organizations, new models, and new contexts…" [4]. These developments have also significantly impacted the labor market, driving the appearance and increased demand for digital labor to address evolving skill requirements and mitigate persistent labor shortages. Besides these changes, the digital economy brings many benefits, such as the development of entirely new solutions, the modernization of traditional approaches, and the strategic application of digital technologies. These technologies not only streamline and automate processes but also serve as catalysts for innovation, now a critical determinant of competitiveness at both the national level as well as within individual enterprises, within the global economy. Therefore, the digital economy represents the present and the future of economic growth. Nevertheless, Amuso et al. argue that the "new technological developments bring a number of benefits but also concerns. Given the potential of these new forms of employment, the first necessary action would be to gather sufficient information to develop adequate policy recommendations. Coordinated national and cross-national surveys could help to fill some of the existing gaps. The second step would be to develop a stronger public-private partnership between the government, the OECD, ILO, and existing professional associations to increase the monitoring of working conditions in digital platforms. Since work is usually outsourced, a broader form of coordination between multiple entities becomes indispensable to gather the necessary information and develop adequate proposals to protect workers. The establishment of ad hoc bodies and monitoring activities should inform such policy recommendations aiming at ensuring adequate pay and the protection of basic labour rights. Finally, despite the increasing speed of digital innovation, governments should invest in education and life programmes to fully reap the benefits of the digital economy"[5]. A similar concern belongs to Xia et al. who pointed out that "the digital economy

has significant impacts on various economic, social, and cultural fields, including changes in the way people work and interact with each other, promoting more flexible and remote work arrangements, and increasing global connectivity. Additionally, the digital economy has impacted education, healthcare, entertainment, and other sectors. Advances in technology and electronic communication have driven the global economy towards digitization, and the role of the digital economy in advancing global digitalization is critical. Its impact is expected to continue to increase in the coming years" [2].

Given the accelerating expansion of the digital economy, a parallel rise in the demand for digital labor is necessary and which most probably will increase in the near future. This growing sector will increasingly rely on a workforce that possesses advanced digital skills, adaptability, and technological fluency. However, many economies are already experiencing shortages in qualified digital professionals, posing a significant challenge to sustaining innovation and competitiveness in the global market.

In this context, refugees represent an often-overlooked yet highly valuable human capital resource. Many displaced individuals possess relevant education, work experience, or the capacity to rapidly acquire digital competencies when provided with appropriate training and access means. Leveraging refugee labor to fill digital labor gaps not only addresses market needs but also contributes to the socio-economic inclusion of refugees, aligning with broader human rights and development goals. Organizations such as the International Labour Organization (ILO) and the UN Refugee Agency (UNHCR) have emphasized the importance of integrating refugees into labor markets, including through digital and remote work initiatives that bypass traditional employment barriers [6].

Moreover, targeted programs that enhance refugees' digital skills, such as coding bootcamps, online freelancing platforms, and e-learning opportunities, can serve a dual purpose: equipping individuals with the tools needed for economic independence while also supplying national economies with global talent capable of meeting digital workforce demands. However, this approach requires not only investment in digital education and infrastructure but also reforming legal and institutional frameworks that restricts refugee employment and their financial inclusion. By recognizing and supporting the potential of refugees within the digital economy, policymakers and private sector actors can simultaneously address labor shortages and uphold principles of equity, resilience, and inclusion in the digital age.

Refugees in the digital economy and refugees' digital labour

The participation of refugees in the digital economy has emerged as a growing area of scholarly interest, particularly in light of the potential for digital labour to facilitate economic inclusion in contexts where formal employment is restricted or inaccessible. However, research reveals a complex picture marked by both opportunities for empowerment as well as structural barriers.

For example, Hackl and Najdi critically examine the role of the digital economy in Lebanon, questioning its viability as a tool for supporting populations affected by acute economic and humanitarian crises. Their analysis highlights how the intersection of Lebanon's severe economic collapse and restrictive regulatory environment, particularly in relation to digital platforms, skills training programs, and financial systems, and underlines the potential benefits of digital work for Syrian refugees. The authors argue that rather than serving as a vehicle for inclusion, digital labour in this context creates what they call a "digital space of exile." This term captures the paradox in which displaced Syrians remain structurally excluded even within supposedly open and borderless digital economies. Their findings challenge the prevailing narrative that digital platforms are inherently inclusive and demonstrate that the digital economy, when transplanted into fragile and vulnerable contexts, often reproduces or exacerbates existing inequalities [7].

In the Romanian context, Rosca [8] examines the engagement of Ukrainian refugees in digital labour and point out that such opportunities remain limited in this country. This is due, in part, to the underdevelopment of local digital platforms and the nascent stage of the digital economy in Romania, which offers limited functionality and restricted employment opportunities. The lack of robust digital infrastructure and a mature remote work ecosystem restricts the extent to which digital labour can serve as a meaningful avenue for refugee economic integration.

The gendered dimensions of digital entrepreneurship have also attracted some attention. Zalkat [9] explores how digital tools such as social media and internet platforms offer both opportunities and challenges for refugee women seeking to launch entrepreneurial ventures. Her study, based on in-depth interviews, shows that the use of digital tools facilitates market integration, enhances customer engagement, and expands access to commercial networks. However, Zalkat also highlights the burdens associated with digital entrepreneurship, including work–life imbalance and exposure to unethical online behaviour. These

findings emphasize the need for policy frameworks that are sensitive not only to access issues but also to the broader social and psychological impacts of digital labour on refugee women.

In light of this body of research, the digital economy can be seen as a double-edged sword for refugees. On the one hand, digital platforms hold the potential to bypass some of the regulatory and infrastructural limitations that often constrain refugee access to formal employment. For instance, job-matching platforms and freelance websites can connect refugees with remote work opportunities globally, offering a degree of economic autonomy that is otherwise difficult to attain [10]. On the other hand, significant barriers persist. Regulatory exclusions [7] in host countries frequently prevent refugees from registering on digital platforms or accessing the necessary financial infrastructure. In addition, many refugees lack the digital literacy, language proficiency, and technological resources [10, 11], required to engage meaningfully in digital work. Furthermore, inadequate internet access[10], particularly in refugee camps and temporary shelters poses a significant obstacle to participation in online labour markets.

Therefore, while digital labour platforms offer promising avenues for refugee economic empowerment, their effectiveness is heavily dependent on broader structural conditions, including regulatory environments, technological infrastructure, and social inclusion policies. The rights-based, inclusive approach to digital economic policy is therefore essential to ensure that digitalization genuinely supports refugee self-reliance and socioeconomic integration.

Thus, the integration of refugees into the digital economy must be critically examined through a human rights lens, as this process encompasses not only economic participation but also broader issues of inclusion, dignity, and agency. Digital engagement has the potential to empower displaced populations, yet it also presents new challenges that can compromise fundamental rights if not properly addressed. Considering that the right to work is enshrined in key international human rights instruments, including *Article 23* of the Universal Declaration of Human Rights [12] and *Article 6* of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights [13], in digital labor markets, especially those characterized by informality and decentralization, ensuring the protection of these rights becomes particularly problematic for refugees. Many digital platforms operate without consistent regulation or oversight, leading to precarious employment conditions, wage

theft, and a lack of social protection, such as health insurance, maternity leave, or pensions.

For refugee workers, these vulnerabilities are further exacerbated by their often ambiguous legal status, limited bargaining power, and exclusion from national labor protections. Studies of the ILO have documented instances where refugee gig workers are paid below minimum wage, lack access to dispute resolution mechanisms, and are frequently misclassified as independent contractors to circumvent labor standards [14]. Without robust legal frameworks and enforcement mechanisms, the digital economy risks becoming a space of economic exploitation rather than empowerment.

To counteract such challenges, access to information and communication technologies (ICTs) is increasingly acknowledged as a fundamental prerequisite for the realization of civil, political, and socioeconomic rights. The right to communicate, closely tied to the freedoms of expression and access to information, is especially important for refugees as they navigate displacement and attempt to rebuild their lives. Digital tools serve as vital sources, facilitating access to essential services such as education, healthcare, legal assistance, and humanitarian aid. However, the persistence of the digital divide continues to undermine these rights, disproportionately affecting displaced populations and deepening existing inequalities.

Digital inequalities are shaped by a range of factors including geography, gender, age, disability, and legal status. For example, refugees in camps or remote areas often face infrastructural deficits, unreliable connectivity, and unaffordable mobile data. Moreover, digital literacy gaps limit the ability of many refugees to use online platforms safely and effectively. These barriers not only hinder access to critical services but also contribute to broader social and economic exclusion. To address these problems, the international organizations such as UNHCR have called for greater investment in digital inclusion strategies that ensure equitable access to technology for displaced populations. These include community-based digital training, inclusive content in multiple languages, and partnerships with private sector actors to expand connectivity in underserved areas.

Beyond access and protection, the digital economy offers important opportunities for enhancing the agency and autonomy of refugees. Digital platforms can support self-advocacy and participation by allowing refugees to access rights-based information, report abuses, and share

experiences with broader audiences. For example, online rating and review systems can empower refugee workers to hold employers accountable and make informed decisions about job opportunities. Moreover, digital spaces provide avenues for collective organizing and community building. Refugee-led initiatives could create online cooperatives, share resources, and advocate for better labor conditions. Digital storytelling platforms, blogs, and social media have also enabled refugees to challenge dominant narratives, reclaim their voices, and influence policy discourses. Nevertheless, digital empowerment requires intentional design and policy support. Tech developers and platform providers must consider the specific needs and vulnerabilities of refugee users in the development of tools and interfaces. Multistakeholder approaches, engaging refugees, governments, NGOs, and the private sector, are crucial to fostering a rights-respecting digital ecosystem.

Thus, integrating refugees into the digital economy offers significant potential for socioeconomic inclusion and human rights realization. However, this integration must be underpinned by a strong rights-based framework that addresses labor protections, digital access, and meaningful participation. Policymakers and practitioners must not only mitigate the risks of exploitation and exclusion but also actively promote conditions under which refugees can thrive as autonomous and empowered digital citizens.

Conclusions

The emergence of the digital economy signifies a transformative shift in global economic development, fundamentally altering production models, labor structures, and mechanisms of social inclusion. While digitalization brings unprecedented opportunities for innovation, efficiency, and flexibility, it also introduces a range of complex challenges, particularly concerning equity, regulation, and labor rights. Digital labor, represents a central feature of this evolving economic landscape, and necessitates not only technological proficiency but also robust institutional frameworks that ensure fair treatment, adequate protections, and inclusive participation.

Within this context, refugees represent a vital yet often overlooked resource in the global digital workforce. Many displaced individuals possess relevant skills or the capacity to acquire them rapidly, provided they are given access to digital tools, training, and supportive policies. When inclusively designed and responsibly governed, digital platforms can offer meaningful pathways to self-reliance, economic integration, and

long-term empowerment, helping refugees transcend geographical and legal limitations that typically restrict their economic opportunities.

However, the current landscape reveals that access alone is insufficient. Structural barriers such as legal exclusion, underdeveloped digital infrastructure, limited digital literacy, and the absence of labor protections continue to impede refugee participation in digital labor markets. Without deliberate interventions, the digital economy risks reinforcing existing inequalities rather than dismantling them.

A rights-based approach is therefore essential. The realization of fundamental rights, including the right to work, the right to communication, and the right to economic inclusion, must be embedded in digital frameworks. Governments, international organizations, platform developers, and civil society actors must collaborate to build digital ecosystems that are accessible, equitable, and attuned to the specific vulnerabilities and aspirations of refugee populations. This involves targeted investments in digital infrastructure, digital education, legal reforms, and effective mechanisms for monitoring and safeguarding labor standards.

In sum, the digital economy holds significant potential to serve as a vehicle not only for economic growth, but also for refugee empowerment, global solidarity, and social justice. To fully realize this potential, inclusive design and policy coherence must be prioritized, ensuring that the digital age does not leave the most vulnerable behind, but instead fosters meaningful opportunities for all.

References:

1. Shaping the future of digital economy and new value creation. Weforum, (2022). Internet source. URL: https://www.weforum.org/centres-and-platforms/shaping-the-future-of-digital-economy-and-new-value-creation
2. XIA, L., BAGHAIE, S., & SAJADI, S. M. (2024). The digital economy: Challenges and opportunities in the new era of technology and electronic communications. *Ain Shams Engineering Journal*, *15*(2), 102411.
3. WLADAWSKY-BERGER, I. (2023). Digital Economy: The Evolution of the Digital Economy. Ubiquity, 2023(March), 1-6.
4. RONG, K. (2022). Research agenda for the digital economy. Journal of Digital Economy, 1(1), 20-31.
5. AMUSO, V., POLETTI, G., & MONTIBELLO, D. (2020). The digital economy: opportunities and challenges. Global Policy, 11(1), 124-127.

6. ILO & UNHCR (2022). Towards Decent Digital Work for Refugees and Host Communities. Geneva: International Labour Organization and United Nations High Commissioner for Refugees.
7. HACKL, A., & NAJDI, W. (2024). Online work as humanitarian relief? The promise and limitations of digital livelihoods for Syrian refugees and Lebanese youth during times of crisis. *Environment and Planning A: Economy and Space*, *56*(1), 100-116.
8. ROSCA, M. (2024). The Digital Work Platforms in Romania: An overview of the current state and possible advancements. *Proceedings of the Central and Eastern European eDem and eGov Days 2024*, 216-222.
9. ZALKAT, G. (2024). Towards digital entrepreneurship: Opportunities and challenges for female refugee entrepreneurs in Sweden. *Refugee Entrepreneurship*, 119-139.
10. JADAAN, J. B., & HASAN, Q. A. (2024). The Role of Digital Platforms in the Economic Empowerment Of Migrants and Forced Displaced Persons in the Context of Disasters and Climate Change. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, *4*(4), e04294-e04294.
11. ERINC OZTAS, M. (2024). Migrant Women in the UK's Digital Economy: The Elimination of Labour Market Barriers in the Digital Labour Market. *Social Sciences*, *13*(9), 494.
12. UN. General Assembly. (1949). *Universal declaration of human rights* (Vol. 3381). Department of State, United States of America.
13. RESOLUTION, G. A. (1966). International covenant on economic, social and cultural rights. *General Assembly Resolution A*, *2200*.
14. JOHNSTON, H., & LAND-KAZLAUSKAS, C. (2018). Organizing on-demand: Representation, voice, and collective bargaining in the gig economy.

ABILITAREA JURIDICĂ ȘI ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT CA PREMISE A REALIZĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE. NOI TENDINȚE ÎN ERA DIGITALĂ

LEGAL EMPOWERMENT AND STATE-GUARANTEED LEGAL AID AS PREREQUISITES FOR THE REALIZATION OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS. NEW TRENDS IN THE DIGITAL ERA

Victor ZAHARIA
doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0009-0002-4342-1385
Email: vizat@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.921.8:342.7:004 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.19

Abstract: *The rapid development of information technology while bringing new opportunities, raises the risk of marginalization of certain categories of population and risk for individuals of becoming victim of cyber fraud. It is a shared responsibility of the authorities and each individual to manage these risks. Vulnerable and marginalized communities and social groups deserve increased attention through legal empowerment. This study, through the analysis of specialized literature, of the regulatory framework of the Republic of Moldova, of the practice and statistical data on the activity of paralegals concludes that paralegals have in their responsibility the legal empowerment of the population from the perspective of fundamental rights and freedoms that are related to or influenced by the use of information technology, information systems and digital communication contributing to responsibility of persons to be aware of the dangers, to use information systems with the required caution, to take the necessary measures to protect their own rights and not to abuse such systems. At the same time, paralegals in the Republic of Moldova are not sufficiently capacitated for this emerging role.*

Keywords*: legal empowerment,, primary legal aid,, fundamental rights and freedoms, paralegal.*

***Rezumat**: Dezvoltarea rapidă a tehnologiei informației, aducând noi oportunități, ridică riscul marginalizării anumitor categorii de populație și riscul pentru indivizi de a deveni victimă a fraudei cibernetice. Este o responsabilitate comună a autorităților și a fiecărui individ să gestioneze aceste riscuri. Comunitățile și grupurile sociale vulnerabile și marginalizate merită o atenție sporită prin abilitarea legală. Acest studiu, prin analiza literaturii de specialitate, a cadrului de reglementare al Republicii Moldova, a practicii și a datelor statistice privind activitatea parajuriștilor, concluzionează că parajuriștii au în responsabilitatea împuternicirii legale a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale care sunt legate sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și a comunicării digitale contribuind la responsabilitatea persoanelor pentru a fi conștienți de utilizarea, protecția sistemelor informaționale cu măsurile necesare pentru a fi conștienți de utilizarea, protejarea pericolului necesar propriile drepturi și să nu abuzeze de astfel de sisteme. În același timp, parajuriștii din Republica Moldova nu sunt suficient de pregătiți pentru acest rol emergent.*

***Cuvinte-cheie:** abilitare juridică, asistență juridică primară, drepturi și libertăți fundamentale, parajurist/parajustistă.*

Introducere

Dezvoltarea tehnologiei informației creează noi oportunități pentru societate. Din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale, titularii de drepturi și libertăți au acces îmbunătățit la informație cu privire la drepturile, libertățile și obligațiile ce le revin; pot accesa mai ușor serviciile și instituțiile responsabile de asigurarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale. Din perspectiva instituțiilor publice, sistemele informaționale permit a gestiona cu acuratețe și promptitudine fluxul de solicitări, cereri și plângeri; a ține o evidență și înregistrare mai exactă a proceselor; a extrage cu ușurință date statistice ce urmează a fi utilizate în procesele decizionale. Concomitent, tehnologia informației, pe lângă riscuri de securitate, aduce noi provocări pentru protecția datelor cu caracter personal și pentru protecția vieții private și de familie. Totodată, dezvoltarea rapidă a tehnologiei informației sporește riscul de marginalizare a unor categorii de populație cu abilități reduse de utilizator precum și riscul de a deveni victimă a fraudelor informatice și cibernetice etc.

Populația Republicii Moldova este expusă acestor riscuri și este sarcina autorităților de a gestiona aceste riscuri (prin reglementare și crearea cadrului instituțional de utilizare legală și de protecție contra fraudei și abuzului). În același timp, este responsabilitatea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele infor-

mațională, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv aceste sisteme.

Există varii instituții la nivel central și local, cu atribuții directe sau tangențiale protecției drepturilor și libertăților fundamentale. În contextul trendului ascendent de utilizare de către instituțiile publice și private a tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și comunicării digitale, fiind conștienți că acestea influențează direct modalitatea de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale, apare firesc întrebarea privind capacitatea instituțiilor publice (dar și a celor private) de a promova și respecta drepturile și libertățile fundamentale conexe tehnologiei informației și de a proteja titularii de drepturi de fraudă și abuz. Acesta ar constitui un obiect distinct de cercetare.

O atenție sporită merită comunitățile și grupurile sociale vulnerabile și marginalizate. În unele localități din Republica Moldova, în special localități rurale, adițional instituțiilor publice, există parajuriști comunitari. Misiunea legală declarată a acestora este furnizarea de informaţii privind sistemul de drept al Republicii Moldova, privind actele normative în vigoare, drepturile şi obligaţiile subiecţilor de drept, privind modalitatea de realizare şi de valorificare a drepturilor pe cale judiciară şi extrajudiciară; acordare de consultanţă în probleme juridice; acordare de asistenţă în vederea întocmirii actelor juridice; acordare a altor forme de asistenţă, care nu intră în categoria de asistenţă juridică calificată [1, art. 2]. Prezentul studiu este focusat pe identificarea răspunsurilor preliminare la câteva întrebări specifice de cercetare, și anume:

- Este în responsabilitatea parajuriștilor abilitarea juridică a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale ce sunt conexe sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, sistemelor informaționale și a comunicării digitale?
- Sunt parajuriștii capacitați suficient pentru a contribui la abilitarea juridică și responsabilizarea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele informaționale, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv aceste sisteme.

Material și metodă

Analiza literaturii de specialitate din Republica Moldova arată că nu există cercetări realizate asupra acestui obiect de cercetare. Similar, analiza sumară a literaturii de specialitate în limba română, engleză, franceză și rusă cu referire la experiența rețelelor de parajuriști comunitari din alte state (de exemplu Africa de Sud, Ghana, Indonezia, Sierra Leo-

ne, Ucraina etc.) nu a identificat cercetări la acest subiect, eventual doar purtarea unor discuții la subiect. Implicit, prezentul studiu se bazează pe analiza cadrului normativ-juridic al Republicii Moldova, a practicii rețelei de parajuriști reflectată în surse oficiale de informație și analiza datelor statistice privind activitatea parajuriștilor din Republica Moldova.

Rezultate și discuții. Este în responsabilitatea parajuriștilor abilitarea juridică a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale ce sunt conexe sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, sistemelor informaționale și a comunicării digitale?

Informarea și abilitarea juridică semnifică formarea acelor deprinderi şi atitudini de a avea încredere şi de a valorifica protecţia pe care o oferă legea [2, p.365]. Un instrument eficient în acest sens este asistența juridică primară.

În anul 2008, a fost edificat un nou sistem de asistență juridică garantată de stat. Misiunea stipulată legal a sistemului de asistenţă juridică garantată de stat este protejarea dreptului la un proces echitabil, statuat de articolul 6 al Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, prin organizarea şi acordarea asistenţei juridice garantate de stat în vederea diminuării impedimentelor economico-financiare în realizarea accesului la justiţie, asigurând accesul liber şi egal pentru toate persoanele la asistenţă juridică efectivă în cadrul unui sistem cost-eficient, accesibil şi nediscriminatoriu de asistenţă juridică [3, p. 4]. În general, Legea cu privire la asistenţa juridică garantată de stat este tacită în partea ce ține de evidențierea rolului sistemului de asistență juridică garantată de stat de abilitare juridică a populației [1]. Similar, actele normativ-juridice subordonate, în particular Regulamentul de activitate al parajuriștilor [4], nu specifică expres un asemenea rol al parajuriștilor.

Totodată, abilitarea juridică, deși nu este menționată expres, este percepută de către Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat printre obiectivele primare ale sistemului, prin interpretarea extensivă a rolului asistenței juridice primare, acordată de către parajuriști, asociații obștești și avocații publici. Însăși noțiunea de abilitare juridică nu este definită și utilizată de Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat și nici de Regulamentul de activitate al parajuriștilor. Această noțiune este utilizată însă în literatura de specialitate și în actele de politici ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat (de exemplu, Strategia de dezvoltare a sistemului de asistență juridică garantată de stat pentru anii 2024-2026, obiective specifice 1.15, 2.6,

2.9) [5]. Mai mult decât atât, CNAJGS trasează un obiectiv de digitalizare a procesului de acordare a asistenței juridice primare și abilitare juridică a populației (ex. grupuri de suport în rețelele de socializare ș.a.) [5].

Regulamentul de activitate al parajuriștilor, detaliind prevederile Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, stipulează în pct. 26 că parajuristul îndeplineşte următoarele atribuţii: furnizează informaţii şi oferă consultanţă la solicitarea locuitorilor din comunitate; mediază, la solicitare, conflictele între membrii comunităţii; organizează seminare şi lecţii publice pe diverse tematici ce ţin de competenţa sa profesională; oferă informaţii membrilor comunităţii în care activează în scopul prevenirii apariţiei unor probleme de natură juridică sau conflicte; participă, în limitele prevăzute de legislaţie, la procesele locale de luare a deciziilor; direcţionează cazurile în care este nevoie de asistenţă juridică calificată către avocaţi, şi după caz, către Oficiile teritoriale ale Consiliului Naţional; direcţionează cazurile care nu sunt de competenţa parajuristului sau Oficiilor teritoriale ale Consiliului Naţional către alte instituţii şi persoane publice sau private competente să le soluţioneze; mobilizează membrii comunităţii pentru realizarea acţiunilor de interes comun etc [4].

Practica de aplicare a legislației arată că sistemul de asistență juridică garantată de stat nu doar facilitează accesul la justiție prin consultanță juridică individuală sau redirecționare de beneficiari dar și sensibilizează comunitățile/locuitorii să înțeleagă că au anumite probleme de natură juridică; mobilizează membrii comunităților în vederea soluționării unor probleme comune; consolidează respectul față de lege; contribuie la educația juridică și civică a membrilor comunităților; responsabilizează exponenții puterii și mobilizează autoritățile publice în soluționarea problemelor comunităților [6, p. 48]. De fapt, rolurile menționate supra ale parajuriștilor sunt elementele definitorii ale abilitării juridice.

Implicit, răspunsul la prima parte a primei întrebări de cercetare este afirmativ, – deși nu este specificat expres în legislație, parajuriștii au competență legală și efectuează prin activitatea lor abilitare juridică a populației. Fără a devia de la subiectul de cercetare, pentru claritate de reglementare normativ-juridică, recomandăm introducerea și definirea termenului de abilitare juridică în Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, cu reflectarea derivată a prevederilor primare din lege în Regulamentul de activitate a parajuriștilor și în alte acte normativ-juridice ce reglementează activitatea prestatorilor de servicii de asistență juridică garantată de stat.

Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat specifică în art. 7 că se acordă asistenţă juridică garantată de stat prin: furnizare de informaţii, prin consultaţii şi explicaţii în probleme juridice; întocmire de acte juridice; reprezentare în faţa autorităţilor administraţiei publice; apărare a intereselor bănuitului, învinuitului, inculpatului în proces penal; apărare şi reprezentare a intereselor condamnatului; apărare şi reprezentare a intereselor copiilor victime ale infracţiunilor, precum şi victimelor violenţei în familie; apărare a intereselor persoanei în cadrul procedurii pe cauze contravenţionale; apărare şi reprezentare a intereselor persoanei în cadrul procesului civil; apărare şi reprezentare a intereselor persoanei în procedura administrativă și cea de contencios administrativ; mediere în cauzele penale, contravenționale și civile. [1]. De fapt, legea prevede că se acordă asistenţă juridică garantată de stat în toate tipurile de procedură, în fața oricărei autorităţi ai administraţiei publice și nu limitează domeniile în care se acordă asistență juridică garantată de stat.

Utilizarea tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și a comunicării digitale sunt obiect al reglementării normativ-juridice și al mecanismelor legale de protecție. Reamintind caracterul inalienabil și universal al drepturilor și libertăților fundamentale și interdependența acestora, reiterând că este obligația autorităților să realizeze sarcinile și să îndeplinească atribuțiilor lor legale prin luarea măsurilor legislative, administrative, judiciare și de altă natură pentru aplicarea prevederilor legale, nu poate fi admisă o declinare de competență legală materială. Implicit, răspunsul deplin la prima întrebare de cercetare este afirmativ, - este în responsabilitatea parajuriștilor abilitarea juridică a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale ce sunt conexe sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, sistemelor informaționale și a comunicării digitale.

Conținutul normativ-juridic continuă și va continua să se dezvolte ca răspuns al nevoii de reglementare normativ-juridică în contextul dezvoltării și diversificării relațiilor sociale. Corespunzător, sistemul de asistență juridică garantată de stat trebuie să estimeze și să securizeze capacitatea necesară de a răspunde cerinței de servicii și nevoii de abilitare juridică determinate de utilizarea tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și a comunicării digitale.

Numărul anual de cazuri de beneficiere de asistență juridică garantată de stat, inclusiv primară, este în continuă creștere (de la în jur de 20000 cazuri în 2009 la aproximativ 60000 cazuri în 2023). De la 01 iulie 2008 și până la finele anului 2023, au fost înregistrate în total 727042 cazuri de acordare a asistenței juridice calificate garantate de stat și 118117 cazuri de asistență juridică primară [3, p. 23]. Analiza datelor statistice cu privire la asistența juridică primară și calificată garantată de stat din ultimii 5 ani permite a identifica doar câteva cazuri sporadice de adresare pentru o asemenea asistență în proceduri legale ce țin de furt de identitate, fals de identitate, operațiuni ilegale cu mijloace de plată fără numerar, ademenirea minorului în scopuri sexuale sau încălcarea inviolabilităţii vieţii personale prin intermediul tehnologiilor informaționale, determinarea la prestarea serviciilor sexuale online, utilizarea ilegală a mijloacelor tehnice speciale pentru obţinerea ascunsă a informaţiei etc. Este unul din indicatorii indirecți ai capacității reduse de a aborda domeniul, fapt confirmat și de reprezentanții sistemului de asistență juridică garantată de stat. Nici o lecție publică, acțiune în interes comun sau activitate de mobilizare a comunității nu au fost dedicate subiectelor utilizării tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și comunicării digitale.

Din actele instituționale ale CNAJGS nu rezultă o politică clară de abordare a domeniului. Procesul de selectare a parajuriștilor pentru acordarea asistenței juridice primare nu include criteriul de abilitate digitală. Instruirile realizate pentru parajuriști și ghidarea metodică oferită acestora la fel nu demonstrează preocupare suficientă pentru domeniu. Deși parajuriștii sunt capacitați în a utiliza sistemul informațional al sistemului de asistență juridică garantată de stat și practic realizează toate procedurile interne și de interacțiune în sistem în format electronic, instituția nu poate rămâne autosuficientă și urmează a privi problema prin prisma sarcinilor sistemului și a beneficiarilor de asistență juridică.

Corespunzător, răspunsul la a doua întrebare de cercetare este negativ - parajuriștii nu sunt capacitați suficient pentru a contribui la abilitarea juridică și responsabilizarea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele informaționale, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv tehnologiile informaționale, sistemele informaționale și comunicarea digitală.

Concluzii

Dezvoltarea tehnologiei informației creează noi oportunități pentru societate, inclusiv din perspectiva unei mai bune promovări, garantări și a protecției drepturilor și libertăților fundamentale. Totodată, dezvoltarea rapidă a tehnologiei informației sporește riscul de marginalizare a unor categorii de populație cu abilități reduse de utilizator precum și riscul de a deveni victimă a fraudelor informatice și cibernetice etc. Este sarcina autorităților de a gestiona aceste riscuri, dar și responsabilitatea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele informaționale, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv aceste sisteme. O atenție sporită merită comunitățile și grupurile sociale vulnerabile și marginalizate inclusiv prin abilitarea juridică.

Prezentul studiu, prin analiza literaturii de specialitate din Republica Moldova și a unor surse din alte state, analiza cadrului normativ-juridic al Republicii Moldova, a practicii rețelei de parajuriști reflectată în surse oficiale de informație și analiza datelor statistice privind activitatea parajuriștilor din Republica Moldova, ajunge la următoarele constatări preliminare:

- deși nu este specificat expres în legislație, parajuriștii au competență legală și efectuează prin activitatea lor abilitare juridică a populației și este în responsabilitatea parajuriștilor abilitarea juridică a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale ce sunt conexe sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și a comunicării digitale.
- parajuriștii nu sunt capacitați suficient pentru a contribui la abilitarea juridică și responsabilizarea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele informaționale, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv tehnologiile informaționale, sistemele informaționale și comunicarea digitală.

Referințe:

1. LEGE Nr. LP198/2007 din 26.07.2007 cu privire la asistenţa juridică garantată de stat. Publicat: 05.10.2007 în MONITORUL OFICIAL Nr. 157-160 art. 614.
2. ZAHARIA, V. Abilitarea juridică și facilitarea accesului la justiţie în perioadă de pandemie Covid-19 prin valorificarea tehnologiei informaţiei. In: State, security and human rights: in digital era, 10-11 decembrie 2020, Chi-

şinău. Chişinău: Tipografia Artpoligraf, 2021, pp. 365-373. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/154044 (accesat la 30.12.2024)
3. Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. Raport anual de activitate, 2023. https://cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/2338/1.1_Raportul_de_activitate_al_CNAJGS_2023_.pdf [Accesat: 30.12.2024]
4. Regulamentul de activitate al parajuriștilor. Hotărârea nr. 27 a CNAJGS din 29.10.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului de activitate al parajuriștilor. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 16.01.2015, nr. 1-10 art. 49.
5. Strategia de dezvoltare a sistemului de asistență juridică garantată de stat pentru anii 2024-2026. Hotărârea nr. 16 a CNAJGS din 03.04.2024 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sistemului de asistență juridică garantată de stat pentru anii 2024-2026.
6. Publicat: https://cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/2316/HCNAJGS_nr._16__strategia_.pdf [Accesat: 30.12.2024]
7. ZAHARIA, V. Abilitarea juridică și asistența juridică garantată de stat ca premize a realizării principiilor constituționale. In: Constituţia Republicii Moldova la 30 de ani şi integrarea europeană: Materialele Conferinţei Naţionale Aniversare Practico-Ştiinţifice cu participare Internaţională, 29 iulie 2024, Chișinău. Chișinău: «Print-Caro» SRL, 2024, pp. 44-48. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/218034 [Accesat: 30.12.2024]

ASIGURAREA DREPTULUI DE ACCES LA JUSTIȚIE PRIN IMPLEMENTAREA PRACTICILOR DE CONSILIERE JURIDICĂ ONLINE

ENSURING ACCESS TO JUSTICE THROUGH THE IMPLEMENTATION OF THE ONLINE LEGAL COUNSULTING

Veronica MOCANU
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-2487-2677
Email: veronica.mocanu1985@gmail.com

CZU: 347.921.8:342.7:004 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.20

Abstract: *This article proposes to approach the perspective of implementing the practice of online legal communication as an alternative form of communication to be used within the legal aid services. In the justification of this perspective, the reasons of ergonomics and efficiency are presented, but also the orientation towards the approximation of the public domain to the framework of current social needs. As a result of the research, the article proposes the implementation of legal communication practice within the primary legal aid services with the possibility of gradual expansion to qualified state-guaranteed legal aid services.*

Keywords: *right of access to justice, legal advice, videoconferencing, efficiency, infrastructure, technologies, regulation, accessibility, resilience.*

***Rezumat*:** *Prezentul articol propune abordarea perspectivei implementării practicii de comunicare juridică online drept formă alternativă de comunicare oferită spre utilizare beneficiarilor serviciilor juridice publice. În justificarea acestei perspective sunt prezentate rațiunile de ergonomie și eficiență, dar și orientarea spre apropierea domeniului public de cadrul de necesități sociale actuale. Drept rezultat al cercetării, articolul propune implementarea practicii de comunicare juridică în activitatea de prestare a serviciilor juridice garantate de stat primare cu posibilitatea extinderii treptate către serviciile juridice garantate de stat calificate.*

Cuvinte-cheie: *Dreptul de acces la justiție, consiliere juridică, videoconferință, eficiență, infrastructură, tehnologii, reglementare, accesibilitate, reziliență.*

Introducere

Dreptul de acces la justiție reprezintă unul dintre drepturile fundamentale, acesta fiind garantat atât de Convenția europeană a drepturilor omului (CEDO) [1], cât și de Constituția Republicii Moldova (Constituția RM) [2].

Dreptul de acces la justiție, pe de o parte, asigură dreptul la apărare indivizilor și instituie pentru aceștia instrumente adecvate de apărare, iar, pe de altă parte, este o garanție a funcționării statului de drept [3, p. 19], or, în cazul în care acest drept nu poate fi garantat, poate fi pusă la îndoială însăși capacitatea statului de a deține și a exercita puterea judecătorească, care, de fapt, este unul dintre elementele de bază ale statului.

În conținutul acestui articol ne vom referi însă doar la una dintre componentele dreptului de acces în justiție, și anume dreptul de a beneficia de consiliere juridică, de a fi apărat şi reprezentat pe parcursul unui proces judiciar. Interesul științific acordat acestei tematici derivă din necesitatea de a aborda cadrul de relații legate de consilierea juridică și necesitatea asumării unor acțiuni de reformare a formelor de prestare a serviciilor juridice publice în maniera în care acest drept să corespundă cadrului actual de necesități sociale.

Analizând evoluțiile tehnologice, dar și sociale din ultimii ani, constatăm cu certitudine că, într-un timp relativ scurt, omenirea a suferit o transformare radicală. Transformarea a fost dictată de pandemia de COVID-19 și de necesitatea stringentă de a adopta și a implementa spre utilizare soluții reziliente, care, pe de o parte, să asigure continuitatea serviciilor, iar, pe de altă parte, să asigure securitatea și sănătatea cetățenilor. Pandemia a pus presiune asupra instituțiilor guvernamentale și a altor organizații publice să găsească modalități alternative de a furniza servicii esențiale fără a pune în pericol sănătatea și siguranța cetățenilor. Soluția optimă identificată s-a impus a fi activitatea de la distanță.

Guvernele și autoritățile din întreaga lume au dezvoltat și au extins serviciile online pentru a permite cetățenilor să efectueze diverse activități fără a fi nevoie să se deplaseze în persoană. Nu este o excepție în acest sens nici cadrul judiciar, domeniu care în situații dificile a fost pus în situația de a continua activitatea, circumstanță care, de fapt, a dat startul unor noi realități, și anume realitatea ședințelor virtuale sau chiar instituționalizarea curților virtuale.

Multiplele studii realizate în ultima perioadă demonstrează că ședințele de judecată virtuale reprezintă o oportunitate care merită a fi valorificată chiar și în perioada postpandemică, or, acestea se pot impune prin accesibilitatea sporită, economii de timp și de resurse și eficiență [4]. Și

dacă ședințele de judecată virtuale se impun drept o formă de participare judecătorească [5], apare întrebarea firească de ce această practică de comunicare de la distanță nu ar putea fi și nu ar trebui încetățenită și pentru consultarea juridică oferită de avocat clienților săi.

Astfel, prezentul articol promovează ideea precum că, odată ce relațiile sociale au evoluat, urmează a fi întreprinse acțiuni inovative de revoluționare și a serviciilor publice oferite de către stat. Domeniul avocaturii a progresat masiv și a valorificat pe deplin oportunitatea tehnologizării, astfel marile firme de avocatură, dar și avocați individuali, tot mai frecvent, pledează pentru implementarea în practica cotidiană a serviciilor de asistență, consiliere juridică de la distanță, eficientizându-și astfel activitatea, economisind timp și resurse legate de deplasare. Aceeași perspectivă poate fi implementată și în activitatea prestatorilor serviciilor publice garantate de stat, or, statul și instituțiile acestuia, la fel, sunt instituții asupra funcționalității cărora urmează să se chibzuiască din perspectivă ergonomică și de eficacitate. În aceeași ordine de idei, remarcăm că perspectiva implementării practicilor de consiliere juridică de la distanță poate fi benefică nu numai pentru autoritățile statului, dar și pentru beneficiarul final: acesta, la fel, ar economisi din resurse și ar putea obține serviciul scontat într-un timp relativ mai scurt și cu cheltuirea unui număr mai limitat de resurse.

Prin urmare, prezentul articol propune spre abordare perspectiva implementării practicii de comunicare prin utilizarea sistemului de videoconferință în activitatea prestatorilor de servicii juridice garantate de stat din Republica Moldova. În fundamentarea acestei ipoteze, articolul prezintă experiențele și reușitele altor state, dar și acțiuni concrete de implementare a acestei realități. Articolul prezintă viziunea unei implementări treptate a acestei practici de comunicare în domeniul serviciilor publice de consiliere juridică, predilecția inițială fiind atribuită păturilor vulnerabile, or, acestea sunt cele de care statul ar trebui să se îngrijească în mod prioritar, deși de multe ori lipsa resurselor financiare se impune drept factor de decădere [6]. Astfel, se propune ca sistemul online de asistență juridică garantată de stat urmează inițial a fi implementat în contextul exercitării activității de prestare a asistenței juridice primare garantate de stat cu extinderea treptată către asistența juridică calificată.

Consilierea juridică primară este necesară și decisivă pentru asumarea anumitor acțiuni de importanță pentru cetățeni, constatăm însă că, din cauza lipsei de resurse și de instrumente de accesare a acesteia, păturile vulnerabile sunt categoriile care cel mai frecvent rămân în afa-

ra acestor servicii, fapt care îi prejudiciază pe viitor. Petru soluționarea acestei probleme, dar și pentru sporirea accesului publicului vulnerabil la servicii juridice primare garantate de stat, se propune examinarea posibilității de implementare a utilizării aplicațiilor de videoconferință în practica de comunicare a prestatorilor de servicii juridice garantate de stat cu păturile vulnerabile și deținuții din penitenciare. Astfel, articolul de față prezintă perspectiva implementării unor noi mecanisme de acordare a asistenței juridice garantate de stat în realitatea Republicii Moldova, în așa fel încât prin utilizarea acestora să se poată eficientiza activitatea prestatorilor de servicii juridice garantate de stat și spori accesul persoanelor vulnerabile și al deținuților din penitenciare la servicii juridice garantate de stat. Prezentul articol susține perspectiva utilizării instrumentului de videoconferință drept formă alternativă de comunicare posibil a fi utilizată de prestatorii de servicii juridice de stat în comunicarea cu păturile vulnerabile și deținuții din penitenciare.

Prezentarea problemei de cercetare

Prezenta cercetare se impune drept absolut necesară timpurilor noastre. Prin implementarea acestui mecanism de comunicare se poate obține reducerea costurilor de deplasare pentru prestatorii serviciilor juridice garantate de stat și pentru păturile vulnerabile, poate fi eficientizată activitatea de prestare a serviciilor juridice, spori accesibilitatea serviciilor juridice garantate de stat, care, într-adevăr, pot fi la doar un click distanță.

Atragem atenția asupra faptului că parajuriștii din Republica Moldova deja au încetățenit în activitatea lor practica de a comunica de la distanță cu beneficiarii. Acest fenomen a fost instituționalizat mai mult din necesitate, deoarece o bună parte din populația Republicii Moldova se află peste hotare, dar continuă să mențină legătura cu țara, fapt care implică necesitatea asumării și realizării mai multor acțiuni de ordin juridic. Astfel, la rugămintea beneficiarilor, parajuriștii se conectează și consiliază beneficiarii lor accesând diferite platforme de comunicare, inclusiv Viber, WhatsApp, Facebook, Odnoklassniki etc. Lipsa unei platforme unice de comunicare și lipsa contactului vizual de multe ori sunt prezentate drept impedimente care îngreunează comunicarea. Prin urmare, implementarea practicii de comunicare printr-un canal unic, dotat cu sistem de videoconferință, se poate impune drept o practică ce ar eficientiza activitatea de prestare a serviciilor juridice primare garantate de stat. Acest instrument ar putea fi util nu numai pentru cetățenii Republicii Moldova aflați peste hotarele țării, ci și pentru cetățenii Republicii Moldova aflați în localități în care nu există parajuriști.

Asistența juridică, chiar dacă este gratuită, poate implica costuri de deplasare pentru avocat sau parte, iar comunicarea prin telefon este deficitară sau uneori neaccesabilă. Păturile vulnerabile adesea nu dispun de gadgeturi sofisticate pe care să le poată utiliza în realizarea comunicărilor prin videoconferință sau, chiar dacă dispun de astfel de instrumente, nu dispun de cunoștințe digitale suficiente pentru a asigura realizarea comunicărilor. Problema este amplificată adesea de aflarea clienților în zonele rurale, zone în care, de obicei, nu sunt avocați stabiliți fizic, de vârsta înaintată a solicitanților de asistență juridică garantată de stat, de deficiențe în deplasare și de lipsa resurselor financiare necesare pentru acoperirea costurilor de deplasare în centrele raionale.

În aceeași ordine de idei, atragem atenția asupra necesității instituționalizării practicii de comunicare prin videoconferință în practica de comunicare dintre prestatorii serviciilor de asistență juridică primară și deținuții din penitenciare, or, consilierea juridică este una dintre comunicările care trebuie asigurate deținuților, această formă de comunicare înscriindu-se în limitele dreptului deținutului la comunicare. Mai mult decât atât, atragem atenția asupra faptului că, la data de 14.04.2023, a fost aprobată modificarea prevederilor art. 213 Cod de executare [7], care stabilește posibilitatea organizării întrevederilor de scurtă durată prin intermediul aplicațiilor pentru videoconferințe, în spații special amenajate, sub supravegherea vizuală sau prin intermediul sistemelor video de către reprezentanții administrației instituției penitenciare.

Instituționalizarea practicilor descrise mai sus implică însă necesitatea evaluării aspectelor organizatorice, regulatorii și de dotare tehnică ce urmează a fi asumate, iar prezentul articol s-ar putea impune drept unul de suport științific.

Experiența altor state în implementarea serviciilor de asistență juridică garantată de stat prin videoconferință

Comunicarea juridică de la distanță pentru persoanele vulnerabile

Experiența altor state în implementarea serviciilor de asistență juridică garantată de stat prin videoconferință variază în funcție de infrastructura digitală, legislația specifică și nivelul de adoptare a tehnologiei în sectorul juridic al fiecărei țări. Analizând practica mai multor țări, dar și problemele cu care acestea se confruntă în procesul de livrare a asistenței juridice garantate de stat, vom reține drept reper cel puțin următoarele experiențe.

Statele Unite: În Statele Unite, practica utilizării videoconferinței în asistența juridică este destul de încetățenită. Aceasta se realizează

prin centrele de asistență juridică, care sunt amplasate în diferite locații, inclusiv primării, biblioteci, instanțe de judecată, sediile asociațiilor obștești, spitale, penitenciare etc. Trendul actual este orientat spre instituționalizarea kioskurilor tehnologic dotate. Kioskurile sunt instituționalizate drept centre de asistență juridică ce oferă un spectru mai larg de servicii, printre care posibilitatea accesării și imprimării documentelor juridice, ghiduri, practică judiciară, participarea de la distanță la ședințe de judecată. În complexul de servicii însă, posibilitatea utilizării sistemului de videoconferință în comunicarea cu prestatorii asistenței juridice garantate de stat este un serviciu separat. Pentru moment, kioskurile de asistență juridică funcționează în 6 state din SUA, în 281 de locații, în total fiind amplasate 319 kioskuri. Serviciul de kiosk de asistență juridică are propriul website [8], care conține informații despre locații, accesibilitate și chiar oferă posibilitatea rezervării locației pentru un anumit client, la o anumită oră și cu un anumit scop.

Marea Britanie: În Regatul Unit, videoconferința este utilizată pentru a furniza asistență juridică mai ales pentru beneficiarii domiciliați în zonele rurale sau în cazul persoanelor cu mobilitate redusă. Abordarea acceptată pe larg în realitatea din Marea Britanie este cea legată de implementarea în practică a unui sistem informațional complex de asistență juridică, oferit spre utilizare prestatorilor de asistență juridică garantată de stat. Astfel, prin utilizarea acestui sistem, prestatorul de servicii poate interconecta clientul, poate completa date relevante pentru caz, poate forma și menține în format online dosarul electronic al clientului. Sistemul este dotat și cu instrument de videoconferință, calendar, chat etc. Sistemul este adaptat atât pentru versiunea de calculator, cât și pentru cea mobilă, impunându-se prin instrumente solide de securizare. Printre soluțiile utilizate cel mai frecvent sunt cele oferite de Clio [9], LEAP [10] etc.

Canada: Unele provincii canadiene, cum ar fi Ontario și Columbia Britanică, au început să utilizeze tehnologia pentru a oferi asistență juridică prin intermediul videoconferinței încă 15 ani în urmă. Acest lucru a fost util în special pentru comunitățile izolate geografic sau pentru persoanele cu dificultăți de accesibilitate. Canada a urmat exemplul SUA și a instituționalizat centrele de asistență juridică în cadrul bibliotecilor, creând în incinta acestora spații rezervate pentru justițiabili, acestea fiind dotate cu calculator și amplasate într-o încăpere separată din cadrul bibliotecii, în așa fel încât justițiabilul să poată beneficia de confidențialitatea necesară în cazul în care este antrenat într-o ședință online de judecată sau o ședință de consiliere cu avocatul său. În obținerea serviciilor legate de

realizarea conexiunii, programare etc., beneficiarul este asistat de bibliotecar. În anumite localități, activitatea de asistență este complementată și de asistenții sociali. Practica canadiană reprezintă nu doar provocările beneficiarilor de asistență, dar și provocările prestatorilor de servicii de asistență juridică garantată de stat, indicând asupra impedimentelor legate de utilizarea tehnologiilor cu care se confruntă avocații, parajuriștii în vârstă. Astfel, în ajutorul acestora au fost antrenați studenții facultăților de drept, care în perioada pandemică au ajutat profesioniștii să se descurce mai ușor cu instrumentele digitale de comunicare [11].

Australia: În Australia, diverse organizații guvernamentale și neguvernamentale au implementat servicii de asistență juridică prin videoconferință pentru a spori accesul la justiție în zonele rurale și în cele îndepărtate. În etapele inițiale de implementare a asistenței juridice de la distanță, preferință se dădea consultațiilor telefonice și prin e-mail, odată cu declanșarea perioadei pandemice a crescut considerabil practica furnizării asistenței juridice prin videoconferință. Din cauza situațiilor complicate de sănătate în care se afla un număr mare de populație în timpul pandemiei, dar și din necesitatea acestora de a-și rezolva problemele juridice, multe centre de videoconferință au fost instituționalizate în spitale, astfel pacienții având posibilitatea să-și continue activitatea socială, inclusiv comunicarea cu avocații. Sistemul de videoconferință pus la dispoziție a fost complementat cu o soluție de semnătură electronică, acordând posibilitatea semnării electronice a documentelor. La fel, este de remarcat exemplul australian, care a reușit să implementeze sistemul de videoconferință dotat cu instrument de traducere, care a ajutat comunicarea dintre avocat și client [12].

În general, utilizarea videoconferinței pentru asistență juridică a fost văzută ca o modalitate de a îmbunătăți accesibilitatea, eficiența și costurile serviciilor juridice, în special pentru comunitățile care altfel ar avea dificultăți în obținerea acestor servicii. Totuși, sunt și unele provocări legate de securitatea datelor, confidențialitatea informațiilor și accesibilitatea digitală, care necesită abordări atente și reglementări adecvate.

Experiențe de comunicare prin videoconferință oferite pentru asigurarea comunicării deținuților cu avocații

Sistemele de comunicare prin videoconferință oferite pentru asigurarea comunicării deținuților cu avocații lor sunt o realitate în creștere, fiind abordate tot mai des drept o oportunitate pentru avocați, dar și ca instrument util și facil de comunicare. Pentru moment, în Republica Moldova comunicarea dintre avocat și client care este deținut în penitenciar

poate fi realizată online doar prin utilizarea aceluiași sistem prin intermediul căruia se comunică și cu instanța, sistemul de videoconferință TrueConf, acesta fiind posibil a fi accesat doar din două puncte penitenciare și sala de judecată dotată cu sistem de videoconferință. Această modalitate de comunicare este destul de greoaie, or, pentru demararea unei astfel de comunicări avocatul trebuie să se deplaseze în sediul instanței și să verifice posibilitatea utilizării sălii de judecată dotate cu sistem de videoconferință. Constatăm totuși că această formă de comunicare, având drept punct de instalare pentru avocat instanța de judecată, este o practică utilizată în mai multe țări europene, cum ar fi Croația, Finlanda, Franța, Italia, Lituania etc. [13]. Spre deosebire de practica Republicii Moldova, constatăm însă că aceste țări au depus efort și au dotat instanțele de judecată cu camere de comunicare separate pentru avocați, acestea fiind dotate cu sistem de videoconferință.

Cu referire la practica Republicii Moldova, din cauza faptului că sălile de videoconferință din cadrul instanțelor de judecată sunt practic în permanență ocupate, avocații nu au posibilitatea de a le utiliza în scop de comunicare cu clienții. Mai mult decât atât, sala de judecată, chiar dacă în aceasta se află doar avocatul, nu poate reprezenta un mediu confidențial și care ar inspira încredere clientului în declanșarea comunicării cu avocatul său. Având la bază această premisă, propunem evaluarea practicilor din alte state, astfel încât prin analiza acestora să putem identifica practica cea mai potrivită. În continuare, prezentăm câteva exemple spre consultare.

Statele Unite: În penitenciarele din Florida, în baza deciziei Departamentului de Corecție, sunt instalate kioskuri de comunicare, acestea putând fi accesate de deținuți în baza unor aprobări și programări obținute de la administrația penitenciarului. Aceste kioskuri sunt de tipul cabinelor telefonice, fiind dotate cu sistem de videoconferință securizat, comunicările fiind exceptate de la înregistrare [14]. Un alt sistem de comunicare utilizat în penitenciarele din SUA este stația mobilă de video visiting, comunicarea virtuală cu avocatul fiind una din formele de comunicare permise. Stația mobilă de video visiting este compusă din softul securizat de videoconferință, fiind protejat de un sistem de protecție anti-vandal. Spre deosebire de camerele fizice de vizitare, stațiile de vizitare video pot fi instalate oriunde în unitate. În spațiul destinat deținuților, aceste posturi pot fi amplasate în camera de vizitare existentă, în zonele comune sau chiar în celula unui deținut, pe un cărucior rulant [15].

Marea Britanie: Comunicarea dintre avocat și deținut este gestionată de administrația penitenciarelor, aceasta fiind autoritatea care recepționează solicitările de conectare și este responsabilă de generarea și expedierea linkurilor de conectare. Odată cu implementarea sistemului de comunicare prin videoconferință pentru avocați și deținuți, a crescut considerabil gradul de încărcare a sălilor de videoconferință existente, utilizate anterior pentru comunicarea deținuților cu instanța. Acest fapt a generat nemulțumire în rândul avocaților, dar și al cetățenilor britanici, or, din cauza lipsei asistenței juridice necesare, acordate în timp util, persoanele deținute omit termenele și sunt prejudiciate în dreptul lor la accesul la justiție.

Analizând practicile de comunicare de la distanță a avocaților cu clienții lor, constatăm că acestea trebuie considerate practici alternative, care eventual ar urma să eficientizeze procesele și să asigure economii. Comunicarea online cu clientul este o variantă de alternativă, care urmează a fi propusă, dar nu impusă.

Indiferent de perspectiva asumată, instituționalizarea practicii de comunicare online între prestatorii serviciilor de asistență juridică garantată de stat și beneficiarii acestora trebuie abordată de către organele de resort în cadrul unui proces complex, implicând acțiuni de evaluare și de modificare legislativă, acțiuni organizatorice, orientate inclusiv spre asigurarea dotării tehnice a prestatorilor și centrelor de videoconferință, care urmează să găzduiască beneficiarii.

Considerăm că elaborarea măsurilor de extindere a utilizării aplicației de videoconferință este condiționată de prezentarea unei viziuni strategice în acest sens cu privire la întregul sistem de asistență juridică, iar tranziția de la ședințele cu prezență fizică la cele online se va putea realiza treptat, implicând analiza beneficiilor și a riscurilor identificate.

Valorificând experiența altor state, dar și experiența națională, susținem că în procesul de determinare a strategiei privind extinderea utilizării aplicației de videoconferință pot fi luate în considerare cel puțin următoarele aspecte:

- oportunitatea organizării ședințelor de comunicare prestator – beneficiar prin utilizarea videoconferinței pentru anumite etape procesuale și/sau cauze;
- capacitatea tehnică a centrelor de a susține organizarea unui anumit număr de ședințe prin utilizarea videoconferinței;
- capacitatea tehnică și aptitudinile digitale ale categoriilor de parti-

cipanți procesuali care urmează să participe la ședințe de consultare de la distanță;
- solicitările care pot fi formulate de către participanții procesuali în contextul asigurării drepturilor lor procesuale;
- riscurile care pot afecta buna organizare a ședințelor de consultare juridică;
- costurile suplimentare care pot apărea în contextul organizării ședințelor de consultare prin videoconferință.

Reper de orientare pentru dezvoltarea practicii naționale de prestare a serviciilor juridice garantate de stat în format online

Implementarea utilizării aplicației de videoconferință în comunicarea dintre prestatorii serviciilor de asistență juridică garantată de stat și beneficiarii acestor servicii se impune drept o realitate care trebuie abordată, or, această practică ar contribui la soluționarea mai multor probleme. Pe de o parte, s-ar eficientiza activitatea prestatorilor și s-ar acumula economii legate de acoperirea cheltuielilor de transport, iar, pe de altă parte, beneficiarii ar fi cei care vor avea de câștigat, atât în materie de resurse, cât și de accesibilitate. Beneficiarii serviciilor de asistență juridică garantată de stat sunt adesea persoane în vârstă sau persoane cu venituri scăzute. Asigurarea posibilității de comunicare prin videoconferință ar contribui la acoperirea deficiențelor menționate *supra*.

În urma cercetărilor realizate, se constată necesitatea nu numai de a implementa practica utilizării sistemului de videoconferința în activitatea prestatorilor de servicii juridice publice, dar și asumarea și crearea condițiilor juridice, tehnice, organizatorice și de infrastructură care ar permite implementarea acestei noi realități, printre acestea vom enumera necesitatea fondării centrelor de conferință, împuternicirea persoanelor responsabile care ar putea să acorde suport la conectare, bugetarea centrelor, crearea cadrului de confidențialitate corespunzător și instruirea personalului de asistență în ceea ce privește obligațiile care trebuie asumate. La fel, în cazul în care persoana este utilizator avansat de tehnologii informaționale și dispune de instrument IT de conectare propriu, acesteia urmează a-i fi creată posibilitatea ca ea să acceseze independent linkul de înscriere la ședința de consiliere juridică primară și să se conecteze ulterior la ședința de consiliere. Prin urmare, se impune necesitatea creării unei platforme publice de comunicare juridică, care eventual ar putea fi propusă spre utilizare persoanelor interesate.

În ceea ce privește utilizarea videoconferinței drept instrument de comunicare între deținutul din penitenciar și prestatorul de servicii juri-

dice garantate de stat, se impune drept necesară considerarea realității de a instituționaliza camere suplimentare de videoconferință, similare celor existente pe moment, asigurându-se, totodată, posibilitatea ca deținutul să nu fie intimidat în comunicare de către persoane terțe, or, confidențialitatea este unul dintre momentele importante în dezvoltarea mecanismului de comunicare online a deținutului cu prestatorul de servicii juridice.

Generalizând informațiile prezentate în acest articol, se propune reținerea ideii și necesității de a reforma practica de prestare a serviciilor juridice garantate de stat în așa fel încât să se stabilească posibilitatea acordării acestor servicii în format online. Prioritate inițială urmează a fi acordată necesităților păturilor vulnerabile și capacității restrânse a acestora de a accesa servicii judiciare, menționând-se cadrul online drept formă ergonomică de accesare a serviciilor juridice garantate de stat. În dezvoltarea acestei practici urmează a se considera cadrul organizatoric, juridic și tehnic necesar a fi asumat de autorități în parcursul de implementare a acestor acțiuni reformiste.

Implementarea consilierii juridice online nu numai îmbunătățește accesul la justiție, ci și eficientizează sistemul juridic în ansamblu. Prin reducerea costurilor, sporirea accesibilității și utilizarea tehnologiei moderne, putem crea un sistem mai echitabil și mai accesibil pentru toți cetățenii. Este vital să evaluăm și să îmbunătățim aspectele organizatorice, regulatorii și tehnice pentru a implementa cu succes aceste practici.

Referințe:

1. Convenția europeană a drepturilor omului (1950). Consiliul Europei. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf [Accesat: 10.12.2024].
2. Constituţia Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1 din 12.08.1994.
3. RIDEAU, J. Le droit au juge: conquête et instrument de l'Etat de droit. In: Rideau, J. (coord.) *Le droit au juge dans l'Union Européenne*. Paris: LGDJ, 1997.
4. Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ). Declarația CEPEJ: lecțiile învățate și provocări cu care se confruntă sistemul judiciar în timpul și după pandemia COVID-19. 2020. Disponibil: https://rm.coe.int/16809ea1e2 [Accesat: 07.04.2024].
5. GAVRILENCO, N. (2020). Facilitarea accesului la instanțe al cetățenilor Republicii Moldova pe timp de pandemie. Disponibil: https://juridicemoldo-

va.md/10045/facilitarea-accesului-la- instante-a-cetatenilor-republicii-moldova-pe-timp-de-pandemie.html [Accesat: 10.12.2024].

6. Studiul „Identificarea barierelor și lacunelor în procesul de contractare de către stat a serviciilor furnizate de OSC", Chișinău, 2018.
7. Codul de executare al Republicii Moldova, nr. 443-XV din 24.12.2004. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 214-220/704 din 05.11.2010.
8. Legal Kiosks. „Kiosk Locations". Legal Kiosks. Disponibil: https://www.legalkiosks.com/kiosk-locations [Accesat: 17.05.2024].
9. Clio. „Legal Futures & Clio Roundtable Report". Clio, https://www.clio.com/uk/guides/digital-dividend-roundtable/thank-you/, accesat la 17 martie 2024.
10. The Law Society. „LEAP Legal Software". The Law Society. Disponibil: https://www.lawsociety.org.uk/membership/offers/leap-legal-software [Accesat: 10.12.2024].
11. Department of Justice Canada. „Legal Aid Service Delivery in Rural and Remote Communities across Canada: Issues and Perspectives in the Context of COVID-19". Department of Justice Canada. Disponibil: https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/laid-daide/literature.html [Accesat: 01.06.2024]
12. Australian Pro Bono Centre. „Current models of pro bono legal work". Australian Pro Bono Centre. Disponibil: https://www.probonocentre.org.au/aus-pro-bono-manual/part-1/chap-1-7/#1.7.9 [Accesat: 02.04.2024].
13. SANDERS, A., 2021. Video-Hearings in Europe Before, During and After the COVID-19 Pandemic. *International Journal for Court Administration*, 12 (2), p. 3. Disponibil: DOI: https://doi.org/10.36745/ijca.379 [Accesat: 10.12.2024]
14. Fingas, Jon. „Prison video visitation system exposed calls between inmates and lawyers". Engadget. Disponibil: https://www.engadget.com/prison-video-visitation-exposed-inmate-attorney-calls-194445024.html [Accesat: 03.03.2024].
15. CARELESS, J. „How video can transform inmate visitation". Corrections 1. Disponibil: https://www.corrections1.com/video-in-corrections/articles/how-video-can-transform-inmate-visitation-GZ7A5mhObksIsi5G/ [Accesat: 03.03.2024].

EVALUAREA INTEGRITĂȚII ETICE A CANDIDAȚILOR LA FUNCȚIA DE JUDECĂTOR AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE: ASPECTE DE [IN]SECURITATE JURIDICĂ (Partea I)[12]

EVALUATION OF THE ETHICAL INTEGRITY OF CANDIDATES FOR THE POSITION OF JUDGE OF THE SUPREME COURT OF JUSTICE: ASPECTS OF LEGAL [IN]SECURITY (Part I)

Irina IACUB
avocat, doctor în drept, conferențiar universitar,
cercetător științific superior
ORCID ID: 0000-0002-8349-2789
Email: irinaiacub@mail.ru
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.962.3:342.531.43(478)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.21

Abstract:. *The article provides a detailed analysis of the issue of assessing the ethical integrity of candidates for the position of judge at the Supreme Court of Justice, aiming to clarify aspects of [in]legal security, identified both at the level of the regulation of the evaluation procedure and in the process of its implementation and the application of the legislation. To achieve this goal, the quality of the normative framework in the field is analyzed and evaluated, highlighting its relevance for the objective assessment of the ethical integrity of candidates (non-judges and non-prosecutors), as well as the quality of the interpretation and application of the legislation by the Vetting Commission in its activity, with emphasis on the serious shortcomings observed (in a specific case). Ultimately, it is concluded that both the poor quality of the normative framework in the field and the conduct of the Vetting Commission have clearly compromised the legal security of the evaluated subjects as a whole, an inadmissible and condemnable fact in a rule of law state.*

[12] Studiu elaborat în cadrul subprogramului de cercetare „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”, (SENREMO), cifru 01.05.01.

Keywords: *legal norm, integrity, ethical integrity, external evaluation, candidate for judge, legal security, Vetting Commission, deontological norms, ethical rules, professional conduct.*

Rezumat: *Articolul cuprinde o analiză detaliată a problemei evaluării integrității etice a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție, cu scopul elucidării aspectelor de [in]securitate juridică, constatate atât la nivelul reglementării procedurii de evaluare, cât și în procesul desfășurării acesteia și aplicării legislației. Pentru atingerea acestui scop este analizată și evaluată calitatea cadrului normativ în domeniu, cu sublinierea relevanței acestuia pentru evaluarea obiectivă a integrității etice a candidaților (non-judecători și non-procurori), precum și calitatea interpretării și aplicării legislației de către Comisia de Vetting în activitatea sa, cu reliefarea gravelor carențe admise (într-un caz concret). Într-un final, se constată că atât calitatea precară a cadrului normativ din domenu, cât și conduita Comisiei de Vetting au compromis vădit în ansamblul lor securitatea juridică a subecților evaluați, fapt inadmisibil și condamnabil într-un stat de drept.*

Cuvinte-cheie*: normă juridică, integritate, integritate etică, evaluare externă, candidat la funcția de judecător, securitate juridică, comisia de vetting, norme deontologice, reguli de etică, conduită profesională.*

Introducere

Relativ recent, în Republica Moldova s-a inițiat o nouă etapă a „reformelor în justiție”, care presupune supunerea reprezentanților sistemului judiciar (inclusiv a candidaților la funcțiile acestuia) unei proceduri de evaluare a *integrității financiare* și *etice.* Scopul principal urmărit este eliminarea din sistem a persoanelor care nu corespund criteriilor de integritate (presupuse a fi *coruptibile*) și prevenirii accesului unor astfel de persoane în sistem. Deși acest obiectiv, fundamental pentru societate, este pe deplin justificat, se impune sublinierea necesității stringente de respectare riguroasă a cadrului legal aplicabil. Doar astfel poate fi asigurată legalitatea, echitatea și temeinicia procedurii, protejarea drepturilor subiecților evaluați și eliminarea completă a riscului de arbitrar și abuz.

Fiind direct implicați într-una din procedurile de evaluare (în calitate de candidat la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție), am constatat că *interpretarea și aplicarea legii* în acest context de mare responsabilitate socială (și nu numai), sunt afectate, pe alocuri, de carențe juridice grave, care influențează negativ *legalitatea* procedurii și *securitatea juridică* a subiecților evaluați, subminând considerabil încrederea societății în exercițiul excepțional al evaluării. În aceste circumstanțe,

se ridică o întrebare importantă: dacă cauza/sursa acestei situații constă doar în *interpretarea și aplicarea eronată a legii* sau problema este generată de însăși *calitatea cadrului normativ* din domeniu (care, fără îndoială, trebuie să corespundă cerințelor de accesibilitate, certitudine și predictibilitate).

Pentru a clarifica această dilemă, am decis să realizăm, la o primă etapă, o expertiză juridică detaliată a actelor normative care reglementează procedura de evaluare externă a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție (în continuare CSJ), în raport cu actele conexe acestei activități. Ulterior, pe baza concluziilor rezultate, intenționăm să analizăm, prin intermediul unui studiu de caz, calitatea și corectitudinea interpretării și aplicării acestor acte normative în cadrul procesului de evaluare, atât de către Comisia de Vetting, cât și de Consiliul Superior al Magistraturii (în continuare – CSM), în calitatea sa de autoritate publică decizională în acest domeniu.

Necesitatea unui astfel de studiu este incontestabilă, având în vedere actualitatea și importanța subiectului, mai ales în contextul eforturilor Republicii Moldova de consolidare a statului de drept în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Întrucât o analiză detaliată și cuprinzătoare a acestei problematici ar depăși considerabil limitele admise pentru demersul științific de față, ne vom concentra în cadrul acestuia exclusiv asupra calității reglementării normative a evaluării *integrității etice* a candidaților la funcția de judecător al CSJ. În același timp, ne rezervăm dreptul de a aborda, în studii viitoare, practica aplicării acestei reglementări, precum și evaluarea *integrității financiare* a subiecților în cauză.

Scopul studiului. Având în vedere cele enunțate, în continuare ne propunem să realizăm o analiză detaliată a cadrului normativ ce reglementează procedura de evaluare a *integrității etice* a candidaților la funcția de judecător al CSJ, în scopul aprecierii modului în care acesta întrunește cerințele de calitate – certitudine, accesibilitate și predictibilitate – și asigură *legalitatea și echitatea* procedurii de evaluare, precum și *securitatea juridică* a subiecților evaluați.

Suportul metodologic și doctrinar. Suportul metodologic al studiului a inclus atât cele mai relevante metode de cercetare științifică în domeniul dreptului (precum: metoda logică, metoda comparativă, metoda sistemică, metoda studiului de caz etc.), cât și teoriile fundamentale dezvoltate în doctrina juridică referitoare la calitatea legii ca garanție a securității juridice a destinatarilor acesteia. Suportul doctrinar al studiului

a fost constituit în principal din actele normative ce reglementează procedura de evaluare a integrității și cele conexe acestei activități, avizele și studiile care au stat la baza adoptării lor, precum și opiniile Comisiei de la Veneția referitoare la conținutul acestora.

Rezultate obținute și discuții. Dat fiind faptul că procedura de evaluare a candidaților la funcția de judecător al CSJ este destul de complexă, pentru început considerăm binevenit să precizăm care este cadrul normativ ce o reglementează și categoria de subiecți la care ne vom referi pe parcursul studiului.

1. Cadrul normativ al procedurii de evaluare. Cadrul legal al procedurii de evaluare a candidaților la funcția de judecător al CSJ este format din câteva acte normative. Principală este Legea privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție nr. 65/2023 [1], care, în art. 5 alin. (2), stabilește: „[î]n activitatea sa, Comisia de evaluare se conduce de Constituția Republicii Moldova și de alte acte normative ce reglementează domeniile conexe activității sale. Procedura de evaluare este stabilită de prezenta lege și de regulamentul de organizare și funcționare a Comisiei de evaluare".

Din dispoziția legală citată deducem că principalele norme ale procedurii de evaluare, obligatorii pentru Comisie în activitatea sa, sunt cuprinse în: *Constituția Republicii Moldova* [2], *Legea nr. 65/2023* și *Regulamentul de organizare și funcționare a Comisiei de evaluare* [3] (în continuare – *Regulamentul Comisiei*). Cu referire la *Legea nr. 65/2023*, este de precizat că aceasta cuprinde norme speciale în domeniu, care, evident, au prioritate.

În ce privește „actele normative ce reglementează domeniile conexe activității Comisiei", din categoria acestora considerăm că fac parte în principal: *Legea integrității nr. 82/2017* [4], *Legea privind declararea averii și a intereselor personale nr. 133/2016* [5] și *Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate* nr. 132/2016 [6]. Toate aceste legi consacră norme generale ce reglementează asigurarea integrității în domeniul public, fiind extrem de relevante procedurii de vetting.

Suplimentar, odată ce evaluarea privește anumite conduite ale candidaților, cadrul normativ al procedurii se completează cu actele normative ce reglementează nemijlocit aceste conduite. Este vorba, în primul rând, de *Codul fiscal al RM* [7] (deoarece verificarea *integrității financiare* a subiecților privește direct conduita fiscală a acestora) și, în al doilea rând, de *Codurile deontologice* în domeniile în care activează subiecții evaluați (relevante pentru evaluarea *integrității etice* a acestora).

În fine, o atenție distinctă merită și *Codul administrativ al Republicii Moldova* [8], deoarece reprezintă sediul juridic de bază al evaluării externe ca activitate administrativă desfășurată de autorități publice.

La caz, vorbim în special de Consiliul Superior al Magistraturii ca autoritate publică (Comisia de Vetting neavând un astfel de statut în temeiul art. 4 alin. (2) din Legea nr. 65/2023) și de activitățile administrative desfășurate pe parcursul procesului de evaluare, precum: *operațiunea administrativă* realizată de Comisia de Vetting (care constă în evaluarea propriu-zisă a subiecților, finalizată cu elaborarea Raportului de evaluare) și *procedura administrativă* desfășurată de Consiliul Superior al Magistraturii (care constă în verificarea și aprobarea/respingerea Raportului de evaluare prezentat de Comisie și adoptarea actului administrativ individual de promovare/nepromovare a evaluării).

Un interes distinct pentru cercetarea de față, după cum s-a menționat anterior, prezintă normele legale speciale, ce reglementează procedura evaluării, cuprinse în Legea nr. 65/2023 și *Regulamentul Comisiei de Vetting*. Aceste norme, conform cerințelor de tehnică legislativă consacrate la nivel constituțional și legislativ, ar trebui să asigure nu doar legalitatea și echitatea procedurii de evaluare, dar și să garanteze *securitatea juridică* a subiecților evaluați. În continuare, ne propunem să analizăm în special conținutul normativ al acestor reglementări, raportându-le, când va fi cazul, la normele conexe aplicabile.

2. *Subiecții evaluați.* Înainte de a începe analiza propusă, ținem să precizăm perspectiva din care aceasta va fi realizată, având în vedere subiecții supuși evaluării.

După cum sugerează și titlul Legii nr. 65/2023, destinatarii acesteia sunt grupați în două categorii: judecătorii CSJ și candidații la funcția de judecător al CSJ. În cadrul acestui studiu, ne vom concentra exclusiv asupra celei de-a doua categorii, care este dezvoltată în art. 7 alin. (1) din *Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție* nr. 64/2023 [9], conform căruia: „candidați la funcția de judecător al CSJ" pot fi: *judecători, procurori, avocați* și *profesori universitari*.

Diversitatea candidaților ne determină să atragem atenția la faptul că statutul juridic al *judecătorilor* și *procurorilor* diferă semnificativ de cel al *avocaților* și *profesorilor universitari,* întrucât primii, conform Legii nr. 199/2010 [10], sunt *demnitari publici*. Această diferențiere substanțială indică, în mod ipotetic, că evaluarea *integrității etice* și *financiare* a candidaților la funcția de judecător al CSJ necesită a fi adaptată statutului juridic și particularităților fiecărei categorii profesionale.

Bunăoară, *judecătorii* și *procurorii*, în calitate de demnitari publici, sunt supuși unor standarde de integritate mai stricte datorită rolului lor esențial în administrarea justiției și în exercitarea atribuțiilor în numele statului. Evaluarea acestora trebuie să implice un control riguros al compatibilității cu standardele specifice funcției publice, precum independența, imparțialitatea și respectarea interesului public (de exemplu, aceștia trebuie să respecte norme stricte atât în cadrul activității profesionale, cât și în viața personală, reglementări care vizează inclusiv prevenirea conflictelor de interese, tocmai pentru a evita orice suspiciune de influențare a proceselor judiciare sau de compromitere a încrederii publice).

În schimb, avocații și *profesorii universitari*, deși supuși standardelor profesionale proprii, nu exercită funcții publice și au un rol distinct în raport cu sistemul justiției. Evaluarea integrității acestora ar trebui să se concentreze pe practicile profesionale specifice domeniilor în care activează, adică pe asemenea criterii relevante precum respectarea confidențialității, evitarea conflictelor de interese și conformarea cu normele de etică și conduită proprii profesiei lor. Spre deosebire de *judecători și procurori*, integritatea acestora trebuie apreciată mai mult în contextul obligațiilor profesionale asumate și mai puțin în cel al standardelor funcției publice.

În condițiile în care, nu s-ar ține cont de deosebirile menționate, avocații și *profesorii universitari* ar putea fi expuși unor evaluări arbitrare sau discriminatorii, deoarece Comisia de evaluare ar putea aplica standarde inadecvate specificului activității lor. Această abordare ar putea genera confuzii, inechități și decizii lipsite de fundament obiectiv, afectând în mod direct drepturile constituționale ale acestor candidați, inclusiv *accesul la funcții publice* (drept fundamental garantat de art. 39 din Constituția RM).

Pentru a evita astfel de situații, evident, sunt necesare garanții juridice suplimentare care să includă, în primul rând, criterii clare și specifice pentru calificarea conduitelor incompatibile cu standardele de *integritate etică*. În al doilea rând, este esențial să fie eliminat riscul interpretărilor echivoce sau abuzive prin reglementarea detaliată a procedurii de evaluare, asigurând astfel predictibilitate și uniformitate în aplicarea normelor. Aceste garanții ar contribui la protejarea drepturilor subiecților evaluați, la consolidarea încrederii în procesul de evaluare și la prevenirea posibilelor abuzuri sau decizii discreționare.

Cu regret, Legea nr. 65/2023 nu stabilește nicio o garanție suplimentară pentru candidații non-demnitari evaluați. În acest sens, în art. 20 alin. (1) se stipulează: *„[c]andidații la funcția de judecător al Curții Su-*

preme de Justiție sunt evaluați conform prevederilor prezentei legi", iar în alin. (2) se specifică: *„[î]n cazul lipsei unor reguli de etică și conduită profesională stabilite pentru domeniul în care activează sau a activat candidatul, se verifică dacă comportamentul de până la data evaluării al candidatului generează sau nu suspiciuni rezonabile referitoare la corespunderea acestuia cu cerințele de etică și conduită profesională stabilite pentru judecători."*

Astfel, deși statutul juridic al categoriilor de candidați la funcția de judecător al CSJ diferă semnificativ, Legea nr. 65/2023 se limitează doar la admiterea aplicării „analogiei normelor deontologice" în evaluarea *integrității etice* a acestora, fără a stabili garanții juridice suplimentare pentru candidații care nu sunt demnitari publici.

Totuși, în cazul *avocaților,* trebuie subliniat că aceștia (ca și *profesorii universitari* de altfel) dispun de propriile *reguli de etică și conduită profesională* (la care vom reveni mai jos). Acest fapt, pe de o parte, exclude necesitatea recurgerii în procesul evaluării *avocaților* la „analogia normelor deontologice" (în temeiul art. 20 alin. (2) din Legea nr. 65/2023), iar, pe de altă parte, obligă Comisia să respecte și să aplice riguros cadrul normativ specific domeniului lor profesional.

Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că absența unor garanții juridice suplimentare în Legea nr. 65/2023, pentru candidații care nu dețin calitatea de demnitari publici, evidențiază un vid normativ important, care pune sub semnul întrebării capacitatea procesului de evaluare de a asigura echitatea și proporționalitatea necesare pentru respectarea drepturilor acestora. Lipsa unor prevederi detaliate care să ia în considerare specificul statutului profesional al *avocaților* (inclusiv al *profesorilor universitari*) determină riscul aplicării unor standarde generalizate, concepute în principal pentru judecători și procurori.

Această situație poate duce la evaluări inechitabile, în care criteriile deontologice proprii *avocaților* (dar și *profesorilor universitari*) *să fie ignorate sau interpretate necorespunzător. Ca urmare, în absența unor reglementări clare, Comisia de evaluare ar putea adopta decizii bazate pe analogii forțate cu normele aplicabile demnitarilor publici, ceea ce nu doar că ar afecta legitimitatea procesului, dar ar putea încălca și drepturile constituționale ale candidaților.*

În concluzie, subliniem că lacuna normativă semnificativă identificată în conținutul Legii nr. 65/2023, care afectează atât caracterul echitabil al procedurii de evaluare, cât și securitatea juridică a candidaților non-demnitari, constă în lipsa:

unor *criterii obiective și adaptate* specificului activității profesionale a acestor candidați, necesare pentru o evaluare corectă a conduitelor și deciziilor lor anterioare;

unor *proceduri clare și transparente* pentru aplicarea normelor deontologice proprii fiecărui domeniu profesional, astfel încât să fie evitate interpretările subiective sau abuzive;

unor *mecanisme eficiente de contestare*, care să garanteze un control real și imparțial asupra deciziilor adoptate de Comisia de evaluare, consolidând astfel încrederea în proces.

Cu regret, o astfel de situație compromite, din start, legalitatea și echitatea procedurii de evaluare a *avocaților* în calitate de candidați la funcția de judecător al CSJ. Acest risc ar putea fi evitat doar în condițiile în care Comisia de evaluare și-ar asuma responsabilitatea respectării stricte a legislației conexe activității sale și ar manifesta totodată o precauție și diligență profesională sporită. Cert rămâne însă că legislația aferentă procedurii de vetting, la moment, nu conține garanții necesare și suficiente pentru asigurarea securității juridice a *avocaților* în calitatea lor de candidați la funcția de judecător al CSJ.

3. *Cadrul normativ al evaluării integrității etice a candidaților avocați.* Din tot conținutul normativ al Legii nr. 65/2023, cu siguranță, cea mai mare atenție merită norma care cuprinde criteriile evaluării candidaților la funcția de judecător al CSJ. Aceasta este inserată în art. 11, care la alin. (1) prevede: *„[î]n sensul prezentei legi, evaluarea constă în verificarea integrității etice și celei financiare a subiecților indicați la art. 3 alin. (1)”*. Astfel, evaluarea este axată pe verificarea întrunirii/neîntrunirii de către subiecții evaluați a *criteriului integrității etice* și a *criteriului integrității financiare*. Dezvoltarea acestor criterii le atestăm în următoarele două alineate ale articolului citat – alin. (2) și (3) – în conținutul cărora legiuitorul stabilește expres cazurile în care candidații se consideră că nu corespund acestor criterii.

Referindu-ne cu precădere la problema evaluării integrității etice, precizăm că, potrivit art. 11 alin. (2) din Legea nr. 65/2023: „[s]e consideră că judecătorul nu corespunde criteriului de integritate etică dacă Comisia de evaluare are dubii serioase determinate de faptul că:

a) în ultimii 5 ani, acesta a încălcat grav regulile de etică și conduită profesională a judecătorilor, a procurorilor sau, după caz, a altor profesii, precum și dacă a avut un comportament arbitrar sau a emis acte arbitrare, în ultimii 10 ani, contrare normelor imperative ale legii, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului stabilise, anterior adoptării actului, că o decizie

similară a fost contrară Convenției Europene pentru Drepturile Omului;

b) în ultimii 10 ani, a admis în activitatea sa incompatibilități și conflicte de interese incompatibile cu funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție."

Raportând norma citată la subiectul care ne interesează, deducem că un avocat (la fel ca și un profesor universitar) nu întrunește criteriul de integritate etică dacă Comisia de Vetting constată că: a) în ultimii 5 ani a încălcat grav regulile de etică și conduită profesională (în domeniul său de activitate); b) în ultimii 10 ani a avut un comportament arbitrar sau a emis acte arbitrare, contrare normelor imperative ale legii și jurisprudenței CtEDO; c) în ultimii 10 ani a admis în activitatea sa incompatibilități și conflicte de interese incompatibile cu funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție.

Deși la prima vedere procesul poate părea simplu, în realitate lucrurile sunt mult mai complexe, întrucât evaluarea trebuie să implice următoarele acțiuni consecutive:

– în primul rând, identificarea regulilor de etică și conduită profesională / identificarea incompatibilităților și conflictelor de interese;
– în al doilea rând, constatarea încălcării acestor reguli / constatarea existenței incompatibilităților sau conflictelor de interese;
– în al treilea rând, calificarea încălcării grave a regulilor de etică și conduită profesională / calificarea incompatibilităților și conflictelor de interese ca fiind incompatibile cu funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție.

Aceste acțiuni reprezintă pași succesivi esențiali în procesul de evaluare a integrității etice a candidaților. În continuare, vom analiza în detaliu fiecare dintre acestea, pentru a le sublinia particularitățile, semnificația și impactul lor asupra întregului proces. În ceea ce privește „comportamentul arbitrar" și „emiterea de acte arbitrare", având în vedere specificul acestora, le vom analiza în cadrul primei etape – identificarea.

Etapele intrinseci ale procesului de evaluare a integrității etice.

Identificarea. Delimitarea identificării, ca etapă distinctă a procesului de evaluare a candidaților la funcția de judecător al CSJ, se justifică prin faptul că art. 11 alin. (2) lit. a) și b) din Legea nr. 65/2023 cuprinde în sine o normă de blanchetă, făcând trimitere la legislația care consacră „regulile de etică și conduită profesională", precum „incompatibilitățile și conflictele de interese". Astfel, identificarea trebuie realizată ținându-se cont de categoria profesională a subiectului evaluat.

În cazul avocaților, regulile de etică și conduită profesională (inclusiv, incompatibilitățile și conflictele de interese) sunt stabilite în următoarele acte normative: Legea cu privire la avocatură nr. 1260/2002 [11], Statutul profesiei de avocat din 29.01.2011 [12] și Codul deontologic al avocaților din Republica Moldova din 20.12.2002 [13].

Evident, sediul juridic principal al regulilor enunțate este Codul deontologic, care concentrează toate normele deontologice din domeniu. Totuși, celelalte acte normative la fel rămân a fi relevante, deoarece reglementează aspecte esențiale privind aplicarea și sancționarea încălcării acestor norme.

Având în vedere numărul și diversitatea regulilor de etică și conduită profesională, se pune întrebarea dacă în procesul de evaluare realizat de Comisie sunt luate în considerare toate regulile sau doar o parte dintre ele. Cu alte cuvinte, care dintre regulile de etică și conduită profesională sunt „relevante" pentru evaluare?

Articolul 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023 nu specifică încălcarea căror reguli este incompatibilă cu criteriul integrității etice a candidaților. Astfel, identificarea acestora este lăsată la latitudinea exclusivă a Comisiei de Vetting. Această situație face ca norma legală analizată să fie vădit incertă (lipsită de claritate și precizie) și impredictibilă, fiind dificil de prevăzut ce conduite concrete ar putea verifica Comisia și, mai ales, ce informații despre subiecții evaluați ar putea colecta și analiza.

În contextul dat, vom atrage atenția la faptul că și competențele Comisiei sunt reglementate la fel de ambiguu, în art. 4 alin. (3) din Legea nr. 65/2023, conform căruia: „[î]n exercitarea mandatului, Comisia de evaluare are următoarele competențe: a) colectează, acumulează și verifică, prin mijloace neinterzise de lege, toate informațiile relevante pentru evaluare. (...)". O astfel de reglementare îi conferă Comisiei o putere discreționară largă, fără limite legale clare, ceea ce reprezintă un risc major pentru securitatea juridică a subiecților evaluați și legalitatea procedurii de evaluare.

De asemenea, merită subliniat că în art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023 legiuitorul operează cu expresia „încălcare gravă", fapt ce denotă că de competența Comisiei ține și evaluarea „gravității încălcării" regulilor de etică și conduită profesională. În acest sens, apare întrebarea: Care sunt criteriile de evaluare a gravității încălcării? Plecând de la principiul legalității și echității procedurii de evaluare, astfel de criterii, evident, trebuie căutate doar în cadrul normativ ce consacră regulile analizate, fiind categoric inadmisibilă „inventarea" acestora de către Comisie.

Ținând cont de acest aspect, după noi, prevederile art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023 necesită a fi interpretate și aplicate în strictă concordanță cu cadrul normativ ce consacră regulile de etică și conduită profesională a avocaților, care stabilește expres care abateri de la aceste reguli sunt grave (aspect ce urmează a fi abordat în detalii în compartimentul calificare).

Relevant în sensul dat este și art. 11 alin. (6) teza I din Legea nr. 65/2023, care stabilește: „[l]a aprecierea corespunderii cu criteriile prevăzute la alin. (2) şi (3) se ține cont de prevederile legale existente la momentul săvârșirii faptelor respective". Deși această normă poate genera confuzii prin caracterul său interpretabil, totuși ea prevede în mod clar obligația Comisiei de a raporta faptele constatate la legislația în vigoare la momentul săvârșirii lor.

Generalizând cele enunțate, vom sublinia:

Legea nr. 65/2023 nu precizează explicit care reguli de etică și deontologie profesională sunt relevante pentru evaluarea criteriului de integritate etică a candidaților la funcția de judecător al CSJ, lăsând această decizie la latitudinea Comisiei de Vetting. La fel, legea stabilește competența Comisiei de a evalua gravitatea încălcărilor de etică, dar fără a stabili criterii pentru această evaluare.

Aceste ambiguități reflectă faptul că Legea nr. 65/2023 conferă Comisiei o putere discreționară extinsă, lipsită de limite clare, ceea ce creează riscul unor interpretări subiective și arbitrare. O astfel de situație periclitează securitatea juridică a subiecților evaluați și poate compromite legalitatea, precum și echitatea procedurii de evaluare.

În pofida unor astfel de carențe juridico-normative, prestația Comisiei ar putea fi legală și echitabilă doar în cazul în care: ar identifica corect regulile de etică și deontologie profesională relevante pentru evaluarea integrității etice (ținând cont de valabilitatea acestora la momentul comiterii faptelor constatate); ar aprecia corect și proporțional gravitatea încălcării acestora, în strictă conformitate cu cadrul normativ care le consacră; ar colecta și analiza informația despre subiecții evaluați în funcție doar de conduitele prescrise de regulile de etică și deontologie profesională; ar motiva explicit în fapt și în drept acțiunile, constatările și concluziile sale.

Tot în contextul regulilor de etică și conduită profesională a avocaților este important să abordăm și problema „comportamentului arbitrar" și „emiterii de acte arbitrare" (menționate în art. 11 alin. (2) lit. b) din Legea nr. 65/2023), care sunt considerate conduite incompatibile cu criteriul integrității etice.

La o analiză atentă a legislației specifice domeniului avocaturii (menționată anterior), observăm că aceasta nu reglementează expres și nu interzice „comportamentul arbitrar" și „emiterea de acte arbitrare". Prin urmare, se poate concluziona că verificarea unor astfel de conduite în cazul avocaților nu are bază legală.

În acest context, constatarea unor astfel de conduite de către Comisia de Vetting și utilizarea lor ca temei pentru nepromovarea evaluării ar ridica probleme serioase de legalitate și proporționalitate sub următoarele aspecte:

Nerespectarea principiului legalității – Orice decizie administrativă sau disciplinară trebuie să fie fundamentată pe o bază legală clară și precisă. Dacă legislația din domeniul avocaturii nu definește „comportamentul arbitrar" sau „emiterea de acte arbitrare" ca fiind interzise sau sancționabile, atunci o astfel de constatare din partea Comisiei de Vetting poate fi considerată nelegală.

Riscul interpretărilor subiective – În absența unei reglementări clare și precise, calificarea unor comportamente drept „arbitrare" devine inevitabil subiectivă, ceea ce deschide calea unor interpretări abuzive sau discriminatorii.

Încălcarea principiului securității juridice – Introducerea unor criterii suplimentare de evaluare, care nu sunt prevăzute explicit în legislație sau normele profesionale aplicabile anterior, contravine vădit principiului neretroactivității legii (garantat de Constituția Republicii Moldova). De asemenea, aceasta afectează securitatea juridică a candidaților, care nu au avut posibilitatea de a cunoaște și de a-și ajusta comportamentul la cerințele respective.

Astfel, pentru a evita eventualele derapaje de la principiile legalității, echității și securității juridice, este esențial ca evaluarea avocaților să se bazeze strict pe cadrul normativ existent, fără recurgerea la standardele suplimentare, neprevăzute în legislația aplicabilă până la inițierea procedurii de evaluare.

În ce privește incompatibilitățile profesiei de avocat (reflectate în art. 11 alin. (2) lit. b) din Legea nr. 65/2023), acestea, la fel, se regăsesc în legislația din domeniul avocaturii. În acest sens, art. 11 din Legea nr. 1260/2002 stabilește: „(1) Profesia de avocat este incompatibilă cu: a) oricare funcție publică sau de demnitate publică; b) activitatea de notar și cea de executor judecătoresc; c) alte activități ce lezează demnitatea ori independența profesiei de avocat sau bunele moravuri. (...) „(4) Avocatul nu poate deține concomitent funcții în Consiliul Uniunii Avocaților și în

orice comisie a Uniunii Avocaților sau în două ori mai multe comisii ale Uniunii Avocaților. (...)".

Observăm că în mare parte incompatibilitățile profesiei de avocat sunt concrete și clare, cu excepția celei care se referă la „activitățile ce lezează demnitatea ori independența profesiei de avocat sau bunele moravuri". În condițiile în care legea nu precizează în ce ar consta asemenea „activități", norma în cauză este una echivocă, lipsită de claritate, precizie și previzibilitate, generând riscul unei interpretări neuniforme și aplicări arbitrare sau discriminatorii. Prin urmare, aplicarea acestei norme impune Comisiei de evaluare să manifeste un nivel ridicat de diligență profesională, pentru a evita astfel încălcarea legalității.

Dincolo de incertitudinea enunțată, totuși trebuie să punctăm că toate incompatibilitățile privesc doar activitatea profesională de avocat, excluzând celelalte sfere ale vieții avocatului (în special, viața personală și de familie).

Referitor la conflictele de interese (prevăzute în același art. 11 alin. (2) lit. b) din Legea nr. 65/2023), vom preciza că esența și conținutul acestora sunt stabilite în art. 57 alin. (33) și (34) din Statutul profesiei de avocat, precum și în capitolul III din Codul deontologic al avocaților. Deși dispozițiile celor două acte prezintă anumite diferențe, se poate concluziona că un conflict de interese în activitatea de avocat intervine atunci când:

avocatul consultă sau reprezintă/apără mai mulți clienți într-o cauză, în condițiile în care interesele acestora sunt conflictuale sau există un risc real de apariție a unui astfel de conflict;

avocatul gestionează cauzele tuturor clienţilor implicați într-un dosar, în care un conflict de interese riscă să compromită secretul profesional sau să afecteze independența avocatului;

avocatul acceptă cauza unui nou client, în condițiile în care există riscul de divulgare a informațiilor confidențiale, încredințate de un fost client sau de utilizare nejustificată a acestor informații în favoarea noului client.

Așadar, în condițiile în care legislația specifică domeniului avocaturii stabilește expres care sunt conflictele de interese ce trebuie evitate în activitatea avocatului, este evident că Comisia de evaluare are competența exclusivă de a verifica doar respectarea acestor norme și de a constata legal doar eventualele abateri de la acestea.

Generalizând, vom sublinia:

Comparativ cu regulile de etică și conduită profesională, reglementările privind incompatibilitățile și conflictele de interese sunt mai bine

definite, acestea fiind clar și explicit stabilite în legislația specifică domeniului avocaturii. Prin urmare, identificarea conduitelor ce nu corespund criteriului de integritate etică în acest caz este considerabil mai facilă și mai obiectivă.

Din motivul dat, puterea discreționară a Comisiei de evaluare în această privință este una limitată, fiind restânsă la cazurile calificate de lege drept incompatibilități și conflicte de interese în activitatea avocaților. Singura excepție o constituie „activitățile ce lezează demnitatea ori independența profesiei de avocat sau bunele moravuri". Având în vedere că legea nu detaliază în ce constau aceste „activități", reglementarea în cauză este ambiguă, lipsită de claritate și predictibilitate, ceea ce poate duce la interpretări divirgente și aplicări arbitrare sau discriminatorii.

Chiar dacă riscul aplicării arbitrare a reglementărilor rămâne o preocupare, este esențial ca Comisia de evaluare să-și exercite puterea discreționară în limitele prevăzute de lege, respectând principiile transparenței, legalității și echității, precum și să-și argumenteze și justifice temeinic fiecare decizie, pentru a asigura astfel securitatea juridică și protejarea drepturilor subiecților evaluați.

Concluzii

Rezumând asupra **cadrului normativ al procedurii de evaluare** a candidaților la funcția de judecător al CSJ, vom sublinia următoarele idei importante: a) cadrul normativ din domeniu este format din două componente importante: primul cuprinde norme speciale (Legea nr. 65/2023 și Regulamentul Comisiei), iar al doilea – normele generale din domeniu (Constituția RM și toate legile conexe activității Comisiei); b) în procesul de realizare a evaluării, Comisia este obligată să aplice și să se conformeze atât normelor speciale, cât și normelor generale; c) aplicarea exclusivă a normelor speciale și ignorarea normelor generale prezintă riscul realizării unei evaluări arbitrare, abuzive, inechitabile și ilegale.

Rezumând asupra **subiecților evaluării**, subliniem că diferența dintre statutul juridic al judecătorilor și procurorilor (care sunt demnitari publici) și cel al avocaților și profesorilor universitari (care nu au această calitate) implică necesitatea unor nuanțări normative a condițiilor de evaluare a integrității lor etice (inclusiv, financiare). Cu toate acestea, Legea nr. 65/2023 omite complet reglementarea acestor diferențe, generând un vid normativ semnificativ, care afectează echitatea și proporționalitatea procesului de evaluare și, implicit, respectarea drepturilor candidaților non-demnitari. Această lacună normativă generează riscuri

majore în ce privește: a) aplicarea unor standarde generalizate – standardele destinate exclusiv demnitarilor publici sunt extinse nejustificat la alte categorii profesionale; b) ignorarea specificului profesional – criteriile deontologice proprii avocaților și profesorilor universitari pot fi neglijate sau utilizate incorect; c) luarea unor decizii abuzive – în lipsa unor reglementări clare, Comisia poate utiliza analogii forțate, afectând legitimitatea și echitatea procesului de evaluare, precum și drepturile constituționale ale candidaților non-demnitari. În asemenea condiții, se poate constata că legislația aferentă procedurii de vetting nu conține garanții necesare și suficiente pentru asigurarea securității juridice a avocaților în calitatea lor de candidați la funcția de judecător al CSJ.

Rezumând asupra **cadrului normativ al evaluării integrității etice a candidaților avocați**, vom sublinia: a) în conformitate cu Legea nr. 65/2023, un avocat nu întrunește criteriul de integritate etică dacă Comisia de Vetting constată că: în ultimii 5 ani a încălcat grav regulile de etică și conduită profesională (în domeniul său de activitate) sau în ultimii 10 ani a admis în activitatea sa incompatibilități și conflicte de interese incompatibile cu funcția de judecător al CSJ; b) evaluarea integrității etice a avocaților trebuie să se bazeze în mod necesar pe cadrul normativ al profesiei, care stabilește expres atât regulile de etică și conduită profesională, precum și incompatibilitățile și conflictele de interese, care trebuie evitate în activitatea de avocat; c) pentru a asigura o evaluare corectă, obiectivă, echitabilă și legală a integrității etice a avocaților, este esențială parcurgerea următoarelor etape: identificarea regulilor de etică și conduită profesională / incompatibilităților și conflictelor de interese; constatarea încălcării acestor reguli / existenței incompatibilităților sau conflictelor de interese; calificarea încălcării grave a regulilor de etică și conduită profesională / calificarea incompatibilităților și conflictelor de interese ca fiind incompatibile cu funcția de judecător al CSJ; d) verificarea „comportamentului arbitrar” al avocatului sau „emiterea de acte arbitrare” de către acesta nu are bază legală, deoarece legislația specifică domeniului avocaturii nu reglementează expres și nu interzice asemenea conduite; constatarea unor astfel de conduite de către Comisia de Vetting ar marca încălcarea principiului legalității și securității juridice, cu emiterea unor decizii subiective, abuzive sau discriminatorii.

Rezumând asupra **identificării** regulilor de etică și conduită profesională, precum și a incompatibilităților și conflictelor de interese, proprii activității profesionale a avocaților, ca etapă distinctă a procedurii de evaluare, vom sublinia următoarele:

identificarea este absolut necesară pentru asigurarea corectitudinii evaluării, repectării prevederilor legale în domeniu și evitării arbitrariului Comisiei;

identificarea dă tonul celorlalte etape ale procesului de evaluare a integrității etice, constituind un reper indispensabil pentru constatare și calificare;

identificarea este de natură să indice limitele și tipul informației ce poate fi acumulată și analizată de către Comisie în cadrul proceduri de evaluare (contribuind astfel la respectarea dreptului la viață privată al subiecților evaluați);

identificarea regulilor de etică și conduită profesională, precum și a incompatibilităților și conflictelor de interese, Comisia trebuie să o realizeze în exclusivitate în baza legislației specifice domeniului avocaturii;

În fine, important este ca identificarea regulilor de etică și conduită profesională, precum și a incompatibilităților și conflictelor de interese să fie reflectată argumentat în conținutul Raportului de evaluare întocmit de Comisie la finalul procedurii, pentru a asigura astfel transparența acesteia și motivarea juridică a deciziilor adoptate. Nerespectarea acestei condiții ar indica vădit realizarea unei evaluări arbitrare, abstracte și neîntemeiate (eventual, cu depășirea limitelor legale), ceea ce ar putea afecta grav onoarea și reputația candidatului avocat evaluat. Mai mult, neîntrunrea acestei condiții ar putea determina încălcarea dreptului acestuia de acces la o funcție publică, garantat constituțional, subminând încrederea în imparțialitatea, echitatea și corectitudinea procedurii de vetting.

Referințe:

1. Legea privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție nr. 65 din 30.03.2023. In: Monitorul Oficial nr. 117-118 din 06.04.2023 (modificată prin Legea nr. 353 din 24.11.2023).
2. Constituția Republicii Moldova, nr. 1 din 29.07.1994. Republicată în: Monitorul Oficial nr. 78 din 29.03.2016 (modificată prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 11.03.2024).
3. Regulamentul de organizare și funcționare a Comisiei independente de evaluare externă a judecătorilor și candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție. Aprobat cu modificări la 26 septembrie, 27 noiembrie 2023 și 22 martie 2024. Disponibil: https://cdn. prod.website-files.com/65dc-9c889b671cd4987c7b51/660bc22e 43cbaae3b1af2134_1.pdf.

4. Legea integrităţii nr. 82 din 25.05.2017. In: Monitorul Oficial nr. 229-243 din 07.07.2017 (modificată prin Legea nr. 6 din 06.02.20).
5. Legea privind declararea averii și a intereselor personale nr. 133 din 17.06.2016. In: Monitorul Oficial nr. 245-246 din 30.07.2016 (modificată prin Legea nr. 336 din 08.12.22).
6. Legea cu privire la Autoritatea Naţională de Integritate nr. 132 din 17.06.2016. In: Monitorul Oficial nr. 245-246 din 30.07.2016 (modificată prin Legea nr. 52 din 16.03.23).
7. Codul fiscal al Republicii Moldova nr. 1163 din 24.04.1997. Republicat în Monitorul Oficial, Ediţie Specială, 25 martie 2005 (modificat prin Legea nr. 212 din 20.07.2023).
8. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018 (modificat prin Legea nr. 125 din 30.05.2024).
9. Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție nr. 64 din 30.03.2023. În: Monitorul Oficial nr. 117-118 din 06.04.2023 (modificată prin Legea nr. 353 din 24.11.2023).
10. Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică nr. 199 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial nr. 194-196 din 05.10.2010 (modificată prin Legea nr. 47 din 14.03.24).
11. Legea cu privire la avocatură nr. 1260 din 19.07.2002. In: Monitorul Oficial nr. 159 din 04.09.2010 (modificată prin Legea nr. 138 din 06.06.2024).
12. Statutul profesiei de avocat din 29.01.2011. In: Monitorul Oficial nr. 54-57 din 08.04.2011 (modificat prin Hotărârea Uniunii Avocaților nr. 19-01 din 27.05.2022).
13. Codul deontologic al avocaților din Republica Moldova din 20.12.2002 (cu modificări și completări din 23.03.2007 și 01.07.2016). Disponibil: https:// uam.md/wp-content/uploads/ 2024/02/codul_deontologic_5358927. pdf.

FORTIFICAREA CULTURII JUSTIȚIEI CENTRATE PE OM PRIN ADAPTABILITATE ȘI REZILIENȚĂ[13]

STRENGTHENING A HUMAN-CENTERED JUSTICE CULTURE THROUGH ADAPTABILITY AND RESILIENCE

Natalia CRECIUN
Doctor în drept, lector universitar
ORCID ID:0000-0002-1936-9137
Email:natalia.creciun@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.9:342.7 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.22

Abstract: *Justice represents a distinct compartment of national development priorities at the current stage. And the consolidation of justice, by strengthening the mechanisms for guaranteeing judicial independence, impartiality and integrity, constitutes a commitment assumed by the authorities, in a strategic approach, in the medium and long term. From this perspective, we aim to argue the importance of the human being, as a benchmark in shaping the course of development of contemporary justice, in the context of new realities at the national level, which imply the need to adapt to changes, resilience in conditions of conflict and crisis, for the benefit of the well-being and security of the citizen. The methodology used is predominantly qualitative, based on the analysis of European standards regarding the independence and integrity of the judiciary and the way of implementing the national strategy for reforming the justice sector. Beyond the uncertainties that mark the researched area, as a conclusion, the need to make processes transparent and to intensify communication between various authorities, between authorities and citizens, is imposed, so that the human being is the core and fundamental reference point towards which the reform and development mechanisms are oriented. However, the impact of public policies and strategies on the state of affairs in a reference legal system can be measured by the well-being of people, in terms of security, well-being, free access to justice, fair and inclusive justice.*

[13] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

Keywords: *anthropocentric justice culture, independence of justice, integrity of justice, responsibility of justice, security of citizens.*

Rezumat: *Justiția reprezintă un compartiment distinct al priorităților de dezvoltare națională la etapa actuală. Iar consolidarea justiției, prin fortificarea mecanismelor de garantare a independenței, imparțialității și integrității judiciare, constituie un angajament asumat de autorități, în abordare strategică, pe termen mediu și lung. Din această perspectivă, ne propunem drept scop argumentarea importanței ființei umane, ca punct de reper în modelarea cursului de dezvoltare a justiției contemporane, în contextul noilor realități la nivel național, care implică necesitatea adaptării la schimbări, reziliență în condiții de conflict și criză, în beneficiul bunăstării și securității cetățeanului. Metodologia valorificată este preponderent calitativă, bazată pe analiza standardelor europene privind independența și integritatea magistraturii și a modului de implementare a strategiei naționale de reformare a sectorului justiției. Dincolo de incertitudini, care marchează arealul cercetat, cu titlu de concluzie se impune necesitatea transparentizării proceselor și intensificării comunicării între diverse autorități, între autorități și cetățeni, astfel încât ființa umană să fie nucleul și reperul fundamental spre care să fie orientate mecanismele de reformare și dezvoltare. Or, impactul politicilor publice și al strategiilor asupra stării de lucruri într-un sistem juridic de referință poate fi măsurat prin starea de bine a oamenilor, în termeni de securitate, bunăstare, acces liber la justiție, justiție echitabilă și incluzivă.*

Cuvinte-cheie*: cultura justiției antropocentriste, independența justiției, integritatea justiției, responsabilitatea justiției, securitatea cetățenilor.*

Conjunctura internațională, la etapa actuală, este una destul de încărcată de evenimente care pun la încercare state, sisteme, alianțe. Republica Moldova, parte a unui spațiu geo-politic la intersecție de interese, se confruntă, în aceeași măsură, cu o multitudine de situații, care pun sub semnul întrebării unele direcții de dezvoltare a țării. Comunitatea națională se află în postura identificării unor soluții optime de modelare a actului de guvernare, în tendința de a-l apropia de o guvernanță bună, eficientă, solidă.

Justiția reprezintă un compartiment distinct al priorităților de dezvoltare națională, fiind supusă, o perioadă pe care o putem aprecia drept continuă, unui proces de reformare, pe alocuri, prin metode radicale. Consolidarea justiției, prin fortificarea mecanismelor de garantare a independenței, imparțialității și integrității judiciare, constituie un angajament asumat de autoritățile naționale, în abordare strategică pe termen mediu și lung. Alături de alte dimensiuni ale strategiilor de reformare – administrația publică, securitatea, transformarea digitală – ne orientăm

atenția preponderent asupra arealului justiției, prin sintetizarea unor puncte de reper, de orientare a acțiunilor și eforturilor comune, în vederea susținerii antropocentrismului, drept principiu și scop al cursului de dezvoltare social-economică, politico-juridică și cultural-valorică a țării.

Scopul și obiectivele studiului. Scopul studiului constă în argumentarea importanței ființei umane, ca punct de reper în modelarea cursului de dezvoltare a justiției contemporane, în contextul noilor realități la nivel național, care implică necesitatea de adaptare la schimbări, reziliență în condiții de conflict și criză, în beneficiul bunăstării și securității cetățeanului.

Drept obiective, ne propunem: identificarea diversității evolutive în realitatea națională, de natură a influența cursul de reformare a arealului justiției; argumentarea necesității de adaptare la noile realități, inclusiv prin reziliență; analiza reperului uman în procesul de reformare a justiției naționale, în contextul conceptului justiției prietenoase omului; sintetizarea rolului educației juridice în susținerea cursului de dezvoltare a justiției naționale, prin fortificarea culturii justiției centrate pe om.

Metodologie. Prezentul studiu cuprinde o analiză, prin metode calitative, a unor standarde europene cu privire la independența magistraturii și rolul justiției independente în menținerea și promovarea statului de drept, a strategiei naționale de reformare a sectorului justiției și a rapoartelor de implementare a strategiei, precum și a unor rezultate științifice ale doctrinarilor autohtoni și străini, obținute în perioade recente. De asemenea, întru asigurarea unei continuități în cercetarea domeniului, au fost examinate, coordonat, cercetări științifice relevante, realizate în cadrul proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” și al programului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)”.

Realizarea obiectivelor. Din momentul declarării independenței Republicii Moldova, în 1991, justiția a trecut prin mai multe procese de reformare. În prezent, autoritățile depun eforturi privind implementarea graduală a Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025. Aceasta are drept obiectiv general „Sectorul justiției accesibil, transparent, eficient și responsabil” și este fundamentată pe trei direcții strategice: I – „Independența, responsabilitatea și integritatea actorilor din sectorul justiției”; II – „Accesul la justiție și calitatea actului de justiție”; III – „Administrarea eficientă și modernă a sectorului justiției”. [1] Implementarea Strategiei are la bază criterii cantitative și calitative și cuprinde „acțiuni scadente”, „acțiuni cu

termen de realizare mai mare", precum și „acțiuni cu caracter continuu", care, grație specificului, urmează a fi întreprinse cu o anumită periodicitate [2]. Rapoartele de monitorizare a Strategiei pentru anii 2022, 2023 și primul semestru al anului 2024 denotă multiple activități realizate de către actori-cheie din sistemul de realizare și administrare a justiției, în vederea implementării Strategiei. Unele acțiuni sunt realizate plenar sau parțial, altele nu sunt realizate, în cazul acestora din urmă grupul de monitorizare indicând explicațiile de rigoare, cu privire la cauzele care au împiedicat realizarea plenară sau parțială a acțiunilor vizate.

Analizând Strategia și Rapoartele de monitorizare pentru anii 2022 [3], 2023 [4] și primul semestru al anului 2024 [5], identificăm multiple provocări cu care s-au confruntat (și/sau cu care continuă să se confrunte) autoritățile naționale în fortificarea independenței și integrității sectorului justiției. Ținând cont de specificul direcției de interes în cercetare, atenție, în prezentul studiu, va fi acordată acelor dimensiuni care sunt corelate sistemului judiciar, inclusiv sistemului de administrare judiciară și palierului educației juridice. Diversitatea intervențiilor necesare în administrarea și funcționarea profesiilor conexe justiției, spre exemplu, nu este supusă unei analize particulare, deși, indubitabil, acestea sunt și trebuie să fie parte a unei reforme a justiției în formulă complexă, unificată.

Printre provocările de amploare care au impulsionat demersurile privind reforma justiției pot fi semnalate: dezvoltarea fără precedent a tehnologiilor informaționale și, consecvent, a societății digitale, care au intensificat cerința digitalizării justiției; nivelul scăzut al încrederii societății în justiție și în alte autorități, cum ar fi Parlamentul și Guvernul (a se vedea că, potrivit Barometrului opiniei publice pentru august 2023 și octombrie 2024 [6], nivelul de încredere în aceste trei autorități oscilează în limita unor parametri foarte apropiați), ceea ce scade credibilitatea eforturilor generale depuse în asigurarea finalității privind bunăstarea și securitatea cetățeanului prin actul general de guvernare; complexitatea sistemului organizațional și funcțional al justiției și strânsa conexiune între elementele acestui sistem, ceea ce presupune eforturi conjugate, complexe și ele, în vederea implementării consecvente a reformei; corelația intrinsecă între sistemul justiției și alte sisteme, cum ar fi cel al organelor de control (fiscal, anticorupție, de integritate), fapt ce creează interdependențe și impune necesitatea coordonării acțiunilor; complexitatea procesului legislativ, care înglobează mai multe etape/faze, implică mai mulți actori și se extinde perioade îndelungate de timp.

De rând cu dificultățile identificate în sectorul justiției, nu putem nega și alte domenii, care influențează, direct sau indirect, activitatea justiției și procesul de reformă. Spre exemplu, în situația în care starea social-economică este vulnerabilă, este greu de imaginat autorități publice, inclusiv judiciare, puternice și credibile, din perspectiva cetățenilor. Spre exemplu, într-o comunitate în care „sărăcia", „prețurile" și „corupția" sunt lucrurile care „îngrijorează cel mai mult" (cu referire la octombrie 2024), este explicabil de ce nivelul de încredere în instituții precum sistemul judiciar, Guvernul, Parlamentul este scăzut sau moderat, cu un nivel de încredere ceva mai ridicat în raport cu biserica și primăria [7, p.6, 14], care, probabil, sunt mai apropiate de nevoile zilnice ale omului. Legătura dintre nivelul de dezvoltare social-economică și gradul de credibilitate, putere și imagine de care se pot bucura autoritățile și instituțiile publice este indisolubilă și aceste dimensiuni se influențează reciproc. În asemenea condiții, actul de guvernare este unul dificil și necesită abordare strategică, adaptată specificului comunității pentru care este destinat.

Volatilizarea hotarelor în ce privește dezvoltarea umană poziționează comunitatea națională în contextul unor schimbări globale și al unor soluții locale, adaptate specificului național. Spre exemplu, în perioada 2020-2024, Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) și Consiliul Consultativ al Procurorilor Europeni (CCPE) au adoptat o serie de Avize/Opinii în domenii precum: rolul asociațiilor judecătorilor [8] și al Consiliilor Justiției [9] în susținerea independenței judiciare; libertatea de exprimare a judecătorilor [10]; utilizarea tehnologiei asistate în sistemul judiciar [11]; răspunderea disciplinară a judecătorilor [12], rolul procurorilor în situații de urgență [13], independența procurorilor [14] și rolul administrării serviciului de acuzare în vederea asigurării independenței și imparțialității acestuia [15]; importanța Consiliilor Procurorilor în calitate de organe-cheie în asigurarea autoadministrării procurorilor [16]. Raționamentul adoptării unor avize abordând aceste chestiuni rezidă în faptul că mai multe sisteme juridice s-au confruntat cu anumite dificultăți în interpretarea și aplicarea cadrului normativ-juridic intern și european cu privire la garantarea și fortificarea independenței magistraturii, fiind nevoie de standarde clare și general acceptate în acest sens. Observăm că și sistemului juridic al Republicii Moldova, în aceeași perioadă de referință, s-a confruntat cu aspecte problematice în domeniile vizate, acestea fiind, în fond, cuprinse actuala Strategie de reformare a justiției naționale, în calitate de domenii prioritare de intervenție.

Toate sistemele juridice se confruntă cu anumite provocări, fie ele comune, asemănătoare ori absolut particulare. Spre exemplu, statele care se află în stare de conflicte armate sau război urmează a fi tratate din unghiuri de vedere distincte, gravitatea situației și amploarea conflictelor și a crizelor fiind incomparabile cu cele ale altor sisteme juridice.

În ce privește Republica Moldova, doctrinarii autohtoni abordează starea justiției în tranziție, ceea ce presupune varietate de schimbări, continuitate și evoluție, dar și o stare permanentă de adaptabilitate la noi realități. După constituirea istorică a statului independent Republica Moldova, s-a conturat tranziția de la regimul sovietic la tendințele statului democratic, ale statului de drept. Moștenirea comunistă este greu de gestionat și trebuie să includă și transformare de mentalitate, să elimine frica de responsabilitate, inclusiv prin reforme politice, juridice și economice profunde, în vederea edificării unei mentalități democratice autentice și a unei culturi politice [17, par. 1, 6, 16]. Pe durata consolidării tinerei democrații, a fost nevoie de intervenții majore și constante în cadrul normativ-juridic. Începând cu 2014, după semnarea Acordului de Asociere, autoritățile Republicii Moldova și-au asumat consolidarea cadrului normativ și instituțional intern, în vederea alinierii la valorile europene. Libertatea, securitatea și justiția au constituit și la acea etapă domenii prioritare de referință, cu accent pe promovarea „statului de drept, inclusiv [a] independenței sistemului judiciar, accesului la justiție și dreptului la un proces echitabil", respectarea drepturilor omului, „protecția datelor cu caracter personal", „[p]revenirea și combaterea criminalității organizate, a corupției și a altor activități ilegale", „[c]ooperarea judiciară" [18]. Actualmente, în contextul procesului de aderare la UE, se configurează o altă perioadă de tranziție. Războiul declanșat de Rusia în Ucraina a demonstrat importanța cooperării și coeziunii, precum și a fortificării rezilienței în regiune, prin prioritizarea unor criterii politice - democrația, reforma administrației publice, statul de drept (magistratura, lupta împotriva corupției și crimei organizate), drepturile fundamentale – alături de criterii de natură economică [19], de care urmează a se ține cont în tandem și în permanență.

Aflarea în tranziție a devenit un modus vivendi pentru tânăra democrație Republica Moldova, iar autoritățile, sunt angajate într-un maraton de edificare și consolidare a instituțiilor publice, de configurare a cadrului de reglementare normativ-juridică, întru asigurarea bunăstării și securității cetățenilor, prin garantarea drepturilor omului și susținerea parcursului de dezvoltare către finalitatea de stat de drept, cu autorități

credibile, justiție independentă, administrație publică eficientă. Solidaritatea între cetățeni și autorități devine, în ambele direcții, o exigență în acest parcurs asumat de dezvoltare, prin consolidarea a ceea ce doctrinarii autohtoni numesc stat social, stat inovativ.

Statul social, „într-o interpretare locală", „predetermină orientarea socială, scopul, obiectivele și funcțiile activităților sale în toate sferele vieții sociale, inclusiv natura relațiilor sale cu cetățenii" (Guceac I., 2024 [20, p.393]); la moment, în opinia acad. Guceac Ion, „caracteristici[le] conceptuale și juridice importante ale statului social" nefiind „consolidate exhaustiv" [21, p.63] (Guceac I., 2023). Statul inovativ, la rândul său, este construit prin garantarea legitimității, funcționalității și eficienței mecanismelor de modernizare, utilizând instrumente digitale (Ciobanu R., Roșca M., 2024) [22, p.152]. Moldova, ca și alte state din regiune, este afectată de crize, iar coeziunea socială este esențială în perioade de criză, pentru aceasta fiind nevoie de solidaritate socială cu privire la interesele naționale și securitate (Ciobanu R., Roșca M., 2024 [23, p.105]).

Reformarea sectorului justiției este doar o componentă a căutării de sine a statului nostru, în termeni de identitate, culoare, contur axiologic. Toate ramurile puterii și toate sectoarele de activitate au nevoie reconfigurare, pe baza unei linii strategice comune, în vederea restabilirii și consolidării integrității instituționale. În condițiile lipsei integrității, stabilirea bunei guvernanțe devine o utopie; mecanismele, strategiile și politicile de promovare a incoruptibilității merită a fi regândite, astfel încât această formulă să nu rămână doar pe hârtie (Negru A., Creciun N., 2022) [24, p. 119]. „Procesul de consolidare a justiției poate fi derulat doar în tandem cu un proces paralel de consolidare a guvernării în ansamblu" [25, p. 154] (Negru A., Creciun N., 2023); „punând accent pe necesitatea creșterii integrității doar în ceea ce privește reprezentanții autorității judiciare fiind o abordare eronată, capabilă să genereze îndoieli cu privire la consistența și corectitudinea politici adoptate și promovate" (Negru A., Creciun N., 2022) [26, p. 94].

Această abordare este cuprinsă și în Strategia Națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030", în calitate de „document vizionar de planificare strategică", menit a asigura un „cadru unic și coerent" de ancorare a politicilor publice, obiectivele majore fiind „centrate pe calitatea vieții" și omul fiind plasat „în centrul proceselor de politici publice, reforme și dezvoltare" [27].

Actualmente, reforma justiției este destul de criticată, în special din perspectiva exercițiului de evaluare a judecătorilor, în baza criteriilor de integritate financiară și etică. Unii teoreticieni și practicieni în drept

apreciază acest exercițiu drept unul necesar și util (Guștiuc A., Guștiuc L., 2023 [28]), alții – drept unul defectuos, de natură a submina independența judiciară (Ciugureanu-Mihailuța C., 2023 [29]). În mijlocul acestor aprecieri diferențiate sunt aceleași standarde general recunoscute cu privire la independența, imparțialitatea și integritatea justiției, interpretate, pe alocuri, în manieră diferită. Evident, există interogații cu privire la opțiunea de alegere anume a acestui exercițiu în raport cu magistratura, în situația inexistenței unor bune practici – funcționale, efective, de rezultat – în alte sisteme juridice, care, din anumite motive, corelate cu nivelul înalt al percepției corupției în sistemul justiției, au constituit modele de inspirație pentru autoritățile naționale. Învățarea din bunele practici în domeniul digitalizării, prin introducerea videoconferințelor în sistemul judiciar, este explicabilă, odată ce experiențele corelative ale altor sisteme judiciare au fost vizibile (Mocanu V., 2021) [30, p. 225]. Pe când inițierea unui compartiment important de reformă în baza unui exercițiu apreciat de unii doctrinari doar ca un „experiment" (Dea Bashkurti Haxhiu, 2023) [31, p. 4051-4052] sau un proces care ar necesita o altă reformă ulterioară (Muc S., 2022) [32, p. 50] este destul de riscantă.

În același timp, în lipsa unor date de impact a evaluării judecătorilor și procurorilor asupra stării lucrurilor în justiție, este dificil a face concluzii consistente la acest capitol. Cât de realist ar fi Moldova să devină model de bune practici în reformarea justiției pentru alte sisteme juridice?

Vetting-ul, în general, este acceptat drept un mecanism potrivit pentru construcția sau restabilirea încrederii în instituții-cheie, inclusiv cu referire la sistemul de justiție, organele de inteligență. În acest sens, accentul se pune pe politica de reformare a personalului, fie prin restructurare (evaluare și menținere în funcție doar a personalul care promovează acea evaluare), fie prin reînființare (desființarea instituției și crearea unei instituții noi, cu organizarea unui concurs general pentru toate funcțiile). Ceea ce contează, însă, este că nu există soluții universale, pre-ambalate, pentru orice proces de vetting și orice sistem juridic, instrumentele și metodologiile urmând a fi selectate în funcție de specificul contextual și instituțional concret. [33, p. 24-25, 32] Adaptabilitatea și reziliența rămân a fi reperele orientative în alegerea, pe principii de maximă transparență, a direcțiilor prioritare necesar a fi reformate. Or, „[î]ntr-un sistem transparent, abuzurile sunt mai dificil de ascuns, iar valorile precum echitatea și integritatea devin criterii de evaluare a acțiunilor guvernamentale" (Negru A., 2024) [34, p. 110].

În temeiul unei analize a cadrului normativ-juridic pertinent și a datelor empirice furnizate în procesul propriu-zis de evaluare a judecătorilor, procurorilor și candidaților la funcțiile de membru în organele de autoadministrare a judecătorilor și procurorilor, pare că autoritățile naționale au optat pentru un vetting sub formă de restructurare/revizuire și nu de reînființare. Distincția este majoră, inclusiv din perspectiva sarcinii probei. În cazul unei restructurări/revizuiri, sarcina probei revine organului de evaluare și balanța probabilităților va fi standardul potrivit de probă; în cazul reînființării, pe de altă parte, personalul din instituția desființată este transformat în solicitant și sarcina probei este transferată către solicitant, care trebuie să demonstreze că este cel mai potrivit pentru funcția respectivă (solicitanții, de regulă, nu au dreptul de a fi audiați sau dreptul la control judiciar) [35, p.15-16].

În fine, în dinamica dezvoltării relațiilor interumane, societale și interstatale, Republica Moldova – prin cetățeni și autorități, mecanisme și atitudini, norme și valori – urmează a se adapta noilor realități globale, regionale și naționale, inclusiv prin reziliență, dată fiind varietatea crizelor și amenințărilor cu care se confruntă societatea și omenirea în ansamblu la etapa actuală. „Crizele pot afecta capacitatea statelor de a-și îndeplini funcțiile sale tradiționale esențiale, cum ar fi asigurarea securității și bunăstării cetățenilor [...]. Pentru a face față crizelor globale și amenințărilor la adresa securității [...]", trebuie dezvoltate „sisteme de avertizare timpurie, investiții în infrastructură critică, consolidarea instituțiilor democratice și promovarea coeziunii sociale" (Ciobanu R., 2024) [36, p. 479]. În perioade de insecuritate, consolidarea justiției, de rând cu consolidarea altor instituții, este un imperativ; or, „pe lângă furnizorii clasici de securitate [...], sectorul de securitate cuprinde și structurile civile responsabile pentru managementul forțelor, [inclusiv] [...] sistemul de justiție [...]" (Albu N., et al., 2024) [37, p. 12].

În acest permanent conflict dintre culori politice, sfere de activitate, spectru de valori, preocuparea primordială urmează fi omul – care are nevoie de standarde de calitate în ce privește nivelul de trai, securitatea, accesul la justiție, serviciile publice, încrederea în viitor. Conflictele de interese și grupurile de presiune, de influență vor exista mereu. Rolul celora care își doresc și luptă pentru o societate consolidată și un stat de drept constă în a susține, efectiv și constat, educația. Educația în general, care cuprinde și educația juridică, și cea economico-financiară, este în măsură a bune bazele unei culturi a puterii în serviciul omului, prin administrație publică și justiție centrate pe om. În acest mod, e posibilă apropierea, prin adaptare și reziliență, de ceea ce unii autori numesc „tranziție spre antropocentrism juridic" (Ciobanu R., 2023) [38].

Concluzii

Cu titlu de concluzie, în contextul general al strategiei de dezvoltare națională și a strategiei de asigurare a independenței judiciare, remarcăm deopotrivă certitudini și necunoscute.

Cert este că Moldova, ca și alte state, se află în mijlocul unor schimbări societale ample, cum ar fi: transformările digitale, cu oportunități și amenințări în tandem; criza umanitară din statul vecin; situația economică îngrijorătoare (inclusiv criza energetică, netratată în acest studiu, dar care nu poate fi neglijată în contextul realității naționale); criza de imagine (identitară) a autorităților și instituțiilor publice, exprimată prin încredere scăzută din partea societății. Această realitate impune comunitatea națională să găsească soluții care să o propulseze spre un nivel de viață care să corespundă nevoilor și așteptărilor sociale, cu prioritizarea bunăstării și securității cetățenilor.

Justiția are un rol deosebit în configurarea acestor soluții. Chiar dacă cei care creează cadrul normativ-juridic sunt legislativul și executivul, justiția este ramură a puterii în stat, care deține prerogative legitime de control asupra celorlalte două puteri; justiția aplică legea, face dreptate, susține stabilitatea economică, sancționează devianțele, fiind un actor implicit și indispensabil al bunei guvernanțe. Actualmente, justiția națională se află în plin proces de reformare, cu accent pe sporirea independenței judiciare, eficientizarea mecanismelor de responsabilizare a judecătorilor și procurorilor, fortificarea rolului autoadministrării judecătorești. De asemenea, drept parte integrantă a reformei, este în plină derulare procesul de evaluare a judecătorilor și procurorilor, prin prisma integrității financiare și etice. Este un exercițiu apreciat foarte diferit de actori din mediul profesional juridic și academic, fiind, deocamdată, însoțit de multiple necunoscute. Probabil, este firesc, ținând cont de lipsa datelor empirice suficiente (procesul fiind în desfășurare) și a posibilității de evaluare a impactului asupra stării de lucruri din justiție. Acestea vor fi întrebări deschise pentru cercetări viitoare.

Totuși, în lumina realității naționale, influențate de variabila conjuncturii internaționale, capacitatea de adaptare la schimbări, prin reziliență, după caz, a devenit o necesitate. Adaptabilitatea urmează a fi acceptată din perspectiva mecanismelor de reformare; or, nu există un ghid de reformare generală sau a sectorului justiției, care să funcționeze miraculos oriunde și oricând, ci doar standarde și linii directoare, care trebuie adaptate local. Totodată, în lipsa unor propuneri și soluții de dezvoltare, altele decât cele asumate de guvernare, și societatea urmează a

se adapta cursului evolutiv în desfășurare; or, la nivel național de reglementare, individul și societatea civilă dispun de mijloace și mecanisme de implicare în comunicare cu agenții guvernamentali și, deci, de participare la configurarea unor direcții prioritare de bună guvernanță. Păstrarea echilibrului în această comunicare, transparentizarea proceselor aferente gestionării actului de putere sunt în măsură a contribui la susținerea bunei guvernanțe, inclusiv în implementarea reformei în justiție.

Cel mai important, în actul general de dezvoltare, rămâne a fi reperul fundamental al tuturor intervențiilor, mecanismelor create și implementate, reglementărilor, regândirii instituțiilor și procedurilor – ființa umană. Impactul tuturor politicilor publice și al strategiilor asupra stării de lucruri într-un sistem juridic de referință poate fi măsurat prin starea de bine a oamenilor, în termeni de securitate, bunăstare, acces liber la justiție, justiție echitabilă și incluzivă. Atâta timp cât reformele instituționale sunt corelate cu atitudinea antropocentristă (nu populistă), acestea devin și mai apropiate de principiile statului de drept.

În acest sens, începutul începuturilor și valoarea valorilor urmează a fi educația – generală și juridică în mod particular. Prin educație pot fi puse bazele culturii actului de putere și ale culturii justiției centrate pe om, care sunt indispensabile avansării în parcursul de dezvoltare istorică și civilizațională.

Referințe:

1. Legea pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, nr. 211 din 06.12.2021. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31.12.2021, nr. 325-333
2. Sumar al Raportului de monitorizare a gradului de realizare în anul 2022 a măsurilor din Planul de acţiuni pentru implementarea Strategiei pentru asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025. Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_2022_implementarea_planului_de_actiuni_al_saiisj.pdf [Accesat 10.01.2025].
3. Sumar al Raportului de monitorizare a gradului de realizare în anul 2022 a măsurilor din Planul de acţiuni pentru implementarea Strategiei pentru asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025. Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_2022_implementarea_planului_de_actiuni_al_saiisj.pdf [Accesat 10.01.2025].

4. Sumar al Raportului de monitorizare a gradului de realizare în anul 2023 a măsurilor din Planul de acţiuni pentru implementarea Strategiei pentru asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025. Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/proiect_raport_saiisj_2023_anual_final.pdf [Accesat 10.01.2025].
5. Sumar al Raportului de monitorizare a gradului de realizare în semestrul I al anului 2024 a măsurilor din Planul de acţiuni pentru implementarea Strategiei pentru asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025. Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_de_monitorizare_semestrul_i_2024.pdf [Accesat 10.01.2025].
6. Barometrul Opiniei Publice. Institutul de Politici Publice. Disponibil: http://bop.ipp.md/ [Accesat 10.01.2025].
7. Barometrul Opiniei Publice. Septembrie-octombrie 2024. Institutul de Politic Publice. Chișinău, 2024. Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/2024/10/Raport-final-BOP-2024.pdf [Accesat 10.01.2025].
8. Avizul CCJE nr. 23 (2020). Rolul asociațiilor judecătorilor în sprijinirea independenței judiciare. Strasbourg, 6 noiembrie 2020. Disponibil: https://rm.coe.int/ro-opinion-23-romanian/1680a18ded [Accesat 10.01.2025].
9. Avizul CCJE nr. 24 (2021): Evoluția consiliilor judiciare și rolul acestora în cadrul sistemelor judiciare independente și imparțiale. Strasbourg, 5 noiembrie 2021. Disponibil: https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje-romanian/1680a5e7ca [Accesat 10.01.2025].
10. Avizul CCJE nr. 25 (2022) privind libertatea de exprimare a judecătorilor. Strasbourg, 2 decembrie 2022. Disponibil: https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-25-2022-romanian/1680adced1 [Accesat 10.01.2025].
11. Avizul CCJE nr. 26 (2023): Avansând: utilizarea tehnologiei de asistență în cadrul sistemului judiciar. Strasbourg, 1 decembrie 2023. Disponibil: https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-romanian/1680b1329d [Accesat 10.01.2025].
12. Avizul CCJE nr. 27 (2024) privind răspunderea disciplinară a judecătorilor. Strasbourg, 6 decembrie 2024. Disponibil: https://rm.coe.int/opinion-no-27-2024-of-the-ccje-romanian/1680b304e2 [Accesat 10.01.2025].
13. Avizul CCPE nr. 15 (2020): Rolul procurorilor în situații de urgență, în special atunci când se confruntă cu o pandemie. Strasbourg, 19 noiembrie 2020. Disponibil https://rm.coe.int/opinion-no-15-ccpe-2020-ro/1680a134ed [Accesat 10.01.2025].
14. Avizul nr. 16 (2021) al CCPE: Implicațiile deciziilor curților internaționale și ale organelor tratatelor în ceea ce privește independența procurorilor din

punct de vedere practic. Strasbourg, 26 noiembrie 2021. Disponibil: https://rm.coe.int/opinion-no-16-2021-romanian/1680a50f32 [Accesat 10.01.2025].
15. CCPE Opinion No. 19 (2024) on managing prosecution services to ensure their independence and impartiality. Strasbourg, 29 October 2024. Disponibil: https://rm.coe.int/opinion-no-19-2024-of-the-ccpe/1680b25297 [Accesat 10.01.2025].
16. Avizul nr. 18 (2023) al CCPE privind consiliile procurorilor ca organisme-cheie ale autonomiei de conducere a procurorilor. Strasbourg, 20 octombrie 2023. Disponibil: https://rm.coe.int/ccpe-opinion-no-18-2023-romanian/1680ae208f [Accesat 10.01.2025].
17. Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems. Resolution 1096 (1996). Council of Europe, Parlamentary Assembly. Disponibil: https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16507 [Accesat 10.01.2025].
18. Acordul de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 260/4, 03.8.2014, art. 12-2. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:22014A0830(01)#d1e598-4-1 [Accesat 10.01.2025].
19. Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Brussels, 17.6.2022 COM(2022) 406 final. Disponibil: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Republic%20of%20Moldova%20Opinion%20and%20Annex.pdf [Accesat 10.01.2025].
20. GUCEAC, I. Aspirații de modelare eclectică.a echității sociale și a statului social în spațiul constituțional. Yesterday's cultural heritage – implications for the development of tomorrow's society. Supliment of the scientific journal Authetication and Conservation of Cultural Heritage. Research and technique. Romania: Iasi, 2024, vol.8, pp. 387-393. ISSN 2558-894X
21. GUCEAC, I. Matricea multidimensională a statului social. In: Fațete ale consolidării mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului. Coord. Ciobanu R., Chișinău: Editura Lexon, pp.56-90. ISBN 978-9975-172-33-2.
22. CIOBANU, R., ROŞCA, M. Fostering the transition from the traditional to the innovational state given the modernisation processes in the Republic of Moldova. In: ACM International Conference Proceeding Series: 10th Central and Eastern European e|Dem and e|Gov Days, CEEE|Gov Days 2024, 12-13 septembrie 2024, Budapest. New York: Association for Computing Machinery, 2024, Ediţia 10, pp. 152-158. ISBN 979-840071709-3. Disponibil:

DOI: https://doi.org/10.1145/3670243.3670256. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/209819 [Accesat 10.01.2025].
23. CIOBANU, R., ROȘCA, M. The effects of the war in Ukraine on the Republic of Moldova: from refugee crisis management to resetting security enforcement strategies. In: Journal of Community Positive Practices. 2024, (4), pp. 89-108. Disponibil: doi: 10.35782/JCPP.2024.4.05. https://www.jppc.ro/index.php/jppc/article/view/872 [Accesat 10.01.2025].
24. NEGRU, A., CRECIUN, N. Pseudo governance and good governance. or human rights as a value constant for conceptual delimitations. In: EUROMENTOR Journal, 2022, vol. 13, nr. 4, pp. 103-124. ISSN 2067-7839. Disponibil: https://euromentor.ucdc.ro/EUROMENTOR_DECEMBER_2022.pdf [Accesat 10.01.2025].
25. NEGRU, A., CRECIUN, N. Actul de justiție – finalitate decizională în implementarea mecanismelor de bună guvernanță. In: Fațete ale consolidării mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului. Coord. Ciobanu R., Chișinău: Editura Lexon, pp. 122-162. ISBN 978-9975-172-33-2.
26. NEGRU, A., CRECIUN, N. Capitalizing on justice in conditions of good governance. In: Cogito. Multidisciplinary Research Journal, vol.XIV, no.4, 2022, pp.77-99. Bucharest. ISSN 2068-6706. Disponibil: https://cogito.ucdc.ro/COGITO_DECEMBER_2022.pdf [Accesat 10.01.2025].
27. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030". In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.12.2022, nr. 409-410
28. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Consacrarea sistemului de apărare a drpturilor economice ale persoanelor prin regândirea activității instituțiilor anticorupție din Republica Moldova. In: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației, vol. X, partea 1, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu" din Cahul, 2023, pp.132-141. ISSN 2587-3563. E-ISSN 2587-3571. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Volumul%2BX%2CPartea_I_2023.pdf [Accesat 10.01.2025].
29. CIUGUREANU-MIHAILUȚA, C. Reflections on the identity crisis of the judicial system. In: Competitivness and innovation in the knowledge economy: intern. sc. conf., September 22-23, 2023, Chisinau. Didponibil: https://doi.org/10.53486/cike2023.65 [Accesat 10.01.2025].
30. MOCANU, V. Reziliența electronică în domeniul judiciar: cerință a timpului și expresie a bunei guvernări. In: Contextul multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în Republica Moldova. Coord. Ciobanu R. Chișinău: Tipografia Artpoligraf SRL, pp.218-237. ISBN 978-9975-3498-3-3
31. DEA BASHKURTI, Haxhiu. The influence of the justice reform of Albania towards European Union integration. In: Journal of Namibian Studies, 2023, no.34, pp.4032-4057. ISSN: 2197-5523. Disponibil: https://doi.org/10.59670/jns.v34i.2011 . https://namibian-studies.com/index.php/JNS/article/view/2011 (Google Scholar) [Accesat 10.01.2025].

32. MUÇ Shefqet. Justice Reform during the transition and its progress. In: Jus and Justicia. Albania: Torana, UETPRESS, 2022, no.16, issue 2, pp.40-51. ISSN 2223-8654. Disponibil: https://uet.edu.al/jus-justicia/wp-content/uploads/2023/12/jus-justicia-16-2-ok.pdf#page=41 [Accesat 10.01.2025].
33. Rule-of-law tools for post-conflic states. Vetting: an operational framework. United Nations: New York and Geneva, 2006. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/RuleoflawVettingen.pdf [Accesat 10.01.2025].
34. NEGRU, A. Valorile în drept: O abordare comparativă cu referințe din literatura juridică română, rusă, engleză, franceză și moldovenească. In: Studii Juridice Universitare, 2024, nr. 2, pp. 100-113. ISSN 1857-4122. Disponibil: DOI: https://doi.org/10.54481/sju.2024.2.07 [Accesat 10.01.2025].
35. Vetting public employees in post-conflict settings. Operational guidelines. United Nations Development Programme Bureau for Crisis Prevention and Recovery Justice and Security Sector Reform; Publication II – 2006. Disponibil: https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-UNDP-Global-Vetting-Operational-Guidelines-2006-English.pdf [Accesat 10.01.2025].
36. CIOBANU, R. Derivate ale convergenței criză-securitate. In: Yesterday's cultural heritage – implications for the development of tomorrow's society. Supliment of the scientific journal Authetication and Conservation of Cultural Heritage. Research and technique. Romania: Iasi, 2024, vol.8, pp. 472-479. ISSN 2558-894X
37. ALBU, N., ARNAUT, N., et al. Guvernarea sectorului de securitate în Moldova. Raport independent. Chișinău: CEP UPSC. 2024. 264 p. ISBN 978-9975-46-878-7. Disponibil: https://pisa.md/wp-content/uploads/2024/03/Raport_PISA_DCAF_SE_2024_ro-1.pdf [Accesat 10.01.2025].
38. CIOBANU, R. Modernizarea prin prisma unui parcurs de tranziție la antropocentrism juridic. In: Fațete ale consolidării mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului. Coord. Ciobanu R., Chișinău: Editura Lexon, pp.20-55. ISBN 978-9975-172-33-2.

UNELE PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA DEZINCRIMINAREA CONTRAVENȚIEI–STUDIU DE CAZ

SOME SPECIFICATIONS REGARDING THE DECRIMINATION OF THE CONTRAVENTION – CASE STUDY

Oleg PANTEA[14]
Doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0002-8790-5472
Email: panteaoleg@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.154:342.924 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.23

Abstract: *In this paper, we have proposed to research the subject regarding the decriminalization of the contravention law and its applicative effects. The concept of decriminalization in the matter of contraventional law was identified, its forms of decriminalization were highlighted and analyzed. A special place in the work was dedicated to the principle of non-retroactivity of the contraventional law in the context of temporality, the application of the milder law in contraventional cases.*

The seat of the highlighted matter is the Contraventional Code of the Republic of Moldova, the Code of Criminal Procedure, the opinions of doctrinaires from the country and abroad.

The second part of the paper was dedicated to practical issues related to the effect of the decriminalization of the contraventional law at different phases of the contraventional legal relationship. It should be noted that the imputation by law of the contraventional nature of a deed entails the contraventional liability, and if this was removed by a new law, the latter produces legal effects on all the legal relations ordered up to this point (except for sanctions (measures) executed).

Keywords: *decriminalization of the law, retroactive effect, legal force, contravention, contraventional liability, contraventional causes.*

Rezumat: *În prezenta lucrare ne-am propus să cercetăm subiectul cu privire la dezincriminarea legii contravenționale și efectele ei aplicative. A fost identificat conceptul de dezincriminare în materia dreptului contravențional, au fost reliefate*

[14] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

și analizate formele de dezincriminare ale acesteia Un loc aparte în lucrare am dedicat principiului neretroactivității legii contravenționale în contextul temporalității, aplicarea legii mai blânde în cazurile contravenționale.

Sediul materiei reliefate este Codul contravențional al Republicii Moldova, Codul de procedură penală, părerile doctrinarilor din țară și de peste hotare.

Partea a doua a lucrării a fost dedicată problemelor practice legate de efectul dezincriminării legii contravenționale la diferite faze ale raportului juridic contravențional. De precizat că, imputarea prin lege a caracterului contravențional unei fapte atrage după sine răspunderea contravențională, iar în cazul în care aceasta a fost înlăturată printr-o lege nouă, ultima produce efecte juridice asupra tuturor raporturilor dispuse până la acest moment (cu excepția sancțiunilor (măsurilor) executate).

Cuvinte-cheie: *dezincriminarea legii, efect retroactiv, forță juridică, contravenție, răspundere contravențională, cauze contravenționale.*

Introducere

Cu titlu prealabil, înainte de a trece punctual la dezvoltarea temei care constituie obiectul nostru de cercetare, considerăm absolut necesar de a arăta esențialul unor instituții de drept pe care prezenta analiză urmează a se fundamenta, precum și a face o serie de mențiuni precursoare relației dintre acestea. Așadar, una dintre valențele esențiale ale dreptului contravențional este forța juridică a legii contravenționale, care se referă la caracteristicile acesteia, la capacitatea de a produce efecte juridice. Faptele sociale îmbracă haina juridică a contravenției numai atunci când aceasta este reliefat în legea contravențională în vigoare, care încadrează aceste norme în situaţii concrete cărora li se potrivesc, sau invers, determină acele situaţii concrete din punct de vedere temporal cărora li se potrivesc sau care se încadrează în respectivele norme de drept contravențional. Acest principiu în materia aplicării legii este edictat chiat în legea fundamentală, Constituția Republicii Moldova, la art. 22, „Nimeni nu va fi condamnat pentru acţiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos”. [1]

Un alt principiu de bază care guvernează problema aplicării legii este dispunerea doar pentru faptele de viitor, și este prevăzut în Codul contravențional al Republicii Moldova la art. 3, „Caracterul contravenţional al faptei şi sancţiunea ei contravenţională se stabilesc de prezentul cod în vigoare la momentul săvârşirii faptei. Legea care înăspreşte sancţiunea sau înrăutăţeşte situaţia persoanei vinovate de săvârşirea unei contravenţii nu are efect retroactiv”. [2]

În continuarea demersului, dacă legea nouă prevede o sancţiune contravenţională mai blândă, atunci se aplică această sancţiune, iar dacă se aplică sancțiunea din legea veche, această se execută în limita maximă a sancţiunii prevăzute în legea nouă. În cazul în care legea nouă nu prevede o anumită categorie a sancţiunii, sancţiunea stabilită şi neexecutată anterior intrării în vigoare a noii legi nu se mai execută. Singura excepție de la principiul neretroactivității legii contravenționale este aplicarea legii mai blânde, ceea ce cuprinde subiectul nostru de interes – dezincriminarea contravenției.

Rezultate și discuții.

Conceptul de lege dezincriminată a fost preluat din doctrina dreptului penal și este atunci când fapta anterior incriminată de o lege penală încetează să mai prezinte pericol, să afecteze o anumită valoare socială ocrotită, având în vedere că au dispărut acele condiţii care menţineau sau justificau includerea acelei fapte în sfera ilicitului penal. Astfel, dezicriminarea contravenției, care mai poate fi întâlnită în literatura de specialitate și sub denumirea de - „decontravenționalizare” - o novație pentru noi, presupune situația în care o faptă fiind considerată contravenție la o anumită etapă, în virtutea schimbărilor din societate, aceasta nu mai prezintă vreun pericol social și în consecință nu impune sancționarea conduitei contravenționale. Despre decontravenționalizare scrie dr. Mircea Ursuța, care vine cu unele clarificări terminologice, menționând că utilizarea termenului de „dezincriminare” și de „depenalizare” este folosit în dreptul contravenţional pentru a desemna trecerea unor fapte penale în domeniul contravenţional”. [3] Considerăm că nu este o greșeală folosirea sintagmei de decriminalizare, având în vedere natura juridică a contravențiilor (de natură penală), asigurarea garanțiilor procesuale în conformitate cu materia penală, sancţiunile contravenţionale produc consecinţe practice cel puţin comparabile cu cele generate de un proces penal. Decontravenționalizarea este mai mult un termen care pretinde a fi atribuit exclusiv familiei dreptului contravențional, care se reafirmă tot mai aproape în ipostaza unei ramuri autonome a dreptului.

Dicționarul explicativ al limbii române [4] vede în verbul a DEZINCRIMINÁ, dezincriminéz, vb. I. Tranz. (Jur.) A scoate de sub incriminare; a disculpa, abroga o dispoziție incriminatoare atunci când o faptă penală a încetat să mai prezinte un pericol social, – Dez- + incrimina.

Cu referire la retroactivitatea legii, venim cu o precizare din docrina dreptului penal, care a arătat că posibilitatea de retroactivare vizează doar legile penale de drept material, nu și pe cele de procedură, legea de

procedură penală fiind supusă aplicării imediate a legii noi. [5] De menționat aici că, procesul contravenţional în Republica Moldova se desfăşoară în baza principiilor generale de drept contravenţional, în temeiul Constituției, al Codului contravențional, Codului de procedură penală şi al normelor dreptului internaţional şi ale tratatelor internaţionale cu privire la drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte. [6] Împărtășim aceeași poziție supra cu privire la efectul retroactiv al legilor procedurale. În cazul legii contravenționale, normele procesuale se aplică la zi, pentru viitor (ex nunc), ele neavând efect retroactiv. De la această regulă generală există o reflecție a Curtii Constituționale, în cazul redresării consecințelor negative ale procedurilor penale soluționate definitiv prin aplicarea unei norme care a fost declarată neconstituțională. [7]

Dezincriminarea contravenției este o excepție de la principiul neretroactivității legii. Efectele dezincriminării legii contravenționale pot fi diferite, în funcție de forma de dezincriminare:

Dezincriminarea totală a legii contravenționale. Dacă o faptă nu constituie contravenție prin lege, imediat dispar și consecințele săvârșirii ei, corespunzător aceasta nu va fi sancționată (decontravenționalizarea). De exemplu, anterior art. 62 din Codul contravențional prevedea contravenția de tăinuire, la înregistrarea căsătoriei, a circumstanţelor ce împiedică încheierea ei și se sancţiona cu amendă de la 20 la 50 de unităţi convenţionale. În actuala redacție fapta nu mai constituie o contravenție, art. 62 din cod fiind abrogat. Este important ca fapta să nu se regăsească cumva sub o altă denumire în legea nouă sau într-o altă componență.

Dezincriminarea legii contravenționale prin restrângerea sferei de acțiune a textului legii, nemaiîntrunind aceleași elementele constitutive ale contravenției (se modifică subiectul sau latura obiectivă a contravenției, alte elemente).

Dezincriminarea legii contravenționale prin restrângerea (reducerea) sancțiunii. Prin acest proces, legiuitorul a dispus reducerea cuantumului sancțiunii aplicate pentru contravenție sau înlocuirea cu o sancțiune mai blândă. Avem în vedere atât sfera de aplicare a sancțiunilor principale, cât și a sancțiunilor complementare. De exemplu, pentru comiterea contravenției prevăzute de art. 238 al. (2) Staţionarea sau parcarea în locuri interzise anterior se sancţiona cu amendă de la 18 la 30 de unităţi convenţionale cu aplicarea a 4 puncte de penalizare. În urma dezincriminării legii contravenționale, legiuitorul a exclus sancțiunea complementară, aplicarea punctelor de penalizare, unica sancțiune aplicabilă fiind amenda contravențională.

Depenalizarea legii - o noțiune mai veche care desemnează trecerea unor fapte cu caracter penal în domeniul contravențional, prin transformarea unor infracțiuni în contravenții. Spre exemplu, depenalizarea în Republica Moldova a consumului ilegal de droguri, etnobotanice sau analogi ai acestora (art. 85^1 din Codul contravențional).

În funcție de factorii care au generat dezincriminarea legii contravenționale, distingem:

Dezincriminarea formală, atunci când faptă anterior incriminată a devenit irelevantă pentru ordinea de drept, nu emană nici un pericol social. Deci, nu avem în vedere abolirea sancțiunii contravenționale, ci pierderea necesității obiective de a incrimina fapta contravențională în legătură cu transformările care au avut loc în societate.

Dezincriminarea legii contravenționale determinată de practica C.E.D.O., prin aducerea în concordanță a prevederilor legii naționale cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. De exemplu, în Hotărârea Mașaev contra Moldovei (nr. 6303/05, 12 mai 2009) [8], Înalta Curte a constatat încălcarea art. 9 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, ca urmare a ingerinței în dreptul reclamantului la libertatea de religie, prin aplicarea facă de făptuitor a amenzii contravenționale. În consecință, art. 54 al. (3) din Codul contravențional a fost abrogat (dezincriminarea legii), corespunzător fapta dată nu mai constituie contravenție.

Vom trata pe scurt efectele practice ale legii de dezincriminare atunci când fapta este scoasă din sfera ilicitului contravențional, prin analiza din punctul de vedere al fazei raportului contravenţional.

Dacă pe durata desfăşurării procesului contravenţional intră în vigoare o lege nouă care înlătură caracterul contravențional al faptei, autoritatea competentă a statului va dispune încetarea procesului contravenţional. Efectul legii retroactive presupune încetarea tuturor raporturilor contravenționale ce au demarat pe baza unor dispoziţii în vigoare la acel moment.

În cazul legii de dezincriminare a faptei, întocmirea procesului-verbal cu privire la contravenție este consderată ilegală, având în vedere că lipsește fapta contravențională propriu-zisă, în consecință dispare răspunderea contravențională. Sancțiunea aplicată persoanei printr-un asemenea proces-verbal este lovită de nulitate, fiind încălcat principiul legalității stabilirii și sancționării contravenției (art. 3 al. (3) din Codul contravențional, fapta care, printr-o lege nouă, nu mai este considerată contravenţie nu se sancţionează).

Într-o altă situație, dacă între momentul săvârșirii contravenției și momentul aplicării sancțiunii a intervenit o lege nouă mai blândă, atunci autoritatea statului va aplica sancțiunea nouă, iar dacă deja a fost aplicată sancțiunea prevăzută în legea veche, atunci contravenientul va suporta sancțiunea veche în lima maximului stabilit în sancțiunea din legea nouă.

Intervenția legii de dezincriminare a contravenției în cazul sancțiunii aplicate legal conform legii vechi, dar neexecutate după intrarea în vigoare a legii noi, atrage după după sine neexecutarea ei.

Cu toate acestea, dacă dezincriminarea faptei a intervenit ulterior executării sancțiunii, aceasta nu are efectul repunerii în situația anterioară a contravenientului. De exemplu, dacă persoana a achitat amenda, aceasta nu va fi restituită. Soluția este înaintarea unei acțiuni în instanța de judecată pentru a solicita restituirea sumei de bani plătite nejustificat.

Legiuitorul național mai prevede o cale extraordinară de revizuire a procesului contravențional în favoarea contravenientului în termen de cel mult 6 luni din momentul intrării în vigoare a unei legi noi care înlătură caracterul contravenţional al faptei sau ameliorează situaţia contravenientului în a cărui privinţă nu a fost executată integral sancţiunea contravenţională (art. 475 al. 2, lit. c) din Codul contravențional).

Concluzii

Faptele sociale îmbracă haina juridică a contravenției numai atunci când aceasta este reliefat în legea contravențională în vigoare, care încadrează aceste norme în situaţii concrete ce li se potrivesc, sau invers, determină acele situaţii concrete din punct de vedere temporal cărora li se potrivesc.

Principiul fundamental care veghează aplicarea legii contravenționale în raport cu fapta ilicită săvârșită este „dispunerea legii care stabilește sancțiunea mai blândă”, o excepție de la regula efectului neretroactiv. Chiar și atunci când a fost aplicată sancțiunea din legea veche, contravenientul va executa doar în limita maximă prevăzută de legea nouă.

Dezincriminarea, în esență, este un efect direct al aplicării retroactive a legii contravenționale și presupune că faptele săvârşite înainte de intrarea în vigoare a legii noi, care nu mai impută contravenția prevăzută în legea veche, să nu mai fie sancționate deoarece nu prezintă vreun pericol social, încetând toate efectele legii contravenționale cu privire la aceste fapte.

Efectele practice ale dezincriminării legii contravenționale impun o abordare complexă din partea autorităților competente să soluționeze cauzele contravenționale, din punct de vedere al tuturor fazelor rapor-

tului contravențional. Or, situațiile practice pot fi diferite, de la decontravenționalizarea faptei în faza de constatare a contravenției și până la faza de executare a sancțiunii contravenționale.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. Publicată în: Monitorul Oficial Nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: Monitorul Oficial Nr. 78 din 29.03.2016.
2. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 3-6, art. 15 din 16.01.2009, republicată în: Monitorul Oficial Nr. 78-84 din 17.03.2017.
3. URSUȚA, M. Dezincriminare şi decontravenţionalizare. Aspecte de drept material şi procesual. În: Universul Juridic Premium nr. 8/2020.
4. STRETEANU, F., NIȚU, D. Drept penal: partea generală. Vol. I. București: Universul Juridic, 2014, p. 123.
5. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 21 din 01.10.2018 pentru controlul constituționalității articolului 458 alin. (3) pct. 4) din Codul de procedură penală (efectul retroactiv al hotărârilor Curții Constituționale în materie de drept penal procedural) (pct. 46). Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=668&l=ro [Accesat la 25.06.2024].
6. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită). Academia Română. Institutul de Lingvistică. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009.
7. Hotărârea C.E.D.O. Mașaev c. Republicii Moldova (nr. 6303/05, 12 mai 2009). Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-127913%22]} [Accesat la 25.06.2024].

ROLUL INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI ÎN COMBATEREA ȘI PREVENIREA FENOMENULUI CONTRAVENȚIONAL[15]

THE ROLE OF COURTS IN COMBATING AND PREVENTING THE CONTRAVENTIONAL PHENOMENON

Ianuș ERHAN
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-4110-8133
Email: ianuserhan@yahoo.com

Valeriu PÂCALEU
Universitatea de Stat din Moldova
Email: pacaleuv@gmail.com

CZU: 347.95:342.924 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.24

Summary: *The role of courts in preventing and combating the contravention phenomenon is decisive and of major importance, namely, courts are tasked with examining contraventions that violate the most important social values, rights and freedoms of the person, in particular, the rights of the child or persons in difficulty, as well as examining appeals filed against the decisions of the ascertaining agents, being a guarantee for persons who consider their rights violated or have been treated unfairly and incorrectly by representatives of public authorities with powers to ascertain contraventions.*

By the nature of their duties, courts not only examine and resolve contravention cases, but also contribute to the consolidation of a unitary judicial practice, an essential aspect for encouraging voluntary compliance with legal norms. Their decisions provide a clear interpretative framework for the competent authorities to apply sanctions, which reduces the risk of abuses or errors in the contravention process.

Moreover, by adopting a prevention-focused approach, courts indirectly contribute to reducing recidivism among offenders. Through the solutions they offer, they not only sanction illicit behaviors, but also promote legal education of citizens, so that they are aware of the consequences of violating the law.

[15] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare *Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor*, realizat în LCȘ „Drept Public Comparat și E-guvernare”, ISCJS, USM

***Keywords**: contraventions, contravention phenomenon, court, prevention and control, ascertaining agent, judgment and court decision.*

***Rezumat**: Rolul instanțelor judecătorești în prevenirea și combaterea fenomenului contravențional este decisiv și de o importanță majoră, și anume, instanțele judecătorești au sarcina de a examina contravențiile care încalcă cele mai importante valori sociale, drepturi și libertăți ale persoanei, în special, drepturile copilului sau ale persoanelor aflate în dificultate, precum și de a examina contestațiile formulate împotriva deciziilor agenților constatatori, fiind o garanție pentru persoanele care consideră că le-au fost încălcate drepturile sau au fost tratate injust și incorect de către reprezentanții autorităților publice cu atribuții de constatare a contravențiilor.*

Prin natura atribuțiilor lor, instanțele judecătorești nu numai că examinează și soluționează cauzele contravenționale, ci contribuie și la consolidarea unei practici judiciare unitare, aspect esențial pentru încurajarea respectării voluntare a normelor de drept. Deciziile acestora oferă un cadru interpretativ clar pentru ca autoritățile competente să aplice sancțiuni, ceea ce reduce riscul abuzurilor sau erorilor în procesul contravențional.

Mai mult, prin adoptarea unei abordări axate pe prevenție, instanțele judecătorești contribuie indirect la reducerea recidivei în rândul contravenienților. Prin soluțiile pe care le oferă, acestea nu numai că sancționează comportamentele ilicite, dar promovează și educația juridică a cetățenilor, astfel încât aceștia să fie conștienți de consecințele încălcării legii.

***Cuvinte-cheie:** contravenții, fenomen contravențional, instanța de judecată, prevenire și combatere, agent constatator, hotărâre și decizie judecătorească.*

Introducere

În fiecare an numărul de contravenții comise cât și celor constatate și examinate este în creștere. Autoritatea publică cu cele mai multe competențe în prevenirea și combaterea fenomenului contravențional cât și cauze contravenționale gestionate este Poliţia, or, ponderea contravențiilor examinate de către agenții constatatori din cadrul acesteia este de peste 90% din toate contravențiile documentate per ţară [1].

Cu toate acestea interacțiunea dintre autoritățile publice cu competențe în domeniul contravențional, în special, dintre Poliție și instanțele judecătorești este una conceptuală și determinantă în vederea bunei desfășurări a procesului contravențional, cât și asigurarea drepturilor și garanțiilor procesuale ale participanților la procesul contravențional. Fără o susținere coordonată și dedicată a instanțelor de judecată, efortul autorităților publice cu competențe în domeniul contravențional ar fi unul modest.

Chiar dacă din numărul total de contravenții comise în Republica Moldova în anul 2023, ponderea contravențiilor constatate de către instanțele judecătorești este 1,1%, rolul acestora în prevenirea și combaterea fenomenului contravențional este decisiv și de importanță majoră, or, anume judecătoriilor le revine sarcina de a examina contravențiile care atentează la cele mai importante valori sociale, drepturile și libertățile persoanei, în special, drepturile copilului sau persoanelor aflate în dificultate, cât și de a examina contestațiile depuse împotriva deciziilor agenților constatatori, fiind o garanție pentru persoanele care se consideră lezate în drepturile sale sau au fost tratate inechitabil și incorect de către reprezentanții autorităților publice cu competențe de a constata contravenții.

Fenomenul contravențional reprezintă o componentă semnificativă a încălcărilor legale, fiind caracterizat de fapte ilicite care, deși au un grad redus de pericol social comparativ cu infracțiunile, afectează buna funcționare a societății și a stării de legalitate. În acest context, instanțele judecătorești joacă un rol indispensabil în asigurarea unui echilibru între aplicarea sancțiunilor prevăzute de lege și respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor.

Prin natura atribuțiilor lor, instanțele judecătorești nu doar că examinează și soluționează cauzele contravenționale, dar contribuie și la consolidarea unei practici judiciare unitare, aspect esențial pentru încurajarea conformării voluntare la normele juridice. Deciziile acestora oferă un cadru de interpretare clar pentru autoritățile competente să aplice sancțiuni, ceea ce reduce riscul de abuzuri sau erori în procesul contravențional.

Mai mult decât atât, prin adoptarea unei abordări centrate pe prevenție, instanțele contribuie indirect la reducerea recidivei în rândul contravenienților. Prin soluțiile pe care le oferă, acestea nu doar sancționează comportamentele ilicite, ci și promovează educarea juridică a cetățenilor, astfel încât aceștia să conștientizeze consecințele încălcării legii.

Potrivit art. 115, alin. (4) din Constituție, organizarea instanțelor judecătorești, competența acestora și procedura de judecată sunt stabilite prin lege organică [2]. Astfel, şi în virtutea acestei norme constituţionale legislatorului îi revine sarcina să delimiteze în mod clar atribuțiile instanțelor de judecată de competența altor autorități.

În conformitate cu prevederile art. 4, alin. (2), al Legii privind organizarea judecătorească [3], instanţele judecătoreşti examinează toate cazurile privind raporturile juridice contravenţionale, pentru care legea nu stabileşte o altă competenţă.

Astfel, justiţia în cauzele contravenţionale se înfăptuieşte de către instanţa de judecată conform competenţei date de Codul contravențional [4, p. 113], atât cea teritorială, cât și materială.

Metodologie utilizată. La realizarea studiului dat au fost utilizate mai multe metode științifice, şi anume*:* ***metoda sistemică*** prin intermediul căreia este analizată competența instanței de judecată de a examina cauze contravențional, iar, indirect, de a contribui la diminuarea fenomenului contravențional; ***metoda empirică*** a fost aplicată pentru a observa principalele trăsături caracteristice ale rolului instanțelor judecătorești în combaterea și prevenirea fenomenului contravențional; ***metoda comparativă*** a fost folosită pentru o analiză a competențelor deținute de instanța de judecată față de cele pe care le au agentul constatator şi procurorul; ***metoda logică*** include abordarea argumentelor şi propunerilor înaintate prin anumite demonstrații temeinice şi consecvente cu accent pe mecanismul de realizare al competențelor în cadrul procesului contravențional de către instanța de judecată; ***metoda teleologică*** prin care s-a explicat conținutul celor mai importante prevederi din Constituție, Codul contravențional, Codul de procedură penală și alte acte normative prin determinarea scopului urmărit de actanți atunci când acestea au fost adoptate și puse în aplicare.

Rezultate și discuții. Legislația contravențională printre autoritățile competente să soluționeze cauzele contravenţionale determină, în primul rând, instanța de judecată care judecă cauzele contravenționale în dependență de competența materială și teritorială pe care o deține.

Astfel, dacă în procesul penal instanţa de judecată este subiectul principal al activităţii procesual-penale, fiind unicul subiect procesual care poate aplica pedeapsa penală, în procesul contravenţional instanţa de judecată are rolul uneia din autoritățile care examinează şi aplică sancţiunea contravenţională, iar în cazul în care contravenientul contestă deciziile autorităților administrației publice cu competenţe de a constata şi sancţiona, servește drept instanță de examinare a contestării asupra acestor decizii.

Necătând la faptul dat, doar hotărârea/decizia instanței de judecată are caracter definitiv, pe când cea a agentului constatator poate fi contestă în instanță, aceasta din urmă fiind cea care verifică legalitatea acțiunilor procesuale realizate de agentul constatator. În cazul dat, judecătoriile au statut de ultimă instanță, a cărei hotărâre este executorie pentru persoanele vizate în ea, cu excepția procedurii de recurs, când hotărârea

instanței de fond este contestată în instanța ierarhic superioară (curțile de apel). Ce ține de decizia pronunțată în recurs aceasta este irevocabilă.

Codul contravențional în art. 395 determină care este competenţa instanţei de judecată în cadrul procesului contravențional, iar conceptual, o putem împărți în următoarele categorii:

1. ***competenţa de examinare şi sancţionare a cazurilor contravenţionale*** (se judecă în complet format dintr-un singur judecător care se pronunţă asupra fondului cauzei prin hotărîre); şi
2. ***competenţa de examinare a actelor de contestare a deciziilor pe cazurile contravenţionale***, inclusiv recursul care se judecă de către curțile de apel în complet format din 3 judecători care se pronunţă prin decizie.

Atât legislaţia procedurală cât și practica judecătorească utilizează termenul „competenţă materială" şi „competenţă teritorială".

Competenţa teritorială reprezintă criteriul, potrivit căruia se apreciază care dintre organele de acelaşi grad pot să soluţioneze o anumită cauză.

Lipsa unei distincţii clare cu caracter reglementator între competenţa materială şi cea teritorială în procedura contravenţională face ca să apară o serie de probleme pe plan aplicativ, fapt care nu facilitează procesul de examinare a cauzelor contravenţionale.

Referindu-ne la reglementările Codului contravențional în ce vizează competenţa teritorială în cazurile cu privire la contravenţii, menţionăm că cauzele contravenţionale aflate în competenţa autorităţilor competente în a constata şi examina cauza contravenţională se soluţionează de către autoritatea competentă, în a cărei rază teritorială a fost săvârșită contravenţia [5, p. 129-133].

În cazul contravenţiei continue sau prelungite, cauza se soluţionează de către autoritatea, în a cărei rază teritorială s-a consumat ori a fost curmată contravenţia.

Contestația împotriva deciziei în cauza contravențională se examinează de către instanța de judecată în a cărei rază teritorială activează autoritatea competentă sau procurorul care a emis decizia ori de către instanța de la locul unde își are sediul autoritatea competentă, atunci când aceasta nu are subdiviziuni teritoriale. Totodată, există o excepție, care determină că contestația împotriva deciziei în cauza contravențională prevăzută în capitolul XIII din cartea întâi (contravențiile din domeniul circulației rutiere) se examinează de către instanța de judecată în a cărei raze teritorială a fost săvârșită contravenția [6].

Ce ține de ***competența materială***, prevederile contravenționale sunt mai extinse și reies din prevederile articolelor 393–395 ale Codului contravențional care stabilesc că instanțele de judecată sunt competente „să examineze cauzele contravenţionale în toate cazurile cu privire la contravenţii, cu excepţia celor atribuite în competenţa unor alte organe" [6]. Prevederile date sunt destul de generale, or, în Republica Moldova avem peste 37 de autorități publice cu competențe de a constata și examina contravenții, plus procurorul și comisia administrativă.

Mult mai clare sunt prevederile care determină că instanța de judecată este competentă de a examina cauzele contravenţionale în privinţa minorilor (16-18 ani).

Astfel, vârsta de la care persoana poate fi atrasă la răspundere contravențională este de 18 ani. Însă, minorul cu vârsta cuprinsă între 16 şi 18 ani este pasibil de răspundere contravențională pentru săvârșirea anumitor ilegalități, cum ar fi: injuria (art. 69), vătămarea integrității corporale (art. 78); procurarea ori păstrarea ilegală de droguri, precursori, etnobotanice şi a analogilor acestora în cantități mici sau consumul de droguri fără prescripția medicului (art. 85); practicarea prostituției (art. 89); distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor străine (art. 104); sustragerea în proporții mici din avutul proprietarului (art. 105); toate contravențiile în domeniul circulației rutiere (art. 228–245); nesubordonarea cu rea-voinţă dispoziției sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept (art. 336); chemarea intenționat falsă a serviciilor specializate (art. 342); ultragierea colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept, opunerea de rezistență (art. 353); huliganismul nu prea grav (art. 354) şi altele.

Analiza statisticilor relevă o creștere şi diversificare a contravențiilor săvârșite de minori în cuprinsul anului 2023, fiind întocmite 787 procese-verbale cu privire la contravenție, comparativ cu anul 2022, când au fost întocmite 600 procese-verbale [7, p. 14-15].

În mare parte contravențiile date sunt constatate de către Poliție, angajații căreia întocmesc actele procesuale necesare, în special procesul-verbal cu privire la contravenție, dar și altele ce se impun (de ex. procesul-verbal de cercetare la față locului, de audiere a făptuitorului, a victimei, martorului, raportul de expertiză, etc.) cu ulterioara expediere a cauzei contravenționale inițiate spre examinare instanței de judecată competente.

În afara de aceasta, instanța de judecată are competență exclusivă de a examina și judecă cauzele contravenţionale prevăzute la următoarele articole din Codul contravențional: art. 61 (împiedicarea exercitării drep-

tului de întemeiere a sindicatelor şi de afiliere lor), 63 (neîndeplinirea obligaţiilor de întreținere, de educare şi de instruire a copilului), 63[1] (admiterea aflării persoanelor care nu au împlinit vîrsta de 16 ani în localurile de agrement fără însoțire în afara orelor stabilite), 64 (împiedicarea exercitării dreptului de a comunica cu copilul şi de a-l educa, 64[1] (exercitarea necorespunzătoare a obligațiilor părintești), 65 (încălcarea legislaţiei cu privire la protecţia specială a copiilor aflaţi în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi), 65[1] (discriminarea în domeniul învățământului), 316 (neîndeplinirea cerinţelor legitime ale deputatului în Parlament), 317 (manifestarea lipsei de respect faţă de instanța de judecată sau faţă de Curtea Constituţională), 318 (neexecutarea hotărârii instanţei de judecată), 318[1] (neexecutarea ordinului de restricţie de urgenţă), 320 (imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului), 336 (nesubordonarea cu rea-voinţă dispoziţiei sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept), cât şi altele.

Articolul 400 care determină competența Ministerului Afacerilor Interne, la alin. (5) prevede că: „Procesele-verbale cu privire la contravențiile prevăzute la art. 54[1], 63–65, 65[2], 65[3], 67, 68, 70[1], 78[1]–78[2], 88, 107[1], art.157 alin.(2), (3) şi (12), art. 243[1], art. 277[1] alin. (3), (5) și (6), art. 312[1], 316, 317, 318[1], 320, 322–324[1], 330[4], 335–337, 342, 352–353 se remit spre examinare în fond instanței de judecată competente” [6].

În cazul dat, cei care vor constata contravenția, de cele mai multe ori cu ieșire la fața locului (locul comiterii contravenției) și vor întocmi actele procesuale ce se impun sunt angajații Poliției, instanței de judecată urmând a fi remise materialele acumulate.

În situația dată apar anumite dificultăți și interpretări greșite din partea unor judecători care în unele cazuri nu examinează cauza în fond, dar corectitudinea întocmirii actelor procesuale de către agenții constatatori, lucru pe care nu-l considerăm corect, or, instanța urmează a se expune asupra fondului cauzei, este sau nu persoana în privința căreia s-a pornit procesul contravențional vinovată de comiterea contravenției, iar în caz afirmativ să aplice sancțiunea ce se impune. Totodată, printr-o încheiere interlocutorie judecătorul poate fixa încălcările admise de agentul constatator cu corectarea acestora și expedierea materialelor autorității publice în care este angajat pentru a examina acțiunile acestuia sub aspect disciplinar.

Conform datelor statistice, pe parcursul anului 2023 Poliția a constatat mai multe contravenții examinarea cărora ţine de competența instanței de judecată, dintre care cele mai importante sunt:

- 1918 în baza art. 63 (neîndeplinirea obligațiilor de întreținere, de educare şi de instruire a copilului);
- 1722 contravenții de violența în familie (art. 78[1]);
- 816 de contravenții pe faptul ultragierii colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept, opunerea de rezistență (art. 353), date care se referă doar la angajații Poliţiei;
- 790 de contravenții de faptul neexecutarea ordinului de restricție de urgență (art. 318[1]);
- 719 contravenții în baza art. 342 pe faptul chemării intenționat falsă a serviciilor specializate;
- 544 de contravenţii pe nesubordonarea cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept (art. 336).

Următoarea categorie o constituie cauzele contravenţionale în cadrul cărora au fost dispuse măsurile procesuale de constrângere prevăzute la art. 432 lit. a) și e) Cod contravențional, și anume, reținerea contravenientului și reținerea vehiculului. Totodată, cauzele contravenționale în care agentul constatator sau procurorul propun aplicarea unei măsuri de siguranță cum ar fi: expulzarea; demolarea construcției neautorizate şi defrișarea arborilor şi arbuștilor; confiscarea specială; ridicarea provizorie a permisului de conducere a mijloacelor de transport sunt examinate doar de către instanța de judecată.

Anumite sancțiuni contravenționale pot fi aplicate doar de către instanța de judecată. Chiar dacă constatarea contravenției este de competența agentului constatator, acesta poate aplica avertismentul, amenda, suplimentar cei din Poliție mai pot aplica punctele de penalizare și suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule (pentru anumite categorii de contravenții din domeniul circulației rutiere). Exact aceleași sancțiuni le poate aplica și procurorul atunci când este competent de a examina cauza contravențională.

Ce ține de contravențiile pentru care poate fi aplicată una din următoarele sancțiuni: privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate; privarea de dreptul de a deţine anumite funcţii; privarea de dreptul special (dreptul de a conduce vehicule și dreptul de deţinere sau port şi folosire a armei); munca neremunerată în folosul comunităţii sau arestul contravenţional, acestea vor fi examinate exclusiv de către instanța de judecată, cu toate că în marea lor parte sunt constatate (documentate) de către agenții constatatori. Cu toate că legislația prevede că agentul constatator sau procurorul atunci când remit cauza contravențională în instan-

ța de judecată propun sancțiunea ce urmează a fi aplicată de către judecător, acesta nu este obligat să țină cont de această propunere, urmând a fi aplicată la intima sa convingere și în dependență de criteriile de individualizare a sancțiunii contravenționale (gravitatea faptei, personalitatea făptuitorului, circumstanțele agravante sau cele atenuante, etc.).

După cum vedem, sancțiunile contravenționale din categoria celor ce prevăd limitarea sau chiar retragerea pentru o anumită perioadă de timp a anumitor drepturi și libertăți se aplică doar de către instanța de judecată, nu și agenții constatatori sau procuror.

Cu referire la garanțiile unui proces echitabil Curtea Europeană a stabilit că imparţialitatea judecătorului se apreciază atât conform unei abordări subiective, care ia în considerare convingerile personale sau interesele judecătorului într-o cauză, cât şi conform unui test obiectiv, care stabileşte dacă judecătorul a oferit garanţii suficiente pentru a exclude vreo îndoială motivată din acest punct de vedere (*cauza Demicoli v. Malta, hotărârea din 27 august 1991, §40*) [4, p. 114].

Curtea reține că, în vederea garantării principiului constituțional al imparțialității judecătorilor, prevederile Codului de procedură penală, care se aplică în modul corespunzător și în procesul contravențional, reglementează situațiile de incompatibilitate a judecătorului la examinarea cauzelor [8].

Astfel, chiar dacă Codul contravențional nu prevede situația de incompatibilitate a judecatorului se aplică normele corespondente din Codul de procedură penală, respectiv, art. 33 (incompatibilitatea judecătorului) care se referă și la procesul contravențional prevede că „Judecătorul nu poate participa la judecarea cauzei şi urmează a fi recuzat:

1) dacă el personal, soţul său, ascendenţii ori descendenţii lor, fraţii sau surorile şi copiii acestora, afinii şi persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude, precum şi alte rude ale lui, sînt direct sau indirect interesate în proces;

2) dacă el este parte vătămată sau reprezentant al ei, parte civilă, parte civilmente responsabilă, soţ sau rudă cu vreuna din aceste persoane ori cu reprezentantul lor, soţ sau rudă cu învinuitul, inculpatul în proces ori cu apărătorul acestuia;

3) dacă a participat în acest proces în calitate de martor, expert, specialist, interpret, traducător, grefier, persoană care a efectuat urmărirea penală, procuror, judecător de instrucţie, apărător, reprezentant legal al învinuitului, inculpatului, reprezentant al părţii vătămate, părţii civile sau părţii civilmente responsabile;

4) dacă a efectuat o cercetare sau un control administrativ al circumstanţelor cauzei sau a participat la adoptarea unei hotărâri referitoare la această cauză în orice organ obștesc sau de stat;

5) dacă el a luat în această cauză hotărîri anterioare judecății în care şi-a expus opinia asupra vinovăţiei sau nevinovăţiei inculpatului;

6) dacă există alte circumstanţe care pun la îndoială rezonabilă imparțialitatea judecătorului" [9].

Pentru cea de a doua categorie de competențe ale instanței de judecată, în corespundere cu prevederile art. 394 Cod contravențional este stabilită examinarea contestațiilor împotriva hotărârilor autorităților competente să soluționeze cauzele contravenţionale şi ale procurorului.

Potrivit prevederilor art. 448 „contravenientul, victima sau reprezentantul acestora, procurorul, dacă este parte în cauza contravențională, în cazul în care nu sunt de acord cu decizia agentului constatator sau în cazul în care aceasta a fost emisă cu încălcarea normelor procesuale, sunt în drept să conteste decizia emisă asupra cauzei contravenționale. ***Termenul de contestare a deciziei agentului constatator este de 15 zile de la data emiterii acesteia*** sau, pentru părțile care nu au fost prezente la şedința de examinare a cauzei contravenționale, ***de la data înmânării copiei de pe decizia respectivă***" [6].

Conform datelor statistice ale Poliției pentru perioada anului 2023 pe întreg sistemul polițienesc, s-a constatat un număr total de 3130 hotărâri și decizii a instanțelor judecătorești prin care s-a dispus clasarea, anularea sau încetarea proceselor contravențional iniţiate de Poliţie, şi anume:

- 2200 pe motiv că nu există faptul contravenției;
- 26 atunci când persoana presupusă a fi făptuitor a decedat;
- 29 în cazul când pentru același fapt este pornită urmărire penală;
- 66 fiindcă nu a fost identificat făptuitorul şi/sau termenul prescripției tragerii la răspundere contravențională a expirat;
- 62 pe faptul admiterii în procesul-verbal a rectificărilor, adăugirilor şi altor modificări;
- 322 pe faptul nulității procesului-verbal cu privire la contravenție;
- 65 din lipsa probelor;
- 268 decizii contestate privind examinarea contravenției în temeiul constatării personale a agentului constatator.

Dacă mai sus am vorbit despre categoriile de competențe ale instanței de judecată în cadrul procesului contravențional în continuare ne vom referi la modificările în organizarea sistemului judecătoresc, cât și

datele statistice care reflectă o parte din numărul cauzelor contravenționale examinate de instanțele de judecată.

Recent, au intervenit anumite modificări în organizarea sistemului judecătoresc [10] operate prin Legea nr. 135 din 13 iunie 2024 [11] având drept scop optimizarea și revizuirea hărții judiciare din Republica Moldova, în special îmbunătățirea calității și eficienței actului de justiție, precum și asigurarea utilizării raționale a resurselor financiare publice.

Astfel, în conformitate cu recomandările Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ), revizuirea hărții judiciare vizează reorganizarea instanțelor judecătorești și a curților de apel. În acest context, numărul judecătoriilor va fi redus de la 15 la 14 (va fi lichidată judecătoria Anenii-Noi), iar curțile de apel vor fi reconfigurate după cum urmează: Curtea de Apel Centru (Chișinău), Curtea de Apel Nord (Bălți) și Curtea de Apel Sud (cu sediul central la Cahul și sediul secundar la Comrat).

Este esențial de subliniat impactul și perspectivele acestor modificări, și anume că acesta nu urmărește reducerea sau majorarea numărului de judecători sau de angajați ai instanțelor judecătorești și ai curților de apel. Redistribuirea sediilor instituționale este concepută pentru a eficientiza operațiunile administrative și a optimiza resursele, menținând totodată stabilitatea și continuitatea funcționării sistemului judiciar.

În concordanță cu atribuțiile instanțelor judecătorești în combaterea și prevenirea fenomenului contravențional, considerăm esențială stabilirea unei viziuni clare privind examinarea cauzelor contravenționale, în funcție de specificul acestora, de către instanțele judecătorești în perioada ultimilor trei ani, respectiv 2021, 2022 și 2023.

Astfel, în anul 2021, instanțele de judecată au examinat un număr total de 16881 cauze contravenționale în privința persoanelor fizice, 1816 dintre acestea fiind supuse contestării. Grupate pe diferite tipuri de contravenții cele mai multe au fost:

- contravențiile ce afectează activitatea autorităților publice – 2618 cauze, 375 dintre acestea fiind contestate;
- contravențiile ce atentează la modul de administrare, contravenții în domeniul supravegherii pieței, metrologiei, standardizării și protecției consumatorilor – 2462 de cauze, 231 fiind contestate;
- contravențiile ce atentează la drepturile politice, de muncă și la alte drepturi constituționale ale persoanelor fizice – 2331 cauze, 188 fiind contestate;
- contravențiile în domeniul circulației rutiere – totalul fiind de 2235 cauze, 337 din acestea fiind contestate;

- contravențiile ce atentează la sănătatea populației, sănătatea persoanei, la starea sanitar-epidemiologică – 1956 cauze, dintre care 194 au fost contestate.

În anul 2022 cele mai examinate de către instanțele de judecată în privința persoanelor fizice au fost următoarele categorii de contravenții:

- contravenții ce afectează activitatea autorităților publice – 3191 cauze, 956 dintre acestea fiind contestate;
- contravenții în domeniul circulației rutiere – 2682 cauze, 500 fiind contestate;
- contravenții ce atentează la drepturile politice, de muncă și la alte drepturi constituționale ale persoanelor fizice – 2654 cauze, 264 au fost contestate;
- contravenții ce atentează la modul de administrare, contravenții în domeniul supravegherii pieței, metrologiei, standardizării și protecției consumatorilor – 2385 de cauze, 231 fiind contestate;
- contravenții ce atentează la sănătatea populației, sănătatea persoanei, la starea sanitar-epidemiologică – 2013 cauze, dintre care 248 au fost contestate.

Cumularea datelor statistice menționate supra generează un număr total de 19555 cauze contravenționale examinate de instanțele de judecată pe tot parcursul anului 2022, fiind contestate 2744 din numărul acestora.

Referitor la examinarea cauzelor contravenționale de către instanțele de judecată în privința persoanelor fizice pe perioada anul 2023, necesită a fi menționate următoarele date:

- contravenții în domeniul circulației rutiere – 2843 cauze, 539 au fost contestate;
- contravenții ce atentează la drepturile politice, de muncă și la alte drepturi constituționale ale persoanelor fizice – 2250 cauze, 204 dintre acestea fiind contestate;
- contravenții ce afectează activitatea autorităților publice – 2217 cauze, 364 dintre fiind contestate;
- contravenții ce atentează la sănătatea populației, sănătatea persoanei, la starea sanitar-epidemiologică – 1908 cauze, dintre care 235 au fost contestate;
- contravenții ce atentează la modul de administrare, contravenții în domeniul supravegherii pieței, metrologiei, standardizării și protecției consumatorilor – 1877 de cauze, 217 fiind contestate.

Din sistematizarea acestor date, se constată examinarea în anul 2023 a unui număr de 16668 cauze contravenționale de către instanțele de judecată, cu contestarea a 2059.

După cum observăm, persistă aceeași tendință în fiecare an, practic categoriile de contravenții examinate de către instanțele de judecată ca și număr și pondere rămân neschimbate, fiind destule de puține sau chiar lipsă cauzele contravenționale în privința: contravențiilor ce atentează la regimul frontierei de stat și regimul de ședere pe teritoriul Republicii Moldova; contravențiilor ce atentează la ordinea publică și la securitatea publică; contravențiilor ce atentează la regimul de transporturi; contravențiilor din domeniul comunicațiilor electronice, comunicațiilor poștale și al tehnologiilor informaționale; contravențiilor ce atentează la drepturile reale; contravențiilor ce afectează activitatea de întreprinzător, fiscalitatea, activitatea vamală și valorile mobiliare; contravențiilor în domeniul evidenței militare.

Ce ține de aplicarea sancțiunilor pe parcursul anului 2021, de către instanțele judecătorești au fost aplicate 7964, cele mai multe fiind cele care se referă la: contravențiile ce atentează la drepturile politice, de muncă și la alte drepturi constituționale ale persoanelor fizice (1632); contravențiile ce afectează activitatea autorităților publice (1259); contravențiile ce atentează la modul de administrare, contravențiile în domeniul supravegherii pieței, metrologiei, standardizării și protecției consumatorilor (1703); contravențiile în domeniul circulației rutiere (1278).

O majorare, nu foarte considerabilă, a sancțiunilor aplicate de instanțele judecătorești comparativ cu anul 2021, a fost înregistrată în anul 2022, cu un total de 8766 sancțiuni aplicate, primele în categoria contravențiilor examinate fiind aceleași pe care le-am menționat mai sus

Pe parcursul anului 2023 instanțele judecătorești au aplicat 7724 de sancțiuni pe cauzele contravenționale.

Astfel, în urma analizei datelor statistice privind examinarea cauzelor contravenționale de către instanțele judecătorești în perioada 2021-2023, se poate concluziona că instanțele au jucat un rol semnificativ în combaterea și prevenirea fenomenului contravențional, având în vedere numărul și diversitatea cauzelor examinate. În acești trei ani, instanțele de judecată au abordat un număr mare de cauze contravenționale, cu o structură variată în funcție de domeniile afectate.

În 2021, instanțele au examinat un total de 16.881 de cauze contravenționale, dintre care 1.816 au fost contestate, iar distribuția acestora pe tipuri de contravenții a fost diversificată. Printre cele mai frecven-

te categorii de contravenții s-au numărat cele care afectează drepturile fundamentale ale persoanelor fizice, activitatea autorităților publice, sănătatea populației și siguranța circulației rutiere. În aceste domenii, numărul cauzelor contestate a variat semnificativ, reflectând complexitatea și sensibilitatea acestora.

În 2022 și 2023, instanțele au continuat să examineze un număr considerabil de cauze contravenționale, menținând o tendință similară în ceea ce privește distribuția pe tipuri de contravenții. În această perioadă, contravențiile legate de sănătatea publică și activitatea autorităților publice au continuat să fie o prioritate, înregistrând un număr semnificativ de cauze contestate. De asemenea, contravențiile din domeniul circulației rutiere au continuat să ocupe un loc important, cu un număr mare de cauze examinate și contestate.

Concluzii

Analiza rolului instanțelor judecătorești în combaterea și prevenirea fenomenului contravențional scoate în evidență importanța unei justiții eficiente și echitabile, capabilă să contribuie la menținerea ordinii sociale, stării de legalitate și la protejarea valorilor fundamentale ale statului de drept.

În concluzie, instanțele judecătorești au gestionat o cantitate semnificativă de cauze contravenționale în perioada 2021-2023, cu o distribuție variată pe categorii. Datele analizate subliniază importanța unei viziuni clare și adaptate pentru fiecare tip de contravenție în parte, în vederea îmbunătățirii procesului de justiție și consolidării eficienței în combaterea și prevenirea fenomenului contravențional.

Referinţe:

1. Contravenții constatate în anul 2023. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/contraventii-constatate-in-anul-2023-9478_61204.html [Accesat: 17.10.2024].
2. Constituţia Republicii Moldova, nr. 1 din 29.07.1994. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78 din 29.03.2016.
3. Legea privind organizarea judecătorească, nr. 514 din 06.07.1995. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 58 din 19.10.1995.
4. PANTEA, O., ANTOCI, A. *Drept contravențional:* suport de curs, ediţia a II-a, revizuită şi adăugită, Chișinău: CEP USM, 2023.

5. TROFIMOV, I., CREȚU, A. *Drept procesual contravențional*. Chișinău: Cartea Militară. 2017.
6. Codul contravențional, Legea nr. 218 din 24.10.2008. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 16.01.2009, nr. 3-6. În vigoare din 31.05.2009.
7. Notă informativă privind starea delicvenței juvenile şi activitatea pe domeniul siguranță copii pe parcursul a XII luni ale anului 2023, Inspectoratul Naţional de Securitate Publica al IGP, Chişinău, 2024.
8. Decizia Curții Constituționale Nr. 67 din 27.06.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 84g/2017 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului 386 alineatul (2) litera d) din Codul contravențional (participarea procurorului la examinarea cauzelor contravenționale). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105592&lang=ro [Accesat: 17.10.2024].
9. Codul de procedură penală, Legea nr. 122 din 14.03.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 248-251 din 05.11.2013.
10. Legea nr. 76 din 21.04. 2016 cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 184-192 din 01.07.2016, art. 387.
11. Legea nr. 135 din 13.06.2024 pentru modificarea unor acte normative (revizuirea hărții judiciare). In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 271-274 din 27.06.2024, art. 397.

CONDIȚIILE ȘI PARTICULARITĂȚILE DE APLICARE A SANCȚIUNILOR CONTRAVENȚIONALE – SUSPENDAREA EXERCITĂRII DREPTULUI SPECIAL DE A CONDUCE VEHICULE ȘI PRIVAREA DE DREPTUL SPECIAL DE A CONDUCE VEHICULE[16]

CONDITIONS AND PARTICULARITIES OF THE APPLICATION OF CONTRAVENTIONAL SANCTIONS – SUSPENSION OF THE EXERCISE OF THE SPECIAL RIGHT TO DRIVE VEHICLES AND DEPRIVATION OF THE SPECIAL RIGHT TO DRIVE VEHICLES

Ianuș ERHAN
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-4110-8133
Email: ianuserhan@yahoo.com

Stanislav REABOI
Inspectoratului General al Poliției
Email: stanislav.reaboi@igp.gov.md

CZU: 342.924:343.346 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.25

Abstract: *One of the coercive measures of the state for committing contraventions are also considered the contraventional sanctions which are applied depending on their character and degree of prejudice, the characteristics of the person and the mitigating and aggravating circumstances.*

The gradualness and conditions of their application are established by the provisions of the Contravention Code and have the role of repairing that attempt to the state of legality, as well as re-educating the perpetrator in order to exclude the commission of other violations in the future.

The most committed contraventions are those that threaten the safety of road traffic. As for the sanctions, some of them apply, in a special and dedicated way,

[16] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare *Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor*, realizat în LCȘ „Drept Public Comparat și E-guvernare", ISCJS, USM

only to contraventions in the respective category, such as penalty points, suspension of the exercise of the special right to drive vehicles, deprivation of the special right to drive vehicles. Their impact is of particular importance because they have the role of guaranteeing compliance with the legislation by the given category of people (vehicle drivers), as well as a high level of road traffic safety.

***Keywords**: contravention, road safety, investigating officer, suspension of the exercise of the special right to drive vehicles, deprivation of the special right to drive vehicles.*

Rezumat: *Printre măsurile coercitive ale statului pentru săvârșirea contravențiilor se numără și sancțiunile contravenționale, care se aplică în funcție de caracterul și gradul de prejudiciere al acestora, de caracteristicile persoanei și de circumstanțele atenuante și agravante.*

Gradualitatea și condițiile aplicării lor sunt stabilite de prevederile Codului Contravențional și au rolul de a repara tentativa respectivă la starea de legalitate, precum și de a reeduca făptuitorul pentru a exclude săvârșirea altor încălcări în viitor.

Cele mai săvârșite contravenții sunt cele care amenință siguranța circulației rutiere. Cât privește sancțiunile, unele dintre acestea se aplică, în mod special și dedicat, doar contravențiilor din categoria respectivă, cum ar fi punctele de penalizare, suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule, privarea de dreptul special de a conduce vehicule. Impactul acestora este de o importanță deosebită, deoarece au rolul de a garanta respectarea legislației de către categoria dată de persoane (conducătorii de vehicule), precum și un nivel ridicat de siguranță a traficului rutier.

***Cuvinte-cheie:** contravenţie, siguranţa circulaţiei rutiere, agent constatator, suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule, privarea de dreptul special de a conduce vehicule*

Introducere

Încălcarea regulilor circulației rutiere poate îmbrăca forma unei contravenții sau, mai grav, a unei infracțiuni. Totodată, cele mai comise contravenții sunt cele ce atentează la siguranţa circulaţiei rutiere.

Răspunsul statului se exteriorizează prin sistemul de sancțiuni și pedepse aplicate pentru participanții la trafic, fie conducători de vehicule, fie pasageri, fie pietoni, care se fac vinovați de comiterea acestora.

Astfel, ce ţine de sancțiuni, unele dintre acestea se aplică, în mod special şi dedicat, doar contravenţiilor din categoria respectivă, cum ar fi punctele de penalizare, suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule, privarea de dreptul special de a conduce vehicule.

Impactul acestora este unul de importanță deosebită deoarece au rolul de a asigura respectarea legislației, în special, de către conducătorii de vehicule, cât şi de a garanta un nivel înalt al siguranței circulației rutiere.

În afară de faptul că sancțiunile și pedepsele au scopul de a reface ordinea de drept și starea de legalitate lezată, cât și de a responsabiliza persoanele ce se fac vinovate de comiterea acestora, au și rol de a descuraja un posibil comportament deviant în acest sens, având aspect preventiv și profilactic.

Conform datelor statistice prezentate de către BNS pe categorii de contravenții, 71,2% din totalul deciziilor de aplicare a sancțiunii contravenționale se referă la încălcările în domeniul circulației rutiere, acestea fiind în creștere cu 20,9% față de anul 2021 [1].

În cazul acestora au fost adoptate 473,8 mii de decizii de aplicare a sancțiunii. În majoritatea cazurilor au fost aplicate amenzi (461,6 mii de amenzi sau 97,4% din totalul de sancțiuni aplicate pentru această categorie de contravenții). De asemenea, au fost înregistrate 625 de cazuri de privare de anumite drepturi (dreptul special de a conduce vehicule).

După modificarea Codului contravențional la mijlocul anului trecut în legislația național a fost introdusă o nouă sancțiune contravențională – suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule.

Chiar dacă aceste sancțiuni se asemănă între ele și produc aproximativ aceleași efecte, și anume, pentru o anumită perioadă de timp determinată de legislație conducătorul de vehicule ce se face vinovat nu poate uza de dreptul său de a conduce vehicule, fie că ia fost suspendat, fie, că a fost privat de acesta.

Ce ține de autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională și să aplice sancțiunea privării de dreptul special de a conduce vehicule este instanța de judecată, iar pentru suspendarea dreptului special de a conduce vehicule decizia aparține agentului constatator (la nivelul conducătorilor din cadrul INSP al IGP).

Metodologie utilizată. La realizarea studiului dat au fost utilizate mai multe metode științifice, şi anume*:* ***metoda sistemică*** prin intermediul căreia este analizat conceptul și mecanismul de aplicare a sancțiunilor privării de dreptul special de a conduce vehicule și suspendării de dreptul special de a conduce vehicule; ***metoda empirică*** a fost aplicată pentru a observa principalele trăsături caracteristice ale sancțiunilor contravenționale cercetate; ***metoda comparativă*** a fost folosită pentru o analiză a competențelor deținute de instanța de judecată față de cele pe care le are agentul constatator; ***metoda logică*** include abordarea ar-

gumentelor şi propunerilor înaintate prin anumite demonstrații temeinice şi consecvente cu accent pe mecanismul de realizare al competențelor în cadrul procesului contravențional de către instanța de judecată și agentul constatator; ***metoda teleologică*** prin care s-a explicat conținutul celor mai importante prevederi din Codul contravențional și Codul de executare și alte acte normative prin determinarea scopului urmărit de actanți atunci când acestea au fost adoptate și puse în aplicare.

Rezultate și discuții. Conform Sistemului informațional automatizat de evidență a contravențiilor, a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții [2], au fost înregistrate următoarele date cu privire la sancțiunile ***privarea de dreptul special (dreptul de a conduce vehicule) și suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule.***

Pentru anul 2021, au fost privați de acest drept 731 de conducători de vehicule, în anul 2022 cifra a fost de 785, în anul 2023 au fost 653 de conducători de vehicule au fost privați, iar alții 641 au fost suspendați (începând cu 06.07.2023).

Suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule, precum și privarea de dreptul de a conduce vehicule nu pot fi aplicate persoanei cu dizabilități care folosește vehiculul ca unic mijloc de deplasare, cu excepția cazurilor în care aceasta l-a condus atribuindu-i cu bună știință un număr de înmatriculare fals ori l-a condus în stare de ebrietate produsă de alcool, de droguri și/sau de alte substanțe ce provoacă această stare și care au drept urmare dereglarea psihofuncțională a organismului, ori s-a eschivat de la examenul medical de constatare a stării de ebrietate, ori a părăsit locul accidentului rutier la care a fost participant [3].

Legislația contravențională mai prevede posibilitatea, conform art. 34 (amenda), alin. (5) că: „În cazul în care achitarea amenzii nu este posibilă din cauza lipsei ori a insuficienței bunurilor sau din cauza eschivării cu rea-voință a contravenientului de la achitarea acesteia, instanța de judecată poate înlocui suma neachitată a amenzii stabilite pentru contravențiile prevăzute la art. 228–245, toate contravențiile din domeniul circulației rutiere, cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la un an” [3].

Privarea de dreptul special de a conduce vehicule se aplică doar de instanța de judecată pe un termen de la 6 luni la 3 ani pentru câteva contravenții din domeniul circulației rutiere (capitolul XIII) cu impact sporit și de o gravitate mai mare decât celelalte contravenții din categoria respectivă.

Astfel, art. 228 (încălcarea regulilor de exploatare a vehiculelor) la alin. 5) prevede „Exploatarea vehiculelor echipate cu dispozitive speciale de semnalizare luminoasă şi/sau sonoră fără autorizație, se sancționează cu amendă de la 42 la 72 de unități convenționale cu aplicarea a 5 puncte de penalizare ***sau cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la un an”***.

Următorul articol 230 (conducerea unui vehicul cu încălcarea regulilor de amplasare a numărului de înmatriculare sau conducerea unui vehicul fără un astfel de număr) la alin. (3) stabilește „Conducerea unui vehicul cu un număr de înmatriculare fals sau neatribuit acestuia de autoritatea competent” care „se sancționează cu amendă de la 12 la 18 unităţi convenţionale ***cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de un an***”.

Articolul 233 (conducerea vehiculului cu depășirea limitelor de alcool admisibile) la alin. (1) indică „Conducerea autovehiculului de către o persoană care are o concentrație de alcool în sânge ce depășește 0,3 g/l sau de vapori de alcool în aerul expirat ce depășește 0,15 mg/l, dacă fapta nu constituie infracțiune, se sancționează cu amendă de la 700 la 1000 de unități convenționale sau cu arest contravențional de la 10 la 15 zile, ***în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la 3 ani***.” Aliniatul (2) al aceluiași articol determină „Predarea cu bună-știință a conducerii autovehiculului către o persoană care se află în starea menționată la alin. (1) se sancționează cu amendă de la 700 la 1000 de unități convenționale sau cu arest contravențional de la 10 la 15 zile, ***în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la 3 ani***”.

Articolul 237 (încălcarea regulilor de traversare a liniei de cale ferată) la alin. (1) prevede „Traversarea de către conducătorul de vehicul a liniei de cale ferată în afara pasajului de nivel se sancţionează cu amendă de la 60 la 75 de unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii pe o durată de la 20 la 30 de ore, sau cu arest contravenţional pe un termen de 15 zile, ***în toate cazurile cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de 6 luni***”. Aliniatul (2) al aceluiași articol stabilește „Încălcarea de către conducătorul de vehicul a regulilor de traversare a liniei de cale ferată prin pasajul de nivel se sancţionează cu amendă de la 60 la 75 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii pe o durată de la 30 la 40 de ore, sau cu arest contravenţional pe un termen de 15 zile, ***în toate cazurile cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de un***

an”. La rândul său, alin. (3) determină „Încălcarea de către conducătorul de vehicul a dispoziţiilor alin. (1) şi (2), care a generat riscul producerii unui accident de circulaţie, se sancţionează cu amendă de la 75 la 90 de unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii pe o durată de la 40 la 60 de ore, sau cu arest contravenţional pe un termen de 15 zile, ***în toate cazurile cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 2 la 3 ani***”.

Următorul articol 239 (nerespectarea regulilor de circulaţie în zonele rezidenţiale sau pietonale, la alin. (2) indică „Încălcarea de către conducătorul de vehicul a dispoziţiilor alin.(1) care a generat o situaţie de accident de circulaţie sau care a împiedicat ori a intimidat circulaţia regulamentară a pietonilor sau a cicliştilor se sancţionează cu amendă de la 30 la 50 de unităţi convenţionale ***cu sau fără privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la un an”***.

Articolul 240 (nerespectarea indicatoarelor de semnalizare rutieră şi de acordare a priorităţii de trecere, a altor reguli de circulaţie rutieră) la alin. (3) „Încălcarea de către conducătorul de vehicul a dispoziţiilor prevăzute la alin. (1)–(2) care a generat o situaţie de accident de circulaţie se sancţionează cu amendă de la 42 la 60 de unităţi convenţionale ***cu sau fără privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la un an***”.

Un alt articol 241 (neîndeplinirea indicației legale de oprire a vehiculului şi de acordare vehiculelor a priorităţii de trecere) la alin. (1) indică „Neîndeplinirea de către conducătorul de vehicul a indicaţiei legale dată de agentul de circulaţie de a opri vehiculul se sancţionează cu amendă de la 350 la 500 de unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii pe o durată de la 40 la 60 de ore, ***în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la 1 an”,*** *iar la alin.* (3) determină „Încălcarea de către conducătorul de vehicul a dispoziţiilor prevăzute la alin.(1) şi (2) care a generat o situaţie de accident de circulaţie se sancţionează cu amendă de la 30 la 42 de unităţi convenţionale ***cu sau fără privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la un an la 3 ani***”.

Articolul 241[1] (încălcarea de către conducătorii de vehicule a regulilor de circulaţie rutieră prin comportament agresiv) în alin. (1) prevede „Încălcarea de către conducătorul de vehicul a prevederilor Regulamentului circulației rutiere, săvârșită prin manifestarea de comportament agresiv, se sancţionează cu amendă de la 30 la 40 de unităţi convenţionale cu aplicarea a 5 puncte de penalizare sau cu muncă neremunera-

tă în folosul comunităţii pe o durată de la 20 la 40 de ore, sau cu arest contravenţional pe un termen de la 3 la 15 zile, ***în toate cazurile cu sau fără privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la un an***". Aliniatul (2) al aceluiași articol determină că „Acţiunile specificate la alin. (1) săvârșite de un grup de persoane ori săvârșite repetat în cursul aceluiași an calendaristic de către o persoană sancţionată deja pentru această contravenţie sau care au generat riscul producerii unui accident de circulație se sancţionează cu amendă de la 40 la 60 de unităţi convenţionale cu aplicarea a 6 puncte de penalizare sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii pe o durată de la 40 la 60 de ore, sau cu arest contravenţional pe un termen de la 15 la 30 de zile, ***în toate cazurile cu sau fără privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la un an la 2 ani***".

Ultimul articol din categoria celor ce stabilesc acestă sancțiune, art. 243 (părăsirea locului în care s-a produs accidentul rutier) indică la alin. (1) Părăsirea de către persoana implicată în accident rutier a locului în care s-a produs accidentul ce a cauzat consecințele prevăzute la art.242 alin.(1), dacă fapta nu constituie infracţiune, cu excepția accidentului rutier documentat prin procedura de constatare amiabilă a accidentului, prevăzută de Legea nr. 414/2006 cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de vehicule, se sancţionează cu amendă de la 40 la 50 de unităţi convenţionale ***sau cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la 1 an***, sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii pe o durată de la 20 la 40 de ore, sau cu arest contravenţional pe un termen de la 7 la 10 zile". La rândul său, aliniatul (2) „Părăsirea de către persoana implicată în accident rutier a locului în care s-a produs accidentul ce a cauzat consecințele prevăzute la art.242 alin.(2), dacă fapta nu constituie infracţiune, cu excepția accidentului rutier documentat prin procedura de constatare amiabilă a accidentului, prevăzută de Legea nr. 414/2006 cu privire la asigurarea obligatorie de răspundere civilă pentru pagube produse de vehicule, se sancționează cu amendă de la 50 la 100 de unităţi convenţionale ***sau cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de la 1 la 2 ani***, sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii pe o durată de la 40 la 60 de ore, sau cu arest contravenţional pe un termen de la 10 la 15 zile" [3].

Ce ţine de competenţa de constatare a contravențiilor date aparține agenților constatatori din cadrul Poliție, în special, celor din cadrul Inspectoratului Național pentru Securitate Publică (INSP), subdiviziune specializată a Poliției care are competența de patrulare și dirijare rutiere.

Documentarea contravenţiilor menţionate supra este realizată de către agentul constatator din cadrul Poliției care ulterior va remite cauza contravențională instanței competente din punct de vedere teritorial. Deoarece agenții constatatori din cadrul INSP, din punct de vedere teritorial sunt organizați în următoarele subdiviziuni: Direcția patrulare „Centru" (cu sediul în mun. Chișinău); Direcția patrulare „Nord" (cu sediul în mun. Bălți) și Direcția patrulare „Sud" (cu sediul în or. Cimișlia) se vor aplica prevederile stabilite de art. 394, alin. 1^1 Cod contravențional care stabilește că „În cazul în care autoritatea competentă nu are subdiviziuni teritoriale, cauza contravențională se judecă de către instanța de judecată de la locul unde îşi are sediul autoritatea al cărei reprezentant este agentul constatator" [3].

Respectiv, pentru agenții constatatori din cadrul Direcția patrulare „Centru" instanța competentă va fi Judecătoria Chișinău, pentru cei din cadrul Direcției patrulare „Nord" Judecătoria Bălți, iar pentru cei de la Direcția patrulare „Sud" va fi Judecătoria Cimișlia.

Totodată, de cele mai multe ori, concomitent cu remiterea cauzei contravenționale spre examinare instanţei de judecată competente, conform art. 429, alin. (7) Cod contravențional „agentul constatator înaintează, în cel mult 3 zile, instanţei de judecată un demers cu privire la aplicarea măsurii de siguranţă privind suspendarea dreptului de a conduce vehicule/ridicarea provizorie a permisului de conducere a vehiculului".

Instanţa de judecată examinează, în cel mult 3 zile de la data depunerii, demersul agentului constatator cu privire la suspendarea dreptului de a conduce vehicule/ridicarea provizorie a permisului de conducere a vehiculului, cu emiterea unei încheieri care va conţine una dintre următoarele soluții:

a) admiterea demersului agentului constatator şi suspendarea dreptului de a conduce vehicule/ridicarea provizorie a permisului de conducere a vehiculului;

b) respingerea demersului agentului constatator şi repunerea în dreptul de a conduce vehicule/restituirea permisului de conducere titularului.

Conform art. 395 Cod contravențional instanța judecă cauzele contravenţionale în care agentul constatator propune aplicarea sancţiunii privarea de dreptul special cu adoptarea unei hotărâri de judecată. În cazul când persoana este sancționată cu privarea de dreptul special de a conduce mijloace de transport printr-o hotărâre de judecată definitive, conform art. 316 Cod de executare instanţa de judecată trimite hotărârea privind privarea de dreptul special şi dispoziţia de executare organului de poliţie în a cărui rază teritorială îşi are domiciliul contravenientul [4].

Subdiviziunea de poliție responsabilă de executare va ridica permisul de conducere de la persoană cu ulterioara transmitere la Instituția Publică „Agenția Servicii Publice” care este responsabilă de repunerea în drept a persoanelor private de dreptul special de a conduce vehicule.

Conform art. 36, alin. (9) Cod contravențional „la expirarea termenului de privare sau de suspendare a dreptului de a conduce vehicule persoana este repusă în acest drept în modul stabilit de Guvern” [3].

Hotărârea Guvernului nr. 181 din 2022 prevede că „Instituția Publică Agenția Servicii Publice este autoritatea de resort în domeniul ce ține de organizarea și desfășurarea procesului de examinare pentru obținerea dreptului de a conduce vehicule, de documentarea cu permis de conducere, de evidența centralizată a acestor documente, a statutului și a deținătorilor acestora” [5].

În același context, Legea nr. 131 din 07.06.2007 privind siguranța traficului rutier a fost completată cu un articol nou, art. 21^1 „Redobândirea dreptului de conducere a mijlocului de transport”. În mare parte, articolul dat se referă la domeniul dreptului penal (în cazul anulării dreptului de a conduce mijlocul de transport), dar alin. (3) stabilește că „organele care asigură executarea pedepsei penale sau a sancțiunii contravenționale de privare de dreptul de a conduce mijloace de transport, în termen de până la 10 zile, remit autorității competente permisele de conducere ridicate pentru anularea acestora” [6].

După ce expiră perioada de privare stabilită, la repunerea în drept a persoanei se va ține cont de îndeplinirea pe deplin a cerințelor stabilite (de exemplu, a trecut sau nu programul probațional, rezultatele schimbării comportamentale) [7, p. 64].

La data de 06.07.2023 au intrat în vigoare modificările la Codul contravențional [8] ce instituie o nouă sancțiune, şi anume, ***suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule*** care constă în interzicerea temporară persoanei fizice de a conduce vehicule, inclusiv prin ridicarea permisului de conducere.

Astfel, instituirea acestei sancțiuni poate fi considerată a premieră fiind acordată posibilitate autorităţii competente, în cazul dat Poliţiei să aplice o sancţiune care limitează o persoană în drepturile sale.

Noua sancțiune instituită are un efect imediat şi numai este necesară remiterea/prezentarea cauzei contravenţionale/materialelor în instanța de judecată, proces îndelungat care rare ori se finaliza cu aplicarea sancțiunii de privare de dreptul special de a conduce vehicule [9, p. 52].

Cu toate acestea, examinând prevederile Codului contravențional, constatăm că sancțiunea suspendării exercitării dreptului special de a conduce autovehicule se aplică doar în trei cazuri:

- acumularea a 15 puncte de penalizare (art. 36 CC);
- depășirea limitei de viteză stabilite pe sectorul de drum (art. 236, al. (4), (5), (6), (7) CC);
- neacordarea de prioritate legală pietonilor sau cicliștilor, acțiune săvârșită repetat în cursul aceluiași an (art. 238 al. (3^1) CC [7, p. 65].

Argumentele care au fost înaintate pentru introducerea acestei sancțiuni contravenționale le deducem din nota informativă ce a însoțit proiectul de modificare care menționează că „Modificarea articolului 32 alin.(2) are drept scop instituirea unei noi sancțiuni contravenționale complementare, și anume „suspendarea exercitării dreptului special de a conduce mijloace de transport" pentru comiterea contravențiilor în domeniul circulației rutiere, în scopul responsabilizării conducătorilor auto, în special a celor care recidivează".

În prim plan, suspendarea exercitării dreptului special de conduce mijloace de transport are ca scop înlăturarea sursei de pericol sporit care atentează nu doar la siguranța traficului rutier, dar și asupra altor drepturi fundamentale ale persoanei. Totodată, comiterea unor contravenții pasibile în final de aplicarea sancțiunii complementare suspendarea exercitării dreptului special de a conduce mijloace de transport va contribui pe de o parte, la conștientizarea de către conducătorul auto a gravității faptei ilegale comise, precum și a consecințelor care survin, nu doar asupra victimei, dar și în privința sa.

Anterior majoritatea cauzelor contravenționale remise în instanțele judecătorești erau încetate/clasate, ca efect al intervenirii termenului general de prescripție a răspunderii contravenționale (un an) fie ca efect al expirării termenului de 6 luni de la data constatării contravenției pentru care au fost aplicate primele puncte de penalizare, deoarece această ultimă circumstanță face imposibilă aplicarea sancțiunii complementare de către instanța de judecată.

Astfel, până la modificările menționate, în cazul când agentul constatator ce documenta contravenția/contravențiile din domeniul siguranței rutiere stabilea ca și rezultat al aplicării punctelor de penalizare, conducătorul de vehicule, având la activ un anumit număr de puncte acumulat pentru comiterea contravențiilor anterioare, ajungea la 15 și mai multe puncte de penalizare, remitea instanței de judecată competente cauza

contravențională ca aceasta să aplică privarea de dreptul special de a conduce vehicule pe un termen de la șase luni până la un an.

Însă legea nu își atingea scopul scontat, și anume pedepsirea persoanelor vinovate din considerentele menționate supra.

Ce ține de punctele de penalizare art. 36 Cod contravențional determină că „În cazurile și în mărimea prevăzute de sancțiunile normelor contravenționale din capitolele XII și XIII ale cărții întâi, conducătorului vehiculului declarat vinovat de săvârșirea contravenției, odată cu aplicarea sancțiunii principale, i se aplică un număr de puncte de penalizare ca sancțiune complementară” [3].

Examinând contravențiile de la capitolul XII (contravențiile ce atentează la regimul din transporturi) determinăm că doar pentru 3 contravenții ca și sancțiune complementară se pot aplica sau nu punctele de penalizare.

Situația este diferită pentru contravențiilor cuprinse la capitolul XIII (contravențiile din domeniul circulației rutiere) unde din 26 de articole, pentru 29 de contravenții este stabilită aplicarea punctelor de penalizare.

Astfel, în afară de faptul că agentul constatator aplică sancțiunea de bază care de cele mai multe ori este amenda, va aplica suplimentar și puncte de penalizare, mărimea cărora în dependență de contravenția comisă variază de la 2-6 puncte.

Aceste puncte au rolul de a responsabiliza conducătorii de vehicule în vederea respectării regulilor circulației rutiere și de a duce evidența persoanelor care permanent comit contravenții din domeniul circulației rutiere, ca într-un final, în momentul când acumulează cel puțin 15 puncte de penalizare să fie sancționați suplimentar pentru comportament deviant continuu.

Punctele de penalizare se anulează la expirarea termenului de 6 luni de la data constatării contravenției pentru care au fost aplicate sau de la data aplicării, prin decizia agentului constatator rămasă definitivă, a suspendării exercitării dreptului special de a conduce vehicule, sau de la data privării, prin hotărâre judecătorească, de dreptul de a conduce vehicule.

Dacă aplicarea sancțiunii condiționează acumularea a 15 puncte de penalizare sau persoana comite o contravenție stabilită de art. 236 alin. (4)-(7) şi art. 238 alin. 3^1 Cod contravențional agentul constatator, după aplicarea sancțiunii principale sub formă de amendă și a punctelor de penalizare, propune suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 30 la 180 de zile, ca sancțiune complementară.

Astfel, suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule se aplică pe un termen de:

- 30 de zile – dacă persoana acumulează 15 puncte de penalizare;
- 60 de zile – dacă persoana acumulează, din nou, cel puțin 15 puncte de penalizare în următoarele 6 luni de la data expirării ultimei suspendări a exercitării dreptului special de a conduce vehicule;
- 180 de zile – dacă persoana acumulează, din nou, cel puțin 15 puncte de penalizare în următoarele 12 luni de la data expirării ultimei suspendări repetate.

În acest caz vedem că sancțiunea se aplică gradual, în dependență de recidiva persoanei, care nu a conștientizat graviditatea acțiunilor sale ilegale şi continuă să manifeste un comportament deviant şi ilegal prin comiterea, în special, a contravențiilor din domeniul circulației rutiere.

La nivelul Poliţiei mecanismul de aplicare al acestei sancțiuni a fost instituit prin Ordinul 216 din 30.06.2023 „Cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind modul de aplicare a sancțiunii contravenționale complementare – suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule".

Sancțiunea dată se aplică de către șeful, șeful adjunct (responsabil de domeniul siguranței şi securităţii circulaţiei rutiere) și șefii subdiviziunilor teritoriale ale Inspectoratului Național de Securitate Publică al IGP (direcțiile de patrulare Nord, Centru şi Sud), pe un termen de la 30 la 180 de zile.

Procedura dedicată prevede, la fel, că în cazul în care, la expirarea termenului de 5 zile lucrătoare din momentul confirmării de recepționare a înștiințării remise prin aviz recomandat, contravenientul nu se prezintă la subdiviziunea de poliție pentru a preda permisul de conducere ca să fie ridicat pentru perioada vizată de suspendarea dreptului de a conduce, agentul constatator emite imediat Decizia de majorare a perioadei de suspendare a exercitării dreptului special de a conduce vehicule cu 30 de zile.

Majorarea perioadei de suspendare a exercitării dreptului special de a conduce vehicule poate fi dispusă repetat, până la acumularea cumulativă a termenului de 180 de zile.

Totodată, aceste prevederi nu sunt aplicabile, în cazul, în care persoana, de acum a fost sancționată pe un termen de 180 de zile, respectiv, apare întrebarea cum se va asigura prezentarea la Poliție a categoriei date de contravenienți, în privința lor nefiind posibil de a aplica careva măsuri coercitive. La fel, nu este clar cum se va proceda în privința persoanelor care chiar şi după această majorare a termenului nu se prezintă la subdiviziunea de Poliţie competentă.

Analizând art. 236 Cod contravenţional, care la, le fel a fost modificat prin Legea indicată supra (depășirea vitezei de circulație stabilite pe

sectorul respectiv de drum), şi anume alin. (4) determinăm că prevede „Depășirea vitezei de circulație stabilite pe sectorul respectiv de drum de la 60 la 80 km/oră se sancționează cu amendă de la 45 la 50 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 30 la 45 de zile*”. La rândul său, alin. (5) „Depășirea vitezei de circulație stabilite pe sectorul respectiv de drum mai mult de 80 km/oră se sancționează cu amendă de la 75 la 100 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 60 la 90 de zile*”, iar alin. (6) prevede „Depășirea repetată a vitezei de circulație stabilite la alin. (4), în cursul aceluiași an, se sancționează cu amendă de la 100 la 150 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 90 la 120 de zile*”.

Ce ţine de alin. (7) determină „Depășirea repetată a vitezei de circulație stabilite la alin. (5), în cursul aceluiași an, se sancționează cu amendă de la 150 la 200 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule pe un termen de la 120 la 180 de zile*”.

Următorul articol vizat este art. 238 Cod Contravenţional (încălcarea regulilor de oprire şi neacordarea de prioritate pietonilor şi altor participanţi la traficul rutier), care în alin. (3) prevede „Neacordarea de prioritate legală pietonilor sau cicliștilor care se sancționează cu amendă de la 30 la 36 de unități convenționale cu aplicarea a 5 puncte de penalizare”, iar alin. (3^1) determină că „Acțiunile specificate la alin. (3), săvârșite repetat în cursul aceluiași an, se sancționează cu amendă de la 45 la 50 de unități convenționale *cu suspendarea exercitării dreptului special de a conduce mijloace de transport pe un termen de la 30 la 45 de zile*” [3].

Concluzii

Preocuparea statului de a diminua numărul de accidente rutiere și încălcări ale regulilor circulației rutiere este una vădită, însă considerăm că doar echilibrând măsurile punitive și cele preventive se poate atinge acel rezultat dorit de către autoritățile responsabile de domeniul circulației rutiere.

Modificările legislative operate în privința sancțiunilor contravenționale, cum ar fi includerea suspendării exercitării dreptului special de a conduce vehicule ca sancțiune complementară o considerăm una corectă. Totodată, reevaluarea și modificarea mecanismului de aplicare a sancțiunii privării de dreptul special de a conduce vehicule este mai mult ca necesară.

Încă urmează a fi evaluată și înțeleasă ponderea și eficiența ambelor sancțiuni contravenționale analizate în acest studiu. La fel, suntem de părerea că numărul de contravenții pentru care poate fi aplicată sancțiunea suspendării dreptului special de a conduce vehicule treptat va fi extins, fiind un instrument eficient de a responsabiliza conducătorii de vehicule care comit sistematic contravenții în domeniul circulației rutiere.

Referinţe:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/contraventii-constatate-in-anul-2022-9478_60403.html [Accesat: 10.12.2024].
2. Extras din Sistemul informaţional automatizat de evidenţă a contravenţiilor, cauzelor contravenţionale şi persoanelor care au săvârşit contravenţii, stabilit prin Legea nr. 185 din 11.09.2020, executor S. Reaboi.
3. Codul contravențional, Legea nr. 218 din 24.10.2008. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 16.01.2009, nr. 3-6 art. 15.
4. Codul de executare, Legea nr. 443 din 24.12.2004. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 05.11.2010, nr. 214-220.
5. Hotărârea Guvernului nr. 181 din 23.03.2022 pentru aprobarea Regulamentului privind procedura de examinare pentru obținerea dreptului de a conduce vehicule, emiterea și valabilitatea permisului de conducere. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 08.04.2022, nr. 98-105.
6. Legea nr. 131 din 07.06.2007 privind siguranța traficului rutier. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 20.07.2007, nr. 103-106.
7. PANTEA, O., ANTOCI, A. *Drept contravențional: suport de curs*, ediţia a II-a, revizuită şi adăugită, Chișinău: CEP USM, 2023.
8. Legea nr. 35 din 02.03.2023 pentru modificarea unor acte normative In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 06.04.2023, nr. 117-118.
9. ERHAN, I., BRICICARU, I. Raport tematic privind dreptul la viață, sănătate, siguranță și securitate în traficul rutier. Oficiul Avocatului Poporului, Chișinău, 2024.

COMPONENTELE MANAGERIALE ÎN AUTORITATEA JUDECĂTOREASCĂ

MANAGERIAL COMPONENTS IN THE JUDICIAL AUTHORITY

Doina AURICA
ORCID ID: 0009-0009-3162-1970
Email: aurica.doina@usm.md, adoina88@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.9:005.1:342.7(478) **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.26

Abstract: *The justice and its governance in the Republic of Moldova, is to this day perceived as an ineffective mechanism in the protection of fundamental rights both at national and international level. Justice reform failed to increase the confidence in the justice system. The establishment of a fair, incorruptible and independent justice system is thus essential to protect the interests of the litigant, the consolidation of the rule of law, as well as the European course of the country. Increasing the efficiency of the judicial authority requires the strengthening of organizational management and managerial components. This can be achieved via the modernization of the law with reference to the professional training of managers in the field of justice, the classification of managerial components, the evaluation of professional performances, and the measurement of managerial efficiency. Therefore, promoting the professional code of best management practices in the field of justice is the solution that encompasses all of the above. It would favor the deepening of managerial knowledge, the understanding of professional tools and the development of analytical skills to measure and increase the quality of the justice act.*

Keywords: *justice as a public service, quality, efficiency, human rights, judicial governance, managerial components, judicial authority, responsibility.*

Rezumat: *La nivel național și internațional, justiția și guvernanța din Republica Moldova, în continuare, este percepută drept un mecanism ineficient în protecția drepturilor fundamentale. Reforma justiției, nu a reușit să crească*

încrederea în actul justiției. Edificarea unui sistem de justiție echitabil, incoruptibil și independent, sunt, esențiale pentru asigurarea respectării intereselor justițiabilului, consolidarea statului de drept și o mare responsabilitate pentru parcursul european al țării. Creșterea eficienţei autorității judecătorești, implică indiscutabil consolidarea managementului organizaţional și a componentelor manageriale, care sunt esențiale pentru buna funcționare a autorității judecătorești. Această prioritate impune modernizarea legii cu referire la formarea profesională a managerilor în domeniul justiției, clasificarea componentelor manageriale, evaluarea performanțelor profesionale, măsurarea eficienței manageriale. Ca reacție la provocările actuale, o soluție ar fi promovarea codului profesional de bune practici manageriale în domeniul justiției. Acesta ar favoriza aprofundarea cunoștințelor manageriale, înțelegerii instrumentelor profesionale și dezvoltarea abilităților de analiză pentru măsurarea și creșterea calității actului de justiție.

Cuvinte-cheie: *justiția ca serviciu public, calitate, eficiență, drepturile omului, guvernanța judiciară, componentele manageriale, autoritatea judiciară, responsabilitate.*

Introducere

Indicele prosperității globale [1] evaluează percepția oamenilor pe dimensiunea de performanță a guvernanței unei țări în baza a șase dimensiuni: constrângerile executivului, responsabilitatea politică, eficiența guvernării, integritatea guvernării, statul de drept și calitatea regulatorie. În anul 2023, guvernanța din Republica Moldova este plasată pe locul 70 din 167 de țări, cu zece poziții mai sus decât în anul 2013 (poziția 86).

Comparativ cu Indicele prosperității globale înregistrat de țările plasate pe primele 10 poziții, guvernanța Republicii Moldova se măsoară la nivel de 47,95 față de indicele înregistrat de țările din top, care înregistrează un scor cu valoarea de 87,19 - 90,41, spre exemplu așa țări ca: Finlanda, Norvegia, Danemarca și altele.

Poziționarea Republicii Moldova la nivel regional, cu reflectarea pentru comparație a poziției celor două state vecine – România cu indicele 57,11 (țara-membră a Uniunii Europene), Ucraina cu indicele 45,95 (cu statut de țară candidată la UE) și a Georgiei ca țară cu perspectivă europeană care înregistrează indicele 56,04, ne demonstrează necesitatea continuării reformelor în vederea creșterii indicelui pe dimensiunea de performanță a guvernanței.

Potrivit indicelui de libertate economică [2] Republica Moldova în anul 2023 înregistrează scorul de 58,5 și este plasată pe locul 40 din 44 de țări din regiunea Europei. Valoarea scorului a scăzut cu 2,8 puncte

față de anul 2022, iar scorul său general este sub mediile regionale și mondiale. Eficiența justiției înregistrează un scor de 29,8%, cu mult în urma mediei de 60% înregistrată în țările europene. Motivul acestui scor modest se explică prin performanța economică a țării sub potențial, iar statul de drept slab subminează perspectivele unei dezvoltări economice mai semnificative și mai dinamice pe termen lung. În concluzie, bazele libertății economice nu sunt nici bine stabilite, nici puternic protejate.

Justiția este, în continuare, percepută în societate drept un mecanism ineficient în protecția intereselor cetățenilor și mediului de afaceri. Ediția Barometrului Opiniei Publice din septembrie 2023 prezintă un sondaj general de opinie publică, care reflectă în mod imparțial percepțiile cetățenilor privind neîncrederea prevalentă în sistemul justiției. Scorul înregistrat de 22,5 % Neîncrederea în justiție generează în mod direct o percepție de neîncredere în relația cetățeanului, statului și în instituțiile acestuia.

Raportul Curții de Conturi nr.43 din 30.11.2016 privind auditul performanței „Implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 (8 luni): resurse generoase – rezultate incerte" [3] concluzionează că obiectivele şi indicatorii de rezultat practic nu au întrunit rezultatele scontate, pronunțându-se pentru o monitorizare continuă a implementării punctuale a Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016. Pentru excluderea problemelor identificate sunt necesare acțiuni prompte în materie de remediere a deficiențelor constatate, de consolidare a capacităților instituționale, de asigurare a bunei guvernanțe, ceea ce va permite realizarea obiectivelor prestabilite, precum și gestionarea eficientă, judicioasă și cu responsabilitate a banului public. Recomandarea 2.1.1. menționează stabilirea și aplicarea unor acțiuni ferme, cu continuitate și coerență, în scopul implementării efective și neântârziate a unui sistem de management financiar și control intern performant, pentru consolidarea capacităților instituționale și urgentarea implementării proceselor și acțiunilor prevăzute în reformarea sectorului justiției.

Implementarea Strategiei Naționale de Dezvoltare a Republicii Moldova „Moldova 2020", aprobată prin Legea nr.166 din 11.07.2012 [4], a fost afectată la capitolul reforma justiției de provocări, precum angajamentul insuficient la nivel înalt față de acțiunile reale, capacitatea tehnică redusă și coordonarea insuficientă în rândul partenerilor de dezvoltare. Ca prioritate strategică reforma justiției, nu a reușit să atingă indicatorul de monitorizare privind cota cetățenilor care manifestă încredere în justiție de 60 %, astfel 2/3 din cetăţeni nu cred în justiţie, iar

numărul lor este în creştere. Cererea de responsabilitate faţă de justiţie reprezintă o prioritate pentru parcursul european al țării.

Ca urmare, conform prevederilor Planului naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018–2022, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr.89 din 24.05.2018 se atestă percepția oamenilor pe dimensiunea de încredere în justiție cu o valoare de 24% potrivit datelor Barometrului de opinie publică (BOP), realizat în aprilie 2017, care a rămas fără schimbări și în anul 2023 (22,5 %) [5].

Recent la 12 septembrie 2023, Centrul de Resurse Juridice din Moldova (CRJM) a prezentat opiniei publice o sinteză [6] a cazurilor de violări și hotărârile de condamnare a Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). Din 764 de plângeri depuse împotriva Republicii Moldova, statul a fost condamnat pe 590 cauze (77,2%) în urma constatării violării drepturilor omului, din care 239 de cauze se referă la încălcarea dreptului protejat de Articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [7] „Dreptul la un proces echitabil”.

Multe constatări vizează și încălcarea Articolului 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului „Interzicerea torturii” - 180 cauze. De asemenea, autoritățile Republicii Moldova au admis 113 cauze de încălcare a Articolului 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului „Dreptul la libertate și siguranță”, iar 65 de cauze au constatat violarea Articolului 13 „Dreptul la un recurs efectiv”.

În concluzia celor menționate, trebuie să recunoaștem că această percepție a opiniei publice trebuie substituită cu o imagine a justiției prietenoase omului. Existența unei justiții eficiente este esențială pentru aplicarea și asigurarea respectării drepturilor fundamentale și pentru respectarea statului de drept. Judecătorii și instanțele de judecată garantează echitatea actului de justiție și protecția drepturilor persoanelor fizice și juridice.

Acest lucru reflectă o dimensiune prioritară pentru a duce mai departe reformele și de a identifica domeniile în care ar putea fi necesare îmbunătățiri în procesul de consolidare a statului de drept. Eficiența justiției este esențială pentru a garanta că justiția funcționează în beneficiul cetățeanului și al mediului de afaceri. Edificarea unui sistem de justiție echitabil, incoruptibil și independent, sunt, de asemenea, esențiale pentru încrederea în operațiunile transfrontaliere desfășurate în Uniunea Europeană, precum și pentru funcționarea pieței unice și pentru ordinea juridică a statelor membre în ansamblu.

Eforturile legislative de consolidare a independenței și eficacității justiției

În cadrul recomandărilor în domeniul justiției adresate Republicii Moldova se menționează continuarea procesului de reformă și de consolidare a acestui sector, prevenirea interferenței în sistemul justiției și combaterea corupției la toate nivelurile, precum și asigurarea accesului la justiție. Recomandările vizează și îmbunătățirea procedurii de numire, transfer și promovare a judecătorilor pentru a oferi transparență procesului de adoptare a deciziilor privind cariera judecătorilor.

Primul document de politici destinat sectorului justiției și prima etapă în construirea unui sector al justiției modern, se referă la Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011–2016, aprobată prin Legea nr.231 din 25.11.2011 [8], care a avut ca scop crearea unui sistem al justiției „accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist şi responsabil faţă de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii şi respectarea drepturilor omului şi să contribuie la asigurarea încrederii societății în actul de justiție".

După ce, la 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat Republicii Moldova și a prezentat oficial statutul de țară candidată, țara noastră are din nou posibilitatea să pună în evidenţă lipsa de echivoc a angajamentului său politic faţă de Comunitatea statelor europene asociate. O sarcină, fireşte și nu uşoară, va fi totuşi, să-i convingem pe parteneri că vom reuşi îndeplinirea condițiilor prevăzute în avizul Comisiei Europene privind cererea de aderare, inclusiv măsurile de compatibilitate cu standardele europene.

Referitor la domeniul justiției, trebuie să facem o diferenţiere netă între posibilităţile noastre de integrare. Situaţia e atât de complexă şi de dificilă, încât realizarea la timp a parametrilor și criteriilor de convergenţă necesari aderării nu depinde exclusiv de reforma regulatorie, dar în ansamblu, este vorba de voinţa tuturor subiecților care decid când ne vom integra. Guvernele au promis, pe parcursul anilor, să combată corupția și să transforme sistemul judecătoresc, în entități profesionale ce activează pe baza principiilor de integritate și încredere din partea publicului, dar puține progrese și schimbări s-au produs în realitate.

Raportul de activitate al Ministerului Justiției pentru anul 2018, menționează că pe segmentul justiției prioritățile trasate în documentul de politici intitulat „Mica reformă a justiției", au fost orientate pe elaborarea și adoptarea cadrului legal cu accent pe „sporirea eficacității și independenței sistemului judiciar, consolidarea rolului Consiliului Supe-

rior al Magistraturii, promovarea unui sistem bazat pe merit în partea ce ține de revizuirea criteriilor de selecție, evaluare și promovare a judecătorilor, precum și la îmbunătățirea mecanismului de responsabilizare a judecătorilor pentru calitatea actului de justiție" [9].

Evoluțiile recente din Republica Moldova, confirmă încă odată, că fără o justiție puternică, independentă și eficientă, parcursul european va fi condiționat (la fel cum s-a procedat și în cazul altor state asociate), de ritmul în care se va realiza reforma sistemului judiciar și a instituțiilor administrației publice. Reorganizarea sistemului judiciar, îmbunătățirea managementului acestuia și a procesului de selecție a magistraților și personalului auxiliar, reprezintă acțiuni esențiale pentru consolidarea statului de drept și a bunei guvernări în Republica Moldova [10].

Organizarea componentelor manageriale în autoritatea judecătorească

Noua Strategie privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobată prin Legea nr.211 din 06.12.2021 [11], vizează obiectivul de consolidare a capacităților administrative și manageriale în sectorul justiției, în mod special administrarea eficientă prin asigurarea implementării standardelor recomandate de către Comisia Europeană pentru Eficienţa Justiţiei (CEPEJ) [12]. Recomandările CEPEJ se referă la îmbunătățirea modului de utilizare a datelor statistice, aplicării indicatorilor de eficiență, pentru evaluarea, îmbunătățirea calităţii activităţii instanțelor judecătorești, sporirea capacităților de personal, creșterea eficienței managementului instituțional la nivelul fiecărei instanţe judecătoreşti, precum şi la nivelul sistemului judecătoresc în ansamblu.

Îmbunătăţirea eficienţei autorității judecătorești, implică în mod direct consolidarea managementului organizaţional și a componentelor manageriale, care sunt esențiale pentru buna funcționare a sistemului judiciar.

În acest sens, Guvernul își propune să instituie mecanisme de disciplină instituțională și de monitorizare continuă pentru o justiție echitabilă și independentă prin implementarea Programului de activitate a Guvernului „Moldova prosperă, sigură, europeană", aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 28 din 16.02.2023 [13]. Avansarea reformei justiției și consolidării componentelor manageriale în autoritatea judecătorească, vizează asigurarea continuității procesului de evaluare a candidaților la funcțiile de membri ai Consiliului Superior al Magistraturii (prevetting) în vederea constituirii noilor organe de autoadministrare în justiție. Un alt obiectiv se referă la revizuirea cadrului legal în vederea evaluării ju-

decătorilor din funcțiile și instituțiile cheie, consolidarea colegiilor de selecție, carieră și evaluare a performanțelor pentru judecători în vederea eficientizării activității acestora, a activităţii inspecţiilor de profil şi a răspunderii disciplinare a judecătorilor, digitalizării instanțelor judecătorești și alte măsuri de reformare.

În cadrul autorității judecătorești, managementul organizaţional și componentele manageriale a acestuia se repartizează pe funcții de conducere și de execuție (suport).

Managementul judiciar superior

Fiecare autoritate judecătorească este condusă de un președinte asistat de vicepreședinți, care exercită atribuțiile manageriale în scopul organizării eficiente și administrării justiției ca serviciu public. Președintele și vicepreședinții reprezintă managementul judiciar superior și exercită prerogative manageriale cu atribuții de coordonare și control privind activitatea administrativ-judiciară, gestionează resursele, bugetul și alte aspecte operaționale, verificarea modului în care activează secretariatul și personalul care administrează instanța judecătorească. Conducerea stabilește strategia de activitate și regulile aplicabile referitoare la organizarea și funcționarea autorității judecătorești, desfășurarea activității administrative cu luarea de decizii și asumarea riscurilor și responsabilităților pentru deciziile luate.

Managementul administrativ operațional

Managementul administrativ operațional se referă la conducătorii subdiviziunilor operaționale, coordonează activitatea judecătorilor sau completelor de judecată și asigură buna organizare a activității de judecată la nivelul subdiviziunii.

Managementul administrativ

Managementul administrativ reprezintă conducerea Secretariatului autorității judecătorești, care realizează activitatea organizatorică şi cea administrativă, inclusiv verifică activitatea subdiviziunilor sale, asigură administrarea şi utilizarea optimă a resurselor financiare, materiale, intelectuale şi informaţionale în procesul implementării planurilor strategice de activitate a acesteia. Personalul secretariatului se constituie din grefă şi serviciul administrativ.

Serviciul administrativ este responsabil de buna organizare și administrare a subdiviziunilor și a personalului auxiliar, care asigură activitatea financiar-economică, resurse umane, tehnologii informaționale, comunicare, logistică, arhiva, biblioteca, precum şi alte subdiviziuni necesare pentru a asigura funcționalitatea autorității judecătorești [14].

Subdiviziunea economico-financiară realizează activitatea de elaborare și fundamentare a bugetului autorității judecătorești, realizarea veniturilor și cheltuielilor, organizarea evidenței contabile, prezentarea situațiilor financiare și organizarea controlului financiar cu privire la utilizarea eficientă a resurselor bugetare.

Subdiviziunea resurse umane participă la administrarea personalului prin planificarea, coordonarea, organizarea, desfăşurarea, monitorizarea şi evaluarea implementării în autoritatea judecătorească a procedurilor de personal, inclusiv efectuează controlul privind realizarea deciziilor conducerii, organizează evidenţa datelor şi documentelor cu privire la personal, asigură necesarul de personal și dezvoltarea profesională a acestuia.

Valorificarea tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC) în scopul sporirii performanţei sistemului judiciar în ultimii ani, a consolidat politicile instituționale, personalul, colectarea informaţiilor şi automatizarea proceselor funcționale. Sectorul TIC are capacitate și potențialul să eficientizeze în continuare infrastructura IT, procedurile, gestiunea datelor și a statisticii judiciare, securitatea informațiilor, să crească calitatea şi accesul la justiţie. Subdiviziunea operațională este responsabilă de buna organizare și administrare a Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD), inclusiv e-dosar și meniurile funcționale ale acestuia, audierea înregistrărilor audio prin intermediul Sistemului „SRS Femida”, sunt esenţiale pentru eficientizarea în continuare a accesului la informaţiile din dosare pentru judecători, personalul auxiliar şi al justițiabililor.

Alte categorii de personal se referă la grefieri, asistenți judiciari, interpreți, traducători, care asistă judecătorul la exercitarea funcţiilor sale.

Prioritatea de consolidare a componentele manageriale în autoritatea judecătorească

O reformă a autorității judecătorești și a justiției în ansamblu, urmează a avea prioritate accentuată pe dimensiunea managementului, care cuprinde cinci funcții principale: planificare, organizare, coordonare, evaluare și control.

În aspect practic sunt necesare intervenții regulatorii pentru a defini componentele manageriale și condițiile de pregătire profesională a viitorilor manageri în justiție, astfel ca capacitatea de conducere, control și comunicare în funcția de președinte sau vicepreședinte să asigure calitatea și eficiența justiției.

Prin urmare, în rezultatul evaluării obiective a candidaților pentru funcția de președinte sau vicepreședinte, se stabilește nivelul de cunoș-

tințe teoretice și aptitudinile profesionale, care corespund statutului funcției și pot fi aplicate în procesul de perfecționare a justiției.

Un element esențial în procesul de reformare a justiției și consolidarea componentelor manageriale, vizează în mod direct coordonarea activității de formare și evaluare a performanțelor manageriale în domeniul justiției, a cărei competență legală ține de următoarele entități:

1. Institutul Național al Justiției responsabil de organizarea organizarea calitativă a formării profesionale a judecătorilor și a personalului auxiliar;

2. Consiliul Superior al Magistraturii responsabil de selecția candidaților pentru funcția de judecător, promovării judecătorilor la instanțe judecătorești superioare, numirii judecătorilor în funcția de președinte sau de vicepreședinte al instanței judecătorești, precum și de asigurarea evaluării performanțelor judecătorilor;

3. Ministerul Justiției responsabil de reforma sistemului justiției, perfecţionarea legislaţiei, administrarea, în limitele stabilite de lege, a instanţelor judecătoreşti.

Dezvoltarea componentelor manageriale în autoritatea judecătorească, va contribui la consolidareaanage unui mecanism eficient în protecția intereselor cetățenilor și mediului de afaceri, creșterea asigurării supremației dreptului într-un stat democratic, valori esențiale pentru consolidarea statului de drept și a bunei guvernări în Republica Moldova.

Evoluția organizării și a principalelor responsabilități ale autorității judecătorești, asupra căreia am făcut aprecierea eficienței instituționale, dovedește clar neajunsurile de sistem, dar și capacitatea profesională insuficientă manifestată la nivel de managementul acestora.

La nivel național, percepția în societate a justiției ca un mecanism ineficient de protecție a drepturilor fundamentale, denotă că măsurile întreprinse nu au fost eficiente, impunându-se adoptarea unor măsuri urgente de ordin legislativ și judiciar. În paralel, este de asemenea necesar să se modernizeze legile și reglementările referitoare la formarea profesională a managerilor în domeniul justiției, clasificarea componentelor manageriale, în măsura în care aceste elemente influențează direct eficiența justiției.

Cu acest obiectiv, este necesar să reunească competențele necesare managementului autorității judecătorești, în vederea elaborării unui cod profesional care să descrie ansamblul dispozițiilor și bunelor practici manageriale referitoare la justiție în calitate de serviciu public cu activitate specifică. În primul rând, acesta ar favoriza aprofundarea cunoștințelor manageriale, înțelegerii instrumentelor profesionale și dezvoltarea

abilităților de analiză pentru măsurarea și creșterea calității actului de justiție. Sistemul de evaluare a eficienței componentelor manageriale trebuie să ofere instrumente de analiză, care să depășească simpla aplicare a legii, în special, trebuie să asigure voință afirmată în apropierea justiției de justițiabil: prin eficiență, accesibilitate și simplitate.

Prin urmare, acest proiect de cercetare are o însemnătate specială în istoria devenirii instituționale a componentelor manageriale, care au influențe și exigențe pentru a impune, la un alt nivel, o altă conduită matură și o capacitate de reacție rapidă la provocările realităţii și necesitatea urgentă de schimbare spre consolidarea statului de drept și a devotamentului profesional.

Referințe:

1. THE 2023 Legatum Prosperity Index: Indicele prosperității globale este calculat Legatum Institute - măsoară percepția oamenilor pe dimensiunea de performanță a guvernanței unei țări, inclusiv pe dimensiunea statul de drept și calitatea regulatorie. Disponibil: https://docs.prosperity.com/3716/7689/3370/Moldova_2023_Picountryprofile.pdf https://en.wikipedia.org/wiki/Legatum_Prosperity_Index#2023 https://www.prosperity.com/rankings
2. INDEX of economic freedom 2023. Disponibil: https://www.heritage.org/index/country/moldova#rule-of-law)
3. Raportul Curții de Conturi nr.43 din 30.11.2016 privind auditul performanței „Implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 (8 luni): resurse generoase – rezultate incerte”. Disponibil: file:///C:/Users/Planificare/Downloads/96904%20(1).pdf
4. Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova „Moldova 2020”, aprobată prin Legea nr.166 din 11.07.2012. Disponibil: http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=345635
5. REPUBLICA MOLDOVA Îmbunătățirea accesului la justiție: De la resurse spre rezultate (2018). Disponibil: https://documents1.worldbank.org/curated/en/295451537501885223/pdf/UPDATED-Moldova-JSPEIR-Final-Romanian.pdf
6. Planul naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018–2022, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr.89 din 24.05.2018. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110031&lang=ro
7. Planul naţional de acţiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018–2022, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr.89 din 24.05.2018 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110031&lang=ro
8. Ministerul Afacerilor Externe, CONVENŢIE nr.342 din 04.11.1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115582&lang=ro

9. Centrul de Resurse Juridice din Moldova (CRJM). Disponibil: https://crjm.org/violarile-admise-de-republica-moldova-si-constatate-de-curtea-europeana-a-drepturilor-omului-timp-de-26-de-ani/
10. Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011–2016, aprobată prin Legea nr.231 din 25.11.2011. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=50463&lang=ro
11. Raportul de activitate al Ministerului Justiției pentru anul 2018. Disponibil: https://justice.gov.md/public/files/directia_analiza_monitorizare_si_evaluare_a_politicilor/Raport_de_activitate_al_Ministerului_Justiiei_pentru_anul_2018.pdf
12. Legea nr.136/2018 pentru modificarea Legii nr.178 din 25 iulie 2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor; Legea nr.137/2018 pentru modificarea unor acte legislative. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105495&lang=ro
13. Prima reuniune, Bruxelles, 10 Mai 2016 Statul de Drept și Buna Guvernare în Republica Moldova Raport realizat de Dumitru Fornea, membru CESE. Disponibil: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/eesc-2016-02693-00-01-tcd-tra-ro.pdf
14. Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobată prin Legea nr.211 din 06.12.2021. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro
15. Agenţia de administrare a instanţelor judecătoreşti, Raport privind examinarea dosarelor în instanțele de judecată pe parcursul anului 2017. Disponibil: https://aaij.justice.md/files/RAPORT%20STATISTIC%20PENTRU%20ANUL%202017%20%2020.06.2018%20FINAL%281%29.pdf
16. Programul de activitate a Guvernului „Moldova prosperă, sigură, europeană", aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 28 din 16.02.2023. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_de_guv-final_ro.pdf
17. Legea nr.514 din 06.07.1995 privind organizarea judecătorească. In: Monitorul Oficial *al Republicii Moldova*, nr.58 din 19.10.1995 art.641. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138833&lang=ro#
18. Legea nr.147 din 09.06.2023 privind selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor. In: Monitorul Oficial *al Republicii Moldova*, nr.204-207 din 21.06.2023, art.364. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137518&lang=ro
19. Legea nr.544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului. In: Monitorul Oficial *al Republicii Moldova*, nr.15-17 din 22.01.2013, art. 63. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138834&lang=ro#
20. Hotărârea Guvernului nr.698 din 30.08.2017 cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Justiției/ Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140211&lang=ro#

DREPTURILE POST-MORTEM ȘI SECURITATEA DATELOR ÎN ERA DIGITALĂ

POST-MORTEM RIGHTS AND DATA SECURITY IN DIGITAL ERA

Andreea-Nicoleta DRAGOMIR
ORCID ID:0000-0002-9358-8098
Email: andreea.dragomir@ulbsibiu.ro
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Facultatea de Drept ”Simion Bărnuțiu”, România

Ana MORARI (BAYRAKTAR)
ORCID ID: 0009-0002-9363-8718
Email: ana.morari@ulbsibiu.ro
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Facultatea de Drept ”Simion Bărnuțiu”, România

CZU: 347.77:004.056.55:316.774(4)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.27

Rezumat: *Problema drepturilor post-mortem și a securității datelor a dobândit o relevanță semnificativă în era digitală, în special în timpul războaielor. Utilizarea neautorizată a imaginilor persoanelor decedate este larg răspândită pe platforme precum Telegram și VK, adesea dincolo de reglementările tradiționale. Aceste imagini sunt frecvent exploatate în scopuri de propagandă sau dezinformare, ceea ce ridică probleme etice și juridice. Deși legislația Uniunii Europene oferă un cadru juridic privind dreptul la imagine, eficacitatea sa este pusă la încercare de evoluția rapidă a platformelor digitale și de rezistența acestora la cenzură. Această cercetare examinează modul în care cadrul juridic al UE abordează utilizarea abuzivă a imaginilor post-mortem și evaluează capacitatea sa de a proteja demnitatea persoanei decedate de aceste amenințări. Prin identificarea lacunelor din legislația actuală, studiul urmărește să consolideze protecția juridică a drepturilor post-mortem. Acesta subliniază importanța adaptării mecanismelor juridice pentru a face față provocărilor reprezentate de platformele digitale, asigurându-se*

că demnitatea persoanelor decedate este protejată împotriva exploatării în perioade de conflict.

Cuvinte-cheie: *drepturi post-mortem, demnitate umană, securitatea datelor, propagandă, dezinformare*

Abstract: *The post-mortem rights and data security issue has gained significant relevance in the digital age, particularly during conflicts. The unauthorized use of images of deceased individuals is widespread on platforms like Telegram and VK, often beyond traditional regulation. These images are frequently exploited for propaganda or disinformation, raising ethical and legal concerns. While the European Union legislation provides a framework through the right to image, its effectiveness is challenged by the rapid evolution of digital platforms and their resistance to censorship. This research examines how the EU legal framework addresses the misuse of post-mortem images and evaluates its ability to protect the dignity of the deceased from these emerging threats. By identifying gaps in the current legislation and offering recommendations, the study seeks to strengthen legal protections for post-mortem rights. It highlights the importance of adapting legal mechanisms to address the challenges posed by digital platforms, ensuring the dignity of deceased individuals is safeguarded from exploitation in times of conflict.*

Keywords: *post-mortem rights, human dignity, data security, propaganda, disinformation.*

Introducere

Actualele platofrme digitale și rețele de social media constituie cele mai utilizabile instrumente în conflictele armate moderne, sporind reziliența civililor și influențând strategiile militare în diverse moduri.

Microsoft, Amazon Web Services (AWS) și Starlink furnizează infrastructuri esențiale precum stocarea în cloud, inteligența artificială și învățarea automată, pentru ca națiunile să desfășoare activități de informații, atacuri cibernetice și să desfășoare arme digitale. Serviciile de internet prin satelit ale Starlink au fost esențiale pentru comunicare în timpul conflictului din Ucraina și au stârnit proteste împotriva puterii corporatiste atunci când au fost întrerupte, chiar și pentru scurt timp.[1]

Rețelele de socializare a devenit un instrument forte pentru propaganda și pentru dezinformare. Identitățile și imaginile persoanelor decedate, indiferent că vorbim despre combatanți sau alte grupuri vulnerabile în rândul civililor, sunt folosite în scop de manipulare a opinei publice.

Din păcate, utilizarea identităților celor care au murit exced sfera utilizării de fotografii și include detalii personale. Nume diferite, infor-

mații inventate sau jumătăți de adevăruri legate de persoanele decedate au fost împărtășite pe aplicații de mesagerie precum Telegram și VK, care funcționează aproape în întregime într-o zonă gri nesupusă cenzurii.

Aceste practici trezesc preocupări juridice și etice în ceea ce privește drepturile postume la viața privată și demnitate. Deși cadrele juridice internaționale, cum ar fi Principiile directoare ale ONU privind afacerile și drepturile omului, subliniază obligația platformelor digitale de atenuare a utilizării abuzive, punerea în aplicare rămâne adesea inadecvată.[2]

Regulamentul general privind protecția datelor (GDPR) al UE și abordarea indirectă a utilizării necorespunzătoare a datelor cu caracter personal pentru persoane decedate rămâne interpretabilă.

Drepturile post-mortem în contextul activelor digitale

Drepturile post-mortem se referă la protecția juridică și la drepturile care se extind la o persoană decedată, protejând aspecte ale identității, reputației și datelor personale ale acesteia după deces. Aceste drepturi cuprind diverse domenii, inclusiv demnitatea, viața privată și dreptul de a controla utliziarea comercială a propriei imagini sau asemănări, adesea denumită ca drept la publicitate. [3]

Activele digitale, cum sunt profilurile de social-media, e-mailuri, înregistrări foto și video, conturi de stocare în cloud, constituie date personale sensibile deținute de acotori privați cu politici de gestionare post-mortem diferite.

Rețelele sociale din categoria Facebook și E-mail au introdus funcții de monitorizare a datelor post-mortem, precum Legacy Contact de la Facebook și Inactive Account Manager de la Google. Cu toate acestea, deficiențele informaționale a acestor platforme este evidentă, mulți utilizatori neavând cunoștință de aceste opțiuni.[4]

Termenii Yahoo prevăd în mod explicit că conturile nu sunt transferabile, ceea ce face dificil accesul familiilor celor decedați la datele salvate în conturi.[5] Hotărârea Curții Federale de Justiție din Germania a acordat, de exemplu, dreptul moștenitorilor de a avea acces la contul de Facebook a unui adolscent decedat, invocând dreptul succesoral.[6]

Riscurile de gestionare necorespunzătoare sunt agravate de utilizarea tot mai frecventă a datelor persoanelor decedate în algoritmi de inteligență artificială. Aceste practici ar putea pereptua utilizarea abuzivă a informațiilor sensibile, ceea ce impune o transparență în practicile de colectare a datelor de către platformele digitale și furnizarea de garanții a securității datelor personale.[7]

Uniunea Europeană abordează problema securității datelor prin intermediul GDPR, însă limitarea acestuia în aproape exclusivitate la personalități în viață, ridică probleme de etică juridică. Anumite state membre ale UE, precum Franța și Spania, au luat măsuri pentru a extinde protecția și la datele post-mortem.[8]

Articolul 85 din Legea franceză privind protecția datelor (Loi Informatique et Libertés) permite persoanelor fizice să stabilească instrucțiuni pentru gestionarea datelor lor personale după deces.[9]

Abordarea Spaniei este definită în legislația sa națională privind protecția datelor, Legea organică 3/2018 privind protecția datelor cu caracter personal și garantarea drepturilor digitale. Legea acordă membrilor familiei dreptul de a solicita accesul la datele personale ale defunctului sau ștergerea acestora, cu condiția ca acest lucru să nu încalce instrucțiunile defunctului sau viața privată a altor persoane.[10]

Susținătorii drepturilor digitale post-mortem susțin că o astfel de protecție este din ce în ce mai necesară în era digitală. Persoanele ar trebui să fie libere să decidă cum vor fi tratate „bunurile lor digitale" după deces, inclusiv cele referitoare la securitatea datelor, protejarea vieții private și dreptul de a fi uitat în mediul online.

Securitatea și confidențialitatea datelor

Utilizarea abuzivă a datelor biometrice, cum ar fi recunoașterea facială din fotografii a persoanelor decedate, prezintă riscuri. Tehnologiile avansate pot extrage și analiza identificatori biometrici din imagini digitale, permițând utilizări neautorizate în scop de propagandă sau campanii de dezinformare.

Datele biometrice ale persoanelor decedate pot fi exploatate într-o serie de moduri lipsite de etică:[11]

date utilizate fără consimțământ în scop de exploatare comercială sau publicitatea orientată;

deturnarea datelor biometrice în scopul comiterii de fraude sau al uzurpării identității;

utilizarea profilurilor biometrice ale unor persoane decedate pentru manipulare politică.

Viața privată post-mortem a persoanelor fizice este în pericol din cauza condițiilor de utilizare ale furnizorilor de servicii, care acordă prioritate intereselor corporative în fața drepturilor utilizatorilor.

Aceste acorduri, adesea necitite, vulnerabilizează datele sensibile ale utilizatorilor decedați, în special ale tinerilor adulți care mor fără testament. Platforme precum Facebook memorializează profilurile pe o

perioadă nedeterminată, Dropbox solicită dovada decesului și a drepturilor legale, iar Google solicită de obicei un ordin judecătoresc pentru acces. Absența unor cadre juridice coerente exacerbează discrepanțele în gestionarea și păstrarea conturilor digitale după deces.[12]

Creșterea identității digitale și a tehnologiilor post-mortem, cum ar fi legislația din Delaware care acordă fiduciarilor acces la conturile digitale ale persoanelor decedate, evidențiază progresele în domeniul dreptului succesoral. Cu toate acestea, inovații precum „griefbots", sisteme AI care imită persoanele decedate folosind datele biometrice și comportamentale ale acestora, prezintă noi provocări.[13]

Dezinformarea și propaganda

Imaginile vizuale manipulate sau detaliile biometrice fabricate pot fi folosite pentru propagandă sau pentru a crea narațiuni false, care ar putea influența opinia publică sau pot declanșa conflicte. Acest tip de utilizare abuzivă profită de lipsa de supraveghere în locuri precum Telegram sau alte canale similare și încalcă demnitatea morților.

Exemple istorice, cum ar fi războiul din Vietnam, evidențiază modul în care imaginile morții au avut un rol esențial în modelarea opiniilor publice. Pozele publicate precum cele de la masacrul My Lai au devenit simboluri puternice, acestea fiind des încadrate cu narațiuni specifice pentru a contesta deciziile guvernului și a mobiliza opoziția. [14]

Fotografiile grafice ale masacrului au alimentat proteste pe scară largă în SUA, inclusiv evenimente precum Marșul Moratorium din 1969 de la Washington, la care au participat sute de mii de persoane.[15]

Mai mult, înregistrările foto/video a masacrului de la My Lai a generat procese militare, inclusiv curtea marțială a locotenentului William Calley, care a fost găsit vinovat și condamnat pentru rolul său în omoruri, deși sentința i-a fost redusă ulterior. [16]

Analiza lui Baschwitz din Der Massenwahn a „Fabricii germane de cadavre" din timpul Primului Război Mondial, povești care urmăreau să dezumanizeze inamicii și să mobilizeze sentimentul public prin prezentarea de informații șocante și false, a evidențiat atractivitatea psihologică a unei astfel de propagande, înrădăcinată în nevoia de a vedea propriul grup ca fiind nobil și inamicul ca fiind rău. [17]

Aceste tactici persistă în contextele digitale moderne, în care mediile vizuale ale persoanelor decedate sunt manipulate pentru a răspândi dezinformări, a inflama emoțiile și a adânci diviziunile sociale.

Studiu de caz

Fotografierea morților a fost una dintre strategiile utilizate în cazul diferitelor conflicte pentru a influența sentimentul public, a mobiliza sprijinul și a delegitima adversarii.

Războiul civil spaniol a fost martorul reproducerii în masă a imaginilor victimelor civile, în special copii, cu intenția de a stârni compasiunea și de a prezenta inamicul ca fiind brutal, adesea încadrat special pentru un anumit public, pentru un efect emoțional. [18]

În mod similar, în cadrul conflictului israeliano-palestinian, fotografiile victimelor au fost prezentate pentru a continua narațiunile, a adânci indignarea și a polariza diviziunile partizane, uneori cu prețul manipulării și decontextualizării. [19]

4.2. Conflictul Israel - Palestina

Conflictul israeliano-palestinian a scos în evidență utilizarea tot mai abuzivă a fotografiilor persoanelor decedate ca instrumente de dezinformare și propagandă. În ambele conflicte, imaginile victimelor au fost utilizate în mod strategic pentru a manipula percepția publică, a incita reacții emoționale și a polariza și mai mult publicul.

Această exploatare a persoanelor decedate reflectă o tendință îngrijorătoare în războiul informațional modern, în care considerațiile etice sunt adesea ignorate.

Imagini autentice ale victimelor din evenimente fără legătură sau din conflicte trecute au fost prezentate în mod fals ca dovezi ale atacurilor recente. Unele cazuri au implicat reutilizarea unor imagini din alte războaie, cum ar fi Siria, și etichetarea lor drept victime ale conflictului actual. [20]

Un exemplu proeminent este cazul bebelușului palestinian Muhammad Hani al-Zahar. Afirmațiile online conform cărora mama și bunicul acestuia țineau în brațe o păpușă, nu copilul, în imaginile virale cu ei ținând cadavrul acestuia în curtea unui spital, au fost amplificate într-un articol din Jerusalem Post, care a retras ulterior articolul, citând surse eronate.[21]

Caz similar implică doi frați de 16 ani din Israel care au asistat la uciderea părinților lor de către luptătorii Hamas în atacurile din 7 octombrie. Clipuri video editate cu copiii relatând incidentul au fost manipulate și încadrate ca o relatare fabricată de actori care au mințit cu privire la tragedia lor.[22]

Criticii avertizează că această „epocă de aur a voyeurismului brutal” prioritizează valoarea de șoc în detrimentul considerentelor etice, provocând un disconfort emoțional semnificativ spectatorilor, fără dovezi empirice care să demonstreze că aceasta determină un comportament

prosocial. În schimb, studiile sugerează creșterea suferinței psihice și reducerea funcționării în rândul celor expuși, subliniind necesitatea unor cercetări suplimentare privind impactul social al imaginilor grafice de război. [23]

4.2. Războiul civil din Spania

În timpul Războiului civil spaniol, propaganda a devenit un instrument puternic de mobilizare a sprijinului și de formulare a narațiunilor. Printre elementele cu cel mai mare impact ale acestei propagande s-au numărat fotografiile victimelor, în special ale copiilor, utilizate în postere pentru a stârni reacții emoționale și a alinia sentimentul public la cauza republicană.

Imaginile cu copii suferind sau decedați au fost prezentate ca simboluri ale inocenței și moralității republicane, poziționându-i pe naționaliști ca autori de atrocități. Afișe precum Defiende a tu hijo! (Apără-ți copilul!) și Los niños evacuados son vuestros propios hijos (Copiii evacuați sunt proprii tăi copii) făceau apel direct la legăturile familiale și colective. [24]

Fotografiile din coloniile de copii, unde erau adăpostiți tinerii refugiați, oferă un exemplu revelator. Imaginile au fost create pentru a evoca emoții contrastante, în funcție de publicul țintă. Pentru părinții spanioli, fotografiile prezentau copii fericiți și în siguranță, încurajându-i să își trimită proprii copii în colonii. În schimb, pentru publicul internațional, fotografiile subliniau disperarea și suferința copiilor, decesul lor în chinuri, pentru a solicita ajutor financiar și sprijin umanitar. Acest dublu scop evidențiază modul în care conținutul vizual a fost manipulat pentru a se alinia obiectivelor propagandistice. [25]

Potrivit teoreticienilor propagandei, precum Jacques Ellul, o astfel de propagandă energică funcționează prin evocarea unor „sentimente simple și violente” pentru a galvaniza acțiunea. În acest caz, moartea și suferința copiilor au devenit un punct de raliere pentru susținătorii republicani și un simbol crud al ororilor provocate de naționaliști. [26]

Concluzii

În era digitală, încrucișarea drepturilor post-mortem și a securității datelor a devenit una dintre cele mai importante joncțiuni care necesită o examinare imediată în contextul conflictelor istorice și contemporane. În timp ce amprentele digitale au supraviețuit creatorilor lor, proprietatea, gestionarea și utilizarea etică a datelor post-mortem au evidențiat lacune uriașe în cadrele juridice și etice.

Războiul civil spaniol este unul dintre primele exemple de utilizare deliberată a fotografiei pentru evocarea răspunsurilor emoționale și influențarea opiniei publice în război, imaginile cu morți, în special copii, fiind o componentă de bază a poveștilor de propagandă.

Conflictul israeliano-palestinian reprezintă provocări moderne pentru drepturile post-mortem în era digitală. Inteligența artificială și rețelele de socializare accelerează diseminarea și manipularea imaginilor morților pentru a servi unor cauze politice rivale. Aceste exemple evidențiază complicațiile etice și posibilele prejudicii ale exploatării identităților digitale sau vizuale ale persoanelor decedate.

Prin examinarea acestor exemple istorice și moderne, această cercetare nu numai că subliniază necesitatea critică de a proteja moștenirile digitale, dar solicită, de asemenea, dezvoltarea unei cooperări internaționale mai puternice și a unor mecanisme juridice care să asigure demnitatea persoanelor decedate prin securizarea datelor și utilizarea responsabilă a imaginilor lor.

Referințe:

1. GURASCIO, D., COVERI, A., COZZA, C, War in the time of digital platforms, 2023. Disponibil: https://www.socialeurope.eu/war-in-the-time-of-digital-platforms [Accesat: 24.11.2024].
2. BUITELAAR, J. (2017). Post-mortem privacy and informational self-determination. Ethics and Information Technology, 19, 129-142. Disponibil: https://doi.org/10.1007/s10676-017-9421-9 [Accesat: 24.11.2024].
3. TOWNSEND, K. Raising the Dead: Understanding Post-Mortem Rights of Publicity, 2022. Disponibil: https://www.documentary.org/column/raising-dead-understanding-post-mortem-rights-publicity [Accesat: 24.11.2024].
4. DWARDS, L., HARBINJA, E., Protecting Post-Mortem Privacy: Reconsidering the Privacy Interests of the Deceased in a Digital World, IRPN: Innovation & Privacy Law & Policy (Topic), 2013. Disponibil: https://doi.org/10.2139/ssrn.2267388 [Accesat: 24.11.2024].
5. SHELLY, M., Digital Death. Legal Regulations, Implications, and Issues Surrounding Digital Data, 2020. Disponibil: https://doi.org/10.4018/978-1-7998-3130-3.ch002 [Accesat: 24.11.2024].
6. Op. Cit. Edwards
7. ERDOS, D., Dead ringers? Legal persons and the deceased in European data protection law, Comput Law Secur. Rev., 40, 10549, 2020. Disponibil: https://doi.org/10.2139/ssrn.3599852 [Accesat: 24.11.2024].

8. HARBINJA E. Post-mortem privacy 2.0: theory, law, and technology, International Review of Law, Computers & Technology, 31, 26 – 42, 2017. Disponibil: https://doi.org/10.1080/13600869.2017.1275116 [Accesat: 24.11.2024].
9. OneTrust DataGuidance, THE „DATA PROTECTION" ACT. Disponibil: https://www.dataguidance.com/sites/default/files/france_data_protection_act.pdf [Accesat: 24.11.2024].
10. MARTINEZ, N., Reflexiones en torno a la protección post mortem de los datos personales y la gestión de la transmisión mortis causa del patrimonio digital tras la aprobación de la LOPDGDD., 169-212, 2019. Disponibil:https://doi.org/10.18042/cepc/dpc.35.05 [Accesat: 24.11.2024].
11. BULGAKOVA, D., BULGAKOVA, V., The recognition of the deceased biometric data under personal non-property rights in terms of the general data protection regulation. Вісник Пенітенціарної асоціації України, 2023. Disponibil: https://doi.org/10.34015/2523-4552.2023.1.03 [Accesat: 24.11.2024].
12. CHU, N. Protecting Privacy after Death, Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property, Vol. 13, 2015. Disponibil: https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1240&context=njtip [Accesat: 24.11.2024].
13. BRUNEAULT, F. The privacy of the dead, Applied human rights (pp.185-204), 2023. Disponibil: 10.3920/978-90-8686-943-5_12 [Accesat: 24.11.2024].
14. MORSE, T. Shooting the dead: images of death, inclusion and exclusion in the Israeli press, Conference: International Communication Association's 62nd Annual Conference (ICA), 2012.
15. ISAACS, D., Power of visual images, Journal of Paediatrics and Child Health, 52, 2016. Disponibil: https://doi.org/10.1111/jpc.13330. [Accesat: 24.11.2024].
16. BERNI, M., Excessive Violence in a War Without Fronts: Explaining Atrocities in South Vietnam (1965–1973), Genocide and Mass Violence in Asia, 2019. Disponibil: https://doi.org/10.1515/9783110659054-007 [Accesat: 24.11.2024].
17. BASCHWITZ, K. First Book: On Mass Propaganda and Enemy Images. Disponibil: https://uplopen.com/reader/chapters/pdf/10.1515/9789048537280-006 [Accesat: 24.11.2024].
18. ILYUKHA, O., A Threat to the Childhood": Civil War in the Pyrenees in the Coverage of Soviet Periodicals for Children, Modern History of Russia, 2023. Disponibil: https://doi.org/10.21638/spbu24.2023.312 [Accesat: 24.11.2024].
19. STEIN, R., The Boy Who Wasn't Really Killed": Israeli State Violence in the Age of the Smartphone Witness., International Journal of Middle East Studies, 53, 620 – 638. Disponibil: https://doi.org/10.1017/S0020743821000453 [Accesat: 24.11.2024].

20. HAMELEERS, M. The visual nature of information warfare: the construction of partisan claims on truth and evidence in the context of wars in Ukraine and Israel/Palestine, Journal of Communication, 2024. Disponibil: https://doi.org/10.1093/joc/jqae045 [Accesat: 24.11.2024].
21. STĂNESCU, G. Informational War: Analyzing False News in the Israel Conflict, Social Sciences And Education Research Review, vol. 10, issue 2, 307 – 310, 2023. Disponibil: https://doi.org/10.5281/zenodo.# [Accesat: 24.11.2024].
22. Ibidem. [Accesat: 24.11.2024].
23. Holmana E. A., GARFINC, D. R., SILVER, R. C. It matters what you see: Graphic media images of war and terror may amplify distress. Disponibil: https://www.pnas.org/doi/pdf/10.1073/pnas.2318465121 [Accesat: 24.11.2024].
24. BLOOMFIELD, I., Photographs of Child Victims in Propaganda Posters of the Spanish Civil War. Modern Languages Open, 2018(1): 16, pp. 1–15, 2018. Disponibil: https://doi.org/10.3828/mlo.v0i0.178 [Accesat: 24.11.2024].
25. SJAAK, B. & María del Mar del Pozo Andrés, Education and the children's colonies in the Spanish Civil War (1936–1939): the images of the community ideal, Paedagogica Historica, 51:4, 455-477, 2015. Disponibil: DOI: 10.1080/00309230.2015.1049186 [Accesat: 24.11.2024].
26. OTOVIC-VISNJIC F., Terrorism as a type of political communication: The use of propaganda of the deed in hegemonic struggles. Medjunarodni problemi., 2020. Disponibil: https://doi.org/10.2298/medjp2004709o [Accesat: 24.11.2024].

UNELE REFLECȚII PRIVIND NATURA JURIDICĂ A CONTRACTULUI DE INTERNSHIP

SOME REFLECTIONS ON THE LEGAL NATURE OF THE INTERNSHIP CONTRACT

Tatiana MIHAILOV[17]
ORCID ID: 0000-0003-4527-3144
Email: mihailov.tatiana@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.4:331.108 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.28

***Abstract**: The internship contract represents a modern and flexible legal instrument designed to facilitate the integration of young people and individuals without experience into the labor market. Its legal nature is distinct, combining elements of both civil law and labor law. On one hand, this type of contract aims to support the professional development of interns by enabling them to acquire knowledge and practical skills in a specific field. On the other hand, the contract protects the interests of the organizer by clearly establishing the rights and obligations of the parties, as well as the limited duration of the legal relationship.*

Although the internship contract does not create employment relationships in the sense of labor legislation, it incorporates elements of social protection and financial compensation, such as the intern's right to an internship allowance and compliance with occupational health and safety conditions. Thus, the contract combines features of professional training with clear legal and financial obligations.

***Keywords:** internship contract, intern, host organization, evaluation report.*

***Rezumat**: Contractul de stagiu reprezintă un instrument juridic modern și flexibil menit să faciliteze integrarea tinerilor și persoanelor fără experiență pe piața muncii. Natura sa juridică este distinctă, combinând elemente atât de drept civil, cât și de dreptul muncii. Pe de o parte, acest tip de contract are ca scop sprijinirea dezvoltării profesionale a stagiarilor, permițându-le să dobândească cunoștințe și*

[17] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02)

abilități practice într-un domeniu specific. Pe de altă parte, contractul protejează interesele organizatorului prin stabilirea clară a drepturilor și obligațiilor părților, precum și a duratei limitate a raportului juridic.

Deși contractul de stagiu nu creează raporturi de muncă în sensul legislației muncii, acesta încorporează elemente de protecție socială și compensație financiară, precum dreptul stagiarului la o indemnizație de stagiu și respectarea condițiilor de sănătate și securitate în muncă. Astfel, contractul îmbină caracteristicile pregătirii profesionale cu obligații legale și financiare clare.

***Cuvinte-cheie**: contract de stagiu, stagiar, organizație gazdă, raport de evaluare.*

Introducere

Contractul de internship reprezintă acel contract încheiat pentru o durată determinată între o organizație – gazdă și un intern, în baza căruia cel din urmă se obligă să se instruiască profesional și să realizeze o activitate specifică în favoarea organizației-gazdă, care la rândul său se obligă să îi asigure internului această instruire și pregătire profesională și să îi achite pentru aceasta o indemnizație de internship.

În Republica Moldova, la momentul actual, nu există o reglementare expresă a contractului de internship. Acest contract fiind la momentul actual un contract nenumit, dar care este pasibil de a fi încheiat în cazul angajatorilor din domeniul privat.

În ceea ce privește angajatorii din domeniul public, este important să menționăm că în anul 2023 a fost adoptată Legea cu privire la stagiile plătite în serviciul public [1] care reprezintă o primă încercare de reglementare a conceptului de internship în spațiul legislativ național, dar care limitează categoriile de subiecți participanți la acestă formă de efectuare a stagiilor plătite, pe de o parte calitatea de autoritate-gazdă o pot avea doar autoritățile publice incluse în anexa din legea anterior menționată, iar în calitate de stagiar poate fi doar o persoană fizică cu vârsta cuprinsă de la 18 la 29 de ani.

În continuare, prin analiza trăsăturilor distinctive ale contractului de internship vom aprecia natura juridică a acestui tip de contract, precum și îl vom compara cu contractul de stagiu încheiat în vederea efectuării stagiilor plătite în cadrul autorităților publice în baza Legii cu privire la stagiile plătite în serviciul public.

Material și metodă

În vederea realizării prezentului studiu au fost analizate actele normative naționale și internaționale în domeniu. De asemenea, au fost utilizate o serie de metode de cercetare științifică, printre care un rol

deosebit îl au: metoda de analiză și sinteză, metoda comparativă, metoda generalizatoare, precum și alte metode de cercetare științifică. Scopul acestui articol științific constă în determinarea naturii juridice a contractului de internship și atribuirea acestuia unei ramure distincte de drept.

Rezultate și discuții

Ținând cont de faptul că contractul de internship la momentul actual nu își regăsește o reglementare expresă în legislația națională, pentru a determina natura juridică a acestui tip de contract am decis să realizăm analiza unui act normativ special care reglemtează acest contract, și anume Legea României nr.176/2018 privind internship-ul [2].

Părțile contractului de internship sunt internul și organizația-gazdă. În calitate de intern poate fi orice persoană fizică care a împlinit vârsta de 16 ani, iar ca excepție calitatea de intern poate fi obținută și odată cu atingerea vârstei de 15 ani numai în cazul existenței în acest caz al acordului expres al părinților sau al reprezentanților legali. Deci legiuitorul în acest caz leagă posibilitatea internului de a încheia un contract de internhip nemijlocit de apariția capacității de muncă. Or, în acest sens este important să menționăm că potrivit art.46 alin.(2) din Codul muncii al Republcii Moldova [3] persoana fizică dobândește capacitate de muncă odată cu atingerea de către aceasta a vârstei de 16 ani, iar ca excepție în conformitate cu prevederile art.46 alin. (3) persoana fizică poate încheia un contract individual de muncă și odată cu atingerea vârstei de 15 ani doar în cazul prestării unei munci ușoare și doar dacă există acordul părinților sau al reprezentanților legali în acest sens. Iar în calitate de organizație-gazdă poate apărea orice persoană juridică, indiferent dacă este una din domeniul privat sau public. La efectuarea propriu-zisă a programului de internship, internul este ghidat de către un îndrumător din cadrul organizației-gazdă. Același salariat poate avea calitatea de îndrumător pentru maximul trei interni în mod concomitent. Totodată, în calitate de îndrumător nu poate fi salariatul care are sancțiuni disciplinare.

În ceea ce privește durata pentru care poate fi încheiat un conctract de internship, aceasta este una determinată și nu poate depăși 720 de ore pe parcursul a 6 luni consecutive. Durata săptămânală a timpului de muncă pentru un intern nu poate depăși 40 de ore de muncă pe săptămână, iar pentru internii care nu au atins vârsta de 18 ani durata săptămânală a timpului de muncă nu poate depăși 30 de ore, iar durata zilnică nu trebuie să fie mai mare de 6 ore pe zi. Organizația-gazdă este obligată să țină evidența timpului efectiv de muncă pentru fiecare intern și să prezinte acestă informație ori de câte ori este solicitată de organele de control.

Stabilirea unei durate maximale a timpului de muncă zilnică și săptămânală pentru intern înclină balanța naturii juridice a acestui contract spre ramura de drept al muncii, deoarece doar legislația muncii reglementează durata normală, durata redusă și durata parțială a timpului de muncă. În acest sens, reaminitim că potrivit art. 95 alin.(2) din Codul muncii al Republicii Moldova durata normală a timpului de muncă pentru salariați nu poate depăși 40 de ore pe săptămână. Dacă vârsta salariaților este cuprinsă între 15-16 ani durata saptămânală nu poate fi mai mare de 24 de ore, dacă salariații au între 16 și 18 ani durata săptămânală nu poate depăși 35 de ore.

Numărul de interni care pot desfășura concomitent programe de internship în cadrul aceleiași organizații-gazdă este limitat, și de regulă se stabilește proporțional numărul de salariați încadrați în această unitate. Spre exemplu, în România cota procentuală a contractelor de internship nu poate depăși 5% din numărul salariați încadrați în baza contractelor individuale de muncă în cadrul acestei unități, iar în cazul în care unitatea are un număr de salariați mai mic sau egal cu 20, atunci aceasta poate încheia doar 2 contracte de internship concomitent.

Contractul de internship urmează a se încheia în mod obligator în formă scrisă. Forma scrisă a contractului de internship este o condiție de valabilitate a acestuia. Între un intern și oragnizația-gazdă poate fi încheiat un singur contract de internship. Încheierea unui contract de internship în scopul evitării încheirii unui contract individual de muncă este strict interzisă.

Contractul de internship este un contract oneros. Internul pentru desfășurarea activității în baza contractului de internship beneficiază de o indemnizație din partea organizației-gazdă, a cărei cuantum nu poate fi mai mic decât 50% din salariul minim stabilit pe țară.

Dacă internul absentează motivat de la locul de muncă pentru o perioadă determinată dar nu mai mult de 1/3 din durata contractului, atunci contractul de internship poate fi suspendat. Dacă durata absenței este una mai mare aceast contract încetează de drept, lăsând la discreția organizației-gazdă fie încheierea unui nou contract de internship cu o altă persoană pentru termenul rămăs, fie încheierea ulterioară a unui nou contract de internship cu același intern.

Descrierea activităților profesionale care urmează a fi desfășurate de către intern în cadrul organizației-gazdă sunt prestabilite în fișa de internship, care reprezintă o anexă la contractul de internship. Fișa de internship este una similară fișei de post, parte integrantă a contractului individual de muncă.

În procesul de recrutare a internilor, organizația-gazdă este obligată să respecte principiul egalității de tratament a candidaților la această poziție. Un mare avantaj al contractului de internship îl constituie faptul că perioada pentru care s-a desfășurat acest contract se consideră vechime în muncă și vechime în specialitate.

Pe parcursul derulării programului de internship, internul are următoarele drepturi și obligații:

- la o indemnizație pentru internship, a cărei cuantum se stabilește prin acordul părților, dar care nu poate fi sub cuantumul minim prestabilit de lege;
- să beneficieze pe tot parcursul derulării programului de asistență și coordonare a activității sale din partea îndrumătorului;
- la finalului programului de internship să beneficieze de o evaluare obiectivă din partea îndrumătorului și a organizației-gazdă;
- să respecte prevederile regulamentelor interne ale organizației-gazdă pe parcursul derulării programului de internship;
- să respecte confidențialitatea informațiilor de care a luat cunoștință în cadrul desfășurării internship-ului.

Organizația-gazdă, la rândul său urmează: să organizeze în mod transparent procesul de selecție a persoanelor în cadrul programelor de internship; după încheierea contractului de internship să îi stabilească internului atribuții specifice în baza fișei de internship; să exercite controlul nemijlocit asupra modului în care internul își realizează atribuțiile sale profesionale; să exercite puterea disciplinară și să aplice sancțiuni disciplinare în cazul în care internul nu se conformează cerințelor înaintate. În categoria sancțiunilor disciplinare care pot fi aplicate internului se incadrează: avertismentul; reducerea cuantumului indemnizației pentru o perioadă determinată și rezilierea contractului de internship.

Temeiurile de încetare a contractului de internship sunt: expirarea termenului; acordul comun al părților contractante; încetarea activității de către organizația-gazdă; încheierea unui contract individual de muncă; denunțarea unilaterală cu respectarea unui termen de preaviz; rezilierea de drept, în caz de neexecutare esențială a clauzelor contractuale de către una dintre părți.

Programul de internship se finalizează în mod obligatoriu cu realizarea unui referat de evaluare din partea organizației-gazdă în care se reflectă modul de desfășurare a stagiului de către intern, descrierea activităților profesionale efectuate și cu acordarea unuia dintre următoarele calificative: foarte bine, bine, satisfăcător, nesatisfăcător. După fina-

lizarea programului de internship, decizia cu privire la încheierea sau neîncheierea cu internul respectiv a unui contract individual de muncă rămâne la discreția organizației-gazdă.

În ceea ce privește distincția contractului de internship de contractul de stagiu încheiat în baza Legii cu privire la stagiile plătite în serviciul public, acestea vor fi relatate în tabelul de mai jos:

Tab.1. Analiza disctinctivă a contractului de internship de contractul de stagiu plătit în serviciul public (elaborat de autor)

Criteriul de delimitare	**Contractul de internship**	**Contractul de stagiu plătit în serviciul public**
Existența reglementărilor exprese	Contract nenumit	Contract numit - reglementat expres în Legea cu privire la stagiile plătite în serviciul public nr.123 din 25.05.2023.
Caracterul oneros	Oneros Cuantumul indemnizației se stabilește prin acordul părților, dar nu poate fi mai mic decât 50% din cuantumul salariului minim pe țară.	Oneros Cuantumul bursei de stagiu se stabilește prin legea bugetului de stat pentru anul respectiv.
Organizația-gazdă	Orice persoană juridică de drept public sau privat.	Doar autoritățile publice a căror listă este prestabilită exhaustiv în Anexa la Legea cu privire la stagiile plătite în serviciul public nr.123 din 25.05.2023.
Internul/stagiarul	Orice persoană fizică care a atins vârsta de 16 ani. Cu titlu de excepție, pot accede și persoanele care au atins vârsta de 15 ani dacă au acordul părinților sau al reprezentanților legali în acest sens.	Persoana fizică cuprinsă cu vârsta între 18 și 29 de ani inclusiv.

Durata	720 de ore în decurs de 6 luni. Durata acestuia nu poate fi prelungită.	480 de ore pe parcursul a cel mult 6 luni consecutive. Perioada de stagiu poate fi prelungită cu cel mult 6 luni consecutive, pe motive întemeiate, confirmate documentar.
Vechime în muncă	Se include în vechimea în muncă.	Se include în vechime de muncă doar dacă stagiarul a fost evaluat cu calificativul „bine” sau „foarte bine”.
Tipurile de sancțiuni disciplinare aplicate	Avertisment scris; Reducerea indemnizației cu 5%-10% pentru o perioadă de 2 luni; Rezilierea contractului.	Avertisment; Rezilierea contractului.

Concluzii

Deși la momentul actual, la nivel legislativ, nu există o reglementare expresă a contractului de internship, totuși el este un contract aplicabil de către angajatorii din domeniul dreptului privat, deoarece reprezintă un mecanism foarte bun de selecție a viitorilor angajați. Contractul de internship are un rol strategic și în ceea ce privește reducerea ratei de șomaj în rândul tinerilor și îmbinării cerințelor pieței forței de muncă cu cele educaționale.

În ceea ce privește nemijlocit natura juridică a acestui tip de contract o considerăm a fi cu prevalență de dreptul muncii, cu unele elemente particulare de drept civil. Argumentăm această poziție prin faptul că părțile pe tot parcursul derulării contractului de internship nu păstrează poziția de egalitate juridică specifică raporturilor civile, ci internul după semnarea contractului devine subordonat organizației-gazdă. Pentru nerespectarea disciplinei muncii, internului îi pot fi aplicate sancțiuni disciplinare. Cuantumul indemnizației de internship este legat de cuantumul salariului minim pe economie. Parcurgerea cu un calificativ bun a programului de internship constituie un temei de încheiere a unui contract individual de muncă între fostul intren și organizația-gazdă. Pe parcursul desfășurării programului de internship internul este obligat să respecte toate normele de sănătate și securitate la locul de muncă,

precum și să repsecte durata normală a timpului de muncă prestabilită de legislația muncii. Așadar, urmare a argumentelor expuse mai sus, considerăm că contractul de internship poate fi calificat drept un contract de muncă de tip particular.

Referințe:

1. Legea cu privire la stagiile plătite în serviciul public nr.123 din 25.05.2023. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova,2023, nr.204-207.
2. Legea privind internshipul nr.176/2018. In: Monitorul Oficial al României, Partea I, 2018, nr.626.
3. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.159-162.

ROLUL PERIOADELOR NECONTRIBUTIVE LA CALCULAREA STAGIULUI DE COTIZARE, NECESAR PENTRU STABILIREA PRESTAȚIILOR DE ASIGURĂRI SOCIALE DE STAT

THE ROLE OF NON-CONTRIBUTIVE PERIODS IN CALCULATING THE CONTRIBUTION PERIOD, NECESSARY FOR ESTABLISHING STATE SOCIAL INSURANCE BENEFITS

Oxana CHISARI-LUNGU[18]
ORCID ID: 0009-0006-8100-5939
Email: chisarioxana@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 349:368.031 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.29

Abstract: *The realization of the right to social insurance benefits is conditioned by the presence of the contribution period, which includes both periods during which social insurance contributions have been paid and non-contributory periods. Thus, the social protection of certain categories of persons, as a mechanism of the state's social policy, is, in certain situations, conditioned by the presence of the contribution period.*

For the purpose of determining the essence and content of the contribution period, this research aims to identify the importance of non-contributory periods that are included in the contribution period. The main objectives are: analyzing the legal provisions that stipulate the inclusion of non-contributory periods in the contribution period; determining the method of confirming and calculating non-contributory periods; and identifying legislative shortcomings that have limited the effective realization of the right to social insurance benefits by certain categories of beneficiaries.

[18] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02)

To achieve the purpose of the investigation, a series of methods have been used, including analytical, historical, comparative, logical, critical, statistical, and others. The results obtained from the research pertain to the identification of legal provisions that required modification to include in the contribution period the periods of caregiving for persons with severe disabilities who are over 18 years old. This modification was achieved only through the intervention of the Constitutional Court of the Republic of Moldova.

Keywords: *contribution period; contributory period; non-contributory period; disability; social insurance contribution.*

Rezumat: *Realizarea dreptului la prestații de asigurări sociale este condiționată de prezența stagiului de cotizare, care cuprinde atât perioadele în care au fost plătite contribuții de asigurări sociale, cât și perioadele necontributive. Astfel, protecția socială a anumitor categorii de persoane, ca mecanism al politicii sociale a statului, este, în anumite situații, condiționată de prezența stagiului de cotizare.*

În scopul determinării esenței și conținutului stagiului de cotizare, această cercetare își propune să identifice importanța perioadelor necontributive care sunt incluse în stagiul de cotizare. Principalele obiective sunt: analiza prevederilor legale care prevăd includerea perioadelor necontributive în stagiul de cotizare; determinarea modului de confirmare si calcul al perioadelor necontributive; și identificarea deficiențelor legislative care au limitat realizarea efectivă a dreptului la prestații de asigurări sociale de către anumite categorii de beneficiari.

Pentru atingerea scopului investigației au fost utilizate o serie de metode, inclusiv analitică, istorică, comparativă, logică, critică, statistică și altele. Rezultatele obţinute în urma cercetării se referă la identificarea prevederilor legale care au impus modificări pentru a include în stagiul de cotizare perioadele de îngrijire a persoanelor cu handicap grav care au peste 18 ani. Această modificare a fost realizată doar prin intervenția Curții Constituționale a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie*: stagiu de cotizare; perioada de cotizare; perioada necontributiva; handicap; contribuția de asigurări sociale.*

Introducere

Art. 47 al Constituției Republicii Moldova garantează fiecărei persoane dreptul la protecție și asistență socială [1]. Reglementări similare se conțin și în multiple acte internaționale care garantează tuturor persoanelor dreptul la securitate socială [2, art. 22]. În acest context, statele au creat reglementări ramurale menite să asigure mecanisme de protejare a persoanelor sau a familiilor aflate în nevoie care, la un anumit moment al vieții, au avut sau au nevoie de intervenția statului sau a altor actori sociali.

În acest context, devine viabil sistemul de securitate socială menit să protejeze persoanele sau familiile aflate în situație de risc social. Acesta din urmă constituie un pericol pentru persoană sau familie de a fi afectată de consecinţele economice negative ale pierderii potenţialului fizic, statutului ocupaţional sau social (boală, accident, dizabilitate, îmbătrânire, deces, maternitate, şomaj, inadaptare socială etc.) [3, art. 1]. În cadrul sistemului de securitate socială, legislațiile naționale identifică de regulă, două sisteme distincte: sistemul de asigurări sociale și sistemul de asistență socială.

Sistemul de asigurări sociale cuprinde multiple prestații bănești și în natură acordate persoanelor sau familiilor aflate în situație de risc social, care anterior au achitat contribuții de asigurări sociale de stat. Al doilea sistem - cel de asistență socială - este menit să protejeze persoanele sau familiile care, în virtutea anumitor împrejurări, nimeresc într-o situație de risc social neasigurată.

Material și metodă

Abordând sistemul de asigurări sociale, identificăm o condiție obligatorie la stabilirea prestațiilor în cadrul acestui sistem - prezența stagiului de cotizare.

Conform prevederilor art. 1 din Legea sistemului public de pensii, stagiul de cotizare însumează perioadele de activitate pentru care s-au plătit contribuții de asigurări sociale de stat în bugetul asigurărilor sociale de stat [4]. Respectiv, tot același act normativ prevede că în stagiul de cotizare se încadrează și multiple perioade necontributive. Importanța stagiului de cotizare rezidă în necesitatea confirmării acestui fapt juridic, pentru stabilirea prestațiilor de asigurări sociale.

Cercetând literatura de specialitate, putem menționa că noțiunea de stagiu de cotizare provine de la latinescu stagium care presupune etapă, vechime și cuvântul francez cotisation , care se traduce sumă fixă achitată periodic.

Doctrinarul autohton Nicolae Romandaș, menționează că, conceptul de stagiu de cotizare are o conotație preponderent financiară, sugerând o perioadă în care s-a achitat ceva cu scopul de a obține altceva, adică reprezintă perioada în care o persoană a cotizat pentru a putea beneficia de anumite drepturi de asigurări sociale (pensii, indemnizații) [5, p. 38].

Același autor clasifică stagiul de cotizare în două mari categorii: stagiu de cotizare general și stagiu de cotizare special.

Stagiul de cotizare general este constituit din însumarea tuturor perioadelor de muncă și a activităților socio-utile, incluse în acesta con-

form legii. Referitor la definirea stagiului de cotizare special, există mai multe opinii, de exemplu fiind interpretat ca: durata de timp în care o persoană îndeplinește o muncă în anumite condiții conform profesiei; munca prestată în anumite condiții, precum și într-o anumită ramură a economiei naționale cu condiții speciale: lucrări subterane, lucru în condiții nocive și altele [6, p. 103-104].

Doctrinarul rus Tucicova Ă. G. menționează că stagiul de cotizare reprezintă durata totală a perioadelor de muncă și/sau alte activități pentru care au fost calculate și achitate contribuțiile de asigurare în Fondul de Pensii, precum și alte perioade care se iau în considerare la calcularea stagiului de cotizare [7, p.144].

Abordând comparativ stagiul de cotizare, menționăm că în legislația românească acesta constituie perioadele în care persoanele au plătit contribuții de asigurări sociale în sistemul public din România, precum și în alte țări, în condițiile stabilite prin acordurile sau convențiile internaționale la care România este parte [8, art. 8].

În concluzie, evidențiem că stagiul de cotizare constituie totalitatea perioadelor contributive și necontributive care au importanță pentru stabilirea prestațiilor de asigurări sociale. La etapa actuală, legislația Republicii Moldova reglementează un sistem vast de prestații bănești și în natură din domeniul asigurărilor sociale.

Printre acestea se identifică prestațiile oferite sub formă de pensii. Reglementările în vigoare garantează dreptul la pensie pentru limită de vârstă, la pensie de dizabilitate, la pensie de urmaș, la pensie specială sau la pensie anticipată pentru carieră lungă [4, art. 9].

De asemenea, un alt sistem important de prestații de asigurări sociale este oferit copilului sau familiei cu copii. Printre acestea se identifică indemnizația de maternitate, indemnizația paternală, indemnizația unică pentru perioada de încredințare a copilului adoptabil, indemnizația unică pentru copilul adoptat sau luat în plasament în serviciu de tutelă/curatelă, indemnizația pentru creșterea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani, indemnizația pentru creșterea copilului cu vârstă mai mare de 3 ani, adoptat sau luat în plasament în serviciu de tutelă/curatelă și indemnizația pentru îngrijirea copilului bolnav.

De asemenea, stagiul de cotizare are importanță la stabilirea indemnizațiilor și prestațiilor în natură pentru concediu medical, în special în cazul incapacității temporare de muncă cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă, în cazul prevenirii îmbolnăvirilor (carantină), pentru recuperarea capacității de muncă [9, art. 5].

De o deosebită importanță sunt și prestațiile pe care sistemul de asigurări sociale le garantează în cazul survenirii unei boli profesionale sau producerii unui accident de muncă [10]. Nu rămân în afara sistemului nici persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă. Acestora le sunt garantate atât prestații bănești cât și multiple servicii [11].

Rezultate și discuții

După cum am evidențiat mai sus, pentru realizarea dreptului la prestații de asigurări sociale, exprimate sub formă de pensii sau indemnizații ori prestații în natură, persoana este obligată să confirme o anumită perioadă a stagiului de cotizare.

Conform prevederilor din cadrul Legii sistemului public de pensii, este prevăzut că stagiul de cotizare pentru stabilirea pensiei pentru limită de vârstă, atât pentru femei cât și pentru bărbați, în anul 2024 constituie 34 de ani [4, art. 42]. Respectiv, persoana care nu confirmă un stagiu complet de cotizare de 34 de ani va putea beneficia de o pensie pentru limită de vârstă calculată parțial dacă confirmă un stagiu de cotizare de cel puțin 15 ani [4, art. 15]. În același context, în cazul stabilirii pensiei anticipate pentru carieră lungă, legislația în vigoare prevede că orice bărbat sau femeie va putea beneficia de această categorie de pensie dacă va confirma un stagiu de cotizare cu 5 ani mai mare în cazul bărbaților și cu 3 ani mai mare în cazul femeilor, respectiv un stagiu de 39 de ani pentru bărbați și un stagiu de 37 de ani pentru femei. Doar în astfel de condiții, bărbații și femeile ar putea beneficia de pensie anticipată pentru carieră lungă, înaintea atingerii vârstei standard de pensionare [4, art. 15^2].

Dacă abordăm pensia de urmaș și pensia pentru dizabilitate, legislația în vigoare prevede stabilirea acestor prestații doar dacă persoana cu dizabilitate accentuată sau medie, cauzată de o afecțiune generală sau persoana care a decedat, confirmă un anumit stagiu de cotizare.

Vârsta la data constatării dizabilității	**Stagiul de cotizare (ani)**
Până la 23 de ani	2
23–29 de ani	4
29–33 de ani	7
33–37 de ani	10
37–41 de ani	13
Peste 41 de ani	15

Asiguratul încadrat într-un grad de dizabilitate severă, cauzată de o afecțiune generală, beneficiază de o pensie de dizabilitate în raport cu stagiul de cotizare efectiv realizat, dar a cărui durată este de cel puțin 2 ani. Pensia de dizabilitate cauzată de un accident de muncă sau boală profesională se stabileşte indiferent de durata stagiului de cotizare [4, art. 20].

În acest context, concluzionăm că, conform regulii generale, pensiile pot fi stabilite doar dacă persoana confirmă la o anumită vârstă, un anumit stagiu de cotizare.

Importanța stagiului de cotizare se manifestă și în procesul stabilirii prestațiilor pentru incapacitate temporară de muncă și altor prestații de asigurări sociale. Astfel, pentru a putea beneficia de astfel de prestații, persoana trebuie să confirme un stagiu de cotizare de cel puțin 3 ani, iar în cazul în care nu reușește să confirme acest stagiu, urmează să confirme cel puțin 9 luni de stagiu realizat în ultimele 24 de luni de activitate [9, art. 6]. Acestea sunt condiții obligatorii pentru stabilirea prestațiilor sub formă de indemnizații sau prestații în natură.

Excepție de la această regulă se stabilește doar în cazul indemnizației de maternitate acordată femeilor gravide, această prestație fiind stabilită indiferent de durata stagiului de cotizare.

Din cele relatate, conchidem că, constatarea și confirmarea stagiului de cotizare este obligatorie în cazul stabilirii tuturor prestațiilor de asigurări sociale. Doar prezența stagiului de cotizare conferă persoanei calitatea de persoană asigurată. Astfel, în stagiul de cotizare, după cum am evidențiat mai sus, se încadrează perioadele contributive pe parcursul cărora au fost achitate contribuții de asigurări sociale. Legea sistemului public de asigurări sociale în Anexa 1, stabilește categoriile de plătitori și de asigurați, tarifele și termenele de virare a contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii [12]. Remarcăm că pe lângă contribuțiile de asigurări sociale obligatorii, legea mai prevede posibilitatea persoanei fizice de a încheia un contract de asigurare cu Casa Națională de Asigurări Sociale benevol, astfel având posibilitatea să își creeze o perioadă asigurată care se va include în stagiul de cotizare [12, art. 6].

Totodată, în cadrul stagiului de cotizare se încadrează multiple perioade necontributive pe care le prevăd art. 5 și art. 50 din Legea sistemului public de pensii [4]. Astfel, în stagiul de cotizare, conform art. 5 din legea indicată supra, se includ: perioada de îndeplinire a serviciului militar în termen sau cu termen redus; perioada de îndeplinire a serviciului militar prin contract sau a altui serviciu asimilat acestuia, dacă nu este posibilă stabilirea pensiei în condițiile Legii asigurării cu pensii a milita-

rilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne și din cadrul Inspectoratului General de Carabinieri [13]; perioada de îngrijire a unui copil până la vârsta de 3 ani de către unul din părinți sau de tutore, în caz de deces al ambilor părinți; perioada în care asiguratul a beneficiat de indemnizație pentru incapacitate temporară de muncă, de indemnizație de șomaj, de alocație pentru integrare sau reintegrare profesională; perioada de îngrijire a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani sau a unei persoane cu dizabilitate severă de către unul dintre părinți, de către tutore sau curator până la angajarea în funcție de asistent personal; perioada de rezidențiat în învățământul post-universitar obligatoriu; perioada de activitate necontributivă în funcție de judecător și procuror până la 31 decembrie 2005.

Art. 50 al Legii sistemului public de pensii prevede includerea anumitor perioade necontributive care au fost realizate până la 1 ianuarie 1999: îngrijirea unui invalid de gradul I, a unui copil invalid sub vârsta de 16 ani sau a unei persoane care a depășit vârsta de 75 de ani; perioada de studii în instituții de învățământ superior (secția zi); participarea la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței Republicii Moldova (2 martie - 13 august 1992). Ultima perioadă indicată, se include în stagiu de cotizare în mărime triplă. Remarcăm că în formularea de mai sus, noțiunea de invalid se utilizează din cauza faptului că e vorba despre o perioadă realizată până la 1 ianuarie 1999. La etapa actuală, legislația Republicii Moldova nu mai utilizează noțiunea „invalid", fiind folosită noțiunea „persoană cu dizabilitate".

Începând cu 1 ianuarie 1999, când a intrat în vigoare Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat, redenumită mai târziu Legea sistemului public de pensii, părinții care îngrijeau la domiciliu copii cu dizabilități care au depășit vârsta de 18 ani, nu beneficiau de încadrarea acestei perioade în stagiul de cortizare. La data de 24 septembrie 2019 Curtea Constituțională a Republicii Moldova a examinat sesizarea Avocatului Poporului privind neconstituționalitatea unor prevederi din Legea privind sistemul public de pensii, depusă la solicitarea Centrului pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CDPD). La bază a stat cazul doamnei Malai Alexandra, beneficiara CDPD, mamă a doi copii cu dizabilități severe [14]. Examinând sesizarea în cauză, Curtea a pronunțat o soluție care a remediat inegalitățile generate de legea contestată, față de îngrijitori [15]. Înalta Curte a înaintat Parlamentului Republicii Moldova o adresare prin care a solicitat să intervină cu amendamente, conforme cu raționamentele hotărârii adoptate, în Legea nr. 156 privind sistemul public de pensii. Această

modificare a fost realizată de către organul legislativ și a intrat în vigoare la 01.01.2020 [16]. Ea prevede încadrarea în calitate de perioadă necontributivă în stagiul de cotizare a termenului de îngrijire a unei persoane cu dizabilitate severă care a împlinit deja vârsta de 18 ani.

Confirmarea stagiului de cotizare în Republica Moldova are loc în baza Regulamentului privind modalitatea de calculare a pensiilor și modalitatea de confirmare a stagiului de cotizare pentru stabilirea pensiilor [17].

Stagiul de cotizare se confirmă în baza documentelor eliberate de la locul de muncă, serviciu, studii sau alte activități care se includ în stagiul de cotizare, ori a documentelor eliberate de organizațiile ierarhic-superioare, precum și de instituțiile de arhivă. Durata incapacității temporare de muncă, survenită în perioada de muncă, se stabilește în baza documentelor eliberate de la locul de muncă, respectiv, sau de instituția medicală. Perioada de îndeplinire a serviciului militar în termen sau cu termen redus se confirmă prin înscrierile respective în livretele militare sau adeverințele de recrutare eliberate de centrele militare, statele majore și instituțiile fostelor ministere de forță, unionale și republicane.

Participarea la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței Republicii Moldova în perioada 02 martie – 13 august 1992 se confirmă prin legitimație de veteran de război de model nou și certificat cu indicarea perioadei de participare la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova, eliberate de către Ministerul Apărării.

Perioada de rezidențiat, internatură și secundariatul clinic în învățământul postuniversitar obligatoriu se confirmă prin diploma de licență sau certificatul privind realizarea studiilor postuniversitare de rezidențiat. De asemenea, perioada de studii în instituțiile de învățământ superior de zi de până la 1 ianuarie 1999, se confirmă prin diplomă sau prin certificat de arhivă cu privire la perioada de absolvire a studiilor. Remarcăm, că perioada de studii în instituțiile de învățământ superior, secția zi, se încadrează în stagiu de cotizare în calitate de perioadă necontributivă integral, cu excepția perioadelor pentru care anul de studii s-a repetat.

Perioada îngrijirii unui invalid de grad I, a unui copil invalid sub vârsta de 16 ani sau a unei persoane care a depășit vârsta de 75 de ani se confirmă de organele teritoriale de asigurări sociale de la domiciliul persoanei îngrijite în baza cererii și buletinului de identitate ale persoanei care a efectuat îngrijirea.

În calitate de documente ce confirmă invaliditatea pot fi acceptate cotorul, certificatul medical de încadrare în grad de invaliditate, iar în

cazul copiilor invalizi - concluziile medicale eliberate de centrele medicale consultative sau alte documente de arhivă ce confirmă statutul de copil invalid. Perioada de îngrijire a unui copil cu dizabilitate severă sub vârsta de 18 ani sau a unei persoane cu dizabilitate severă de către unul dintre părinți, de către tutore sau curator până la angajarea în funcție de asistent personal, se confirmă prin documente ce stabilesc încadrarea copilului sau a persoanei adulte în grad de dizabilitate severă.

Concluzii

Reieșind din cele menționate, concluzionăm că perioadele necontributive supuse analizei în cadrul acestei cercetări, au o deosebită importanță în vederea stabilirii duratei stagiului de cotizare general. Protecția persoanelor aflate într-o situație de risc social este condiționată, de cele mai multe ori, de achitarea contribuțiilor de asigurări sociale, iar durata stagiului de cotizare depinde și de perioadele necontributive încadrate în el. Astfel, realizarea eficientă a măsurilor de politici sociale promovate de către Republica Moldova, devine posibilă prin aplicarea eficientă a reglementărilor legale ramurale care vizează inclusiv, calcularea și confirmarea stagiului de cotizare general. Anume în acest context, se confirmă și importanța dreptului protecției (securității) sociale în calitate de ramură distinctă a sistemului de drept al Republicii Moldova.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare de la 27 august 1994. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 78, 2016.
2. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948, intrată în vigoare pentru Republica Moldova la 30.12.1998. In: Tratate Internaționale nr. 1, 1998. Disponibil: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://probatiune.gov.md/files/getfile/155
3. Legea asistenței sociale nr. 547 din 25.12.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 42-44, 2004.
4. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 111-113, 1998.
5. ROMANDAȘ, N. Rolul stagiului de cotizare la stabilirea dreptului social. In: Administrarea Publică, nr. 1, 2011. p. 37-46.
6. ROMANDAȘ, N., PROCA, L., ODINOKAIA NEGURĂ, I. Dreptul protecției sociale. Chișinău, 2011, 382 p.

7. Право социального обеспечения России. Издание второе, переработанное и дополненное. Ответственный редактор заслуженный юрист РФ, доктор юридических наук, профессор Э. Г. ТУЧКОВА. Москва 2017. 480 с.
8. Legea Parlamentului României privind sistemul public de pensii şi alte drepturi de asigurări sociale, nr. 19 din 17.03.2000. https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/21690 [Accesat: 10.12.2024]
9. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 289 din 22-07-2004 privind indemnizaţiile pentru incapacitate temporară de muncă şi alte prestaţii de asigurări sociale. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 168-170, 2004.
10. Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale nr. 756 din 24.12.1999. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 31-33, 2000.
11. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 295-308, 2018.
12. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 489 din 08.07.1999 privind sistemul public de asigurări sociale. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1-4, 1999.
13. Legea asigurării cu pensii a militarilor şi a persoanelor din corpul de comandă şi din trupele organelor afacerilor interne și din cadrul Inspectoratului General de Carabinieri nr. 1544 din 23.06.1993. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 7, 1993.
14. https://cdpd.md/cdpd-a-obtinut-primul-precedent-judiciar-pozitiv-privind-dreptul-la-pensie-al-ingrijitorilor-persoanelor-cu-dizabilitati-severe/ [Accesat: 10.12.2024]
15. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 156 din 14 octombrie 1998 privind sistemul public de pensii. Sesizarea nr. 98a/2019. Chişinău, 24 septembrie 2019. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=707 [Accesat: 10.12.2024]
16. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 161 din 06.12.2019. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 367-377, 2019.
17. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 165 din 21.03.2017 pentru aprobarea Regulamentului privind modalitatea de calculare a pensiilor și modalitatea de confirmare a stagiului de cotizare pentru stabilirea pensiilor. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 85-91 din 2017.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ РАБОТНИКОВ ПОВЫШАЕТ КОНСТИТУЦИОННЫЙ СТАТУС ОБЩЕСТВА

PERFECȚIONAREA PROTECȚIEI SOCIALE A ANGAJAȚILOR CREȘTE STATUTUL CONSTITUȚIONAL AL SOCIETĂȚII.

Alexandru SOSNA
Doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0009-0000-3555-4538
Email: alexandrusosna@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.4:364.3:331.105.24 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.30

Abstract: *Workplace safety is an area that affects all employees and employers without exception, and the stability of which determines the successful economic development of the country, the social climate, and the demographic situation. Health and safety protection has always occupied and continues to occupy a special place in the science of labor law. This is explained by both the social essence of labor law and the unconditional significance for legislative activity and the practice of applying the norms adopted in this area.*

The Constitution of the Republic of Moldova guarantees and enshrines many rights and freedoms to every person living in the Republic of Moldova: the right to life, physical and mental integrity; the right to freedom and personal inviolability; the right to protection; the right to health protection; the right to work and labor protection; prohibition of forced labor; the right to social security and protection.

Keywords: *Social protection, rights, workers, labor protection, labor protection.*

Rezumat: *Siguranța la locul de muncă este un domeniu care afectează toți angajații și angajatorii fără excepție și a cărui stabilitate determină dezvoltarea economică de succes a țării, climatul social și situația demografică. Protecția sănătății și siguranței a ocupat întotdeauna și continuă să ocupe un loc special în știința dreptului muncii. Acest lucru se explică atât prin esența socială a dreptu-*

lui muncii, cât și prin semnificația necondiționată pentru activitatea legislativă și practica aplicării normelor adoptate în acest domeniu.

Constituția Republicii Moldova garantează și consacră numeroase drepturi și libertăți oricărei persoane care locuiește în Republica Moldova: dreptul la viață, integritate fizică și psihică; dreptul la libertate și inviolabilitate personală; dreptul la protectie; dreptul la protectia sanatatii; dreptul la muncă și protecția muncii; interzicerea muncii forțate; dreptul la securitate și protecție socială.

***Cuvinte-cheie**: Protecție socială, drepturi, lucrători, protecția muncii, protecția muncii.*

Конституция Республики Молдова гарантирует и закрепляет многие права и свободы каждому человеку проживающему, находящемуся в Республике Молдова: право на жизнь, физическую и психическую неприкосновенность (ст. 24); право на свободу и личную неприкосновенность (ст. 25); право на защиту (ст. 26).....; право на охрану здоровья (ст. 36).....; право на труд и защиту труда (ст. 43); запрещение принудительного труда (ст. 44)....; право на социальное обеспечение и защиту (ст. 47) [1].

Безопасность на рабочем месте - сфера, затрагивающая всех без исключения работников и работодателей, от стабильности которой зависит и успешное экономическое развитие страны, и социальный климат, и демографическая ситуация. Охрана здоровья и безопасности труда всегда занимала и продолжает занимать в науке трудового права особое место. Это объясняется как социальной сущностью трудового права, так и безусловным значением для законодательной деятельности и практики применения принятых в данной области норм.

Касательно проблем правового регулирования охраны здоровья и безопасность труда в Республике Молдова, отметим, что Трудовой кодекс Республики Молдова не содержат определения понятия «охрана здоровья и безопасность труда», отсылая правоприменителя к Закону № 186 от 10.07.2008 об охране здоровья и безопасности труда [2]. Обращаясь непосредственно к Закону РМ об охране здоровья и безопасности труда (далее, Закон № 186 от 10.07.2008 или № 186/2008) можно увидеть, что определение понятия «охрана здоровья и безопасности труда» (безопасность на рабочем месте) законодательно закреплено в ст. 1 Закона. В данной статье содержится следующее определение: - охрана здоровья и безопасность труда (безопасность на рабочем месте) это – совокуп-

ность видов деятельности, имеющая целью обеспечить наилучшие условия работы, защиты жизни, здоровья, физической и психической целостности работников.

Аналогичное определение охраны труда предусматривает Трудовой кодекс Республики Беларусь. В соответствии со ст. 221 вышеназванного Кодекса, охрана труда — это система обеспечения безопасности жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающая правовые, социально-экономические, организационные, технические, психофизиологические, санитарно-гигиеническое, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия и средства. Статья 1 закона Республика Казахстан «Об охране труда» устанавливает, что охрана труда представляет собой действующую на основании соответствующих законодательных и иных нормативных актов систему социально-экономических, организационных, технических, гигиенических и лечебно-профилактических мероприятий и средств, обеспечивающих безопасность, сохранение здоровья и работоспособности человека в процессе труда. Российский законодатель определяет охрану труда как систему сохранения жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающую правовые, социально-экономические, организационно- технические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия (ст. 209 Трудового кодекса РФ, ст. 1 Федерального закона РФ «Об основах охраны труда в Российской Федерации») [3, стр. 39].

В румынском Законе об охране труда №90/1996 (утерял силу, вследствие принятия закона nr. 319/2006 об охране здоровья и безопасности труда – прим. авт.) до 2006 года, также использовался термин охрана труда и определяется следующим образом: «охрана труда как совокупность видов деятельности, имеющая целью обеспечить наилучшие условия в осуществлении трудового процесса, защиты жизни, физической целостности и здоровья работников и других лиц, участвующих в трудовом процессе» [4, стр. 601].

Примечательно, что Закон Румынии nr. 319/2006 об охране здоровья и безопасности труда, в ст.5 четко разграничивает понятие «работник» и «других лиц, участвующих в трудовом процессе». Так, работник - лицо, нанятое согласно закону работодателем, включая студентов и учеников в период прохождения им практики, а также стажеров и другие участники трудового процесса, за исключением лиц, работающих по дому. Другие лица, участвующих в трудовом

процессе – лица, находящиеся на предприятии и/или его подразделения, с согласия работодателя, во время предварительной проверки профессиональных способностей для трудоустройства, лица, осуществляющие неоплачиваемый труд в пользу общества или деятельность на общественных началах (волонтерства), а также безработные на период прохождения им обучения к трудоустройству и другие лица, не имеющих индивидуального трудового договора, заключенного в письменной форме, в отношении которых можно доказать наличие договорных обязательств и оказываемых услуг при помощи любого другого средства доказывания [5].

Таким образом, охрана здоровья и безопасности труда — это создание здоровых и безопасных условий работы различными средствами.

Здесь, сразу отметим, что среди ученых-юристов имеется мнение, что термин «охрана труда» является некорректным, так как охраняется не сам труд, а жизнь и здоровье работающих.

И наоборот, другой советский ученный трудового права из Белоруссии, В.И. Семенков, рассматривая институт охраны труда предлагал отнести к нему лишь «организационно-правовые меры, которые предусматриваются нормами юридического института «охрана труда», считая неправомерным относить к этому институту нормы о рабочем времени, времени отдыха и др. Так, по его мнению, «к понятию «охрана труда» должны быть отнесены лишь организационно-правовые меры, которые предусматриваются нормами юридического института «охрана труда». В противном случае к охране труда пришлось бы отнести меры, закрепляемые многими институтами трудового права. Если понятие «охрана труда» уточнять по признаку служебной роли организационно-правовых средств, то к нему оказались бы причисленными такие меры, как сокращение рабочего времени и увеличение продолжительности оплачиваемых отпусков, повышение заработной платы. Все это способствует сохранению трудоспособности человека. Но дело не только в этом, отмечал автор. Если разграничивать нормативный материал по отраслям и институтам, по признаку служебной роли, а не по предмету и методу правового регулирования, то нарушилась бы материальная, правовая и логическая основа такой дифференциации. Отсюда неправомерно относить нормы о рабочем времени, времени отдыха, заработной плате и другие к понятию «охрана труда». К тому же правовые средства, закрепляющие

формы нормирования самого труда (меру рабочего времени, нормы выработки и т. д.) или меру вознаграждения за труд (тарифные ставки, тарифные сетки и пр.), – это особая область социальных отношений, для участников которых предусмотрены свои приемы правового воздействия. Охрана труда связана с теми общественными отношениями, участники которых призваны своими действиями создавать для субъектов трудовых или ученических правоотношений безопасные условия труда. Значит, меры охраны труда связаны непосредственно с определенными факторами, условиями, способствующими бесперебойности и четкости трудового процесса» [6, стр. 57].

Подобная позиция представляется абсолютно целесообразной, даже в те советские времена. И мы ее сегодня полностью разделяем. Тем более, что данный вывод, полностью подтверждается и позицией ведущих ученных-цивилистов современности.

В процессе разработки данного исследования мы обнаружили, что, несмотря на то что молдавский законодатель в своем трудовом законодательстве перешел от устаревшего термина «охрана труда» к «охрана здоровья и безопасность труда (безопасность на рабочем месте)», однако данный термин продолжает присутствовать в Основном законе. Так, ст. 43 Конституции РМ имеет название «Право на труд и защиту труда», а часть (2) гласит, что «Работники имеют право на защиту труда», что не является правильным исходя их вышеперечисленной аргументации. Поэтому, считаем целесообразным, чтобы молдавский законодатель привел соответствующее название ст. 43 Конституции и норму части второй данной статьи в соответствие с правильной терминологией. А именно, в качестве предложения по legea ferenda предлагаем название ст. 43 Конституции изменить на ««Право на труд и защиту условий труда», а первое предложение части (2) данной статьи изложить в следующей редакции: - «Работники имеют право на защиту условий труда».

Схожесть данных понятий определяется еще тем, что в обоих определениях используются такие термины как «работников».

Так, в определении понятия охраны здоровья и безопасности труда в РМ сказано, что охрана здоровья и безопасности труда (охрана труда) — это совокупность видов деятельности/система мер техники безопасности, санитарных, гигиенических, лечебно-профилактических мероприятий, норм и стандартов … работников. Следовательно, охрана здоровья и безопасности труда, исходя из

определений, должна применяться только к физическим лицам (мужчина или женщина), вступившим в трудовые отношения с работодателем на основании письменного индивидуального трудового договора и выполняющее работу, соответствующую определенной специальности, квалификации или должности, и получающее заработную плату (ст. 1 ТК РМ).

Статья 1 Закона № 186 от 10.07.2008 об охране здоровья и безопасности труда термин «работник» определяет как – любое лицо, нанятое согласно закону работодателем, включая стажеров и учеников. А «нанятое согласно закону» это только по индивидуальному трудовому договору. Ключевое слово здесь глагол «нанятое» - нанять. А этимология этого слова происходит от латинского «locatio», что в переводе буквально означает брать на работу, брать в пользование [7]. Подряд (antrepriză) - договор, по которому одна сторона, на свой риск, обязуется по заказу другой стороны выполнить определённую работу, а также работа, производимая по такому договору. Подряд на постройку. Бригадный подряд (работа производственной бригады, основанная на принципе хозрасчета, ориентированная на конечный результат труда) [8, стр. 256]. В этом контексте, лица, устроенные для выполнения определенной работы на основании гражданско-правового договора подряда или же об оказании услуг не попадают под категории работников в смысле трудового права. И это понятно, ибо они не находятся под действием трудового права, а исключительно гражданского права.

Также, ст. 3 Закона РМ № 186 от 10.07.2008 об охране здоровья и безопасности труда, устанавливает, что положения настоящего закона применяются во всех областях деятельности, как публичных, так и частных и, кроме работников, распространяются на:

- работодателей;
- представителей работников;
- лиц, обращающихся по поводу трудоустройства, находящихся на предприятии с разрешения работодателя во время предварительной проверки профессиональных способностей;
- лиц, осуществляющих неоплачиваемый труд в пользу общества или деятельность на общественных началах;
- лиц, не имеющих индивидуального трудового договора, заключенного в письменной форме, в отношении которых можно доказать наличие договорных обязательств и оказываемых услуг при помощи любого другого средства доказывания;

- лиц, которые во время отбывания наказания в местах лишения свободы работают в мастерских пенитенциарных учреждений или на других рабочих местах;
- безработных во время участия в одной из форм профессиональной подготовки.

Таким образом, необходимо, на наш взгляд, внести дополнение в определение понятия охраны труда, данное в ст.1 Закона РМ № 186 от 10.07.2008 и наряду с работниками назвать и другие категории лиц, указанные в законе.

Далее, часть (3) ст. 3 Закона РМ № 186 от 10.07.2008 указывает, что «настоящий закон не применяется, когда некоторые особенности, присущие определенным видам деятельности, специфическим для вооруженных сил, полиции или службы гражданской защиты, неизбежно противоречат его положениям. В этом случае охрана здоровья и безопасность работников должны обеспечиваться с учетом, насколько это возможно, положений настоящего закона».

Во избежание такого рода предполагаемых случаев, считаем, что молдавскому законодателю следовало бы часть (1) ст. 3 Закона РМ № 186 от 10.07.2008 об охране здоровья и безопасности труда, дополнить литером i) следующего содержания: «военнослужащим, привлекаемые к работе на предприятиях или на хозяйственные работы воинских подразделений».

Считаем, что данные предложения по legea ferenda, вполне соответствуют принципу правотворческой деятельности «целесообразности, согласованности, последовательности, стабильности и предсказуемости правовых норм», указанному в ст. 3 Закона № 100 от 22.12.2017 о нормативных актах [9].

Анализируя схожести понятия охраны здоровья и безопасности труда по трудовому законодательству РМ и других государств полагаем, что предлагаемые определения, на наш взгляд, больше соответствуют его разностороннему значению, чем изложенное в трудовому законодательству других государств и ст. 1 Закона РМ № 186 от 10.07.2008, и отвечают логическим законам построения определений понятия.

Это определение понятия охраны здоровья и безопасности труда (охраны труда) универсально и может применяться в различных областях знаний (экономике, социологии, праве и др.), а также в различных отраслях правовой науки (конституционном, гражданском, административном праве и др.). Законодатели обоих

стран выбрали для определения широкий объем (множество предметов, обобщаемых и выделяемых в понятии) и узкое содержание (система общих отличительных признаков, по которым осуществляется обобщение и выделение предметов в понятии) понятия охраны здоровья и безопасности труда.

В рассматриваемых правовых нормах приводится своего рода модель охраны здоровья и безопасности труда. Моделирование понятий основывается на логическом методе восхождения от конкретного к абстрактному. Выведение общих юридических терминов из конкретных понятий начинается с анализа этих конкретных понятий и выделения в них общих свойств, черт, характеристик. Абстрагирование от частностей - главное условие построения модели.

В трудовом праве охрана здоровья и безопасности труда понимается неоднозначно: как принцип (он в свою очередь понимается в узком и широком смысле), как содержание субъективного права и юридической обязанности, как институт. В отдельных отраслях права охрана здоровья и безопасности труда имеет свое преломление, рассматривается под определенным углом зрения. Другие (неюридические) науки изучают охрану здоровья и безопасности труда с позиций своего предмета. Таким образом, конкретных проявлений охраны здоровья и безопасности труда множество, и дать универсальное определение понятия охраны здоровья и безопасности труда весьма сложно. Законодатель пошел путем обобщения всех возможных «воплощений» понятия охраны здоровья и безопасности труда и выделения главных признаков, с помощью которых охрану здоровья и безопасности труда можно отличить от других правовых категорий.

Выработанная на основе всех возможных проявлениях охраны труда модель (ст. 1 Закона РМ № 186 от 10.07.2008) в свою очередь может служить основой для формирования других понятий. Этим определением понятия охраны здоровья и безопасности труда должны руководствоваться и представители других областей знаний, как юридических, так и неюридических.

В логике все определения понятий принято делить на реальные и номинальные. Это деление связано с нашим отношением к тому понятию, которое определяется. Номинальным называется определение, создающее основное содержание понятия, выражаемого вновь вводимым именем. Номинальные определения — это своего рода соглашения, как мы будем понимать тот или иной тер-

мин. Реальным называется определение такого понятия, о содержании и объеме которого мы имеем представление до этого определения [10, стр. 87; 11, стр. 96]. Реальные определения призваны дать точный смысл понятию, которое определяется. При помощи реального определения вводится понятие о предметах, обозначаемых термином, и таким образом решается задача выделения общих и отличительных признаков этих предметов.

Легальное определение понятия охраны здоровья и безопасности труда сформулировано как реальное. Это определение призвано дать точный смысл охране здоровья и безопасности труда. В нем перечислены признаки рассматриваемого понятия.

Определение понятий охраны здоровья и безопасности труда (охраны труда), данные в ст. 1 Закона РМ № 186 от 10.07.2008, имеет универсальное значение (поскольку используются в разных отраслях права и не только в праве). Они не просто используются, а должны использоваться при применении других законов в отношениях, касающихся охраны здоровья и безопасности труда.

В указанных нормах дается родовидовое определение охраны здоровья и безопасности труда, то есть через род и видовое отличие. В данных определениях выделены следующие признаки (показатели, приметы, знаки, по которым можно узнать, определить что-нибудь). Во-первых, — это родовой признак. Охрана здоровья и безопасности труда — это совокупность видов деятельности (система мер). Это наиболее общий признак, через который невозможно понять смысл охраны здоровья и безопасности труда, ее отличие от других систем (видов деятельности). Данный признак относит охрану здоровья и безопасности труда к определенному роду предметов, подчеркивает ее системный характер. Во-вторых, это видовые признаки, с помощью которых законодатель конкретизирует определение понятия охраны здоровья и безопасности труда. Видовым отличием называется признак, при помощи которого из данного рода выделяется некоторый его вид. К ним относятся следующие:

1) охрана здоровья и безопасности труда - система сохранения жизни и здоровья. Обозначенный признак является видовым отличием, то есть из всех систем охрана здоровья и безопасности труда является системой определенного вида;

2) следующий признак указывает на субъекта, на которого распространяется эта система. Таким субъектом, если исходить из данных определений, является работник;

выделен видовой признак, который определяет пределы применения системы сохранения жизни и здоровья работников, а именно - в процессе трудовой деятельности;

последнее видовое отличие — это примерный перечень мероприятий, с помощью которых обеспечивается система сохранения жизни и здоровья работников в процессе их трудовой деятельности.

Для того чтобы правильно определить понятие, необходимо соблюдать следующие правила определения, которые будут проанализированы ниже применительно к определению понятия охраны здоровья и безопасности труда.

Правило соразмерности состоит в том, что объемы определяемого и определяющего понятий должны совпадать. Другими словами, определяемое и определяющее понятия должны быть равнозначными.

Правило запрета круга, то есть определение не должно порождать круг или тавтологию. Круг возникает тогда, когда определяемое и определяющее понятия выражаются одно через другое.

Правило ясности означает, что смысл и объем понятий, входящих в определение, должен быть ясным и определенным. Определения понятий должны быть свободными от двусмысленности; не допускается подмена их метафорами, сравнениями и т. д. [12, стр. 265-270]. Наряду с перечисленными, некоторые авторы выделяют также правило не отрицательности, которое означает, что определение по возможности не должно содержать в определяющем понятии отрицательных признаков.

При определении понятий охраны здоровья и безопасности труда в ст. 1 Закона РМ № 186 от 10.07.2008, на наш взгляд, нарушена одно из вышеприведенных правил.

А именно, нарушено правило соразмерности, что приводит к таким логическим ошибкам, как широкое определение (определяющее понятие по объему шире, чем определяемое понятие); узкое определение (определяющее понятие по объему уже, чем определяемое понятие); определение в одном отношении широкое, в другом – узкое. Также, нарушено правило ясности. Таким образом, в результате нарушения правила соразмерности и ясности при определении понятия охраны здоровья и безопасности труда в соответствующих статьях трудового законодательства РМ, на наш взгляд, допущена ошибка (определение в одном отношении

широкое, в другом - узкое). И это, потому что некоторые признаки, перечисленные в данных определениях, являются узкими, не отражают всей полноты действительности. Так, как указали выше, в определениях понятия охраны здоровья и безопасности труда сказано, что охраны здоровья и безопасности труда — это совокупность видов деятельности (система мер) защиты жизни, здоровья, физической и психической целостности работников (обеспечения права работников трудиться в безопасных и здоровых условиях). Следовательно, охрана здоровья и безопасности труда, исходя из данных легальных определений, должна применяться только к работникам (комментарий смотри выше), а не ко всем указанных в законе лиц, то есть к ко всем работающим. В этих понятиях просматривается противоречие между термином – работник, как о субъекте трудовых отношений и – работающий. Однако они не являются синонимами. Ибо, как указали выше, работник это лицо, работающий по трудовому договору, а работающий это лицо, не обязательно работающий на основании индивидуального трудового договора (студенты и школьники, проходящие производственную практику, лица, осуществляющих неоплачиваемый труд в пользу общества или деятельность на общественных началах и др.). Подобное отождествление, по нашему мнению, не логично и неправомерно. В связи с этим предлагаем унифицировать используемый термин путём употребления единого определения - «трудящийся» или «работающих» (worker), поскольку данное понятие в настоящее время активно используется в актах международного права. Отдельно следует сказать, что оно шире понятия «работник», так как относится ко всем застрахованным физическим лицам, лично участвующим в трудовой деятельности, а не только к стороне трудового договора. Это могут быть и застрахованные обучающиеся граждане, и частные предприниматели, адвокаты, нотариусы и т. д., в сохранении работоспособности и трудоспособности которых общество заинтересовано в не меньшей степени, чем в сохранении работоспособности и трудоспособности работников.

В этой связи предлагаем определение понятия охраны здоровья и безопасность труда (безопасность на рабочем месте) изложить в следующей редакции: охрана здоровья и безопасность труда (безопасность на рабочем месте) - это институт трудового

права, содержащий императивные нормы, регулирующие совокупность видов деятельности (система специфических мер), включающая в себя правовые, социально-экономические, организационно-технические, санитарно-гигиенические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия, имеющая целью обеспечить наилучшие условия работы, защиты жизни, здоровья, физической и психической целостности работающих.

Полагаем, данные дополнения в законодательство (предложения по legea ferenda) будут способствовать реализации политики в области охраны здоровья и безопасности труда Республики Молдова.

Библиография:

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. Monitorul Oficial al RM nr. 1 din 12.08.1994.
2. Закон РМ об охране здоровья и безопасности труда. Опубликован: 05.08.2008 в Monitorul Oficial al RM, Nr. 143–144, статья № 587. Дата вступления в силу: 01.01.2009.
3. ГУБЕНКО, М.И. Правовое регулирование охраны труда, надзорно-контрольной деятельности за соблюдением законодательства о труде и охране труда [Электронный ресурс]: Дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.05 .-М.: РГБ, Пермь, 2003.
4. VIERU, E., VIERU, D. Dreptul muncii. București: Pro Universitaria, 2010.
5. Legea României nr. 319/2006 a securității și sănătății în muncă. În vigoare de la 01 octombrie 2006. https://lege5.ro/Gratuit/ha3tgobt/legea-nr-319-2006-a-securitatii-si-sanatatii-in-munca.
6. СЕМЕНКОВ, В.И. Избранные труды. Минск: Редакция журнала «Промышленно-торговое право» (Наследие права), 2013.
7. BREBAN, V. Dicționar general al limbii române. Bucureşti. Ed-ra enciclopedică, 1992, Vol. I. ISBN 973-45-1006-1.
8. Юридический энциклопедический словарь. Под общ. ред. А.Я Сухарева. Москва. Советская энциклопедия, 1984.
9. Закон РМ о нормативных актах, № 100 от 22.12.2017. Опубликован: 12.01.2018 в Monitorul Oficial al RM, Nr. 7-17, статья №: 34. Дата вступления в силу: 12.07.2018.
10. БРЮШИНКИН, В.Н. Логика: учебник. Москва: Гардарики, 2019.
11. ИВИН, А.А. Логика: учебник. Москва: Гардарики, 2014.
12. ВОЙШВИЛЛО, Е.К., ДЕГТЯРЕВ, М.Г. Логика: учебник. Москва: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001.

ÎNLĂTURAREA RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE ÎN CAZUL ÎNCHEIERII TRANZACȚIEI DE ÎMPĂCARE

REMOVAL OF CONTRAVENTIONAL LIABILITY IN THE EVENT OF CONCLUSION OF THE SETTLEMENT TRANSACTION

Igor SPÎNU
Doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0001-7512-6546
Email: profesor.avocat@gmail.com
Universitatea de Studii Europene din Moldova

Dorel COJOCARI
doctorand
ORCID ID: 0009-0002-3778-7831
Email: cojocaridorel63@gmail.com
Şcoala Doctorală Ştiinţe Juridice și Relaţii Internaţionale
Universitatea de Studii Europene din Moldova

CZU: 342.4:364.3:331.105.24 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.31

Abstract: *The article examines contraventional liability in the Republic of Moldova, focusing on mediation as an alternative mechanism for resolving contraventional disputes. The objective of the study is to analyze the legal framework and practices related to mediation, particularly the application of the reconciliation transaction. The research methodology is based on a legislative analysis of the Contraventional Code and the Law on Mediation, complemented by statistical data provided by the Mediation Council. The main findings highlight the role of mediation in relieving courts and improving the efficiency of dispute resolution. The reconciliation transaction, strictly regulated, is validated by the court to ensure legality and fairness between parties. Statistics show a gradual increase in the number of cases resolved through mediation, from 3 in 2021 to 20 in 2023. The article emphasizes the advantages of mediation in reducing time and procedural costs but warns of risks such as the irrevocability of the transaction. The conclusion is that*

mediation offers a modern and efficient tool, aligned with the principles of legality and humanism.

Keywords: *contravention, law, contraventional liability, mediation.*

Rezumat: *Articolul examinează răspunderea contravențională în Republica Moldova, concentrându-se pe mediere ca mecanism alternativ de soluționare a litigiilor contravenționale. Obiectivul studiului este de a analiza cadrul legal și practicile legate de mediere, în special aplicarea tranzacției de reconciliere. Metodologia cercetării se bazează pe o analiză legislativă a Codului contravențional și a Legii medierii, completată de date statistice furnizate de Consiliul de mediere. Principalele constatări evidențiază rolul medierii în ameliorarea instanțelor și în îmbunătățirea eficienței soluționării litigiilor. Tranzacția de reconciliere, strict reglementată, este validată de instanță pentru a asigura legalitatea și corectitudinea între părți. Statisticile arată o creștere treptată a numărului de cazuri soluționate prin mediere, de la 3 în 2021 la 20 în 2023. Articolul subliniază avantajele medierii în reducerea timpului și a costurilor procedurale dar avertizează asupra riscurilor precum irevocabilitatea tranzacției. Concluzia este că medierea oferă un instrument modern și eficient, aliniat principiilor legalității și umanismului.*

Cuvinte-cheie: *contravenționalitate, drept, răspundere contravențională, mediere.*

Introducere

Ca și oricare ramură de drept, ramura dreptului contravențional are la bază mai multe principii, unul dintre care este „Principiul răspunderii contravenționale personale” care prevede că atât obligația ce decurge dintr-o normă juridică de a avea o anumită conduită, cât şi răspunderea ce decurge din nesocotirea acestei obligații revin numai persoanei care nu şi-a respectat obligația şi a săvârșit o faptă interzisă de lege. Ca şi în dreptul penal, în dreptul contravențional nu se poate antrena răspunderea juridică pentru fapta săvârșită de altă persoană.[1, p.16]

Totodată, Codul contravențional stabilește cauzele care înlătură răspunderea contravențională. Dar atragem atenția asupra faptului că, înlăturarea răspunderii contravenţionale nu conduce la înlăturarea caracterului contravențional al faptei, ci doar la înlăturarea aplicării sau executării sancțiunii contravenţionale.

Regimul juridic al răspunderii contravenţionale se consideră una din problemele actuale. Observăm faptul că fiecare dintre autori, analizează răspunderea contravenţională în mod diferit, unii consideră că răspunderea contravenţională este o formă independentă a răspunderii juridice, şi alţii sînt de părerea că ea este o formă a răspunderii administrative.

Răspunderea contravenţională, este o formă de răspundere juridică, reglementată de normele dreptului contravenţional, ea se ocupă de date reale şi concrete ca: contravenţia, persoanele ce pot fi trase la răspundere, cauzele care înlătură caracterul contravenţional al faptei, sancţiunile contravenţionale, organele competente de a aplica sancţiunea.

La moment, Codul contravențional stabilește mai multe cauze care înlătură răspunderea contravențională, și anume: renunţărea benevolă la săvîrşirea contravenţiei; starea de iresponsabilitate; comiterea contravenției neînsemnate sau al tentativei de contravenție neînsemnată; împăcărea victimei cu făptuitorul; expirarea termenului de prescripţie al răspunderii contravenţionale; amnistia; constatarea amiabilă a accidentului rutier și încheierea tranzacţiei conform Legii cu privire la mediere.

Rezultate și discuții

Instituția liberării de răspundere contravențională se aplică în Republica Moldova în legătură cu realizarea principiilor fundamentale precum legalitatea, echitatea, umanismul, individualizarea răspunderii juridice. Astfel, atragem atenția asupra faptului că, scopul instituției liberării de răspundere contravențională, este de a nu admite sancționare nejustificată a persoanei, care a întrunit condițiile legale pentru a fi liberată de răspundere contravențională.

Dat fiind faptul că legislația civilă reglementează principiul disponibilității părților, oferind posibilitatea părţilor aflate într-un conflict de a soluţiona pretențiile reciproce pe cale amiabilă, până a ajunge în instanţa de judecată, sau dacă una dintre părţi a declanşat deja procesul, de a-l înceta și soluționa conflictul printr-o încheiere judecătorească având la bază o tranzacţie de împăcare, aceste reglementări sau extins pe parcursul evoluției și în dreptul contravențional.

Astfel, Codul contravențional reglementează în art.26 lit.c[1]) înlăturarea răspunderii contravenționale pentru fapta ce conţine elementele constitutive ale contravenţiei în cazul încheierii tranzacţiei conform Legii cu privire la mediere.

Însă, tranzacția de împăcare nu poate fi încheiată în orice situații, ci doar în cazul comiterii contravențiilor prevăzute de art.29 din Codul contravențional.

În opinia noastră, această reglementare riguroasă se datorează în prim plan pericolului social al faptelor comise, iar în plan secund a naturii acestor contravenții și a relațiilor sociale ca care acestea atentează.

Urmare a celor menționate, stabilim că, în cazul comiterii contravențiilor prevăzute de art.29 din Codul contravențional, părțile adică făptu-

itorul pe de o parte și victima pe de altă parte pot soluționa problema apărută(repara prejudiciul cauzat) apelând la procedura de mediere, care se finalizează cu încheierea tranzacției de împăcare în cazul în care părțile convin astfel.

Aici, este important de menționat caracterul solemn al tranzacției de împăcare, reieșind din faptul că voința părţilor trebuie prezentată instanţei de judecată care, constatând-o, va emite o hotărâre prin care i se va da forţă juridică. Prin urmare, înțelegerea părţilor va dobândi forţă juridică, pentru a produce efecte, în principal stingerea procesului, numai după ce va fi consfinţită prin hotărârea judecătorească.

Conform Legii nr.137/2015 cu privire la mediere art.32, stabilește noțiunea de tranzacție, după cum urmează: Tranzacţia este acordul încheiat de părţi şi contrasemnat de mediator, ca urmare a procesului de mediere, prin care părţile consimt asupra soluţionării amiabile a unui litigiu. Tranzacţia trebuie să corespundă condiţiilor de valabilitate prevăzute de prezenta lege, Codul civil şi de alte acte legislative.

Pe de altă parte și Codul civil stabilește în art.1917 alin.(1). noțiunea tranzacției, și anume Tranzacţia este contractul prin care părţile previn un proces ce poate să înceapă, termină un proces început sau rezolvă dificultăţile ce apar în procesul executării unei hotărîri judecătoreşti.

Prin urmare, analizând noțiunile propuse constatăm ele se completează reciproc, astfel stabilind caracteristicele esențiale ale tranzacției de împăcare ce pot fi aplicate și în dreptul contravențional.

După cum menționează doctrina autohtonă, instituţia medierii a fost creată pentru a îmbunătăţi prin completare sistemul judiciar într-un mod constructiv, nu pentru a înlocui tradiţionalul litigiu în instanţă. Părţile pot folosi procesul de mediere înainte sau în timpul litigiului în instanţă pentru a preveni o acţiune civilă sau pentru a preveni o hotărâre care nu va fi acceptată cel puţin de către una dintre părţi. [2]

Considerăm oportună introducerea în sistemul justiției a procedurii de mediere, ce are rolul de ușurare a sistemul judecătoresc și a nu complica procesele de judecată care în ultimii ani sunt tot mai complexe și prin urmare necesită mai mult timp și cheltuieli judiciare. Astfel, legiuitorul a pus la îndemâna părților acest mecanism care să le permită identificarea unui compromis sub monitorizarea instanței de judecată.

Acest mecanism de control al instanței, a venit să monitorizeze legalitatea și oportunitatea intervenirii acestei instituții, pentru a nu permite agravarea stării părții care se află într-o poziție inferioară sau abuzul de drept. Deci, rolul tranzacției de împăcare este nu numai de a micșora

numărul de litigii în instanțe și soluționarea procesului dintre părți, în condiții avantajoase reciproc, ci și de a exclude orice posibilitate de litigiu pe viitor privind obiectul cauzei pentru care s-a încheiat tranzacția.

Suntem de acord cu opinia doctrinarilor autohtoni, care menționează că: Importanța practică a tranzacției de împăcare presupune nu doar că invită părțile la proces la masa de discuții, stabilind astfel relații de parteneriat între acestea, dar și permite încetarea rapidă a procesului, economisind astfel și timp, și mijloace financiare. Însă urmează de reținut că riscul acestei instituții se materializează prin faptul că din moment ce a fost efectuat, este irevocabil, iar părţile nu mai pot reveni asupra manifestării lor de voinţă, în sensul de a retracta.

De asemenea, nici instanţa de judecată, din moment ce a luat act de voința părților şi a pronunțat o hotărâre, în consecință, nu mai poate reveni. [3]

Dacă analizăm prevederile actelor normative menționate mai sus, stabilim următoarele aspecte: În cazul intenției victimei și contravenientului de a recurge la încheierea tranzacției în cazul contravențiilor prevăzute de art.29 din Codul contravențional, pînă la începerea procedurii judciare de examinare a cauzei contravenționale, procedura de mediere se începe o dată cu semnarea contractului de mediere între ei și mediatorul, astfel demonstrând intenția lor reală de a soluționa conflictul pe cale amiabilă.

Conform legii cu privire la mediere, contractul de mediere reprezintă un acord încheiat între mediator, pe de o parte, și părțile aflate în litigiu, pe de altă parte, prin care mediatorul se obligă să medieze un litigiu în procedura stabilită de prezenta lege. Astfel, o dată cu încheierea contractului de mediere, se începe procedura de mediere iar victima și contravenientul obțin alte statute, fiind numiți în continuare „părți”.

Totodată, aceeași lege cu privire la mediere stabilește definiția de „parte” a procesului de mediere, ce poate fi persoană fizică sau juridică, inclusiv autoritate publică, care îşi exprimă acordul de a soluţiona un litigiu prin mediere. Astfel, o dată cu obținerea statutului de parte în procesul de mediere, victima și făptuitorul obțin alte statute juridice și corespunzător alte drepturi și obligații conform legii menționate.

În cazul în care, victima și contravenientul doresc și solicită să recurgă la mediere deja în cadrul procesului de examinare a cauzei în instanța de judecată, judecătorul în conformitate cu art. 455^1 din Codul contravențional, în termen de cel mult 3 zile de la data repartizării cauzei, o încheiere prin care dispune suspendarea cauzei contravenționale şi inițierea procedurii de mediere în condițiile Legii cu privire la mediere.

În continuare, același articol stabilește că, la încetarea medierii, mediatorul întocmeşte şi semnează un proces-verbal în care consemnează temeiul încetării procesului de mediere. Procesul-verbal se înmânează părţilor şi se prezintă instanţei de judecată.

Astfel, dacă părţile au încheiat o tranzacție, aceasta se prezintă instanţei de judecată în a cărei procedură se află cauza contravenţională şi constituie temei pentru înlăturarea răspunderii contravenţionale sau încetarea procesului contravenţional în conformitate cu prevederile art. 26 şi 29 din Codul contravențional.

Considerăm important de menționat faptul că, mediatorul nu are putere de decizie asupra acestor condiţiilor de mediere dintre părți, dar, la cererea părţilor, poate înainta propuneri privind opțiunile de soluţionare a litigiului.

Însă, în cazul în care părțile nu au convenit de comun acord, asupra condițiilor de soluționare a litigiului, cauza contravențională urmează a fi examinată în continuare de către instanța de judecată, iar ca urmare emiterea hotărârii, ce va avea puterea lucrului judecat și va fi obligatorie pentru victimă și contravenient. Astfel, urmarea procedurii de mediere, schimbării statutelor juridice, încheierii tranzacției de împăcare, încetarea procesului contravențional, este logică și de altfel oportună eliberarea de răspundere contravențională a făptuitorului, cu o consecință suplimentarea lisa înscrisurilor în cazierul contravențional al persoanei despre comiterea contravențiilor.

Dacă analizăm datele statistice [4] prezentate de către Consiliul de Mediere, pe parcursul ultimilor trei ani numărul de cauze contravenționale soluționate prin recurgerea la procedura de mediere este în continuă creștere.

Astfel, dacă analizăm Raportul de date statistice cu privire la litigiile soluționate pe calea medierii pentru anul 2021, observăm că numărul de adresări pentru a soluționa litigiile contravenționale este de 3(trei) dintre care doar două au fost soluționate.

Analizând același raport din 2022 observăm că numărul de adresări pentru a soluționa litigiile contravenționale a crescut la 19 dintre care 17 au fost soluționate.

În anul 2023 numărul de adresări pentru a soluționa litigiile contravenționale nu a crescut semnificativ, fiind în număr de 20 dintre care toate 20 au fost soluționate prin procedura de mediere. Dacă analizăm în ansamblu aceste rapoarte, putem concluziona că procedura de soluționare

a cauzelor contravenționale prin intermediul instituției medierii în Republica Moldova este încă la început de cale, dar evoluează cu pași siguri, astfel oferind justițiabililor mai multe posibilități de a soluționa conflictele.

Concluzii

O primă concluzie este că, medierea poate fi o soluție eficientă pentru litigiile contravenționale, deoarece procedura de mediere, introdusă în legislația contravențională din Republica Moldova, deja în opinia noastră reprezintă un mecanism eficient pentru reducerea numărului de litigii în instanțe. Aceasta permite soluționarea amiabilă a conflictelor, economisind timp și resurse financiare pentru ambele părți implicate.

O altă concluzie este că procedura de mediere oferă victimei și contravenientului flexibilitate în raport cu drepturile lor. Procedura de mediere oferă părților implicate posibilitatea de a soluționa conflictul într-un mod personalizat și adaptat nevoilor lor specifice, promovând echitatea și colaborarea, fără a compromite legalitatea sau protecția juridică. Acest proces asigură legalitatea înțelegerii dintre părți și previne orice formă de abuz sau inegalitate în cadrul medierii.

O ultimă concluzie este că, instituției medierii în practica contravențională este într-o dezvoltarea treptată. Deși implementarea medierii în litigiile contravenționale este încă la început în Republica Moldova, creșterea constantă a cazurilor soluționate prin această procedură demonstrează o tendință pozitivă și promite un impact benefic pe termen lung asupra sistemului juridic.

Referințe:

1. DRĂGHICI, C., DRĂGHICI, C.V., IACOB, A., CORCHEŞ, R. Drept contravențional. București: Tritonic, 2003, p. 16;
2. CUPCEA, V., CERNOLEV, O., Medierea Judiciară Obligatorie – Un eșec în Republica Moldova. In: Revista Institutului Naţional al Justiţiei, nr. 3 (62), 2022.
3. DANIOV, A., CIOBANU, O., Tranzacția de împăcare – Actul de dispoziție ce contribuie la o disciplinare. In: Revista Naţională de Drept, nr. 4-6, 2018.
4. Rapoartele statistice ale Consiliului de Mediere. Disponibil: https://mediere.gov.md/ro/documents-terms/date-statistice [Accesat: 11.12.2024].

N.B.: Școala Doctorală USEM, Specialitatea științifică- 552.07. Drept contravenţional.

RĂSPUNDEREA CONTRAVENȚIONALĂ ÎN DOMENIUL CONSTRUCȚIILOR: ANALIZA PRINCIPALELOR ÎNCĂLCĂRI ȘI SANCȚIUNI

CONTRAVENTIONAL LIABILITY IN THE FIELD OF CONSTRUCTION: ANALYSIS OF THE MAIN VIOLATIONS AND SANCTIONS

Igor SPÎNU
Doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0001-7512-6546
Email: profesor.avocat@gmail.com
Universitatea de Studii Europene din Moldova

Snejana CIOCHINĂ
Doctorandă
ORCID ID: 0000-0002-4838-642X
Email: snejanaciochina@gmail.com
Școala Doctorală Științe Juridice și Relații Internaționale
Universitatea de Studii Europene din Moldova

CZU: 342.924:349.44 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.32

Abstract: *The purpose of this application is to analyze the contraventional liability in case of illegalities committed in the construction sector. Thus, this paper includes the analysis of the legal framework of contraventional liability in the field of construction in the Republic of Moldova, emphasizing the main rules regulated by the Contravention Code and their applicability from the practical perspective. The research addresses the categories of violations, including the execution of works without a building permit, deviations from approved projects and other violations admitted by the subjects involved. The article aims to highlight the prevention and combating of construction infringements, in particular the opportunities for improving control mechanisms and cooperation between the authorities and the private sector.*

Keywords: *infringement liability, construction, infringements, sanctions, safety.*

Rezumat: *Scopul prezentului studiu este de a analiza răspunderea contravențională în cazul ilegalităților săvârșite în sectorul construcțiilor. Astfel, lucrarea de față cuprinde analiza cadrului legal al Republicii Moldova privind răspunderea contravențională în domeniul construcțiilor, subliniind principalele reglementări sin Codul Contravențional și aplicabilitatea acestora din perspectivă practică. Cercetarea vizează categoriile de încălcări, inclusiv executarea lucrărilor fără autorizație de construire, abateri de la proiectele aprobate și alte încălcări admise de subiecții implicați. Articolul își propune să evidențieze prevenirea și combaterea încălcărilor în domeniul construcțiilor, în special oportunitățile de îmbunătățire a mecanismelor de control și de cooperare între autorități și sectorul privat.*

Cuvinte-cheie*: răspundere pentru încălcare, construcție, încălcări, sancțiuni, siguranță.*

Introducere

Domeniul construcțiilor reprezintă unul dintre cele mai importante sectoare economice naționale, având un impact semnificativ asupra dezvoltării infrastructurale și urbane. Totuși, complexitatea activităților de construcție implică riscuri sporite de încălcare a legislației, ceea ce atrage necesitatea reglementării unui cadru legal complex. În Republica Moldova, răspunderea contravențională în domeniul construcțiilor este reglementată în principal de Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008, care stabilește normele, sancțiunile și mecanismele aplicabile în cazul abaterilor și ilegalităților comise în sectorul construcțiilor și documentației legale specifice acestui sector. Aceste reglementări vizează atât respectarea normelor urbanistice și de siguranță, cât și procedurile administrative legate de emiterea autorizațiilor de construcție și conformarea la proiectele aprobate. Printre cele mai frecvente încălcări fiind executarea construcțiilor ilegale fără autorizație de construcție, aspecte care atrag la răspundere contravențională a subiecților implicați, iar pe lângă sancțiunile aplicate, legislația mai prevede măsuri de remediere, cum ar fi suspendarea lucrărilor sau demolarea construcțiilor ilegale construite fără acte permisive emise de autoritățile competente în acest sens. Astfel, importanța cercetării contravențiilor în domeniul construcțiilor, rezidă nu numai din provocările tot mai complexe apărute, dar și în digitalizarea acestor mecanisme, unde tehnologiile moderne influențează atât procedurile administrative, cât și conformarea legală în sectorul construcțiilor. În același timp fiind un instrument util pentru prevenirea și monitorizarea încălcărilor care pot surveni în sectorul construcțiilor.

Mai mult, potrivit Biroului Național de Statistică al RM, [1] contravenții cu aplicarea pedepsei pe categoria Contravențiilor în domeniul industriei, construcțiilor, energeticii, gospodăriei comunale, locuințe și amenajarea teritoriului, constituie**: pentru anul 2020** - total decizii de aplicare a pedepsei – 2 826; avertismente – 9; amendă – 2815; **pentru anul 2021** - total decizii de aplicare a pedepsei – 3 111; avertismente – 9; amendă – 3 102; **pentru anul 2022 -** total decizii de aplicare a pedepsei – 3 081; avertismente –11; amendă – 3 069; și **pentru anul 2023 -** total decizii de aplicare a pedepsei – 1432 avertismente – 10; amendă – 1 422.

Material și metodă

Dat fiind faptul că în contextual dezvoltării sectorului construcțiilor și factorilor implicați în documentarea, realizarea și mecanismele acestei ramuri sociale sunt în plină creștere, faptele și ilegalitățile antisociale sunt întâlnite zilnic garantând un pericol imenit social în urma comiterii acestora. În acest sens, răspunderea juridică poartă forma răspunderii sociale, iar odată cu adoptarea Codului contravențional al RM în anul 2008, a fost implementată și acceptată răspunderea contravențională.

Iar, în opinia doctrinarului Guțuleac., V [2. p.69] ” răspunderea contravențională este reacția statului la comiterea cu vinovăție a unor fapte contravenționale prin aplicarea de către organul împuternicit față de făptuitor a constrângerii statale prevăzute de legea contravențională în modul și în termenul stabilit de lege, în limitele sancțiunii contravenționale comise, precum și obligația contravenientului de a suporta sancțiunea”.

Autorul Spînu., I, [3. p.66] consideră că, conținutul juridic al contravenției, indiferent de diversitatea opiniilor, definiția ilicitului contravențional trebuie să conțină următoarele trăsături (elemente): fapta (acțiunea sau inacțiunea) ilicită, prevăzută de norma materială a dreptului contravențional; pericolul social al faptei; prevederea în legislație a sancțiunii pentru fapta data (penalitatea); și culpabilitatea.

În acest sens, urmează să supunem analizei contravențiile în domeniul construcțiilor și răspunderea contravențională în cazul acestora, iar potrivit **Capitolului X** întitulat *Contravenții în domeniul industriei, construcțiilor,energeticii, gospodăriei comunale, locuințelor și amenajării teritoriului*. Astfel, contravențiile în domeniul construcțiilor îl formează:

Încălcarea legislației și a documentelor normative în amenajarea teritoriului, urbanismului și construcțiilor (art.177 Cod contravențional al RM), [4] **care prevede: Încălcarea legislației în domeniul urbanismului și construcțiilor manifestată prin:** a) eschivarea de la asigurarea accesului organelor de control la planurile urbanistice gene-

rale și de la furnizarea de date și informații, necesare activității de amenajare a teritoriului și de urbanism, ce se conțin în băncile de date și în sistemele informaționale, precum și prin furnizarea de date și informații neautentice; b) eschivarea de la asigurarea accesului public la documentația de urbanism și de amenajare a teritoriului unităților administrativ-teritoriale; c) lipsa nemotivată de la verificarea, convocată de executant, a lucrărilor ajunse în faze determinante ale execuției; d) neîndeplinirea obligației proiectantului de a stabili soluții pentru remedierea defectelor sesizate în proiect, referitoare la exigențele esențialei; nesesizarea în termen de 24 de ore a Inspectoratului Național pentru Supraveghere Tehnică în cazul producerii unor accidente tehnice la construcțiile în execuție și la cele în exploatare etc., Sancțiunea aplicată în cazul alin.(1) art.177 Cod contravențional al RM, este: amendă de la 60 la 120 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 180 la 240 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 250 la 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice.

Iar, alin.(2) art.177 Cod contravențional al RM prevede [4] **: Încălcarea legislației și a documentelor normative în construcții manifestată prin:** a) stabilirea, în cadrul expertizei tehnice, a unor proiecte sau lucrări de construcție, a unor soluții care pot determina nerealizarea nivelului de calitate al construcțiilor corespunzător exigențelor esențiale; b) neamenajarea, la terminarea lucrărilor de construcții, a terenurilor ocupate temporar pentru aducerea lor la starea inițială; neasigurarea verificării execuției lucrărilor de construcții prin diriginți de șantier atestați conform prevederilor legale; c) lipsa proiectului de organizare a șantierului, neîngrădirea șantierului de construcție, neconservarea șantierului de construcție conform proiectului și neconservarea construcțiilor avariate cu pericol de exploatare etc. Sancțiunea aplicată este: amendă de la 140 la 240 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 200 la 300 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 350 la 500 de unități convenționale aplicată persoanei juridice

În cazul alin.(3) art.177 Cod contravențional al RM [4]**, (3) Încălcarea legislației la reconstrucția încăperilor manifestată prin:** a) intervenții neautorizate care afectează structura de rezistență a construcțiilor; b) extinderea neautorizată a încăperilor din contul balcoanelor și al logiilor în blocurile locative, precum și extinderea balcoanelor și logiilor existente; c) extinderea și reamplasarea neautorizată a bucătăriilor și a blocurilor sanitare din contul încăperilor locuibile în blocurile locative;

d) reamplasarea neautorizată a rețelelor de apă și canalizare; e) intervenții neautorizate la canalele de ventilare; f) spargerea golurilor noi și lărgirea golurilor existente în pereții structurali ai blocurilor locative; g) comasarea apartamentelor pe verticală cu spargerea sau demontarea planșeelor; etc. Sancțiunea aplicată este: amendă de la 120 la 180 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 200 la 250 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 300 la 350 de unități convenționale aplicată persoanei juridice. Inclusiv, norma fiind una complexă și detaliată include în: alin(4) art.177 - Încălcarea legislației în domeniul construcțiilor; alin.(4^1) art.177 - Nerespectarea de către proprietarii clădirilor a cerințelor minime de performanță energetică a clădirilor la proiectarea unei clădiri viitoare, a unei unități noi a clădirii existente sau a lucrărilor de renovare majore și alin.(5) art.177 - Emiterea certificatului de urbanism sau a autorizației de construire/desființare.

Construcții neautorizate și intervenții neautorizate la construcțiile existente (art.179 Cod contravențional al RM), [4] **care prevede:** Executarea construcțiilor de orice categorie, a lucrărilor de modificare, reamenajare, consolidare și reparație capitală a clădirilor și edificiilor, indiferent de tipul de proprietate și de destinație, fără autorizație de construcție, eliberată în modul stabilit, iar sancțiunea aplicată este amendă de la 250 la 400 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 900 la 1200 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 1000 la 1500 de unități convenționale aplicată persoanei juridice cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 6 luni la un an.

Potrivit normelor nominalizate, obiectul generic al acestora constituie relațiile sociale în domeniul construcțiilor, [5 p.177] care nemijlocit se referă la încălcarea legislației și a documentelor normative în construcții și realizarea de construcții neautorizate și intervenții neautorizate la construcțiile existente. Iar, latura obiectivă poate fi manifestată prin acțiune sau inacțiune cum ar fi în cazul art.177 – nesesizarea în termen de 24 ore a Inspectoratului Național pentru Supraveghere Tehnică în cazul producerii unor accidente tehnice la construcțiile în execuție și la cele în exploatare. In acest sens, constatarea faptei contravenționale, implică în primul rând stabilirea cu exactitate a laturii obiective ca element constitutiv al contravenției , iar potrivit contravențiilor din domeniul construcțiilor și anume art.177 Cod contravențional al RM prevede la alin.(1) – 15 variante al laturii obiective; alin.(1) – 8 variante al laturii

obiective; alin.(3) – 9 variante al laturii obiective; alin.(4) – 8 variante al laturii obiective; alin.(4^1) - 1 variantă al laturii obiective și alin.(5) – 4 variante al laturii obiective. Iar, în cazul art.179 Cod contravențional al RM, prevede o sigură variantă al laturii obiective.

Potrivit celor incriminate în art.177 Cod contravențional, al RM, **subiectul răspunderii contravenționale** la această categorie de contravenție poate fi: persoana fizică, persoana cu funcție de răspundere și persoana juridică. Inclusiv, în cazul art.179 Cod contravențional al RM, subiect al răspunderii contravenționale este: persoana fizică, persoana cu funcție de răspundere și persoana juridică**.** Astfel, potrivit **art. 16** Cod contravențional al RM [4] (1) Este pasibilă de răspundere contravențională persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii contravenției, are împlinită vârsta de 18 ani, iar potrivit alin. (6) persoana cu funcție de răspundere (persoană căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, într-o autoritate publică centrală sau locală, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin lege, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziţie, organizatorice ori economice) este pasibilă de răspundere contravențională pentru săvârșirea unei fapte prevăzute de prezentul cod în cazul: a) folosirii intenționate a atribuțiilor sale contrar obligațiilor de serviciu; b) depășirii vădite a drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege; c) neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu. Latura subiectivă în cazul contravențiilor prevăzute la art.177 și art.179 se exprimă atât prin intenție cât și prin imprudență, în dependență de varianta laturii obiective a contravențiilor.

În acest context, este important să specificăm că autorii Ciochină., S și Spînu., O [6 p.652] consideră că: conform, analizei situației de activitate și a celei legislative a sectorului construcțiilor, se identificat cele mai frecvente încălcări generice, precum: încălcarea cerințelor de proiectare; încălcarea cerințelor legale în execuția lucrărilor de construcții; încălcarea cerințelor de urbanism pentru proiectare și încălcarea aspectelor juridice în sectorul construcțiilor. Mai mult autorii indică că, cel mai frecvent se identifică probleme și ilegalități cu privire la: documentația de proiecte, autorizația de construcție, verificarea proiectului, certificatul de urbanism, executarea lucrărilor de construcție, darea în exploatare a lucrărilor de construcție (recepția finală a construcției), construcțiile neautorizate și/sau ilegale atât pe terenuri de proprietatea publică a statului cât și pe terenuri private.

Rezultate și discuții

În urma analizei normelor relevante în domeniul construcțiilor prevăzute de Codul contravențional al RM și anume art.177 și art.179, ajungem la următoarele rezultate. Conform datelor statistice reflectate în perioada 2020-2023, numărul deciziilor aplicate a pedepselor a variat, sub aspect comparativ în anul 2021 (3.111 cazuri) și scăderea semnificativă în anul 2023 (1.432 cazuri), iar în concluzie predomină aplicarea amenzilor în varietate de varianta laturii obiective, iar avertismentul fiind rar aplicat de către organele competente. În acest sens, deși observăm o scădere semnificativă a contravențiilor în anul 2023, fapt care ar demonstra o îmbunătățire a conformării și combaterii contravenționalității în sectorul construcțiilor, este important să ajungem la concluzia și să analizăm în continuare dacă acestea reflectă reducerea numărului real de încălcări sau sunt doar schimbări în procesul de constatare.

Mai mult, în rezultat putem specifica că în urma clasificării încălcărilor în domeniul construcțiilor, în cazul art.177 cele mai multiple încălcări sunt legarea nemijlocit de neconformarea la reglementări urbanistice; executarea defectuoasă a lucrărilor de construcție; și nerespectarea cerințelor de siguranță și performanță energetică. Iar, conform analizei normei menționate, sancțiunile variază în funcție de subiect, persoana fizică, persoana cu funcție de răspundere și persoana juridică, fiind aplicate sancțiuni de la 60 la 500 unități convenționale. În cazul art.179 Cod contravențional al RM, acesta se referă și prevede strict executarea lucrărilor fără autorizație, fiind aplicate sancțiuni mai severe în acest sens, care constituie de la 250 la 1.500 unități convenționale și privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitatea pe un termene de la 6 luni la un an.

Sub acest aspect, atragem atenție asupra faptul că în cazul art.177 Cod contravențional al RM, acesta este o normă complex cu multiple variante al laturii obiective, fapt care asigură gestionarea complexă a potențialelor încălcări, însă poate produce și crea dificultăți în cazul încadrării faptelor contravenționale și interpretarea acestora.

Nu în ultimul rând rolul autorităților, și anume a Inspectoratului Național pentru Supraveghere Tehnică, este esențial în constatarea contravențiilor în domeniul construcțiilor, mai mult este important ca autoritatea să asigure suficientă capacitate administrativă și tehnologică în vederea gestionări cazurilor de încălcare a legislației, cât și joacă un rol important în combaterea și prevenirea contravențiilor în sectorul construcțiilor.

Concluzii

Totalizând cele invocate în prezenta cercetare ajungem la concluzia că răspunderea contravențională are un rol fundamental în menținerea ordinii și siguranței în construcțiilor, iar în acest sens legislația contravențională contribuie la menținerea conformității subiecților implicați în acest domeniu, inclusiv având ca scop prevenirea riscurile și protejând în acest sens interesul public.

Potrivit practicii și contravențiilor în domeniul construcțiilor, considerăm că autoritățile competente trebuie să pună accent pe măsurile preventive, precum: evaluarea riguroasă a proiectelor, supravegherea continuă a lucrărilor și asigurarea conformări standardelor până la etapa executării construcțiilor. Totodată, având în vedere evoluția constantă a sectorului construcțiilor și tehnologiilor modernizate , actualizarea normelor contravenționale în acest sens este primordială, în vedere eficacității aplicării normelor prin prisma combaterii și prevenirii contravenționalității în procesul de execuție a construcțiilor.

Totodată, dezvoltarea unei platforme naționale digitale pentru gestionarea autorizațiilor, monitorizarea lucrărilor și raportarea încălcărilor ar îmbunătăți transparența, eficiența și accesul la informații în timp real. La fel acest aspect ar contribui la faptul ca autoritățile competente să intensifice controalele preventive, mai ales în zonele cu o dezvoltare urbanistică accelerată, pentru a identifica din timp eventualele nereguli și riscuri de siguranță.

Mai mult, autoritățile locale, naționale și organizațiile din sectorul construcțiilor ar trebui să colaboreze mai strâns pentru a coordona implementarea reglementărilor și pentru a asigura o aplicare uniformă a acestora. În final aceste recomandări ar putea contribui la îmbunătățirea cadrului legal, la prevenirea contravențiilor și combaterea contravenționalității în vederea promovării unui sector al construcțiilor mai responsabil și mai eficient în Republica Moldova.

Referințe:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, categorii de contravenții cu aplicarea pedepsii pentru anii 2020-2023. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__12%20JUS__JUS060/jus060100.px/table/tableViewLayout2/?rxid=5360837a-13b5-4912-a2e0-12892e96d2ab [Accesat la 01.12.2024].

2. GUȚULEAC, V., COMARNIȚCAEA, E. Drept contravențional. Note de curs, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Chișinău, 2014, ISBN 978-9975-4428-7-9.
3. SPÎNU, I. Contravenția și contravenționalitatea. Studiu monografic. Univ. de Studii Europene din Moldova, Inst.de Științe Penale și Criminologie aplicată, Chișinău, 2017, Tipografia Centrală, ISBN 978-9975-53-780-3.
4. Codul Contravențional al Republicii Moldova nr.218 din 24.10.2008. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 17.03.2017, nr.78-84.
5. GUȚULEAC, V. Tratat de drept contravențional, Tipografia Centrală, Chișinău, 2009, ISBN 978-9975-78-739-0.
6. CIOCHINĂ, S., SPÎNU, O. Analiza legislativă în sectorul construcțiilor. Prevenirea și combaterea construcțiilor neautorizate și alte problematici legislative la nivel național și internațional. In: Omul, criminologia, știința, Ed. Ediția a 2-a, 24 martie 2023, Chișinău: Institutul de științe penale și criminologie aplicată, 2023, Ediția a 2-a, Vol. 1, pp. 651-656.

ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA COMISIEI DE LUCRU PENTRU DELIMITAREA BUNURILOR IMOBILE PROPRIETATE PUBLICĂ - ELEMENT CONSTITUTIV DE ASIGURARE A SECURITĂȚII STATULUI[19]

ORGANIZATION AND OPERATION OF THE WORKING COMMISSION FOR THE DELIMITATION OF PUBLICLY OWNED REAL ESTATE - A CONSTITUENT ELEMEN T OF ENSURING STATE SECURITY

Natalia CHIPER
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0002-0188-3637
Email: natalychiper@gmail.com

Tatiana ȘARGAROVSCHI
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.214:33.012.33:355.02
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.33

Abstract: *Proper management of public property in the Republic of Moldova is essential for the economic and social development of the country. The process of delimitation of public property, regulated by various normative acts, is essential for preventing corruption, attracting investment, as well as serving as a guarantor of state security.*

In this paper, the basic purpose is to fill that legislative gap that emerges from the provisions in Law no. 29/2018 on the delimitation of public property, art. 21 para. (2) letter b) "The manner of functioning of the working commission on the delimitation of public property land shall be established by the Government", i.e. the adaptation of that regulation on the manner of functioning of the working commissions on public property is not only a legislative necessity, but also an essential step towards the streamlining of the administration of public property and the strengthening of the rule of law in the Republic of Moldova.

[19] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, cifru 01.05.01, ICJPS, USM.

In 2019, the Government launched the Land Registration and Evaluation Project (PIEF) to identify and register all immovable property in the country. However, the delimitation process is facing difficulties due to the lack of a clear mechanism of collaboration between public authorities and a detailed regulation for the functioning of delimitation commissions, respectively we come and hope that this draft Regulation will be a plus for solving the problems in the given field.

Keywords: *delimitation, public property; public property boundary working committee; Public Property Agency, regulation, security.*

Rezumat*: Gestionarea adecvată a proprietății publice în Republica Moldova este esențială pentru dezvoltarea economică și socială a țării. Procesul de delimitare a proprietății publice, reglementat de diverse acte normative, este fundamental pentru prevenirea corupției, atragerea investițiilor, precum și pentru a servi drept garant al securității statului.*

În această lucrare, scopul principal este de a acoperi acea lacună legislativă care reiese din prevederile Legii nr. 29/2018 privind delimitarea proprietății publice, art. 21 alin. (2) lit. b) „Modul de funcționare a comisiei de lucru pentru delimitarea terenurilor proprietate publică se stabilește de Guvern", adică adaptarea acelei reglementări privind modul de funcționare a comisiilor de lucru pentru proprietatea publică nu este doar o necesitate legislativă, ci și un pas esențial către eficientizarea administrării proprietății publice și consolidarea statului de drept în Republica Moldova.

În 2019, Guvernul a lansat Proiectul de Înregistrare și Evaluare Funciară (PIEF) pentru a identifica și înregistra toate bunurile imobile din țară. Cu toate acestea, procesul de delimitare se confruntă cu dificultăți din cauza lipsei unui mecanism clar de colaborare între autoritățile publice și a unei reglementări detaliate pentru funcționarea comisiilor de delimitare, respectiv venim și sperăm că acest proiect de Regulament va fi un plus pentru soluționarea problemelor din domeniul dat.

Cuvinte-cheie: *delimitare, proprietate publică; comisie de lucru pentru delimitarea proprietății publice; Agenția Proprietății Publice, regulament, securitate.*

Introducere

Constituția Republicii Moldova, în art. 9 prevede unul din principiile fundamentale privind proprietatea, unde expres prevede că proprietatea este publică şi privată și ea se constituie din bunuri materiale şi intelectuale, în cele din urmă condiționează că proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăților şi demnității omului [1]. Iar articolul 127 din acelaşi cadru legislativ stipulează expres că proprietatea publică aparţine statului sau unităţilor administrativ-teritoriale.

Proprietatea publică, în sens obiectiv, este o instituţie juridică, iar în sens subiectiv, un drept real, cu toate caracterele specifice acestei categorii de drepturi. Unele surse definesc proprietatea publică ca fiind un drept real care aparţine statului şi unităţilor administrativ-teritoriale care exercită posesia, folosinţa şi dispoziţia, în regim de drept public, prin putere proprie şi în interes public, în limitele prevăzute de lege [2].

Art. 2 al Legii nr. 121 din 04.05.2007 privind administrarea și deetatizarea proprietății publice [3] ne propune definiția proprietății publice ca totalitate a bunurilor domeniului public şi a bunurilor domeniului privat ale statului, ale unităţilor administrativ-teritoriale, inclusiv ale unităţii teritoriale autonome Găgăuzia, iar art. 3 a legii sus indicate, ne propune principiile eficienţei, legalităţii şi transparenţei ca piloni de bază în administrarea proprietăţii publice, care include în particular: b) delimitarea bunurilor proprietate publică a statului şi a bunurilor proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale [3].

Delimitarea, în esență, reprezintă o totalitate de acțiuni îndreptate spre identificarea și formarea (constituirea) proprietății colectivităților locale și a proprietății statului. Importanța juridică a delimitării constă în faptul că după efectuarea tuturor acțiunilor prevăzute de lege, ea poate fi interpretată ca o modalitate de recunoaștere (și chiar de dobândire) a dreptului de proprietate asupra anumitor bunuri, al căror regim juridic este incert – nu se cunoaște dacă sunt proprietate a statului sau a unităților administrativ-teritoriale [4].

Cu alte cuvinte, delimitarea proprietății pe titulari, ține de organizarea administrativ-teritorială a statului, care nu reprezintă altceva decât delimitarea teritoriului statului în unități administrativ-teritoriale care au sarcina de a administra un grup de cetățeni (populația), trăind pe o anumită parte din teritoriul național sau ceea ce doctrina franceză numește decupaj administrativ al teritoriului[4].

Statul, ca autoritate publică, este învestit cu personalitate juridică; statul şi unităţile administrativ-teritoriale participă mereu la raporturile juridice ca persoane de drept public, dar îşi exercită dreptul de proprietate în regim de drept public sau de drept privat, după cum este vorba de bunuri ce aparţin proprietăţii publice sau proprietăţii private. Analizând evoluţia reglementarilor şi practicilor juridice existente în domeniul raporturilor patrimoniale ale unităţilor administrativ-teritoriale, se poate constata că la nivel formal şi conceptual până în prezent Republica Moldova a parcurs un drum lung şi dificil de trecere de la un sistem de concepte vechi şi depăşite, bazat pe un sistem de relaţii administrativ de

comandă şi negări absolute a principiilor autonomiei locale, la un concept şi câteva reglementări normative destul de îndrăzneţe şi absolut noi privind dreptul de proprietate şi raporturile patrimoniale ale statului şi ale unităţilor administrativ-teritoriale [4].

În conformitate cu prevederile Legii privind administrarea şi deetatizarea proprietății publice nr.121 din 04.05.2007 (art.3) [3], administrarea/gestionarea proprietății publice se efectuează conform principiilor eficienței, legalității şi transparenței. Astfel., gestionarea eficientă a proprietății publice reprezintă un pilon esențial în administrarea proprietății publice în Republica Moldova, având un impact direct asupra dezvoltării economice și sociale ale țării, drept urmare, duce la o îmbunătățire a infrastructurii, creșterea nivelului de viață în Republica Moldova. Aceasta implică administrarea terenurilor și a clădirilor, infrastructurii, resurselor naturale și a altor active deținute de stat sau de autorități publice locale.

În Republica Moldova, autoritatea publică Agenția Proprietății Publice (în continuare- APP)[5] joacă un rol crucial în administrarea și valorificarea bunurilor publice. Potrivit alin. 2) art. 7 din Hotărârea Guvernului nr. 902 din 06.11.2017 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Proprietății Publice [6]: 2) Agenția realizează delimitarea, consolidarea și evidența proprietății publice a statului, iar potrivit alin. (4) art. 74 din Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală [7]: (4) Autorităţile publice locale executive asigură, în condiţiile legii, delimitarea şi evidenţa separată a bunurilor proprietate publică. Astfel, APP și autoritățile publice locale de nivelul întîi și al doilea au misiunea de a administra bunurile publice, de a optimiza utilizarea acestora și de a atrage investiții pentru dezvoltarea durabilă a economiei naționale.

Delimitarea în funcție de apartenență presupune o procedură, stabilită prin Legea nr. 29 din 05.04.2018 privind delimitarea proprietății publice [8], care stabilește proprietarul bunului proprietate publică, care poate fi statul sau unitatea administrativ-teritorială de nivelul întîi sau doi. Acest proces este imperios în administrarea eficientă a proprietății publice, excluzând riscurile de vânzări ilicite de către autoritățile publice locale a proprietății statului.

Guvernul Republicii Moldova a lansat în anul 2019 implementarea Proiectului de Înregistrare și Evaluare Funciara (PIEF), în baza acordului de finanțare 6306-MD semnat între Republica Moldova Asociația Internațională pentru Dezvoltare în data de 17.09.2018, ratificat prin Legea 240/2018 (intrat în vigoare la 14.01.2019) [9].

Obiectivul de bază al PIEF [10] constă în identificarea și înregistrarea tuturor bunurilor imobile proprietate privată și publică (ca urmare a delimitării proprietății publice în funcție de apartenență) pe întreg teritoriu al Republicii Moldova, ceea ce constituie înregistrarea primară masivă a 320 mii de parcele de teren proprietate privată din cca 490 localități din zona rurală (cca 292 primării) în care nu au fost executate lucrări anterior, delimitarea şi înregistrarea a 100 mii bunuri imobile proprietate publică, amplasate pe întreg teritoriul țării.

Potrivit rapoartelor de progres al PIEF [11] pentru delimitarea bunurilor imobile proprietate publică au fost contractate lucrări cadastrale pentru 544 de unități administrativ-teritoriale, dintre care doar 65 lucrările au fost finalizate.

Delimitarea bunurilor imobile proprietate publică în funcție de apartenenţă include:

Întocmirea listelor de inventariere a bunurilor imobile pe care autoritățile publice locale nivelul I și II, centrale, le deţin în administrare, în folosinţă sau în gestiune şi prezentarea acestora către Agenția Proprietății Publice;

Executarea lucrărilor de identificare a bunurilor imobile, în baza listelor de inventariere;

Elaborarea documentației cadastrale (planurile de contur al terenurilor proprietate publică a statului şi al terenurilor proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale, planurile geometrice, actele de constatare, crearea obiectelor informaționale grafice, precum și coordonarea acestora cu autoritățile administrației publice centrale de specialitate);

Perfectarea listelor de bunuri imobile proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul întîi, doi și stat;

Formarea comisiei de lucru privind delimitarea bunurilor imobile;

Coordonarea și aprobarea documentației cadastrale și a listelor de bunuri imobile proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul întîi, doi și stat;

Înregistrarea bunurilor imobile în Registrul bunurilor imobile.

Potrivit datelor din Registrul patrimoniului public [12], ținut de Agenția Proprietății Publice, la situația din 01 ianuarie 2023 valoarea de bilanț a patrimoniului public al Republicii Moldova constituia 139,44 mld. lei, fiind în creștere cu 16,85 mld. lei, sau cu circa 14% față de perioada anterioară. Această creștere este generată inclusiv de remedierea deficiențelor constatate de Curtea de Conturi în cadrul auditului public extern, inclusiv: - valoarea patrimoniului public gestionat de autoritățile publice centrale este de 64,42 mld. lei, fiind în creștere cu 11,37 mld. lei (21,43%);

- valoarea patrimoniului public gestionat de unitățile administrativ-teritoriale este de 75,02 mld. lei, fiind în creștere cu 5,48 mld. lei (7,88%) [13].

Delimitarea terenurilor proprietate publică în terenuri proprietate publică a statului şi terenuri proprietate publică a unităților administrativ-teritoriale, inclusiv în terenuri din domeniul public sau din cel privat, are drept scop protecția şi folosirea eficientă a terenurilor proprietate publică a statului și a unităților administrativ-teritoriale. Acest scop se realizează prin crearea şi ținerea cadastrului bunurilor imobile, prin care se asigură recunoașterea publică a dreptului de proprietate şi a altor drepturi patrimoniale asupra bunurilor imobile, ocrotirea de către stat a acestor drepturi, susținerea sistemului de impozitare şi a pieței imobiliare.

Ținem să menționăm, că într-un stat de drept, claritatea în definirea și gestionarea proprietății publice are un impact direct asupra bunei guvernări, a transparenței și a siguranței juridice. Totodată, această delimitare asigură premisele pentru un control eficient asupra resurselor strategice ale statului – fie că vorbim despre infrastructură critică, resurse naturale sau zone cu regim special. Astfel, putem observa cum delimitarea proprietății publice se intersectează cu interesele fundamentale ale statului, contribuind la stabilitatea sa instituțională.

Din această perspectivă, delimitarea și protejarea proprietății publice devine un element constitutiv al mecanismului securității statului, în special în ceea ce privește componenta de securitate economică și protejarea infrastructurii critice. Atunci când bunurile publice strategice sunt clar identificate, gestionate eficient și apărate împotriva amenințărilor externe sau interne, statul își poate îndeplini mai eficient funcțiile suverane și poate asigura reziliența sistemului național. Așadar, actul de delimitare a proprietății publice nu are doar o relevanță juridică, ci și una strategică, fiind parte integrantă a arhitecturii de securitate națională.

Despre importanţa securităţii naţionale ne vorbesc şi anumite prevederi ale Constituţiei Republicii Moldova [1]: „(1) Statul asigură secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poştale, al convorbirilor telefonice şi al celorlalte mijloace legale de comunicare. (2) De la prevederile alineatului (1) se poate deroga prin lege în cazurile când această derogare este necesară în interesele securităţii naţionale (sublinierea ne aparţine – n.a.), bunăstării economice a ţării, ordinii publice şi în scopul prevenirii infracţiunilor” (art.30); „(1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului şi cetăţeanului. (2) Exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de

lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internaţional şi sunt necesare în interesele securităţii naţionale (sublinierea ne aparţine – n.a.), integrităţii teritoriale, bunăstării economice a ţării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracţiunilor, protejării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane, împiedicării divulgării informaţiilor confidenţiale sau garantării autorităţii şi imparţialităţii justiţiei. (3) Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24" (art.54) [1].

În cadrul acestei secțiuni, venim în susținerea poziției autorului Richicinschi Iurei [14], drept urmare, pentru ca mediul de securitate să fie unul real şi efectiv, acesta, în mod ideal, ar trebui să fie lipsit de riscuri şi ameninţări sau asigurat de existenţa capacităţilor statului de înlăturare a acestora sau, cel puţin, ţinerea lor sub control.

Analizînd lucrările autorilor autohtoni în ceea ce ține de mecanismul asigurării securității naționale, de securitatea statului la general [2, 4, 14, 20, 21, 22, 23], venim susținerea ideii, că însăși noțiunea de securitate naţională este o categorie multidimensională, care se asociază nu doar cu aspecte politice sau militare. Amplificarea în ultimii ani a riscurilor şi ameninţărilor nonmilitare la adresa securităţii naţionale nu face decât să reconfirme importanţa securităţii ca principala preocupare a unui stat. Problema de asigurare a securității la etapa actuală ocupă un loc central în cercetările, atât naționale, cât și ale experților străini în domeniul științelor politice. Un aspect important au căpătat problemele de asigurare a securitații în UE. În prezent, domeniul de aplicare atât al securităţii internaţionale, cât şi ale naţionale reprezintă unul dintre domeniile-cheie ale fiecărui stat. Acest lucru necesită o abordare conştientă a problemelor de securitate naţională şi internaţională nu numai de către profesionişti, dar și de societatea civilă [14, p. 128]

Conform prevederilor Hotărârii Parlamentului pentru aprobarea Strategiei securităţii naţionale a Republicii Moldova, nr.391 din 15.17.2023 [15], p. 2 „adaptare la mediul de securitate, aflat în plină transformare, pentru a combate în mod eficient întreaga gamă de provocări, dar și pentru a exploata oportunitățile pe plan regional și global în vederea asigurării durabile a obiectivelor naționale de securitate..... iar p. 8 a aceluiași act normativ stabilește "Obiectivele naționale de securitate ale Republicii Moldova" și anume:

1) apărarea independenței, suveranității, unității și a integrității teritoriale a țării;

2) protejarea democrației constituționale;

3) garantarea drepturilor fundamentale ale omului, siguranța cetățenilor și a proprietății lor;

4) dezvoltarea socioeconomică a țării;

5) menținerea păcii;

6) combaterea corupției;

7) aderarea la UE;

8) reintegrarea pașnică a regiunii transnistrene;

9) contribuția la restabilirea păcii și a stabilității în bazinul Mării Negre;

10) protejarea mediului ambiant.

În lumina acestor priorități strategice, delimitarea clară, legală și funcțională a proprietății publice trebuie înțeleasă nu doar ca un element administrativ sau juridic, ci ca un element constitutiv al mecanismului de securitate națională, care contribuie la:

Consolidarea integrității teritoriale, prin definirea precisă a limitelor patrimoniului public;

Protejarea proprietății statului și prevenirea abuzurilor, ceea ce sprijină lupta împotriva corupției;

Crearea unui cadru favorabil dezvoltării economice, prin asigurarea unei administrări eficiente și transparente a bunurilor publice;

Stimularea investițiilor și sprijinirea parcursului european al țării, prin consolidarea statului de drept și a încrederii în instituțiile publice.

Astfel, delimitarea proprietății publice nu reprezintă doar o necesitate tehnico-juridică, ci se plasează la intersecția dintre guvernanța eficientă și apărarea intereselor strategice ale Republicii Moldova.

Materiale și metode

Pornind de la premisele teoretice și practice ce justifică actualitatea și relevanța temei, în cadrul prezentei lucrări sunt utilizate mai multe metode de cercetare științifică, cu scopul de a analiza în profunzime cadrul normativ aplicabil în materia delimitării proprietății publice și de a contura impactul acestuia asupra securității patrimoniale și, prin extensie, asupra securității naționale.

Metodele utilizate sunt următoarele:

Metoda analizei juridice – a fost aplicată pentru examinarea detaliată a mai multelor acte normative relevante în materie, în vederea identificării lacunelor legislative, a contradicțiilor și a necesității de intervenție normativă.

Metoda sistemică – utilizată pentru a analiza instituția delimitării proprietății publice în corelație cu alte instituții juridice, în special cele ce țin de dreptul administrativ, și securitatea națională, subliniind interdependența dintre ele.

Metoda logică (inductivă și deductivă) – utilizată pentru formularea concluziilor teoretice pornind de la analiza normelor juridice concrete (inducție) și pentru deducerea implicațiilor asupra politicilor publice în domeniul proprietății publice (deducție).

Analiza doctrinară – constă în examinarea literaturii de specialitate și a opiniilor exprimate în doctrina juridică privind regimul juridic al bunurilor publice și corelarea acestora cu realitățile naționale.

Prin utilizarea acestor metode, urmărim nu doar identificarea și descrierea unor probleme existente în sistemul actual de reglementare, ci și formularea de propuneri concrete de optimizare normativă, inclusiv elaborarea unui proiect de Regulament privind organizarea și funcționarea comisiei de lucru pentru delimitarea bunurilor imobile proprietate publică.

Rezultate și discuții

Problema cheie în procesul de delimitare constituie etapa de formare a comisiei de lucru privind delimitarea bunurilor imobile și coordonarea documentației cadastrale și a listelor de bunuri imobile proprietate publică a unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul întîi, doi și stat.

Pe lîngă lacuna legislativă menționată supra, acest fapt a fost constatat și de către Curtea de Conturi [16], ca urmare a realizării în anul 2020 a auditului public extern al APP, menționând că una din problemele ce atrage tergiversarea procesului de identificare a bunurilor imobile proprietate publică, delimitarea acestora după apartenența și domeniu reprezintă lipsa unui mecanism de conlucrare cu autoritățile publice centrale și locale ce gestionează sau administrează bunurile imobile proprietate publică.

Astfel, Curtea, în raportul său de audit, ca soluție de remediere, a indicat propunerea de elaborare a unui Regulament de activitate a membrilor comisiei de delimitare, care să conțină prevederi clare despre responsabilitățile acestora, clar definite sarcinile membrilor comisiei, modul de formare a Comisiei, termenii de examinare, modalitatea de comunicare, etc.

Totodată, potrivit rapoartelor anuale elaborate de Curtea de Conturi 2020-2023, Curtea constată ca implementarea PIEF este cu întîrziere. Astfel, în anul 2020 Curtea a realizat auditul public extern al APP, menționând că una din problemele ce atrage tergiversarea procesului de identificare a bunurilor imobile proprietate publică, delimitarea acestora după apartenența si domeniu reprezintă lipsa unui mecanism de conlucrare cu autoritățile publice centrale si locale ce gestionează sau administrează bunurile imobile proprietate publica.

Astfel, Curtea de Conturi, în raportul său de audit, propune expres ca soluție de remediere, a indicat propunerea de elaborare a unui Regulament de activitate a membrilor comisiei de delimitare, care sa conțină prevederi clare despre responsabilitățile acestora, clar definite sarcinile membrilor comisiei, modul de formare a Comisiei, termenii de examinare, modalitatea de comunicare, etc.

Tinînd cont de faptul ca membri comisiei de delimitare, potrivit prevederilor Legii 29/2018 cu privire la delimitarea proprietății publice sunt reprezentanții delegați de către autorităţile publice locale și centrale, care dețin bunuri imobile în gestiune și/sau administrare, pentru armonizarea acestora era necesar elaborarea unui act administrativ normativ, subordonat Legii 29/2018.

Astfel, în decembrie 2023, prin Legea nr. 348 din 24.11.2023, pentru modificarea Legii nr. 29/2018 privind delimitarea proprietății publice [17], art. 21 alin. (2) litera b) se completează cu enunțul "Modul de funcționare a comisiei de lucru privind delimitarea terenurilor proprietate publică se stabilește de Guvern."

Dacă e să facem o descriere succintă a situației actuale și a problemelor care impun intervenția, inclusiv a cadrului normativ aplicabil și a deficiențelor/lacunelor normative, propunem drept scop gestionarea eficienta a proprietății publice, ce în esență reprezintă un pilon esențial în administrarea proprietății publice în Republica Moldova, avînd un impact direct asupra dezvoltării economice și sociale ale țării, cît și o asigurare a securității statului prin asigurarea raporturilor juridice în domeniul propus spre cercetare.

Potrivit art. 14¹ lit. b) al Legii nr. 29/2018 privind delimitarea proprietății publice [8] , Organul abilitat cu funcții de elaborare a politicii de stat în domeniul cadastrului şi organizării teritoriului elaborează şi înaintează Guvernului spre aprobare proiecte de acte normative, documente de politici și reglementările aferente punerii în aplicare a legii cu privire la delimitarea proprietății publice. Menționăm, că până în prezent Agenția Geodezie, Cartografie și Cadastru n-a elaborat Regulamentul cu privire la modul de funcționare a Comisiei de delimitare, generând o lacună legislativă, care generează impedimente majore în procesul de delimitare a proprietății publice.

În contextul dat trebuie de ținut cont de faptul că însăși procesul de delimitare a proprietății publice reprezintă un ansamblu de activități, care are ca scop conlucrarea cu toate autoritățile publice centrale și locale, instituțiile statului în vederea identificării limitelor bunurilor imobile

proprietate publică, apartenenței acestora cât și domeniul. Comisia de delimitare a bunurilor imobile proprietate publică se confruntă cu provocări legate de stabilirea exacta a zonelor de competență. Această problemă poate apărea în contextul relațiilor între entități administrative, organizații sau instituții.

Astfel, reieșind din necesitățile reale și acele lacune legislative, în prezentul articol, venim cu ideea sau cu propunerea de structură și mecanism de lucru în acelui proiect de Regulament privind organizarea și funcționarea comisiei de lucru privind delimitarea bunurilor imobile proprietate publică (domeniul delimitării proprietății publice).

Drept urmare, considerăm ca proiectul sus indicat, necesită a fi materializat în mantia juridică sub formă de Hotărâre de Guvern și, respectiv, propunem o denumire mai relevantă situației, cît și mai bine structurată din punct de vedere juridic, astfel, venim cu propunerea proiectului Hotărâii de Guvern cu privire la aprobarea ”Regulamentului privind organizarea și funcționarea comisiei de lucru privind delimitarea bunurilor imobile proprietate publică (domeniul delimitării proprietății publice)”, care, la rîndul său, este elaborat în temeiul art. 21 alin. (1) lit b) din Legea nr. 29/2018 privind delimitarea proprietății publice (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 142- 148, art. 279), cu modificările ulterioare, Hotărârii Guvernului nr. 63/2019 [18] pentru aprobarea Regulamentului privind modul de delimitare a bunurilor imobile proprietate publică şi Hotărârea Guvernului nr. 80/2019 [10]privind aprobarea Programului de stat pentru delimitarea bunurilor imobile.

În temeiul art. 21 alin. (2) lit b) din Legea nr. 29/2018 privind delimitarea proprietății publice[8],„ ”Delimitarea terenurilor proprietate publică în funcție de apartenenţă şi pe domenii (2) Delimitarea terenurilor proprietate publică în funcție de apartenenţă include: b) formarea, de către organul abilitat cu funcții de implementare a politicii de stat în domeniul delimitării bunurilor imobile, **a comisiei de lucru privind delimitarea terenurilor proprietate publică**. Modul de funcționare a comisiei de lucru privind delimitarea terenurilor proprietate publică se stabilește de Guvern;”

Respectiv, în cazul adoptării Regulamentul privind organizarea și funcționarea comisiei de lucru privind delimitarea bunurilor imobile proprietate publică Agenţia Proprietăţii Publice va asigura instituirea comisiei de lucru privind delimitarea bunurilor imobile proprietate publică, iar autorităţile administraţiei publice centrale, instituțiile publice, întreprinderile de stat, societăţi pe acţiuni sau alte persoane juridice (cu

capital total sau parțial de stat) şi autorităţile publice locale de nivelul întîi și al doilea vor asigura desemnarea membrilor în comisia de lucru privind delimitarea bunurilor imobile proprietate publică, drept urmare autorităţile administraţiei publice centrale, instituţiile bugetare/publice la autogestiune, autorităţile bugetare independente/autonome şi autorităţile publice la autogestiune vor asigura furnizarea, cu titlu gratuit, a materialelor necesare pentru delimitarea bunurilor imobile proprietate publică.

Regulamentul are drept obiectiv principal facilitarea și cooperarea între diferitele autorități și instituții publice implicate în procesul de delimitare. Aceasta conduce la o coordonare mai eficientă, reducând riscul de conflicte și erori în determinarea hotarelor bunurilor imobile. Sinergia dintre instituții contribuie la optimizarea utilizării resurselor publice și la îmbunătățirea serviciilor oferite cetățenilor.

Implementarea regulamentului ar facilita o mai bună utilizare și valorificare a bunurilor imobile publice, maximizînd veniturile generate din exploatarea acestora. Astfel, se realizează o creștere a veniturilor bugetare și o utilizare mai responsabilă a resurselor publice.

Astfel, impactul financiar și argumentarea costurilor estimative al Regulamentului, la rîndul său, va implica anumite costuri inițiale și recurente, implementarea sa conduce la economii și beneficii financiare pe termen lung, însă partea bună este că prin clarificarea și sistematizarea procesului de delimitare, se reduc erorile și conflictele de hotare, evitîndu-se astfel cheltuielile suplimentare pentru soluționarea litigiilor. Astfel, utilizarea eficientă a resurselor publice contribui la optimizarea veniturilor din exploatarea proprietăților publice.

Un aspect important ce necesită pus în evidență și de ținut seama în implementarea acestui regulament este că formarea și instruirea personalului implicat în procesul de delimitare sunt esențiale pentru asigurarea unei aplicabilități corecte și eficiente a regulamentului. Costurile asociate acestui proces includ salariile instructorilor, materialele didactice și alte cheltuieli legate de organizarea sesiunilor de formare.

Aceasta implică administrarea terenurilor și a clădirilor, infrastructurii, resurselor naturale și a altor active deținute de stat sau de autorități publice locale. În Republica Moldova, cum am menționat mai sus, Agenția Proprietății Publice (APP) joacă un rol important în administrarea și valorificarea bunurilor publice. APP, subordonată Guvernului Republicii Moldova, are misiunea de a administra bunurile publice, de a optimiza utilizarea acestora și de a atrage investiții pentru dezvoltarea durabilă a economiei naționale.

Scopul final al Regulamentului este de a stabili modul de instituire, funcționare, atribuțiile și drepturile Comisiei de lucru privind delimitarea bunurilor imobile proprietate publică a statului, a unităților administrativ-teritoriale de nivelul întîi și al doilea (în continuare Comisia de delimitare), după apartenență (de stat sau locală) și pe domenii (public sau privat), iar Comisia de delimitare, la rîndul său, este un organ creat pentru a asigura procesul de delimitare a proprietății publice.

Comisia se instituie prin Ordinul Agenției Proprietății Publice în corespundere cu prevederile art. 13 din Hotărârea Guvernului nr. 63/2019[20] în baza - Ordinelor/Dispoziţiilor de desemnare a membrilor propuși spre a fi incluși în Comisiile de delimitare de către autorităților publice centrale, instituţiile publice, întreprinderile de stat, societăţi pe acţiuni sau alte persoane juridice (cu capital total sau parțial de stat) şi autorităţile publice locale de nivelul întîi și al doilea.

Respectiv, Comisia de delimitare va activa în corespundere cu prevederile legislaţiei în vigoare şi presupusul Regulament, iar membrii comisiei care încalcă cu voință legislația și prevederile Regulamentului, precum și alte acte normative pot fi atrași la răspundere disciplinară, civilă, contravențională sau penală, în funcție de gravitatea situației și în conformitate cu prevederile legislației.

Mai jos venim cu o analiză succintă vis-a-vis impactul regulamentului supra impactului supra sectorului privat, astfel, Regulamentul va aduce claritate și siguranță juridică pentru sectorul privat, asigurând că delimitarea bunurilor imobile proprietate publică este realizată corect și conform normelor legale. Aceasta reduce riscul de litigii și conflicte legate de hotarele proprietăților, oferind investitorilor și companiilor un mediu mai predictibil și stabil. Implementarea regulamentului facilitează accesul sectorului privat la informații clare și actualizate despre delimitarea proprietăților publice. Accesul transparent la datele cadastrale și la documentația relevantă permite companiilor să planifice și să desfășoare activități economice fără incertitudini majore.

Existența Regulamentului va stimula cooperarea între sectorul public și privat, prin stabilirea unor proceduri clare pentru delimitarea și utilizarea bunurilor imobile. Acest lucru poate duce la parteneriate public-private eficiente, în care companiile private pot contribui la dezvoltarea și valorificarea terenurilor publice în mod benefic pentru ambele părți.

În acest context, venim cu analiza impactului social; impactul asupra datelor cu caracter personal; impactul asupra echității și egalității de

[20] Hotărârea Guvernului nr. 63/2019

gen, în urma acestei analize succinte venim cu o claritate supra faptului că Regulamentul ar impune responsabilitatea clară și directă autorităților publice și comisiei de lucru pentru conformitatea cu reglementările privind protecția datelor. Aceasta include desemnarea unui responsabil cu protecția datelor, implementarea politicilor și procedurilor de protecție a datelor și efectuarea evaluărilor periodice de risc. Astfel, se impun măsuri stricte pentru protejarea datelor cu caracter personal colectate și procesate în cadrul activităților de delimitare a bunurilor imobile. Aceste măsuri includ criptarea datelor, controlul accesului și politica de confidențialitate, asigurând că informațiile personale sunt păstrate în siguranță și utilizate doar în scopuri autorizate.

Regulamentul va asigura o reprezentare echilibrată de gen în cadrul comisiei de lucru, favorizând includerea și participarea egală a femeilor și bărbaților în procesul decizional. Astfel, se obțin perspective diverse și soluții incluzive.

Un aspect important în contextul ideii propuse este impactul asupra mediului, care presupune o legătură cauzală directă, Regulamentul promovează protecția resurselor naturale prin delimitarea corectă a bunurilor imobile proprietate publică. Aceasta include protejarea zonelor verzi, pădurilor, terenurilor agricole și a altor resurse naturale, contribuind la conservarea biodiversității și la prevenirea degradării mediului.

Drept urmare, clarificarea proprietății publice poate atrage investiții, deoarece investitorii au nevoie de certitudine juridică privind terenurile și proprietățile în care investesc. Investițiile pot duce la dezvoltarea de noi afaceri și industrii, generând astfel noi locuri de muncă.

O delimitare clară a proprietății publice poate facilita proiectele de dezvoltare a infrastructurii, cum ar fi construcția de drumuri, parcuri, clădiri publice și alte facilități. Aceste proiecte necesită forță de muncă în construcții și alte domenii conexe, contribuind astfel la creșterea ocupării forței de muncă

Procesul de delimitare a proprietății publice implică activități de inventariere, măsurători cadastrale, actualizarea documentației și alte operațiuni tehnice și administrative. Aceste activități necesită angajarea de specialiști în cadastru, ingineri, juriști și alți profesioniști, ceea ce poate duce la crearea de locuri de muncă temporare sau permanente.

Potrivit pct. 12 din Hotărârea Guvernului 63 din 11.02.2019 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de delimitare a bunurilor imobile proprietate publică [18]:

Comisia de delimitare are următoarele atribuţii:

1) verifică corectitudinea identificării apartenenţei bunului delimitat;

2) verifică corespunderea datelor despre bunul imobil delimitat din planul de contur, procesul-verbal al comisiei de delimitare şi lista bunurilor imobile proprietate publică;

3) coordonează planul de contur, procesul-verbal al comisiei de delimitare şi lista bunurilor imobile proprietate publică.

Astfel, aceste atribuții de ordin general, generează în prezent un șir de riscuri pentru reprezentanții desemnați de către autoritățile publice centrale, instituţiile publice, întreprinderile de stat, societăţile pe acţiuni sau alte persoane juridice (cu capital total sau cu capital mixt) şi autoritățile publice locale de nivelul întîi și al doilea în cadrul comisiei de delimitare:

Astfel, membrii comisiei sunt în imposibilitate de a verifica corectitudinea identificării apartenenţei bunului delimitat, deoarece, documentația cadastrală prezentată comisiei conține totalitatea bunurilor imobile proprietate publică în limitele administrative ale autorității publice. Potrivit pct. 55 din HG 63/2019 [18], membrilor comisiei se prezintă doar planul de contur (care conține reprezentarea grafică a tuturor bunurilor imobile delimitate), listele bunurilor imobile proprietate publică şi procesele-verbale ale comisiei de delimitare, fără a avea acces la informaţia ce stă la baza identificării bunurilor imobile. Acest lucru implică faptul că membrii comisiei de delimitare coordonează documentele întocmite de executantul lucrărilor cadastrale și se bazează exclusiv pe concluziile și observațiile unui inginer cadastral certificat, care nu este membru al comisiei. De asemenea, membrii comisiei nu pot să se pronunțe asupra bunurilor imobile gestionate sau administrate de alte autorități publice, decât cea care i-a delegat, în condiția în care responsabilitatea coordonării aparține în exclusivitate membrilor comisiei.

Totodată, reglementările actuale nu prevăd modalități de disciplinare a membrilor comisiei. Astfel, dacă un membru desemnat nu se prezintă la ședințele comisiei de delimitare, președintele comisiei nu poate avansa cu coordonarea materialelor. Din această cauză, un singur membru care manifestă un comportament necorespunzător poate bloca întregul proces și generează stagnări în realizarea Programului de Stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 80/2019 [10].

Potrivit pct. 56 din Regulamentul privind modul de delimitare a bunurilor imobile proprietate publică, aprobat prin HG 63/2019: În cazul în care materialele nu se coordonează în termenul stabilit sau se remite refuz nemotivat, materialele de delimitare se consideră coordonate, fără a fi descrisă modalitatea de recunoaștere a coordonării tacite, generează

motive de respingere a documentației cadastrale la etapa de recepție a raportului lucrării realizată de către IP Cadastrul Bunurilor Imobile.

Iar, persoanele responsabile de recepția lucrărilor cadastrale se conduc de prevederile pct. 73 din Regulamentul privind modul de delimitare a bunurilor imobile proprietate publică, aprobat prin HG 63/2019. În absența semnăturii unui membru al comisiei, documentația cadastrală este respinsă și returnată executantului pentru rectificare. Aceasta implică faptul că executantul lucrărilor trebuie să solicite insistent semnătura membrului comisiei până când o obține, respectiv elaborarea unui mecanism juridic în acest sens pentru a asigura securitatea raporturilor juridice per general.

Drept urmare, conform prevederilor art. 14¹ lit. b) din Legea 29/2013 [8], organul abilitat cu funcții de elaborare a politicii de stat în domeniul cadastrului şi organizării teritoriului (Agenția Geodezie, Cartografie și Cadastru) elaborează şi înaintează Guvernului spre aprobare proiecte de acte normative, documente de politici și reglementările aferente punerii în aplicare a legii cu privire la delimitarea proprietății publice.

În continuare, venim cu propuneri întru delimitarea sarcinilor și atribuțiilor cît și instituirea componenței Comisiei de delimitare, reieșind din prevederile legale, astfel în sarcinile și atribuțiile Comisiei de delimitare, Agenția Proprietății Publice (preşedintele comisiei) va aproba Ordinul cu privire la instituirea, componența comisiei de delimitare în temeiul Ordinelor/Dispozițiilor de desemnare a reprezentanților Administraţiilor Publice Centrale, Instituţiilor Publice, Întreprinderilor de Stat, Societăţi pe Acţiuni, Autoritățile publice locale de nivelul întîi și doi, cu drept de coordonare a materialelor de delimitare pentru bunurile imobile deținute în administrare/gestionare în cadrul comisiei de delimitare, care vor fi plasate pe pagina web a Agenției Proprietății Publice.

Membrii comisiei în comun cu reprezentantul administratorului/gestionarului bunului imobil dislocat în teritoriu (după caz) şi executantul lucrărilor, sunt responsabili de asigurarea și finalizarea cu succes a Programului de stat pentru delimitarea bunurilor imobile. Iar n cazul apariţiei impedimentelor de ordin legal şi/sau tehnic ce pot provoca imposibilitatea asigurării executării în termen a sarcinilor impuse de program, executantul lucrării cadastrale va anunţa Agenţia Proprietăţii Publice, în formă scrisă, privind cauzele ce duc la imposibilitatea de executare sau tergiversarea activităților conform termenilor de realizare prevăzuți, vor înainta propuneri privind redresarea situaţiei pentru cazuri de blocaj tehnic. Organul abilitat cu funcții de elaborare a politicii

de stat în domeniul cadastrului și organizării teritoriului va înainta Guvernului, la solicitarea Agenției Proprietății Publice, iniţiative normative şi/sau legislative în vederea soluţionării impedimentelor şi finalizarea cu succes a programului.

Drept urmare, Agenţia Proprietăţii Publice transmite Comisiei de delimitare proiectul listei bunurilor imobile proprietate publică a statului și informaţiile din Registrul patrimoniului public, autoritatea publică de nivelul întîi - proiectul listei bunurilor imobile proprietate publică a unităţii administrativ-teritoriale de nivelul întîi, autoritatea publică de nivelul doi - proiectul listei bunurilor imobile proprietate publică a unităţii administrativ-teritoriale de nivelul al doilea. Iar executantul lucrării cadastrale va expedia în adresa Agenției Proprietății Publice setul de acte cu anexarea Actului de transmitere a documentației cadastrale realizate în scopul delimitării proprietății publice (va fi elaborat un model și întărit în calitate de anexă la Regulament) pentru a fi puse la dispoziție Comisiei de delimitare:

Planul cadastral, informaţia din registrul bunurilor imobile despre bunurile imobile înregistrate (în format html), informaţia din Registrul de stat al unităţilor administrativ-teritoriale şi al adreselor;

Planul de contur cu reprezentarea tuturor bunurilor imobile delimitate;

Lista bunurilor imobile proprietate a statului, lista bunurilor imobile proprietate publică a UAT I, lista bunurilor imobile proprietate publică a UAT II;

Lista bunurilor neconforme;

Actul de constatare și lista bunurilor imobile proprietate publică pentru care au fost modificați parametrii tehnici;

Informația cu privire la zonele de litigiu;

Concluziile gestionarilor;

Proiectul procesului-verbal al Comisiei de delimitare.

Autorităţile publice centrale care nu dispun de bunuri imobile în hotarele unităţii administrativ-teritoriale în care se execută lucrările de delimitare în mod masiv vor informa, prin demers, Agenţia Proprietăţii Publice despre acest fapt şi nu vor participa la coordonarea materialelor de delimitare.

Dacă planul de contur (elaborat în timpul lucrărilor de delimitare în mod masiv în cadrul Programului de stat de delimitare a bunurilor imobile) a fost coordonat de către toţi gestionarii de bunuri imobile implicaţi, membrii comisiei de delimitare pot coordona planul de contur, procesele-verbale şi listele bunurilor imobile proprietate publică, în termen de pînă la 5 zile lucrătoare de la data prezentării materialelor de către executantul lucrării de delimitare, fără a se convoca în şedinţă.

Dacă planul de contur (elaborat în timpul lucrărilor de delimitare în mod masiv în cadrul Programului de stat de delimitare a bunurilor imobile) nu a fost coordonat de către toţi gestionarii de bunuri imobile implicaţi sau membrii comisiei de delimitare nu coordonează separat materialele de delimitare, Agenţia Proprietăţii Publice, în termen de 5 zile de la prezentarea materialelor, convoacă şedinţa comisiei de delimitare.

Planul de contur, listele bunurilor imobile proprietate publică şi procesele-verbale ale comisiei de delimitare (elaborate în cadrul lucrărilor de delimitare în mod selectiv sau masiv în afara Programului de stat de delimitare a bunurilor imobile) se coordonează de către membrii Comisiei de delimitare, în termen de pînă la 5 zile lucrătoare de la data prezentării materialelor.

În cazul în care materialele nu se coordonează în termenul stabilit sau se remite refuz nemotivat, materialele de delimitare se consideră coordonate.

Membrii comisiei de delimitare au următoarele atribuţii:

Verifică corectitudinea identificării apartenenței bunului imobil proprietate publică delimitat în comun cu reprezentantul administratorului/gestionarului bunului/bunurilor imobile dislocat în teritoriu (după caz) şi executantul lucrărilor în baza materialelor prezentate de executantul lucrării cadastrale;

Verifică corectitudinea determinării hotarelor bunurilor imobile pe planul de contur;

Verifică corectitudinea identificării apartenenţei şi domeniului bunurilor imobile, prin contrapunerea actelor normative, administrative, materialelor de amenajare şi organizare a teritoriului, cartografice;

Definitivează proiectul listei bunurilor imobile proprietate publică a statului și îl prezintă după caz Agenției Proprietății Publice sau autorităților publice locale competente spre coordonare;

Coordonează planul de contur și semnează procesele-verbale ale comisiei de delimitare şi listele bunurilor imobile proprietate publică.

În cadrul Programului de stat de delimitare a bunurilor imobile, comisia de delimitare este compusă din membrii care vor coordona materialele pentru toată zona cadastrală unde este demarat programul şi membri vor coordona materialele din partea autorităților publice centrale, instituţiile publice, întreprinderile de stat, societăţii pe acţiuni sau alte persoane juridice (cu capital total sau parțial de stat) conform amplasamentului bunurilor imobile deţinute în administrare/gestiune şi are următoarea componenţă: reprezentantul Agenţiei Proprietăţii Publice, reprezentantul

Consiliului raional (municipal)/Adunării Populare a UTA Găgăuzia, şeful serviciului raional relaţii funciare şi cadastru/UTA Găgăuzia; reprezentantul autorităţii publice locale; specialistul pentru reglementarea regimului proprietăţii funciare a primăriei; reprezentanţii autorităţilor publice centrale care administrează bunurile imobile MEMBRII comisiei de delimitare în cazul executării lucrărilor cadastrale în mod masiv, în afara Programului de stat de delimitare a bunurilor imobile; MEMBRII comisiei de delimitare în cazul executării lucrărilor cadastrale în mod selectiv, pentru bunurile imobile proprietate publică a statului; MEMBRII comisiei de delimitare în cazul executării lucrărilor cadastrale în mod selectiv, pentru bunurile imobile proprietate publică a unităţii administrativ-teritoriale de nivelul al doilea; MEMBRII comisiei de delimitare în cazul executării lucrărilor cadastrale în mod selectiv, pentru bunurile imobile proprietate publică a unităţii administrativ-teritoriale de nivelul întâi.

Nu uităm despre drepturile și oblgațiile membrilor comisie de delimitarea a bunurilor proprietate publică, ca un element obligatoriu în proiectul de Regulament, drept urmare:

Drepturile membrilor comisiei: Membrii comisiei în comun cu executantul de lucrări au acces la informaţia ce stă la baza identificării bunurilor imobile, inclusiv a terenurilor proprietate publică a statului (autoritățile administrației publice centrale, instituțiile bugetare/publice la autogestiune și autoritățile publice autonome vor asigura furnizarea, cu titlu gratuit, a materialelor și informațiilor necesare pentru delimitarea bunurilor imobile proprietate publică a statului către Agenția Proprietății Publice sau, la solicitarea acesteia, către executantul lucrărilor cadastrale):

proiectul listei bunurilor imobile proprietate publică a statului – de la Agenţia Proprietăţii Publice;

proiectul listei bunurilor imobile proprietate publică a unităţii administrativ-teritoriale de nivelul întîi – de la autorităţile publice locale de nivelul întîi;

proiectul listei bunurilor imobile proprietate publică a unităţii administrativ-teritoriale de nivelul al doilea – de la autorităţile publice locale de nivelul al doilea;

materialele de evidenţă grafică (cantitativă şi calitativă) a terenurilor unităţii administrativ-teritoriale (inclusiv: fişa cadastrală centralizatoare cu anexe şi harta de contur la scara 1:10 000) – de la Întreprinderea de Stat „Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului” sau succesorul de drept al acesteia;

materialele de delimitare precedente a bunurilor imobile (registrul bunurilor imobile proprietate publică a statului/ a unităţii administrativ-teritoriale de nivelul întîi şi unităţii administrativ-teritoriale de nivelu al doilea (pentru consultare) – de la Întreprinderea de Stat „Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului" sau succesorul de drept al acesteia;

datele privind harta digitală liniară – de la Întreprinderea de Stat Institutul de Geodezie, Prospecţiuni Tehnice şi Cadastru „INGEOCAD" sau succesorul de drept al acesteia;

materialele ortofotoplan – de la Întreprinderea de Stat Institutul de Geodezie, Prospecţiuni Tehnice şi Cadastru „INGEOCAD" sau succesorul de drept al acesteia;

planul cadastral, planul de nivel (după caz), informaţia din registrul bunurilor imobile despre bunurile imobile înregistrate, informaţia din Registrul de stat al unităţilor administrativ-teritoriale şi al adreselor – de la IP Cadastrul Bunurilor Imobile;

informaţiile din Registrul patrimoniului public – de la Agenţia Proprietăţii Publice.

harta districtelor bazinelor subbazinelor hidrografice, aprobată prin HG. nr. 775 din 04.11.2013;

materialelor amenajării silvice şi de evidenţa plantaţiei silvice;

materialelor de atribuire, planuri urbanistice şi documentaţia de proiect (în cazul existenţei acestora Plan de Amenajare a Teritoriul Național, Plan de Amenajare a Teritoriului raional, Plan Urbanistic General, Plan Urbanistic Zonal, Plan Urbanistic de Detaliu, Studii de fezabilitate, Studii de argumentare, Studii de prefezabilitate aprobate de Consiliile locale sau raionale);

altor acte normative şi materiale informative în care sunt stipulaţi parametrii tehnici a bunurilor imobile proprietate publică;

materialele privind zonarea geologică și ca rezultat stabilirea perimetrelor miniere de la Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale;

Membrii comisiei desemnaţi, după necesitate, se vor deplasa în teritoriu administrat/gestionat, unde sunt demarate lucrările conform Programului de Stat, pentru elucidarea aspectelor şi luarea deciziilor. Cheltuielile necesare pentru deplasarea membrului/lor comisiei va fi suportată de entitatea în care activează acesta.

Iar ceea ce ține de obligațiile membrilor Comisiei de delimitare, venim cu următoarele propuneri:

Să conlucreze activ cu executantul lucrărilor în vederea identificării bunurilor imobile proprietate publică a statului, a unității administra-

tiv-teritoriale nivelul întîi și doi, conform materialelor deţinute de entitate şi executantul lucrărilor;

Să determine cu executantul lucrărilor hotarele bunurilor imobile pe planul de contur;

Să determine cu executantul lucrărilor apartenenţa și domeniul fiecărui bun imobil în parte;

Să determine cu executantul lucrărilor destinaţia bunurilor imobile, importanța acestuia pentru interesul public (bunuri care nu sunt accesibile uzului direct al publicului, dar sunt destinate exploatării în cadrul unui serviciu public);

Să definitiveze proiectul listei bunurilor imobile proprietate publică;

Să coordoneze planul de contur, procesul-verbal al comisiei de delimitare şi lista bunurilor imobile definitivată;

Coordonarea schemei de stabilire a hotarelor în termen de până la 5 zile lucrătoare de la data prezentării (după caz);

Să prezinte executantului lucrărilor de delimitare documentele suplimentare ce confirmă apartenenţa bunului/lor imobile inclusiv terenul/rile proprietate publică la solicitarea acestuia;

Să prezinte documente doveditoare privind dreptul de administrare/gestionare asupra bunului/lor imobile la care pretind mai multe autorităţi (zona de litigiu);

Să înainteze demersuri privind optimizarea procesului de lucru şi/sau ajustarea cadrului normativ existent;

Să conlucreze cu membrii comisiei desemnaţi prin ordin conform principiilor de egalitate şi etică profesională;

Să declare instituțiilor competente acţiunile pretins ilegale săvârşite de membrii comisiei şi/sau alte persoane terţe;

Membrii comisiei sunt obligați să cunoască și să aplice corespunzător prevederile prezentului Regulament, în limitele atribuțiilor specifice;

Nerespectarea prevederilor prezentului Regulament atrage după sine răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală, în conformitate cu prevederile legislației;

Președintele comisiei va sesiza entitatea responsabilă privind încălcările admise de reprezentantul său desemnat în calitate de membru al Comisiei de delimitare (lipsa prezenței nejustificate, tergiversarea examinării materialelor, refuzul neîntemeiat de coordonare, alte abateri disciplinare.), pentru a fi atras la răspundere disciplinară conform legislației în vigoare;

Entitatea în adresa căreia a fost expediată sesizarea privind încălcările admise de către membrul desemnat, în decurs de 30 de zile va informa Agenția Proprietății Publice despre măsurile întreprinse.

Esența organizării activității comisie de delimitare, propunem să fie reglementată în următoarea ordine de idei:

În cazul executării lucrărilor în cadrul Programului de stat de delimitare a bunurilor imobile, Comisia de delimitare se convoacă de către președintele Comisiei de delimitare (vicepreşedinte), pe măsura prezentării spre examinare și coordonare a materialelor de delimitare. Comisia de delimitare poate funcționa în componența deplină sau fiecare membru al comisiei va lucra separat, fără a se convoacă ședințele comisiei.

Președintele, vicepreședintele și secretarul comisiei sunt reprezentanţii Agenției Proprietății Publice.

În activitatea sa Comisia se conduce de prevederile legislației în vigoare și de prezentul Regulament.

Sarcina de bază a Comisiei este delimitarea bunurilor imobile proprietate publică după apartenență și pe domenii.

Ședințele de lucru ale Comisiei se convoacă ori de câte ori este necesar. Necesitatea convocării ședințelor Comisiei este determinată de președintele Comisiei la cererea membrilor acesteia sau a executantului de lucrări.

Președintele Comisiei asigură convocarea ședințelor și organizează controlul asupra realizării hotărârilor adoptate. Pentru convocarea ședinței Comisiei de delimitare, Președintele comisiei va expedia în adresa tuturor membrilor comisiei notificare de convocare a ședinței prin poșta electronică oficială a membrului comisiei sau notificare prin poștă cu act de recunoaștere a recepționării. Notificarea prin poșta electronică la adresa electronică a membrului comisiei se efectuează prin transmiterea înscrisului de notificat în formă de document electronic, cu aplicarea semnăturii electronice de persoana responsabilă din cadrul autorității publice. Notificarea prin poșta electronică se efectuează dacă adresa poștală a fost indicată prealabil de persoana notificată. Notificarea prin poștă electronică este echivalentă cu notificarea de substituire prin introducerea în cutia poștală. Notificarea prin intermediul sistemelor informaționale dedicate sau al altor mijloace electronice de comunicație care permit confirmarea recepționării notificării este echivalentă cu notificarea prin poștă convențională cu scrisoare recomandată. Confirmarea recepției notificării, emisă în mod automatizat de sistemul informațional sau de alt mijloc electronic de comunicație dedicat, probează notificarea.

În absența președintelui Comisiei, atribuțiile acestuia sunt exercitate de vicepreședinte.

În cazuri speciale ședințele Comisiei se organizează și se desfășoară cu deplasare în teritoriu, sau pentru transparența procesului decizional se vor realiza ședințe publice.

La ședințele Comisiei, prin decizia președintelui acesteia, pot fi invitate și alte persoane. Reieșind din specificul situației create sau problemelor abordate (experți, specialiști în diferite domenii).

Problemele examinate la ședințe și deciziile adoptate se consemnează în procese-verbale, semnate de președintele, vicepreședintele și secretariatul ei, membrii comisiei de delimitare și se publică pe pagina web a Agenției Proprietății Publice.

Membrii Comisiei de delimitare își exercită funcțiile în orele de program și nu sunt în drept să-și delege atribuțiile de participare la ședințe.

Agenția Proprietății Publice, la cererea președintelui Comisiei, va solicita autorității/instituției/persoanei juridice care a delegat membrul Comisiei care și-a încetat activitatea în cadrul autorității/instituției/persoanei juridice respective sau care nu-și exercită corespunzător atribuțiile, delegarea altui membru pe bază de Ordin/Dispoziţie (substituirea).

Materialele de delimitarea a proprietății publice, ca următoarea etapă vor necesita coordonarea ca unul din elementele obligatorii a organului colegial.

Astfel, planul de contur, listele bunurilor imobile proprietate publică şi procesele-verbale ale comisiei de delimitare (elaborate în cadrul lucrărilor de delimitare în mod selectiv sau masiv în afara Programului de stat de delimitare a bunurilor imobile) se coordonează de către membrii Comisiei de delimitare, în termen de pînă la 5 zile lucrătoare de la data prezentării materialelor, iar documentația prezentată poate fi coordonată de către Comisia de delimitare fără a se convoca în ședință. În acest sens, membrii comisiei vor expedia un aviz în adresa Președintelui Comisiei prin care își va exprima consimtamantul cu privire la coordonarea materialelor și va aplica semnătura olografă și ștampila entității sau cu aplicarea semnăturii electronice avansate calificate.

Dacă documentația cadastrală nu a fost coordonată de către toţi gestionarii de bunuri imobile implicaţi sau membrii comisiei de delimitare nu coordonează separat materialele de delimitare, sau există zone de litigiu care urmează a fi soluționate în cadrul ședinței, Agenţia Proprietăţii Publice, în termen de 5 zile de la prezentarea materialelor, convoacă şedinţa comisiei de delimitare. Fiecare membru al Comisiei de delimitare semnează documentele la finalizarea procesului de coordonare. Președintele Comisiei are responsabilitatea de a verifica corectitudinea semnăturilor tuturor membrilor.

În cazul în care materialele nu se coordonează în termenul stabilit sau se remite refuz nemotivat, materialele de delimitare se consideră coordonate. În acest sens, Președintele Comisiei de delimitare va emite un act de constatare a aprobării tacite. Acest act se anexează documenta-

ției de delimitare și permite continuarea procesului, asigurând valoarea juridică a documentelor, echivalentă cu o aprobare explicită.

Documentația aferentă delimitării proprietății publice poate fi coordonată și prin procesul de semnare electronică în următoarea consecutivitate:

Generarea documentelor electronice - documentele sunt pregătite în format electronic (de exemplu, PDF) și se transmite în adresa Agenției Proprietății Publice. Președintele comisiei vă asigura expedierea acestuia părților implicate printr-o platformă securizată sau prin intermediul unui sistem informatic utilizat de autorități pentru procesarea documentelor oficiale;

Aplicarea semnăturii electronice - fiecare membru al Comisiei de delimitare își aplică semnătura electronică avansată sau calificată pe documentele trimise pentru aprobare;

Validarea semnăturii electronice - Sistemul informatic de procesare sau platforma pe care sunt încărcate documentele verifică valabilitatea și autenticitatea semnăturilor electronice aplicate, conform certificatelor de semnătură recunoscute de autoritățile competente.

Expedierea documentelor semnate electronic în adresa Președintelui Comisiei de delimitare, din cadrul Agenției Proprietății Publice, pentru emiterea Avizului de coordonare a materialelor de delimitare

Termenul de eliberare a avizului de coordonare a materialelor de delimitare a bunurilor imobile proprietate publică este de 14 zile calendaristice de la data convocării Comisiei de delimitare, iar în cazul în care Agenția Proprietății Publice primește spre examinare, coordonare și convocare a Comisiei de delimitare un număr mare de seturi de documente cadastrale perfectate în mod masiv, în cadrul Programului de Stat, pentru mai multe localități, Președintele comisiei are dreptul să întocmească un plan calendaristic de coordonare a documentației pentru fiecare membru al Comisiei de delimitare. Planul calendaristic va conține termenul limită de coordonare și verificare a documentației și se va publica pe pagina web a Agenției Proprietății Publice.

Drept urmare, Comisia îşi încetează activitatea după expirarea termenului de 1 an din momentul informării de către executantul lucrărilor despre recepționarea materialelor de delimitare de către IP Cadastrul Bunurilor Imobile și remiterea listelor bunurilor imobile delimitate după domenii și apartenență organelor deliberative sau după caz Agenției Proprietății Publice și în termen de 6 luni materialele clasate de către comisie ca zonă de litigiu pot fi reexaminate de către membrii Comisiei de delimitare pentru cazul prezentării materialelor adăugătoare privind apartenenţa şi domeniu.

Concluzii

Lucrarea de față își propune, așadar, nu doar să contribuie la dezvoltarea doctrinei juridice în domeniul proprietății publice, ci în special pune accent pe faptul de a sprijini îmbunătățirea cadrului instituțional și normativ.

Cum am menționat și în lucrare, motivul principal care a stat la baza elaborării prezentei lucrări constă în evidențierea unui vid legislativ semnificativ, derivat din prevederile Legii nr. 29/2018 privind delimitarea proprietății publice, în special art. 21 alin. (2) lit. b), conform căruia „modul de funcționare a comisiei de lucru privind delimitarea terenurilor proprietate publică se stabilește de Guvern", respectiv acest vid legislativ, necesită a fi materializat într-un regulament care să stabilească explicit cadrul de funcționare a acestor comisii, ceea ce generează incertitudini și disfuncționalități în procesul de delimitare.

Respectiv, propunerea de regulament elaborată în cadrul prezentului articol urmărește să acopere lacuna legislativă identificată, oferind autorităților un instrument practic pentru implementarea eficientă și unitară a dispozițiilor legale privind delimitarea patrimoniului public.

În plus, reglementarea clară a procesului de delimitare contribuie la prevenirea corupției, facilitează atragerea investițiilor și reprezintă un pilon în consolidarea securității naționale. Regulamentul propus are ca obiectiv principal facilitarea cooperării între autoritățile și instituțiile publice implicate, asigurând o mai bună coordonare, reducerea conflictelor și evitarea erorilor în stabilirea limitelor bunurilor imobile.

Drept urmare implementarea unui asemenea regulament ar permite o valorificare mai eficientă a bunurilor publice, maximizând veniturile obținute din exploatarea acestora și promovând o gestiune responsabilă a resurselor statului. Aceasta ar conduce la creșterea veniturilor bugetare și la îmbunătățirea serviciilor publice oferite cetățenilor, contribuind la dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova.

În acest context, delimitarea proprietății publice nu mai poate fi privită doar ca o simplă necesitate tehnico-juridică, ci se poziționează la confluența dintre eficiența guvernamentală și protecția intereselor strategice ale statului. Strategia de securitate națională a Republicii Moldova prevede în mod expres promovarea și protejarea obiectivelor de securitate națională, inclusiv asigurarea independenței, suveranității și dezvoltării statului. Astfel, delimitarea clară și eficientă a patrimoniului public devine un instrument esențial în consolidarea securității statului și în garantarea stabilității instituționale.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova. Nr. 1 din 29.07.1994. Disponibil: https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf [Accesat : 03.10.2024].
2. PALADI, I. Proprietatea publică ca instrument indispensabil al autonomiei locale. In: Analele ASEM, ediția a VIII-a, pp. 168-173. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/27.Proprietatea%20publica%20ca%20instrument%20indispensabil%20al%20autonomiei%20locale.pdf [Accesat : 03.10.2024].
3. Legea nr. 121 din 04.05.2007 privind administrarea și deetatizarea proprietății publice. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29-06-2007, Nr. 90-93 art. 401.
4. GUȚU. Gh. Consolidarea cadrului legal privind delimitarea proprietății publice a statului și a unităților administrativ-teritoriale. Disponibil: https://iap.gov.md/repository/s/iap/item/369 [Accesat : 03.10.2024].
5. Misiunea Agenției Proprietății Publice. Disponibil: https://app.gov.md/institutia/cine-suntem/ [Accesat : 03.10.2024].
6. Hotărârea Guvernului nr. 902 din 06.11.2017 cu privire la organizarea şi funcţionarea Agenţiei Proprietății Publice. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10-11-2017, Nr. 390-395 art. 1011;
7. Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09-03-2007, Nr. 32-35 art. 116
8. Legea nr. 29/2018 privind delimitarea proprietății publice. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 142- 148, art. 279;
9. Legea nr. 240 din 08.11.2018 pentru ratificarea Acordului de finanţare dintre Republica Moldova şi Asociaţia Internaţională pentru Dezvoltare în vederea realizării Proiectului de înregistrare şi evaluare funciară. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07-12-2018 , Nr. 448-460 art. 739
10. Hotărârea Guvernului nr. 80 din 11.02.2019 privind aprobarea Programului de stat pentru delimitarea bunurilor imobile, inclusiv a terenurilor proprietate publică, pentru anii 2019–2026. In:Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15-02-2019, Nr. 49-58 art. 110
11. Proiectul Înregistrare și Evaluare Funciară. Raport de progres. Instituția Publică Cadastrul Bunurilor Imobile. 31 octombrie 2024. Disponibil: https://ipcbi.gov.md/sites/default/files/raport_de_progres_al_pief_pana_la_data_de_31_octombrie_2024.pdf [Accesat : 03.10.2024].
12. Hotărîrea Guvernului Nr. 851 din 01-11-2023 pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional „Registrul patrimoniului public și administrării proprietății de stat” și a Regulamentului resursei informaționale formate de Sistemul informațional „Registrul patrimoniului public și administrării proprietății de stat”. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24-11-2023, Nr. 445-447 art. 1074.

13. Recomandarea Curții de Conturi din Hotărârea nr. 46 din 26.08.2022 cu privire la Raportul auditului conformității privind gestionarea patrimoniului public decătre Agenția Proprietății Publice în anii 2019-2021. Disponibil: https://ccrm.md/rma_files/1013/472_23_asp.pdf [Accesat : 03.10.2024].
14. RICHICINSCHI, Iu. Securitate: noțiune și conținut. In: Revista metodicoștiințifică trimestrială. Administrația Publică. Chișinău, 2015, nr.1(85). 178 p. Disponibil: https://iap.gov.md/repository/files/original/140a79c1f5b1b89b8b8f663593d582f21105b78a.pdf [Accesat : 03.10.2024].
15. Hotărîrea Parlamentului nr. 391 din 15.12.2023 privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Molova. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 17-01-2024 , Nr. 17-19 art. 28. [Accesat la 03.10.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141253&lang=ro (art. 7) [Accesat : 03.10.2024].
16. Raport anual 2022 Raportul anual asupra administrării și întrebuințării resurselor financiare publice și a patrimoniului public în anul 2022. Disponibil: https://www.ccrm.md/ro/raportul-curtii-de-conturi-asupra-administrarii-si-intrebuintarii-resurselor-88_93002.html [Accesat: 03.10.2024].
17. Legea nr. 348 din 24.11.2023, pentru modificarea Legii nr. 29/2018 privind delimitarea proprietății publice. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13-12-2023, Nr. 474-476 art. 838
18. Hotărârea Guvernului nr. 63 din 11.02.2019 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de delimitare a bunurilor imobile proprietate publică. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 01-03-2019, Nr. 76-85 art. 126
19. Legislația Republicii Moldova cu privire la sectorul de securitate și apărarea națională. Disponibil: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Nov_2015_compendium_complete_v2.pdf [Accesat : 03.10.2024].
20. RUSSU V., Asigurarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul integrării europene. [Accesat la 05.10.2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/113-116_0.pdf.
21. CĂLDARE Ghe., Asigurarea securității naționale a republicii Moldova în contextul agravării situației geopolitice din regiune. [Accesat la 03.11.2024]. Disponibil: https://iap.gov.md/repository/files/original/1859bc4078007639e1e9c406c00d0d952f827c85.pdf
22. ERHAN, I. Condițiile de garantare și asigurare a bunei guvernări în domeniul securității. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/183-191_9.pdf [Accesat: 03.10.2024]. ERHAN, I. Conotații istorice, sociologie și juridice asupra ordinii și securității publice. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/480-488_0.pdf [Accesat la 03.10.2024]
23. MANOLACHE, C., GROGAN, I. Mecanismul de asigurarea a securității naționale: esența și funcțiilE. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Mecanismul%20de%20asigurare%20a%20securitatii%20nationale%20esenta%20si%20functiile.pdf [Accesat : 03.10.2024].

ACCESUL LA PRODUSE MEDICAMENTOASE A PERSOANELOR ASIGURATE ÎN SISTEMUL ASIGURĂRII OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ

Ion Ion GUCEAC[21]
ORCID ID: 0000-0001-5144-788X
Email: iguceac@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 349.3:368.942:615 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.34

Abstract: *Through this scientific approach, presented in a laconic form, we have carried out a legislative analysis of the subject under research. We analyzed the legal framework regarding access to medicines, we established the circle of people who has the right of access to medicinal products and the moment of obtaining this right. We analyzed the types of medicines according to the way of release, and we highlighted certain legislative gaps. Also, regarding the way of dispensing the medicines to the beneficiaries of the health services, we established the exponents of the medical institutions who has the right to prescribe the compensated medicines (the price of this medicines, in a set percentage, is insured from the funds of the compulsory medical assistance insurance) and uncompensated ones (the price of these medicines is borne entirely by the beneficiary).*

Keywords: *health, insured person, medicinal products.*

Rezumat: *Prin această abordare științifică, prezentată într-o formă laconică, am realizat o analiză legislativă a subiectului cercetat. Am analizat cadrul legal privind accesul la medicamente, am stabilit cercul persoanelor care au dreptul de acces la medicamente și momentul obținerii acestui drept. Am analizat tipurile de medicamente în funcție de modalitatea de eliberare și am evidențiat anumite lacune legislative. De asemenea, în ceea ce privește modul de eliberare a medicamentelor către beneficiarii serviciilor de sănătate, am stabilit exponenții instituțiilor medicale care au dreptul de a prescrie medicamentele compensate (prețul acestor medicamente, într-un procent stabilit, este asigurat din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală) și cele necompensate (prețul acestor medicamente este suportat integral de beneficiar).*

Cuvinte-cheie: *sănătate, persoană asigurată, produse medicamentoase.*

[21] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

Introducere

Când vine vorba despre necesitatea administrării unui tratament medicamentos, în mod firesc, fiecare își dorește să beneficieze de produse calitative, care să nu-i agraveze și mai mult starea de sănătate. Or sănătatea este cel mai important atribut fizic și mental al omului care îi asigură implicarea plenară în diversele relații sociale, fiind motricea dezvoltării acestuia ca personalitate și a societății în ansamblu. Statul are obligaţia pozitivă să întreprindă măsuri ce ar asigura ocrotirea calitativă și cantitativ necesară a sănătății, astfel asigurând integritatea fizică şi psihică a persoanei, și nu în ultimul rând, demnitatea individului.

Un instrument al ocrotirii sănătății poate fi considerat pe bună dreptatea asigurarea accesului la produse medicamentoase de calitate în cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală.

Rezultate şi discuţii

Actele normative în domeniu nu operează cu o terminologie constantă și uniformă aferentă noțiunii produse medicamentoase. Conform Legii cu privire la medicamente nr. 1409 din 17.12.1997[1], art. 3, medicamentele (produse medicamentoase) sunt substanţe sau amestecuri de substanţe autorizate, în modul stabilit, spre fabricare, import, export şi utilizare, pentru a trata, atenua, preveni, diagnostica o boală, o stare fizică sau psihică anormală ori simptomele lor la om sau animal, precum şi pentru a restabili, corija şi modifica funcţiile organice ale acestora.

O altă noțiune o identificăm în Legea cu privire la activitatea farmaceutică nr. 1456 din 25.05.1993[2]. Potrivit art. 5, preparatele medicamentoase sunt remedii medicamentoase gata pentru a fi folosite, ce se deosebesc între ele după formă: lichide, cu consistenţă moale, cu consistenţă solidă, gazoase (în ambalaj special) ş.a. Același act normativ utilizează noțiunea produse farmaceutice, enumerând o serie de termeni definitorii (preparatele medicamentoase, remediile medicamentoase, plantele medicinale, fitopreparatele, preparatele utilizate în stomatologie, preparatele radiofarmaceutice, cosmeticele cu acţiune curativă, serurile, vaccinurile, preparatele din sânge, preparatele homeopatice), catalogați generic ca fiind medicamente (produse medicamentoase).

Legislația europeană definește medicamentul ca fiind orice substanță sau combinație de substanțe prezentată ca având proprietăți pentru tratarea sau prevenirea bolilor umane[3].

Definițiile legale invocate, evidențiază importanța medicamentelor pentru sănătatea individului dar și sănătatea publică. În general, medicamentele sunt produse destinate prevenirii, diagnosticării, tratamentu-

lui sau ameliorării bolilor ori modificării funcțiilor organice la om sau animale, care parcurg o supraveghere riguroasă în procesul de fabricare, distribuție și utilizare.

În cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală, statutul juridic de persoană asigurată este atributul necesar pentru a obține dreptul de a beneficia de asistență cu medicamente. Din perspectiva legiuitorului[4], statutul juridic reprezintă o calitate atribuită persoanei fizice prin încadrarea în una din acele trei categorii: a) persoane asigurate angajate; b) persoane asigurate de Guvern; c) persoane asigurate în mod individual.

Dreptul persoanei asigurate să i se acorde asistenţă medicală şi farmaceutică pe întreg teritoriul Republicii Moldova, să beneficieze de servicii medicale şi farmaceutice în volumul și de calitatea prevăzute de Programul unic, indiferent de mărimea primelor de asigurare achitate, este consfințit în art. 11, alin. (1), lit. b) și c) din Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistenţă medicală nr. 1585 din 27.02.1998[5].

Pe de altă parte, asigurarea cu produse medicamentoase este o garanție asumată de Stat nu doar în raport cu persoanele asigurate în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală. În virtutea Legii nr. 1456 din 25.05.1993[2], art. 18, statul garantează asigurarea populaţiei cu medicamente, autorizate de Agenţia Medicamentului şi Dispozitivelor Medicale pentru folosirea în practica medicală. Iar art. 18^1, stabilește cetăţenilor Republicii Moldova, cetăţenilor străini şi apatrizilor mai multe drepturi, cum ar fi: la asistenţă cu medicamente de bună calitate, eficiente şi inofensive, în conformitate cu minimul garantat de asigurare medicală; să fie asiguraţi, în regim de urgenţă, cu medicamente de către orice unitate farmaceutică sau curativ-profilactică, indiferent de tipul de proprietate şi subordonare; etc.

Conchidem asupra faptului că asigurarea cu produse medicamentoase este o garanție asumată de Stat în raport cu toți cetățenii Republicii Moldova, cetăţenii străini şi apatrizii. De altfel, aceasta este o viziune pe care o găsim oglindită și în unele definiții ale farmaciei exprimate în cercetările de specialitate. Aceasta fiind caracterizată drept entitate ce aparține de sistemul ocrotirii sănătății destinată și liber accesibilă publicului larg, sarcina de bază a căreia ține de acordarea populației a asistenței oportune și înalt calitative cu medicamente...[6, p. 378].

Așadar, accesul nemijlocit al persoanelor la produse medicamentoase se asigură prin intermediul farmaciilor şi instituţiilor medicale.

Farmacia este definită în Legea nr. 1456 din 25.05.1993[2], art. 19^1, ca o întreprindere farmaceutică, parte componentă a sistemului de să-

nătate, cu drept şi obligaţiune de acordare a asistenţei cu medicamente, cu alte produse farmaceutice şi parafarmaceutice şi de prestare a altor servicii farmaceutice orientate spre beneficiul populaţiei. În doctrina de specialitate, se afirmă că sarcina principală a farmaciilor constă în desfășurarea activității farmaceutice în vederea prestării serviciilor farmaceutice, în formă de asistență oportună și calitativă cu medicamente și produse parafarmaceutice, beneficiarilor de servicii de sănătate[7, p. 146].

Potrivit art. 5 din Legea nr. 1409 din 17.12.1997[1], în funcție de modul de eliberare către pacienţi a produselor medicamentoase, acestea se clasifică în: a) medicamente eliberate în baza prescripţiei medicale (reţetei); b) medicamente eliberate fără reţetă.

Cu referire la produsele medicamentoase eliberate în baza rețetei, Regulile generale de prescriere a medicamentelor[8], pct. 1, stabilesc că medicamentele se prescriu pe formulare de rețete, doar sub formă de denumire comună internaţională (excepţie fac medicamentele care conţin trei şi mai multe substanţe active care se prescriu în denumiri comerciale), potrivit indicaţiilor medicale de către medicii instituţiilor medico-sanitare, indiferent de subordonare şi forma de proprietate, pacienţilor pentru tratament ambulatoriu.

Consecvent, conform Regulilor de eliberare a medicamentelor din farmacii[9], pct. 1, medicamentele pentru eliberare din farmacii cu prescripţie medicală, se eliberează din farmacii bolnavilor de ambulatoriu conform reţetelor. Eliberarea se adevereşte prin semnătura farmacistului pe verso reţetei.

Medicamentele eliberate fără rețetă sunt produsele medicamentoase Over-the-counter (OTC), altfel spus, medicamentele eliberare din farmacii fără prescripţie medicală. Lista medicamentelor eliberate fără rețetă[10], precum și a medicamentelor eliberate în baza prescripţiei medicale, o găsim publicată pe site-ul Agenției Medicamentului și Dispozitivelor Medicale. Această atribuție derivă din prevederile Legii nr. 1456 din 25.05.1993[2], art. 8, care stabilește, în sarcina Agenției, ținerea Nomenclatorului de stat de medicamente.

Dat fiind statutul juridic al persoanei asigurate în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală, în mod firesc, un interes deosebit există în raport cu produsele medicamentoase compensate.

Regulamentul privind prescrierea și eliberarea medicamentelor și dispozitivelor medicale compensate pentru tratamentul în condiții de ambulatoriu al persoanelor înregistrate la medicul de familie[11], stabilește dreptul de a prescrie medicamente compensate: 1) medicilor de

familie și medicilor specialiști, pentru persoanele înregistrate în cadrul prestatorului de asistență medicală primară; 2) medicilor specialiști din cadrul asistenței medicale specializate de ambulatoriu, cu condiția înregistrării vizitei pacientului în Sistemul informațional „Asistența Medicală Primară"; 3) medicilor specialiști din cadrul unităților de primiri urgențe (UPU) care dețin sistem informațional de evidență a serviciilor medicale, ca urmare a consultării persoanelor asigurate, fără indicație pentru spitalizare; 4) medicilor care prestează servicii de îngrijiri medicale comunitare și la domiciliu, îngrijiri paliative la domiciliu din instituțiile medicale care au încheiat contract cu Compania Națională de Asigurări în Medicină pentru prestarea serviciilor în cadrul asigurării obligatorii de asistență medicală.

Prescrierea medicamentelor compensate se efectuează în format electronic, prin intermediul Sistemului informațional „eRețeta pentru medicamente și dispozitive medicale compensate".

Medicamentele şi dispozitivele medicale compensate pot fi eliberate și reprezentantului legal sau persoanei nominalizate de pacient, la prezentarea actului de identitate, după verificarea IDNP-ului şi/sau scanarea codului de bare din reţeta electronică. Deci, nu este necesar în toate cazurile să fii beneficiarul efectiv al medicamentului pentru a intra în posesia acestuia.

Lista produselor medicamentoase compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală, inclusiv sumele fixe pentru compensarea acestora, o găsim în Anexa nr. 1 a Ordinului Ministerului Sănătății nr. 262/51 din 15.03.2024 cu privire la aprobarea listelor de medicamente și dispozitive medicale compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistenţă medicală[12].

Concluzii

Considerăm just faptul că Legea nr. 1456 din 25.05.1993[2] nu operează cu noțiunea persoană asigurată în raport cu subiecții cărora li se garantează accesul la produsele medicamentoase, ci se referă la cetăţenii Republicii Moldova, cetăţenii străini şi apatrizi. Astfel, nu este obligatoriu să deții în toate cazurile calitatea de persoană asigurată pentru a beneficia de produse medicamentoase. Pe de altă parte, când ne referim la accesul la medicamentele compensate, conchidem asupra faptului că beneficiarul efectiv al medicamentelor compensate poate fi doar persoana asigurată, care va întruni și calitatea de pacient. Totodată, produsele medicamentoase compensate se eliberează doar în temeiul prescripţiei medicale (rețetă).

Opinăm că actele normative în domeniu nu utilizează o terminologie constantă și uniformă.

Cu referire la entitățile care prestează servicii farmaceutice, textul actelor normative conțin o serie de termeni, cum ar fi: prestatori farmaceutici, farmacie, întreprindere farmaceutică, instituție farmaceutică, prestatori de servicii farmaceutice. În raport cu noțiunea produse medicamentoase, textul actelor normative utilizează o serie de termeni, cum ar fi: medicamente, preparate medicamentoase, produse medicamentoase, produse farmaceutice, remedii medicamentoase. Aceleaşi noţiuni se exprimă prin aceiaşi termeni. Sunt utilizate tautologii juridice. De aceea, pentru a se exclude orice echivoc, legiuitorul ar trebui să opereze cu o noțiune unică atunci când se referă la medicamente. În acest sens, considerăm oportună uniformizarea prevederilor legale, și utilizarea unor noțiuni generice, cum ar fi: produse medicamentoase, iar în cazul farmaciilor: prestatori de servicii farmaceutice.

Referințe:

1. Legea cu privire la medicamente, nr. 1409 din 17.12.1997. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.06.1998, nr. 52-53.
2. Legea cu privire la activitatea farmaceutică, nr. 1456 din 25.05.1993. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.04.2005, nr. 59-61.
3. Directiva 2001/83/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 noiembrie 2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32001L0083 [Accesat: 15.11.2024].
4. Regulamentul privind acordarea/suspendarea statutului de persoană asigurată în sistemul asigurării obligatorii de asistenţă medical, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1246 din 19.12.2018. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 512, 27.12.2018.
5. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistenţă medicală nr. 1585 din 27.02.1998. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.04.1998, nr. 38/39.
6. SAFTA, Vl., BRUMĂREL, M., CIOBANU, N., ADAUJI, S. Management și legislație farmaceutică. Manual, F.E.P. „Tipografia Centrală", Chișinău 2012, pag. 378.
7. SADOVEI, N. Drept medical, Vol. I Teoria generală a dreptului medical, Chișinău: CEP USM, 2020, ISBN 978-9975-152-75-4, p. 146.
8. Ordinul Ministerului sănătății nr. 960 din 01.10.2012 cu privire la modul de prescriere şi eliberare a medicamentelor, Anexa nr. 1. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.10.2012, nr. 216-220.

9. Ordinul Ministerului sănătății nr. 960 din 01.10.2012 cu privire la modul de prescriere şi eliberare a medicamentelor, Anexa nr. 4. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.10.2012, nr. 216-220.
10. Lista medicamentelor eliberate fără rețetă. Disponibil: https://amdm.gov.md/ro/page/nomenclatorul_de_stat_amed [Accesat: 15.11.2024].
11. Hotărârea Guvernului nr. 106 din 23.02.2022 cu privire la prescrierea și eliberarea medicamentelor și dispozitivelor medicale compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală, Anexa nr. 1. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 04.03.2022, nr. 61-67.
12. Ordinul Ministerului Sănătății nr. 262/51 din 15.03.2024 cu privire la aprobarea listelor de medicamente și dispozitive medicale compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistenţă medical, Anexa nr. 1. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.03.2024, nr. 122-124.

DIGITAL CRIMINALISTICS IN THE INVESTIGATION OF CRIMES OF INAPPROPRIATE MEDICAL CARE

CRIMINALISTICA DIGITALĂ ÎN INVESTIGAREA INFRACȚIUNILOR DE ÎNGRIJIRI MEDICALE NECORESPUNZĂTOARE

Constantin PISARENCO
ORCID ID: 0000-0001-5548-4653
Email: constantin.pisarenco@gmail.com
Free International University of Moldova

CZU: 343.98:004:343.347 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.35

***Abstract**: Topic relevance. The digitalization of healthcare has transformed digital forensics into an essential element for investigating medical errors and improper care.*

Research purpose – analysis of the role of digital forensics in investigating these crimes.

Material and methods. Scientific publications, international standards and legislative acts regulating digital forensics in healthcare were analyzed, focusing on the use of electronic medical records, telemedicine systems and medical device data.

Results. Electronic medical records and telemedicine data allow for the reconstruction of the chronology of medical personnel's actions and the identification of errors in prescribing treatment. Digital traces from medical devices record protocol violations and monitor reactions to changes in the patient's condition in real time. Issues related to data integration and the protection of confidential information represent significant barriers to the implementation of digital forensics. However, through the correct integration of digital systems and the training of specialists, the objectivity of judicial investigations can be considerably improved.

Conclusion. Digital forensics improves the objectivity of investigations, but requires standardization and training of specialists.

***Keywords**: digital forensics, electronic medical records, medical errors, telemedicine, data privacy.*

Rezumat: *Actualitatea temei. Digitalizarea sănătății a transformat criminalistica digitală într-un element esențial pentru investigarea erorilor medicale și acordarea necorespunzătoare a îngrijirilor.*

Scopul cercetării – analiza rolului criminalisticii digitale în investigarea acestor infracțiuni.

Material și metode. Au fost analizate publicații științifice, standarde internaționale și acte legislative ce reglementează criminalistica digitală în sănătate, concentrându-se pe utilizarea fișelor medicale electronice, sistemelor de telemedicină și datelor dispozitivelor medicale.

Rezultate. Fișele medicale electronice și datele de telemedicină permit reconstituirea cronologiei acțiunilor personalului medical și identificarea erorilor în prescrierea tratamentului. Urmele digitale de la dispozitivele medicale înregistrează încălcări ale protocoalelor și monitorizează reacțiile la modificările stării pacientului în timp real. Problemele legate de integrarea datelor și protecția informațiilor confidențiale reprezintă bariere semnificative pentru implementarea criminalisticii digitale. Totuși, prin integrarea corectă a sistemelor digitale și formarea specialiștilor, se poate îmbunătăți considerabil obiectivitatea investigațiilor judiciare.

Concluzie. Criminalistica digitală îmbunătățește obiectivitatea investigațiilor, dar necesită standardizare și formarea specialiștilor.

Cuvinte-cheie: *criminalistică digitală, fișe medicale electronice, erori medicale, telemedicină, confidențialitatea datelor.*

Introduction

Digital forensics, which is the process of collecting, analyzing and documenting data stored on electronic devices, has gained particular importance in the context of medical investigations. Modern digital technologies are actively penetrating the healthcare industry, transforming all aspects of medical practice, from medical record keeping to patient diagnosis and treatment processes [1]. The introduction of electronic medical records (EMRs), telemedicine systems and digital equipment for diagnosing and monitoring patients has opened up new opportunities for improving the quality of medical care, but at the same time this expansion of the technological arsenal has led to the need to revise approaches to investigating offenses related to improper provision of medical services.

One of the most significant aspects in modern medical error and negligence investigations is the presence of digital traces that are stored in electronic systems. The sources of such traces can be both EMRs and telemedicine systems that capture messaging and data from remote consultations, medical device recordings, and data from patients' personal devices

(e.g., smart health monitoring devices). These digital footprints represent a critical piece of evidence because they provide objectivity and accuracy in determining whether medical error or negligence has occurred and whether the actions of medical personnel met accepted standards [2].

Electronic medical records represent the primary source of digital evidence because they record every interaction a patient has with health care providers. These data include records of procedures ordered, diagnoses, test results, and medication prescriptions. In addition, EMRs capture timestamps of all actions, which allows for accurate sequencing of events and assessment of the timeliness of health care providers' actions. For example, in the case of delayed care, EMC data can confirm or refute the fact that medical personnel did not act within standard time norms [3].

The development of telemedicine, particularly active during the COVID-19 pandemic, has also brought significant changes to the delivery of health care [4]. Telemedicine systems allow physicians to consult patients remotely, increasing the availability of health care services. However, these systems record all interactions, including videoconferences and text exchanges, making it possible for this data to be used in the event of investigations into errors or inappropriate actions. For example, if a doctor disregarded the results of tests provided by a patient, this can be proven based on the records of telemedicine platforms. However, such data pose new challenges in terms of privacy protection, as the information is stored in cloud-based systems that may be under the jurisdiction of other countries [6].

Digital medical devices such as ventilators, cardiac monitors and diagnostic systems are also valuable sources of digital evidence. These devices not only support patients' vital functions, but also record all data about their actions and patients' condition in real time. For example, if medical personnel did not follow protocols for the use of medical equipment, data from these devices can demonstrate discrepancies between prescribed procedures and actual actions. This provides objectivity in investigations and helps identify errors that can have serious health consequences for patients [7-9].

Given the increasing number of crimes and errors related to improper medical care, developing better investigative techniques using digital forensics becomes a critical challenge [6, 7, 8]. In this regard, the aim of the study was to investigate the role of digital forensics in the investigation of offenses related to improper provision of health care.

Material and methods

A wide range of sources were analyzed, including academic publications, international standards, and legislation governing the application of digital forensics in healthcare. Special attention was paid to the study of international practices. The study was based on an interdisciplinary approach that combined methods from digital forensics, medicine, law, and data analysis.

Results and discussion

Digital forensics in healthcare is an interdisciplinary field that integrates medical and information technology to more effectively investigate medical errors, negligence, and other medical malpractice. This field extends traditional approaches to evidence collection by providing access to objective, documented, and detailed data stored in electronic medical systems. Unlike outdated methods such as witness testimony and paper documents, digital forensics offers significantly more accurate and verifiable data that can be used in litigation.

One of the key advantages of digital forensics is its ability to capture and preserve digital traces of all actions of medical personnel. These traces include treatment appointments, use of medical equipment, and even interactions with patients via telemedicine platforms. Digital traces, such as time stamps of doctors' and nurses' actions, allow us to analyze the accuracy of adherence to medical protocols, timeliness of care, and identify potential errors in diagnosis and treatment. For example, if medical personnel failed to adhere to established time standards or made an error in prescribing treatment, the data can serve as key evidence in an investigation [5].

The theoretical framework of digital forensics is based on key concepts such as digital footprint, evidence preservation, and digital data analysis. One of the most important components of this framework are timestamps that are recorded at each stage of a healthcare professional's interaction with a patient. These tags allow the reconstruction of an accurate chronology of events from the time a patient is hospitalized to discharge or transition to another stage of care. This is particularly important in cases where there is a need to assess whether care was provided in a timely manner and to establish a causal link between the actions of medical personnel and the patient's health consequences [3].

With the capabilities of digital forensics, if attempts to alter or delete data are detected, it becomes possible to recover the original records. This plays a key role in investigations where there is suspicion of falsifi-

cation or cover-up of errors by medical personnel. For example, if a doctor or other medical staff member attempts to erase failed actions from electronic records, a digital trace of such actions remains in the system and can be used as evidence of tampering. This increases data security and reduces the risk of manipulation by providing a high level of confidence in the digital evidence [1].

Electronic medical records (EMRs) are an integral part of the digital health infrastructure and serve as a critical source of digital evidence during medical malpractice investigations [10]. EMRs provide a complete and comprehensive record of a patient's interactions with healthcare providers, from medical history, appointments, diagnosis, and treatment, to test results, medical procedures, and prescribed medications. This data provides a comprehensive and objective analysis of the actions of healthcare providers, making it a key piece of evidence in medical error and malpractice investigations.

Of particular importance in these records are the time stamps that record the exact time of each action. This makes it possible not only to reconstruct the full chronology of events, but also to determine the time intervals between the prescription of treatment and its execution. For example, if a physician failed to make a timely decision on a necessary diagnosis or treatment, EMR data can serve as decisive evidence that compliance with the standards of care was violated [3]. In one such case, EMR data provided evidence of a delayed surgery that led to a worsening of the patient's condition.

Through the use of electronic data storage systems, access to information for analysis, audit and control purposes is greatly facilitated. This reduces the risk of information loss, which remains a key concern with paper-based medical records. Automated data storage and backup systems minimize the likelihood of information loss, making EMRs a reliable source for later litigation. There have been many cases in court practice when it was data from EMRs that allowed to reconstruct the chain of events and to confirm or deny the allegations of the parties [1].

The development of telemedicine systems, especially active during the COVID-19 pandemic, has been a significant step forward in expanding the capabilities of digital forensics [11]. Telemedicine allows physicians to consult patients remotely using video and text communication platforms. These systems not only increase access to care for patients in remote areas, but also create additional sources of digital data. Recordings of video and text interactions between doctor and patient can be

stored and used as evidence in medical malpractice investigations. For example, in the case of misdiagnosis, consultation progress data, video recordings, and messages can help identify flaws in symptom analysis or erroneous actions on the part of the physician [6].

However, with the proliferation of telemedicine, new challenges have emerged, especially with regard to data privacy and security. Many telemedicine systems run on cloud platforms whose servers may be located outside the country where the medical service is provided. This creates legal complexities as different countries have different laws governing the protection of personal data and access to medical information. Privacy issues are becoming increasingly important, especially in cross-border interactions and information sharing [5].

In order to fully utilize telemedicine systems and EMC in judicial investigations, it is necessary to create unified standards for the protection of personal data, which will take into account international norms and differences in national legal systems. It is also important to establish a system for regulating access to data for medical investigations while respecting patients' rights to confidentiality. Without addressing these issues, it will be difficult to utilize the potential of digital forensics to its full potential.

Medical equipment with digital functions, such as ventilators, cardiac monitors, defibrillators, and other diagnostic devices, play a critical role in collecting and providing objective data for analysis in malpractice litigation. These devices not only support patients' vital functions, but also automatically record all activities associated with their use. This provides continuous documentation of clinical data, which allows for the reconstruction of a complete picture of the medical staff's actions and the patient's body response in real time.

One of the major advantages of digital medical devices is their ability to capture time stamps of all actions, which greatly facilitates the investigation of potential medical errors or negligence. For example, data collected from a ventilator can show the exact start and end times of ventilation, changes in machine settings, and their compliance with clinical protocols. If the issue of equipment misuse or non-compliance with prescribed standards arises during litigation, this data can provide crucial evidence. In cases where staff have made errors in settings or failed to follow treatment protocols, data from the device can prove the violation and reveal its impact on the patient's condition [12].

Vital signs monitoring systems, such as cardiac monitors and blood oxygen level devices, also play a significant role in investigations. These

systems collect and store data about the patient's condition, such as heart rate, blood pressure, and oxygen saturation. One of the key advantages of these systems is their ability to capture the dynamics of changes in a patient's condition in real time, which makes it possible to analyze how quickly and appropriately medical personnel responded to critical changes in a patient's condition. For example, in cases where the patient's condition has dramatically deteriorated, the data from the monitors can show whether the response of medical staff was timely and whether the necessary measures were taken to stabilize the condition [1].

However, despite the tremendous opportunities offered by digital medical equipment, there are a number of challenges associated with its use [13]. In order to effectively utilize data from medical devices, uniform standards for data collection, storage, and interpretation must be developed and applied. It is important that these data are protected from alteration and manipulation, and that proper and legal access is ensured in case of litigation [5].

Digital medical equipment provides unique opportunities to objectively assess the actions of medical personnel and the quality of care provided. It minimizes the impact of human error on investigations and allows reliance on accurate, automatically recorded data, which significantly improves the process of analyzing medical errors. However, to maximize its effectiveness, it is necessary not only to improve the technology, but also to develop a legal and ethical basis for its use in medical investigations.

Conclusion

Digital forensics has emerged as a critical tool in the investigation of medical malpractice and errors in healthcare. As the healthcare sector increasingly adopts digital technologies such as electronic medical records (EMRs), telemedicine systems and advanced medical devices, the potential to trace the actions of medical staff has expanded significantly. These digital traces provide a more objective, accurate and detailed account of medical interventions than traditional methods such as witness testimony and paper records.

EMRs allow forensic experts to reconstruct the chronology of medical decisions, assess the timeliness of actions, and determine the appropriateness of the care provided. Telemedicine systems provide valuable evidence through recorded consultations, helping to uncover negligence or errors in remote care. Digital medical devices also provide real-time

data on patients' conditions and medical interventions, providing crucial evidence when protocols aren't being followed.

Despite progress, challenges remain, particularly around data privacy, the legal complexities of cross-border telemedicine and the standardization of digital forensics. Ensuring data integrity and securing access to records are key to maximizing the effectiveness of digital forensics in healthcare investigations. The development of international standards and the training of specialists in digital forensics are essential steps towards fully exploiting these technologies while protecting patient confidentiality.

In conclusion, digital forensics holds great promise for improving the objectivity and accuracy of medical investigations. Addressing the challenges of data integration, standardization and privacy will help the healthcare and legal sectors improve the transparency and fairness of medical malpractice investigations.

Bibliography

1. RODZIEWICZ, T. L., HOUSEMAN, B., HIPSKIND J. E. Medical Error Reduction and Prevention. Study Guide from StatPearls Publishing, Treasure Island (FL), 16 May 2018. Available at: https://europepmc.org/books/nbk499956 [Accessed: 23.09.2024].
2. PISARENCO, C. Eroarea Medicală în Paradigma Transformării Digitale a Medicinii. În: State, Security and Human Rights: In Digital Era, vol. 1. Chișinău: USM, 2023, pp. 391-400.
3. MAKARY, M. A., DANIEL, M. Medical Error—The Third Leading Cause of Death in the US. BMJ, vol. 353, 2016, p. i2139. Available at: https://www.bmj.com/content/353/bmj.i2139 [Accessed: 23.09.2024].
4. MINER, H. et al. Clinician Telemedicine Perceptions During the COVID-19 Pandemic. Telemedicine journal and e-health: the official journal of the American Telemedicine Association vol. 27,5 (2021): 508-512. doi:10.1089/tmj.2020.0295
5. ALOTAIBI, Y. K., FEDERICO, F. The Impact of Health Information Technology on Patient Safety. Saudi Medical Journal, vol. 38, no. 12, 2017, pp. 1173-1180.
6. TAWFIK, D. S. et al. Physician Burnout, Well-Being, and Work Unit Safety Grades in Relationship to Reported Medical Errors. Mayo Clinic Proceedings, vol. 93, no. 11, 2018, pp. 1571-1580.
7. BOGNER, M. S. Human Error in Medicine. 2nd ed., CRC Press, 2018. Available at: https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=uEsPEAAAQBAJ [Accessed: 23.09.2024].

8. PISARENCO, C., PISARENCO, S. Secure Digital Healthcare: Adjusting to Socio-Economic Change and the Challenges of European Integration. În: Promotion of Social and Economic Values in the Context of European Integration: 6th International Conference. Chişinău: USM, 2023, pp. 16-23.
9. PISARENCO, C. Neprofesionalismul Medical Prin Prisma Dreptului Penal. În: Integrare prin Cercetare și Inovare: Ştiinţe Juridice și Economice. Chişinău: USM, 2023, pp. 47-56.
10. RASMI, M. et al. Healthcare Professionals' Acceptance of Electronic Health Records System: A Critical Literature Review (Jordan Case Study). International Journal of Healthcare Information Systems and Informatics, vol. 15, no. 2, 2020, pp. 1-17.
11. GAREEV, I. et al. The opportunities and challenges of telemedicine during COVID-19 pandemic. Frontiers in bioscience (Elite edition) vol. 13,2 (2021): 291-298. doi:10.52586/E885RASMI, M. et al. Healthcare Professionals' Acceptance of Electronic Health Records System: A Critical Literature Review (Jordan Case Study). International Journal of Healthcare Information Systems and Informatics, vol. 15, no. 2, 2020, pp. 1-17.
12. GOGOLIN, G. Digital Forensics Explained. Taylor & Francis, 2021. Taylor & Francis. Available at: https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.1201/9781003049357/digital-forensics-explained-greg-gogolin [Accessed: 23.09.2024].
13. CHERNOVITSKAYA, Yu. V. Digital Technologies in Medicine: Specifics of Responsibility in Their Use. Scientific Result. Social and Humanitarian Research, vol. 6, no. 4, 2020, pp. 89-101.

PATIENT SAFETY IN THE DIGITAL REALITY: CHALLENGES AND PROSPECTS

SIGURANȚA PACIENTULUI ÎN CONDIȚIILE REALITĂȚII DIGITALE

Constantin PISARENCO
ORCID ID: 0000-0001-5548-4653
Email:constantin.pisarenco@gmail.com
Free International University of Moldova

CZU: 342.738:616-052:004 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.36

Rezumat: *Actualitatea cercetării constă în faptul că digitalizarea rapidă a sănătății aduce noi provocări în ceea ce privește protecția pacienților, în special în domeniul securității cibernetice și al confidențialității datelor.*

Scopul studiului este de a identifica principalele provocări asociate cu siguranța pacienților în contextul medicinei digitale și de a formula propuneri pentru îmbunătățirea siguranței și eficienței utilizării tehnologiilor digitale în sănătate.

Material și metode. Cercetarea a utilizat metode de analiză a aspectelor juridice și tehnice legate de aplicarea tehnologiilor digitale în sănătate, cu accent pe evaluarea riscurilor și identificarea soluțiilor de minimizare a acestora.

Rezultate. Digitalizarea a îmbunătățit calitatea asistenței medicale, dar a evidențiat riscuri, precum atacurile cibernetice și scurgerile de date.

Concluzii. Protecția pacienților necesită o abordare integrată, inclusiv îmbunătățirea reglementărilor legale și formarea personalului, toate acestea fiind esențiale pentru succesul pe termen lung.

Cuvinte-cheie: *siguranța pacienților, medicina digitală, riscuri.*

Abstract: *The relevance of the research lies in the fact that the rapid digitalization of healthcare brings new challenges in terms of patient protection, especially in the field of cybersecurity and data privacy.*

The aim of the study is to identify the main challenges associated with patient safety in the context of digital medicine and to formulate proposals for improving the safety and efficiency of the use of digital technologies in healthcare.

Material and methods. The research used methods of analyzing legal and technical aspects related to the application of digital technologies in healthcare, with a focus on assessing risks and identifying solutions to minimize them.

Results. Digitalization has improved the quality of healthcare, but has highlighted risks, such as cyberattacks and data leaks.

Conclusions. Patient protection requires an integrated approach, including improving legal regulations and staff training, all of which are essential for long-term success.

***Keywords**: patient safety, digital medicine, risks.*

Introduction

The digitalization of healthcare represents one of the most significant transformations in modern medicine, encompassing a wide range of technologies, including electronic medical records, telemedicine, artificial intelligence, wearable devices, and more. These innovations contribute to increasing the efficiency of medical care, improving the interaction between patients and doctors, and enabling more accurate diagnostics and personalized treatment. However, alongside these advantages, a whole set of new challenges emerges, particularly concerning patient safety, which extends beyond the traditional medical context to include aspects such as data protection, cybersecurity, and the ethical use of technologies.

In this regard, it is of particular importance to study the existing risks and potential threats, assess their impact on the quality of medical care, and develop recommendations that can help minimize these risks and enhance patient safety in the rapidly evolving digital reality [11, 12, 13].

The aim of this study is to identify and systematize the main challenges related to patient safety in the context of digital medicine, as well as to develop proposals for improving the safety and efficiency of digital technology usage in healthcare.

Materials and Methods

The search for scientific articles and publications was conducted using the PubMed, Google Scholar, and Scopus databases, as well as open internet sources. Methods of analyzing legal and technical aspects of digital technologies in healthcare were applied, with a focus on risk assessment and strategies for their mitigation. An analysis was conducted on international and national regulations governing the use of digital technologies and their impact on patient safety.

Results and Discussion

The digital reality, representing the complete digitalization of medicine, encompasses all aspects of medical care—from diagnosis and treatment to patient data management and interaction. In these conditions, ensuring patient safety becomes a central task, requiring new approaches and solutions capable of addressing the challenges and threats associated with the digitalization of healthcare.

With the implementation of digital technologies in healthcare, issues of cybersecurity and data protection have gained paramount importance. Patient medical data contains a vast amount of confidential information, including diagnoses, medical history, test results, prescribed medications, and other sensitive data. Leaks of such information can have serious consequences for both the patient and the medical institution, including loss of patient trust, legal sanctions, and reputational risks.

Digital technologies, such as electronic medical records (EMR), telemedicine, and AI-based decision support systems, enhance diagnosis, expedite treatment processes, and improve the quality of medical services. However, integrating these technologies into existing medical processes poses a complex challenge. Moreover, the implementation of digital technologies requires significant investment in training medical personnel.

Despite the numerous advantages, such as increased accessibility and efficiency of medical care, the digitalization of medicine is associated with technical, legal, ethical and clinical risks that can significantly impact the quality and safety of medical services.

Technical risks in the use of digital technologies in medicine are related to the application of equipment, software, and telecommunications technologies that facilitate interaction between doctors, patients, and medical systems. One of the primary technical risks is the instability of internet connections, which can lead to data distortion, delays in information transmission, or complete loss of connectivity. For instance, in rural and remote areas, where access to high-speed internet is limited, telemedicine and other digital medical services may be unreliable, reducing their effectiveness and safety.

There are also risks associated with the use of malfunctioning or outdated equipment. Medical devices and software used to monitor patient conditions must be accurately calibrated and meet established standards. Otherwise, diagnostic errors may occur, potentially leading to incorrect treatment.

Data security risks also play a crucial role among technical risks. In the context of digital interactions between patients and medical institu-

tions, there is a need to protect personal data from unauthorized access and cyberattacks. Data security breaches can lead to the leakage of confidential information, which in turn may result in legal consequences and loss of patient trust in digital medical services.

Legal risks in the use of digital technologies in medicine are associated with the need to comply with legislation regulating the provision of medical services using digital means. One of the key legal risks is the blurring of responsibility boundaries between healthcare professionals and platforms using digital technologies. Another important aspect of legal risks concerns compliance with licensing and certification requirements for medical professionals using digital technologies.

Ethical risks include concerns about ensuring equal access to medical services. In the context of digital inequality, where not all patients have equal access to technology, there is a risk of unequal access to medical care. Additionally, remote interactions might lead to violations of traditional medical ethics, such as ensuring full informed consent from the patient [6].

Clinical risks are among the most significant when using digital technologies in medicine, as they directly relate to the safety and quality of medical care. One of the primary clinical risks is the possibility of incorrect diagnosis due to the limitations of remote interactions and the use of automated systems. When using digital technologies, a physician may rely on information provided by the patient or data obtained from medical devices and software, which can lead to inaccurate conclusions.

To mitigate the risks associated with the use of digital technologies in medicine, it is necessary to implement comprehensive measures aimed at improving the quality and safety of the services provided. From a technical standpoint, this may include improving communication infrastructure, using modern and certified medical devices and software, and implementing strict data security protocols.

To reduce clinical risks, it is essential to develop protocols aimed at enhancing the accuracy of diagnosis and treatment in digital medicine. This could involve using high-quality images and videos, training healthcare professionals in the specifics of working with digital technologies, and integrating digital solutions with traditional medical methods for a comprehensive approach to patient care.

From a legal perspective, it is necessary to develop and implement unified standards and protocols that regulate the responsibilities of healthcare professionals and platforms using digital technologies. It is also crucial to ensure uniform licensing and certification requirements

for healthcare professionals, which would eliminate legal uncertainty and improve access to medical services.

The European Union (EU) is a leader in developing regulations aimed at protecting personal data, including medical information. The General Data Protection Regulation (GDPR), which came into effect in 2018, is one of the most comprehensive data protection systems in the world. GDPR imposes strict requirements on the collection, processing, and storage of data and grants EU citizens extensive rights to access and control their information.

GDPR requires medical institutions not only to adhere to core data protection principles, such as data minimization and ensuring data security, but also to notify regulatory authorities and affected individuals of any data breaches within 72 hours. This requirement facilitates a more rapid response to incidents and increases the accountability of medical institutions for the security of patient data [5].

Additionally, the EU is actively working on creating a unified digital market, which includes initiatives to enhance cybersecurity in healthcare. In 2020, the European Commission adopted the Cybersecurity Strategy for the Digital Decade, which aims to strengthen the protection of critical infrastructure, including healthcare systems, and improve the cybersecurity resilience of medical institutions [4].

After leaving the European Union, the United Kingdom retained the main provisions of the GDPR in its national legislation by adopting the Data Protection Act 2018. However, unlike the EU, the UK has adopted a more flexible approach to regulating AI (Artificial Intelligence—Authors' note) and other digital technologies, allowing for faster innovation in healthcare [10].

The United States has one of the most developed legal frameworks for protecting medical data. The Health Insurance Portability and Accountability Act (HIPAA), enacted in 1996, is the primary legislation governing the protection of medical information in the U.S. HIPAA imposes strict requirements for the confidentiality and security of patient data, including mandatory data encryption, restricted access to information, and mandatory breach notifications [7].

In addition to HIPAA, the 21st Century Cures Act, passed in 2020, includes provisions aimed at ensuring the interoperability of digital medical systems and the accessibility of patient data [1]. And in 2019, the FDA released the "Guidance on Clinical Decision Support Software", which includes recommendations on the use of AI for clinical decision support. These recommendations are aimed at ensuring the safety and effectiveness of AI systems, as well as minimizing the risks associated with their use [14].

To ensure patient safety in the digital era, it is essential to develop and implement unified international security standards for the use of digital technologies in medicine. These standards should cover all aspects of handling patient data, including its collection, processing, storage, and transmission. A crucial step in this direction is the harmonization of national legislation with international norms, such as ISO/IEC 27001:2013, which establishes general requirements for information security management [8].

Moreover, standards for the use of AI in healthcare need to be developed. These standards should address both technological aspects (e.g., accuracy and reliability requirements of algorithms) and ethical aspects (e.g., transparency and explainability of AI-driven decisions). The International Organization for Standardization (ISO) has already begun working on such standards, which is a significant step toward the global adoption of safe AI technologies in medicine [9].

Training medical personnel is a key element in ensuring patient safety in the digital age. Healthcare professionals must not only be proficient in using new technologies but also understand their limitations and the potential risks associated with their use. This necessitates the development of training programs that encompass not only technical aspects but also issues of ethics, privacy, and cybersecurity.

International organizations, such as the World Health Organization and the European Commission, play an important role in this process by developing guidelines for training healthcare personnel in digital skills [2, 15].

Additionally, universities and educational institutions must adapt their curricula to the new realities of digital medicine. This includes integrating courses on cybersecurity, AI, and data management into the training programs for future doctors and healthcare workers.

The creation of monitoring and analysis systems for cyber threats is critically important for ensuring patient safety. These systems should not only be able to detect and prevent cyberattacks but also respond to them quickly to minimize damage. This requires the use of advanced technologies such as machine learning and big data analytics to predict potential threats and develop measures to neutralize them.

Another important aspect is the development of incident response scenarios. Medical institutions must have clear action plans in case of cyberattacks, including procedures for data recovery, patient notifications, and interactions with regulatory authorities. National governments and international organizations can play a significant role in developing such plans and adapting them to specific conditions [3].

Regular audits and testing of security systems are also an integral part of a patient safety strategy. They allow for the identification of vulnerabilities and timely measures to address them, significantly reducing the risks of cyberattacks and data breaches.

Conclusion

The digital transformation of healthcare presents remarkable opportunities for enhancing medical care quality, yet it introduces significant challenges that threaten patient safety. This analysis identified the key risks associated with digital technologies in medicine, spanning technical, legal, ethical, and clinical dimensions. Ensuring patient safety in the digital era demands a comprehensive approach to mitigating these risks. Technical vulnerabilities, such as cyberattacks and system incompatibilities, necessitate robust data protection measures and the regular testing of technologies. Legal risks, particularly those related to liability and data protection compliance, require the development of clear regulations and protocols. Ethical concerns, including inequities in technology access and the use of patient data, call for transparency and adherence to informed consent principles. Clinical risks, stemming from potential diagnostic or treatment errors, emphasize the need for reliable protocols and thorough training for healthcare professionals in digital systems. By addressing these multifaceted challenges, the healthcare sector can fully leverage the benefits of digital medicine while safeguarding patient safety at every stage of care.

References:

1. 21st Century Cures Act, Pub. L. No. 114-255, 130 Stat. 1033 (2020). Available at: https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-114publ255/pdf/PLAW-114publ255.pdf [Accessed 18.08.2024].
2. European Commission. (n.d.). Digital Skills and Jobs. Available at: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-skills-and-jobs [Accessed 18.08.2024].
3. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). (2020). Cybersecurity in the Healthcare Sector. Available at: https://www.enisa.europa.eu/publications/cybersecurity-in-healthcare [Accessed 18.08.2024].
4. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). (2020). Consolidated Annual Activity Report 2020. Available at: https://www.enisa.europa.eu/publications/corporate-documents/enisa-consolidated-annual-activity-report-2020 [Accessed 18.08.2024].

5. European Union. (2016). General Data Protection Regulation (GDPR). Available at: https://gdpr-info.eu/ [Accessed 18.08.2024].
6. GREENHALGH, T., WHERTON, J., SHAW, S., & MORRISON, C. (2020). Video consultations for COVID-19: A rapid assessment in primary care. BMJ, 368, m998. Available at: https://www.bmj.com/content/368/bmj.m998 [Accessed 18.08.2024].
7. Health Insurance Portability and Accountability Act (HIPAA). (1996). Available at: https://aspe.hhs.gov/reports/health-insurance-portability-accountability-act-1996/ [Accessed 18.08.2024].
8. ISO/IEC. (2013). ISO/IEC 27001:2013 Information technology – Security techniques – Information security management systems – Requirements. Available at: https://www.iso.org/isoiec-27001-information-security.html [Accessed 18.08.2024].
9. ISO/IEC JTC 1/SC 42. (n.d.). Artificial Intelligence. International Organization for Standardization. Available at: https://www.iso.org/committee/6794475.html [Accessed 18.08.2024].
10. National Cyber Security Centre. (2021). Cyber Essentials Scheme: Requirements for IT infrastructure. UK. Available at: https://www.ncsc.gov.uk/cyberessentials/overview [Accessed 18.08.2024].
11. PRICE, W. N., & COHEN, I. G. (2019). Privacy in the age of medical big data. Nature Medicine, 25(1), 37-43. Available at: https://www.nature.com/articles/s41591-018-0272-7 [Accessed 18.08.2024].
12. RAJKOMAR, A., DEAN, J., & KOHANE, I. (2019). Machine learning in medicine. New England Journal of Medicine, 380(14), 1347-1358. Available at: https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMra1814259 [Accessed 18.08.2024].
13. TOPOL, E. J. (2019). High-performance medicine: The convergence of human and artificial intelligence. Nature Medicine, 25(1), 44-56. Available at: https://www.nature.com/articles/s41591-018-0300-7 [Accessed 18.08.2024].
14. U.S. Food and Drug Administration. (2019). Guidance on Clinical Decision Support Software. Available at: https://www.fda.gov/media/109618/download [Accessed 18.08.2024].
15. WHO. (2019). Guideline Recommendations on Digital Interventions for Health System Strengthening. Geneva: WHO. Available at: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK541902/ [Accessed 18.08.2024].

IMPACTUL SCHIMBĂRILOR CLIMATICE ASUPRA SECURITĂȚII ALIMENTARE[22]

THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON FOOD SECURITY

Steliana CLAPCO
ORCID ID: 0000-0001-7147-2740
Email: steliana.clapco@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

Maria DUCA
ORCID ID: 0000-0002-5855-5194
Email: mduca2000@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 551.583:663/664:658.562 DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.37

Abstract: *This paper examines the impact of climate change on food security, with a particular focus on the Republic of Moldova. It highlights how climate-related challenges exacerbate vulnerabilities in agricultural production, water resources, and soil health, directly affecting food security in the country. It emphasizes that temperature fluctuations, droughts, and floods reduce crop yields and destabilize food production. The study also addresses the economic consequences of climate change, including increased food prices and reduced agricultural productivity, which further limit access to food for vulnerable populations. Furthermore, it underscores the increased frequency of extreme weather events, such as droughts, that significantly impact Moldova's agricultural sector. The paper concludes by stressing the need for sustainable adaptation strategies, such as improving irrigation systems and diversifying crops, to enhance resilience and ensure long-term food security in Moldova.*

Keywords*: agricultural production, climate change, drought impact, extreme weather events, food security.*

[22] Articol elaborat în cadrul Subprogramului 011101 *Abordări genetice și biotehnologice de management al agroecosistemelor în condițiile schimbărilor climatice*, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării.

***Rezumat**: Această lucrare examinează impactul schimbărilor climatice asupra securității alimentare, cu accent deosebit pe Republica Moldova. Evidențiază modul în care provocările legate de climă exacerbează vulnerabilitățile în producția agricolă, resursele de apă și sănătatea solului, afectând direct securitatea alimentară în țară. Subliniază faptul că fluctuațiile de temperatură, secetele și inundațiile reduc randamentele culturilor și destabilizează producția alimentară. Studiul abordează, de asemenea, consecințele economice ale schimbărilor climatice, inclusiv creșterea prețurilor la alimente și reducerea productivității agricole, care limitează și mai mult accesul la alimente pentru populațiile vulnerabile. În plus, subliniază frecvența crescută a fenomenelor meteorologice extreme, cum ar fi secetele, care au un impact semnificativ asupra sectorului agricol din Moldova. Lucrarea concluzionează subliniind necesitatea unor strategii de adaptare durabile, cum ar fi îmbunătățirea sistemelor de irigații și diversificarea culturilor, pentru a spori reziliența și a asigura securitatea alimentară pe termen lung în Moldova.*

***Cuvinte-cheie**: evenimente climatice extreme, impactul secetei, producție agricolă, schimbări climatice, securitate alimentară.*

Schimbările climatice au un impact semnificativ asupra securității alimentare globale, iar efectele acestora sunt resimțite în mod diferit în funcție de regiune, nivel de dezvoltare și strategii de adaptare. În contextul Republicii Moldova, care se confruntă cu o serie de provocări economice și ecologice, schimbările climatice pot exacerba vulnerabilitățile existente, având un impact direct asupra producției agricole, disponibilității resurselor de apă și sănătății solului. Această analiză se bazează pe surse relevante care abordează problema securității alimentare din perspectiva schimbărilor climatice, cu un accent special pe Republica Moldova.

1. Schimbările Climatice și Securitatea Alimentară: Concepte Cheie

În cadrul Summit-ului Alimentar Mondial din noiembrie 1996 securitatea alimentară a fost definită ca starea în care „toți oamenii, în orice moment, au acces fizic, social și economic la alimente suficiente, sigure și hrănitoare care să răspundă nevoilor lor alimentare și preferințelor alimentare pentru o viață activă și sănătoasă” [1]. Actualmente se consideră că conceptul de securitate alimentară include patru piloni de bază: disponibilitate, acces, utilizare și stabilitate [2]. Statele părți la Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale din 1966 au recunoscut „dreptul oricărei persoane la un nivel de trai suficient pentru ea însăși și familia sa, inclusiv hrană, îmbrăcăminte și locuință suficiente, precum și la o îmbunătățire continuă a condițiilor sale de existență” (Articolul 11, paragraful 1), cât și „dreptul fundamen-

tal pe care îl are orice persoană de a fi la adăpost de foame..” (Articolul 11, paragraful 2) [3].

Comitetul Națiunilor Unite pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale (CESCR) a oferit o definiție a dreptului la hrană adecvată, remarcând că „Dreptul la hrană adecvată este realizat atunci când fiecare bărbat, femeie și copil, singur sau în comunitate cu alții, au acces fizic și economic în orice moment la hrană adecvată sau mijloace pentru procurarea acesteia. Conținutul esențial al dreptului la hrană adecvată presupune (...) disponibilitatea alimentelor într-o cantitate și calitate suficientă pentru a satisface necesitățile alimentare ale indivizilor, fără substanțe dăunătoare, și acceptabilă în cadrul unei culturi date (și) accesibilitatea acestora în moduri care sunt durabile și care nu interferează cu exercitarea altor drepturi fundamentale ale omului (...) Accesibilitatea include atât accesul economic, cât și cel fizic.” [4].

Printre cauzele foamei și malnutriției menționate în Cadrul Strategic Global pentru Securitate Alimentară și Nutriție se regăsește inclusiv impactul schimbărilor climatice asupra agriculturii, degradarea terenurilor, creșterea incertitudinii cu privire la recoltele culturilor, intensificarea inundațiilor și secetelor [5]. Schimbările climatice au un impact semnificativ asupra securității alimentare, afectând toate cele patru dimensiuni ale acesteia: disponibilitatea, accesul, utilizarea și stabilitatea alimentelor.

Principalele efecte includ:

Disponibilitatea alimentelor: Schimbările climatice afectează producția agricolă prin modificarea temperaturilor, precipitațiilor și frecvenței evenimentelor extreme. Aceste schimbări pot reduce randamentele culturilor și pot afecta negativ producția de alimente.

Accesul la alimente: Creșterea prețurilor alimentelor și volatilitatea acestora, cauzate de schimbările climatice, pot limita accesul economic la alimente pentru populația mai vulnerabilă. De asemenea, pierderile de venituri din agricultură pot reduce capacitatea gospodăriilor de a cumpăra alimente.

Utilizarea alimentelor: Schimbările climatice pot afecta calitatea nutrițională a alimentelor, reducând concentrațiile de proteine și micronutrienți esențiali. De asemenea, pot crește riscul de boli transmise prin alimente și apă, afectând absorbția nutrienților.

Stabilitatea alimentelor: Variabilitatea climatică și frecvența crescută a evenimentelor extreme pot destabiliza aprovizionarea cu alimente, afectând stabilitatea accesului și utilizării acestora. Pentru a aborda aceste provocări, este esențial să se implementeze măsuri de adaptare

și să se construiască reziliența sistemelor alimentare, inclusiv prin protecție socială, practici agricole durabile și gestionarea riscurilor [1, 6, 7].

2. Impactul Schimbărilor Climatice asupra Securității Alimentare

Activitățile umane exercită o influență semnificativă asupra mediului înconjurător, climei, provocând schimbări pe scară largă în atmosferă, oceane, biosferă și criosferă, multe dintre acestea fiind ireversibile pe termen lung [8]. Conform evaluărilor Organizației Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), provocările legate de climă sunt factori principali ai insecurității alimentare, determinând reducerea recoltei principalelor culturi la nivel global în ultimii 20 de ani. Se estimează că încălzirea globală afectează 80% din terenul mondial, unde trăiește aproximativ 85% din populația globală [9]. Pierderile economice asociate evenimentelor climatice extreme au fost estimate la 738 de miliarde EUR în perioada 1980 - 2023 în Uniunea Europeană, cu peste 162 de miliarde EUR (22%) între 2021 și 2023. De asemenea, modificările în producția, stocarea și consumul de culturi conduc la creșterea costurilor pentru culturile de bază, ceea ce limitează accesul la hrană [10]. Astfel, ca exemplu, prețurilor globale la grâu au crescut cu 100% în 2007/2008 și cu 50% în 2010/2011 [11].

Această situație se va agrava pe măsură ce tendința actuală de încălzire preconizează o creștere a temperaturii globale medii cu 2,7°C până la sfârșitul acestui secol [8]. În prezent, cu o temperatură globală mai mare cu 1,2 °C față de valorile preindustriale, schimbările climatice contribuie deja la intensificarea unor evenimente extreme, precum valuri de căldură, secete, incendii de vegetație, uragane și inundații, care afectează ecosistemele, generează pierderi economice și pun în pericol vieți omenești.

Rezultatele diferitor modele de analiză și predicție au relevat în mod constant efecte negative ale temperaturii asupra randamentului culturilor la scară globală, cu impacturi similare la scară de regiune, țară, zonă. Fără măsuri de redresare a situației (implementarea unor politici și strategii de adaptare, construcția sau/și restabilirea sistemelor de irigare, îmbunătățire genetică a plantelor de cultură etc.), fiecare creștere cu câte 1^0C a temperaturii medii globale ar reduce, în medie, producția globală de grâu cu 6,0%, orez cu 3,2%, porumb cu 7,4%, soia cu 3,1% [12].

Una dintre principalele provocări pentru producția agricolă este impactul direct al schimbărilor climatice asupra fazelor de dezvoltare ale culturilor, randamentului și calității producției, ceea ce afectează stabilitatea și sustenabilitatea agriculturii. Astfel, încălzirea globală a dus la reducerea perioadelor de creștere ale culturilor, iar fluctuațiile

de temperatură pot provoca acumularea insuficientă de nutrienți în culturi. Schimbările de temperatură și lumina solară afectează perioada de înflorire și umplerea boabelor, iar modificările în tiparele de precipitații pot duce la secetă. Studiile arată că schimbările climatice influențează data semănatului și tipurile de culturi, iar adaptarea la aceste schimbări necesită ajustări în managementul agricol [13, 14]. Totodată, creșterea temperaturilor determină o intensificare a evaporării și transpirației, conducând la o insuficiență de apă, ceea ce reduce randamentul culturilor. Cercetările arată că, în regiunile cu temperaturi mai mari, culturile de porumb și soia pot suferi pierderi semnificative din cauza stresului combinat de căldură și secetă [15, 16]. Astfel, seceta extremă din august 2022 a redus recoltele de porumb, soia și floarea-soarelui din Uniunea Europeană cu 16%, 15% și respectiv 12%, comparativ cu media pe 5 ani [17]. Conform unui studiu NASA, creșterea nivelului de emisii de gaze cu efect de seră până în 2030, ar putea afecta semnificativ producția unor culturi majore precum porumbul. Se preconizează că randamentul culturii de porumb vor scădea cu 24% [18].

Pe lângă efectele directe ale schimbărilor climatice asupra producției agricole, acestea generează și influențe indirecte semnificative, cum ar fi modificarea apariției și severității dăunătorilor și bolilor, care afectează negativ recoltele, diferite studii, inclusiv la nivel național [19, 20], indicând o corelație între factorii climatici și frecvența infestărilor. Epifitotiile plantelor reprezintă riscuri majore pentru securitatea alimentară globală și pentru sustenabilitatea mediului, conducând la pierderea productivității primare și a biodiversității, cu efecte negative asupra condițiilor socio-economice în regiunile afectate. Schimbările climatice agravează aceste riscuri prin modificarea evoluției patogenilor și a interacțiunilor acestora cu gazdele lor, facilitând apariția unor noi tulpini patogene și extinderea domeniului de răspândire al acestora, ceea ce poate determina o amplificare a bolilor plantelor în noi zone [21].

Un alt aspect al acestei influențe constă în sporirea riscurilor de contaminare a produselor alimentare cu diverși agenți patogeni, precum bacteriile, virușii și paraziții, care provoacă boli grave prin consumul de alimente sau apă contaminată, fiind responsabili pentru o multitudine de îmbolnăviri și decese anual la nivel global. Astfel, alimentele contaminate provoacă 600 de milioane de boli transmise prin alimente și 420.000 de decese anual [22]. Există studii ce confirmă faptul că schimbările climatice pot modifica distribuția și prevalența agenților patogeni de origine alimentară și pot afecta calitatea și siguranța alimentelor [23, 24].

Aceste modificări ale virulenței și distribuției patogenilor, dar și contaminarea produselor alimentare, sporesc riscurile de expunere la pericolele transmise prin alimente, ceea ce pune o presiune considerabilă asupra siguranței alimentare la nivel global.

3. Impactul Schimbărilor Climatice asupra producției agricole în Republica Moldova

Republica Moldova este o țară cu o economie agricolă importantă, agricultura reprezentând un sector-cheie în asigurarea securității alimentare. Moldova se remarcă printr-un nivel relativ ridicat de utilizare a terenurilor agricole, 67% din suprafața țării fiind destinată agriculturii, iar 76% din aceasta fiind terenuri arabile. În ceea ce privește riscurile legate de dezastrele naturale cauzate de schimbările climatice, Republica Moldova este deosebit de vulnerabilă la inundații și secete. Conform studiului biroului ONU pentru Reducerea Riscurilor de Dezastre (UNISDR) „Costul uman al dezastrelor meteorologice 1995-2015", Moldova se află printre primele zece țări ale lumii cu cea mai mare proporție de oameni afectați de dezastrele climatice.

Totodată, agricultura Republicii Moldova este semnificativ afectată de secete. În funcție de zona geografică, astfel de fenomene extreme apar, în medie, o dată la fiecare 3 până la 10 ani. Conform datelor de pe portalul privind schimbările climatice al Băncii Mondiale (BM), pierderile economice generate anual de secetă au fost estimate la aproximativ 19 milioane USD în perioada 1996–2004. În ultimii ani, Moldova s-a confruntat cu secete severe în 2007, 2012, 2020 și 2022. Dintre acestea, cea din 2007 a fost considerată cea mai gravă din istoria recentă a țării, afectând 80% din teritoriu și peste 135.000 de persoane, cu pierderi economice de aproape 1 miliard USD. Seceta din 2020 a avut consecințe majore asupra producției agricole, care a scăzut cu peste 26%, și a avut un impact socio-economic considerabil, determinând pierderea a aproape 20% din locurile de muncă din sectorul agricol, afectând în mod direct traiul zilnic al populației rurale vulnerabile [25, 26].

Secetele reprezintă un fenomen climatic caracteristic pentru Republica Moldova și unul dintre cele mai periculoase riscuri naturale cu impact direct asupra producției agricole. În perioada 1890–2020, pe fondul unui climat arid regional și al procesului de încălzire globală, frecvența secetelor a crescut semnificativ. În ultimele două decenii, au fost înregistrate secete de diverse intensități, în toate anotimpurile, afectând inclusiv perioadele critice de vegetație ale culturilor (ex. 2003, 2020), vara (ex. 2001, 2007, 2012, 2015) și toamna (ex. 2009, 2011, 2018, 2019). Anii 2007, 2012 și 2020 sunt considerați ani agricoli deosebit de secetoși, cu

impact sever asupra producției. Aceste episoade au afectat între 80% și 90% din suprafața teritoriului național, depășind chiar și seceta din 1946 din punct de vedere al intensității și al ariei afectate. În aceste trei cazuri, temperatura medie anuală a depășit semnificativ norma climatologică: cu 2,0–2,6°C în 2007, 1,1–1,8°C în 2012 și 2,6–3,7°C în 2020.

Impactul acestor secete asupra randamentului la hectar a fost considerabil. De exemplu, secetele din 2007 și 2012 au avut un impact devastator asupra recoltei de cereale. În anul 2012, producția totală de semințe de floarea-soarelui a scăzut la 296.000 tone, comparativ cu 427.000 tone în anul anterior. Randamentul mediu a fost de 10 q/ha, cu 6 q/ha mai mic față de 2011 (o reducere de circa 30%) și cu aproximativ 62% sub media deceniului precedent. În 2020, randamentul mediu a fost de 13 q/ha, cu 10 q/ha mai puțin decât în 2019, echivalentul unei reduceri de 43% față de anul precedent și de aproximativ 21% în raport cu media ultimilor zece ani [27].

Analiza relației dintre condițiile climatice și productivitatea florii-soarelui, în anii secetoși 2007, 2012 și 2020, a evidențiat o corelație puternică între parametrii climatici și variațiile de recoltă. Valorile coeficientului de determinare (R^2) au fost de 0,691 în 2007, 0,571 în 2012 și 0,568 în 2020, indicând că între 57% și 69% din variația randamentului poate fi atribuită factorilor climatici. Factorii determinanți variază de la un an la altul: în 2007 și 2020, temperatura în perioada de vegetație a fost principalul factor limitativ, în timp ce în 2012, atât temperatura, cât și deficitul de precipitații au avut o influență majoră [28].

Conform proiecțiilor climatice, până la mijlocul secolului XXI, temperatura medie anuală în Republica Moldova este estimată să crească cu 1,7–2,0°C comparativ cu perioada de referință 1961–1990, iar până la sfârșitul secolului, creșterea ar putea atinge 4–5°C, în absența unei reduceri semnificative a emisiilor globale de gaze cu efect de seră. Aceste schimbări vor afecta grav producția agricolă, conducând la scăderea randamentelor pentru majoritatea culturilor, iar frecvența fenomenelor extreme va spori. De asemenea, schimbările climatice vor influența distribuția și prevalența dăunătorilor și bolilor, provocând fluctuații ale prețurilor pieței și modificări ale structurii culturilor. De asemenea, se preconizează o intensificare a presiunii asupra resurselor de apă, cu posibile efecte asupra reglementărilor și prețurilor din sector.

Aceste rezultate subliniază vulnerabilitatea agriculturii moldovenești în fața schimbărilor climatice și evidențiază necesitatea implementării unor strategii de adaptare sustenabile, inclusiv modernizarea infrastructurii de irigații, diversificarea culturilor și dezvoltarea sistemelor de monitorizare agrometeorologică.

Referințe:

1. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. The State of Food Security and Nutrition in the World: Building climate resilience for food security and nutrition. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2018.
2. HLPE. Food security and nutrition: building a global narrative towards 2030. A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security, Rome 2020. Disponibil: https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8357b6eb-8010-4254-814a-1493faaf4a93/content [Accesat: 07.12.2024].
3. Pact International Nr. 19 din 16-12-1966 cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale, publicat la 30-12-1998 în Tratate Internationale Nr. 1 art. 19, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 septembrie 1996 prin Rezoluția 2200 A (XXI).
4. CESCR (Comitetul pentru Drepturi Economice, Sociale și Culturale). Comentariu general nr. 12: Dreptul la o alimentație adecvată (articolul 11 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale). Document ONU E/C.12/1999/5, adoptat la 12 mai 1999.
5. Comitetul pentru Securitatea Alimentară Mondială (CSA). Cadrul strategic global pentru securitatea alimentară și nutrițională (GSF), Versiunea a treia – 2014. Roma: FAO, 2014. Disponibil la: https://www.fao.org/fileadmin/templates/cfs/Docs1314/GSF/GSF_Version_3_EN.pdf [Accesat: 07.12.2024].
6. IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Field, C.B., V.R. Barros, D.J. Dokken, K.J. Mach, M.D. Mastrandrea, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L. White (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, 1132 pp. Disponibil: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WGIIAR5-FrontMatterA_FINAL.pdf [Accesat: 07.12.2024].
7. MYERS S.S., ZANOBETTI A., KLOOG I. et al. Increasing CO_2 threatens human nutrition. In: Nature 510:139–142.
8. IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). Schimbările climatice 2021: Bazele științifice. Contribuția Grupului de Lucru I la Al Șaselea Raport de Evaluare al IPCC. Geneva: IPCC, 2021. Disponibil la: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/ [Accesat: 04.12.2024].
9. CALLAGHAN, M., SCHLEUSSNER, CF., NATH, S. et al. Machine-learning-based evidence and attribution mapping of 100,000 climate impact studies. In: Nat. Clim. Chang. 2021, 11, p. 966–972.
10. WHEELER, T., von BRAUN J. Climate change impacts on global food security. In: Science, 2013, 134, 508.

11. SCHEWE J., OTTO C., FRIELER K. The role of storage dynamics in annual wheat prices. In: Environmental Research Letters, 2017, vol. 12(5), p. 1–13.
12. ZHAO, C., LIU, B., PIAO, S., WANG, X., et al. Temperature increase reduces global yields of major crops in four independent estimates. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 2017, vol. 114(35), p. 9326–9331.
13. TAN, Q., LIU, Y., DAI, L., PAN, T. Shortened Key Growth Periods of Soybean Observed in China under Climate Change. In: Scientific Reports, 2021, vol. 11, p. 8197.
14. MINOLI, S.;, JÄGERMEYR, J., ASSENG, S., URFELS, A., MÜLLER, C. Global Crop Yields Can Be Lifted by Timely Adaptation of Growing Periods to Climate Change. In: Nature Communications, 2022, vol. 13, p. 7079.
15. LESK, C., COFFEL, E., WINTER, J., et al. Stronger Temperature–Moisture Couplings Exacerbate the Impact of Climate Warming on Global Crop Yields. In: Nature Food, 2021, vol. 2, p. 683–691.
16. REZAEI, E.E., WEBBER, H., ASSENG, S., et al. Climate change impacts on crop yields. Nature Reviews Earth & Environment, 2023, vol. 4, p. 831–846.
17. BARUTH, B., et al. Crop monitoring in Europe. JRC MARS Bulletin, 2022, vol. 31(3), p. 1–28.
18. NASA. (2021). Global climate change impact on crops expected within 10 years, NASA study finds. Nature Food. Available at: https://climate.nasa.gov/news/3124/global-climate-change-impact-on-crops-expected-within-10-years-nasa-study-finds/ [Accessed: 4 decembrie 2024].
19. DUCA, M., CLAPCO, S., NEDEALCOV, M., DENCICOV, L. Influence of environmental conditions on the virulence and distribution of Orobanche cumana Wallr. in the Republic of Moldova. In: OCL, 2019, vol. 26, p. 3.
20. DUCA, M., CLAPCO, S., BURCOVSCHI, I., DOMENCO, R., MARTEA, R., MACHEDON, M. Influența holoparazitului Orobanche cumana Wallr. asupra unor trasături morfo-anatomice și fiziologobiochimice la cultura Helianthus annuus L. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Reale şi ale Naturii), 2023, nr. 6(166), p. 78–86.
21. LAHLALI, R., TAOUSSI, M., LAASLI, S.-E., GACHARA, G., EZZOUGGARI, R., BELABESS, Z., et al. Effects of climate change on plant pathogens and host-pathogen interactions. In: Crop and Environment, 2024, vol. 3, nr. 3, p. 159–170.
22. LEE, H., YOON, Y. Etiological Agents Implicated in Foodborne Illness Worldwide. In: Food Science of Animal Resources, 2021, vol. 41, p. 1–7.
23. CAMINADE, C., MCINTYRE, K.M., JONES, A.E. Impact of recent and future climate change on vector-borne diseases. In: Annals of the New York Academy of Sciences, 2019, vol. 1436, p. 157–173. https://doi.org/10.1111/nyas.13950.

24. VERMEULEN, S.J., CAMPBELL, B.M., INGRAM, J.S.I. Climate Change and Food systems. In: Annual Review of Environment and Resources, 2012, vol. 37, p. 195–222.
25. Programul național de adaptare la schimbările climatice până în anul 2030. Aprobat prin HG 624 din 30-08-2023 cu privire la aprobarea Publicat: 27-11-2023 în Monitorul Oficial, nr. 448-451, art. 1086.
26. WORLD BANK (WB). Climate Change Knowledge Portal. Estimările Băncii Mondiale privind impactul schimbărilor climatice asupra economiilor și adaptarea la schimbările climatice în Republica Moldova. 2016, Disponibil: https://climateknowledgeportal.worldbank.org.
27. DUCA, M., BOIAN, I., DOMENCO, R. The impact of droughts on sunflower production in the Republic of Moldova. In: Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca, 2022, vol. 50, p. 1–16. ISSN 0255-965X. DOI: https://doi.org/10.15835/nbha50413040.
28. DUCA, M, CLAPCO, S., DOMENCO, R. Interrelația dintre recolta de floarea-soarelui și variabilele climatice în Republica Moldova. In: Akademos – Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, 2024, nr. 1(72), p. 80–88. ISSN 1857-0461. DOI: https://doi.org/10.52673/18570461.24.1-72.09.

ÎNCĂLZIREA GLOBALĂ: ARGUMENTE PRO ȘI CONTRA

GLOBAL WARMING: ARGUMENTS FOR AND AGAINST

Elena MĂRGINEANU
Doctor în drept
ORCID ID: 0000-0002-6157-8506
Email: emargineanu@ulim.md
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

CZU: 504.7 + 551.583 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.38

***Abstract**: The intensifying discussion of climate change brings a concomitant danger of directing the public attention deeper into a potential wrong direction, as various elements constituent to geoclimate regulation have not been addressed, percisely: climate engineering with weather modification technologies, solar activity and the rapidly weakening magnetic field of the Earth. At the identification of missing elements in the current official naratie, a state is entitled to reconsinder the appropriateness of economic measures recommended to it by foreign entities in the name of environmental protection and climate adaptation.*

***Keywords**: climate change, solar activity, climate engineering, environmental law.*

***Rezumat:** Discuția din ce în ce mai intensă asupra schimbărilor climatice aduce un pericol concomitent de a îndrepta atenția publicului mai profund într-o direcție potențială greșită, întrucât nu au fost abordate, mai precis, diferite elemente constitutive ale reglării geo-climatice: ingineria climatică cu tehnologiile de modificare a vremii, activitatea solară și slăbirea rapidă a câmpului magnetic al Pământului. La identificarea elementelor lipsă din actuala narațiune oficială, un stat este îndreptățit să reconsidere oportunitatea măsurilor economice recomandate de entitățile străine în numele protecției mediului și adaptării la climă.*

***Cuvinte-cheie:** schimbări climatice, activitatea solară, climate enginering, dreptul mediului.*

Schimbările climatice sunt un subiect care cunoaște o mai mare pondere în discuțiile internaționale și naționale. Atât instituțiile statului cât și organizațiile non-guvernamentale și-au intensificat atenția către cizelarea unor recomandări pentru a pregăti societatea să se adapteze și să gestioneze consecințele unor potențiale crize de mediu. Aceste instituții se conduc în retorica adoptată de convențiile internaționale și narațiunea general acceptată de Națiunile Unite prin rapoartele Panelului Interguvernamental al Schimbărilor Climatice (IPCC), în care se face referință la: factorul antropic, vectorul de încălzire a planetei și emisiile de carbon identificate ca sursă de generare a schimbărilor de mediu.

Narațiunea oficială: „Încălzirea globală este cauzată de oameni prin emisiile de carbon". [9]

Totuși, o astfel de abordare, deși convențional răspândită în conștiința publicului larg, ar putea fi o abordare suficient de simplificată încât să denatureze imaginea reală a cauzei și consecinței schimbărilor climatice. În cazul în care premiza schimbărilor climatice este diferită decât narațiunea perpetuată de ecologiștii din societatea civilă și instituțiile internaționale, societatea se poate întâmpina cu dificultăți mai mari decât inițiat presupuse deoarece recomandările de adaptare economică, industrială și socială se înrădăcinează toate în această narațiune. Nealinierea acesteia cu realitatea obiectivă poate genera, la adoptarea măsurilor propuse, o deviere și mai mare între capacitatea societății și necesitățile impuse de factorii de mediu. Spre exemplu, dacă măsurile de adaptare pregătesc ramurile economiei pentru a răspunde la încălzirea globală, dar vectorul înregistrat peste ani este de răcire globală, atunci anumite sectoare ale industriei și economiei (energetica, agricultura și sectorul alimentar) pot intra în colaps datorită direcției greșite în care au fost implementate aceste măsuri.

La plenara Conferinței Părților COP29, secretarul general al Națiunilor Unite Antonio Guterres a afirmat că „Împreună cu cea mai fierbinte zi înregistrată, cea mai fierbinte lună înregistrată, este aproape sigur că acesta este cel mai fierbinte an înregistrat" Noiembrie, 2024 [11]. Cu toate acestea, concomitent în Noiembrie 2024, Africa de Sud a înregistrat prima zăpadă în 85 ani [2]. Aceste două evenimente sunt suficient de contrastante încât să accepte o analiză suplimentară și independentă a problemei.

Într-adevăr, sunt 3 elemente importante care sunt omise în mod surprinzător din argumentarea științifică a rapoartelor IPCC ce este invocată ca bază a narațiunii oficiale:

Ingineria climatică;
Activitatea solară;
Slăbirea câmpului magnetic al pământului.

Ingineria climatică

Ingineria climatică se referă la modificarea deliberată a climei, vremii și a mediului [12]. Aceste modificări pot fi întreprinse fie prin geoinginerie cu tehnici precum gestionarea radiației solare (iluminarea norilor marini, injecția cu aerosoli stratosferici) și eliminarea dioxidului de carbon, fie prin alte tehnologii de modificare a vremii cu obiectiv specific de acoperire locală și regională cum ar fi inducerea artificială a precipitațiilor (însămânțarea norilor prin nucleare a gheții sau nucleele de condensare a norilor), managementul ciclonului sau multe altele, registrul public al patentelor cu tehnologii de modificare a vremii fiind unul generos.

În 1978 a intrat în vigoare Convenția ENMOD (Convenția privind interzicerea utilizării militare sau a oricărei alte utilizări ostile a tehnicilor de modificare a mediului) prin care se oferă explicația pentru termenul „tehnologii de modificare a mediului" - „orice tehnică de schimbare prin manipulare deliberată a proceselor naturale, dinamica, compoziția sau structura pământului, inclusiv biota, litosfera, hidrosfera și atmosfera sa sau ale spațiului cosmic". [7] Această convenție a fost semnată după deconspirarea utilizării de către Statelor Unite ale Americii (SUA) a armei climaterice în războiul din Vietnam. Informația a fost prezentată publicului larg prin mai multe investigații, una dintre cele mai răsunătoare fiind articolul lui Seymour M. Hersh în The New York Times, același jurnalist care a atras atenția asupra celui mai mare atac terorist industrial Nord Stream. Realizarea de către oponenții SUA despre utilizarea armelor climaterice ar fi validat aceleași tactici în abordare, situație care America a dorit să o evite. Astăzi în 107-lea Congres al SUA, a fost adoptată politica de conservare a spațiului prin care SUA și-a asumat responsabilitatea de a nu utiliza în spațiu arme „electronice, psychotronic, chemtrails, plasma, biologică, extraterestră, de mediu, climatică și alte sisteme exotice de arme destinate să deterioreze spațiul, ecosistemele naturale sau clima, vremea și mediului, precum și sistem de arme tectonice care au scopul de a induce pagubă sau distrugere asupra unei populații sau unei regiuni specifice pe pământ sau în spațiu." [14] Această specificare, pe lângă angajamentul de a neutilizare, mai prezintă implicit însăși existența unor astfel de arme în dotare.

Cu toate acestea, aceste tehnologii deși interzise a fi utilizate în scop militar cu aproape 50 de ani în urmă, nu au fost interzise spre cercetare

și dezvoltare ca atare, interdicția de folosire fiind o formalitate procedurală. În această ordine de idei, remarcăm un fenomen curios și anume tendința entităților internaționale de a valida necesitatea de dezvoltare a capacității de manipulare a vremii. Dacă argumentul non-interferenței militare a limitat utilizarea acestora dar nu și dezvoltarea lor, astăzi în condițiile transparenței digitale și a circulației informației, finanțarea masivă pentru dezvoltarea acestora nu poate fi ascunsă și deci necesită o altă încadrare retorică. Însă discuțiile despre modificarea mediului se împart conceptual pe accente diferite – dacă State Unite promovează geoingineria și dorește a prelua leadership-ul global în controlul tehnologiilor de acțiune climatică planetară [1], Emiratele Arabe Unite sunt orientate către cizelarea tehnologiilor de producere a precipitațiilor pentru a-și îmbunătăți indicatorul de independență alimentară [4], China de asemenea realizează cele mai mari operații de însămânțare a norilor cu scopul de a-și crește producția agricolă dar nu se limitează la acest scop [5]. De altfel, China este lider global pe de o parte, în producția de panouri solare și vehicule electrice, iar pe de altă parte, a anunțat că intenționează a dezvolta tehnologii de modificare a vremii (precipitații, nori, vânt, cicloni etc.) [6]. Această aparentă contradicție îi permite Chinei să-și diversifice portofoliul de soluții ce poate oferi comunității internaționale pentru problemele climatice cu care se confruntă, precum și poate indirect asigura continuitatea acestor cereri.

Organizația Mondială a Meteorologiei (OMM) este o agenție a Națiunilor Unite și are un panel separat dedicat studierii modificării vremii, precum și elaborează ghiduri operaționale de implementare a activităților de modificare a vremii, solicitând părților să informeze organizația asupra executării acestor proiecte [12]. Acest moment este unul important întrucât activitățile de manipulare a vremii sunt deja recunoscute oficial pe de-o parte, dar totuși nu sunt integrate în narațiunea cauzelor de înregistrare a fenomenelor climatice agresive.

Activitatea solară

Soarele este cel mai puternic agent care influențează clima terestră, permițând diferențe de temperatură și schimbarea anotimpurilor. Cu toate acestea, în rapoartele IPCC prea puțin este menționată cercetarea științifică a ciclurilor solare și influența acestora asupra climei. În cazul în care comunității științifice îi va fi permis să discute liber și să cerceteze imparțial (excluzând finanțarea studiilor care au scop validarea unei anumite idei), atunci premiza pentru recomandările de restructurare economică a statelor UE și alte țări – ar dispărea. Problema constă în

contrastul puternic în literatura de specialitate. În timp ce marea majoritate a publicațiilor fac referință la fenomenul încălzirii globale, astrofizicienii și alți cercetători ne atenționează că soarele va intra în curând într-o fază numită Grand Solar Minimim, care reprezintă o perioadă de activitate solară redusă [15].

„Pământul s-ar putea aștepta la o creștere a activităților vulcanice și cutremurelor și la o posibilă lipsă a perioadei de vegetație din cauza iradierii solare mai scăzute, care poate duce la o posibilă criză de alimente în 2028-2042". Valentina Zharkova

Alți cercetători prezintă calcule diferite privind următoarea perioadă de răcire prin reducerea numărului de pete solare: din 2030, 2020-2053, 2070-2090, 2062 etc. Chiar și Observatorul Vaticanului prezintă un articol observațiile petelor solare și presupusa perioadă de reducere a iradiației solare pentru următorul ciclu solar nr. 26. Cu toate acestea, predicția de răcire prezentată pe pe pagina Vaticanului implică o mică răcire spre anii 2060 cu un Grand Solar Minimum puternic (echivalentul unui Little Ice Age) în perioada aproximativă 2120-2280 [10]. Oscilațiile bicentinale nu sunt o descoperire nouă, dinamica de încălzire și răcire a temperaturii a fost înregistrată ca fiind oscilatorie în mod constant și stabil încă de la începutul perioadei de înregistrare a acestui fenomen (Central England Temperature recordings since 1658).

Încălzire globală sau răcire globală? Schimbările de temperatură nu sunt liniare precum prezintă anumite modele, ci oscilatorii. Aceasta înseamnă că pe o perioadă îndelungată de milenii, temperatura într-adevăr ar putea avea o tendință de creștere, însă pentru o perioadă de câteva decenii, oscilațiile acesteia pot crea percepția unei răciri – moment ce suntem în prag de a observa dacă teoria Grand Solar Minimum va fi confirmată. Cu alte cuvinte, creșterea constantă a temperaturilor în ultimii 200 de ani este o consecință naturală de recuperare din Little Ice Age (mica epocă glaciară) între anii 1400 și 1850. Astfel, cineva născut în 1950 este martorul ocular cum pe parcursul vieții sale temperatura se ridică în mod constant, iar cineva născut în 1550 ar fi putut fi martorul unei răciri constante pe parcursul vieții sale. În epoca romană temperaturile fiind similar de calde precum și astăzi, ori mai ridicate, cauza acestor oscilații fiind în mod clar nu impactul activității umane și industriale.

Afirmația profesoarei Valentina Zharkova indică o corelație între Grand Solar Minimum și accelerarea activității vulcanice și tectonice. Dacă această corelație are fundament științific, atunci ne putem aștepta la o creștere exponențială a cataclismelor naturale. Aici și este ascuns pe-

ricolul de interpretare a situației schimbărilor climatice. La o acceptare generală a narațiunii oficiale a schimbărilor climatice (factorul antropic), această accelerare a crizelor climatice, în loc să fie atribuită corect fenomenelor naturale precum reacția Pământului la oscilațiile bicentinale a acivității solare, va fi în mod eronat atribuit factorului antropic (nici măcar celui afiliat aplicării tehnologiilor de modificare a vremii, ci consumatorului simplu exponent al clasei de mijloc), ceea ce va crea o presiune suplimentară pe radicalizarea măsurilor ecologice restrictive.

Prin această cercetare nu insistăm să recunoaștem Marele Minim Solar ca adevăr ultim, ci, în schimb, atragem atenția asupra necesității de a avea o discuție deschisă care să nu excludă acest subiect.

Slăbirea câmpului magnetic al pământului

Câmpul magnetic al pământului devine din ce în ce mai slab, Polul Nord Magnetic mișcându-se cu o viteză rapidă către Siberia. Distanța de deplasare în ultimii 25 de ani (2000 și 2025) fiind nu neapărat mai mică decât cea parcursă pe parcursul a 3 secole (1600 și 1950). Acest fenomen cauzează anomalii magnetice regionale puternice. Ar fi potrivit ca orice ecologist, dar și cetățean simplu să adreseze întrebării către comunitatea științifică și mai ales formatorilor de politici publice, dacă au luat în calcul suprapunerea fenomenului de „slăbire a câmpului magnetic planetar" cu cea a „dinamicii bicentinale a soarelui" și ce efect pot aceste fenomene împreună genera?! Întrucât atribuirea oricărei reacții planetare exclusiv factorului antropic ar putea fi o eroare prea scumpă.

O cercetare din 1976 prezintă relația între puterea câmpului magnetic al pământului și cantitatea de ^{14}C. Aceasta afirmă că pe parcursul a 10 000 de ani puterea câmpului magnetic a cunoscut o dinamică aparent sinusoidală. Momentul terestru de putere maximă a câmpului magnetic planetar a fost estimat la anii 100 înaintea erei noastre, atunci producția de ^{14}C fiind minimă. Astăzi avem o situație opusă – câmpul magnetic al pământului se apropie la valoare sa minimă, acest scut fiind slab permite mai ușor pătrunderea razelor cosmice, ceea ce stimulează producția masivă a ^{14}C [8]. Continuitatea acestor cercetări de asemenea nu este salutată de politicile de decarbonizare (și nici finanțată de entitățile internaționale) întrucât ar recunoaște inoportunitatea acestora. Proporția de carbon în atmosferă este de 0,04% iar proporția de carbon emisă de om din aceasta este prezentată diferit în sursele disponibile variind între 3% și 7%, ceea ce ar însemna (la 3% din carbonul total) o proporție de 0,0012% din carbonul din atmosferă este produs de toți oamenii, din toate statele cu toată activitatea industrială cumulată. Cota per stat e nece-

sară pentru a cunoaște imaginea de ansamblu, spre exemplu, Danemarca are o pondere de 0,08% de emisii din cota globală, ceea ce reprezintă mai puțin de 0,00000096% de carbon din aer, totuși aceasta a reușit să introducă o taxă pentru agricultură (taxa de carbon, metan și de mediu) de aproape 100 Euro per cap de bovină – impactul negativ asupra industriei alimentare în special, a inflației și economiei Danemarcii la general, va fi net superior oricărei presupuse îmbunătățiri a climei globale prin sacrificiul său.

Discuțiile despre valoarea Arcticii de asemenea poate a fi interpretată prin prisma acestui subiect, primele cercetări explicând în mod coerent necesitatea de a îmbunătăți capacitățile de monitorizare a câmpului geomagnetic [13]. Telefonia mobilă, mașinile și echipamentele militare operează pe baza magnetometrelor și a sistemelor magnetice de navigație, iar intensificarea anomaliilor magnetice poate cauza dificultăți nu doar pentru orientarea mamiferelor și a păsărilor, dar și pot aduce prejudicii civilizației tehnologizate. Dacă aceste anomalii vor începe a crește în proporții, atribuirea cauzei acestora factorului antropic iarăși trebuie evitată. După 2028, Europa va fi nevoită să ofere o mai mare atenție migrației climatice dar și să solicite comunității internaționale cercetări noi și imparțiale cu privire la impactul dinamicii câmpului geomagnetic și potențialele consecințe ale deplasării polului nord magnetic cu viteza înregistrată.

Concluzii

Existența contradicțiilor științifice este suficientă pentru a valida scepticismul omului simplu privind narațiunea schimbărilor climatice, și implicit a oricăror recomandări ce parvin din această perspectivă. Măsurile de protecție a mediului trebuie clar delimitate de discuțiile ideologice privind aportul Republicii Moldova la combaterea schimbărilor climatice.

Dacă politicile energetice internaționale cresc dependența sistemului de climă, crescând presiunea consumului de energie electrică prin politici de digitalizare, care vor fi consecințele pentru stat dacă teoria Grand Solar Minimim este adevărată și soare intră într-o perioadă de activitate redusă? Dacă sistemul energetic își extinde programul de promovare a panourilor solare fără a calcula în timp expunerea solară (nu cea calculată pe luni, ci o potențială reducere a iradiației solare peste un deceniu), atunci vulnerabilitatea sistemului va crește la cote atât de mari, încât noile conflicte internaționale ar putea adopta formula șantajului energetic iar infrastructura țărilor va putea fi preluată de agenți statali străini sau de entități private precum Blackrock. Dacă sectorul industri-

al își crește dependența de surse regenerabile iar între timp entitățile străine care concurează în sector își dezvoltă capacități de modificare a vremii, atunci elementele industriale sau de business vitale pentru stat pot fi atacate prin alte metode mai eficiente ca rezultat, fără evidența publică a agresiunii sau a interferenței. La aplicarea armelor climaterice, nu este necesară inițierea sau angajarea într-un conflict armat militar pentru a slăbi oponentul. Dacă schimbările termice planetare urmează un ciclu natural, ce impact economic pentru clasa de mijloc va avea restricționarea consumului și a producției pe argumentul decarbonizării? Dacă proiectele de geoinginerie de răcire a planetei sunt validate și lansate la nivel internațional, declanșând între timp o suprapunere cu faza naturală de răcire a Pământului din cauza specificului activității solare – care ar fi efectul asupra ecosistemelor? Acestea sunt unele dintre întrebările care merită a fi adresare oricărei persoane ce inițiază o discuție despre încălzirea globală.

Referințe

1. BAUM, C. M., FRITZ, L., LOW, S., SOVACOOL, B. K. Like diamonds in the sky? Public perceptions, governance, and information framing of solar geoengineering activities in Mexico, the United Kingdom, and the United States. Environmental Politics, 1-28. Disponibil: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11166051/ [Accesat: 11.11.2024]
2. Bloomberg. November snow in South Africa for the first time in 85 years. Disponibil: https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-11-06/snow-in-november-in-south-africa-for-the-first-time-in-85-years [Accesat: 28.11.2024]
3. CASEY, J. L. (2014). Dark winter: How the Sun is causing a 30-year cold spell. Humanix Books. ISBN 10:1630060356
4. Centrul Național de Meteorologie a Emiratelor Unite Arabe. UAE Rain Enhancement Program. Disponibil: https://www.uaerep.ae/en/app/16 [Accesat: 08.11.2024]
5. CHIEN, S. S., HONG, D. L., & LIN, P. H. Ideological and volume politics behind cloud water resource governance–Weather modification in China. Geoforum, 85, 225-233, 2017. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.08.003 [Accesat: 19.11.2024]
6. China. Notă a Consiliului Suprem. December, 2020. Disponibil: https://english.www.gov.cn/policies/latestreleases/202012/02/content_WS5fc76218c6d0f7257694125e.html [Accesat: 30.11.2024]
7. Convenția Națiunilor Unite privind interzicerea utilizării militare sau a oricărei alte utilizări ostile a tehnicilor de modificare a mediului (ENMOD),

adoptată prin Rezoluția 31/72 din 10 Decembrie 1976. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1978/10/19781005%2000-39%20AM/Ch_XXVI_01p.pdf [Accesat: 10.05.2024]
8. EDDY, J. A. (1976). The Maunder Minimum. Science, 192(4245), 1189–1202. doi:10.1126/science.192.4245.1
9. Națiunile Unite. Acțiuni Climatice – Ce sunt Schimbările Climatice? Disponibil: https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change [Accesat: 10.12.2024]
10. Observatorul Vaticanului. TREMBLEY, R. New Dual Dynamo Solar Model Predicts Maudern Minimim for Cycle 26 with reference to Bob Trembley's lecture about the Sun. Iulie, 2015. Disponibil: https://www.vaticanobservatory.org/sacred-space-astronomy/new-dual-dynamo-solar-model-predicts-maunder-minimum-for-cycle-26/ [Accesat: 18.11.2024]
11. Organizația Mondială a Meteorologiei. Press Release. Disponibil: https://wmo.int/news/media-centre/2024-track-be-hottest-year-record-warming-temporarily-hits-15degc [Accesat: 10.12.2024]
12. Organizația Mondială a Meteorologiei. WMO Documents on Weather Modification aprobat de The Commission for Atmospheric Sciences Management Group, sesiunea 2nd. Oslo, Norvegia, 24-26 Septembrie, 2007. Disponibil: http://gamzuletova.org/wp-content/uploads/2020/01/WMO-Statement-Weather-Modification.pdf [Accesat: 10.12. 2024]
13. SOLOVIEV, A.A., SIDOROV, R.V., OSHCHENKO, A.A. et al. On the Need for Accurate Monitoring of the Geomagnetic Field during Directional Drilling in the Russian Arctic. Izv., Phys. Solid Earth 58, 420–434 (2022). https://doi.org/10.1134/S1069351322020124
14. Space Preservation Act, 2001. Bill H.R. 2977 adoptată la 02.10.2001. Disponibil: https://sgp.fas.org/congress/2001/hr2977.html [Accesat: 09.12.2024]
15. ZHARKOVA, V. (2020). Modern Grand Solar Minimum will lead to terrestrial cooling. Temperature, 7(3), 217-222.

RĂSPUNDEREA CONTRAVENȚIONALĂ PENTRU ÎNCĂLCAREA LEGISLAȚIEI SILVICE

CONTRAVENTIONAL LIABILITY FOR VIOLATION OF FORESTRY LEGISLATION

Victor DUMNEANU
ORCID ID: 0009-0005-6408-1270
Email: dumneanuvd@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.924:[630:351.78] **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.39

Abstract: *It is well known that the forest fund and the forest vegetation from the outside of the forest fund perform several essential functions that determine the quality of human life and of nature in general, among which the ecological, economic and socio-cultural function. According to the Inspectorate for Environmental Protection data for the years 2022/2023, most of the environmental protection offences are forestry offences. Based on this practical statement, we deem necessary to analyse this negative social phenomenon and to explain legal and forestry issues and to bring legal improvements via amendments needed to be done to Chapter 9 of the Contravention Code of the Republic of Moldova and in particular to the components of forestry offences.*

Keywords: *forest fund, forest vegetation from outside the forest fund, green spaces of urban and rural localities, state-protected natural areas, forestry offence, contravention liability.*

Rezumat*: Este bine cunoscut faptul că fondul forestier și vegetația forestieră din exteriorul fondului forestier îndeplinesc câteva funcții esențiale care determină calitatea vieții umane și a naturii în general, printre care și funcția ecologică, economică și socio-culturală. Potrivit datelor Inspectoratului pentru Protecția Mediului pentru anii 2022/2023, majoritatea infracțiunilor de protecție a mediului sunt infracțiuni silvice. Pe baza acestei afirmații practice, considerăm că este necesar să analizăm acest fenomen social negativ și să explicăm aspectele juridice și silvice și să aducem îmbunătățiri legale prin modificările necesare la capitolul 9 din Codul contravențional al Republicii Moldova și în special la componentele infracțiunilor silvice.*

***Cuvinte-cheie**: fond forestier, vegetație forestieră din afara fondului forestier, spații verzi ale localităților urbane și rurale, arii naturale protejate de stat, infracțiune silvică, răspundere contravențională.*

Resursele forestiere reprezintă una dintre cele mai importante resurse naturale ale Republicii Moldova, care formează unul din elementele de bază ale activului patrimonial al statului, iar utilizarea rațională a acestora, în sensul larg al noțiunii, constituie o garanție pentru dezvoltarea durabilă la toate nivelurile: național, regional și local. Totodată, în ultimele decenii, pădurile au fost lipsite de un management durabil, ceea ce a determinat degradarea lor continuă, iar prin efecte s-a diminuat atât cantitatea, cât și calitatea beneficiilor pe care acestea le pot oferi populației și mediului înconjurător. Atitudinea nechibzuită faţă de componenta forestieră a echilibrului ecologic poate cauza pagube irecuperabile, cu impact asupra bunăstării societății actuale şi, într-o măsură mai mare, asupra generaţiilor viitoare. Din aceste considerente, gestionarea durabilă a pădurilor şi vegetației forestiere a devenit o preocupare prioritară a fiecărui stat şi a comunităţii mondiale în ansamblu. [1]

Pădurile constituie o inestimabilă sursă de cele mai diverse beneficii. Pe lîngă faptul că prelucrarea masei lemnoase şi obţinerea produselor forestiere asigură o anumită contribuţie la dezvoltarea economiei naţionale, pădurile constituie un factor de importanţă majoră în menţinerea echilibrului ecologic. Pădurile creează un microclimat capabil să diminueze efectul factorilor nefavorabili. Este notorie şi importanţa pădurilor pentru stabilizarea continuă a pînzei freatice şi menţinerea resurselor acvatice, a echilibrului bioxidului de carbon, azotului şi fosforului în atmosferă, pentru emanarea oxigenului. Capacitatea pădurilor Moldovei de a absorbi bioxidul de carbon din atmosferă constituie circa 2230 mii tone pe an. Pădurile aduc o contribuţie substanţială la diminuarea proceselor de eroziune a solurilor şi a alunecărilor de teren. În condiţiile Moldovei, cu alternanţe substanţiale de temperaturi, cu secete frecvente, deficit de apă, terenuri expuse la alunecări şi cu diminuarea fertilităţii solurilor, pînă la 40 - 50%, prin intensificarea proceselor de eroziune, rolul protector al pădurilor capătă o importanţă vitală. Multitudinea beneficiilor condiţionate de existenţa pădurilor nu este inepuizabilă.[2]

Deși actele oficiale constatatoare recunosc importanța ecologică și economică vitală a fondului forestier, este de menționat faptul, că aceasta nu este suficient pentru menținerea, conservarea și extinderea fondului forestier. În acest sens, procesul privind protecția cantitativă și calita-

tivă a fondului forestier este unul esențial, mai ales în partea ce ține de mecanismul juridic cu privire la supravegherea și controlul respectării de către persoanele fizice și juridice a legislației silvice, or nerespectarea legislației silvice constituie temei de a aplica sancțiuni în dependență de fapta săvârșită și prejudiciul cauzat fondului forestier și/sau vegetației forestiere din afara fondului forestier.

Conform art. 40 al Legii nr. 1515 din 13-06-1993 privind protecția mediului înconjurător, este interzisă şi se sancționează, conform legii, vătămarea sau tăierea arborilor, a altor tipuri de vegetație din fondul forestier și din afara fondului forestier fără autorizația eliberată de Agenția de Mediu în conformitate cu prevederile Legii regnului vegetal nr. 239/2007.[3]

Deși Codului silvic determină care fapte ilegale constituie contravenții silvice, este de menționat că legislația silvică nu determină noțiunea de contravenție silvică.[4]

Totodată și legea penală prevede răspunderea pentru tăierea, ruperea sau scoaterea din rădăcini a arborilor sau a arbuștilor din fondul forestier, a vegetațiilor silvice din afara fondului forestier sau din spațiile verzi, precum și a vegetației forestiere din afara fondului forestier sau din spațiile verzi.[5]

În acest context este esențial să delimităm noțiunea de contravenție silvică și noțiunea de infracțiune silvică. Evident este faptul că delimitând corect acțiunile/inacțiunile, vom putea corect să aplicăm legislația corespunzător faptelor în care acestea s-au produs.

Conform art. 10 al Codului contravențional, constituie contravenţie fapta – acţiunea sau inacţiunea – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decît infracţiunea, săvîrşită cu vinovăţie, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de prezentul cod şi este pasibilă de sancţiune contravenţională. [6]

Analizând în comun legislația contravențională și legislația silvică, putem determina că contravenția silvică reprezintă o faptă ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decît infracțiunea silvică, săvârșită cu vinovăție, este prevăzută de legea contravențională, și care atentează la valorile sociale ce țin de paza, protecția, conservarea și regenerarea fondului forestier și vegetației forestiere din afara fondului forestier.

Cu toate acestea Codul contravențional prevede și determină faptele ilegale concrete care constituie contravenții silvice.

Astfel, în cazurile în care s-a încălcat legislația silvică survine răspunderea contravențională în temeiul art. 95, 120-126, 127, 130, 132-137, 140-142, 182 ale Codului contravențional.

Obiectul juridic general al contravențiilor silvice îl constituie totalitatea relațiilor cu privire la protecția fondului forestier și vegetației forestiere din afara fondului forestier, care sunt protejate de legea contravențională.

Obiectul juridic generic sau de grup îl constituie totalitatea relațiilor cu caracter/conținut omogen și anume relațiile ce asigură în mod constant/permanent/real paza, protecția, conservarea și regenerarea fondului forestier și vegetației forestiere din afara fondului forestier.

Obiectul juridic special al contravenției silvice îl reprezintă valorile/relațiile silvice concrete cărora li se aduce atingere prin contravenția silvică.

Obiectul material al contravenției silvice poate fi arborii, arbuștii din fondul forestier și vegetației forestiere din afara fondului forestier.

Prin latura obiectivă a unei contravenții silvice, se înţelege totalitatea condiţiilor cerută de norma contravențională, privind actul de conduită pentru existenţa contravenției. Latura obiectivă a contravenției silvice se realizează prin manifestarea exterioară a persoanei (acţiune sau inacţiune) care lezează valorile sociale ocrotite prin legea contravențională (obiectul contravenției silvice) atingere care constă într-o schimbare, în realitatea obiectivă denumită consecințele contravenției silvice.

În structura laturei obiective a unei contravenții silvice distingem ca elemente componente următoarele: elementul material constînd în acţiunea sau inacţiunea ilegală, urmarea imediată sau consecințele contravenției silvice, legătura (raportul) de cauzalitate între elementul material şi urmarea imediată. Elementul material desemnează actul de conduită interzis prin norma contravențională. Acest element este esenţial oricărei contravenții silvice avînd în vedere că contravenția este fapta ilegală săvîrşită cu vinovăţie şi prevăzută de legea contravențională.

Astfel, în norma contravențională elementul material este desemnat printr-un cuvînt sau expresie ce arată acţiunea sau inacţiunea interzisă.

Acţiunea desemnează o atitutide a făptuitorului prin care face ceva ce legea contravențională ordonă să nu facă. Această acţiune se realizează prin acte materiale ca: tăierea ilegală sau vătămarea arborilor şi arbuştilor pînă la gradul de încetare a creşterii lor ori vătămarea arborilor şi arbuştilor care nu întrerupe creşterea lor (art. 122 alin. 1 al CCo), distrugerea şi vătămarea puieţilor şi butaşilor din pepiniere şi plantaţii silvice etc (art. 124 al CCo).

Inacţiunea desemnează atitudinea făptuitorului care nu face ceva, ce legea contravențională ordonă să facă. Prin inacţiune se comit contravenții ca: încălcarea modului şi a termenelor de împădurire a parchetelor exploatate şi a terenurilor neîmpădurite din fondul forestier, precum şi a parchetelor exploatate de pe terenurile cu vegetaţie forestieră din afara acestui fond (art. 125 al CCo).

Urmarea imediată sau consecinţele contravenţiei silvice constă în vătămarea adusă valorii sociale ocrotite prin săvîrşirea faptei interzise de legea contravenţională. Consecinţele contravenţiei silvice consta într-o schimbare/modificare a obiectului sau a poziţiei acestuia, dacă obiectul are un aspect material (distrugerea şi vătămarea culturilor silvice, a arboretului tînăr provenit prin regenerare naturală, a seminţişului natural şi preexistent, art. 123 al CCo). Este de menționat, că consecinţele contravenţiei silvice trebuie să fie imediate și reale, adică să fie rezultatul nemijlocit al acţiunii sau inacţiunii contravenționale.

Legătura de cauzalitate reprezintă consecinţa dintre acţiunea, inacţiunea contravenientului şi urmările imediate și reale a contravenției silvice. Existenţa contravenției silvice este condiţionată de legătura de cauzalitate dintre actul de conduită interzis şi consecinţele contravenției silvice prevăzută de legea contravențională. (legătura dintre acţiunea de tăiere ilegală a arborilor şi arbuştilor din spaţiile verzi, şi prejudiciul adus mediului, astfel încât după săvârțirea acestei acțiuni ilegale arborii nu-și mai îndeplinesc funcțiile ecologice). Trăsăturile facultative ale laturii obiective sunt locul (art. 124 al CCo), timpul (art. 122 alin. (2) al CCo), modul (art. 122 alin (2^1 al CCo) şi mijloacele de săvîrşire a contravenției silvice.

Prin latura subiectivă a contravenției silvice se înțelege atitudinea psihică a persoanei față de acținule/inacțiunile pe care pe care le-a săvârțit și consecințele survenite, care se manifestă printr-o formă concretă a vinovăției. Conform art. 17^1 al Codului contravențional, responsabilitatea, este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum şi capacitatea de a-şi manifesta voința şi de a-şi dirija acțiunile. Conform art. 14 al Codului contravențional, contravenţia se săvîrşeşte cu intenţie sau din imprudenţă. Contravenţia se consideră săvîrşită cu intenţie dacă persoana care a săvîrşit-o îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, a dorit sau a admis în mod conştient survenirea acestor urmări. Contravenţia se consideră săvîrşită din imprudenţă dacă persoana care a săvîrşit-o îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod uşuratic că ele vor putea fi evitate, ori nu îşi dădea seama de caracterul prejudiciabil al acţiunii sau inacţiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deşi trebuia şi putea să le prevadă. Dacă, drept rezultat al săvîrşirii cu intenţie a contravenţiei, se produc urmări mai grave care, conform legii, atrag înăsprirea sancţiunii contravenţionale şi care nu

erau cuprinse de intenţia persoanei care a săvîrşit-o, răspunderea contravenţională pentru atare urmări survine numai dacă persoana a prevăzut urmările prejudiciabile, dar considera în mod uşuratic că ele vor putea fi evitate, sau dacă persoana nu a prevăzut posibilitatea survenirii acestor urmări, deşi trebuia şi putea să le prevadă. În consecinţă, contravenţia se consideră intenţionată.

Subiectul general al contravenției silvice este persoana fizică responsabilă care, în momentul săvîrşirii contravenţiei, are împlinită vîrsta de 18 ani. Subiectul contravenției silvice poate fi și persoana juridică, dacă în sancționea normei speciale aceasta este prevăzută.

Subiecții speciali al contravențiilor silvice pot fi persoane responsabile de protecţia şi paza vegetaţiei forestiere (art. 122 alin. (3), (4) al CCo.).

Conform art. 405 al Codului Contravențional, contravențiile sivice se constată şi se examinează de către Inspectoratul pentru Protecţia Mediului. Au dreptul să constate contravenţii, să încheie procese-verbale şi să aplice sancţiuni persoanele abilitate cu funcţii de control din cadrul Inspectoratului pentru Protecţia Mediului.

Totodată, considerăm necesar că terbuie să atragem atenția fenomenului cercetat și din punct de vedere pragmatic. Ținând cont de faptul că în Raportul auditului conformității administrării și gestionării fondului forestier de către Agenția „Moldsilva” sunt mai multe obiecții cu privire la contravențiile silvice, este important să analizăm perioada anilor 2022/2023 în partea ce ține de constatatrea acestor categorii de contravenții, în special numărul de procese verbale cu privire la contravenții silvice în raport cu toate celelalte categorii de contravenții din domeniul protecției mediului, precum și cuantumul amenzilor aplicate/încasate, cuantumul prejudiciilor aplicate/înaintate/încasate, ca să vedem dacă lucrurile s-au schimbat pozitiv, iar fondul forestier și vegetația forestieră din afara fondului forestier asigură funcțiile sale primordiale nominalizate anterior. [7]

Conform datelor din Anuarul IPM – 2022 Protecția mediului în Republica Moldova, au fost întocmite 2085 de procese verbale contravenționale cu privire la contravențiile silvice din numărul total de 5012 de procese verbale contravenționale. Prin urmare, cele mai des săvârșite contravenții din domeniul protecției mediului, sunt contravențiile silvice. Cuantumul amenzilor aplicate pentru săvârșirea contravențiilor silvice a constituit 5 178 750 lei, dintre care au fost încasate 2 366 775 lei, în majoritate fiind achitate în termen de 72 de ore. Concomitent, în anul 2022 de către Inspectoratul pentru Protecția Mediului, au fost calculate și înaintate spre achitare prejudicii cauzate fondului forestier și vegetației

forestiere din afara fondului forestier în valoare de 2 612 038 lei, dintre care au fost achitate 1 496 077 lei. Totodată, au fost calculate prejudicii și remise organelor de drept prin intermediul denunțurilor/sesizărilor în valoare de 6 799 670 lei, soarta cărora la momentul actual nu se cunoaște în partea ce ține de pornirea sau refuzul de a porni urmărirea penală. [8]

Pentru anul 2023, din 5317 procese verbale contravenționale de constatatre a contravențiilor în domeniul mediului întocmite, 2003 din acestea, au constituit contravenții silvice, astfel încât situația în comparație cu anul 2022 nu s-a schimbat substanțial. De asemenea, în baza deciziilor asupra cazurilor de constatare a contravențiilor silvice au fost aplicate amenzi în valoare de 5 889 400 lei și achitate majoritatea acestor amenzi în 72 ore, suma de 2 725 500 lei. Paralel cu aplicarea amenzilor, au fost calculate și înaintate spre achitare prejudicii în mărime de 8 173 647 lei, dintre care au fost achitate 1 930 642 lei, iar în afară de aceasta 3 436 474 lei au fost calculate prejudicii și remise organelor de drept prin intermediul denunțurilor/sesizărilor. [9]

Totodată este de menționat faptul că, conform art. 17 al Codului silvic, pentru pădurile din Republica Moldova se disting două grupe funcționale: a) grupa întâi funcțională cu funcții speciale de protecție – păduri ce sunt utilizate în principal pentru conservarea naturii, conservarea genofondului şi a ecofondului forestier, pentru cercetare științifică, protecția patrimoniului istoric și cultural, protecția corpurilor de apă și a solului, recreere și turism ecologic; aceste păduri includ sistemul de arii protejate și rețeaua Emerald, dar nu se limitează la ele; b) grupa a doua funcțională cu funcții de protecție și producție – păduri polivalente ce asigură securitatea alimentară și energetică a populației, care sunt utilizate în principal pentru producția de lemn, comerțul cu lemn și produse nelemnoase, toate aceste păduri contribuind la protecția mediului. [10]

Este evident că statul este obligat să protejeze prin toate mijloacele administrative, tehnice, juridice toate categoriile de păduri, indiferent la care categorie de grupă se atribuie, însă este evident că pădurile din prima categorie necesită o pază și protecție deosebită, respectiv cheltuielile sunt mult mai mari, inclusiv la capitolul întreținere, conservare și regenerare.

Analiza juridică a sancțiunilor prevăzute de Codul contravențional în conținutul contravențiilor silvice, ne determină să constatăm însă, că valoarea amenzilor aplicate pentru contravențiile care atentează la regimul fondului forestier, regimul ariilor naturale protejate de stat și regimul spațiilor verzi din localitățile urbane și rurale sun aproape identice, ceia ce nu este din punctul mostru de vedere corect. Credem totuși că în

cazul în care o categorie funcțională de păduri este mai valoroasă, atunci și sancțiunile trebuei să fie mai aspre. Spre exemplu, nu este nici o diferență între sancțiunea aliniatului 1 al art 122 al Codului contravențional și a aliniatului 2 al aceluiaș articol. Aceiași este situația de comparație între art. 123 și art. 124 ale Codului contravențional, precum și la art. 141 aliniatul 1 și aliniatul 3.

Reieșind din cele constatate, ajungem la una și aceiași concluzie care este determinată și în Raportul auditului conformității administrării și gestionării fondului forestier de către Agenția „Moldsilva", și anume că, „**sistemul de contravenții şi sancțiunile contravenționale în domeniul silvic necesită o revizuire asupra conținutului acestora**".

Referințe:

1. Hotărârea Curții de Conturi nr. 74 din 20-12-2021 cu privire la Raportul auditului conformității administrării și gestionării fondului forestier de către Agenția „Moldsilva", Publicat : 07-01-2022 în Monitorul Oficial Nr. 1-5 art. 4
2. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 350 din 12-07-2001pentru aprobarea Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier din Republica Moldova, Publicat : 08-11-2001 în Monitorul Oficial Nr. 133-135 art. 1021
3. Legea nr. 1515 din 13-06-1993 privind protecția mediului înconjurător, Publicat : 30-10-1993 în Monitorul Oficial Nr. 10 art. 283
4. Art. 84 al Codului silvic nr. 887 din 21-06-1996 Publicat : 16-01-1997 în Monitorul Oficial Nr. 4-5 art. 36, Abrogat prin CS69 din 28.03.24, MO188-191/26.04.24 art.244; în vigoare 26.04.25
5. Art. 231 al Codului penal, aprobat prin Legea nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195 Publicat : 14-04-2009
6. Codul Contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24-10-2008 Publicat : 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84 art. 100
7. Raportul auditului conformității administrării și gestionării fondului forestier de către Agenția „Moldsilva". Disponibil:https://ccrm.md/ro/decisions?from_date=&to_date=&title=&decision_number=74&years%5B%5D=2021&authority_ids%5B%5D=3199 .[Accesat: 15.11.2024]
8. Anuarul IPM – 2022 Protecția mediului în Republica Moldova. Disponibil:https://ipm.gov.md/upfiles/menu_files/23.05.2023%20-%20ANUARUL%202022%20.pdf. [Accesat :15.11.2024]
9. Anuarul IPM – 2022 Protecția mediului în Republica Moldova. Disponibil: https://ipm.gov.md/upfiles/menu_files/ANUARUL%202023%20%20anexa%201-2.pdf.. [Accesat : 15.11.2024]
10. Codul silvic nr. 69 din 28-03-2024 Publicat : 26-04-2024 în Monitorul Oficial Nr. 188-191 art. 244

IMPACTUL CONSUMULUI RESPONSABIL ȘI AL POLITICILOR ECOLOGICE ASUPRA SECURITĂȚII ECONOMICE A CETĂȚENILOR

THE IMPACT OF RESPONSIBLE CONSUMPTION AND ECOLOGICAL POLICIES ON THE ECONOMIC SECURITY OF CITIZENS

Lucia NEPOTU[23]
ORCID ID: 0000-0001-5306-7346
Email: lucia.nepotu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: [330.567.2 + 574]:338.24
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.40

Abstract: *This topic offers the opportunity to examine how sustainable strategies, which involve both responsible consumption practices and ecological policies, influence the economic well-being and financial security of citizens. The objectives of the article focus on analyzing the impact of sustainable strategies on economic well-being; identifying the most effective public policies for economic security; exploring the correlation between responsible consumption and economic security, and proposing sustainable solutions for long-term economic growth. The applied research methods are: analyzing existing research related to sustainability, economic well-being and the impact of responsible consumption, in order to understand the theoretical foundations and relevant studies in the field, and examining concrete examples where sustainable strategies have been implemented and positive results have been obtained in terms of well-being and economic security. The main results obtained refer to sustainable strategies that significantly contribute to increasing economic well-being; demonstrating the existence of a positive relationship between sustainable policies and economic security and presenting responsible consumption that plays a central role in ensuring economic well-being.*

Keywords: *responsible consumption, ecological policy, economic security.*

[23] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

Rezumat: *Acest subiect oferă oportunitatea de a examina modul în care strategiile durabile, care implică atât practici de consum responsabil, cât și politici ecologice, influențează bunăstarea economică și securitatea financiară a cetățenilor. Obiectivele articolului se concentrează pe analiza impactului strategiilor durabile asupra bunăstării economice; identificarea celor mai eficiente politici publice de securitate economică; explorarea corelației dintre consumul responsabil și securitatea economică și propunerea de soluții durabile pentru creșterea economică pe termen lung. Metodele de cercetare aplicată sunt: analiza cercetărilor existente legate de sustenabilitate, bunăstare economică și impactul consumului responsabil, pentru a înțelege fundamentele teoretice și studiile relevante în domeniu și examinarea exemplelor concrete în care au fost implementate strategii durabile și s-au obținut rezultate pozitive în ceea ce privește bunăstarea și securitatea economică. Principalele rezultate obținute se referă la strategii durabile care contribuie semnificativ la creșterea bunăstării economice; demonstrând existența unei relații pozitive între politicile durabile și securitatea economică și prezentarea unui consum responsabil care joacă un rol central în asigurarea bunăstării economice.*

Cuvinte-cheie: *consum responsabil, politică ecologică, securitate economică.*

Introducere

În contextul actual, caracterizat de schimbări climatice accelerate și de creștere a gradului de conștientizare asupra resurselor limitate ale planetei, consumul responsabil și politicile ecologice au devenit teme centrale în dezbaterile globale. Implementarea măsurilor care promovează comportamentul responsabil al consumatorului și sustenabilitatea nu este doar o soluție de protecție a mediului, ci și un element esențial pentru securitatea economică a cetățenilor.

Securitatea economică a indivizilor este direct influențată de deciziile de consum și de reglementările ecologice. Creșterea costurilor resurselor, volatilitatea piețelor și inegalitățile economice sunt doar câteva dintre provocările care solicită adoptarea unor strategii eficiente pentru a asigura bunăstarea financiară a populației. Consumatorii care aleg produse sustenabile contribuie la reducerea impactului negativ asupra mediului, dar și la consolidarea economiilor locale și globale.

Un aspect important este integrarea unor politici ecologice inovative și eficace care sprijină atât economia locală, cât și dezvoltarea sustenabilă a comunităților. De exemplu, promovarea unor politici de energie regenerabilă și de eficiență energetică contribuie semnificativ la securitatea economică prin reducerea dependenței de sursele energetice externe, prin stimularea pieței de locuri de muncă verzi și prin reducerea costurilor energetice pentru cetățeni.

Material și metodă

Pe măsură ce contradicția dintre protecția mediului și dezvoltarea socio-economică continuă să se intensifice, dezvoltarea echilibrată a economiei, resurselor, mediului și societății a devenit o provocare fundamentală în promovarea dezvoltării calității.

Modelele nesustenabile de consum și producție au fost una dintre cele mai mari provocări din ultimii ani. Acestea sunt principalii factori ai triplelor crize planetare ale schimbărilor climatice, pierderii biodiversității și poluării, care amenință viețile umane, mediul și țintele obiectivelor de dezvoltare durabilă [1].

Creșterea semnificativă a politicilor ecologice în ultimii ani reflectă o reacție la provocările globale legate de schimbările climatice, poluarea mediului și epuizarea resurselor naturale. În majoritatea statelor, aceste politici sunt concepute pentru a aborda probleme urgente de mediu și pentru a promova dezvoltarea sustenabilă.

Printre motivele creșterii politicilor ecologice se enumeră acordurile globale, precum Acordul de la Paris, care au impus ținte clare pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, ceea ce a determinat statele să adopte măsuri stricte. Creșterea nivelului de educație ecologică și implicarea activă a societății civile au crescut cererea pentru politici care să protejeze mediul, și evenimente precum inundațiile, secetele și poluarea extremă au demonstrat urgența implementării unor politici ecologice.

Impactul economic se evidențiază prin faptul că, deși unele politici pot impune costuri inițiale ridicate, ele generează beneficii pe termen lung, cum ar fi reducerea cheltuielilor pentru sănătate și promovarea industriilor verzi. Iar impactul social se concretizează prin măsuri care contribuie la creșterea calității vieții, reducerea inegalităților și crearea unui mediu sănătos pentru generațiile viitoare.

Adoptarea practicilor sustenabile nu doar că protejează mediul, dar contribuie și la stabilitatea financiară și la dezvoltarea economică pe termen lung.

Rezultate și discuții

Activitatea umană provoacă o creștere a temperaturii medii globale, care afectează modelele climatice. Fenomenele meteorologice extreme mai frecvente și mai puternice au consecințe devastatoare asupra vieților oamenilor și asupra economiei. Modelele economice și de consum actuale nu corespund cu ceea ce poate oferi planeta și sunt dăunătoare mediului și naturii. Populația și economia depind total de un mediu și de ecosisteme funcționale.

Susținătorii protecției mediului sugerează că mediul este o resursă globală care trebuie protejată pentru generațiile viitoare, chiar și în detrimentul creșterii economice și al libertăților individuale [2].

Studiile analizate subliniază faptul că politicile ecologice bine implementate și comportamentele responsabile ale consumatorilor pot conduce la beneficii economice semnificative.

Studiul realizat de Smith și Jones a demonstrat că politicile de taxare ecologică, precum taxa pe emisiile de carbon, au redus consumul de resurse neregenerabile cu 15% în economiile dezvoltate, stimulând în același timp inovarea tehnologică [3].

Raportul ONU din 2020 a evidențiat că statele membre care au adoptat politici pentru promovarea consumului responsabil, cum ar fi programele de educație ecologică, au înregistrat o creștere economică medie anuală de 3,2%, comparativ cu 1,8% în statele fără astfel de politici [4].

Cercetările lui Garcia au arătat că 68% dintre consumatorii care achiziționează produse ecologice simt o îmbunătățire a securității lor financiare pe termen lung, prin economii asociate utilizării resurselor eficiente [5].

Programul „Green Deal" al Uniunii Europene a fost menționat ca exemplu de succes, atrăgând investiții de peste 1 trilion de euro în proiecte de energie regenerabilă și creând aproximativ 12 milioane de locuri de muncă în perioada 2020-2023 [6].

Germania a investit masiv în tranziția către energie regenerabilă prin programul „Energiewende". Acesta a creat peste 300.000 de locuri de muncă în sectorul energiei verzi, contribuind în același timp la reducerea cu 25% a emisiilor de gaze cu efect de seră între 1990 și 2020 [7].

Orașul Kamikatsu (Japonia) a implementat o politică ambițioasă de reciclare și reducere a deșeurilor, atingând o rată de reciclare de peste 80%. Această inițiativă a redus costurile municipale pentru gestionarea deșeurilor și a creat noi locuri de muncă în domeniul reciclării [8].

Guvernul danez a sprijinit financiar fermierii pentru a adopta practici agricole sustenabile, ceea ce a condus la creșterea exporturilor de produse organice cu 200% în ultimii 10 ani și la îmbunătățirea calității solului și apei [9].

Proiectul „Clean Energy for All Europeans" (UE) a fost lansat pentru a facilita tranziția către energie curată în statele membre ale Uniunii Europene. A generat peste 5 milioane de locuri de muncă și a redus emisiile de carbon cu 40% în anumite regiuni, contribuind astfel la creșterea securității energetice și economice a cetățenilor [10].

Prin introducerea unor politici fiscale verzi și programe de plată pentru servicii ecologice, Costa Rica a reușit să își regenereze pădurile

până la un nivel de peste 50% din suprafața teritorială. Această inițiativă a contribuit la turismul ecologic, aducând economiei naționale venituri anuale de 1,5 miliarde USD [11].

Statul Andhra Pradesh (India) a adoptat practici de agricultură ecologică, implicând peste 500.000 de fermieri. Aceasta a dus la o reducere cu 25% a costurilor de producție și la o creștere cu 30% a veniturilor fermierilor, asigurând în același timp securitatea alimentară și protecția resurselor naturale [12].

Pactul Verde European, lansat în 2019, include măsuri precum furnizarea de energie curată, promovarea economiei circulare și conservarea biodiversității. Acest program a generat o reducere a emisiilor de carbon cu 20% în anumite sectoare industriale și a consolidat securitatea economică prin dezvoltarea infrastructurilor verzi [13, p.3].

Mai mult, teoria economiei ecologice susține că tranziția către o economie circulară, unde produsele și resursele sunt utilizate la maximum prin refolosire și reciclare, contribuie la stabilitatea economică pe termen lung. Aceasta se bazează pe reducerea dependenței de resurse neregenerabile și stimularea inovației prin adoptarea de tehnologii verzi.

Exemplele de politici ecologice menționate demonstrează angajamentul global de a aborda problemele legate de schimbările climatice, poluare și epuizarea resurselor naturale. Fiecare inițiativă reflectă eforturile statelor de a promova un echilibru între creșterea economică și protecția mediului.

De la subvențiile pentru energia regenerabilă până la reglementările privind economia circulară, aceste politici nu doar că reduc impactul negativ asupra mediului, dar stimulează și inovația tehnologică, generează locuri de muncă în industriile verzi și contribuie la sănătatea publică. Prin urmare, implementarea pe scară largă a acestor măsuri poate deveni un pilon esențial al dezvoltării sustenabile globale, asigurând un viitor mai sigur și mai prosper pentru generațiile viitoare.

Concluzii

Rezultatele acestei cercetări subliniază importanța adoptării unui consum responsabil și implementării unor politici ecologice pentru a consolida securitatea economică a cetățenilor. Principalele concluzii sunt următoarele:

Alegerea produselor sustenabile reduce presiunea asupra resurselor naturale și minimizează costurile pe termen lung pentru consumatori. Studiile au demonstrat că indivizii care adoptă comportamente respon-

sabile au o stabilitate financiară mai mare și se bucură de beneficii economice directe și indirecte.

Implementarea unor reglementări precum taxele ecologice, subvențiile pentru energie regenerabilă și programele educaționale a generat efecte pozitive semnificative, atât în economiile dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare. Exemplele analizate arată că politicile ecologice pot crea locuri de muncă, stimula creșterea economică și reduce riscurile financiare asociate schimbărilor climatice.

Sincronizarea între comportamentele consumatorilor și strategiile guvernamentale maximizează impactul sustenabilității asupra economiei. Acest parteneriat permite o utilizare mai eficientă a resurselor, promovând atât bunăstarea individuală, cât și prosperitatea colectivă.

Creșterea gradului de conștientizare cu privire la beneficiile consumului responsabil este esențială pentru a încuraja adoptarea unor obiceiuri sustenabile. Campaniile de informare și programele educaționale joacă un rol crucial în acest proces.

Adoptarea pe scară largă a consumului responsabil și dezvoltarea politicilor ecologice reprezintă nu doar soluții pentru provocările actuale de mediu, ci și factori determinanți pentru creșterea securității cetățenilor.

Studiile revizuite demonstrează că politicile ecologice bine implementate, precum taxele pe emisiile de carbon și programele de educație ecologică, pot stimula inovația tehnologică și pot conduce la creștere economică.

În contextul Republicii Moldova, aprobarea Programului de promovare a economiei verzi și circulare pentru perioada 2024–2028 subliniază angajamentul țării de a tranziționa către un model economic sustenabil. Acest program vizează eficientizarea utilizării resurselor, reducerea emisiilor de carbon și promovarea inovațiilor tehnologice, contribuind astfel la securitatea economică a cetățenilor.

Astfel, integrarea consumului responsabil și a politicilor ecologice în strategiile economice naționale și individuale este esențială pentru asigurarea unei dezvoltări durabile și a securității economice pe termen lung. Este imperativ ca atât autoritățile, cât și cetățenii să colaboreze în adoptarea și promovarea practicilor sustenabile, garantând astfel un viitor prosper și echilibrat din punct de vedere economic și ecologic.

Referințe:

1. NAVEEN KUMAR, A., ISHA, M. Responsible consumption and production: a roadmap to sustainable develepment, 2023. Disponibil: https://link.springer.com/article/10.1007/s42398-023-00266-9 [Accesat:12.11.2024].
2. ČÁBELKOVÁ, I., et al. Environmental protection or economic growth? The effects of preferences for individual freedoms, 2023. Disponibil: https://www.frontiersin.org/journals/environmental-science/articles/10.3389/fenvs.2023.1129236/full [Accesat:12.11.2024].
3. SMITH, J., JONES, A. Ecological Tax Policies. Journal of Sustainable Economics, 15(3), 2021, p. 245-262.
4. United Nations, Sustainability and Economic Growth, UN Report, 2020.
5. GARCIA, M., LOPEZ, R., CHEN, Y. (2019). Consumer Behavior and Green Products. International Journal of Consumer Studies, 43(4), 345-360.
6. European Commission, Green Deal Progress Report, 2023, 133 p. Disponibil: https://climate.ec.europa.eu/system/files/2023-11/com_2023_653_glossy_en_0.pdf [Accesat:12.12.2024].
7. Raportul Energiewende Report al Ministerului Federal pentru Mediu, Conservarea Naturii și Siguranța Nucleară al Germaniei, 2020, 60 p. Disponibil: niedersachsen.de [Accesat:09.12.2024].
8. Ministry of the Environment, Japan, Zero Waste Success Stories, 2019. Disponibil: https://www.japan.go.jp/kizuna/2021/04/zero-waste_world.html [Accesat:10.12.2024].
9. Danish Agriculture and Food Council, Organic Farming Progress Report, 2021. Disponibil: https://en.foedevarestyrelsen.dk/Media/638210421846296401/Growth%20plan%20for%20the%20Danish%20organic%20sector.pdf [Accesat:15.12.2024].
10. European Commission, Clean Energy Transition, 2023 Disponibil: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life/clean-energy-transition_en [Accesat:16.12.2024].
11. Ministry of Environment, Costa Rica, Sustainable Development Policies, 2022 Disponibil: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/20938costa-rica [Accesat:17.12.2024].
12. National Institute of Agricultural Extension, India, 2021. Disponibil: www.india.gov.in [Accesat:19.12.2024].
13. Programul de promovare a economiei verzi și circulare în Republica Moldova pentru perioada 2024 – 2028, 2024, 80 p. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nu-37-mm-2024.pdf [Accesat:20.12.2024].

NECESITATEA REGLEMENTĂRII SERVICIULUI PUBLIC DE SALUBRIZARE PRINTR-O LEGE SPECIALĂ

THE NEED TO REGULATE THE PUBLIC SANITATION SERVICE THROUGH A SPECIAL LAW

Liliana BELECCIU
doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0000-0003-4134-6983
Email: lilianabelecciu@yahoo.com
Academia „Ștefan cel Mare" a MAI

Ștefan BELECCIU
doctor în drept, profesor universitar
Email: stefan31belecciu@gmail.com
Academia „Ștefan cel Mare" a MAI

CZU: 349.6:[351.777.6:336.22] **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.41

Rezumat: *Serviciul public de salubrizare asigură satisfacerea nevoilor locuitorilor întru asigurarea unui mediu salubru comunităţilor locale. Acest serviciu cuprinde totalitatea activităţilor de colectare, transportare, transferul, sortare, reciclare, valorificare şi depozitare a deşeurilor municipale, precum şi măturatul, spălatul şi stropitul căilor publice, curățarea zăpezii, lucrările de dezinsecție, dezinfecție, deratizare şi ecarisaj.*

În prezent serviciul public de salubrizare este reglementat de Legea serviciilor publice de gospodărie comunală nr. 1402/2002, reprezentând legea generală pentru toate serviciile publice de gospodărie comunală, care se completează cu dispozițiile Legii nr. 209/2016 privind deşeurile.

Necesitatea reglementării serviciului public de salubrizare rezidă în: 1) complexitatea activităților componente ale serviciului(serviciul public de salubrizare acoperă mai multe activități, preponderent din domeniul de gestionare a deșeurilor, dar și întreținerea căilor publice, curățarea zăpezii, dezinsecția, dezinfecția și deratizarea); 2) competența autorităților administrației publice(autorităţile admi-

nistrației publice locale au competența exclusivă privind înființarea, organizarea și gestiunea serviciilor publice locale, însă, pentru serviciul public de salubrizare, competențele sunt partajate între autoritățile publice locale și centrale); 3) gestiunea serviciului public de salubrizare(în contextul politicii de regionalizare a activităților din domeniul gestionării deșeurilor solide, acestea vor fi asigurate de operatori regionali prin gestiune delegată; pentru celelalte poate fi aplicată gestiunea directă); 4) finanțarea serviciului de salubrizare(în funcție de modalitatea de plată stabilită și de natura activităților prestate, utilizatorii achită contravaloarea serviciului de salubrizare prin două sisteme: a) tarif, taxă pentru salubrizare și taxă specială; b) taxă pentru salubrizare).

Cuvinte cheie: *servicii publice, autorități publice locale, salubrizare, managementul deșeurilor, tarif, taxă.*

Abstract: *The public sanitation service ensures the satisfaction of residents' needs and provides a healthy environment for local communities. This service includes all activities related to the collection, transportation, transfer, sorting, recycling, recovery, and disposal of municipal waste, as well as sweeping, washing, and watering of public roads, snow cleaning, disinfection, derivatization, and pest control.*

Currently, the public sanitation service is regulated by the Public Utility Services Law no. 1402/2002, which is the general law for all public utility services, complemented by the provisions of Law no. 209/2016 on waste management.

The need for regulation of the public sanitation service arises from:

1) the complexity of the activities that make up the service (the public sanitation service covers several activities, mainly in the field of waste management, but also public road maintenance, snow cleaning, disinfection, and deratization);

2) the competence of public administration authorities (local public administration authorities have exclusive competence in the establishment, organization, and management of local public services, but for the public sanitation service, the competences are shared between local and central public authorities);

3) the management of the public sanitation service (in the context of the policy of regionalizing activities in solid waste management, these will be ensured by regional operators through delegated management; for others, direct management may apply);

4) the financing of the sanitation service (depending on the payment method established and the nature of the services provided, users pay for the sanitation service through two systems: a) tariff, sanitation fee, and special fee; b) sanitation tax).

Keywords: *public services, local public authorities, sanitation, waste management, tariff, tax.*

În luna februarie 2024, Ministerul Mediului anunța consultarea publică a proiectului de hotărâre cu privire la aprobarea proiectului de Lege privind serviciul public de salubrizare[24].

În completare este specificat că „proiectul de hotărâre stabilește cadrul juridic și instituțional unitar privind înființarea, organizarea, gestionarea, finanţarea şi controlul funcţionării serviciului public de salubrizare a localităţilor, inclusiv administrarea și exploatarea infrastructurii tehnico-edilitare aferente acestui serviciu.

În prezent, serviciul public de salubrizare este reglementat de Legea serviciilor publice de gospodărie comunală nr. 1402/2002, legea cadru pentru toate serviciile publice de gospodărie comunală. Aceasta este completată cu prevederi ale Legii nr. 209/2016 privind deşeurile.

Totuși, pentru o mai bună organizare și desfășurare a activităților care vizează asigurarea unui mediu salubru pentru locuitorii unităților administrativ-teritoriale, se impune adoptarea unei legi speciale, care să reprezinte cadrul juridic propriu(special) serviciului public de salubrizare a localităților.”

Se impune adoptarea unei legi speciale care să reglementeze serviciul public de salubrizare? Este subiectul pe care-l vom cerceta și vom încerca să răspundem în prezentul studiu.

După cum este cunoscut, serviciile publice de gospodărie comunală, fac parte din sfera serviciilor de interes general, fiind guvernate de un regim juridic special, de drept public, fiind supuse unor exigențe specific, numite “obligații de drept public”. [7, p. 27].

Începând cu anul 2001, serviciile publice de gospodărie comunală au fost supuse unei reforme de descentralizare administrativă, fiind scoase din competența autorităților administrației publice centrale și transmise autorităților administrației publice locale, pentru a fi organizate și gestionate cât mai aproape de utilizator. Această reformă a determinat un proces de revizuire a modului de organizare și funcționare a serviciilor publice, a formelor de gestiune, a entităților care pot să asigure furnizarea/prestarea acestora.

Noua reglementare a acestora servicii consacrată legislativ prin Legea nr. 1402/2002 serviciilor publice de gospodărie comunală, a avut drept scop asigurarea unor condiții optime pentru înființarea şi organizarea serviciilor publice de gospodărie comunală în unităţile administrativ-teritoriale, inclusiv monitorizarea şi controlul funcţionării lor. Această lege prevede principiile de organizare și funcționare a servicii-

[24] https://particip.gov.md/ro/document/stages/anunt-privind-consultarea-publica-a-proiectului-de-hotarare-cu-privire-la-aprobarea-proiectului-de-lege-privind-serviciul-public-de-salubrizare/12020

lor publice, competențele Guvernului, autorităților administrației publice centrale și locale, formele de gestiune, drepturile și obligațiile operatorilor și utilizatorilor, achitarea contravalorii acestor servicii.

Serviciile publice de gospodărie comunală reprezintă un ansamblu de acţiuni şi activităţi prin care se asigură satisfacerea nevoilor de interes public al colectivităților locale cu privire la: alimentarea cu apă; canalizarea și epurarea apelor uzate și pluviale; salubrizarea localităților; transport public local; administrarea domeniului public și privat a unității administrative-teritoriale etc.

În art. 3 alin. (1) și (2) din Legea nr. 1402/2002 sunt enumerate exemplificativ serviciile publice pentru satisfacerea nevoilor uzuale ale populației, cu mențiunea că „în funcţie de necesităţi, prin decizii ale autorităţilor administraţiei publice locale, se pot înfiinţa diverse structuri de gospodărie comunală, având ca obiect alte activităţi decât cele prevăzute la alin.(1)".

Preocuparea Ministerului Mediului pentru asigurarea unui mediu sănătos pe teritoriul localităților, a determinat inițierea elaborării unui proiect de lege privind serviciul public de salubrizare, prin care să fie stabilit cadrul juridic de înfiinţare, organizare, gestionare, finanţare, monitorizare şi controlul funcţionării serviciului public de salubrizare a localităţilor, inclusiv administrarea și exploatarea infrastructurii tehnico-edilitare aferente acestui serviciu.

Temeiul juridic al acestui act normativ îl constituie art. 3 alin. (3) din Legea nr. 1402/2002, potrivit căruia serviciile publice de gospodărie comunală pot fi reglementate mai detaliat prin alte legi sau prin alte acte normative, după caz.

Prin urmare, serviciul public de salubrizare este reglementat prin Legea serviciilor publice de gospodărie comunală nr. 1402/2002, ca lege specială, care dispune asupra celor mai importante referitoare la organizarea, funcționarea și gestiunea tuturor serviciilor publice de gospodărie comunală. Dar, prin viitoarea Lege privind serviciul public de salubrizare, acest serviciu va avea o reglementare specială, distinctă doar pentru activitățile care asigură un mediu salubru pe teritoriul localităților din Republica Moldova.

Necesitatea adoptării acestui cadru legal unitar pentru serviciul public de salubrizare rezidă în următoarele:

Complexitatea activităților care formează acest serviciu public

Serviciul de salubrizare, cum este definit în art. 2 din Legea nr. 1402/2002, cuprinde totalitatea activităţilor şi lucrărilor de colectare, transportare, sortare, prelucrare, tratare, valorificare, neutralizare (in-

cinerare) şi depozitare a deşeurilor menajere, precum şi măturatul, spălatul şi stropitul străzilor, înverzirea lor, lucrărilor de dezinfecție, deratizare şi ecarisaj.

Pornind de la această prevedere, art. 2 alin. (4) din proiectul de lege privind serviciul public de salubrizare detaliază activitățile componente ale acestui serviciu public de gospodărie comunală.

Astfel, serviciul de salubrizare cuprinde următoarele activităţi:

colectarea separată și transportul separat al deșeurilor municipale;

transferul deşeurilor municipale în staţii de transfer;

sortarea deşeurilor de hârtie, metal, plastic şi sticlă colectate separat din deşeurile municipale în staţii de sortare;

colectarea separată a biodeșeurilor, sortarea și tratarea acestora în stații de compostare;

organizarea prelucrării, neutralizării și valorificării materiale şi energetice a deşeurilor municipale;

eliminarea, prin depozitare, a reziduurilor provenite din valorificarea deşeurilor, precum şi a deşeurilor care nu pot fi valorificate la depozitele de deşeuri nepericuloase;

măturatul, spălatul, stropirea şi întreţinerea căilor publice, inclusiv colectarea şi transportul deşeurilor provenite din coşurile stradale la depozitele de deşeuri sau la instalaţiile de tratare;

curăţarea zăpezii de pe căile publice şi menţinerea în funcţiune a acestora pe timp de polei sau de îngheţ;

dezinsecţia, dezinfecţia şi deratizarea la obiectivele din domeniul public şi domeniul privat al unităţii administrativ-teritoriale.

După cum se poate observa, serviciul public de salubrizare acoperă mai multe activități, prin care se urmărește satisfacerea nevoilor comunităţilor locale întru asigurarea unui mediu salubru locuitorilor.

Preponderent sunt activitățile de gestionare a deșeurilor, însă salubrizarea implică și întreținerea căilor publice, curățarea zăpezii, dezinsecția, dezinfecția și deratizarea. Trebuie de menționat că aceste activități sunt, mai mult sau mai puțin, interdependente. Din aceste considerente autoritățile administrației publice locale pot organiza doar acele activități care reprezintă o necesitate pentru localitate. Respectiv, toate aceste activități pot fi gestionate de un singur operator sau pot fi gestionate de mai mulți operatori.

Fiecare dintre activitățile enumerate impune o detaliere a modului de desfășurare, a modalităților de colectare, transportare și depozitare a diferitelor tipuri de deșeuri, a formei de gestiune optimă pentru fiecare gen de activitate, a modului de achitare a contravalorii acestora etc. Men-

ționăm că în domeniul gestionării deșeurilor, prevederile proiectului de lege se completează cu dispoziții Legii nr. 209/2016 privind deşeurile.

Competența autorităților publice

Conform art. 14. alin. (1) al Legii nr. 1402/2002 autorităţile administraţiei publice locale au competenţa exclusivă privind înfiinţarea, organizarea, coordonarea, monitorizarea şi controlul funcţionării serviciilor publice de gospodărie comunală, precum şi crearea, administrarea şi exploatarea bunurilor proprietate publică din infrastructura edilitară a unităţilor administrativ-teritoriale respective.

Cu referință la sistemul de management integrat al deșeurilor, art. 4 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 435/2006 privind descentralizarea administrativă, restrânge competențele autorităților administrației publice locale de nivelul întâi la colectarea, asigurarea etapizată a condițiilor pentru colectare separată și transportarea deșeurilor, inclusiv salubrizarea şi întreţinerea terenurilor pentru depozitarea acestora.

Respectiv, deși organizarea și funcționarea serviciului de salubrizare este competența autorităților administrației publice locale, activitățile de transfer a deșeurilor, sortarea/reciclarea acestora, valorificarea și depozitarea deșeurilor sunt în competența Statului, prin intermediul autorităților centrale de specialitate.

În acest caz, doar o lege specială poate să reglementeze, cu privire la un serviciu public de interes local, atribuții partajate pentru autoritățile administrației publice locale și centrale.

Prin urmare, Ministerul Mediului va fi responsabil de înființarea, organizarea, gestionarea şi coordonarea activităților de gestionare a deșeurilor la nivel regional, prin crearea sistemelor de management integrat al deşeurilor, precum şi a activităţilor specifice realizate prin intermediul acestora.

Proiectele de investiții aferente sistemului de management integrat al deșeurilor vor fi realizate de Instituția Publică Oficiul Național de Implementare a Proiectelor în domeniul Mediului. Iar Agenția Proprietății Publice va fi responsabilă de administrarea patrimoniului și infrastructurii tehnico-edilitare aferente gestiunii sistemelor de management integrat al deșeurilor, construite de Instituția publică.

Gestiunea serviciului public de salubrizare

Potrivit art. 17 alin. (1) și (2) din Legea nr. 1402/2002 gestionarea serviciilor publice de gospodărie comunală se organizează şi se realizează prin gestiune directă sau gestiune delegată. Alegerea formei de gestionare a serviciilor publice de gospodărie comunală se efectuează prin decizia autorităţii administraţiei publice locale.

Dispozițiile art. 18 și 19 din Legea nr. 1402/2002, privind gestiunea directă și gestiunea delegată sunt contradictorii și confuze, precum și depășite raportat la realitatea practică a domeniului.

În contextul politicii de regionalizare a activităților din domeniul gestionării deșeurilor solide, se preconizează înființarea unor operatori regionali la nivelul fiecărei regiuni de management al deşeurilor municipale[25]. În acest caz, autoritățile administrației publice locale vor delega gestiunea activităților componente ale sistemului de management integrat al deșeurilor acestor operatori, care-și vor asuma întreaga responsabilitate.

Activitățile serviciului de salubrizare, cum ar fi măturatul, spălatul, stropirea şi întreţinerea căilor publice, inclusiv colectarea şi transportul deşeurilor provenite din coşurile stradale la depozitele de deşeuri sau la instalaţiile de tratare, precum și curăţarea zăpezii de pe căile publice şi menţinerea în funcţiune a acestora pe timp de polei sau de îngheţ pot fi asigurate prin gestiune directă.

Gestiunea directă este forma de gestiune în care autorităţile administraţiei publice locale îşi asumă nemijlocit toate sarcinile şi responsabilităţile privind prestarea serviciului de salubrizare, respectiv administrarea și exploatarea sistemelor de salubrizare.

Gestiunea directă se realizează prin structuri ale autorităților administrației publice locale, care pot fi:

compartimente de specialitate, fără personalitate juridică, organizate în cadrul aparatului propriu al autorității deliberative sau executive al unității administrativ-teritoriale;

entități specializate, cu personalitate juridică, organizate în subordinea consiliului local al unității administrativ-teritoriale, având patrimoniu propriu, gestiune economică proprie și autonomie financiară și funcțională(spre exemplu întreprinderi municipale, societăți comerciale).

În prezent, activitățile de colectare și transportare a deșeurilor sunt prestate, cel mai des, de întreprinderea municipală sau de primărie. Întreținerea căilor publice și curățarea zăpezii este organizată de primărie

[25] Aceste regiuni, statuate expres în art. 11 alin. (2) din Legea nr. 209/2016 sunt următoarele:
"a) Regiunea 1 – Cahul, Cantemir, Taraclia, Ceadâr-Lunga, Vulcănești și Comrat;
b) Regiunea 2 – Leova, Cimişlia, Basarabeasca;
c) Regiunea 3 – Căuşeni, Ştefan Vodă;
d) Regiunea 4 – mun. Chişinău, Străşeni, Ialoveni, Hânceşti, Criuleni, Cocieri, Anenii Noi;
e) Regiunea 5 – Ungheni, Nisporeni, Călăraşi;
f) Regiunea 6 – Şoldăneşti, Rezina, Teleneşti, Orhei;
g) Regiunea 7 – mun. Bălţi, Drochia, Râşcani, Glodeni, Floreşti, Făleşti, Sângerei, Soroca;
h) Regiunea 8 – Briceni, Ocniţa, Edineţ, Donduşeni."

și achitată din bugetul local. Acest mod de gestiune îi nemulțumește atât pe locuitori, deoarece spațiile publice nu sunt curate, amenajate corespunzător, cât și pe autoritățile administrației publice locale care nu au bani în buget pentru salubrizarea localităților.

Finanțarea serviciului public de salubrizare

În prezent, starea de curățenie a localităților din Republica Moldova este nesatisfăcătoare și nu se ridică la nivelul standardelor europene. În unele cazuri aceasta se datorează ineficienţei măsurilor luate de autoritățile publice locale, dar și neglijenţei şi nepăsării populaţiei. Este la ordinea zilei mentalitatea potrivit căreia spaţiul public este locul unde se poate arunca orice şi oricând: gunoiul aruncat la colţ de stradă, în spaţiile neamenajate sau chiar pe spaţiile verzi.

Dar și acolo unde serviciul public de salubrizare este organizat, achitarea contravalorii acestuia este cel mai anormal și problematic subiect. Este foarte greu să convingi locuitorii că prestarea acestui serviciu public implică anumite cheltuieli, care trebuie suportate de aceștia. Fără dispoziției legale exprese, privind obligativitatea încheierii contractului de prestare a serviciului public de salubrizare, respectiv achitarea contravalorii acestuia, nu poate fi obținută finanțarea acestuia.

Sistemul de finanțare identificat este specific doar serviciului public de salubrizare, prevederi care pot face obiectul doar a unei legi speciale.

Astfel, în funcţie de modalitatea de plată stabilită și de natura activităților prestate, atât în cazul gestiunii directe, cât şi în cazul gestiunii delegate, utilizatorii achită contravaloarea serviciului de salubrizare prin:

tarif, taxă pentru salubrizare și taxă specială:

tariful[26] se achită în cazul prestațiilor de care beneficiază individual, în temeiul contractului de prestare a serviciului de salubrizare al cărui obiect cuprinde activitățile prevăzute la art. 2 alin. (4) lit. a) – f) din proiectul de lege privind serviciul public de salubrizare;

taxa pentru salubrizare[27], în cazul prestațiilor efectuate în beneficiul întregii comunități locale, pe căile publice și/sau pe spațiile din domeniul public și privat al unității administrativ-teritoriale, constituite din activitățile prevăzute la art. 2 alin. (4) lit. g) – i) din proiectul de lege privind serviciul public de salubrizare;

[26] Tariful se fundamentează conform Metodologiei privind calcularea tarifelor la unele servicii publice de gestionare a deșeurilor municipale, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 881/2022.

[27] A se vedea Codul fiscal al Republicii Moldova.

taxă specială[28], pentru utilizatorii care beneficiază individual de prestațiile enumerate la art. 2 alin. (4) lit. a) – f) din proiectul de lege privind serviciul public de salubrizare, dar nu au contract de prestare a serviciului de salubrizare.

taxa pentru salubrizare, în cazul prestațiilor efectuate în beneficiul întregii comunități locale, acoperind toate activitățile prevăzute la art. 2 alin. (4) din proiectul de lege privind serviciul public de salubrizare.

În cazul utilizatorilor care nu au contract de prestare a serviciului de salubrizare cu operatorul, autorităţile administraţiei publice locale pot să instituie o taxă specială, respectiv să deconteze lunar operatorilor, direct din bugetul local, contravaloarea prestaţiei efectuate acestor utilizatori.

Autoritățile administrației publice locale vor opta pentru unul din cele două sisteme, în funcție de contextul local al fiecărei unități administrative-teritoriale, modul de organizare a serviciului, a formei de gestiune prin care se prestează acest serviciu, etc.

În concluzie, serviciile de salubritate ocupă un loc tot mai important în atingerea unor ținte cum ar fi "oraș curat", "localitate salubră", fiind necesare să protejeze sănătatea umană şi mediul înconjurător, prin colectarea deşeurilor urbane, prin menținerea igienei pe drumurile publice, în zonele verzi etc.

Serviciul public de salubrizare este reglementat de Legea serviciilor publice de gospodărie comunală nr. 1402/2002, care este confuză și contradictorie. În același timp, nu putem angaja răspunderea autorităților administrației publice locale, în lipsa unor prevederi legale exprese în acest sens.

Autoritățile administrației publice locale vor putea realiza aceste sarcini doar în prezența unui cadru legal unitar care să reglementeze înființarea, organizarea, funcționarea și gestiunea serviciului public de salubrizare, drepturile și obligațiile utilizatorilor în asigurarea unui mediu sănătos pe teritoriul unităților administrativ-teritoriale.

Referințe:

1. Legea serviciilor publice de gospodărie comunală nr. 1402/2002/ publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 14-17 din 07.02.2003.
2. Legea nr. 209/2016 privind deşeurile/ republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 260-263 din 20.06.2024.
3. Legea nr. 435/2006 privind descentralizarea administrativă/ publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 29-31 din 02.03.2007.

[28] A se vedea Legea privind finanțele publice locale nr. 397/2003.

4. Legea nr. 1163/1997 /Codul fiscal al Republicii Moldova/ publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 62 din 18.09.1997.
5. Legea privind finanțele publice locale nr. 397/2003/ publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 384-395 din 12.10.2018.
6. Hotărârea Guvernului nr. 881/2022 pentru aprobarea Metodologiei privind calcularea tarifelor la unele servicii publice de gestionare a deșeurilor municipal/ publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 5-8 din 13.01.2023.
7. Oliviu Puie, Serviciile de utilitate publică, București, Editura Universul Juridic, 2012.
8. https://particip.gov.md/ro/document/stages/anunt-privind-consultarea-publica-a-proiectului-de-hotarare-cu-privire-la-aprobarea-proiectului-de-lege-privind-serviciul-public-de-salubrizare/12020

OBȚINEREA FRAUDULOASĂ ȘI DELAPIDAREA MIJLOACELOR DIN FONDURILE EXTERNE ÎN DREPTUL PENAL NAȚIONAL, MECANISM JURIDIC-PENAL DE PROTECȚIE CONTRA FRAUDEI CARE ADUCE ATINGERE INTERESELOR FINANCIARE ALE UNIUNII EUROPENE

FRAUDULENT OBTAINING AND EMBEDDMENT OF EXTERNAL FUNDS IN NATIONAL CRIMINAL LAW, CRIMINAL-JURIOUS MECHANISM FOR PROTECTION AGAINST FRAUD AFFECTING THE FINANCIAL INTERESTS OF THE EUROPEAN UNION

Roman PORUBIN
ORCID ID: 0000-0001-8103-0137
doctorand
procuror, Procuratura Anticorupție

CZU: 343.72:[339.7:061.1 UE] **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.42

Abstract: *The phenomenon of fraudulently obtaining or embezzling external funds represents a risk for national security, manifested by the reduction of the state's economic potential, and also involves manifestations of corruption in the public and private spheres. Protecting the financial interests of the European Union represents an important desire of both the community institutions and the national authorities. Many programs/projects that improve the lives of the citizens of the Republic of Moldova are financed annually from external funds, but the improper use of the granted funds directly affects the citizens and harms the entire European project.*

Keywords: *means from external funds, fraud, protection of financial interests, national security, protection mechanism, obtaining, beneficiary, sanctioning.*

Rezumat: *Fenomenul de obținere sau deturnare frauduloasă de fonduri externe reprezintă un risc pentru securitatea națională, manifestat prin reducerea potențialului economic al statului și implică și manifestări de corupție în sfera publică și*

privată. Protejarea intereselor financiare ale Uniunii Europene reprezintă o dorință importantă atât a instituțiilor comunitare, cât și a autorităților naționale. Multe programe/proiecte care îmbunătățesc viața cetățenilor Republicii Moldova sunt finanțate anual din fonduri externe, dar utilizarea necorespunzătoare a fondurilor acordate afectează în mod direct cetățenii și dăunează întregului proiect european.

***Cuvinte-cheie**: mijloace din fonduri externe, fraudă, protecția intereselor financiare, securitate națională, mecanism de protecție, obținere, beneficiar, sancționare.*

Prezentul demers științific reprezintă o incursiune în materia asistenței externe de care beneficiază Republica Moldova, în special din partea comunității europene, prin raportare la mecanismele juridice de drept penal național și alte acte normative în vigoare la zi, în vederea „Consolidării securității naționale și eficienței mecanismelor de protecție a drepturilor omului prin combaterea fenomenului criminalității", subiect de importanță națională adus în discuție în cadrul Conferinței internaționale „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală", desfășurată la 12-13 decembrie 2024.

În corespunde cu prevederile art.4 alin.(1) și alin.(2) lit. k) din Legea securității statului nr.618/1995, prin amenințări la adresa securității statului se înțelege ansamblul de acțiuni, condiții și factori ce comportă pericol pentru stat, societate și personalitate. Pericol deosebit pentru securitatea statului prezintă acțiunile/inacțiunile orientate spre materializarea următoarelor fapte: implicarea în manifestări de corupție a persoanelor cu funcții de demnitate publică, a angajaților din cadrul organelor de ocrotire a normelor de drept și/sau din cadrul autorităților de control, care, în virtutea funcției/statutului, săvârșesc o acțiune sau inacțiune ilegală în interesul sau la indicația unui grup criminal organizat ori a unei organizații criminale sau care au pus în aplicare scheme de fapte coruptibile ce prejudiciază buna funcționare a instituției în care activează ori buna funcționare a ramurilor economiei naționale [1].

Legiuitorul național, prin Legea nr.105 din 26.05.2016, a instituit răspunderea penală pentru frauda mijloacelor provenite din sursele externe, fiind astfel completat Codul penal cu art.332^1- Obținerea frauduloasă a mijloacelor din fonduri externe și respectiv, art.332^2- Delapidarea mijloacelor din fondurile externe.

Odată cu adoptarea Legii integrității nr.82/2017, au fost definite și clasificate la art.44 alin.(1) și (2) lit. l) din lege, actele de corupție. În sensul Legii integrității, actele de corupție reprezintă infracțiuni și contravenții, săvârșite în sectorul public și în cel privat, a căror sancționare

este prevăzută de Codul penal și Codul contravențional [2]. Respectiv, în categoria infracțiunilor de corupție au fost trecute acțiunile de delapidare a mijloacelor din fondurile externe.

Reieșind din contextul juridic național existent la zi, infracțiunile de obținere frauduloasă și respectiv delapidare a mijloacelor din fondurile externe, constituie infracțiuni de corupție.

Potrivit art.126[1] din Codul penal, prin mijloace din fonduri externe se înțeleg resursele financiare și materiale alocate în calitate de granturi, subvenții, credite, donații, împrumuturi, ajutor umanitar de către alte state, Comunitatea Europeană sau instituții, organizații și asociații internaționale, persoane fizice sau juridice străine, garantate sau contractate de către stat, precum și cele nerambursabile.

O altă noțiune a asistenței externe, este definită în pct.9.1. din Regulamentul cu privire la cadrul instituțional și mecanismul de coordonare și management al asistenței externe, Anexa nr.1 la Hotărârea de Guvern nr.377/2018 [3] și se referă nemijlocit la asistență financiară și tehnică acordată Republicii Moldova, Guvernului și/sau altor autorități publice de către comunitatea partenerilor externi de dezvoltare.

Conform datelor oficiale prezentate în cadrul Platformei pentru Gestionarea Asistenței externe al Guvernului Moldovei, pe plan național, până la această etapă au fost organizate angajamente totale în valoare totale de 3, 254 Miliarde EUR, debursări totale în sumă totală de 1, 401 Miliarde EUR, toate implementate în cadrul a 776 proiecte [4].

Anual, pentru asigurarea vizibilității și transparenței asistenței de care beneficiază Republica Moldova, conform prevederilor Hotărârii de Guvern nr.377/2018 cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare și management al asistenței externe, autoritatea națională de coordonare a asistenței externe elaborează și prezintă spre examinare Comitetului interministerial pentru planificare strategică raportul anual privind asistența externă. Ulterior, Raportul anual privind asistența externă se prezintă spre informare Guvernului și comunității donatorilor/creditorilor.

Din datele prezentate în Raportul anual privind asistența externă oferită Republicii Moldova în anul 2023 [5], în informația pusă la dispoziție de partenerii externi de dezvoltare, volumul asistenței externe debursate Republicii Moldova în perioada anului 2023 a totalizat 1 768,3 mil. EUR.

În 2023, partenerii externi de dezvoltare au debursat resurse financiare pentru: (i) sectorul public: proiecte investiționale (grant/împrumut) – 424,8 mil. EUR, suport bugetar (grant/împrumut) - 745,3 mil. EUR,

asistență tehnică – 477,5 mil. EUR; (ii) sectorul privat: împrumuturi – 54,2 mil. EUR, granturi –5,3 mil. EUR, asistență tehnică – 24,0 mil. EUR; (iii) sectorul non-guvernamental: granturi – 38,1 mil. EUR.

Pe parcursul anului 2023, pe teritoriul Republicii Moldova în proces de implementare au fost 1 043 de proiecte/programe, dintre care 405 proiecte lansate pe parcursul anului 2023. Totodată, au fost finalizate 293 proiecte/programe de asistență externă.

Lideri la capitolul debursări în anul 2023 sunt: Comisia Europeană (344,1 mil. EUR), Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (329,0 mil. EUR), Banca Mondială (261,3 mil. EUR), FMI (200,1 mil. EUR), etc.

După cum rezultă din datele reflectate în Raportul amintit supra, se constată că Comisia Europeană, este principalul creditor/donator bilateral, pentru sectoarele principale recipiente de asistență externă, din domeniul energetic, infrastructura de transport, agricultură ș.a.

Statul nostru pare să fi luat la nivel legislativ toate măsurile pentru incriminarea ca infracțiuni a faptelor considerate ca fiind de natură să afecteze interesele financiare ale Uniunii Europene cât și a altor parteneri de strategici ai țării.

La 27 octombrie 2023, prin Hotărârea nr.829/2023, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027. Documentul strategic de aliniere a legislației naționale la acquis-ul Uniunii Europene este structurat în conformitate cu cele 33 de capitole și conține 7 compartimente, care includ măsurile de implementare ale acțiunilor prevăzute, instituțiile responsabile, termenii de realizare și sursele de acoperire a cheltuielilor planificate.

În corespundere cu prevederile Capitolului 32- Controlul financiar, prin punctul 18 din Plan, statul s-a angajat în realizarea acțiunii și atingerea indicatorului de performanță, aferent elaborării și adoptării Legii pentru transpunerea Directivei (UE) 2017/1371 („Directiva PIF") a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2017 privind combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii prin mijloace de drept penal [6].

Deocamdată, Republica Moldova nu a aderat la Convenția PIF și protocoalele sale adiționale, cu toate acestea statul a realizat deja un cadru normativ în conformitate cu exigențele impuse de aceste convenții.

Deși există un cadru legislativ național în materia dreptului penal care asigură un minim de protecție relațiilor sociale ce se referă la buna gestionare a mijloacelor care provin din fondurile externe, existând an-

gajamente oficiale față de partenerii de dezvoltare, autoritățile naționale în mod constant intervin cu soluții legislative pentru a îmbunătăți mecanismele de protecție a intereselor financiare ale Uniunii Europene, inclusiv prin instrumente de drept penal.

Cel mai recent exemplu de promovare a modificărilor la legea penală, în partea ce se referă la infracțiunile de obținere frauduloasă și delapidare a fondurilor externe, prevăzute la art.332^1 și respectiv 332^2 din Codul penal, pentru a fi îmbunătățit instrumentul juridic de drept penal în vederea prevenirii și combaterii faptelor de operare frauduloasă cu fondurile externe, îl reprezintă Proiectul de lege promovat de Ministerul Justiției, cu nr.967/MJ/2023, pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985/2002 (combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene) [7].

Din studiul notei de fundamentare a proiectului de lege pentru modificarea Codului penal, se constată că inițiativa are drept scop alinierea cadrului normativ național la acquis-ul Uniunii Europene, orientat spre combaterea fraudelor și altor activități ilegale care aduc atingere intereselor financiare ale Uniunii Europene. Astfel, prin proiect se propune transpunerea în legislația națională a Directivei (UE)2017/1371 privind combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene prin mijloace de drept penal.

Potrivit sintezei obiecțiilor și propunerilor formulate de autoritățile de profil în procedura de avizare a proiectului de lege, se stabilește că Procuratura Anticorupție, autoritate cu competențe materiale exclusive la investigarea infracțiunilor prevăzute de art.332^1 și 332^2 din Codul penal, a formulat mai multe propuneri de îmbunătățire a proiectului de modificare, în partea ce se referă la dispozițiile de incriminare a faptelor de operare fraudulos cu fonduri, inclusiv o nouă abordare pentru infracțiunea de utilizare contrar destinației a fondurilor externe, prevăzută la art.240 din Codul penal.

Așa cum rezultă din avizul instituției, se poate stabili că, art.7 alin.(4) din Directiva (UE) 2017/1371, indică asupra faptului că autoritățile naționale instituie răspunderea penală pentru un prejudiciu real survenit sau un avantaj care depășește 10 000 EUR, iar pentru alte urmări prejudiciabile plasate sub acest prag valoric, statele pot să prevadă răspundere de altă natură decât cea penală. În acest context, ar fi rațional de instituit răspunderea contravențională.

Reieșind din cuantumul proporțiilor mari prevăzute de legiuitor la art.126 din Codul penal, care constituie mai mult de 20 salarii medii

lunare pe economie prognozate și depășește pragul minim instituit de Directivă, s-a considerat că incriminarea proporțiilor considerabile se încadrează în standardul impus de actul internațional.

Alte propuneri formulate, se refereau la renunțarea pentru sintagmele „primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe" în situația în care infracțiunea este una de rezultat iar etapele activității infracționale discutate, îndreptate spre obținerea de fonduri externe, îmbracă forma pregătirii sau tentativei care la fel sunt incriminate de legislația penală națională și cerute de art.5 din Directiva (UE) 2017/1371.

În altă ordine de idei, odată ce autorul optează pentru excluderea variantei tip de incriminare de la art.332^2 exprimată prin „refuzul de a restitui fondurile externe", se impune instituirea unui mecanism de protecție a acestui tip de relații sociale, în varianta prezentată pentru norma de la art.332^1 „reținerea pe nedrept de fonduri externe", precum și alte propuneri relevante subiectului discutat.

Deși autorul proiectului a acceptat parțial unele propuneri de îmbunătățire a mecanismului de drept penal pentru protecția intereselor financiare ale Uniunii Europene formulate de Procuratura Anticorupție, considerăm că acestea sunt fundamentate și se impun a fi transpuse în legislația națională.

Modificările periodice operate la legea penală națională sunt făcute cu scopul de a întări protecția împotriva infracțiunilor care aduc atingere intereselor naționale cât și cele financiare ale Uniunii Europene. Instituirea de răspundere penală, precum și îmbunătățirea mecanismului existent, pentru fapte de obținere frauduloasă și delapidare de fonduri, aduce valoare adăugată prin stabilirea de norme minime comune privind definirea infracțiunilor și de sancțiuni pentru prevenirea, combaterea fraudelor și a altor activități ilegale care aduc atingere intereselor financiare ale donatorilor externi.

Din punctul meu de vedere, după ce am analizat aspectele privind legislația uniunii în coraport cu reglementările naționale, inițiativele de îmbunătățire a cadrului legal existent, am observat care sunt instrumentele juridice și măsurile punitive eficiente de luptă împotriva obținerii frauduloase și delapidarea mijloacelor din fondurile externe, astfel, putem afirma că la nivel național, se impune examinarea delapidărilor de fonduri în procesul de executare a bugetului public național dar și a mijloacelor alocate direct beneficiarilor, precum și adoptarea unor măsuri legislative puternice menite să prevină și să asigure urmărirea în justiție a acestor acțiuni frauduloase, precum și protejarea intereselor financiare ale Uniunii în general.

Referințe:

1. Legea securității statului, nr.618 din 31.10.1995, în vigoare din 14.08.1997, Monitorul Oficial Nr.10-11 art.117.
2. Legea integrității, nr.82 din 25.05.2017, în vigoare din 07.07.2017, Monitorul oficial Nr.229-243 art.360.
3. Hotărârea de Guvern nr.377 din 25.04.2018, cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare și management al asistenței externe, în vigoare din 27.04.2018, Monitorul oficial Nr.133-141 art.419.
4. Platforma pentru Gestionarea Asistenței externe. Disponibil: https://amp.gov.md/portal/ [Accesat: 10.12.2024]
5. Raportul anual privind asistența externă oferită Republicii Moldova în anul 2023. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport.pdf [Accesat: 10.12.2024]
6. Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027, pct.18. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139891&lang=ro [Accesat: 10.12.2024]
7. Proiectului de Lege nr.967/MJ/2023, pentru modificarea Codului (combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene). Disponibil: https://www.justice.gov.md/ro/content/proiectul-de-lege-pentru-modificarea-codului-penal-al-republicii-moldova-nr-9852002 [Accesat: 10.12.2024]

ROLUL LOCUINȚEI ȘI CONDIȚIILOR DE LOCUIT ÎN CREAREA ȘI MENȚINEREA BUNĂSTĂRII ECONOMICE[29]

THE ROLE OF HOUSING AND LIVING CONDITIONS IN CREATING AND MAINTAINING ECONOMIC WELL-BEING

Maria HĂMURARU
PhD, Associate Professor
ORCID ID: 0000-0002-8197-2973
Moldova State University

Adriana BUZDUGAN
PhD, Associate Professor
ORCID ID: 0000-0002-1551-7964
Moldova State University

CZU: 330.59:316.334.54 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.43

Abstract: *This article examines the role of housing and living conditions in fostering and sustaining economic well-being, emphasizing the interrelationship between housing accessibility, associated costs, and the quality of housing infrastructure. he analysis reveals that approximately 40% of respondents allocate between 20-40% of their monthly income to housing expenses, while 11% exceed the 60% threshold, highlighting the diversity in financial pressures faced by households. Moreover, only 18.7% of respondents perceive their homes as overcrowded, whereas 77.5% report full access to basic utilities such as water, electricity, and heating. Levels of satisfaction vary depending on housing accessibility, comfort, and the quality of services provided.*

The findings indicate that affordable and high-quality housing significantly reduces financial insecurity, enhances household productivity, and improves overall living standards. However, regional and social disparities continue to restrict access to adequate housing, thereby exacerbating economic inequalities. The study underscores the critical need for public policies aimed at ensuring equitable access to quality housing and strengthening housing infrastructure. These results provide

[29] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

a robust foundation for the development of integrated strategies to improve living conditions and contribute to sustainable economic development.

Keywords: *economic well-being, living conditions, housing infrastructure, economic inequalities, public policies, sustainable economic development.*

Rezumat: *În acest articol se analizează rolul locuinței și al condițiilor de locuit în crearea și menținerea bunăstării economice, evidențiind relația dintre accesibilitatea locuințelor, costurile acestora și calitatea infrastructurii locative. Aproximativ 40% dintre respondenți alocă între 20-40% din venitul lunar pentru locuință, iar 11% depășesc pragul de 60%, reflectând diversitatea presiunii financiare. Doar 18,7% consideră că locuințele lor sunt supraaglomerate, în timp ce 77,5% au acces complet la utilitățile de bază. Nivelurile de satisfacție variază în funcție de accesibilitatea și confortul locuințelor, dar și de calitatea serviciilor.*

Studiul arată că locuințele accesibile și de calitate reduc insecuritatea financiară, cresc productivitatea și îmbunătățesc nivelul de trai. Cu toate acestea, disparitățile regionale și sociale limitează accesul la locuințe adecvate, amplificând inegalitățile economice. Concluziile subliniază nevoia unor politici publice care să asigure accesul echitabil la locuințe de calitate și să sprijine infrastructura locativă. Cercetarea oferă o bază solidă pentru strategii integrate, menite să îmbunătățească condițiile de locuire și să contribuie la dezvoltarea economică durabilă.

Cuvinte-cheie: *bunăstare economică, condiții de locuit, infrastructură locativă, inegalități economice politici publice, dezvoltare economică durabilă.*

Introducere

Bunăstarea economică reprezintă un concept multidimensional care reflectă nivelul de trai al indivizilor și al comunităților, fiind influențată de factori precum venitul, accesul la resurse și siguranța financiară. În acest context, locuința joacă un rol central, nu doar ca necesitate fundamentală, ci și ca indicator esențial al dezvoltării economice și al stabilității sociale. O locuință adecvată asigură un mediu propice pentru sănătate, educație și productivitate, contribuind astfel la îmbunătățirea calității vieții. Calitatea locuinței și condițiile de locuit sunt strâns legate de bunăstarea economică, influențând nu doar aspectele financiare, ci și cele sociale și psihologice. De exemplu, costurile locuinței pot reprezenta o proporție semnificativă din venitul gospodăriilor, afectând capacitatea acestora de a investi în alte nevoi esențiale, cum ar fi educația sau sănătatea. Scopul acestui studiu este de a analiza corelația dintre locuință, condițiile de locuit și bunăstarea economică, identificând factorii determinanți și modul în care acestea contribuie la crearea și menținerea stabilității economice.

În acest context, apare întrebarea: în ce măsură locuințele, condițiile de locuit și factorii economici asociați influențează bunăstarea percepută a gospodăriilor din Republica Moldova?

Ipotezele cercetării: -Accesul la locuințe adecvate și condiții locative de calitate influențează pozitiv nivelul perceput al bunăstării gospodăriilor. - Disparitățile dintre mediul urban și cel rural, inclusiv în ceea ce privește accesul la utilități și infrastructură, contribuie la percepția inegalităților economice și sociale.

Metodologia cercetării. Metodologia utilizată în acest studiu a îmbinat metode calitative și cantitative pentru a analiza impactul locuinței și al condițiilor de locuit asupra bunăstării economice în Republica Moldova. Metodele calitative, precum analiza și sinteza literaturii de specialitate, au fost utilizate pentru a fundamenta cadrul teoretic și pentru a identifica factorii esențiali ce influențează bunăstarea. Metodele cantitative au fost aplicate prin intermediul unui chestionar structurat, adresat unui eșantion reprezentativ de 609 respondenți, care a colectat date despre condițiile locative, accesul la utilități, supraaglomerare și percepția generală a bunăstării. Analiza datelor s-a realizat prin statistici descriptive și corelații, oferind o perspectivă detaliată asupra legăturii dintre factorii economici și bunăstarea populației. Această abordare combinată a permis o înțelegere complexă a fenomenului studiat și a oferit o bază solidă pentru concluzii și recomandări.

Studiul subliniază relevanța locuinței ca element cheie în reducerea inegalităților economice și în creșterea nivelului general de trai, oferind o perspectivă asupra politicilor necesare pentru a îmbunătăți accesul la locuințe decente. Acest articol își propune să aducă o contribuție semnificativă la înțelegerea relației dintre locuire și dezvoltarea economică, oferind soluții și recomandări pentru îmbunătățirea calității locuirii și, implicit, a bunăstării economice.

Rolul locuinței în bunăstarea economică. Locuința reprezintă unul dintre pilonii esențiali ai bunăstării economice, influențând stabilitatea financiară, sănătatea și productivitatea gospodăriilor. În contextul standardelor materiale de trai și al bunăstării, locuința este un subiect fundamental. Deținerea unei locuințe oferă nu doar un sentiment de securitate, ci și oportunități pentru o planificare financiară pe termen lung. Studiile arată că proprietarii de locuințe au o probabilitate mai mare de a economisi și de a acumula active suplimentare comparativ cu chiriașii, datorită stabilității pe care o oferă proprietatea. Aceasta elimină incertitudinile legate de locuire, permițând gospodăriilor să aloce resurse financiare către alte investiții economice [15].

Calitatea locuințelor și accesibilitatea acestora sunt factori-cheie care contribuie la reducerea insecurității financiare. De exemplu, locuințele de calitate inferioară pot genera costuri neprevăzute, precum reparații frecvente sau facturi energetice ridicate, destabilizând bugetele gospodăriilor. În schimb, accesul la locuințe sigure și adecvate permite redirecționarea resurselor economice către alte nevoi esențiale, sprijinind astfel stabilitatea financiară și bunăstarea generală [22].

Conform unui raport al Parlamentului European, condițiile de locuit necorespunzătoare și lipsa de adăpost afectează negativ sănătatea fizică și mentală, reduc accesul la locuri de muncă și limitează participarea economică și socială [16]. Accesibilitatea locuințelor este, de asemenea, un indicator crucial al stabilității economice. Raportul între venitul gospodăriilor și costurile locative trebuie să fie sustenabil, iar locuințele care depășesc pragul de 30% din venitul lunar sunt considerate nesustenabile [2]. Acest dezechilibru poate genera insecuritate financiară și limitează investițiile în educație sau sănătate [12].

Iată câteva exemple internaționale care pot servi drept bune practici pentru influențarea bunăstării cetățenilor. Germania oferă un exemplu de succes prin programul „Wohngeld," care sprijină gospodăriile cu venituri mici prin subvenționarea unei părți din chirie. Acest program a contribuit la reducerea riscului de excluziune socială și la creșterea calității vieții. În 2020, aproximativ 600.000 de gospodării au beneficiat de acest sprijin, ceea ce a permis redirecționarea resurselor către alte necesități economice [25].

Olanda a implementat politici eficiente de control al chiriei, limitând creșterile anuale și încurajând construcția de locuințe sociale. Aproximativ 75% dintre locuințele închiriate din Olanda sunt incluse în acest sistem, ceea ce reduce presiunile financiare asupra gospodăriilor cu venituri mici și medii. Această abordare a contribuit la o distribuție echitabilă a resurselor locative și la stabilitatea economică [11].

În aceiași ordine de idei, este necesar de analiza rolul investițiilor în infrastructura locativă. Investițiile în infrastructura locativă au efecte benefice semnificative, atât asupra condițiilor de locuire, cât și asupra economiei locale. Construirea de locuințe stimulează sectoarele economice conexe prin crearea de locuri de muncă și creșterea cererii pentru materiale de construcție și echipamente specializate [28].

În Statele Unite, inițiativa „Build Back Better" a generat o creștere economică de peste 2% într-un singur an, modernizând infrastructura locativă și reducând deficitul de locuințe. Programul a creat mii de locuri

de muncă și a contribuit la creșterea mobilității sociale [24]. Similar, în China, proiectele de urbanizare masivă au oferit milioane de locuințe accesibile în zonele urbane. Între 2015 și 2020, peste 80 de milioane de persoane au beneficiat de aceste locuințe, reducând sărăcia și stimulând consumul intern [26].

Condițiile de locuit și impactul lor asupra productivității economice. Condițiile de locuit influențează în mod direct productivitatea economică prin impactul lor asupra sănătății fizice și mentale, precum și prin capacitatea indivizilor de a participa activ la activități economice. Locuințele care nu oferă un mediu sigur și confortabil pot avea consecințe negative asupra sănătății, educației și accesului la oportunități de angajare, amplificând disparitățile economice și sociale. Diferențele dintre mediul urban și cel rural adaugă o dimensiune suplimentară acestei probleme, subliniind importanța unei infrastructuri adecvate în ambele medii.

Locuințele de calitate inferioară, caracterizate prin supraaglomerare, ventilație deficitară sau izolație termică insuficientă, pot cauza probleme grave de sănătate. Supraaglomerarea, de exemplu, favorizează răspândirea bolilor infecțioase și crește stresul psihologic. Potrivit unui studiu publicat în Preventive Medicine, există o corelație clară între condițiile locative precare și sănătatea mentală; persoanele care trăiesc în astfel de condiții prezintă un risc crescut de depresie și anxietate [6]. Ventilația deficitară și problemele legate de izolația termică duc la facturi energetice ridicate și la expunerea la temperaturi extreme, afectând în mod direct confortul și sănătatea locatarilor. De exemplu, în Europa de Est, familiile care trăiesc în locuințe slab izolate termic cheltuiesc o proporție mai mare din venituri pentru încălzire, ceea ce afectează bugetele gospodăriilor și reduce resursele disponibile pentru alte nevoi esențiale [9].

Impactul condițiilor locative asupra participării economice. Condițiile necorespunzătoare de locuit limitează accesul la educație și oportunități de angajare. De exemplu, lipsa unui spațiu adecvat pentru studiu în locuințele supraaglomerate poate reduce performanța școlară a copiilor, diminuând șansele acestora de a obține calificări superioare și locuri de muncă mai bine plătite [19]. În mediul rural, infrastructura deficitară, cum ar fi accesul limitat la transport și servicii, îngreunează participarea economică, contribuind la migrația către mediul urban.

Un raport al Agenției Europene de Mediu arată că mediul de locuit influențează direct sănătatea și, prin urmare, capacitatea de muncă. De exemplu, în zonele cu poluare ridicată, locuințele necorespunzătoare agravează expunerea la particule fine, ceea ce duce la probleme respira-

torii cronice și absenteism la locul de muncă [29]. În contrast, locuințele bine proiectate și eficiente din punct de vedere energetic pot îmbunătăți calitatea vieții și productivitatea economică.

În Marea Britanie, programul „Decent Homes Standard" a fost introdus pentru a îmbunătăți condițiile locative, asigurând accesul la locuințe sigure, bine întreținute și eficiente energetic. Această inițiativă a redus semnificativ problemele de sănătate asociate cu locuințele insalubre și a contribuit la creșterea productivității economice prin reducerea absenteismului cauzat de probleme de sănătate [7].

În India, proiectele de reabilitare urbană, precum programul „Pradhan Mantri Awas Yojana," au vizat eliminarea mahalalelor și construirea de locuințe adecvate pentru gospodăriile cu venituri mici. Aceste inițiative au îmbunătățit condițiile de viață pentru milioane de persoane și au sporit accesul acestora la oportunități economice, reducând disparitățile dintre mediul urban și rural [16].

Disparitățile dintre mediul urban și cel rural. Diferențele dintre mediul urban și cel rural în ceea ce privește condițiile de locuire reprezintă un factor major care contribuie la inegalitățile economice și sociale. Aceste disparități sunt determinate de accesul diferit la infrastructură, servicii publice și oportunități economice, generând un decalaj semnificativ între calitatea vieții din cele două medii.

În mediul urban, locuințele beneficiază de acces mai bun la infrastructură, cum ar fi rețelele de apă și canalizare, electricitate, gaz și conexiuni rapide la internet. De asemenea, serviciile publice, cum ar fi transportul public sau instituțiile medicale, sunt mai accesibile. Totuși, acest avantaj vine la pachet cu costuri mai ridicate ale locuințelor. Conform datelor Eurostat, în multe orașe europene, cheltuielile locative depășesc 30% din veniturile gospodăriilor, ceea ce pune o presiune considerabilă pe familiile cu venituri mici [13]. În mediul rural, costurile locuințelor sunt mai mici, însă infrastructura este adesea deficitară. În Republica Moldova, de exemplu, doar 56% dintre gospodării au acces la canalizare, iar aproximativ 10% nu dispun de apă curentă [23]. Lipsa utilităților esențiale afectează calitatea vieții și limitează dezvoltarea economică a acestor zone. În plus, infrastructura de transport slab dezvoltată îngreunează accesul la locurile de muncă și la servicii publice esențiale.

În orașe, accesul la servicii publice precum educația, sănătatea și transportul public este mai facil datorită densității mai mari de instituții. De exemplu, locuitorii din mediul urban au acces rapid la spitale dotate

și la școli de calitate, ceea ce contribuie la un nivel de trai mai ridicat. În schimb, în mediul rural, există un deficit semnificativ de instituții educaționale și medicale. Conform unui raport al Băncii Mondiale, multe localități rurale din Republica Moldova se confruntă cu o lipsă acută de personal medical și dotări corespunzătoare în spitale [1].

Disparitățile economice sunt evidente între cele două medii. În Republica Moldova, rata sărăciei în mediul rural este de patru ori mai mare decât în mediul urban, cu 19% din populația rurală trăind sub pragul sărăciei, comparativ cu 5% în orașe [20].

Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, ratele sărăciei absolute în mediul urban și rural pentru anii 2018 și 2023 sunt următoarele:

Tabelul 1. Indicatorii sărăciei absolute în Republica Moldova

Nivel geografic	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Total pe țară	23,0	25,2	26,8	24,5	31,1	31,6
Urban	10,6	11,2	14,0	11,9	17,1	17,7
Rural	31,6	34,5	35,3	32,8	40,3	42,0

Sursa: Elaborat de autori în baza indicatorilor sărăciei absolute pe medii, 2014-2023 generat de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Aceste diferențe se datorează oportunităților economice limitate din mediul rural, unde locurile de muncă sunt mai puține și salariile mai mici. În plus, migrația tinerilor din zonele rurale către orașe sau străinătate pentru locuri de muncă mai bine plătite agravează situația, lăsând în urmă o populație îmbătrânită și cu resurse limitate.

Pentru a limita astfel de disparități, guvernul german a lansat programe de modernizare a infrastructurii rurale, inclusiv extinderea rețelelor de internet de mare viteză și îmbunătățirea transportului public. Aceste măsuri au contribuit la reducerea disparităților între urban și rural și la îmbunătățirea condițiilor de trai [10]. În **România**, fondurile europene au fost utilizate pentru extinderea rețelelor de apă și canalizare în mediul rural, dar implementarea este adesea întârziată din cauza lipsei de capacitate administrativă la nivel local [4]. În **Republica Moldova**,

programele de dezvoltare rurală finanțate de parteneri internaționali, cum ar fi Banca Mondială și Uniunea Europeană, au vizat modernizarea locuințelor și infrastructurii de bază. Cu toate acestea, fondurile sunt limitate, iar progresul rămâne lent în comparație cu mediul urban [27].

Calitatea vieții în mediul rural este semnificativ afectată de lipsa infrastructurii și de accesul limitat la tehnologie. În timp ce locuitorii din mediul urban beneficiază de internet de mare viteză și de servicii digitale, zonele rurale rămân subdezvoltate din acest punct de vedere. Acest decalaj digital limitează accesul la educație online, formare profesională și informații economice relevante [18].

Rolul guvernului în asigurarea locuințelor sociale. Guvernele au un rol fundamental în asigurarea locuințelor sociale, fiind responsabile pentru elaborarea și implementarea unor politici care să faciliteze accesul cetățenilor vulnerabili la locuințe adecvate și accesibile. Aceste măsuri sunt esențiale pentru combaterea excluziunii sociale și reducerea inegalităților economice.

Responsabilitățile guvernamentale în domeniul locuințelor sociale:

Elaborarea politicilor publice: Guvernele trebuie să dezvolte strategii naționale care să vizeze construcția de locuințe sociale și să prevină evacuările forțate. De exemplu, multe state adoptă politici de subvenționare a chiriilor pentru persoanele cu venituri mici [12].

Alocarea resurselor financiare: Statul trebuie să asigure fondurile necesare pentru construirea și întreținerea locuințelor sociale, fie prin bugetare directă, fie prin atragerea de finanțări externe [17].

Reglementarea pieței imobiliare: Printr-un cadru legislativ adecvat, guvernele pot limita creșterile excesive ale chiriilor și pot proteja drepturile chiriașilor [22].

Colaborarea cu autoritățile locale și sectorul privat: Implementarea eficientă a politicilor necesită cooperare între niveluri guvernamentale și parteneriate cu sectorul privat.

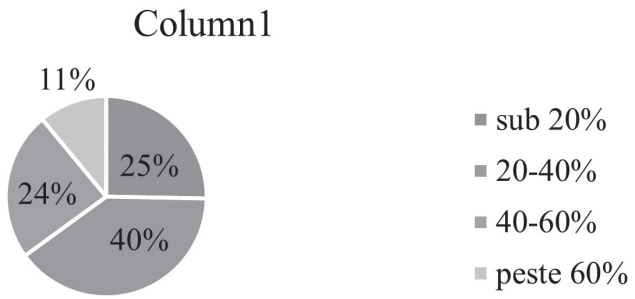
Exemple internaționale. Suedia: Adopția unui model universalist, prin care statul asigură acces egal la locuințe de calitate, subliniază succesul intervenției publice. Locuințele sociale sunt finanțate din bugetul național, iar piața imobiliară este strict reglementată pentru a menține prețurile accesibile [8].

Regatul Unit: Politicile britanice includ construirea de locuințe sociale în perioada postbelică și programe actuale de regenerare urbană. Programul „Right to Buy” a permis chiriașilor să achiziționeze locuințele sociale, însă a redus stocul disponibil [3].

În România, sectorul locuințelor sociale este subdezvoltat, în special din cauza privatizării masive a fondului locativ de stat după 1990. În prezent, doar un procent mic din locuințe sunt destinate categoriilor vulnerabile, deși cererea este mult mai mare. Conform unui studiu publicat în Revista Calitatea Vieții, politicile de locuire din România nu sunt suficiente pentru a satisface nevoile populației vulnerabile, numărul locuințelor sociale fiind cu mult sub cerințe [5].

În Republica Moldova, guvernul a inițiat proiecte de construcție a locuințelor sociale, dar acestea rămân insuficiente pentru a satisface cererea. Astfel, s-a subliniat rolul crucial al locuinței în crearea și menținerea bunăstării economice, prin analiza unor factori precum accesibilitatea locuințelor, calitatea infrastructurii locative și impactul politicilor sociale. Această abordare teoretică a evidențiat modul în care locuința contribuie la stabilitatea financiară, sănătatea și integrarea socială a indivizilor, fiind un element central în reducerea inegalităților economice. În completarea acestui cadru teoretic, studiul empiric realizat în Republica Moldova oferă o perspectivă concretă asupra acestor aspecte, utilizând metode cantitative pentru a analiza legătura dintre condițiile locative și percepția generală a bunăstării economice.

Figura 1. Distribuția procentuală a veniturilor alocate costurilor locuinței

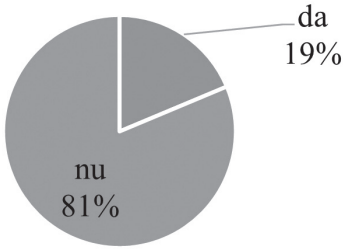
Sursa: *Elaborat de autori în baza datelor colectate prin sondaj propriu (2024)*

Un aspect esențial al bunăstării economice îl constituie proporția veniturilor gospodăriilor alocate costurilor locative, care includ chiria, ipoteca și utilitățile. Analiza răspunsurilor la sondaj relevă diferențe semnificative în distribuția acestei cheltuieli, cu implicații importante

asupra securității financiare și calității vieții. Cea mai mare categorie de respondenți (39,7%) alocă între 20% și 40% din venitul lunar pentru costurile locuinței. Această proporție este considerată sustenabilă conform standardelor internaționale, indicând că pentru această parte a populației, cheltuielile locative nu reprezintă o povară excesivă. În plus, 25,3% dintre respondenți declară că alocă sub 20% din venitul lunar pentru locuință, ceea ce sugerează o stabilitate financiară mai mare. Această categorie poate include gospodării cu venituri mai ridicate sau care beneficiază de sprijin social, cum ar fi subvențiile pentru locuință. În schimb, aproximativ 24% dintre participanți alocă între 40% și 60% din venitul lunar pentru locuință, ceea ce indică o povară economică semnificativă. Această situație poate limita posibilitatea gospodăriilor de a economisi sau de a investi în alte domenii esențiale, cum ar fi sănătatea și educația. Mai alarmant este faptul că 11% dintre respondenți declară că alocă peste 60% din venitul lunar pentru costurile locuinței. Aceste gospodării se află într-o situație vulnerabilă, având resurse limitate pentru acoperirea altor necesități de bază. Această categorie reflectă o insecuritate financiară accentuată, care poate conduce la excluziune socială și la dificultăți pe termen lung în acumularea de economii sau active. Aceste date sugerează că, deși majoritatea gospodăriilor se încadrează în limite sustenabile ale cheltuielilor locative, există segmente semnificative ale populației pentru care costurile locuinței constituie o povară economică. În mod special, gospodăriile care alocă peste 40% din venitul lunar pentru locuință necesită o atenție deosebită în politicile publice.

Pentru a reduce impactul acestor costuri, sunt necesare intervenții specifice. Printre acestea se numără dezvoltarea unor programe de sprijin pentru familiile vulnerabile, promovarea locuințelor accesibile prin politici de subvenționare și facilități fiscale, precum și crearea de parteneriate public-private pentru construcția de locuințe sociale. Monitorizarea periodică a cheltuielilor locative la nivel național este esențială pentru a identifica vulnerabilitățile populației și a ajusta politicile în consecință. Această analiză subliniază necesitatea unei abordări integrate pentru a asigura accesul echitabil la locuințe sustenabile și pentru a îmbunătăți securitatea financiară a gospodăriilor. În final, reducerea poverii economice generate de costurile locative poate contribui semnificativ la creșterea calității vieții și la reducerea inegalităților sociale.

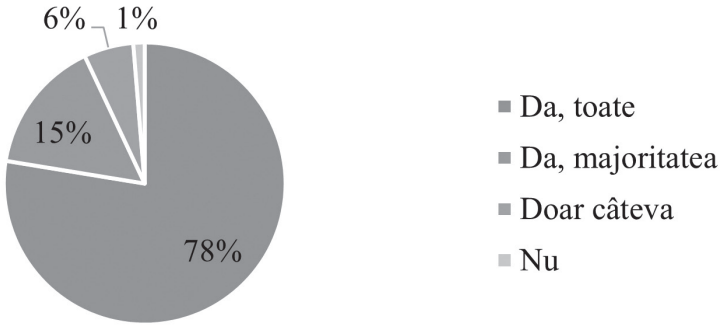
Figura 2. Analiza percepției privind supraaglomerarea locuințelor

Sursa: *Elaborat de autori în baza datelor colectate prin sondaj propriu (2024)*

În figura 2 putem observa că **81,3% dintre respondenți** au răspuns Nu, indicând că majoritatea locuințelor nu sunt percepute ca fiind supraaglomerate. Acest procent sugerează că, pentru majoritatea respondenților, locuințele oferă un spațiu adecvat în raport cu numărul membrilor familiei. **18,7% dintre respondenți** au răspuns Da, considerând că locuințele lor sunt supraaglomerate. Deși acest procent este relativ mic, reprezintă totuși un segment semnificativ al populației care întâmpină dificultăți în asigurarea unui spațiu locativ adecvat.

Figura 3. Accesul gospodăriilor la utilitățile de bază

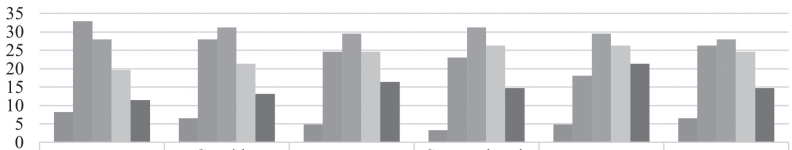

Sursa: *Elaborat de autori în baza datelor colectate prin sondaj propriu (2024)*

Graficul prezentat analizează accesul respondenților la utilitățile de bază, cum ar fi apă potabilă, canalizare, electricitate, încălzire (autono-

mă sau centralizată) și gazificare. Răspunsurile a 609 participanți oferă o imagine generală asupra situației infrastructurii locative și a accesului populației la aceste servicii esențiale. **77,5% dintre respondenți** au declarat că au acces la toate utilitățile de bază. Această proporție majoritară indică o infrastructură locativă relativ dezvoltată pentru marea parte a populației, cu acces complet la servicii esențiale care contribuie la confortul și sănătatea gospodăriilor. **15,4% dintre respondenți** au menționat că au acces doar la majoritatea utilităților. Aceasta poate indica o infrastructură parțial dezvoltată sau probleme legate de accesibilitatea anumitor servicii, cum ar fi canalizarea sau gazificarea, în special în zonele rurale sau periferice. **6,6% dintre respondenți** au declarat că au acces doar la câteva utilități, ceea ce reflectă o situație precară. Această categorie este vulnerabilă, având acces limitat la condițiile minime necesare pentru un trai decent. **0,5% dintre respondenți** nu au acces deloc la utilitățile de bază. Deși acest procent este foarte mic, el evidențiază cazuri extreme de excluziune locativă, unde condițiile de trai sunt profund afectate.

Figura 4. Analiza satisfacției respondenților privind condițiile de locuire

	Sunt mulțumit de condițiile de locuit/trai	Consider locuința accesibilă din punct de vedere al costurilor	Sunt mulțumit de confortul locuinței	Sunt mulțumit de calitatea utilităților (apă, electricitate, s.a.)	Îmi consider locuința în siguranță	Dispun de spațiu personal în locuință
Deloc (%)	8,21	6,57	4,93	3,28	4,93	6,57
Puțin (%)	32,84	27,91	24,63	22,99	18,06	26,27
Moderat (%)	27,91	31,2	29,56	31,2	29,56	27,91
Mult (%)	19,7	21,35	24,63	26,27	26,27	24,63
Foarte mult (%)	11,49	13,14	16,42	14,78	21,35	14,78

Sursa: *Elaborat de autori în baza datelor colectate prin sondaj propriu (2024)*

Figura analizată prezintă distribuția răspunsurilor respondenților la mai multe criterii relevante pentru evaluarea condițiilor de locuire. Fiecare criteriu a fost evaluat pe o scală cu cinci niveluri: Deloc, Puțin, Moderat, Mult și Foarte mult. Această abordare oferă o imagine detaliată asupra percepțiilor legate de diferite aspecte ale locuinței. Majoritatea respondenților nu sunt pe deplin mulțumiți de condițiile generale de trai. Doar

11,49% dintre respondenți s-au declarat foarte mulțumiți, iar 19,7% sunt mulțumiți într-o oarecare măsură (mult). Pe de altă parte, 32,84% au răspuns că sunt puțin mulțumiți, iar 8,21% nu sunt deloc mulțumiți. Această distribuție sugerează că există probleme semnificative în ceea ce privește calitatea locuințelor. Accesibilitatea financiară este un alt aspect problematic. Doar 13,14% dintre respondenți consideră că locuința este foarte accesibilă, iar 21,35% se declară mulțumiți. Totuși, o proporție semnificativă (27,91%) consideră că locuința este puțin accesibilă, ceea ce indică o povară financiară pentru o mare parte dintre gospodării.

Percepția confortului locuinței este mai echilibrată. Aproximativ 16,42% dintre respondenți s-au declarat foarte mulțumiți, iar 24,63% au răspuns că sunt mulțumiți (mult). În același timp, 24,63% au indicat că sunt puțin mulțumiți, ceea ce relevă o distribuție mixtă a percepțiilor. Utilitățile sunt evaluate relativ bine comparativ cu alte criterii. Un procent de 26,27% s-au declarat mulțumiți (mult), iar 14,78% sunt foarte mulțumiți. Totuși, 22,99% sunt doar puțin mulțumiți, ceea ce indică discrepanțe în accesul sau calitatea serviciilor de bază. Siguranța locuinței este percepută favorabil de o parte semnificativă a respondenților: 21,35% s-au declarat foarte mulțumiți și 26,27% mulțumiți. Cu toate acestea, există un procent de 18,06% care consideră locuința lor doar puțin sigură, subliniind potențiale probleme legate de securitatea fizică sau infrastructura cartierelor.

Disponibilitatea unui spațiu personal suficient este considerată satisfăcătoare de 27,91% dintre respondenți (moderat) și de 24,63% (mult). Totuși, doar 14,78% au răspuns că sunt foarte mulțumiți, iar 26,27% sunt doar puțin mulțumiți, ceea ce reflectă o problemă de supraaglomerare în anumite locuințe.

Rezultatele sugerează că percepțiile respondenților sunt mixte, cu un nivel de satisfacție mai ridicat pentru criterii precum siguranța și calitatea utilităților, dar mai scăzut pentru accesibilitatea financiară și confortul general. Nemulțumirile semnificative privind condițiile generale și spațiul personal subliniază provocările legate de calitatea locuirii în anumite gospodării.

Concluzii și recomandări

Deși majoritatea gospodăriilor se bucură de acces complet la utilitățile de bază, există segmente semnificative ale populației care încă se confruntă cu limitări. Această situație evidențiază nevoia de intervenții direcționate pentru a asigura accesul echitabil și universal la aceste ser-

vicii esențiale, contribuind astfel la îmbunătățirea condițiilor de trai și la reducerea inegalităților sociale.

Rezultatele studiului confirmă faptul că locuința și condițiile de locuit joacă un rol central în determinarea bunăstării economice și sociale a populației. Accesibilitatea financiară, calitatea infrastructurii și disparitățile între mediul urban și rural sunt factori esențiali care influențează stabilitatea economică, sănătatea și productivitatea gospodăriilor. Datele evidențiază că aproximativ 11% dintre respondenți alocă peste 60% din venitul lunar pentru locuință, ceea ce indică o povară economică semnificativă, iar 18,7% consideră că locuințele lor sunt supraaglomerate. Aceste aspecte subliniază nevoia de intervenții strategice pentru a reduce inegalitățile locative și a îmbunătăți condițiile de trai.

Investițiile în infrastructura locativă, cum ar fi extinderea rețelelor de apă, canalizare și electricitate, alături de politici care sprijină accesibilitatea locuințelor, pot genera beneficii semnificative. Exemplele din Germania, Olanda, SUA și China demonstrează că modernizarea infrastructurii locative și implementarea unor politici sociale eficiente pot contribui la creșterea economică, reducerea disparităților și îmbunătățirea nivelului general de trai.

În Republica Moldova, disparitățile între mediul urban și rural rămân o provocare majoră. Aproximativ 77,5% dintre gospodării au acces complet la utilitățile de bază, dar diferențele regionale limitează accesul echitabil. Lipsa locuințelor sociale și cheltuielile ridicate pentru locuire amplifică vulnerabilitățile economice, subliniind importanța unei implicări active a guvernului în implementarea unor politici mai eficiente.

În aceeași ordine de idei, sunt necesare anumite intervenții în calitate de recomandări strategice care să contribuie la îmbunătățirea condițiilor de locuire și a creșterii bunăstării economice a populației:

Implementarea unor programe de subvenționare a chiriilor pentru categoriile vulnerabile și facilitarea accesului la credite ipotecare avantajoase. Stabilirea unor reglementări care să controleze creșterea costurilor locative, în special în mediul urban.

Modernizarea rețelelor de utilități în zonele rurale și extinderea accesului la apă, canalizare și energie electrică. Construirea de locuințe sociale adaptate nevoilor gospodăriilor cu venituri mici. Promovarea locuințelor eficiente energetic pentru a reduce cheltuielile gospodăriilor.

Extinderea rețelelor de transport public și internet de mare viteză în zonele rurale pentru a îmbunătăți accesul la servicii și oportunități economice. Stimularea investițiilor private în infrastructura rurală prin parteneriate public-private.

Crearea unor programe naționale care să sprijine gospodăriile afectate de supraaglomerare sau care alocă un procent disproporționat din venituri pentru locuință. Monitorizarea periodică a situației locative și ajustarea intervențiilor în funcție de nevoile populației.

Exemplele din Suedia, care promovează locuințe accesibile pentru toate categoriile sociale, și din Regatul Unit, care au combinat regenerarea urbană cu programe de achiziție pentru chiriași, pot servi drept surse de inspirație pentru politici adaptate contextului local.

Dezvoltarea unor campanii de educare a gospodăriilor cu privire la utilizarea eficientă a resurselor și la importanța economisirii pentru îmbunătățirea condițiilor de locuire.

Locuința nu reprezintă doar un adăpost fizic, ci un pilon esențial al stabilității economice și sociale. Investițiile în infrastructura locativă și implementarea unor politici publice eficiente pot contribui semnificativ la reducerea inegalităților și la îmbunătățirea calității vieții populației. Pentru Republica Moldova, o abordare integrată care să combine sprijinul financiar, modernizarea infrastructurii și reducerea disparităților între urban și rural este esențială pentru atingerea unei economii echitabile și prospere.

Referințe:

1. Banca Mondială. Republica Moldova: Reanimarea dinamismului economic. Memorand economic de țară. Raport Nr. 135232-MD. Washington, D.C.: Banca Mondială, 2019. Disponibil la: https://documents1.worldbank.org/curated/es/908011564997407972/pdf/Moldova-Rekindling-Economic-Dynamism.pdf
2. CECODHAS Housing Europe Observatory. "Housing Affordability in the European Union." Research Briefing, Year 5, No. 1, January 2012, 11 p.
3. Cole, Ian, Ben Pattison, Kesia Reeve, și Aidan While. The Pilot Programme for the Voluntary Right to Buy for Housing Associations: An Action-Learning Approach. Centre for Regional Economic and Social Research, Sheffield Hallam University, ianuarie 2017, 84 p.
4. Comisia Europeană. Raportul de țară din 2020 privind România. Document de lucru al serviciilor Comisiei SWD(2020) 522 final. Bruxelles: Comisia Europeană, 26 februarie 2020, 108 p.
5. Constantinescu, Monica; Mariana, Dan. Locuințele sociale în România – O analiză de ansamblu. Revista Calitatea Vieții, XVI, nr. 1–2, 2005, pp. 87–100. București: Academia Română – Institutul de Cercetare a Calității Vieții.
6. David, J. Pevalin, Emma Reeves, Emma Baker, Rebecca Bentley, „The Impact of Persistent Poor Housing Conditions on Mental Health: A Longitudinal Population-Based Study," Preventive Medicine, Vol. 105, 2017, pp. 304-310.

7. Decent Homes Standard. https://www.housing.org.uk/our-work/quality/decent-homes-standard/
8. European Commission. Country report - Non-discrimination – Sweden – 2021. Directorate-General for Justice and Consumers, Brussels: Publications Office of the European Union, 2021. ISBN 978-92-76-35934-0. DOI: 10.2838/304904.
9. European Parliamentary Research Service (EPRS). Energy poverty in the EU. Briefing PE 733.583. Brussels: European Union, September 2023, 12 p.
10. Federal Institute for Research on Building, Urban Affairs and Spatial Development (BBSR). National Progress Report on the Implementation of the New Urban Agenda. BBSR-Online-Publikation Nr. 03/2021. Bonn: Federal Office for Building and Regional Planning, April 2021, 111 p.
11. Geis, Andre. Housing Supply in the Netherlands: The Road to More Affordable Living. IMF Selected Issues Paper No. 2023/023. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2023, 19. p.
12. Housing Europe Observatory. The State of Housing 2022 Update. Brussels: Housing Europe, June 2022, 12 p.
13. International Service for Remunerations and Pensions (ISRP) și Eurostat. 2022 Current Market Rents: Comparison of Rent Levels for Flats and Houses Across Surveyed Cities. Paris: OECD, 2023, 16 p.
14. Living conditions in Europe – housing. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_housing (accesat la 10.09.2024)
15. Living conditions. https://www.eurofound.europa.eu/en/topic/living-conditions (accesat la 25.08.24)
16. Ministry of Housing and Urban Affairs, Government of India. Operational Guidelines for Pradhan Mantri Awas Yojana (Urban): Housing for All Mission. New Delhi: Ministry of Housing and Urban Affairs, January 2021, 94 p.
17. OECD. Brick by Brick: Building Better Housing Policies. OECD Publishing, Paris, 2021. ISBN: 978-92-64-41646-8. DOI: https://doi.org/10.1787/b453b043-en.
18. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Parliament. Implications of the Digital Transformation on Different Social Groups. Study PE 760.277. Brussels: European Union, March 2024, 84 p.
19. Solari, Claudia D., și Robert D. Mare. Housing Crowding Effects on Children's Wellbeing. Social Science Research, vol. 41, nr. 2, 2012, pp. 464–476. DOI: 10.1016/j.ssresearch.2011.09.012.
20. UNDP Moldova. Inequalities in Urban and Rural Moldova: Beyond Incomes and Averages, Looking into the Future of Inequalities. Chisinau: UNDP Moldova, 2020, 65 p.
21. UN-Habitat. Annual Report: Local Action in a Time of Crises. United Nations Human Settlements Programme, Nairobi, 2023, 44 p. https://unhabitat.org/sites/default/files/2024/05/annual_report_2023.pdf

22. United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT). The Role of Government in the Housing Market: The Experiences from Asia. Nairobi: UN-HABITAT, 2008. ISBN: 978-92-1-131997-2.
23. Veniturile și cheltuielile populației în anul 2022. https://statistica.gov.md/index.php/ro/veniturile-si-cheltuielile-populatiei-in-anul-2022-9442_60379.html
24. White House Infrastructure Implementation Team. Building a Better America: A Guidebook to the Bipartisan Infrastructure Law. Washington, D.C.: White House, May 2022, 459 p.
25. Wohngeld. https://www.hamburg.de/politik-und-verwaltung/behoerden/behoerde-fuer-stadtentwicklung-und-wohnen/themen/wohnen/wohnfoerderung/wohngeld (accesat la 10.09.24)
26. World Bank and the Development Research Center of the State Council, People's Republic of China. Urban China: Toward Efficient, Inclusive, and Sustainable Urbanization. Washington, D.C.: World Bank, 2014. DOI: 10.1596/978-1-4648-0206-5, 111 p.
27. World Bank Group. Moldova Policy Notes 2021: Strengthening Institutions, Enhancing Competitiveness, and Building Resilience. Washington, D.C.: World Bank, 2021, 119 p.
28. World Economic Forum. Building a Resilient Tomorrow: Concrete Actions for Global Leaders. White Paper. Geneva: World Economic Forum, January 2024, 30 p.
29. World Health Organization (WHO). WHO Housing and Health Guidelines. Geneva: World Health Organization, 2018. ISBN 978-92-4-155037-6. Accesibil la: https://apps.who.int/iris/handle/10665/276001

APLICAREA TEHNICILOR DATA MINING ÎN STUDIUL COMPETENȚELOR TINERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIVIND GESTIONAREA FINANȚELOR PERSONALE[30]

APPLICATION OF DATA MINING TECHNIQUES IN THE STUDY OF THE COMPETENCES OF YOUNG PEOPLE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA REGARDING PERSONAL FINANCE MANAGEMENT

Maria COJOCARU
ORCID ID: 0000-0003-0357-5689
Email:maria.cojocaru@usm.md
Moldova State University

Natalia APETRII
ORCID ID: 0000-0002-7189-4342
Email: natalia.apetrii@usm.md
Moldova State University

CZU: 336-048.67-053.6:004.6:303.4(478)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.44

Abstract: *The research examines how financial education influences the financial competencies of young people in the Republic of Moldova. Utilizing Data Mining methods, specifically Kohonen Maps, the study uncovers patterns and correlations in the financial behavior of a group of 74 students aged 16 to 35. The clustering method revealed three distinct groups, all characterized by a lack of financial education, limited financial resources, and a preference for easily accessible savings. The results highlight the need to develop personalized financial education programs to improve personal financial management and support responsible economic decision-making. Implementing these programs would contribute to increased financial security and the development of long-term sustainable strategies.*

[30] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

Keywords: *financial literacy, financial resilience, economic growth, financial well-being, households.*

Rezumat*: Cercetarea examinează modul în care educația financiară influențează competențele financiare ale tinerilor din Republica Moldova. Folosind metodele Data Mining, în special Kohonen Maps, studiul descoperă modele și corelații în comportamentul financiar al unui grup de 74 de studenți cu vârsta cuprinsă între 16 și 35 de ani. Metoda de grupare a evidențiat trei grupuri distincte, toate caracterizate prin lipsa educației financiare, resurse financiare limitate și o preferință pentru economii ușor accesibile. Rezultatele evidențiază necesitatea dezvoltării unor programe personalizate de educație financiară pentru a îmbunătăți managementul financiar personal și pentru a sprijini luarea deciziilor economice responsabile. Implementarea acestor programe ar contribui la creșterea securității financiare și la dezvoltarea unor strategii durabile pe termen lung.*

Cuvinte-cheie*: alfabetizare financiară, reziliență financiară, creștere economică, bunăstare financiară, gospodării.*

Introducere

Educația financiară reprezintă o componentă esențială a vieții moderne, necesitând o dezvoltare continuă. Aceasta nu doar protejează împotriva fraudelor, ci și contribuie la gestionarea eficientă a finanțelor personale, la planificarea viitorului și la luarea deciziilor financiare informate. În acest studiu autorii analizează impactul educației financiare asupra competențelor financiare ale tinerei generații. Folosim tehnicile Data Mining pentru cercetarea competențelor financiare ale studenților, care spre deosebire de analizele tradiționale utilizează algoritmi avansați pentru a descoperi modele ascunse de comportament financiar și relații complexe în volume mari de date [1, pag.179-180]. În analiza nivelului de alfabetizare financiară, Data Mining permite identificarea automată a tendințelor și segmentelor de populație cu riscuri financiare scăzute sau ridicate, în timp ce metodele tradiționale se bazează pe statistici descriptive și analize manuale, fiind mai limitate în detectarea relațiilor subtile și corelațiilor între variabile. Hărțile autoorganizatoare (Self-Organizing Maps - SOM) fac parte dintr-o clasă generală de metode bazate pe rețele neuronale, care sunt tehnici de regresie neliniară ce pot fi aplicate pentru a identifica relații între datele de intrare și cele de ieșire sau pentru a organiza datele astfel încât să dezvăluie tipare sau structuri necunoscute până acum [2, pag.18]. Această tehnică de analiză s-a dovedit a fi extrem de relevantă în numeroase aplicații financiar-economice [3; 4; 5; 6; 7].

Hărțile Kohonen [8, pag.22-23] facilitează vizualizarea și clasificarea datelor complexe prin gruparea automată a indivizilor cu profiluri simi-

lare de comportament financiar. Această metodă ajută la identificarea tiparelor de alfabetizare financiară, lucru dificil de realizat prin metode tradiționale de analiză. Prin clusterizare pot fi identificate grupuri distincte de persoane cu niveluri diferite de alfabetizare financiară, facilitând astfel dezvoltarea unor strategii personalizate de educație financiară și intervenții adaptate fiecărui segment.

Tinerii se implică activ în viața economică și interacționează cu credite, investiții și produse financiare inovative, motiv pentru care este esențial să dezvoltăm în rândul lor o atitudine conștientă și responsabilă față de bani. Utilizarea responsabilă a banilor presupune nu doar economisirea, ci și abilitatea de a crea planuri financiare și de a stabili priorități clare.

Educația financiară îi poate ajuta să ia decizii echilibrate, să reducă riscurile și să evite capcanele datoriilor [9]. Promovarea educației financiare în rândul tinerilor este deosebit de importantă pentru prevenirea deciziilor impulsive, precum contractarea de credite sau realizarea de investiții neinformate. Cunoștințele financiare îi ajută pe tineri să ia decizii echilibrate, să reducă riscurile și să își îmbunătățească starea de bunăstare [10, pag.358].

Educația financiară este strâns legată de legislația care reglementează relațiile financiare. Cunoașterea acestor norme este indispensabilă pentru utilizarea sigură a resurselor financiare, întrucât stabilirea proprie a regulilor este inadmisibilă. Acest aspect subliniază rolul social esențial al educației financiare în societate [11, pag.164]. Un nivel scăzut de educație financiară influențează negativ economia națională, afectând în special stabilitatea financiară a băncilor și companiilor de asigurări. Pentru a combate această problemă, sunt necesare programe și măsuri guvernamentale menite să crească gradul de conștientizare financiară a populației. În Republica Moldova, acest aspect este crucial pentru sectorul asigurărilor, deoarece lipsa cunoștințelor afectează încrederea cetățenilor în serviciile de asigurare, afectând în același timp și securitatea financiară a acestora.

Deficitul de cunoștințe financiare afectează bunăstarea gospodăriilor, limitează resursele organizațiilor financiare, încetinește dezvoltarea pieței financiare și a proceselor investiționale. Conștientizarea acestor probleme a determinat numeroase țări să elaboreze strategii naționale pentru educația financiară [12, pag.103; 13]. Programele educaționale trebuie să îmbine teoria cu practica, astfel încât elevii și studenții să dobândească abilități de gestionare eficientă a finanțelor și să își protejeze drepturile în calitate de consumatori de servicii financiare.

În medie, 18% dintre studenții din țările și economiile OCDE au performanțe scăzute la alfabetizarea financiară, nereușind să atingă nivelul 2 de competență, considerat esențial pentru aplicarea cunoștințelor financiare în situații cotidiene. Studenții proveniți din medii socioecono-

mice avantajoase au obținut scoruri cu 87 de puncte mai mari decât cei din medii dezavantajate, depășind cu mult un nivel de competență (75 de puncte). Aceștia au raportat și mai multe oportunități de a învăța despre gestionarea banilor [14, pag. 7-8].

În 20 de țări și economii participante la OCDE, peste 75% dintre studenți discută lunar cu părinții despre bani, incluzând subiecte precum achizițiile dorite, cumpărăturile online și deciziile personale de cheltuieli. Studenții care au astfel de discuții regulate, fie săptămânal, fie lunar, au un nivel de alfabetizare financiară mai înalt decât cei care evită aceste subiecte, tendință constantă în toate țările OCDE, indiferent de caracteristicile individuale ale studenților. Majoritatea studenților afirmă că își gestionează independent cheltuielile, iar aceștia au obținut scoruri cu aproximativ 30 de puncte mai mari la evaluările de competențe financiare față de cei care nu beneficiază de această autonomie, diferență menținută și după ajustarea pentru caracteristicile personale [15].

Studiul de față își propune realizarea unei analize detaliate asupra scorurilor de alfabetizare financiară, realizată pe un eșantion de 74 de studenți cu vârsta între 18 – 35 ani cu aplicarea metodei de clusterizarea datelor - Data Mining. Aplicarea tehnicilor de Data Mining în studiul competențelor tinerilor din Republica Moldova privind gestionarea finanțelor personale reprezintă o abordare inovativă ce poate contribui la înțelegerea comportamentului financiar al acestora și la identificarea factorilor care influențează deciziile economice. Prin analiza datelor colectate cu ajutorul chestionarului, Data Mining poate descoperi patternuri și corelații semnificative, permițând formularea unor strategii educaționale și de politici publice eficiente pentru îmbunătățirea educației financiare a tinerelor generații, esențiale pentru un viitor economic sustenabil.

Material și metodă

Pentru analiza nivelul de competente competențelor tinerilor din Republica Moldova privind gestionarea finanțelor personale s-a aplicat metoda Data Mining – Clusterizarea Datelor. Analiza multicriterială oferă un cadru de referință mai complex în comparație cu alte metode [16].

Pentru crearea bazei de date pentru cercetarea empirică a fost aplicat chestionarul prevăzut de metodologia Organizaţiei pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică [17, pag.27] cu privire la nivelul de alfabetizare financiară, desfășurat pe un eșantion 74 de respondenti. Populația cercetării o constituie persoane tinere cu vârsta cuprinsă între 16 – 35 de ani. Procesarea inteligentă a datelor a fost realizată cu aplicarea platformei analitice Deductor utilizând Hărțile Kohonen.

Rezultate si discutii

Analiza multicriterială a datelor colectate cu ajutorul chestionarului aplicat a permis să stabilim 3 clustere caracterizate în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Clustere de studenți după nivelul competențelor financiare

Nr.	Criterii	Custer 0	Custer 1	Custer 2
		19 persoane (26%)	**36 persoane (48%)**	**19 persoane (26%)**
	Caracteristici principale	Tineri cu cont bancar, responsabili în gestionarea veniturilor și cheltuielilor lunare, care țin evidența veniturilor și cheltuielilor și reușesc să economisească. În caz de dificultăți financiare, reduc cheltuielile sau folosesc economiile.	Majoritatea dețin un cont bancar dar cu atitudine foarte diferită față de gestionarea finanțelor personale. Deși mulți dintre aceștia țin o evidență a veniturilor și cheltuielilor, există și persoane care nu au un sistem clar de înregistrare a tuturor veniturilor și cheltuielilor, dar în general știu cât câștigă și cât cheltuiesc în fiecare lună. Majoritatea consideră că veniturile sunt suficiente doar pentru a acoperi cheltuielile necesare ale familiei, fără a lăsa un spațiu pentru economii sau investiții. Când mijloacele financiare sunt limitate, dar mai este timp până la următoarea încasare, majoritatea optează pentru reducerea cheltuielilor, în timp ce alții preferă să folosească economiile acumulate sau să împrumute bani de la rude. Aproape 80% dintre respondenți au economisit în ultimii 3 ani, dar preferă să păstreze banii fie pe card, fie acasă, pentru a putea să-i acceseze rapid, în funcție de necesități	Clusterul descris include un grup de persoane care nu dețin un cont bancar și care, în general, au o abordare relativ informată, dar nu foarte structurată în gestionarea finanțelor personale. Opiniile privind evidența veniturilor și cheltuielilor sunt împărțite, iar unii dintre ei țin o evidență parțială, alții nu o țin deloc, dar sunt conștienți de veniturile și cheltuielile lunare. Aproape 80% dintre respondenți consideră că veniturile lor sunt suficiente doar pentru a acoperi cheltuielile necesare ale familiei, fără a lăsa mult loc pentru economii sau investiții. În situațiile în care resursele financiare sunt limitate, majoritatea optează pentru reducerea cheltuielilor (70%), iar o mică parte apelează la economii sau împrumuturi de la rude.

2	**Atitudine față de economii și investiții**	Preferă economisirea în conturi bancare sau acasă, cu control direct asupra resurselor. Investesc rar, din cauza lipsei de resurse financiare, timp și educație financiară.	jumătate dintre respondenți preferă să investească, în timp ce o altă parte (25%) consideră că banii ar trebui cheltuiți pentru activități de recreere, cum ar fi vacanțele sau ieșirile în oraș, iar restul de 25% nu economisesc și nu investesc deloc.	80% dintre respondenți au economisit în ultimii trei ani, însă preferă să păstreze banii fie pe card, fie acasă, pentru a-i accesa rapid, dacă este necesar. Doar un procent mic dintre aceștia nu au economisit deloc în această perioadă. 50% preferă să investească, 25% consideră că banii trebuie cheltuiți pentru activități de recreere, cum ar fi vacanțele sau ieșirile în oraș, iar 25% nu economisesc sau investesc. Aproximativ 70% dintre aceștia nu apelează frecvent la serviciile instituțiilor financiare, din cauza lipsei unui capital financiar suficient.
3	**Influența asupra luării de decizii**	Deciziile financiare sunt influențate de experiența profesională și mass-media, iar investițiile sunt limitate de factori precum lipsa resurselor financiare, de timp și cunoștințelor. Un obstacol major în realizarea investițiilor este lipsa educației financiare. Majoritatea tinerilor preferă să investească în activități asupra cărora pot avea control direct, iar o parte consideră că economiile sunt cel mai sigur plasament într-un cont de economii.	Deciziile financiare sunt influențate, în principal, de experiența profesională a respondenților și de sursele media, iar acest lucru indică o oarecare deschidere față de informațiile externe. Totuși, când vine vorba de investiții, principala dificultate cu care se confruntă este lipsa resurselor financiare, dar și lipsa de timp, cunoștințe și informații. În plus, accesul limitat la programe specializate de educație financiară este un alt factor care restricționează deciziile financiare ale acestui grup.	Experiența profesională, mass-media, paginile web și recomandările sunt principalele surse de informare.

4	**Porduse financiare utilizate**	Din cauza lipsei capita-lului financiar, acest grup nu apelează frecvent la servicii financiare externe, cum ar fi creditele sau depozitele.	Circa 70% dintre respondenți nu apelează frecvent la servicii financiare externe, cum ar fi creditele sau depozitele, din cauza lipsei capitalului financiar necesar.	Acces redus la credite și depozite (cca 70% din cei inclusi in cluster) din cauza lipsei capitalului financiar.
5	**Competențe financiare**	Cei incluși în acest grup se autoevaluează cu un nivel mediu în gestionarea bugetului personal sau familial.	Se autoevaluează cu un nivel mediu (scoruri de 2, 3 sau 4 pe o scală de la 1 la 5) în gestionarea bugetului personal sau familial. Aceasta sugerează o nevoie de îmbunătățire a educației financiare, care ar putea ajuta acest grup să își gestioneze mai eficient resursele și să ia decizii financiare mai informate pe termen lung.	Evaluările privind competențele financiare sunt de nivel mediu, majoritatea autoevaluându-se cu scoruri de 2, 3 sau 4 pe o scală de la 1 la 5. Acest lucru sugerează o înțelegere relativ limitată a administrării bugetului, dar cu o oarecare deschidere către îmbunătățire, dacă ar exista mai multe informații și resurse disponibile.

Sursă: *elaborat de autori în baza anazei clusterilor obținute*

Clusterele obținute din această analiză, transpuse în Hărțile Kohonen, sunt prezentate în figura 1, în care numărul hărții corespunde numărului întrebării din chestionarul aplicat pentru colectarea datelor necesare prelucrării. Ultimul cadran reflectă cele 3 clustere: clusterul 0 (culoare violetă, clusterul 1 (culoare azurie) și clusterul 2 (culoare roșie).

Am dedus din această analiză următoarele caracteristici comune ale tuturor clusterilor:

Lipsa educației financiare: Este un obstacol major pentru toate grupurile, atât în ceea ce privește economisirea, cât și investițiile.

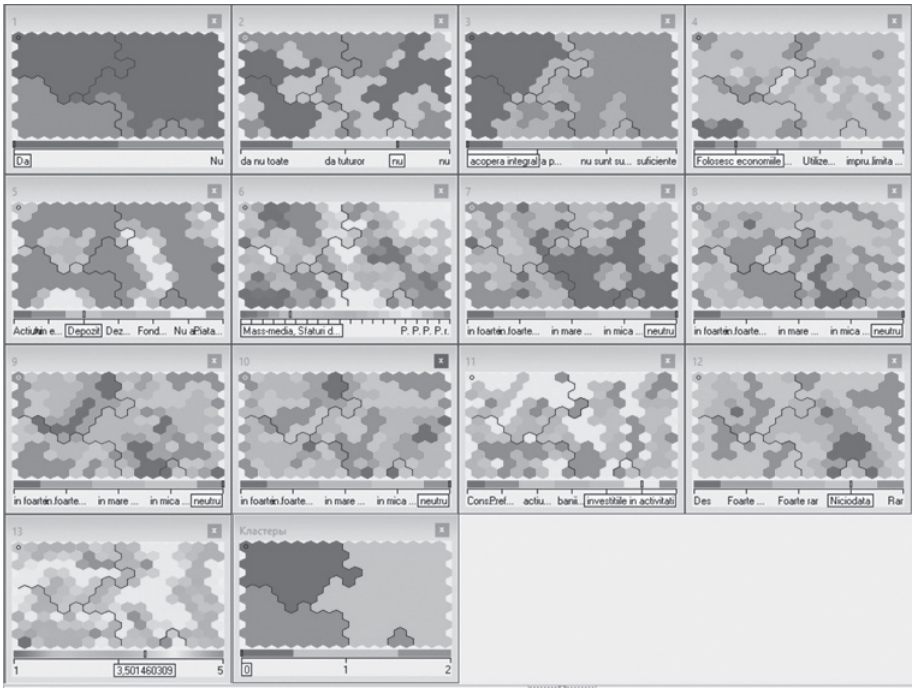
Resurse financiare limitate: Majoritatea respondenților nu dispun de venituri suficient de mari pentru investiții semnificative.

Acces rapid la economii: Toate grupurile preferă să păstreze economiile în locuri accesibile rapid (acasă sau pe card).

Nivel de competențe financiare: Toate cele trei grupuri se autoevaluează la un nivel mediu, indicând necesitatea unor programe de educație financiară.

Rezultatele obținute reflectă tendințele și provocările învățământului Spațiului European al Educației, reflectate în viziunea Comisiei Europene privind viitorul învățământului superior și a noii Agende a Competențelor pentru Europa, în vigoare din 1 iulie 2020 [18; 19; 20; 21].

Figira 1. Hărțile Kohonen, care reflectă clusterile formate și caracteristicile acestora

Sursă: *elaborat de autori în baza anazei clusterilor obținute prin procesare inteligentă a datelor pe platforma analitice Deductor utilizând Hărțile Kohonen.*

Concluzie

Cele trei clustere evidențiază niveluri diferite de responsabilitate financiară și acces la resurse, dar au în comun o serie de provocări, cum ar fi lipsa educației financiare sau un nivel redus de alfabetizare financiară, resurse financiare limitate și o preferință pentru economisirea rapid accesibilă în detrimentul investițiilor. Este evidentă nevoia de îmbunătățire a competențelor financiare, atât pentru gestionarea bugetelor personale, cât și pentru luarea unor decizii mai informate privind economiile și investițiile. Pentru a sprijini aceste grupuri de tineri, ar fi benefică implementarea unor programe de educație financiară adaptate, care să ofere soluții practice pentru gestionarea resurselor financiare și să încurajeze utilizarea serviciilor financiare externe în mod responsabil. Acest lucru ar contribui la creșterea nivelului de securitate financiară și la dezvoltarea unor strategii sustenabile pe termen lung.

În contextul enunțat, apare necesitatea aprofundării studiului în vederea identificării nevoilor de formare extracurriculară și conceptualizării cursurilor de scurtă durată, cuantificate cu micro-credite educaționale pentru a sprijini învățarea continuă și a spori calitatea deciziilor financiare adoptate de către persoanele de vârstă tânără.

Referințe:

1. KIANG, M. Y., KUMAR, A. An evaluation of self-organizing map networks as a robust alternative to factor analysis in data mining applications. In: Information Systems Research, 2001, 12(2), 177-194.
2. DEBOECK, G., KOHONEN, T. Visual Explorations in Finance with self-organizing maps. Springer Finance, 1998, ISSN 1616-0533, 250 pp.
3. SARLIN, P., PELTONEN, T. Mapping the state of financial stability, In: Macroprudențial Research Network. Working Paper Series. No 1382/September 2011. Disponibil: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1382.pdf [Accesat 25.09.2024]
4. DEBOECK, G. Financial Applications of Self-Organizing Maps. In: May 2000 Neural Network World 8(2).
5. BENDELL, T., BOULTER, L., KELLY, J. Benchmarking for competitive advantage. In: London: Financial Times/Pitman Publishing, 1993.
6. BACK, B., OOSTEROM, G., SERE, K., & VAN WEZEL, M. Intelligent information systems within business: bankruptcy predictions using neural net-

works. In: Proceedings of the 3rd European Conference on Information Systems, ECIS, 1995. (Vol. 95, pp. 99-111).
7. SERRANO-CINCA, C. Self organizing neural networks for financial diagnosis. In: Decision support systems, 17(3), 1996, 227-238.
8. OJA, E., KASKI, S. Kohonen Maps. Elsevier, 1999.
9. WALSTAD, W.B., THARAYIL, A., WAGNER, J. Financial Literacy and Financial Education in High School. In: Handbook of Consumer Finance Research. Springer, 2016, Cham. Disponibil: https://doi.org/10.1007/978-3-319-28887-1_11 [Accesat 25.09.2024]
10. POTRICH, A.C.G., VIEIRA, K.M., MENDES-DA-SILVA, W., Development of a financial literacy model for university students. In: *Management Research Review*, Vol. 39 No. 3, 2016. pp. 356-376. Disponibil: https://doi.org/10.1108/MRR-06-2014-0143 [Accesat 25.09.2024]
11. NIDAR, S., BESTARI, S. Personal Financial Literacy Among University Students (Case Study at Padjadjaran University Students, Bandung, Indonesia). In: World Journal of Social Sciences Vol. 2. No. 4. July 2012. Pp. 162 – 171
12. CARSTEN, E., GOEDDE-MENKE, M., OBERSTE, M. Financial Literacy of High School Students: Evidence from Germany. In: The Journal of Economic Education, 2016 47 (2): 95–105. doi:10.1080/00220485.2016.1146102.
13. FOLASADE A., CARNAGHAN, J., SMITH, J. The Relationship Between Financial Education in Young Adults and Financial Literacy: A Review of the Literature in Canada and the United States. First published: 23 July 2024. Disponibil: https://doi.org/10.1111/1911-3838.12366 [Accesat 25.09.2024]
14. OECD, 2024. Shaping students' financial literacy: The role of parents and socio-economic backgrounds, In: PISA in Focus, No. 126, OECD Publishing, Paris. Disponibil: https://doi.org/10.1787/c3f3dc74-en. [Accesat 25.09.2024]
15. OECD, 2023. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education, PISA, OECD Publishing, Paris. Disponibil: https://doi.org/10.1787/53f23881-en [Accesat 25.09.2024]
16. SFETCU, N. Analiza clusterelor în mineritul datelor: Clustering bazat pe conectivitate (Clustering ierarhic), 2022. Disponibil: https://www.telework.ro/ro/analiza-clusterelor-in-mineritul-datelor-clustering-bazat-pe-conectivitate-clustering-ierarhic/ [Accesat 25.09.2024]
17. OECD. (2020). Financial Literacy of Adults in South East Europe. Retrieved from https://edukacija.aso.mk/wp-content/uploads/2020/05/Financial-Literacy-of-Adults-in-South-East-Europe-WEB.pdf [Accesat 25.09.2024]
18. KUTLU, E. Financial literacy among university students: A study in eight European countries. First published: 02 November 2017. Disponibil: https://doi.org/10.1111/ijcs.12408 [Accesat 25.09.2024]

19. Chen, H., Volpe, R. An analysis of personal financial literacy among college students. In: Financial Services Review, Volume 7, Issue 2, 1998, Pages 107-128, ISSN 1057-0810. Disponibil: https://doi.org/10.1016/S1057-0810(99)80006-7. [Accesat 25.09.2024]
20. IUCU, R. et al. De ce micro-creditele trebuie să devină „macro-politici" educaționale pentru definirea viitoarelor programe europene de studii. Disponibil: https://unibuc.ro/wp-content/uploads/2021/02/Micro-creditele-in-sistemul-universitar-din-Romania-final-cu-coperta.pdf [Accesat 25.09.2024]
21. European Comission. European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience. Burssels, 1.7.2020. Disponibil: https://ec.europa.eu/ commission/presscorner/detail/en/IP_20_1196 [Accesat la 25.09.2024]

EDUCAȚIA FINANCIARĂ CA INSTRUMENT PENTRU ERADICAREA SĂRĂCIEI ȘI PROMOVAREA EGALITĂȚII: ANALIZA IMPACTULUI ASUPRA ODD1 ȘI ODD10[31]

FINANCIAL EDUCATION AS A TOOL FOR POVERTY ERADICATION AND PROMOTING EQUALITY: ANALYSIS OF IMPACT ON SDG1 AND SDG10

Maria COJOCARU
ORCID ID:0000-0003-0357-5689
Email: maria.cojocaru@usm.md
Moldova State University

Maria-Lavinia BULEAC
ORCID ID: 0009-0006-6828-8890
Târgu Jiu, Gorj, România
Școala Doctorală de Științe Juridice și Economice,
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 336-048.67:316.42 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.45

Summary*: This study explores how financial education contributes to reducing poverty and promoting equality, highlighting the crucial role of financial inclusion and financial technologies (FinTech) in fulfilling Sustainable Development Goals (SDGs) 1 and 10. The research seeks to examine the interconnectedness of financial education, financial inclusion, and FinTech as a unified system capable of driving positive impacts on sustainable development and social well-being. The research methodology included the analysis of specialized literature and the systematization of relevant indicators for evaluating the correlations among these elements. The results highlight that financial education improves individuals' ability to save, invest, and avoid excessive debt, while financial inclusion facilitates access to essential services for vulnerable groups. Additionally, FinTech reduces costs and expands access to financial services, contributing to poverty eradication and inequality reduction. The synergy between these three components creates a*

[31] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02)

transformative impact, enabling active participation in the economy and promoting social equity.

Keywords: *financial education, financial inclusion, fintech, poverty reduction, social equity.*

Rezumat: *Acest studiu explorează modul în care educația financiară contribuie la reducerea sărăciei și la promovarea egalității, evidențiind rolul crucial al incluziunii financiare și al tehnologiilor financiare (FinTech) în îndeplinirea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD) 1 și 10. Cercetarea urmărește să examineze interconexiunea educației financiare, incluziunii financiare și FinTech ca un sistem unificat de impact pozitiv și de dezvoltare socială sustenabilă. Metodologia cercetării a inclus analiza literaturii de specialitate și sistematizarea indicatorilor relevanți pentru evaluarea corelațiilor dintre aceste elemente. Rezultatele evidențiază faptul că educația financiară îmbunătățește capacitatea indivizilor de a economisi, de a investi și de a evita îndatorarea excesivă, în timp ce incluziunea financiară facilitează accesul la servicii esențiale pentru grupurile vulnerabile. În plus, FinTech reduce costurile și extinde accesul la serviciile financiare, contribuind la eradicarea sărăciei și la reducerea inegalității. Sinergia dintre aceste trei componente creează un impact transformator, permițând participarea activă în economie și promovând echitatea socială.*

Cuvinte-cheie*: educație financiară, incluziune financiară, fintech, reducerea sărăciei, echitate socială.*

Introducere

În această cercetare ne-am propus cercetarea impactului educației financiare asupra reducerii sărăciei și promovării egalității, considerând-o importantă pentru mai multe motive:

ajută la înțelegerea nevoilor financiare ale grupurilor vulnerabile și a barierelor care le împiedică să acceseze oportunitățile economice.

permite evaluarea efectelor educației financiare asupra capacității indivizilor de a economisi, investi și evita datoriile excesive, contribuind la reducerea sărăciei.

educația financiară sporește accesul la servicii financiare, ceea ce poate diminua inegalitățile economice și sociale și contribuie la echilibrul dintre diferitele grupuri socio-economice, oferindu-le tuturor șansa de a participa activ în economie.

oferă support pentru fundamentarea politicilor publice: rezultatele cercetării oferă date concrete care pot ghida instituțiile statului, organizațiile și instituțiile financiare în dezvoltarea de strategii pentru reduce-

rea sărăciei și promovarea egalității prin implementarea și promovarea educației financiare a cetățenilor.

Caracterul inovator al studiului realizat este explorarea sinergiei dintre nivelul competențelor financiare, care sunt rezultateul educației financiare, incluziunea financiară si FinTech în contextul realizării Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă 2030 (ODD), în special ODD 1: Eradicarea sărăciei în toate formele sale, peste tot și, ODD 10: Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și între țări. Ipoteza științifică, care urmează să o testăm constă în faptul că interdependența dintre aceste trei elemente funcționează ca un sistem interconectat, care poate genera rezultate transformative în contextul dezvoltării durabile și al bunăstării sociale.

Rezultate si discutii

Studierea literaturii de specialitate ne-a permis să deducem următoarele constatări privind interdependența dintre cele 3 variabile și atingerea obiectivelor enunțate:

1 Incluziunea financiară și atingerea SDG 1 și SDG 10

Incluziunea financiară este un instrument esențial pentru reducerea sărăciei (SDG 1) și inegalităților (SDG 10), având un impact semnificativ asupra îmbunătățirii calității vieții în rândul populațiilor vulnerabile. Accesul la servicii financiare, precum economiile, creditele și plățile digitale, contribuie la reducerea vulnerabilității economice și sprijină dezvoltarea unei economii sustenabile. De exemplu, potrivit unui raport al Alianței pentru Incluziune Financiară din anul 2018, accesul la servicii financiare a crescut semnificativ în mediul rural al Mongoliei datorită implementării unor politici financiare dedicate [1, p.24]. Fiind promovate de instituțiile nebancare care oferă servicii financiare digitale, inovațiile financiare au avut un impact semnificativ în Mongolia. În anul 2018 circa 84% din populație utilizau servicii financiare digitale, iar împrumuturile prin intermediul dispozitivelor mobile au atras peste un sfert din populația adultă. Servicii financiare netradiționale au contribuit la promovarea unui echilibru de gen mai mare și au permis furnizorilor să vizeze populațiile insuficient deservite, în special rezidenții din zonele rurale și tinerii.

În context global, cercetarea Global Findex raportează că aproape o treime dintre adulții din țările cu economii emergente care au plătit o factură de utilități dintr-un cont bancar au făcut acest lucru pentru prima dată după 2020, evidențiind progresul tehnologic și adoptarea pe scară largă a plăților digitale [2, p.51]. De asemenea, UNCTAD [3, pag. 182] a subliniat importanța accesului echitabil la tehnologiile digitale pentru promovarea dezvoltării economice incluzive, având în vedere dispari-

tățile semnificative între regiunile mai dezvoltate și cele marginalizate, iar Cihak, M, Sahay, R. ș.a. au pus în evidență importanța microfinanțării pentru stabilitatea și creșterea economică [4, p132].

Digitalizarea serviciilor financiare, de asemenea, are un rol esențial în reducerea decalajelor economice dintre țările dezvoltate și cele în dezvoltare [2]. H. Morshadul subliniază contribuția fintech-ului la sprijinirea economiilor emergente, îmbunătățind condițiile economice și reducând sărăcia [5]. Acesta relevă importanța accesului la servicii financiare digitale, esențiale pentru creșterea economică și reducerea inegalităților în regiunile vulnerabile, ceea ce susține atingerea ODD 1 și ODD 10.

2 Impactul fintech-ului asupra incluziunii financiare

Tehnologiile financiare (Fintech) au un impact semnificativ în promovarea incluziunii financiare, în special în regiunile în care infrastructura bancară tradițională este limitată. În anul 2021 circa 74% din utilizatorii de conturi mobile din Africa Sub-sahariană au folosit aceste conturi pentru plăți interne de remitență, iar M-PESA, de exemplu, a fost un pionier al acestor servicii, vizând în mod special piața de remitență domestică din Kenya, cu sloganul “Trimite bani acasă” [2, p.107]. Raportul UNCTAD Digital Economy Report 2024 subliniază importanța cooperării internaționale în crearea unor sisteme de plăți transfrontaliere sigure [3, p.60]. Reglementările favorabile fintech-ului pot contribui la reducerea inegalităților sociale și pot facilita extinderea accesului în regiunile rurale, constatare dedusă din diferite cercetări [6; 8]. În plus, cercetările recente sugerează că adoptarea tehnologiilor blockchain în domeniul serviciilor financiare îmbunătățește transparența, sprijinind persoanele care caută servicii financiare accesibile [9, p.1566-1567]. Alianța pentru Incluziune Financiară subliniază, de asemenea, importanța parteneriatelor public-private pentru îmbunătățirea accesibilității fintech-ului [1, p.20].

În ceea ce privește reglementările financiare favorabile fintech-ului, este esențial să existe un cadru legislativ solid, deoarece reglementările adecvate permit integrarea extinsă a serviciilor financiare digitale. Aceste reglementări pot contribui la reducerea inegalităților economice și sociale, promovând accesul la servicii financiare pentru populațiile din zonele rurale și susținând o incluziune financiară mai largă. Astfel, un cadru favorabil de acest gen poate sprijini expansiunea fintech-ului, în special în regiunile cu infrastructură financiară limitată.

Implementarea fintech-ului în scopul promovării incluziunii financiare se confruntă cu numeroase provocări, în special în regiunile defavorizate. Unul dintre cele mai mari obstacole identificate în literatura de specialitate este lipsa infrastructurii digitale, în special accesul limitat la internet de mare viteză și la dispozitive mobile. De exemplu conform unui raport al Băncii Mondiale (2021), accesul la internet rămâne limitat în regiunile din Asia de Sud și Africa Subsahariană unde mai puțin de jumătate dintre adulți au acces, ceea ce limitează utilizarea soluțiilor fintech în aceste zone [2, p.113]. Reglementările financiare insuficiente reprezintă un alt obstacol semnificativ, în special în economiile emergente, unde un cadru legislativ nesigur poate descuraja inovațiile și poate împiedica dezvoltarea fintech-ului [4]. De asemenea, lipsa educației financiare este un factor important. Multe persoane din economiile emergente nu au abilități financiare de bază, ceea ce limitează adoptarea tehnologiilor financiare [10]. Studiul Global Findex (2021) subliniază că proprietatea de cont continuă să fie scăzută în rândul adulților cu un nivel scăzut de educație, aceștia fiind cu 14 puncte procentuale mai puțin susceptibili să aibă un cont decât cei cu cel puțin educație secundară [2, p.28].

Argumentele prezentate mai sus demonstrează că între educația financiară, incluziunea financiară, FinTech și eradicarea sărăciei este o relație de interdependență, manifestându-se după cum urmează:

Alfabetizarea financiară contribuie la eradicarea sărăciei prin îmbunătățirea capacității oamenilor de a lua decizii financiare mai bune, de a economisi, de a investi și de a planifica pentru viitor. Persoanele care înțeleg conceptele financiare de bază pot evita capcanele datoriilor excesive și pot accesa oportunități economice.

Incluziunea financiară oferă acces la servicii financiare de bază, cum ar fi conturile bancare, microcreditele, asigurările și economiile. Persoanele sărace, care anterior erau excluse din sistemul financiar tradițional, pot beneficia de instrumente esențiale pentru stabilizarea veniturilor și reducerea vulnerabilității economice.

FinTech sprijină realizarea ODD1 prin reducerea costurilor asociate serviciilor financiare tradiționale și prin extinderea accesului la aceste servicii persoanelor din mediul rural sau marginalizate.

O sistematizare similară am efectuat și în scopul corelării interdependenței dintre aceste 3 elemente si obiectivul reducerii inegalităților (ODD10 – Reducerea inegalităților):

Educația financiară reduce inegalitățile sociale și economice prin echiparea indivizilor cu cunoștințe și abilități pentru a-și gestiona mai bine resursele financiare. Persoanele bine educate financiar sunt mai puțin susceptibile de a fi exploatate de practici financiare incorecte.

Incluziunea financiară asigură că persoanele marginalizate – cum ar fi femeile, minoritățile sau locuitorii din zonele rurale – au acces egal la oportunități economice. Aceasta contribuie direct la reducerea decalajelor de venit și oportunitate dintre diferite grupuri sociale.

FinTech joacă un rol-cheie în democratizarea accesului la finanțare. Prin utilizarea tehnologiilor digitale, FinTech reduce barierele geografice și de cost, oferind servicii financiare personalizate pentru categorii subreprezentate. De exemplu, platformele de creditare peer-to-peer pot oferi finanțare antreprenorilor din medii dezavantajate.

Prin urmare, se confirmă ipoteza că există un efect sinergetic între educația financiară, incluziunea financiară și FinTech în contextul realizării acestor două obiective de dezvoltare durabilă ODD1 și ODD10, care se materializează într-un impact pozitiv. Astfel, persoanele alfabetizate financiar sunt mai predispuse să utilizeze serviciile FinTech pentru accesarea unor produse financiare. Incluziunea financiară oferită de FinTech ajută la eliminarea barierelor tradiționale, cum ar fi lipsa accesului la instituțiile bancare în zonele rurale. Educația financiară integrată în platformele FinTech (de exemplu, aplicații care monitorizează cheltuielile sau oferă sfaturi financiare) poate spori încrederea utilizatorilor și reduce inegalitățile de oportunitate. Spre exemplu, platforma de plăți mobile M-Pesa implementată în Kenia a extins incluziunea financiară pentru milioane de oameni care anterior nu aveau acces la servicii bancare. Programele de microfinanțare digitală sprijină creșterea veniturilor și reducerea diferențelor de gen, oferind microcredite femeilor antreprenoare din mediul rural prin aplicații mobile.

Pentru a stabili corelația dintre impactul educației financiare, incluziunea financiară și FinTech, prin ralierea acestora la realizarea ODD 1 si ODD10, am sistematizat indicatorii relevanți în categorii și subcategorii, fiecare analizând anumite aspecte. Acest sistem de indicatori poate fi utilizat pentru a evalua relația dintre educația financiară, incluziunea financiară, FinTech și reducerea sărăciei, aplicând metode statistice, econometrice sau clusetrizarea.

Tabelul 1. Sistemul de indicatori pentru analiza interdependenței dintre alfabetizarea financiară, incluziunea financiară și FinTech și reducerea sărăciei (ODD1)

Categoria	*Subcategoria*	Indicatori
Indicatori ai alfabetizării financiare	*Nivelul de cunoștințe financiare*	Scoruri obținute la teste standardizate (OECD/INFE) privind conceptele financiare (dobândă, inflație, diversificare).
		Rata de înțelegere a produselor financiare (conturi bancare, credite, economii, asigurări).
	Abilități financiare:	Capacitatea de a întocmi un buget personal.
		Aptitudini în administrarea datoriei și economisirii.
	Atitudini financiare	Procentul populației care consideră economisirea o prioritate.
		Percepția asupra riscului în investiții sau creditare.
Indicatori ai sărăciei	*Venitul gospodăriilor*	Venitul mediu pe gospodărie. Ponderea populației care trăiește sub pragul sărăciei.
	Accesul la resurse de bază	Accesul la locuințe, apă curentă și electricitate. Rata de incluziune digitală (acces la internet, utilizarea tehnologiilor financiare).
	Consumul și economisirea:	Procentul din venituri destinat consumului și economisirii. Accesul la surse sigure de economisire sau creditare.
Indicatori ai incluziunii financiare	*Accesul la servicii financiare*	Procentul populației cu un cont bancar activ. Numărul de tranzacții financiare electronice pe persoană.
	Utilizarea produselor financiare:	Rata utilizării creditelor formale și a economiilor. Procentul populației care folosește asigurări.
	Educația financiară accesibilă:	Numărul de programe de educație financiară implementate. Participarea la cursuri sau seminarii financiare.

. Indicatori ai impactului economic general	*Rata de angajare*:	Procentul populației active angajate. Veniturile din activități independente sau afaceri mici.
	Nivelul datoriilor:	Rata datoriilor nesustenabile în raport cu venitul gospodăriilor
	Investițiile în educație și sănătate	Procentul din venitul gospodăriilor destinat educației și sănătății. Impactul educației financiare asupra investițiilor în bunăstarea pe termen lung
Indicatori ai bunăstării generale	*Indicele de satisfacție a vieții*:	Nivelul perceput de bunăstare generală (calitate a vieții).
	Reducerea inegalităților:	Coeficientul Gini înainte și după implementarea programelor de educație financiară.

Sursă: *elaborată de autori în baza sintezei literaturii de specialitate*

În vederea corelării celor 3 elemente pentru a contribui la realizarea ODD 10, a fost elaborate următorul sistem de indicatori, care poate fi utilizat pentru a analiza și măsura relația dintre educația financiară și reducerea inegalităților prin studii econometrice, analize comparative sau evaluări de impact (Tabelul 2).

Tabelul 2. Sistemul de indicatori pentru analiza interdependenței dintre alfabetizarea financiară, incluziunea financiară și FinTech și reducerea inegalităților (ODD10)

Categoria	*Subcategoria*	Indicatori
Indicatori ai alfabetizării financiare	*Nivelul de cunoștințe financiare*	Procentul populației care înțelege concepte financiare de bază (dobândă, inflație, economisire, diversificare).
		Nivelul de conștientizare privind drepturile consumatorului financiar.
	Accesul la educație financiară:	Numărul programelor de educație financiară implementate pentru grupuri vulnerabile (femei, persoane cu venituri mici, minorități).
		Procentul populației care participă la cursuri de educație financiară.
	Abiltăți financiare	Capacitatea gospodăriilor de a-și gestiona bugetul.
		Procentul populației care utilizează tehnici de planificare financiară pe termen lung.

. Indicatori ai inegalităților economice	*Veniturile și distribuția lor:*	Coeficientul Gini (indicator al distribuției veniturilor în societate). Raportul dintre veniturile medii ale celor mai bogați 10% și cei mai săraci 10%. Procentul populației cu venituri sub 50% din venitul median național (rata sărăciei relative).
	Accesul la oportunități economice	Diferențele de venit între grupuri demografice (de exemplu, bărbați versus femei, grupuri etnice sau minoritare). Procentul populației angajate pe locuri de muncă informale sau nesigure.
	Redistribuirea veniturilor:	Eficiența transferurilor sociale (pensii, alocații, subvenții). Ponderea taxelor progresive în redistribuirea veniturilor.
Indicatori ai incluziunii financiare	*Accesul la servicii financiare*	Procentul populației cu conturi bancare, împărțit pe grupuri vulnerabile. Procentul populației care utilizează servicii financiare digitale.
	Accesul la credite și economii:	Procentul populației cu acces la credite formale. Diferența în economiile medii între grupurile de venit sau între sexe.
	Programe de sprijin financiar:	Numărul de programe de microfinanțare accesibile populației vulnerabile. Procentul IMM-urilor finanțate în comunități defavorizate.
. Indicatori ai bunăstării generale și mobilității sociale	*Mobilitatea economică*	Diferențele intergenerаționale de venituri (progres social). Procentul populației care depășește pragul sărăciei după accesarea educației financiare.
	Impactul asupra grupurilor vulnerabile	Diferența în calitatea vieții între grupurile marginalizate și populația generală. Rata de incluziune financiară în rândul grupurilor defavorizate.
	Accesul la oportunități non-economice	Nivelul de acces la educație, sănătate și locuințe pentru grupuri vulnerabile. Diferențele în speranța de viață între grupuri socio-economice.

Indicatori de politici și reglementări	*Cadrul legislativ*	Numărul de reglementări care promovează accesul echitabil la servicii financiare. Ponderea cheltuielilor guvernamentale dedicate incluziunii și educației financiare.
	Eficiența politicilor publice:	Impactul programelor guvernamentale de educație financiară asupra reducerii inegalităților. Progresul în implementarea politicilor pentru incluziunea financiară.

Sursă: *elaborată de autori în baza sintezei literaturii de specialitate*

Dovezile aduse subliniază rolul indispensabil al educației financiare în realizarea ODD1 și ODD10. Prin cunoștințe și abilități necesare gestionării eficiente a finanțelor, educația financiară nu doar că reduce sărăcia, dar și promovează o mai mare echitate socială.

Concluzii

Studiul de față a evidențiat faptul că pentru a maximiza impactul educației financiare, incluziunii financiare și tehnologiilor financiare în atingerea ODD1 - Eradicarea sărăciei și ODD10 - Reducerea inegalităților, este esențial ca guvernele, instituțiile financiare, organizațiile internaționale și sectorul privat să colaboreze printr-un set de recomandări politice bine structurate, ce țin de promovarea și integrarea alfabetizării financiare în sistemul educational, fapt care presupune ntroducerea de cursuri obligatorii despre gestionarea banilor, economisire, creditare și investiții în școli și universități. O altă recomandare ar fi derularea de programe naționale pentru educarea populației cu privire la beneficiile utilizării tehnologiilor financiare. În același timp, pentru a contribui la formarea competențelor financiare digitale este necesară dezvoltarea de aplicații și platforme FinTech care să ofere module interactive din domeniul educației financiare.

Interdependența dintre alfabetizarea financiară, incluziunea financiară și FinTech sprijină direct realizarea ODD1 și ODD10 prin crearea unui ecosistem economic mai incluziv și mai echitabil. Promovarea educației financiare, susținerea dezvoltării tehnologiilor financiare și extinderea accesului la servicii financiare sunt pași esențiali pentru eradicarea sărăciei și reducerea inegalităților la nivel global. În mod sigur, educația financiară nu este doar un instrument, ci o piatră de temelie

a dezvoltării durabile. Implementarea sa strategică poate transforma vieți, reduce disparitățile socio-economice și pregăti calea pentru un viitor mai echitabil și prosper.

Referințe:

1. Alliance for Financial Inclusion. GPF 2018 Report. Accessed January 16, 2025. Disponibil: https://www.afi-global.org/wp-content/uploads/publications/2019-04/AFI_2018GPF%20report_AW_digital.pdf. [Accesat la 22.08.2024]
2. DEMIRGÜÇ-KUNT, A. et al. The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19. Washington, DC: World Bank Group, 2022. https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1897-4.
3. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Digital Economy Report 2024: Shaping an Environmentally Sustainable and Inclusive Digital Future. Geneva: UNCTAD, 2024. Disponibil: https://unctad.org/system/files/official-document/der2024_en.pdf. [Accesat la 22.08.2024]
4. CIHAK, M. Finance and Inequality. Washington, DC: International Monetary Fund, 2020. Disponibil: http://elibrary.imf.org/view/IMF006/24497-9781513526546/24497-9781513526546/24497-9781513526546.xml. [Accesat la 22.08.2024]
5. MORSHADUL, H. et al. FinTech and Sustainable Development: A Systematic Thematic Analysis Using Human- and Machine-Generated Processing. In: International Review of Financial Analysis 95, Part C (2024): 103473. https://doi.org/10.1016/j.irfa.2024.103473.
6. GUPTA, R. ET al. Artificial Intelligence Fostering Fintech: Emerging Trends and Use Cases. In Artificial Intelligence in Financial Markets, 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-84842-2_5.
7. SAROY, R. et al. Fintech: The Force of Creative Disruption. 2020. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/345759113_Fintech_the_Force_of_Creative_Disruption [Accesat la 22.08.2024]
8. FRIEDLINE, T., NARAHARISETTI, S. and WEAVER, A. Digital Redlining: Poor Rural Communities' Access to Fintech and Implications for Financial Inclusion. In: Journal of Poverty 24, no. 6 (2020): 517–541. Didsponibil: https://doi.org/10.1080/10875549.2019.1695162. [Accesat la 22.08.2024]
9. SINGH, A. et al. Financial Sector and Blockchain Technology: Challenges and Applications. 2023. Disponibil: https://doi.org/10.47750/pnr.2023.14.02.201 [Accesat la 22.08.2024]
10. KLAPPER, L., EL-ZOGHBI, M. and HESS, J. Achieving the Sustainable Development Goals: The Role of Financial Inclusion. Washington, DC: CGAP, 2016.

TOURISM SAFETY AND SECURITY PLANNING IN RURAL DESTINATIONS FROM REPUBLIC OF MOLDOVA[32]

PLANIFICAREA SIGURANȚEI ȘI SECURITĂȚII TURISMULUI ÎN DESTINAȚIILE RURALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Veronica BULAT
PhD, Associate Professor
ORCID ID: 0000-0002-6051-3460
Email: veronica.bulat@usm.md
Moldova State University

CZU: 338.48:316.334.55(478) **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.46

Abstract: *Tourism safety and security are critical components in fostering sustainable growth and enhancing the appeal of rural destinations in the Republic of Moldova. This study examines the multifaceted risks associated with rural tourism, including challenges in infrastructure, emergency preparedness, hygiene practices, and cultural integration. The analysis highlights the importance of addressing vulnerabilities such as inadequate infrastructure, limited access to emergency services, and insufficient awareness among tourists about local hazards. Strategies for improvement include upgrading infrastructure, developing clear emergency response plans, fostering collaboration with local communities, and promoting responsible traveler behavior. Drawing insights from global best practices, the study underscores the value of integrating cultural sensitivity, community involvement, and institutional support into safety planning. By implementing a comprehensive approach to tourism safety, Moldova positioned its rural destinations as secure and attractive options for domestic and international tourists, contributing to sustainable development and cultural preservation in the region.*

Keywords: *rural tourism, safety and security, sustainable development, community involvement.*

[32] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

Rezumat: *Siguranța și securitatea în turism sunt componente esențiale pentru promovarea unei creșteri sustenabile și creșterea atractivității destinațiilor rurale din Republica Moldova. Acest studiu analizează riscurile multiple asociate turismului rural, inclusiv provocările legate de infrastructură, pregătirea pentru situații de urgență, practicile de igienă și integrarea culturală. Analiza evidențiază importanța abordării vulnerabilităților, cum ar fi infrastructura inadecvată, accesul limitat la servicii de urgență și conștientizarea insuficientă a turiștilor cu privire la pericolele locale. Strategiile de îmbunătățire includ modernizarea infrastructurii, dezvoltarea unor planuri clare de răspuns la urgențe, colaborarea cu comunitățile locale și promovarea unui comportament responsabil al călătorilor. Inspirându-se din bunele practici globale, studiul subliniază valoarea integrării sensibilității culturale, implicării comunității și sprijinului instituțional în planificarea siguranței. Prin implementarea unei abordări cuprinzătoare asupra siguranței în turism, Republica Moldova poziționează destinațiile sale rurale ca opțiuni sigure și atractive pentru turiștii interni și internaționali, contribuind astfel la dezvoltarea sustenabilă și conservarea culturală a regiunii.*

Cuvinte-cheie*: turism rural, siguranță și securitate, dezvoltare sustenabil, implicarea comunității.*

Introduction

Tourism safety and security are critical components of a successful and sustainable tourism industry. As travellers seek new destinations and experiences, ensuring their well-being becomes a top priority for governments, organizations, and communities. Safety encompasses both physical and health concerns, including protection from natural disasters, crime, terrorism, and pandemics, while security involves safeguarding tourists from social and political instabilities.

The COVID-19 pandemic highlighted the vital role of health safety protocols, with destinations implementing stringent measures to restore confidence in travel. Measures such as contact tracing, enhanced sanitation, and health certifications have become integral to tourism operations (UNWTO, 2021). Additionally, crime prevention strategies, such as improved surveillance and collaboration between law enforcement agencies and the private sector, contribute significantly to creating secure environments for visitors (Tarlow, 2017).

In many countries, tourism police have been deployed to specifically address the needs of travelers. Technological innovations, including mobile apps that provide emergency assistance, are also transforming the safety landscape (Ritchie & Jiang, 2019). However, community involve-

ment remains crucial; fostering a culture of hospitality while prioritizing safety ensures tourists feel welcome and secure.

Safety and security measures not only protect travelers but also contribute to a destination's reputation, driving long-term economic benefits through sustained tourism growth.

Results and discussion

When planning for tourism safety and security in the rural destinations of the Republic of Moldova, it's essential to consider risks from four key areas outlined in the global framework: human and institutional environments, the tourism and related sectors, individual travellers behaviours, and physical or environmental risks.

Rural tourism in Moldova offers tranquil landscapes and rich cultural experiences but also presents unique challenges related to safety and security. These challenges largely stem from the broader societal and institutional environment shaping rural areas. For visitors unfamiliar with the local context, potential risks range from petty crimes to inefficiencies in institutional support.

One common concern is petty crime. In Moldova's rural areas, tourists may encounter risks like theft, pickpocketing, or even fraud, particularly in crowded markets or during local community events where they may be more vulnerable. Although crime levels in rural areas are lower than in urban settings, the absence of a visible police presence make travellers feel less secure.

Another potential risk involves violence or harassment. While such incidents are rare, they disproportionately impact women or minority tourists who may not be familiar with local customs or norms. Even isolated cases of harassment or targeted violence can negatively influence a tourist's perception of safety.

Organized crime, though more prevalent in urban areas, can occasionally affect rural regions. Risks such as extortion or coercion, while uncommon, are still possible in areas with weak institutional oversight. Additionally, Moldova's proximity to the disputed territory of Transnistria introduces a latent risk of politically or ideologically motivated violence, although the country is generally peaceful. Such risks, however remote, are more pertinent in border areas or politically sensitive regions.

Social conflicts or political unrest can also impact rural areas, particularly during times of national or regional tension. Protests, land disputes, or political demonstrations can disrupt travel plans and create unpredictable environments for tourists.

By understanding and addressing these potential risks, Moldova's rural destinations can enhance the overall experience for visitors, ensuring both safety and peace of mind while preserving the region's unique charm.

One of the key challenges facing Moldova's rural tourism sector is the lack of strong institutional support for ensuring visitor safety. In rural areas, the combination of underdeveloped infrastructure and limited access to security services leaves tourists vulnerable during emergencies. Sparse availability of police and emergency medical services often results in delayed response times, creating significant safety gaps. This issue is consistent with global research on rural tourism, which highlights the critical need for institutional preparedness to protect visitors.

Studies from Eastern Europe further emphasize these vulnerabilities, pointing to limited law enforcement, inadequate emergency response systems, and underdeveloped infrastructure as key factors. Political instability and cultural misunderstandings can also heighten safety risks. For example, incidents of violence or harassment may arise due to cultural differences or a lack of familiarity with local customs. These findings underscore the importance of initiatives like community-based policing, cultural sensitivity training, and efficient emergency response systems in rural tourism development.

To address these risks in Moldova's rural destinations, a holistic approach is essential. Strengthening institutional frameworks, increasing the presence of law enforcement, and providing safety education for both tourists and local communities can lead to meaningful improvements. By adopting global best practices, Moldova can create a safer and more inviting environment for travelers.

Another pressing issue in Moldova's rural tourism landscape is the underdeveloped infrastructure. While the countryside offers breathtaking natural beauty and a rich cultural heritage, inadequate infrastructure poses significant safety concerns. For instance, many rural guesthouses and eco-tourism establishments fail to meet international safety standards. Deficiencies such as poor fire safety measures, substandard construction, and insufficient earthquake protection increase the risks for visitors during natural disasters or accidents. These shortcomings not only threaten physical safety but also reduce the overall appeal of rural destinations.

Health and sanitation challenges are equally critical. Many rural areas lack access to modern sanitation facilities, reliable waste management systems, and environmentally sustainable practices. This can lead to health hazards, such as waterborne illnesses, particularly in regions

without proper water treatment or hygiene standards. Similar issues have been documented worldwide, where inadequate sanitation has negatively impacted rural tourism experiences. Addressing these gaps through investment in basic sanitation infrastructure is essential to ensure the well-being of both tourists and local residents.

By tackling these challenges through strategic and targeted planning, Moldova can unlock the full potential of its rural tourism sector. Strengthening safety measures, improving infrastructure, and prioritizing sustainability will allow the country to develop a safer, more sustainable, and more attractive destination for visitors from around the world. Accessibility remains a significant challenge for rural tourism in Moldova. Poor road conditions and limited public transportation networks often result in travel delays, accidents, and logistical difficulties for visitors. These issues are not unique to Moldova; studies from other rural tourism destinations show that poor accessibility not only reduces visitor satisfaction but also weakens emergency response capabilities during accidents or natural disasters. Improving Moldova's rural transportation infrastructure is essential to creating a safer, more accessible, and enjoyable tourism experience.

Another challenge in Moldova's rural areas involves instances of fraud and non-compliance in commercial transactions. Visitors may encounter inflated prices, dishonest practices by local vendors, or unfulfilled promises from tour operators. Such problems are common in rural tourism destinations worldwide, where insufficient regulation and oversight leave tourists vulnerable to exploitation. To combat these issues, Moldova can focus on strengthening consumer protection measures and ensuring greater transparency and professionalism among tourism operators.

Labor disputes or strikes among tourism workers or transportation providers could also disrupt the visitor experience in rural Moldova. Although such events are currently uncommon, they have been highlighted in global tourism studies as potential risks that can undermine tourist confidence and satisfaction. Developing contingency plans and fostering strong labor relations in the tourism sector help minimize these risks and ensure a seamless experience for visitors.

These challenges call for a proactive, multi-faceted approach to improving safety and security in rural tourism. Drawing on best practices from other countries, Moldova can prioritize establishing safety standards for rural accommodations, investing in health and sanitation infrastructure, improving transportation networks, enforcing anti-fraud

regulations, and ensuring the reliability of its tourism workforce. By addressing these issues, Moldova's rural destinations can become not only safer but also more appealing to both international and domestic tourists.

Individual travellers also play a crucial role in ensuring their own safety and security when visiting rural Moldova. Their actions, behaviours, and health preparedness can inadvertently expose them to risks, highlighting the importance of self-awareness, cultural sensitivity, and proactive planning.

Moldova's picturesque countryside invites activities such as hiking, horseback riding, and exploring local villages. However, these experiences can become risky without proper precautions. For example, hiking on unmarked or poorly maintained trails, consuming unverified local food or drinks, or driving recklessly on narrow rural roads can lead to accidents or health issues. Tourists need to prioritize caution and preparation, particularly when navigating unfamiliar terrains.

Physical health is another key consideration, especially in rural areas where medical facilities may be limited. Travelers with pre-existing conditions should consult a doctor before their trip and carry essential medications to ensure they are prepared for any health emergencies.

Cultural sensitivity is equally important for a positive and safe experience. Tourists unfamiliar with Moldovan rural customs may unintentionally offend locals by dressing inappropriately, behaving disrespectfully in public, or ignoring traditional practices. For example, failing to observe local customs during religious festivals or visiting conservative communities without understanding their norms can create discomfort or tension. Providing educational resources on cultural norms can help travellers foster mutual respect and positive interactions.

Lastly, tourists must avoid engaging in illegal activities, which can harm both themselves and local communities. Although rare, actions such as drug trafficking or other unlawful behaviours carry severe consequences and can damage Moldova's reputation as a tourist destination. Visitors should familiarize themselves with local laws and avoid activities that might lead to legal trouble.

By addressing both infrastructural and individual factors, Moldova can enhance the safety, security, and overall experience of rural tourism, ensuring that travellers enjoy its natural beauty and cultural richness without unnecessary risks. Loss of personal belongings is another common issue among tourists. Carelessness with valuables, such as leaving passports, money, or electronics unattended, can lead to theft or accidental loss. This is particularly problematic in remote rural areas where access to consular services or replacement of essential documents may be limited.

Furthermore, visiting dangerous areas poses additional risks. Moldova's rural regions are generally safe, but some areas near geopolitical conflict zones, such as Transnistria, may be less secure. Tourists unaware of the local political landscape may inadvertently venture into areas with heightened risks, emphasizing the need for thorough planning and informed decision-making before travel. Tourism security in geopolitical conflict zones, such as Ukraine during its ongoing war, presents unique and complex challenges. These regions face heightened risks due to violence, political instability, and disruptions to critical infrastructure. In such environments, ensuring the safety of both domestic and international tourists requires strategic planning, risk assessment, and coordination among governments, NGOs, and the private sector.

Conflict zones often experience a sharp decline in tourism, with travellers perceiving them as unsafe. However, for regions dependent on tourism, the challenge lies in rebuilding trust while addressing security concerns. Efforts include enhanced border security, emergency evacuation protocols, and targeted campaigns to showcase relatively safe areas. Technology also plays a vital role, with mobile applications providing real-time updates on conflict zones and safety tips.

The Ukrainian war has also underscored the importance of humanitarian tourism, where volunteers and aid workers engage in rebuilding efforts, contributing both to security and economic resilience. Maintaining transparency, fostering international partnerships, and prioritizing tourist safety are crucial steps for such regions to regain stability and attractiveness as destinations. Geopolitical conflicts reshape the perception of safety in tourism, emphasizing the need for innovative, adaptable strategies to protect travellers and promote recovery in affected areas.

Global research highlights similar concerns about tourist safety, emphasizing the importance of preparedness and awareness. Studies have found that risky behaviours during leisure activities—such as cliff diving, skiing, or other adventure sports—significantly increases the likelihood of accidents, especially when safety guidelines are ignored. Additionally, cultural tourism research has underscored the need for educating tourists about respecting local traditions to prevent misunderstandings and tension with host communities. Furthermore, a lack of awareness about local laws and emergency response procedures often leaves tourists vulnerable to legal troubles or ill-equipped to handle crises.

To address these challenges, tourism authorities in Moldova could launch targeted awareness campaigns to educate travellers about potential risks and preventive measures. These campaigns could include travel advisories, safety guidelines, and maps that identify hazardous areas. Tour operators can also play a key role by offering orientation sessions on cultural norms and safe practices tailored to Moldova's rural settings.

While Moldova's serene countryside offers rich and memorable experiences, travellers bear significant responsibility for their own safety. By taking precautions, respecting local customs, and preparing adequately, tourists can greatly minimize risks and fully enjoy their rural adventures.

Moldova's rural regions—renowned for their breathtaking landscapes, charming villages, and tranquil settings—offer a unique retreat for travellers seeking peace and authenticity. However, these picturesque destinations come with certain physical and environmental risks that can impact tourist safety. Mitigating these risks requires heightened awareness, proper preparation, and a focus on education to ensure a secure and enjoyable travel experience.

A significant challenge for tourists exploring Moldova's rural areas is their unfamiliarity with the local flora and fauna. While the countryside is rich in biodiversity, it also harbors potential health risks. For example, contact with certain plants can trigger allergic reactions, and insect bites—particularly from ticks in forested areas—can transmit illnesses like Lyme disease or other tick-borne infections. Without proper knowledge of these hazards, activities such as hiking or camping can become risky for visitors.

Another concern is the lack of medical preparedness among travelers. Many tourists underestimate the importance of vaccinations or neglect preventive measures before visiting rural areas. For instance, they may overlook the need for protection against insect-borne diseases or fail to pack essential first-aid supplies for minor injuries. These oversights can turn manageable health issues into serious problems, especially in remote areas where access to medical care is limited.

Hygiene practices also pose a notable health risk in rural settings. While Moldova's rural regions offer undeniable charm, the sanitation infrastructure in these areas is often less developed than in urban centers. Tourists unfamiliar with local hygiene standards may unknowingly drink untreated water or consume improperly prepared food, leading to gastrointestinal illnesses. Similarly, activities such as swimming in natural water sources without understanding potential risks can further compromise health.

Although Moldova does not frequently experience major natural disasters, certain environmental challenges still pose risks to tourists. Localized flooding caused by heavy rains can make roads impassable, leaving travelers stranded in remote areas. Harsh winters also bring hazardous road conditions, increasing the risk of accidents, particularly for visitors unfamiliar with driving in icy or snowy weather.

By raising awareness about these potential risks, improving rural infrastructure, and encouraging thoughtful trip preparation, Moldova can enhance the safety and overall experience of its rural tourism. These efforts will ensure that visitors can enjoy the country's natural beauty and cultural heritage with confidence and peace of mind.

An often-overlooked aspect of rural tourism is the failure of travellers to prepare adequately for the physical demands of exploring the countryside. In Moldova, for example, activities like hiking or exploring scenic landscapes without proper gear or safety measures—such as sturdy footwear, navigation tools, or emergency contact numbers—can result in preventable accidents or injuries. The serene beauty of the countryside can sometimes lead travellers to underestimate its challenges, leaving them exposed to unnecessary risks.

Similar issues have been observed in rural tourism destinations worldwide. Research highlights that rural areas in regions like the Balkans and Eastern Europe often share common environmental risks, such as exposure to unfamiliar ecosystems, inadequate infrastructure, and insufficient preparedness for natural hazards. Experts stress the importance of educating tourists about these risks and providing them with the tools and knowledge they need to stay safe. This includes offering practical advice on appropriate clothing, medical preparation, and safe behaviours in natural settings.

To address these challenges in Moldova's rural destinations, a proactive approach is essential. Tourists should be informed about the unique characteristics of the environments they are visiting, including potential hazards and safety precautions. Simple measures like distributing maps, safety guides, and offering orientation sessions before outdoor activities can go a long way in preventing accidents. Rural tourism operators can also play a pivotal role by providing basic first-aid training, promoting hygienic practices, and ensuring that safety standards are met in accommodations and activities.

While Moldova's rural regions offer unparalleled natural beauty and tranquillity, managing physical and environmental risks is key to creating

a safe and enjoyable experience for visitors. Through better education, thoughtful preparation, and collaboration between tourism stakeholders and local communities, these risks can be minimized, allowing travellers to fully appreciate the charm and serenity of Moldova's countryside.

While addressing the above risks, several additional considerations are particularly relevant for Moldova's rural tourism sector:

Cultural Sensitivity and Education: The limited exposure of rural Moldovan communities to international tourists makes it essential for visitors to respect local customs and traditions. Failure to do so may result in misunderstandings or conflicts, which could undermine the tourism experience for both visitors and hosts.

Seasonal Risks: Rural tourism in Moldova varies significantly by season. Harsh winters can lead to road closures and transportation challenges, while summer heat waves may pose health risks, such as dehydration or heat-related illnesses. Tourism operators should consider offering seasonal safety tips to visitors and adjusting activities based on weather conditions.

Perception of Risk: Due to Moldova's geopolitical position and proximity to politically sensitive regions, such as Transnistria, international tourists may perceive the country as riskier than it actually is. This perception can impact tourism demand and necessitates proactive communication efforts to highlight the relative safety and stability of rural Moldovan destinations.

Moldova's rural landscapes are among its most captivating attractions, offering visitors a chance to immerse themselves in nature. However, this natural beauty also comes with certain risks that must be addressed to ensure a safe and enjoyable experience for tourists. Visitors unfamiliar with the region's unique flora, fauna, and weather conditions may find themselves unprepared for potential challenges. For example, ticks in forested areas pose a risk of tick-borne diseases, while extreme weather events, such as summer heat waves or harsh winters, can disrupt travel plans and pose serious health risks.

Health concerns also arise from improper hygiene practices. Tourists may unknowingly drink untreated water or consume food from unverified sources, leading to gastrointestinal illnesses. Additionally, rural Moldova is not entirely immune to natural disasters, such as flooding, which can disrupt travel and create unsafe conditions. These factors highlight the need to educate visitors about the region's environmental conditions and the precautions necessary to safeguard their health and safety.

Addressing these risks requires a collaborative approach to promote responsible tourism. Tourists should be encouraged to take proactive

measures, such as obtaining recommended vaccinations, carrying first-aid kits, and properly preparing for outdoor activities. Simultaneously, rural tourism operators should invest in developing emergency response plans to effectively handle natural disasters or health-related emergencies. By fostering awareness and preparedness among travelers and tourism operators alike, Moldova can ensure that its rural destinations remain not only beautiful but also safe and welcoming for all visitors.

In line with global research on tourism safety, rural destinations benefit from adopting a comprehensive approach to risk management. Studies emphasize the need to address tourists' perceptions of risk, which often stem from misinformation or exaggerated media reports. Research from the UN Tourism - World Tourism Organization (WTO) underscores the importance of transparent and consistent communication about safety standards. For example, successful rural tourism models in countries like Slovenia and Romania show how community-based tourism initiatives, combined with strong institutional support, can enhance visitor safety while fostering economic growth.

To improve the safety and security of rural tourism in Moldova, a strategic and holistic approach is necessary. This involves addressing key vulnerabilities while encouraging collaboration and mutual understanding between tourists and local communities.

1. Upgrading infrastructure - improving infrastructure is essential for creating a safer and more enjoyable travel experience. Enhancing rural roads, transportation networks, and tourism establishments to meet international safety standards will significantly mitigate risks associated with travel and accommodation. Key measures include implementing fire safety protocols, addressing structural deficiencies, and ensuring environmental sustainability in tourism facility development.

2. Strengthening institutional support - increasing the presence of law enforcement and emergency services in rural areas can boost tourists' sense of security and provide timely assistance during emergencies. Emergency services must also be equipped and trained to handle a variety of situations, from medical emergencies to natural disasters.

3. Prioritizing education and training - education is critical in fostering a secure tourism environment. Local tourism operators and residents should be trained in best practices for safety, sanitation, and hospitality. This helps bridge service quality gaps and ensures preparedness for unexpected situations, benefiting both tourists and hosts alike.

4. Promoting awareness campaigns - clear and accessible information is a powerful tool in reducing risks. Tourists should be informed

about potential environmental hazards, cultural norms, and safety precautions through brochures, signage, and online resources. Such campaigns empower travellers to make informed decisions while promoting cultural sensitivity and mutual respect, reducing the likelihood of misunderstandings or conflicts with local residents.

By taking these steps, Moldova creates a safer and more welcoming environment for rural tourism. These efforts will not only protect visitors but also foster stronger relationships between tourists and local communities, ensuring that everyone fully enjoy the charm and authenticity of Moldova's countryside.

Conclusions:

Creating and sharing clear emergency plans is a vital step in ensuring safety for both tourists and local communities. Establishing protocols for handling unexpected situations, such as natural disasters or health emergencies, provides a roadmap for effective responses. These plans should be straightforward, easily accessible, and well-communicated to ensure that everyone—visitors and locals alike—knows what to do when faced with a crisis.

Equally important is fostering collaboration with local communities. Involving rural residents in the planning and implementation of safety measures builds a sense of shared responsibility and mutual benefit. This approach not only empowers locals but also ensures that their knowledge, traditions, and cultural practices are respected and integrated into tourism planning. Such collaboration enriches the visitor experience while preserving the authenticity of the destination.

By prioritizing these measures, rural destinations in Moldova become safer, more welcoming, and more sustainable. Ensuring safety not only protects tourists but also supports the growth of the local economy and the preservation of cultural heritage, making Moldova an attractive destination for travellers seeking authentic rural experiences.

Rural tourism in Moldova holds immense potential, but realizing its long-term growth requires a strong commitment to safety and security. Addressing risks in the human and institutional environment, upgrading infrastructure, promoting responsible travellers' behaviours, and mitigating physical and environmental hazards will be key. Collaboration between local communities, tourism authorities, and visitors will serve as the foundation for a thriving and secure rural tourism industry, positioning Moldova's countryside as a safe and appealing destination for both domestic and international travellers.

References:

1. BULAT, V., CARP, E. Experiența europeană privind îmbunătățirea securității turiștilor prin bune practici de logistică verde. În: Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale Statul de drept şi rezilienţa economică în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. 16 mai 2024, Chișinău, 2024, p. 229-305. ISBN 978-9975-62-779-5 (PDF).
2. RITCHIE, B. W., & JIANG, Y. (2019). "A review of research on tourism risk, crisis, and disaster management." Annals of Tourism Research, 79, 102812.
3. TARLOW, P. (2017). Tourism Security: Strategies for Effectively Managing Travel Risk and Safety. Elsevier.
4. UNWTO (2021). "Tourism and COVID-19: Key lessons for resilience." United Nations World Tourism Organization.
5. UNWTO (1996) Tourist Safety and Security – Practical Measures for Destinations. UNWTO, Madrid.

CONTRIBUȚIA TRANSPORTULUI FEROVIAR LA DEZVOLTAREA DURABILĂ ȘI REZILIENȚA ECONOMICĂ: PERSPECTIVE ASUPRA RELAȚIILOR COMERCIALE REGIONALE ȘI A INFRASTRUCTURII TURISTICE

THE CONTRIBUTION OF RAIL TRANSPORT TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ECONOMIC RESILIENCE: PERSPECTIVES ON REGIONAL TRADE RELATIONS AND TOURISM INFRASTRUCTURE

Florin STANCU
Doctorand internațional, România
ORCID ID: 0009-0003-0763-067
Email: stancu_florin2003@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Alexandru-Vasile BURLUI
Doctorand internațional, România
ORCID ID: 0009-0009-5309-3451
Email:
alexandruvasileburlui@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 656.3:[339.926 + 338.48]
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.47

***Abstract**: This paper explores the role of railway transport in promoting sustainable development and enhancing regional economic resilience. The analysis focuses on the Republic of Moldova, highlighting how investments in railway infrastructure and the development of thematic train routes can foster tourism and strengthen cross-border trade relations with Romania and Ukraine. By examining best practices from Romania, the study identifies key strategies to modernize railway services, reduce carbon emissions, and improve connectivity for both freight and passenger transport. The findings underline the importance of railway transport in achieving economic growth and environmental sustainability, while emphasizing the need for digitalization and international partnerships in this sector.*

Keywords: *rail transport, sustainable development, rail tourism, cross-border trade, infrastructure modernization, sustainability, regional relations, digitalization, green mobility.*

Rezumat: *Această lucrare explorează rolul transportului feroviar în promovarea dezvoltării durabile și în creșterea rezilienței economice regionale. Analiza se concentrează pe Republica Moldova, evidențiind modul în care investițiile în infrastructura feroviară și dezvoltarea rutelor tematice ale trenurilor pot stimula turismul și pot consolida relațiile comerciale transfrontaliere cu România și Ucraina. Prin examinarea celor mai bune practici din România, studiul identifică strategii-cheie pentru modernizarea serviciilor feroviare, reducerea emisiilor de carbon și îmbunătățirea conectivității atât pentru transportul de marfă, cât și pentru cel de pasageri. Constatările subliniază importanța transportului feroviar în atingerea creșterii economice și a durabilității mediului, subliniind în același timp nevoia de digitalizare și de parteneriate internaționale în acest sector.*

Cuvinte-cheie*: transport feroviar, dezvoltare durabilă, turism feroviar, comerț transfrontalier, modernizare a infrastructurii, durabilitate, relații regionale, digitalizare, mobilitate ecologică.*

Introducere

Transportul feroviar este un mod de transport cu emisii reduse de dioxid de carbon, iar operatorii feroviari depun eforturi susținute pentru a-și îmbunătăți continuu performanța de mediu. Transportul feroviar joacă un rol pozitiv în societate, oferind milioane de locuri de muncă ecologice în întreaga lume și oferind acces la locuri de muncă și oportunități de petrecere a timpului liber. De asemenea, transportul feroviar aduce beneficii economiei globale, permițând accesul fără aglomerație la locurile de muncă și facilitând livrările de marfă. Acesta este motivul pentru care transportul feroviar ar trebui să aibă un rol central în dezvoltarea unor sisteme de transport cu adevărat durabile. Căile ferate ar putea fi cel mai important mod de transport în toate părțile lumii în anii următori. Căile ferate, care transportă multe persoane și produse în același timp cu mai puțină energie, vor juca un rol indispensabil în societate, nu numai din perspectiva dezvoltării durabile, ci și în ceea ce privește crearea de orașe cu costuri reduse și eficiente din punct de vedere energetic, precum și îmbunătățirea calității vieții în regiunile respective. Companiile feroviare, depun eforturi în fiecare zi pentru a introduce și dezvolta noi tehnologii în sau pentru căile ferate. Dezvoltarea de material rulant care economisește energie

și are emisii reduse de CO2 și îmbunătățirea eficienței energetice a exploatării trenurilor prin introducerea frânelor regenerative sunt două dintre numeroasele exemple. Cu toate acestea, eforturile companiilor feroviare nu sunt limitate la domeniul tehnologiei. O altă prioritate, pentru companiile feroviare, este să ia măsuri pozitive pentru a crește nivelul de siguranță, fiabilitate, punctualitate, curățenie și confort pentru a face ca valoarea transportului feroviar ca serviciu, producția totală, să crească continuu, astfel încât fiecare client, utilizatorul final, să aleagă calea ferată ca mod de transport propriu.

Aproape 20% din totalul energiei livrate la nivel mondial este utilizată în sectorul transporturilor, unde combustibilii lichizi sunt sursa dominantă. Numai transporturile reprezintă mai mult de 50% din consumul mondial de combustibili lichizi, iar în timp se preconizează că această pondere va crește la peste 60% până în 2035. În sectorul transporturilor, consumul de energie și, prin urmare, emisiile de CO2 sunt dominate de transportul rutier, urmat de transportul aerian și maritim. Transportul feroviar reprezintă 2% din emisiile de CO2 din sectorul transporturilor. Dezvoltarea durabilă înseamnă crearea unui echilibru între satisfacerea nevoilor unei populații în creștere și sănătatea planetei noastre prin adoptarea durabilității mediului, siguranței, incluziunii și rezilienței. Având în vedere acest lucru, Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) ale Națiunilor Unite ne provoacă să gândim mai larg și să adoptăm o perspectivă holistică. Căile ferate, ca parte a unei strategii mai ample de mobilitate urbană, joacă un rol important în abordarea multor ODD-uri – unele direct, altele indirect. Înțelegerea acestui punct necesită o schimbare de la a gândi ce „este" calea ferată, la a lua în considerare ceea ce „face" [1]. Căile ferate sprijină creșterea economică; are potențialul de a sprijini un consum responsabil și o economie circulară în fața creșterii urbanizării și a creșterii populației. Oferă un acces îmbunătățit la locuri de muncă, creând o societate mai incluzivă și mai echitabilă. Prin conectarea comunităților și oferind un acces îmbunătățit la educație, transportul feroviar sprijină, de asemenea, o forță de muncă mai diversă și mai calificată, precum și schimbul cultural, care este cheia coeziunii sociale. Traficul feroviar pe continentul eurasiatic a proliferat în anul 2024, cooperarea dintre țările de-a lungul rutei și îmbunătățirile semnificative ale infrastructurii de transport atât dure, cât și soft au contribuit la această tendință [7]. Drept urmare, transportul feroviar de marfă între China și Europa a devenit nu numai mai fiabil, mai rapid și mai ecologic, ci și mai rentabil decât alte categorii de transport.

Metodologia utilizată în această cercetare a fost una exploratorie și analitică, bazată pe analiza documentară a surselor oficiale și a datelor disponibile despre transportul feroviar. S-au analizat rapoarte și documente relevante pentru a înțelege impactul transportului feroviar asupra dezvoltării durabile, relațiilor comerciale și sectorului turistic. În acest sens, au fost utilizate surse primare și secundare, inclusiv rapoarte statistice, publicații academice și documente de politici publice. Metoda de cercetare calitativă a fost completată de o analiză comparativă între exemplele de bune practici din România și situația actuală din Republica Moldova. **Obiectivul articolului** constă în explorarea contribuției transportului feroviar la reziliența economică și dezvoltarea turistică.

Rolul transportului feroviar în dezvoltarea durabilă. Transporturile sunt responsabile pentru un sfert din emisiile de gaze cu efect de seră (GES) ale UE. Pentru a atinge neutralitatea climatică, este necesară o reducere cu 90% a emisiilor de GES din transporturi până în 2050. Transformarea sistemului feroviar va fi esențială pentru atingerea obiectivelor europene în materie de ecologizare, prin oferirea de soluții de transport decarbonizate și competitive din punct de vedere al costurilor și al timpului, atât pentru călători, cât și pentru transportul de marfă. Rețelele feroviare moderne joacă un rol crucial în creșterea economică prin îmbunătățirea conectivității, reducerea costurilor de transport și promovarea comerțului regional. Forumul Internațional de Transport (ITF) raportează că investițiile naționale în infrastructura feroviară de mare viteză pot crește PIB-ul cu 1-2% într-un deceniu. Prin conectarea nodurilor cheie și facilitarea circulației mărfurilor și persoanelor, infrastructura feroviară stimulează progresul economic. Rețelele feroviare îmbunătățesc comerțul regional prin conectarea țărilor, permițând circulația transfrontalieră a mărfurilor și oferind națiunilor fără ieșire la mare acces la piețele internaționale. Sistemele feroviare moderne îmbunătățesc mobilitatea urbană și interurbană, o piatră de temelie a productivității economice. Sistemele de transport integrate, care combină calea ferată cu autobuzele urbane și taxiurile, reduc aglomerația și îmbunătățesc accesul la cartierele de afaceri pentru lucrătorii care fac naveta.

Deși anumite țări și regiuni depun eforturi pentru decarbonizarea economiei, emisiile din transporturi nu vor scădea suficient de rapid pentru a răspunde provocării uriașe reprezentate de creșterea cererii de transport. Potrivit raportului Transport Outlook 2023 al Forumului Internațional de Transport, cererea de transport va continua să crească în următorii ani, estimându-se o creștere a cererii de kilometri-pasageri

cu 65-79% până în 2050, în funcție de scenariu [8]. În acest context, este esențial să subliniem că transportul feroviar – fie că vorbim de linii principale, transport urban/regional sau transport de marfă – reprezintă cea mai ecologică modalitate de transport în masă. Sistemul feroviar se bazează foarte puțin pe combustibili fosili importați, aproape două treimi din energia totală consumată în sector provenind din surse regenerabile. De asemenea, se remarcă clar prin eficiența energetică ridicată și emisiile scăzute de CO2. Transportul feroviar și navigația internă sunt singurele moduri de transport care au redus emisiile de gaze cu efect de seră (GES) din 1990 încoace.

Din perspectiva sustenabilității generale, transportul feroviar – ca parte a soluțiilor de transport public – oferă 12 beneficii tangibile pentru întreaga societate (oameni, planetă, progres), fiecare dintre acestea fiind legat de unul sau mai multe dintre Obiectivele de Dezvoltare Durabilă ale ONU. Acest rol al transportului feroviar ar trebui confirmat prin obiectivele climatice ambițioase stabilite de Uniunea Europeană, în special atingerea neutralității climatice până în 2050 și realizarea țintelor pentru transport feroviar de mare viteză și transport de marfă prevăzute în cadrul strategiei pentru Mobilitate Durabilă și Inteligentă. În februarie 2024, UE a confirmat o propunere de obiectiv climatic bazată pe date științifice, vizând reducerea cu cel puțin 90% a emisiilor nete de gaze cu efect de seră (GES) până în 2040, comparativ cu 1990 [6].

Transportul feroviar combinat joacă un rol esențial în comerțul european, fiind unul dintre factorii cheie care contribuie la creșterea sectorului feroviar și la menținerea competitivității acestuia față de transportul rutier. Acest tip de transport, cunoscut sub denumirea de **Combined Transport (CT)**, permite utilizarea eficientă a ambelor moduri de transport – feroviar și rutier – și aduce beneficii economice și de mediu prin reducerea emisiilor și optimizarea resurselor logistice.

Pe parcursul ultimului deceniu, transportul combinat a susținut creșterea sectorului feroviar, înregistrând un avans de aproape 9% între 2018 și 2023, în ciuda scăderii generale a volumelor de transport feroviar cu peste 8% în aceeași perioadă. În prezent, transportul combinat reprezintă aproximativ 50% din totalul transportului feroviar în Europa, iar previziunile arată că acest sector va continua să crească cu un ritm anual de 3% până în 2040 [8].

Un aspect central al dezvoltării acestui tip de comerț îl reprezintă coridoarele feroviare transfrontaliere. Cele mai importante rute includ conexiunile transalpine dintre Germania și Italia, care reprezintă peste

13% din totalul trenurilor de transport combinat din Europa. Alte rute semnificative sunt cele dintre Germania și Cehia, Polonia și Cehia, precum și între Germania și Țările de Jos. Aceste coridoare nu doar că facilitează comerțul dintre statele europene, dar sprijină și integrarea pieței unice de transport a Uniunii Europene.

Dezvoltarea infrastructurii feroviare europene este susținută de rețeaua de coridoare TEN-T, care asigură standardizarea principalelor rute de transport. Această rețea contribuie la creșterea eficienței operațiunilor feroviare prin implementarea sistemului european de management al traficului feroviar (ERTMS) și prin adaptarea liniilor pentru transportul unităților intermodale. Astfel, interoperabilitatea între state și reducerea costurilor de transport devin posibile, ceea ce stimulează creșterea transportului combinat.

În plus, transportul combinat joacă un rol crucial în comerțul intercontinental. Rutele dintre Europa și Asia, precum **Noua Cale a Mătăsii**, devin din ce în ce mai importante pentru transportul mărfurilor, iar Turcia se afirmă ca un nod central al transportului intercontinental datorită conexiunilor sale cu Asia Centrală. Cu toate acestea, războiul din Ucraina a afectat negativ fluxurile de transport feroviar pe coridorul nordic, ceea ce a determinat creșterea importanței coridorului sudic prin Turcia.

În pofida creșterii continue a transportului combinat, acest sector se confruntă cu provocări, precum lipsa capacităților de infrastructură și complexitatea procedurilor transfrontaliere. Cu toate acestea, implementarea unor politici europene favorabile, precum reglementarea privind gestionarea capacităților infrastructurii feroviare și digitalizarea informațiilor privind transportul de mărfuri, ar putea facilita dezvoltarea acestui sector.

În concluzie, transportul combinat reprezintă viitorul sustenabil al comerțului european, fiind o soluție pentru reducerea dependenței de transportul rutier și pentru atingerea obiectivelor climatice ale Uniunii Europene. Acesta asigură nu doar eficiență economică și reducerea emisiilor, ci și conectivitatea necesară pentru a menține Europa competitivă pe scena globală.

Transportul feroviar reprezintă un mod de transport cu o contribuție relativ redusă în structura importurilor și exporturilor de mărfuri din Republica Moldova în primele șapte luni ale anului 2024. Deși este considerat un mod de transport sustenabil și eficient pentru transportul de marfă pe distanțe lungi, ponderea acestuia în totalul exporturilor și importurilor rămâne semnificativ mai mică decât cea a transportului rutier și maritim.

În ceea ce privește **exporturile de mărfuri**, transportul feroviar a reprezentat doar **1,5% din total**, ocupând astfel o poziție marginală comparativ cu transportul rutier, care domină structura exporturilor cu **81,2%**, și transportul maritim, care contribuie cu **14,2%**. Această situație poate fi explicată prin flexibilitatea și rapiditatea transportului rutier, care rămâne preferat pentru livrările către piețele apropiate, precum și prin limitările infrastructurii feroviare din Republica Moldova.

La nivelul **importurilor de mărfuri**, transportul feroviar a avut o pondere ușor mai mare, de **2,6%** din totalul importurilor, dar totuși nesemnificativă în comparație cu transportul rutier, care deține o pondere covârșitoare de **84,2%**. Instalarea fixă de transport și transportul maritim au avut, de asemenea, contribuții semnificative în structura importurilor, de **6,1%**, respectiv **4,0%** [3].

Diferențele majore dintre ponderea transportului rutier și cea a transportului feroviar pot fi atribuite mai multor factori, inclusiv starea infrastructurii feroviare, lipsa unei conexiuni eficiente cu rețelele de transport internațional și preferința companiilor pentru transportul rutier, care oferă mai multă flexibilitate și timpi de livrare mai rapizi.

În concluzie, transportul feroviar în Moldova continuă să joace un rol secundar în comerțul internațional, atât în ceea ce privește exporturile, cât și importurile de mărfuri. Dezvoltarea infrastructurii feroviare și crearea unor conexiuni mai eficiente cu piețele internaționale ar putea contribui la creșterea ponderii acestui mod de transport în viitor, în special în contextul obiectivelor de sustenabilitate și reducere a emisiilor de carbon.

Transportul feroviar joacă un rol esențial în comerțul exterior al Republicii Moldova, fiind o soluție eficientă pentru transportul de mărfuri grele și voluminoase pe distanțe lungi. Datele publicate de Calea Ferată din Moldova (CFM) pentru anul 2024 relevă o serie de condiții tarifare generale și speciale aplicabile exportului și importului de mărfuri pe calea ferată, precum și o listă extinsă de organizații de expediție care activează în acest sector.

Tarifele aplicate transportului feroviar sunt diferențiate în funcție de distanță și de tipul de marfă transportată. Pentru exportul cerealelor, soiei, rapiței și mazării, coeficientul tarifar (K) variază între 3,08 pentru distanțe de până la 20 km și 0,63 pentru distanțe de peste 280 km. Semințele de floarea-soarelui beneficiază de tarife ușor mai reduse, coeficientul K fiind de 2,53 pentru distanțe scurte și de 0,69 pentru distanțe mai mari de 500 km [4].

În cazul importului de mărfuri, tarifele sunt stabilite pe baza tipului de marfă și a punctului de destinație. De exemplu, pentru importul de

făină și malț din Ucraina prin punctele de trecere Vălcineț și Ocnița, coeficienții tarifari sunt fixați la 0,95 și 1,05 [5]. Transportul cimentului și al zgurii de furnal granulară beneficiază de tarife reduse pentru volume mari de marfă, fiind impuse praguri minime de tonaj lunar pentru fiecare stație de destinație.

Transportul mărfurilor în tranzit este un element crucial pentru creșterea conectivității Republicii Moldova cu piețele internaționale. Cele mai importante mărfuri transportate în tranzit includ cerealele, măcucile și șroturile, precum și minereurile. Volumul de marfă transportat pe rutele internaționale din și către porturile Giurgiulești și Etulia este semnificativ, ceea ce evidențiază importanța coridorului feroviar sudic în conectarea Republicii Moldova la rețelele globale de transport.

Coeficienții de reducere aplicabili transportului de mărfuri în tranzit variază între 0,66 și 0,89, în funcție de distanța parcursă și de tipul de marfă transportată [11]. Aceste reduceri tarifare sunt menite să încurajeze utilizarea transportului feroviar pentru tranzitul internațional și să îmbunătățească competitivitatea acestuia în raport cu alte moduri de transport.

Pentru a facilita transportul feroviar de mărfuri, numeroase companii de expediție au încheiat contracte cu Calea Ferată din Moldova pentru anul 2024. Aceste companii, precum „TRANSLOGIST SISTEM" S.R.L., „UNION EXPEDIȚIE" S.R.L. și „GRADALOGISTIC" S.R.L., asigură servicii de logistică și transport pentru diferite tipuri de mărfuri. Majoritatea organizațiilor de expediție sunt situate în Chișinău, dar există și reprezentanțe în alte localități precum Orhei, Rîbnița și Cahul [9].

Lista organizațiilor de expediție este diversificată și cuprinde atât companii locale, cât și companii internaționale, ceea ce subliniază deschiderea pieței moldovenești de transport feroviar către colaborări externe. Fiecare organizație oferă servicii specializate în funcție de tipul de marfă transportată și de itinerariul solicitat de client.

Transportul feroviar în Republica Moldova continuă să fie un pilon important pentru comerțul internațional, iar condițiile tarifare aplicate de Calea Ferată din Moldova reflectă eforturile de a crește competitivitatea acestui mod de transport. Reducerile tarifare pentru volume mari de marfă, alături de implicarea organizațiilor de expediție, contribuie la dezvoltarea sectorului feroviar și la consolidarea poziției Moldovei în rețelele globale de transport.

Cu toate acestea, pentru a maximiza beneficiile transportului feroviar, sunt necesare investiții suplimentare în modernizarea infrastructurii feroviare și în digitalizarea proceselor logistice. În plus, stimularea partene-

riatelor internaționale poate aduce valoare adăugată și poate contribui la transformarea Republicii Moldova într-un nod logistic regional important.

Transportul feroviar de pasageri și mărfuri joacă un rol strategic în economia Republicii Moldova, iar serviciile oferite de Întreprinderea de Stat „Calea Ferată din Moldova" (CFM) sunt esențiale pentru conectivitatea internațională a țării. Analiza informațiilor disponibile pe platforma online a CFM evidențiază un set variat de servicii pentru pasageri și mărfuri, precum și condițiile generale de tarifare și expediție. CFM oferă un **serviciu online de vânzare a biletelor de călătorie**, care simplifică procesul de achiziție pentru utilizatorii platformei. Pasagerii au posibilitatea de a cumpăra bilete pentru trenurile internaționale și regionale direct de pe site-ul oficial. Exemplele disponibile arată că, pentru ruta Chișinău – București, biletele pot fi achiziționate online, cu detalii clare privind orele de plecare și sosire, durata călătoriei și prețurile biletelor pentru adulți și copii.

Procesul de achiziție a biletelor presupune completarea detaliilor de călătorie, verificarea datelor și efectuarea plății prin card bancar. Acest sistem digitalizat contribuie la modernizarea infrastructurii serviciilor feroviare din Moldova și alinierea acestora la standardele internaționale.

Oferta **„E-TRAIN"** specifică regulile de întocmire a comenzilor și condițiile de utilizare a serviciului online. Platforma nu permite rezervarea locurilor fără achitarea biletului, iar restituirea biletelor neutilizate se face doar în baza unei proceduri clare și bine definite. De asemenea, există reguli stricte privind introducerea datelor corecte ale pasagerilor și condițiile de călătorie pentru copii. Situația financiară a CFM pentru perioada de gestiune 1 ianuarie – 30 septembrie 2024 arată o scădere semnificativă a veniturilor din vânzări, de la aproximativ 816 milioane lei în perioada precedentă la 510 milioane lei. Această scădere este determinată, în principal, de reducerea veniturilor din prestarea serviciilor și executarea lucrărilor, ceea ce subliniază necesitatea optimizării operațiunilor și diversificării surselor de venit.

Profitul brut (pierdere brută) a înregistrat o scădere semnificativă, de la o pierdere de 28 milioane lei în perioada precedentă la o pierdere de 185 milioane lei în perioada curentă [10]. Această deteriorare a situației financiare necesită implementarea unor măsuri urgente de redresare, inclusiv modernizarea infrastructurii și creșterea volumului de transport feroviar.

Există un potențial real ca calea ferată să facă mai bine și să contribuie la un sistem de mobilitate cu emisii zero eficient și accesibil. Cu toate acestea, beneficiile de mediu ale căii ferate sunt limitate de acope-

rirea sa geografică limitată. Drept urmare, calea ferată este doar un instrument în setul mai larg de soluții, alături de electrificarea drumurilor și combustibilii sintetici pentru aviație, pentru a obține un transport cu emisii zero. Beneficiile transportului feroviar accesibil și sustenabil în contextul turismului în Republica Moldova sunt amplu susținute prin strategiile recente de integrare a rețelei feroviare moldovenești în sistemul european de transport. Transportul feroviar joacă un rol important în facilitarea mobilității turistice, atât pentru cetățenii moldoveni, cât și pentru vizitatorii internaționali. Accesibilitatea călătoriilor internaționale, în special către România și Ucraina, este îmbunătățită prin modernizarea infrastructurii și prin crearea de conexiuni directe între marile orașe și zonele turistice de interes.

Adoptarea unui sistem feroviar sustenabil contribuie la reducerea emisiilor de carbon și la promovarea turismului ecologic, atrăgând astfel turiști preocupați de impactul ecologic al călătoriilor lor. În plus, extinderea rețelei feroviare către standardele europene și implementarea unei infrastructuri moderne facilitează accesul rapid și eficient către diverse destinații turistice din regiune. Acest lucru stimulează economia locală prin creșterea numărului de turiști și prin promovarea unui mod de transport sigur, eficient și ecologic.

Totodată, proiectele de modernizare feroviară prevăd creșterea capacității de transport al trenurilor de noapte și introducerea unor servicii feroviare rapide, ceea ce va spori atractivitatea turistică a Moldovei ca destinație accesibilă și bine conectată cu rețeaua feroviară europeană.

Transportul feroviar are un potențial semnificativ pentru dezvoltarea turismului în Republica Moldova, iar exemplele de bune practici din România arată cum acest sector poate deveni o componentă importantă a ofertei turistice. În prezent, călătoriile cu trenul în România sunt promovate nu doar ca o modalitate practică și sustenabilă de transport, ci și ca o experiență autentică pentru turiști. Traseele feroviare pitorești, precum Mocănița din Maramureș sau calea ferată Oravița-Anina, demonstrează că infrastructura feroviară istorică poate fi valorificată pentru a atrage turiști și pentru a stimula economia locală [2]. Astfel de inițiative pot fi adaptate și în Republica Moldova, prin revitalizarea rutelor feroviare existente și crearea unor pachete turistice care să includă experiențe unice pe șine.

Un exemplu concret este ruta Chișinău-Ungheni-Iași, care poate deveni un model de colaborare transfrontalieră între Moldova și România. Această conexiune feroviară ar putea fi transformată într-un tren tematic, ce promovează patrimoniul cultural comun și oferă turiștilor posi-

bilitatea de a explora ambele țări într-o manieră sustenabilă. La fel de importantă este și ruta Chișinău-Bender-Tiraspol-Odesa, care ar putea să conecteze turiștii cu litoralul ucrainean și să promoveze turismul regional. Crearea unui tren turistic care să traverseze sudul Moldovei și să ajungă la Marea Neagră ar contribui nu doar la dezvoltarea turismului, ci și la consolidarea relațiilor culturale și economice cu Ucraina.

Un alt traseu feroviar care ar putea fi valorificat în Republica Moldova este cel care leagă Chișinăul de Orheiul Vechi, o destinație turistică de top. Această rută ar putea include opriri la vinăriile din regiunea Călărași și vizite la situri culturale și naturale. Trenul ar putea deveni o atracție turistică în sine, oferind turiștilor o călătorie relaxantă prin peisajele rurale și o experiență autentică moldovenească.

Desigur, astfel de inițiative necesită investiții semnificative în modernizarea infrastructurii feroviare. Multe dintre șinele din Moldova sunt vechi și necesită reparații capitale, iar trenurile actuale nu oferă confortul necesar pentru turiști. Cu toate acestea, proiectele de modernizare feroviară pot aduce beneficii pe termen lung, nu doar pentru turism, ci și pentru comerțul internațional. Colaborarea cu operatorii feroviari din România și Ucraina pentru organizarea unor trenuri turistice comune ar putea crește fluxul de turiști și ar deschide noi oportunități de cooperare transfrontalieră.

Prin promovarea turismului feroviar, Republica Moldova are șansa de a deveni o destinație atractivă pentru călătoriile sustenabile. Crearea unor rute tematice, digitalizarea serviciilor și implicarea sectorului privat în dezvoltarea pachetelor turistice ar putea transforma transportul feroviar într-un instrument esențial pentru creșterea atractivității turistice a țării. În plus, colaborarea cu partenerii regionali ar contribui la consolidarea relațiilor economice și culturale, oferind turiștilor oportunități unice de a descoperi patrimoniul comun al regiunii. Implementarea acestor idei necesită un efort coordonat între autorități, operatorii feroviari și sectorul privat, dar rezultatele ar putea aduce beneficii semnificative pe termen lung.

Concluzii

Transportul feroviar reprezintă un pilon important al dezvoltării sustenabile și poate contribui semnificativ la creșterea rezilienței economice și la consolidarea relațiilor comerciale regionale. În Republica Moldova, acest sector are potențialul de a stimula turismul și de a promova comerțul transfrontalier, în special prin îmbunătățirea conectivității cu

România și Ucraina. Exemplele de bune practici din România arată că valorificarea rutelor feroviare istorice și dezvoltarea trenurilor tematice pot atrage turiști și pot contribui la dezvoltarea economică locală. Totuși, pentru a atinge aceste obiective, sunt necesare investiții în modernizarea infrastructurii feroviare, digitalizarea serviciilor și dezvoltarea unor parteneriate transfrontaliere.

Transportul feroviar contribuie la dezvoltarea durabilă prin reducerea emisiilor de carbon și prin oferirea unei alternative ecologice la transportul rutier. Acesta facilitează mobilitatea persoanelor și a mărfurilor, îmbunătățind conectivitatea între regiunile urbane și rurale. În contextul turismului, transportul feroviar poate deveni o experiență autentică și sustenabilă, care promovează patrimoniul cultural și natural al unei regiuni. În plus, transportul feroviar joacă un rol esențial în comerțul regional, oferind o soluție eficientă și rentabilă pentru transportul de mărfuri pe distanțe lungi.

Cercetările viitoare ar trebui să se concentreze pe evaluarea impactului modernizării infrastructurii feroviare asupra economiei Republicii Moldova și asupra dezvoltării turismului. De asemenea, este necesar un studiu aprofundat privind potențialul trenurilor tematice și al rutelor feroviare transfrontaliere în promovarea turismului regional. O altă direcție importantă ar fi analiza oportunităților de digitalizare a serviciilor feroviare și identificarea celor mai bune practici pentru integrarea transportului feroviar moldovenesc în rețelele de transport europene.

Referințe:

1. Achieving sustainable development goals in the rail industry requires a total systems approach. Disponibil: https://www.arup.com/insights/achieving-sustainable-development-goals-in-the-rail-industry-requires-a-total-systems-approach/ [Accesat la 10.10.2024]
2. Călătorii cu trenul prin România: cele mai pitorești rute. Disponibil: https://blog.stayhere.ro/calatorii-cu-trenul-prin-romania-cele-mai-pitoresti-rute [Accesat la 10.10.2024]
3. Comerțul internațional cu mărfuri al Republicii Moldova în luna iulie 2024 și în ianuarie-iulie 2024. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/comertul-international-cu-marfuri-al-republicii-moldova-in-luna-9539_61465.html [Accesat la 10.10.2024]
4. Condiții generale la distanță la export din 01.01.2024 – 31.12.2024. Disponibil: https://tracer.railway.md/tarif/ro/export/export2024.html [Accesat la 10.10.2024]

5. Condiții generale tarifare la importul mărfilor din 01.01.2024 – 31.12.2024. Disponibil: https://tracer.railway.md/tarif/ro/import/import2024.html [Accesat la 10.10.2024]
6. European Commission (2021). Europe's Rail Joint Undertaking Master Plan (DRAFT). Directorate-General for Transport and Mobility, Brussels. 146 p
7. Freight trains facilitating regional growth. Disponibil: https://www.chinadailyhk.com/hk/article/599175 [Accesat la 10.10.2024]
8. ITF (2023). ITF Transport Outlook 2023. OECD Publishing, Paris. Disponibil: https://doi.org/10.1787/b6cc9ad5-en [Accesat la 10.10.2024]
9. Lista organizațiilor de expediție care au încheiat contract privind organizarea transportului de mărfuri pe calea ferată din Moldova pentru anul 2024. Disponibil: https://tracer.railway.md/tarif/ro/expeditor24.html [Accesat la 10.10.2024]
10. Situații financiare Calea Ferată din Moldova H2024
11. Transportul mărfurilor în tranzit de la 01.01.2024 până la 31.12.2024. Disponibil: https://tracer.railway.md/tarif/ro/tranzit/tranzit2024.html [Accesat la 10.10.2024]

AUDITUL CAMPANIILOR DE MARKETING AXATE PE PROMOVAREA BUNĂSTĂRII POPULAȚIEI CA INSTRUMENT STRATEGIC PENTRU DEZVOLTAREA SUSTENABILĂ

AUDIT OF MARKETING CAMPAIGNS FOCUSED ON PROMOTING POPULATION WELL-BEING AS A STRATEGIC INSTRUMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Daria ISPRAVNIC
ORCID ID: 0009-0003-4968-3535
Email: ispravnic.daria@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 657.63:339.138:364.658:502.131.1
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.48

Abstract: *Reports on the study of advertising campaigns are regarded as a crucial tool for marketing analytics. They are employed to evaluate the effectiveness of marketing initiatives and to enhance subsequent ones. With an emphasis on both short-term and long-term measures that offer a thorough understanding of campaign impact, this article examines approaches for evaluating the efficacy of marketing efforts. The study highlights the significance of data-driven evaluation frameworks by analyzing key performance indicators like revenue, engagement, and customer acquisition cost. Marketers may improve the accuracy and flexibility of upcoming campaigns by combining insights from quantitative and qualitative data, which will ultimately lead to more effective resource allocation and long-term brand success. This framework emphasizes a dedication to lifelong learning, guaranteeing that every campaign adds to a growing body of knowledge that enhances marketing efficacy in a setting that is becoming more and more dynamic.*

Keywords: *audit marketing, consumer, key performance indicators, marketing campaign, sustainability.*

Rezumat: *Rapoartele privind studiul campaniilor de publicitate sunt considerate un instrument crucial pentru analiza de marketing. Acestea sunt folosite*

pentru a evalua eficacitatea inițiativelor de marketing și pentru a le îmbunătăți pe cele ulterioare. Punând accent atât pe măsurile pe termen scurt, cât și pe termen lung, care oferă o înțelegere aprofundată a impactului campaniei, acest articol examinează abordări pentru evaluarea eficacității eforturilor de marketing. Studiul evidențiază importanța cadrelor de evaluare bazate pe date prin analiza indicatorilor-cheie de performanță cum ar fi veniturile, implicarea și costul de achiziție a clienților. Specialiștii de marketing pot îmbunătăți acuratețea și flexibilitatea campaniilor viitoare prin combinarea informațiilor din datele cantitative și calitative, ceea ce va duce în cele din urmă la o alocare mai eficientă a resurselor și la succesul mărcii pe termen lung. Acest cadru subliniază dedicarea învățării pe tot parcursul vieții, garantând că fiecare campanie se adaugă la un corp în creștere de cunoștințe care îmbunătățește eficacitatea marketingului într-un cadru care devine din ce în ce mai dinamic.

Cuvinte-cheie: *audit marketing, consumator, indicatori cheie de performanță, campanie de marketing, sustenabilitate.*

În societatea actuală, obținerea performanței înseamnă nu doar furnizarea de produse de calitate la prețuri competitive. O implicare responsabilă a organizației este necesară pentru a promova dezvoltarea durabilă. Contribuția întreprinderilor la un viitor promițător, trebuie să fie rezultatul unui impact pozitiv sporit asupra societății, care poate fi atins doar dacă companiile sunt sustenabile. Astfel, apar schimbări majore în luarea deciziilor, deoarece managerii iau decizii strategice și tactice care integrează o varietate de variabile: economice, culturale, sociale și de protecție a mediului.

Integrarea ideii de sustenabilitate în deciziile de marketing devine din ce în ce mai necesară. Din perspectiva marketingului, a fi responsabil din punct de vedere social înseamnă nu doar a te implica în problemele societății, ci și a deciziilor de marketing durabile pentru a minimiza consumul de resurse și pentru a modifica comportamentul consumatorului în direcția dezvoltării durabile. Preocuparea specialiștilor și a companiilor pentru adoptarea unor decizii de marketing responsabile din punct de vedere social se reflectă în evoluția sinuoasă a conceptului. În anii 1970 se vorbea mai degrabă despre un marketing axat pe depistarea și remedierea mediului ambiant. Marketing-ul verde este considerat ca un proces de management holistic și responsabil care identifică, anticipează și îndeplinește cerințele părților interesate pentru o recompensă rezonabilă, care să nu afecteze negativ bunăstarea oamenilor și a naturii [3]. Actualmente, specialiștii vorbesc despre marketingul sustenabil văzut ca o nouă viziune orientată către o utilizare eficientă din punct de vedere

al resurselor, capabilă să ofere cea mai bună valoare consumatorilor și altor părți interesate, ținând cont de interesele pe termen lung ale societății, indivizilor și mediului [1, p. 117].

Organizațiile conduse de principiile dezvoltării durabile ar trebui să urmărească atingerea obiectivelor de performanță în promovarea sustenabilității prin următorii pași [3]:

implementarea unei politici de durabilitate;
realizarea de audituri sociale și de mediu;
stabilirea de obiective clare şi realiste, precum şi de programe concrete de acţiune;
alocarea de resurse adecvate pentru informare și educație;
monitorizarea progresului și eficacității programelor implementate;
dezvoltarea unor indicatori pentru măsurarea durabilității;
integrarea informaţiilor de mediu şi sociale în sistemele informaţionale de management.

Aplicarea unui marketing sustenabil poate fi o nouă provocare pentru marketeri, deoarece implică, pe de o parte, dezvoltarea unor activități specifice, cum ar fi cercetarea nevoilor, dorințelor și așteptărilor consumatorilor și a capacității companiei de a satisface aceste așteptări mai bine decât concurența. Pe de altă parte, deciziile ar trebui luate pe baza unor noi informații despre atitudinea părților interesate în sustenabilitate în ceea ce privește aprovizionarea, producția, utilizarea produselor etc. Atunci când este bine practicat, marketingul de mediu poate duce la un avantaj competitiv și poate fi o parte centrală a unei companii [6, p. 105].

Adoptarea strategiilor prietenoase cu mediul sau crearea de campanii prietenoase cu mediul ar trebui să crească performanța unei firme [2, p.623]. Este important de menționat că strategiile de marketing durabile nu sunt întotdeauna implementate pentru a crește profitabilitatea. Cel puțin inițial, aceste strategii pot implica un compromis, dar de obicei acest lucru duce la eficiență și performanță financiară pe termen lung. Cu toate acestea, performanța companiei poate depinde de sprijinul din partea managementului, de calendarul programului și de angajamentul de resurse [9, p. 1249].

Scopul acestei cercetări este de a investiga disponibilitatea factorilor de decizie din companiile incluse în grupul țintă de a utiliza auditul de marketing pentru a măsura performanța de marketing ca o parte definitorie a implementării marketingului durabil.

Din perspectiva organizațiilor de dezvoltare durabilă și maximizarea profitului prin minimizarea consumului de resurse, evaluarea efortului/efectului poate fi realizată și prin evaluarea și controlul eficienței de mar-

keting și a productivității de marketing a organizației. Necesitatea de a obține un avantaj competitiv obligă companiile să cheltuiască multe resurse pentru a oferi produse diferite față de concurenții lor și pentru a satisface și nevoile consumatorilor. În contextul orientării din ultimii ani către dezvoltarea durabilă, implementarea unui marketing durabil este imperativă.

Auditul de marketing este conceput să evalueze eficacitatea resurselor implicate, nu numai în ceea ce privește obținerea de profit, ci și în ceea ce privește îmbunătățirea și menținerea imaginii organizației. Auditul de marketing a devenit o nouă tendință în gestionarea afacerii, deoarece poate ajuta diferitele tipuri de companii să își revizuiască structurile de marketing și, prin urmare, poate contribui la eficientizarea afacerii în ansamblu și la îmbunătățirea nu doar a marketingului, ci și a performanței generale a companiei.

Potrivit lui Kotler și Kelly, auditul de marketing este o examinare periodică, sistematică, cuprinzătoare, independentă a mediului de marketing al companiei, a obiectivelor, strategiilor și activităților cu scopul de a determina zonele cu probleme și oportunitățile și de a recomanda un plan de acțiune pentru îmbunătățirea performanței de marketing a companiei [5, p. 115].

David Parmerlee introduce termenul de audit al managementului de marketing, considerând că acesta este diferit de sursele primare și de datele cercetării secundare, auditul de marketing servind la sporirea eforturilor care vizează obținerea performanței organizației de date și a perspectivei de viitor prin trecut și prezent [8, p.54].

Wilson definește auditul de marketing ca o metodă autoadministrată pentru identificarea și realizarea utilizării resurselor de marketing [13].

Auditul de marketing poate avea funcția de activitate centrală de informații responsabilă de colectarea, sinteza, analiza, interpretarea și recomandarea tuturor deciziilor majore de marketing. Sistemul ar trebui să utilizeze toate sursele de informații existente și ar combina procedurile de audit de marketing pentru a realiza o imagine completă, care să includă implicit recomandări și rezultate anticipate [12].

În organizațiile orientate către un marketing sustenabil, auditul de marketing are rolul de a evidenția performanța acțiunilor întreprinse, atât în ceea ce privește organizarea profitului, dar mai ales prin imaginea în rândul consumatorilor și al părților interesate. După identificarea oportunităților și amenințărilor de pe piață, din cauza factorilor influenți din micromediu și macromediu, o companie va stabili strategia generală de dezvoltare și strategia de marketing. Punctul de plecare este

reprezentat de misiune și obiectivele generale de afaceri sau unitatea strategică de afaceri și obiectivele de marketing. Marketingul durabil necesită ca atât misiunea organizației, cât și obiectivele de afaceri să reflecte orientarea către principiile dezvoltării durabile.

Aplicarea marketingului durabil definit ca procesul de creare, comunicare și furnizare de valoare clienților într-un mod în care atât capitalul uman, cât și natural sunt supuse principiului dezvoltării, implică regândirea deciziei asupra celor patru componente a mixului de marketing [7, p.47]:

Produsele și serviciile vor fi modificate, atât din punct de vedere al materiilor prime, al posibilității de reutilizare, al ambalajelor folosite etc., pentru a răspunde noilor cerințe de dezvoltare durabilă orientată spre consumator și cu respectarea directivelor legislative.

Deciziile de stabilire a prețurilor au capacitatea de a direcționa consumatorul către un consum responsabil. Creșterea acestuia va permite probabil un consum mai mic de anumite materiale sau materii prime etc. Provocarea majoră pentru companie este convingerea consumatorului că un preț mai mare este sustenabil și rezidă tocmai în reorientarea companiei către principiile sustenabilității mediului și conservării mediului.

Strategiile de distribuție în contextul marketingului durabil vizează în primul rând reducerea fluxurilor de deșeuri rezultate din activitatea organizației, crearea și consolidarea canalelor de distribuție inversă care preia și elimină deșeurile generate în toate etapele procesului. Prin urmare, este necesară proiectarea canalelor de distribuție compatibile cu mediul.

Eforturile organizațiilor care adoptă un marketing sustenabil nu pot fi realizate fără dezvoltarea unui sistem eficient de comunicare cu mediul în care își desfășoară activitatea, care să genereze o influență favorabilă asupra consumatorilor și altor publicuri implicate. Comunicarea nu ar trebui să se limiteze doar la furnizarea de surse precise, clare, credibile, ci în principal de la angajarea într-un dialog privind principiile durabilității și aplicarea acestora în cadrul organizației, implicând toate părțile interesate.

Pentru implementarea eficientă a unui marketing durabil întreprinderea trebuie să dispună de sisteme informaționale, capabile de luare a deciziilor și de un control eficient care să îi permită să obțină informații complete, reale și actuale cu privire la schimbările din mediul ambiant sau din piață, care să permită adoptarea celor mai bune decizii în linie cu dezvoltarea durabilă. Orice audit de marketing are ca scop să evidențieze și eficacitatea marketingului, să determine profitabilitatea diferitelor produse, piețe, regiuni și canale de distribuție; existența unor costuri excesive pentru anumite activități de marketing și posibilitatea reducerii acestora.

Activitățile de mediu, sociale și de guvernanță ale organizațiilor se află în centrul marketingului durabil. Ideea a apărut din marketingul verde, un subset de publicitate care pune în primul rând accent pe mediu. Când repercusiunile asupra mediului ale revoluției industriale au devenit mai evidente, marketingul ecologic a început să prindă contur. În anii 1960, existau controale minime de mediu, ceea ce a dus la o creștere a poluării aerului și căilor navigabile. Pentru a încuraja practicile de afaceri mai etice, SUA și Uniunea Europeană au pus în aplicare restricții semnificative de mediu la începutul anilor 1970. În timp ce mulți directori de companii au văzut-o ca pe o activitate de nișă, mai multe firme au folosit metode de marketing ecologic în acest timp pentru a câștiga încrederea consumatorilor sensibili la mediu. Anii 1990 au cunoscut o creștere a interesului publicului față de problemele climatice, ca urmare a atenției mai multor media acordată subiectului. Ca urmare, a existat o mică creștere a interesului pentru marketingul ecologic. Unele întreprinderi au dezvoltat campanii de marketing ecologice pentru a promova reciclarea și produsele care economisesc energie. Majoritatea întreprinderilor, totuși, continuă să vadă conservarea mediului și marketingul ecologic ca eforturi opționale și costisitoare. Mai târziu, în 2004, ONU a emis un raport în care îndeamnă guvernele, investitorii și analiștii financiari să acorde mai multă atenție activităților de mediu, sociale și de guvernanță ale firmelor. Multe companii au început apoi inițiative în activitățile de mediul, sociale și de guvernanță și campanii de marketing durabil. De la mijlocul anilor 2000, conștientizarea clienților cu privire la problemele de mediu și sociale a crescut, iar marketingul durabil s-a răspândit în rândul corporațiilor [11,p. 343].

Proeminența crescândă a durabilității și eticii mediului în marketingul produselor a remodelat dinamica modernă a consumatorilor, invocând un interes profund în rândul savanților și practicienilor deopotrivă. Pe măsură ce crizele de mediu globale escaladează, consumatorii au devenit mai conștienți cu privire la impactul ecologic al achizițiilor lor, creând o presiune semnificativă asupra întreprinderilor pentru a adopta strategii de marketing etice care se aliniază cu valorile de mediu. Impactul inițiativelor de sustenabilitate și al considerentelor etice în campaniile de marketing de produs, concentrându-se în special pe implicațiile sociologice și economice. În ultimii ani, sustenabilitatea a evoluat de la o tendință corporativă la un element esențial al culturii de consum. Această trecere către practici de afaceri etice din punct de vedere ecologic a încurajat o așteptare de transparență și responsabilitate din partea com-

paniilor, aliniindu-se cu angajamentul din ce în ce mai mare al societății pentru o viață durabilă. Consumatorii se așteaptă din ce în ce mai mult ca mărcile să susțină inițiative ecologice care se extind dincolo de simpla oferire de produse ecologice, cerând o integrare deplină a durabilității în narațiunile de marketing.

În centrul activității productive și al comerțului cu bunuri și servicii se află marketingul, care a câștigat preponderență din ce în ce mai dilatată în managementul zilnic al afacerilor. Prin urmare, marketingul se află într-o poziție esențială pentru a intra și a conduce această schimbare de paradigmă a operațiunilor de producție și a deciziilor de marketing în cadrul întreprinderilor. Evoluând către un marketing durabil, companiile își pot urmări obiectivele tradiționale într-un nou cadru etic definit de noile principii de responsabilitate socială și durabilă din punct de vedere ecologic.

În lumea rapidă a marketingului, evaluările regulate sunt esențiale pentru a se asigura că campaniile nu doar țin pasul cu tendințele din industrie, ci și depășesc concurența.

O campanie de marketing este o strategie folosită de companii pentru a-și promova produsele sau serviciile prin diverse canale precum TV, radio, ziare și internet. Nu este vorba doar de afișarea reclamelor; poate implica lucruri precum demonstrații sau evenimente online pentru a-i interesa pe oameni. Pe piețele cu adevărat competitive sau pentru companiile cu mai multe locații, ar putea desfășura o mulțime de aceste campanii pentru a se asigura că oamenii știu despre marca lor și își cumpără lucrurile. Este ca un efort mare de a da cuvântul și de a convinge oamenii să cumpere ceea ce vând.

În domeniul afacerilor moderne, campaniile de marketing sunt mecanisme esențiale pentru ca organizațiile să interacționeze cu publicul țintă, să amplifice vizibilitatea ofertelor lor și să atingă diferite obiective de afaceri. Aceste campanii sunt executate printr-o serie de canale, variind de la medii convenționale, cum ar fi televiziunea și tipărirea, până la platforme digitale, cum ar fi rețelele sociale și marketingul prin e-mail, care constituie piatra de temelie a eforturilor de comunicare strategică. În peisajul competitiv de astăzi, înțelegerea eficienței diferitelor campanii și canale de marketing este crucială pentru ca întreprinderile să aloce resursele în mod eficient și să își maximizeze rentabilitatea investiției.

Înțelegerea interacțiunii dintre rentabilitatea investiției și rata de conversie este esențială pentru companii pentru a evalua impactul financiar al eforturilor lor de marketing și pentru a determina cele mai rentabile strategii pentru a obține rezultatele dorite. Prin identificarea tipurilor de campanii și canale care generează cea mai mare rentabili-

tate a investiției și rate de conversie, organizațiile pot aloca resurse mai strategic, pot optimiza bugetele de marketing și pot genera o creștere durabilă. Mai mult, informațiile despre factorii care influențează rentabilitatea investiției și rata de conversie pot informa procesele de luare a deciziilor, permițând specialiștilor în marketing să perfecționeze direcționarea, mesajele și tacticile de campanie pentru a maximiza rentabilitatea și a genera succesul pe termen lung [10, p. 301].

În faza inițială de evaluare a eficacității unei campanii de marketing, pasul primordial este delimitarea obiectivelor clare și concise. Fără o definiție solidă a obiectivelor campaniei, devine o provocare de a evalua succesul, de a aloca resurse în mod eficient sau de a face ajustări în cunoștință de cauză.

Obiectivele în marketing nu sunt simple aspirații, ci puncte de referință structurate și intenționate, aliniate cu obiectivele globale de afaceri. Aceste obiective trebuie să fie subliniate în mod explicit și să rezoneze cu rezultatele dorite, fie că crește gradul de conștientizare a mărcii, stimulează vânzările, sporește implicarea clienților sau dobândește clienți potențiali. Fiecare tip de obiectiv are atribute, strategii și criterii de măsurare distincte, ceea ce face important să se identifice în mod clar scopul și impactul așteptat al campaniei. De exemplu, o campanie care urmărește să sporească gradul de cunoaștere a mărcii ar acorda prioritate valorilor de expunere și de acoperire, vizând valori precum afișările, cota de voce și reamintirea mărcii în rândul unui public determinat. Alternativ, dacă obiectivul campaniei este generarea de vânzări, indicatorii de performanță precum ratele de conversie, valoarea medie a comenzii și costurile de achiziție a clienților devin esențiali pentru evaluarea succesului.

Obiectivele măsurabile stabilesc un cadru pentru evaluarea obiectivă și eficientizează procesul de evaluare a performanței în timp. Obiectivele specifice și măsurabile oferă baza necesară pentru colectarea și analiza datelor, facilitând ajustările în timp real și analiza post-campanie. De exemplu, în loc să se stabilească un obiectiv ambiguu precum „creșterea implicării clienților", un obiectiv mai măsurabil ar putea specifica „creșterea ratelor de implicare cu 20% în următorul trimestru". Această claritate permite marketerilor să urmărească progresul utilizând valori precise, cum ar fi ratele de clic, implicarea în rețelele sociale sau ratele de deschidere a e-mailurilor.

În plus, obiectivele măsurabile permit comparații consistente între campanii, favorizând un mediu de îmbunătățire continuă. Prin stabilirea unor obiective determinate și cuantificabile, agenții de marketing își pot menține concentrarea, pot utiliza resursele în mod eficient și, în cele din urmă, pot lua decizii informate care contribuie la traiectoria mai largă a afacerii.

Identificarea indicatorilor cheie de performanță acționează ca un ghid empiric, transformând obiectivele abstracte ale campaniei în puncte de date concrete care pot fi urmărite, analizate și optimizate. Cu toate acestea, selectarea KPI-urilor adecvate necesită o înțelegere atentă a obiectivelor specifice pe care campania încearcă să le atingă. Fiecare KPI oferă o lentilă unică prin care specialiștii în marketing pot evalua diferite aspecte ale performanței campaniei, de la randamentul financiar până la implicarea publicului și costurile de achiziție. Fiecare măsurătoare funcționează într-un domeniu de aplicare și un interval de timp specific, permițând marketerilor să evalueze atât rezultatele imediate, cât și efectele pe termen lung. Prin alinierea atentă a KPI-urilor cu obiectivele campaniei, specialiștii în marketing se pot asigura că colectarea și analiza datelor oferă informații utile, permițând alocarea eficientă a resurselor și luarea deciziilor strategice [4].

Un set de bază de KPI se determină în jurul valorii de vânzări și venituri, relevante pentru campaniile concepute pentru a stimula vânzările directe sau pentru a genera venituri. Aceste valori includ volumul total de vânzări, veniturile generate și rentabilitatea investiției, toate oferind informații despre impactul financiar al campaniei. Vânzările totale indică eficiența brută a campaniei în stimularea tranzacțiilor, în timp ce veniturile generate oferă o imagine mai nuanțată prin luarea în considerare a valorilor tranzacțiilor. Rentabilitatea investiției, pe de altă parte, evaluează eficiența generală a campaniei prin compararea veniturilor generate cu costurile campaniei, oferind o viziune cuprinzătoare asupra rentabilității. De exemplu, dacă o campanie are scopul de a crește vânzările cu un procent specific într-un trimestru, urmărirea acestor KPI-uri permite marketerilor să determine dacă campania este pe drumul cel bun sau necesită ajustări pentru a-și atinge obiectivele financiare.

În plus față de valorile de vânzări, valorile site-ului web, cum ar fi urmărirea, rata de respingere, timpul petrecut pe site și rata de conversie sunt KPI-uri fundamentale pentru campanii menită să stimuleze implicarea digitală.

Valorile de implicare, cum ar fi aprecierile, distribuirile, comentariile și rata generală de implicare sunt deosebit de relevante pentru campaniile cu obiective axate pe cunoașterea mărcii și dezvoltarea comunității. Acești KPI oferă informații despre modul în care publicul țintă percepe și interacționează cu conținutul campaniei, indicând nivelul de rezonanță și atractivitate. Like-urile și distribuirile reflectă capacitatea campaniei de a capta atenția și de a încuraja membrii publicului să-și amplifice acoperirea, în timp ce comentariile oferă feedback calitativ asupra

impactului conținutului. Urmărind valorile de implicare, specialiștii în marketing pot evalua eficiența campaniei în stimularea unei conexiuni cu publicul, ceea ce este relevant pentru construirea loialității mărcii și pentru stimularea interacțiunilor viitoare.

Costul de achiziție al clienților este un alt KPI, în special pentru campaniile care vizează extinderea bazei de clienți. Costul de achiziție al clienților măsoară costul total al achiziționării unui nou client, inclusiv toate cheltuielile campaniei, împărțit la numărul de clienți noi câștigați. Această valoare oferă o perspectivă asupra rentabilității campaniei în atragerea de noi clienți. Costul de achiziție al clienților mai mic indică o utilizare mai eficientă a resurselor, în timp ce un cost de achiziție al clienților ridicat poate sugera necesitatea de a optimiza direcționarea, mesageria sau selecția canalului. Prin monitorizarea atentă a acestui indicator, agenții de marketing pot face ajustări bazate pe date ale campaniei, asigurându-se că achiziția de clienți rămâne sustenabilă din punct de vedere financiar și aliniată cu obiectivele de afaceri.

Fiecare dintre acești KPI oferă perspective distincte asupra diferitelor aspecte ale impactului unei campanii de marketing. Atunci când sunt utilizate împreună, acestea oferă o viziune holistică asupra performanței, permițând specialiștilor în marketing să măsoare, să analizeze și să îmbunătățească eficiența campaniei pentru diferitele sale obiective.

Măsurarea impactului unei campanii de marketing în timp implică o abordare care face distincția între efectele pe termen scurt și cele pe termen lung, ambele oferind perspective unice asupra eficacității generale a campaniei. Pe termen scurt, valorile imediate, cum ar fi clicurile, afișările și ratele de implicare, oferă o imagine în timp real a modului în care publicul țintă răspunde inițial la campanie. Aceste valori dezvăluie gradul de acoperire a publicului, nivelurile inițiale de implicare și acțiunile directe, cum ar fi înscrieri, descărcări sau achiziții, pe care le generează campania.

Urmărirea acestor efecte pe termen scurt permite marketerilor să evalueze atractivitatea imediată a conținutului, mesajelor și formatului campaniei. De exemplu, o rată de clic ridicată ar putea indica faptul că titlul și elementele vizuale rezonează puternic cu publicul, în timp ce o rată scăzută de implicare ar putea sugera necesitatea reînnoirii direcționării sau îmbunătățirii propunerii de valoare prezentate în campanie. Valorile pe termen scurt oferă o oportunitate de a face ajustări rapide, asigurându-se că campania rămâne agilă și receptivă la feedback-ul publicului. Cu toate acestea, măsurarea impactului pe termen lung anali-

zează valori mai profunde care reflectă influența susținută asupra comportamentului clienților și percepției mărcii.

Retenția clienților, de exemplu, este o măsură pe termen lung, deoarece evaluează capacitatea campaniei de a construi relații de durată cu clienții dincolo de o singură achiziție sau interacțiune. Analiza retenției implică adesea monitorizarea ratelor de achiziții repetate, a valorii pe durata de viață a clienților și a indicatorilor de fidelitate față de brand, care pot oferi informații despre cât de eficient campania promovează implicarea de durată a clienților. În plus, valorile de percepție a mărcii, cum ar fi satisfacția clienților, sentimentul mărcii și scorurile de reputație, oferă o imagine cuprinzătoare asupra influenței campaniei asupra imaginii mai ample a mărcii. Campaniile care reușesc să îmbunătățească percepția mărcii tind să genereze rezultate intangibile, dar valoroase, cum ar fi creșterea încrederii clienților, o reputație favorabilă a mărcii și un avantaj competitiv sporit. Valorile pe termen lung sunt, prin urmare, importante pentru înțelegerea efectelor extinse ale campaniei și pentru dezvoltarea strategiilor de a cultiva și susține relațiile cu clienții în timp.

În cele din urmă, evaluarea indicatorilor cheie de performanță a unei campanii de marketing poate fi realizată printr-un audit de marketing. Un audit al campaniei de marketing este conceput pentru a maximiza rentabilitatea investiției prin identificarea canalelor și strategiilor de înaltă performanță. Evaluarea eficienței alocării bugetului asigură că fiecare cheltuială contribuie la rezultate semnificative.

Un ghid pentru o abordare cuprinzătoare de audit este prezentat după cum urmează:

Evaluarea Strategiei- alinierea campaniei cu obiectivele generale de afaceri și analiza relevanței publicului țintă și eficacitatea mesajelor pe care le aduce campania.

Analiza performanței canalului- evaluarea performanței fiecărui canal de marketing folosit și identificarea canalelor de înaltă performanță și zone pentru o potențială optimizare.

Eficacitatea conținutului- evaluarea impactului și nivelurile de implicare ale conținutului campaniei și asigurarea că mesajele campaniei rezonează cu publicul țintă și sunt aliniate cu valorile mărcii.

Examinarea segmentării publicului- evaluarea strategiei de segmentare pentru a asigura o direcționare precisă și recomandarea de ajustări pentru a îmbunătăți personalizarea și conexiunea.

Analiza căii de conversie- examinarea traseului utilizatorului de la conștientizare la conversie și identificarea potențialelor puncte fotre și oportunități de optimizare.

Evaluarea datelor și a analizei- asigurarea urmăririi și măsurarea corectă a indicatorilor cheie de performanță. Recomandări de îmbunătățire ale proceselor de colectare și raportare a datelor.

Analiza comparativă a concurenței- efectuarea unei analize competitive pentru a înțelege reperele din industrie și dentificarea zonelor în care campania poate depăși concurenții.

Astfel, impactul unui audit al campaniei de marketing va consta în:

Rafinare strategică.

Îmbunătățire continuă.

Luare a deciziilor în cunoștință de cauză.

Maximizarea rentabilității.

Pentru ca o campanie de marketing să contribuie efectiv la creșterea volumului vânzărilor, este necesar de a evalua și prezice cât de justificată este nu numai din punct de vedere al beneficiilor tactice, ci și strategice. Deoarece succesul unei campanii este influențat de un număr mare de factori, de la proprietățile produsului și formatul promoției până la metoda și locația evenimentului, precum și alți factori externi și interni, este foarte important de a face o analiză corectă pentru a crește eficacitatea per ansamblu al întreprinderii. Prin urmare, auditul de marketing se va baza și pe o analiză din punct de vedere financiar al campaniilor de marketing.

Astăzi, campaniile de marketing sunt evaluate din punct de vedere al eficienței economice, adică iau în considerare indicatori precum eficiența costurilor, rentabilitatea vânzărilor și valoarea actuală netă.

Primul indicator care trebuie analizat este eficiența costurilor, care este raportul dintre profitul așteptat și costurile. Cu alte cuvinte, acest indicator arată cât profit va primi compania din investițiile într-o campanie de marketing, iar creșterea acestui indicator va indica o dinamică pozitivă.

Al doilea indicator important este rentabilitatea vânzărilor - acesta este raportul dintre profitul net așteptat și venit. Acest indicator arată ponderea profitului în veniturile companiei pentru o anumită perioadă, acest indicator poate fi utilizat pentru a evalua eficacitatea unei campanii de marketing.

Un indicator financiar important în procesul de evaluare și prognoză a implementării campaniilor de marketing este valoarea actuală netă, calculul indicatorului și analiza dinamicii în diferite momente de timp va permite companiei să construiască un plan echilibrat pentru campa-

niile de marketing. Dacă o campanie de marketing este considerată ca un proiect de investiții, atunci indicatorul valorii prezente nete este unul dintre principalii în evaluare și analiză.

Pentru că tocmai aceasta permite de a răspunde la întrebările: este o campanie de marketing capabilă să genereze suficiente fluxuri de numerar pentru a recupera investițiile și cât de mult profit va aduce această campanie companiei. Utilizarea indicatorului atunci când se evaluează și se compară campaniile de marketing finalizate și potențiale este o modalitate convenabilă, deoarece acest indicator include nu numai costurile și veniturile din campanie, ci ia în considerare și costul capitalului investit.

În plus, este important de menționat utilizarea așa-numitei metode comparative, adică evaluarea indicatorilor înainte de promovare și a indicatorilor care pot fi obținuți cu o anumită probabilitate după promovare. În acest fel, este posibil de a obține date despre eficiența unor promoții specifice în anumite condiții și de a utiliza aceste date în prognoză.

Este important de menționat că planificarea unei campanii de marketing este un proces complex care necesită un calcul precis și luarea în considerare a diverșilor factori, dintre care mulți nu pot fi exprimați în termeni financiari. Cu toate acestea, utilizarea datelor cantitative în construirea unei previziuni de eficiență, cu o bază de date și dependențe stabilite în schimbarea indicatorilor rentabilității costurilor, vânzărilor și valorii nete prezente, va simplifica procesul de planificare și va face campaniile de marketing mai eficiente.

Evaluarea eficacității unei campanii de marketing și studiul dinamicii indicatorilor financiari trebuie făcute cuprinzător, folosind mai mulți indicatori care se completează reciproc, analizând diferite perioade de timp și, de asemenea, ținând cont de specificul companiei.

Este de remarcat faptul că studierea dinamicii indicatorilor de performanță ai campaniilor de marketing descrise mai sus, urmărirea modificărilor în funcție de campanii și compararea acestora atât cu alte campanii, cât și cu perioada fără campanii va permite prognozarea celor mai profitabile perioade și tipuri de campanii pentru a spori eficacitatea întreprinderii.

În concluzie, aplicarea perspectivelor din campaniile anterioare nu este doar un exercițiu retrospectiv, ci o strategie de perspectivă care întărește eforturile viitoare de marketing. Printr-o abordare disciplinată a analizei campaniei și aplicarea intenționată a perspectivelor, agenții de marketing își pot evolua tacticile, pot cultiva o înțelegere mai profundă a

audienței lor și pot crește eficiența alocării resurselor. Fiecare campanie servește atât ca un caz de testare, cât și ca o piatră de temelie, construind o bază de cunoștințe care ridică performanța viitoare și promovează obiectivele strategice ale organizației. Prin încorporarea acestui proces de învățare iterativ în ciclul campaniei, specialiștii în marketing nu numai că îmbunătățesc rezultatele imediate, ci și contribuie la creșterea susținută și rezistența mărcii, creând o traiectorie de îmbunătățire continuă care adaugă nevaloarea cu fiecare campanie succesivă.

Referințe:

1. CĂTOIU, I., VRÂNCEANU, D.M. and FILIP, A., 2010. Setting Fair Prices – Fundamental Principles of Sustainable Marketing. Amfiteatru Economic, 2010, p. 115-128.
2. CHAN, R. K., HE, H., CHAN, H. and WANG, W. C. Environmental orientation and corporate performance: The mediation mechanism of green supply chain management and moderating effect of competitive intensity. Industrial Marketing Management, 41(4), 2012, p. 621-630.
3. CHARTER, M., PETTIE, K., OTTMAN, J. and POLONSKY, M. Marketing and sustainability. [pdf] Centre for Business Relationships, Accountability, Sustainability and Society (BRASS), in association with The Centre for Sustainable Design, 2002. Disponibil: http://www.cfsd.org.uk/smart-know-net/smart-know-net.pdf [Accesat 10.11.2024].
4. FARRIS, P. W., BENDLE, N. T., PFEIFER, P. E., & REIBSTEIN, D. J. Marketing metrics: The definitive guide to measuring marketing performance (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education., 2010.
5. KOTLER, Ph., KELLER, K. L. Marketing Management. 13th edition. New Jersey: Pearson International Edition, 2009, p. 816, ISBN 0136010121.
6. LEONIDOIU, C.N., Leonidou, L.C. Research into environmental marketing/management: a bibliographic analysis. European Journal of Marketing,45(1/2), 2011, p. 68-103.
7. MARTIN, D. and SCHOUTEN, J. Sustainable Marketing. Boston: Prentice Hall, 2012, p.247, ISBN 0136117074.
8. PARMERLEE, D. Auditing Markets, Products, and Marketing Plans. Chicago: NTC Business Books, 2000, p.240, ISBN 0658001337.
9. RICHEY, Jr. R.G., MUSGROVE, C., GILLISON, S. and GABLER, C. The effects of environmental focus and program timing on green marketing performance and the moderating role of resource commitment. Industrial Marketing Management, 43(7), 2014, p. 1246-1257.

10. SRINIVASAN, S., HANSSENS, D. M. Marketing and firm value: Metrics, methods, findings, and future directions. Journal of Marketing Research, 2009, p. 293-312.
11. TAGHIAN, M. and SHAW, R. N. The marketing audit and organizational performance: An empirical profiling. Journal of Marketing Theory and Practice, 16(4), 2008, p. 341-349.
12. VANA, K. and CERN, L. The marketing audit as a method of the evaluation of the marketing plan. Research Papers Faculty of Materials Science And Technology in Trnava, 2012 Disponibil: http://www.mtf.stuba.sk/docs/doc/casopis_ Vedecke_prace/SN/Vana_Cerna.pdf [Accesat 10.11.2024].
13. WILSON A. The Marketing Audit Handbook – tools, techniques & checklists. London: Kogan Page, 2002, p.306, ISBN 0749437359.
14. TROJANOWSKI, T. (2014). Culture of Marketing Actions of a Company in the Area of Sustainable Marketing Mix, Journal of Intercultural Management, 6(4-2), 67-74 205.

EVALUAREA EXPERIENȚELOR NAȚIONALE ȘI A MODULUI ÎN CARE SE ELABOREAZĂ DOCUMENTELE STRATEGICE ÎN CONTEXTUL ASIGURĂRII BUNĂSTĂRII ȘI SECURITĂȚII FINANCIARE A CETĂȚENILOR[33]

EVALUATION OF NATIONAL EXPERIENCES AND THE WAY IN WHICH STRATEGIC DOCUMENTS ARE DRAWN UP IN THE CONTEXT OF ENSURING THE WELL-BEING AND FINANCIAL SECURITY OF CITIZENS

Andrei MULIC
ORCID ID: 0000-0001-6207-1216
Email: andrei.mulic@usm.md
Moldova State University

Mariana DOGA-MÎRZAC
ORCID ID: 0000-0003-0217-7398
Email: mariana.mirzac@usm.md
Moldova State University

CZU: 336.146:[330.59 + 364.658]
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.49

Abstract: *Purpose of the article: resides in the evaluation of national experiences and the way in which strategic documents are drawn up in the context of ensuring the well-being and security of citizens through the analysis of the European experience in the formation and approval of the budgets of the member states in order to identify the implications for the Republic of Moldova.*

Methodology: To achieve the objectives set for the research, several methods were used: the generalization method was used for the historiographical analysis and to demonstrate that the budget represents the strategic document in the context of ensuring the well-being and financial security of citizens; the document analysis method allowed the interpretation of the budget preparation practices,

[33] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

but also of the analyzed indicators; the descriptive method was used to illustrate the most important European practices in the budgetary field.

Conclusions: Taking over the experience of the member states of the European Union in the formation of the National Public Budget is crucial for the sustainable development of the country. This can contribute to strengthening transparency, efficiency and accountability in the use of financial resources, ensuring the well-being and financial security of citizens. The adoption of European standards and procedures in the field of ensuring the well-being and financial security of citizens can strengthen the integration of the Republic of Moldova in the European economic space.

Originality: The originality of the research consists in the elucidation of the best practices applied at the level of the member states of the European Union in the budgetary field in order to implement them at the national level. The implementation of European Union practices in the formation of the national budget could bring more transparency, efficiency and responsibility in the management of the state's financial resources.

Keywords: *ecological budgeting, financial security, National Public Budget, strategic documents, welfare assurance.*

Rezumat: *Scopul articolului: rezidă în evaluarea experiențelor naționale și a modului în care se elaborează documentele strategice în contextul asigurării bunăstării și securității cetățenilor prin intermediului analizei experienței europene la formarea și aprobarea bugetelor statelor membre în vederea identificării implicațiilor pentru Republica Moldova.*

Metodologia de cercetare. Pentru atingerea obiectivelor stabilite pentru cercetare, au fost utilizate mai multe metode: metoda generalizării a fost utilizată pentru analiza istoriografică și a demonstra că bugetul reprezintă documentul strategic în contextul asigurării bunăstării și securității financiare a cetățenilor; metoda analizei documentelor a permis interpretarea practicilor de elaborare a bugetului, dar și a indicatorilor analizați; metoda descriptivă a fost utilizată pentru a ilustra cele mai importante practici europene în domeniul bugetar.

Concluzii: Preluarea experienței statelor membre ale Uniunii Europene în formarea Bugetului Public Național este crucială pentru dezvoltarea durabilă a țării. Acest lucru poate contribui la consolidarea transparenței, eficienței și responsabilității în utilizarea resurselor financiare, asigurând bunăstarea și securitatea financiară a cetățenilor. Adoptarea standardelor și procedurilor europene în domeniul asigurării bunăstării și securității financiare a cetățenilor poate consolida integrarea Republicii Moldova în spațiul economic european.

Originalitatea cercetării constă în în elucidarea celor mai bune practici aplicate la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene în domeniul bugetar în vederea implementării acestora la nivel național. Implementarea practicilor Uniunii

Europene în formarea bugetului național ar putea aduce mai multă transparență, eficiență și responsabilitate în gestionarea resurselor financiare ale statului.

Cuvinte-cheie: *asigurarea bunăstării, Bugetului Public Național, bugetare ecologică, documentele strategice, securitatea financiară,.*

Introducere

Ținând cont de faptul că, economia Republicii Moldova, la moment actual, treptat parcurge perioada de tranziție, impozitarea indirectă a devenit o componentă esențială și prioritară în dezvoltarea sistemului fiscal la nivel național. Drept urmare, acumularea resurselor financiare publice în cadrul bugetului de stat al Republicii Moldova, în mare parte, se realizează pe seama prelevărilor generate de perceperea impozitelor de consum, la care se atribuie taxa pe valoarea adăugată, accizele și taxele asupra comerțului exterior.

În contextul globalizării și al integrării europene, Republica Moldova se confruntă cu diverse provocări în gestionarea optimă a sistemului fiscal național și în acumularea eficientă a resurselor financiare publice necesare pentru asigurarea dezvoltării durabile a statului atât din perspectiva economică, cât și din perspectiva socio-culturală. Aderarea la standardele internaționale în domeniul fiscal, inclusiv cele impuse de Uniunea Europeană, devine crucială pentru integrarea și dezvoltarea durabilă a economiei naționale.

Preluarea și adaptarea practicilor internaționale în acest domeniu poate aduce beneficii semnificative în colectarea eficientă a veniturilor bugetare și în asigurarea unei distribuții echitabile a sarcinilor fiscale între diferitele sectoare ale societății. Mai mult decât atât, adoptarea unor practici internaționale relevante poate contribui la creșterea transparenței și eficienței în administrarea fiscală, la combaterea evaziunii fiscale și la promovarea unui mediu de afaceri sănătos și predictibil. În acest sens, implementarea practicilor internaționale în scopul ajustării modalităților de formare a resurselor bugetare în Republica Moldova prin intermediul impozitelor indirecte devine o temă de cercetare esențială și actuală.

Scopul cercetării constă în analiza fenomenului impozitării indirecte, aprecierea aportului impozitelor indirecte la formarea veniturilor în cadrul bugetului de stat al Republicii Moldova, evaluarea modului în care politica bugetar-fiscale influențează securitatea financiară a cetățenilor în vederea eficientizării procesului de colectare a resurselor bugetare.

Material și metodă

Suportul metodologic și teoretico-științific al cercetării îl constituie cadrul legislativ al Republicii Moldova, precum și cercetările doctrinare ale specialiștilor în domeniul fiscal și financiar.

La cercetarea temei propuse au fost utilizate diverse metode, precum: analiza, metoda observației, metoda comparativă, logica, precum și alte metode care în coroborare unele cu altele au contribuit la cercetarea complexă și din toate punctele de vedere a temei vizate.

Abordarea sistemică în coroborare cu analiza și sinteza a impozitelor indirecte au contribuit la determinarea rolului acestora în sistemul fiscal al Republicii Moldova și identificarea lacunelor în procesul de administrare fiscală. Totodată, metoda comparativă în combinație cu analiza și observația a permis identificarea principalelor direcții de perfecționare și perspectivelor de optimizare a sistemului național în baza practicilor internaționale.

În calitate de fundamentele teoretice și metodologice ale prezentei lucrări au servit cercetările și publicațiile specialiștilor autohtoni și celor din străinătate, precum și resursele electronice. Îndeosebi, au fost consultate lucrările autorilor originari, precum: Stratulat O., Hîncu R.,, Bulgac C., Chicu N.; cercetătorilor români, precum: Văcărel Iu., Cioponea M., Manea A.; doctrinarilor ruși: Кучерявенко Н., Колчин С.; precum și alți cercetători în domeniu. Totodată, în cadrul analizei efectuate un aport substanțial au adus sursele statistice și de date, inclusiv Rapoartele Ministerului Finanțelor privind executarea bugetului de stat, rezultatele cărora au fost examinate în vederea dezvăluirii mai ample a problemei vizate.

În calitate de fundamente normative în cadrul acestei lucrări au fost analizate: Constituția Republicii Moldova, Codul fiscal al Republicii Moldova, CBTM, Ordinele SFS, Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, Legile Bugetului de Stat pentru ultimii ani, etc.

Rezultate și discuții

Bugetul de Stat reprezintă un pilon esențial al sistemului bugetar național al Republicii Moldova, exercitând un impact semnificativ asupra economiei și societății în ansamblul său.

Tabelul 1. Structura veniturilor bugetare a Republicii Moldova.

Anul	Articol → / Unit. de măsură ↓	Venituri fiscale	Granturi primite	Alte venituri	Transferuri de la BPM	Total venituri
2018	mln lei	34057,9	335,4	2013,4	26	36432,7
	%	93,48	0,92	5,53	0,07	100,00
2019	mln lei	36417,2	1540,5	1986,7	23,5	39967,90
	%	91,12	3,85	4,97	0,06	100,00
2020	mln lei	35772,1	624,2	2087,6	16,6	38500,50
	%	92,91	1,62	5,42	0,04	100,00
2021	mln lei	44513,7	2290,6	2567,9	11,6	49383,80
	%	90,14	4,64	5,20	0,02	100,00
2022	mln lei	51935,9	4306,3	2999,4	6,4	59248,00
	%	87,66	7,27	5,06	0,01	100,00

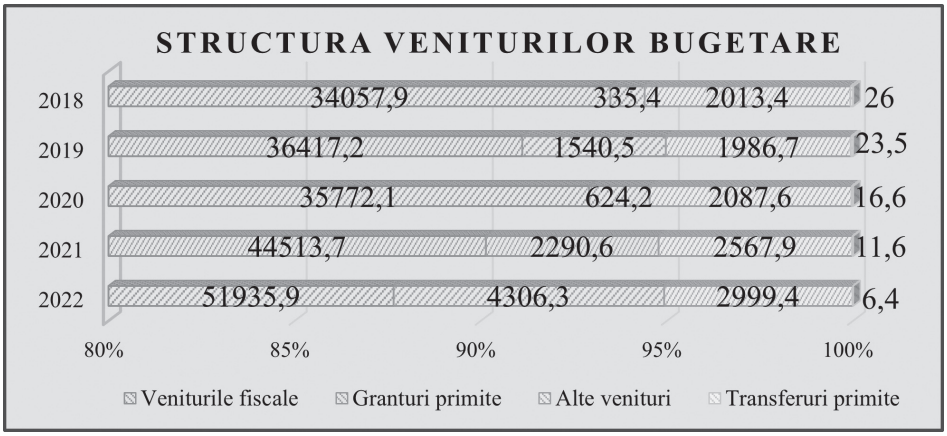
Sursa: *Elaborat de autor în baza rapoartelor privind executarea Bugetului de Stat.*

În conformitate cu rezultatele obținute în Tabelul 1. este de menționat că, pe parcursul ultimilor cinci ani, structura veniturilor bugetare rămâne aproximativ neschimbată, cota majoritară fiind atribuită încasărilor generate de prelevări de natura fiscală. Așadar, în perioada anilor 2018-2022, ponderea veniturilor fiscale în total venituri bugetare variază în jur de 90%, ceea ce încă odată confirmă faptul că impozitele și taxele reprezintă principala sursă de venit în cadrul bugetului de stat al Republicii Moldova. Celelalte trei elemente componente ale veniturilor bugetare, și anume granturi primite, alte venituri și transferuri primite din BPN formează restul de 10% din cuantumul total al fondurilor bugetare

Pentru a urmări dinamica veniturilor bugetare consemnată în decurs de trei ani consecutivi, precum și a părților componente ale acestora, se propune să se analizeze Figura 1.

Considerând figura 1. privind structura veniturilor publice în cadrul Bugetului de Stat al Republicii Moldova în anii 2018-2022, am constatat că încasările de natura fiscală reprezintă pilonul fundamental pentru sistemul bugetar național.

Figura 1. Structura veniturilor acumulate în BS al RM pentru anii 2018-2022.

Sursa: *Elaborat de autor în baza datelor din Tabelul 1.*

Analizând structura veniturilor bugetare în dinamică, este de menționat că pe parcursul anilor 2018-2020, contribuția veniturilor fiscale în total venituri bugetare era una majoră, mai mult decât 90% din suma totală a veniturilor. Această situație se schimbă în anii 2021-2022, ponderea acestei categorii de venituri înregistrând o descreștere nesemnificativă, micșorându-se până la 87,66% din total fonduri acumulate la finele anului 2022. Însă, este de menționat că această schimbare în structura veniturilor publice nu este condiționată de descreșterea cuantumului impozitelor și taxelor încasate, ci de creșterea în volumul altor articole de venituri, cum ar fi granturi primite și alte venituri încasate.

Fiind confirmat faptul că prelevările de natură fiscală mobilizate în Bugetul de Stat al Republicii Moldova constituie majoritatea copleșitoare a veniturilor publice, este necesar ca această componentă a fondurilor bugetare să fie analizată în particular. Astfel, în tabelul 2. va fi realizată o analiză structurală a veniturilor fiscale generate de colectarea impozitelor și taxelor percepute pe teritoriul Republicii Moldova.

Tabelul 2. Analiza structurală a veniturilor fiscale în cadrul BS pentru anii 2018-2022.

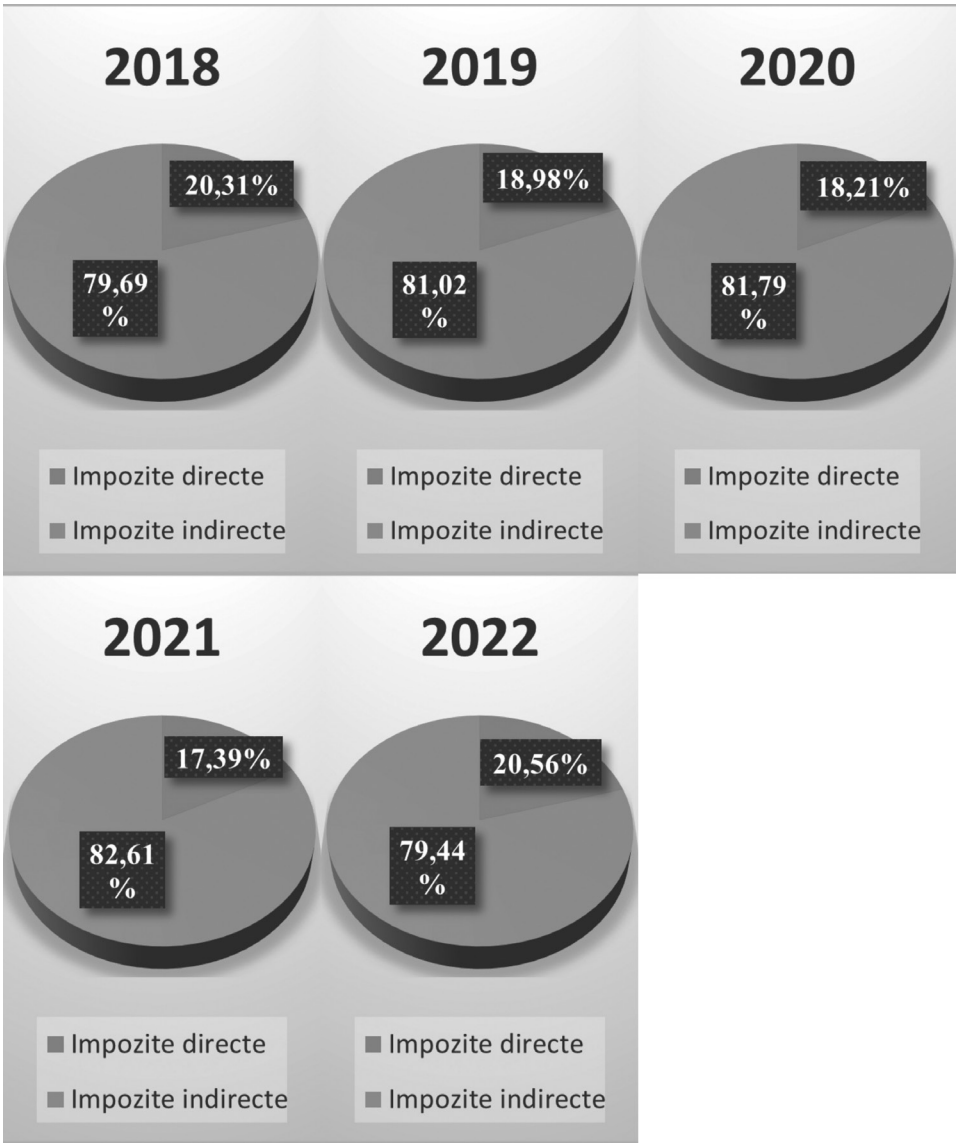
	2018	2019	2020	2021	2022
1. Impozite directe					
Valoarea încasată, mln.lei	6 915,5	6 911,2	6 514,7	7 741,5	10 676,9
Ponderea impozitelor directe în veniturile fiscale BS, %	20,3	19,0	18,2	17,4	20,6
2. Impozite indirecte					
Valoarea încasată, mln.lei	27 142,4	29 506,0	29257,4	36 772,2	41 259,0
Ponderea impozitelor indirecte în veniturile fiscale BS, %	79,7	81,0	81,8	82,6	79,4
Total venituri fiscale ale BS, mln.lei	34 057,9	36 417,2	35 772,1	44 513,7	51 935,9

Sursa: *Elaborat de autor în baza rapoartelor privind executarea Bugetului de Stat.*

În contextul tranziției economice, impozitele indirecte au devenit un pilon major în generarea resurselor financiare pentru Bugetul de Stat. În ultimii ani, nivelul redus al veniturilor și averii populației a determinat o insuficiență a încasărilor bugetare colectate din perceperea impozitelor directe, motivând astfel ajustarea sistemului fiscal național prin prioritizarea mecanismelor de impozitare indirectă. Accentuarea impozitării indirecte în politica fiscală a contribuit la sporirea veniturilor colectate în bugetul de stat, asigurând statul cu resurse financiare necesare pentru a asigura desfășurarea continuă a activităților guvernamentale.

Astfel, prelevările din impozitele indirecte, precum TVA, accize și taxele pe comerț exterior, pe parcursul întregii perioade analizate, au contribuit la formarea veniturilor fiscale cu circa 80% din suma încasărilor totale de natură fiscală.

Figura 2. Structura veniturilor fiscale ale BS pe parcursul anilor 2018-2022.

Sursa: *Elaborat de autor în baza datelor din Tabelul 2.*

Analizând Figura 2., se observă că pe parcursul anilor 2018-2022, ponderea veniturilor bugetare generate de colectarea impozitelor de consumație oscilează în intervalul între 79 - 82% din valoarea totală a veniturilor fiscale. Impozitele indirecte prelevate în favoarea Bugetului de Stat al Republicii Moldova, contribuie la completarea suficientă a fon-

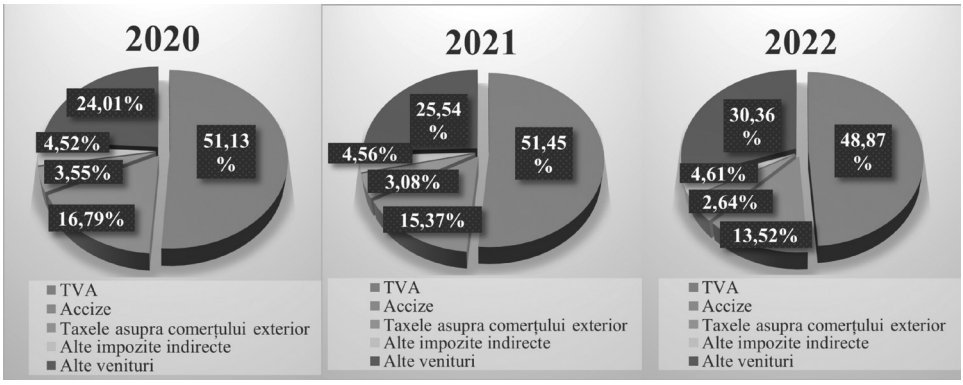
durilor publice, astfel, contribuind la stabilizarea și întărirea capacităților financiare ale țării noastre.

Cu toate că cota impozitelor directe în total venituri fiscale, pe parcursul perioadei analizate, nu a prevalat ponderea de 21% din total venituri fiscale încasate, această categorie de prelevări fiscale este considerată o sursă de venit destul de stabilă, care, la fel, contribuie la asigurarea finanțării eficiente a necesităților guvernamentale.

Autoritățile publice, fiind conștiente de importanța veniturilor fiscale, în special, a celor provenite din impozitele indirecte, își orientează activitățile și eforturile spre perfecționarea neîntreruptă a sistemului fiscal național, prin implementarea unor mecanisme și instrumente noi și cât mai performante. Contribuțiile încasate de către autoritățile fiscale pe seama acestei categorii de impozite s-au dovedit a fi destul de semnificative, iar pentru a scoate în evidență importanța particulară a fiecărei forme de impozite indirecte, în continuare se va realiza o cercetare privind structura încasărilor în sistemul impozitelor indirecte.

În figura de mai jos, este prezentată reprezentarea grafică a contribuției fiecărei categorii de impozite indirecte asupra procesului de formare a resurselor financiare în cadrul Bugetului de Stat al Republicii Moldova pe parcursul anilor de referință 2020-2022.

Figura 3. Contribuția impozitelor indirecte la formarea veniturilor bugetare.

Sursa: *Elaborat de autor în baza datelor din Raporele anuale privind rezultatele executării BPN*

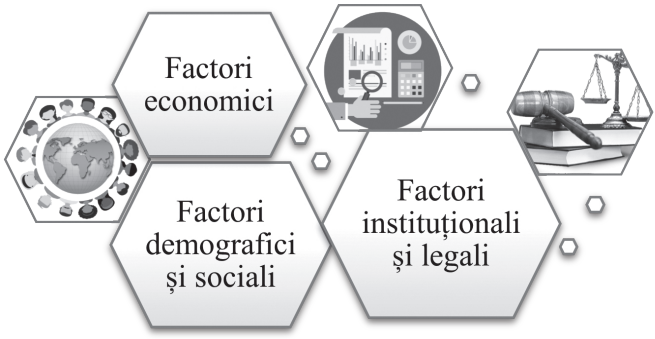
În urma analizei efectuate și rezultatelor prezentate în Figura 3., este de evidențiat că partea majoritară a încasărilor înregistrate în bugetul de stat este constituită pe seama prelevărilor din TVA, ponderea acesto-

ra pe parcursul celor 5 ani consecutivi fiind de 50,85%, 50,28%, 51,13%, 51,45% și 48,87% respectiv. Astfel, se confirmă ideea că prelevările de TVA reprezintă cea mai substanțială și cea mai stabilă sursă de resurse financiare bugetare în Republica Moldova. La fel, o contribuție semnificativă în formarea resurselor financiare în cadrul Bugetului de Stat este adusă de încasările de accize, cărora le revine în jur de 15% din cuantumul total al veniturilor bugetare.

Concluzii

Evoluția veniturilor fiscale în cadrul bugetului de stat reprezintă un aspect vital al gestionării financiare a unei țări, având impact direct asupra capacității statului de a-și finanța operațiunile și de a furniza servicii publice esențiale. Această evoluție este influențată de o serie de factori complexe, care reflectă atât dinamica economică internă, cât și contextul extern. În acest context, pot fi evidențiați câteva categorii mari de factori de influență, precum:

Figura 4. Factori de influență asupra procesului de formare a veniturilor bugetare.

Sursa: *elaborat de autor.*

Formarea resurselor bugetare și perspectivele lor de dezvoltare în cadrul bugetului de stat sunt influențate de o varietate mare de factori, atât la nivel microeconomic, cât și la nivel macroeconomic. Acești factori includ o mulțime de aspecte precum performanța economică globală a țării, nivelul de ocupare a forței de muncă, investițiile străine, eficiența administrației fiscale, politicile fiscale și bugetare adoptate de guvern, precum și evoluția piețelor internaționale. O înțelegere profundă a acestor factori și a interacțiunii lor este esențială pentru formularea și implementarea unui sistem fiscal și bugetar eficient și sustenabil.

Printre factorii sociali și demografici care influențează capacitatea unei țări de a-și mobiliza resursele financiare în bugetul național se numără creșterea populației, migrația și distribuția veniturilor. Aceste aspecte au un impact semnificativ asupra economiei și, implicit, asupra veniturilor fiscale obținute din impozitele indirecte.

De exemplu, modificările în dimensiunea și structura populației pot afecta cererea pentru bunuri și servicii, influențând astfel producția și veniturile generate din taxele pe consum. Migrația poate influența, de asemenea, distribuția veniturilor și cheltuielile, având astfel un impact asupra colectării impozitelor. În Republica Moldova, migrația accelerată și îmbătrânirea populației aduc provocări în formarea resurselor financiare prin intermediul impozitelor indirecte. În cadrul cercetării efectuate au fost abordate atât aspectele privind impozitelor indirecte și procesul de formare a fondurilor bugetare ale statului, cât și aspectele practice referitoare la esența și impactul acestei categorii de impozite în formarea bugetului de stat și asigurării securității financiare a cetățenilor.

Examinând preferințele guvernamentale în materie de formele prioritare de impozitare la nivel internațional, se remarcă că echilibrul între impozitarea directă și cea indirectă este strâns legat de stadiul de dezvoltare economică al unei țări. În economiile stabile și dezvoltate, accentul cade pe promovarea impozitării directe, în timp ce în țările aflate în curs de dezvoltare, politicile fiscale sunt orientate către impozitarea indirectă, care contribuie la alimentarea bugetelor cu resurse esențiale. Pe măsură ce economiile se dezvoltă, iar relațiile comerciale se extind, rolul esențial al impozitelor indirecte în formarea resurselor bugetare devine tot mai evident. Intensificarea și diversificarea relațiilor economice contribuie, în mod direct, la creșterea bazei impozabile asociate cu impozitele indirecte, drept urmare, la sporirea cuantumul veniturilor bugetare generate de această categorie de impozite. În acest sens, concomitent cu expansiunea schimburilor comerciale, atât pe plan intern, cât și extern, impozitele indirecte devin o componentă vitală a structurii financiare a statului, furnizând administrației publice sursele necesare de finanțare pentru îndeplinirea activităților sale. În contextul globalizării economiei mondiale, în care activitatea economică este puternic influențată de procesele de consum, rolul impozitelor indirecte în sporirea veniturilor colectate în bugetele statelor este dominant față de încasările provenite din impozitele directe.

Promovarea și extinderea utilizării mecanismelor de impozitare indirectă reprezintă o componentă esențială a strategiei de gestionare

fiscală a Republicii Moldova, contribuind la securitatea financiară a cetățenilor.și la îmbunătățirea mediului economic în țară.

În acest sens, în prezent, politica bugetar-fiscală a Republicii Moldova se axează pe avansarea și consolidarea mecanismelor de impozitare indirectă, reflectând, în același timp, angajamentul administrației publice și al autorităților fiscale de a îmbunătăți și adapta practicile de administrare fiscală națională conform normelor internaționale.

Referințe:

1. Legea privind finanțele publice și responsabilitățile bugetar fiscale, nr.181 din 27.07.2020.
2. Rapoartele anuale privind rezultatele executării bugetului public naţional pentru perioada 2018-2022.
3. Cadrul Bugetar pe Termen Mediu 2024-2026.
4. BROWN, C.V. & JACKSON, P. M, Public Sector Economics, Second Edition, Oxford: Basil Blackwell, 2008.
5. STIGLER G., Director`s Law of Public Income Distributive. In: Journal of Law and Economics, vol. 13, 1970, p.1-10.
6. www.minfin.md [Accesat: 02.07.2024]

HUMAN CAPITAL IMPLEMENTATION IN THE FUNCTIONING OF THE LEGAL MECHANISM FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY IN MOLDOVA[34]

IMPLEMENTAREA CAPITALULUI UMAN ÎN FUNCȚIONAREA MECANISMULUI JURIDIC PENTRU DEZVOLTAREA DURABILĂ A SOCIETĂȚII DIN MOLDOVA

Anna CHUVALNIKOVA
ORCID ID: 0000-0002-5368-6697
Email: assolas88@gmail.com
Institute of Legal, Political and Sociological Studies
Moldova State University

CZU: 340.13:331.101.262:502.131.1(478)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.50

Abstract: *Sustainable development of society is considered in the article as a conceptual model reflecting the most pressing social needs of the population of Moldova. The subject of analysis are the most general patterns of the process of implementing human capital in the functioning of the legal mechanism of sustainable development of society, which can be used in fundamental and applied research of the legal aspects of the development of society in Moldova. The author uses a comprehensive methodology that combines elements of conceptual, systemic analysis, analysis of sociological data and various logical methods that allow to define the concept of human capital implemantation into the functioning of the legal mechanism of sustainable development of society, to establish the key features of this process and to identify its most universal forms and principles which are aimed at achieving the goals of sustainable development of society in Moldova.*

Keywords: *human capital, implementation, legal mechanism, sustainable development.*

[34] Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, cifru 01.05.01, ICJPS, USM.

Introduction

Sustainable development of society in Moldova is a strategically important choice between the path of further accumulation of problems within the country and the path of improving the country's economic, political and social institutions to overcome these problems. On the one hand, sustainable development of society is a concept of well-being of the population of a modern democratic state, striving to implement the 17 sustainable development goals contained in the document adopted in 2015 by the UN General Assembly entitled "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development" [1]. But on the other hand, the concept of sustainable development can be used to designate a regional trend that is no less important for the population of Moldova. This regional trend reflects two of the most pressing social demands in the post-Soviet space: the demand for "development" and the demand for "stability" in all spheres of public life. But it doesn't matter whether we consider sustainable development as a global or a regional trend, in any case we must recognize that ensuring stability and progressive development of society in Moldova is impossible without a well-functioning legal mechanism. In a broad sense, the legal mechanism for sustainable development of society includes not only law-making procedures and other regulatory mechanisms, but also the justice system, mechanisms of legal sanctioning and legal enforcement.

What is the key element that ensures the well-functioning legal mechanism for sustainable development of society in Moldova and in any other modern democratic state? Today we all realize that the human capital is the most important (and possibly decisive) internal resource for the sustainable development of not only the economic institutions, but also all other institutions of society, including the institutional component of its legal system.

But it's also necessary to realize that the human capital nevertheless doesn't «start working automatically». Just as sunlight does not transform "by itself" into electrical energy, human capital also does not transform "by itself" into the energy necessary for the development of the legal system of society. And the very fact of human participation in the functioning of legal institutions doesn't yet mean the use of human capital resources in the work of the legal mechanism for sustainable development of society. We shouldn't confuse human capital with the human factor.

In order to be included in the actual work of the legal mechanism for sustainable development of society, the human capital resource must

be implemented in the process of functioning of the legal institutions that make up this mechanism. In our study, we will present our author's view on the most important parameters of the process of implementing human capital in the functioning of the legal mechanism for sustainable development of society, applicable in the analysis of ways to solve current problems of ensuring the well-being of society in Moldova.

Method

The author uses a comprehensive methodology that combines elements of conceptual, systemic analysis, analysis of sociological data and various logical methods.

Results and discussion

Within the sociological dimension, we propose to consider the process of human capital implementation of the legal mechanism for sustainable development of society as a kind of «cooperation» between law-making, law-enforcement, human rights and other legal institutions of the state and civil society with the social institutions of legal science and legal education. Such "cooperation" means the existence of open opportunities for the effective influence of the intellectual potential of the country's population on improving the quality of law-making, law enforcement, human rights activities and other types of legal activities carried out by legal institutions of the state and civil society.

We propose to define specific ways of introducing knowledge, skills and other intellectual resources of human capital in the process of functioning of law-making, law enforcement and other institutions of the legal system of society as "forms of implementing human capital" in the functioning of the legal mechanism of society.

The ability of these forms to ensure the sustainability of society's development in the long term directly depends on the level of involvement of social institutions of legal science and legal education in the functioning of the legal institutions of society. When the performance of basic external functions by these social institutions (i.e. functions aimed at satisfying the social need that initiated the emergence of this social institution) is „included" in the process of functioning of the legal institutions of society, the intellectual resources concentrated in human capital are transformed into a "feedback channel" of the legal institutions of the state with civil society that facilitates the development of society. However, it should be noted that, unlike all other methods of receiving feedback from society, the considered forms of human capital implementation provide not just "feedback", but also "constructive" communication,

which makes it possible to really improve the process of legal processes and mechanisms existing in society.

During the course of our research, we found out seven universal forms of implementing human capital in the functioning of the legal mechanism for sustainable development of society. They can be used effectively in any democratic country and include the following:

scientific expertise (examination) of draft legal acts;

analytical research (reviews);

comparative studies;

historical research;

involvement of qualified scientific specialists in the development and discussion of draft legal acts;

mediation of legal clinics between the population of the country and the legal institutions of the state (judicial bodies, police, etc.);

various types of qualified consultations (public lectures, etc.).

Scientific expertise (examination) of draft legal acts [2: p. 12], are usually carried out by qualified scientific institutions to develop practical recommendations not only for improving the text of the relevant legal act, but, above all, for improving the quality of legal regulation in the relevant area.

Analytical reviews [3: p. 169-197], comparative studies [4: p. 6-11], historical research and involvement of qualified scientific specialists in the development and discussion of draft legal acts become especially relevant during the period of integration processes affecting the legal system of the state to ensure the harmonization of legal regulation within the country with legal regulation at the level of the integration structure. Therefore, these forms of implementation of human capital carried out with the involvement of the country's academic community are necessary at the current stage of the integration process of the Republic of Moldova into the European Union.

The mediation of legal clinics between the population of the country and the legal institutions of the state [5] can be really useful for both law students and the population of the country. Students working in legal clinics can get real experience of legal consulting and communication with people, who have real legal problems. Thus, students get the opportunity to learn about the most pressing problems in the implementation of laws and find a legal solution to these problems. In addition, the population in turn (especially those members of society who have a low income) have the opportunity to receive free legal advice that can help solve some of their real problems. In turn, for legal institutions of the country, this form

can be useful as a kind of public control over the activities of judicial bodies, administrative bodies and other government agencies.

Among the various types of qualified consultations, which can be both public and private, quite popular are public lectures [6], which are usually given by various scientists and other representatives of the academic community to members of parliament, judges, investigators and other employees of government agencies responsible for making important legal decisions.

However, all the forms we have indicated can be successfully used in the process of implementing of human capital in the functioning of the legal mechanism for sustainable development of society only if certain principles are observed. In our study, we identified three basic principles for successful implementing human capital in the functioning of the legal mechanism for sustainable development of society:

combining professionalism and scientific approach;

combining regularity and expediency;

economic efficiency.

According to the principle of combining professionalism and scientific approach interaction between scientific community, professional corporations of lawyers and legal institutions of the state is absolutely necessary for all of them. If such interaction is absent, these institutions, scientific community and professional corporations of lawyers inevitably become deformed and begin to dysfunction. It's extremely necessary to realize that legal institutions of society and social institutions of legal science and legal education can't develop sustainably in isolation from each other.

Compliance with the principle of combining regularity and expediency prevents the implementation of human capital from becoming a formal procedure that exists only for reporting purposes.

The principle of economic efficiency means that if we want to obtain a long-term systemic effect from the implementation of human capital in the legal system of the country, it is necessary to invest in the appropriate forms of implementation, since it is impossible to obtain a tangible result without any costs.

Conclusions

Any changes that orient the functioning of the legal mechanism of society toward real development should produce a sustainable effect for the long term.

All long-term effects associated with the functioning of the legal mechanism for the development of society are achieved only under the

condition that legal science and legal education can fully perform their basic functions as social institutions.

The full performance by legal science and legal education of their basic functions as social institutions is possible only in the conditions of their real (and not formal) cooperation with the legal institutions of civil society and the state.

Real cooperation of social institutions of legal science and legal education with legal institutions of civil society and the state is ensured through well thought out, well-established and well-functioning forms of implementation of the human capital concentrated in these social institutions into the legal mechanism of sustainable development of society.

A country in which the implementation of human capital accumulated by social institutions of legal science and legal education into the functioning of legal institutions of society does not occur will only perform the function of a donor of human capital for the legal systems of more development countries but its own legal institutions risk being sidelined on the path to sustainable development of society.

References:

1. United Nations. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted on 25.09.2015. Available: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf?token=ApaXPuS7YoipeS9wAj&fe=true [Accessed: 29.11.2024].
2. International Association of Legislation: Instructions for Law Drafting (author: professor dr. Ulrich Karpen, University of Hamburg). 27 p. Available: https://ial-online.org/wp-content/uploads/2019/11/Karpen-Instructions-for-Law-Drafting.pdf [Accessed: 29.11.2024].
3. ISHWARA BHAT, P. Idea and Methods of Legal Research. Oxford: Oxford University Press, 2020. Available: https://academic.oup.com/book/41749 [Accessed: 29.11.2024].
4. MOUSOURAKIS, George. Comparative Law and Legal Traditions: Historical and Contemporary Perspectives. Springer Nature Switzerland AG, 2019. 323 p. ISBN 978-3-030-28280-6.
5. King's Legal Clinic: The Dickson Poon School of Law. Available: https://www.kcl.ac.uk/legal-clinic [Accessed: 29.11.2024].
6. Parliament of Australia: Senate Lecture Series. Available: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/Whats_On/Senate_Training_and_Lectures/Senate_Lecture_Series [Accessed: 29.11.2024].

HOMO DIGITALIS ȘI NOILE PROVOCĂRI PENTRU SECURITATEA UMANĂ

HOMO DIGITALIS AND NEW CHALLENGES FOR HUMAN SECURITY

Iulia BULEA
ORCID ID: 0009-0006-7723-9169
Email: iulia.bulea@ulbsibiu.ro
Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu, România

CZU: 342.7:004.8 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.51

Abstract: *The rapid technological evolution and the integration of digitalization into all aspects of human life have given rise to a new concept, Homo Digitalis, an individual defined by constant interaction with technology. Like all major transformations, this change comes with both advantages and disadvantages and extends beyond traditional security concerns, addressing individual rights, dignity, and prosperity in a digital environment. Fundamental rights, such as privacy and freedom of expression, are being challenged by practices like mass surveillance and algorithmic discrimination. The solutions, of course, require a multidisciplinary approach, but the first step is digital education and raising public awareness about the risks they face and how to adapt to this new reality.*

Keywords: *digitalization, artificial intelligence, human security, technology.*

Rezumat: *Evoluția tehnologică rapidă și integrarea digitalizării în toate aspectele vieții umane au dat naștere unui nou concept, Homo Digitalis, un individ definit prin interacțiunea constantă cu tehnologia. La fel ca toate transformările majore, această schimbare vine atât cu avantaje, cât și cu dezavantaje și se extinde dincolo de preocupările tradiționale de securitate, abordând drepturile individuale, demnitatea și prosperitatea într-un mediu digital. Drepturile fundamentale, cum ar fi viața privată și libertatea de exprimare, sunt contestate de practici precum supravegherea în masă și discriminarea algoritmică. Soluțiile necesită, desigur, o abordare multidisciplinară, dar primul pas este educația digitală și creșterea gradului de conștientizare a publicului cu privire la riscurile cu care se confruntă și la modul de adaptare la această nouă realitate.*

***Cuvinte-cheie**: digitalizare, inteligență artificială, securitate umană, tehnologie.*

Tehnologia digitală a devenit parte din viaţa noastră. O parte însemnată. Fără a intra în detalii cu privire la ce mai înseamnă efectiv democraţia în ziua de astăzi, căci nu face obiectul studiului de faţă, o serie considerabilă de termeni necesitând redefinire pentru a se adecva la realitatea curentă, punctăm faptul că nu mai există societate democratică în care inteligenţa artificială să nu aibă o poziţie bine integrată, însă nu la fel de riguros conştientizată. Că este inteligenţă sau nu, că este artificială sau nu, s-a discutat şi se discută în diverse medii şi cu felurite rezoluţii. Şi în acest caz optăm să nu ne aplecăm studiul pe aspecte atât de detaliate, alegând să utilizăm noţiunile astfel cum sunt percepute în cotidian. Drept urmare, teza de faţă se concentrează pe explorarea dimensiunilor legate de influenţa pe care digitalizarea şi inteligenţa artificială le au asupra oamenilor, sens în care ne interesează în ce măsură, la rândul lor, Homo Digitalis şi noile tehnologii afectează securitatea umană. Mai mult decât atât, vom afla cum arată securitatea umană în era digitală şi cum toate aceste enitităţi se adaptează una la alta. Nu în ultimul rând, punctăm faptul că vom încerca o abordare pluridisciplinară, prin consultarea mai multor opinii din doctrină, fără a avea pretenţia de a susţine că acestă lucrare tratează subiectul în integralitatea lui. Rareori o problemă poate fi examinată în totalitate într-un material ştiinţific. În cel mai bun caz, acest lucru se poate întâmpla doar după ce fenomenul încetează a mai produce efecte. Deoarece implică multiple arii de cercetare, este în continuă evoluție și produce consecințe extinse, o analiză completă, detaliată și obiectivă asupra modului în care digitalizarea, megadatele, tehnologia informației, deep tech, algoritmii, IoT, IoMT și inteligența artificială afectează siguranța umană este dificil de realizat.

În acest context, articolul își propune să aducă o contribuție la înțelegerea procesului dinamic dintre avansul tehnologic și impactul său asupra societății contemporane, prin evidențierea unor aspecte semnificative care pot fi observate în prezent. O atenție specială va fi acordată modului în care Homo Digitalis, individul profund influențat de tehnologie, redefinește conceptele de libertate, intimitate și securitate, adaptându-se în același timp provocărilor aduse de era digitală. Pe măsură ce aceste platforme continuă să evolueze, interdependența dintre Homo Digitalis și sistemele imersive devine din ce în ce mai profundă, ridicând întrebări etice și juridice de mare actualitate. Care sunt limitele autonomiei mașinilor? Cum ar trebui reglementate aceste tehnologii pentru a preveni abuzurile, dar fără a le încetini progresul? Aceste întrebări sunt

de o maximă importanță și reprezintă puncte de reflecție pentru prezentul studiu. Mai mult, lucrarea va aborda implicațiile geopolitice ale digitalizării și ale inteligenței artificiale, având în vedere competiția globală pentru dominația tehnologică. Într-o lume în care tehnologia este văzută tot mai mult ca un instrument de putere și influență, securitatea umană nu poate fi separată de securitatea cibernetică și de stabilitatea globală.

Prin urmare, deși nu putem aspira la o evaluare completă a tuturor acestor aspecte, sperăm să furnizăm un cadru de referință util pentru înțelegerea unor fenomene interconectate. Astfel, lucrarea invită la continuarea dezbaterii și la aprofundarea cercetărilor într-un domeniu aflat în continuă transformare, a cărui semnificație pentru viitorul umanității nu poate fi subestimată.

Evoluţia identităţii umane în era digitală

Homo Neanderthalensis a dispărut din scena evoluției, incapabil să țină pasul cu ascensiunea Homo Sapiens. Fie că nu a reușit să se acomodeze rapid schimbărilor climatice, fie că Sapiens a acaparat complet resursele disponibile, lipsindu-l de orice șansă de supraviețuire, dispariția lui rămâne un avertisment pentru noi, oamenii moderni. Istoria ne arată că nicio specie nu este eternă. Într-un moment sau altul, și noi vom fi înlocuiți de o formă de viață mai performantă. Ce face această perspectivă interesantă este faptul că, spre deosebire de alte specii, putem intui cine ar putea fi succesorul nostru: o versiune digitalizată a genului Homo. Pe măsură ce tehnologia ne modelează viața, multe dintre activitățile noastre – fie că vorbim despre muncă, interacțiuni sau chiar existența cotidiană – se mută în spațiul virtual. În anumite cazuri, acest proces devine atât de avansat încât aproape tot ceea ce facem începe să depindă exclusiv de ecosistemul digital. Această tranziție inevitabilă indică direcția în care ne îndreptăm: o lume în care Homo Sapiens lasă loc unui succesor definit nu de înţelepciunea imanentă, ci de o nouă formă de inteligență emergentă, care transcende limitele impuse de evoluția naturală. [1, p. 10] Această inteligență redefinește însăși condiția umană, adaptând Homo Digitalis la o existență dependentă de fluxuri de date și de o infrastructură energetică sofisticată. Spre deosebire de generațiile anterioare, Homo Digitalis gândește și acționează prin prisma tehnologiilor care îi extind capacitățile mentale și fizice, permițând soluționarea problemelor cu o viteză și o precizie nemaiîntâlnite. În loc să se adapteze pasiv mediului, această formă de viață transformă mediul înconjurător într-un habitat optimizat pentru nevoile sale digitale. Devenind o instanță decizională centrală, Homo Digitalis gestionează complexitatea unei lumi interdependente, utilizând logica asistată de tehnologie și accesul

instantaneu la informație drept instrumentele sale principale.

În această paradigmă, conexiunile și rețelele devin o extensie a ființei umane, iar eficiența lor depășește limitele naturale ale biologiei. Totuși, această evoluție ridică întrebări profunde despre autenticitatea emoțiilor și alegerilor într-o existență tot mai mediată digital. Deciziile sunt influențate masiv de algoritmi și procese automate, reducând rolul moralității tradiționale în favoarea unor logici pragmatice și optimizări bazate pe megadate. Această tranziție nu marchează dispariția umanității, ci o transformare inevitabilă, în care Homo Digitalis înlocuiește Homo Sapiens, conturând o lume în care tehnologia nu este doar un instrument, ci un mediu în care viața însăși este reconfigurată. Totuși, unele aspecte ale acestui proces rămân profund abstruse, provocând gândirea critică și necesitatea unor modele de înțelegere.

Declinul constant al libertății de comunicare și de exprimare este tot mai evident, după cum relevă numeroasele rapoarte întocmite de organizațiile internaționale. În fața avântului necontenit de informații, independența gândirii și autonomia morală sunt subminate, iar dreptul la opinie și liberă exprimare aproape că a dispărut din dezbaterea publică, chiar dacă abuzurile asupra acestor drepturi – de la manipulare și discriminare până la reducerea persoanelor la simple obiecte – sunt tot mai frecvente. Societatea actuală s-a transformat într-un labirint de criptologie și dependență sistemică, în care existența umană este convertită în date, gestionate și analizate de algoritmi. Inteligența artificială și procesele de învățare automată devin unelte fundamentale în cuantificarea și consolidarea puterii, redefinind structurile de influență și control. [2, p. 10] Accesul universal la informație a devenit o capcană subtilă, creând iluzia unui control individual care, în realitate, este iluzoriu. În spatele unui ecran aparent neutru, agenții de influență construiesc narațiuni care distorsionează percepția realității pentru mase. Sub pretextul protecției utilizatorilor, noile mecanisme de cenzură îngustează treptat spațiul pentru dialog autentic. Lipsa capacității de a discerne între informația reală și cea fabricată generează o alienare colectivă, în timp ce indivizii devin fragmentați în identități digitale greu de reconciliat cu propria experiență umană. Algoritmii devin arhitecți ai adevărului, transformând această noțiune într-un concept flexibil, supus manipulării. Sistemele automate de monitorizare impun conformare tăcută, reducând dezbaterea liberă la un simulacru, iar cultura digitală încurajează superficialitatea, sacrificând reflecția profundă. Drept urmare, privilegiul comunicării globale se transformă într-un instrument de mo-

nitorizare sub pretextul libertății nelimitate. Această dinamică relevă și o dimensiune endogenă a manipulării, prin care factorii interni societății — algoritmi, platforme tehnologice și mecanisme politice — contribuie activ la modelarea percepțiilor colective. Astfel, societatea riscă să elimine complet ideea de gândire critică, reducând ființele umane la rolul de consumatori pasivi, cu tot mai puțin spațiu pentru autonomia morală și independența gândirii. Nu putem să nu menționăm și exemplificăm cu recentele alegeri prezidențiale din România, în care mecanismele de influență digitală au jucat un rol esențial. Platformele sociale au fost inundate de mesaje personalizate, concepute pe baza profilurilor comportamentale ale utilizatorilor, reușind să direcționeze atenția către anumite discursuri favorabile unor candidați, în timp ce alte opinii au fost marginalizate sau chiar suprimate. Această intervenție subtilă în procesul democratic a ilustrat cum algoritmii și tehnologiile predictive pot influența opiunile unui număr semnificativ de alegători, subminând astfel principiul fundamental al unei decizii informate și libere. Această situație scoate la lumină modul în care platformele digitale intervin în procesele democratice, orientând preferințele individuale prin mesaje bine țintite. De exemplu, simulările comportamentale bazate pe analiza preferințelor utilizatorilor au fost utilizate pentru a manipula opiniile în contexte electorale, amplificând polarizarea socială. Pe măsură ce aceste strategii devin mai sofisticate, controlul discret asupra fluxurilor de informație subminează încrederea publicului în structurile tradiționale de comunicare și în valorile fundamentale ale democrației.

Deși diferențele economice și sociale s-au amplificat dramatic în ultimele decenii, perioadă în care numeroși angajați au fost marginalizați, iar dinamica productivității nu i-a sprijinit, avem totuşi motive întemeiate să ne păstrăm optimismul. Știința a progresat spectaculos, iar domeniul în care poate fi construită o prosperitate larg răspândită, pe baza acestor descoperiri, este considerabil – cu condiția să orientăm procesul de dezvoltare pe coordonatele potrivite. Cei care cred în potențialul tehnologic au dreptate într-un sens: inovațiile digitale au transformat în mod radical modul în care avansăm științific. Întreaga cunoaștere umană este acum accesibilă la un simplu clic. Cercetătorii se bucură de instrumente extraordinare, de la microscoape ce explorează atomii la dispozitive de imagistică medicală avansată. De asemenea, dispun de o capacitate de procesare a datelor inimaginabilă acum trei decenii. [3, pp. 39-40] Într-o lume digitalizată, transformarea accelerată a tehnologiei redefinește nu doar modul în care lucrăm, ci și esența identității umane. Digitalizarea

a facilitat integrarea globală, oferind acces nelimitat la cunoaștere, dar a adus cu sine și vulnerabilități semnificative legate de securitatea personală și protecția datelor. În acest context, Homo Digitalis traversează o tranziție profundă, în care granițele dintre real și virtual devin tot mai neclare, iar protecția confidențialității devine o prioritate.

Într-un mod similar cu povestea golemului, care a fost creat pentru a servi dar a ajuns să scape de sub control, inteligența artificială devine un instrument de o putere imensă, dar cu potențialul de a genera riscuri majore dacă nu este gestionată etic și responsabil. Homo Digitalis, la fel ca rabinul creator al golemului, devine simultan autor și dependent de tehnologia pe care o dezvoltă, redefinindu-și rolul în fața unor entități algoritmice care pot învăța, lua decizii și chiar modela realitatea. În această paralelă, relația dintre creator și creație capătă noi dimensiuni, unde provocările etice se amplifică, iar limitele puterii tehnologice trebuie constant reexaminate. Dezvoltarea formelor de educație digitală este esențială pentru pregătirea generațiilor viitoare, într-o lume unde competențele tehnologice devin indispensabile. În același timp, societatea trebuie să își reevalueze prioritățile pentru a echilibra inovația tehnologică cu nevoile emoționale și sociale ale indivizilor. Apariția comunităților virtuale redefinește interacțiunile umane, valorificând legăturile digitale în detrimentul celor tradiționale.

Confidențialitatea online este una dintre cele mai importante mize în protecția drepturilor omului. Dezbaterile despre supraveghere și securitatea informațională conturează viitorul relației dintre cetățeni și tehnologie. Într-o lume hiperconectată, trebuie să ne asigurăm că inovațiile sunt folosite pentru a sprijini securitatea colectivă și nu pentru a o amenința. Doar printr-un echilibru între progres și responsabilitate putem construi o societate care să îmbrățișeze provocările erei digitale fără a pierde din vedere valorile fundamentale ale umanității.

Redefinirea protecției umane în era competiției tehnologice globale

Având în vedere progresele tehnologice accelerate, utilizarea sistemelor de calcul avansat în sfera militară și securitate a devenit un punct central al strategiilor marilor puteri. Statele investesc resurse considerabile în dezvoltarea aplicațiilor bazate pe tehnologii inteligente, consolidându-și astfel poziția strategică în raport cu națiunile care ignoră acest domeniu. Această tendință redefinește în mod semnificativ conceptele de apărare și siguranță umană, punând accent pe noile provocări aduse de era digitală, unde amenințările depășesc sfera fizică. Transformările înregistrate în domeniul securității naționale sunt strâns legate de adap-

tarea serviciilor de informații la realitățile moderne, caracterizate de o explozie a cantității și diversității datelor. Pentru a face față acestor provocări, integrarea unor sisteme tehnologice performante a devenit indispensabilă. Algoritmii avansați sunt utilizați pentru a accelera analiza informațiilor, a crește precizia proceselor și a permite o reacție rapidă la amenințări. Prin intermediul tehnologiilor de procesare a datelor și a învățării automate, aceste soluții moderne oferă agențiilor de informații un avantaj semnificativ, permițându-le să anticipeze mai eficient riscurile și să își optimizeze operațiunile.

Aceste progrese nu sunt o noutate. Încă din timpul Războiului Rece, soluțiile tehnologice avansate au fost utilizate pentru traduceri automate și alte procese analitice care au stat la baza tehnicilor moderne de prelucrare a limbajului natural. Ulterior, utilizarea imaginilor din satelit și analiza datelor pentru identificarea potențialilor amenințători au devenit exemple evidente ale puterii acestor sisteme digitale. Astăzi, evoluțiile au dus la integrarea tehnologiilor automatizate în strategii de luptă, așa cum demonstrează programele precum Proiectul Maven al armatei americane, care folosește algoritmi pentru a identifica ținte în zone de conflict precum Irak și Siria. Confruntările recente au arătat modul în care inovațiile tehnologice pot influența în mod direct tacticile militare. În războiul din Ucraina, soluțiile de recunoaștere facială sunt utilizate pentru a identifica combatanți și victime, în timp ce dronele autonome, ghidate de modele algoritmice avansate, efectuează misiuni complexe. În același timp, Rusia se bazează pe analize predictive și coordonare digitală pentru acțiunile pe câmpul de luptă. Aceste exemple subliniază importanța tehnologiilor avansate în conflictele moderne, transformându-le într-un instrument indispensabil pentru apărarea națională. Cursa înarmării tehnologice a dus însă la preocupări globale legate de utilizarea roboților în războaie. Se fac eforturi internaționale pentru a reglementa utilizarea acestor tehnologii, inclusiv apeluri adresate Națiunilor Unite pentru interzicerea armelor autonome letale. Aceste inițiative evidențiază necesitatea stabilirii unor norme care să prevină abuzurile și să asigure o utilizare responsabilă a inteligenței artificiale în scopuri militare. [4, pp. 3-10] Pe măsură ce tehnologia avansează, şi conceptul de securitate umană suferă modificări, incluzând nu doar protecția fizică, ci și apărarea împotriva amenințărilor digitale și a manipulării informațiilor. Homo Digitalis, individul profund conectat la noile tehnologii, este expus unor riscuri fără precedent, de la breșe de securitate cibernetică

până la impactul automatizării militare.

În perioada dintre 1945 și 1989, progresul economic și securitatea națională erau abordate ca două domenii distincte, atât în teorie, cât și în aplicare. Totuși, schimbările majore din ordinea globală și apariția unor noi pericole au determinat unificarea acestor domenii, demonstrând interdependența lor tot mai mare. Astfel, tehnologii precum inteligența artificială, au început să afecteze siguranța umană. Dezvoltarea tinde să lase unele comunități expuse în fața schimbărilor rapide, fără mecanisme de protecție adecvate. Securitatea umană, în schimb, reprezintă un cadru menit să asigure protecția celor mai expuși pericolelor. Spre deosebire de dezvoltarea umană, care se concentrează pe îmbunătățirea condițiilor generale de viață, securitatea umană răspunde direct nevoilor urgente și oferă soluții pentru situațiile critice. În acest sens, securitatea umană devine nu doar un sprijin pentru continuitatea dezvoltării, ci și o garanție a stabilității în fața riscurilor imediate.

În timp ce conceptul de dezvoltare umană include o paletă largă de aspirații și oportunități ce pot fi urmărite, securitatea umană acordă prioritate aspectelor fundamentale: supraviețuirea, traiul zilnic și demnitatea. Cele două concepte sunt centrate pe individ, dar diferă prin abordare. Dacă dezvoltarea umană poate justifica uneori sacrificarea intereselor individuale pentru binele colectiv, securitatea umană pune accent pe protecția persoanei, tratând nevoile acesteia ca fiind de neînlocuit. Avansul tehnologic, în special în domeniul inteligenței artificiale, influențează puternic aceste relații. Sistemele automate, capabile să analizeze cantități masive de date, transformă modul în care resursele sunt gestionate și riscurile anticipate. Deși astfel de tehnologii pot contribui la o mai bună planificare și la prevenirea crizelor, ele ridică și probleme legate de confidențialitate, control și încălcarea intimității. [5, pp. 80-83] Un exemplu relevant este aplicarea inteligenței artificiale în securitatea cibernetică. Aceste sisteme pot fi utilizate pentru a identifica și preveni amenințările digitale, dar pot deveni, de asemenea, instrumente folosite pentru atacuri, compromițând infrastructuri esențiale. În lipsa unor măsuri de reglementare clare, utilizarea acestor tehnologii poate avea consecințe semnificative atât asupra indivizilor, cât și asupra societăților. La nivel internaţional, competiția tehnologică schimbă balanța de putere. Statele care dețin supremația în dezvoltarea și aplicarea inteligenței artificiale obțin un avantaj strategic considerabil, ceea ce amplifică diferențele dintre țări. Acest dezechilibru crește tensiunile geopolitice și subliniază necesitatea unei securități umane care să răspundă atât provocărilor

individuale, cât și celor sistemice. De asemenea, tehnologia aduce oportunități de reducere a decalajelor sociale și de facilitare a accesului la resurse esențiale. Dacă este folosită în mod responsabil, inteligența artificială poate sprijini inițiativele de dezvoltare, oferind soluții pentru sărăcie și educație. Cu toate acestea, distribuția inegală a avantajelor riscă să adâncească diviziunile deja existente, subminând eforturile de a crea o structură socială echilibrată.

Un ultim aspect important pe care îl punctăm aici îl constituie modul în care aceste tehnologii afectează libertatea individuală. Deciziile automate, implementate în diverse domenii, influențează semnificativ alegerile și comportamentele umane, punând în pericol egalitatea de șanse. Securitatea umană devine, astfel, o barieră împotriva abuzurilor tehnologice, promovând utilizarea inteligenței artificiale într-un mod care respectă drepturile fundamentale.

Geopolitica progresului tehnologic și consecințele asupra securității umane

Domeniile care resimt cel mai puternic impact al încălcării drepturilor fundamentale prin utilizarea noilor tehnologii digitale avansate sunt diverse și complexe, afectând multiple dimensiuni ale vieții umane. Sistemele de procesare avansată, capabile să stocheze și să analizeze cantități uriașe de date personale, ridică semne de întrebare asupra păstrării intimității individuale. Astfel de informații sensibile devin vulnerabile în fața accesului neautorizat sau a exploatării neetice, periclitând profund dreptul oamenilor la viață privată.

Un alt aspect delicat este reprezentat de imparțialitatea algoritmică. Modelele automatizate pot reflecta și amplifica dezechilibrele deja existente în societate, conducând la situații în care grupuri defavorizate – precum minoritățile sau femeile – devin victime ale prejudecăților integrate în procese decizionale, fie în recrutare, fie în accesul la împrumuturi sau în sistemele judiciare. În loc să aducă progres, tehnologiile avansate riscă să întărească inechitățile, transformându-se dintr-un instrument al echității într-un factor de segregare. În ceea ce privește supravegherea extinsă, dezvoltările tehnologice precum recunoașterea facială sau urmărirea online ridică întrebări serioase despre granița dintre siguranță și libertate. Implementarea acestor sisteme poate genera o monitorizare omniprezentă, eliminând spațiul personal și libertatea de mișcare, reducând astfel autonomia individului în fața unei puteri tehnologice necontrolate. În plus, riscurile asupra infrastructurii digitale și asupra siguranței cibernetice devin tot mai evidente. Instrumentele

automatizate pot fi utilizate atât pentru a preveni, cât și pentru a facilita atacuri informatice de amploare, compromițând atât securitatea datelor personale, cât și stabilitatea unor infrastructuri esențiale pentru societate. Astfel de vulnerabilități subminează dreptul la siguranță și pot avea consecințe deosebit de grave.

Drepturile fundamentale legate de egalitate și nediscriminare sunt și ele afectate, întrucât deciziile influențate de tehnologiile automatizate pot genera rezultate părtinitoare, limitând accesul la şanse egale. Fie că este vorba de accesul la servicii publice, piața muncii sau educație, aceste discrepanţe pot deveni o barieră în calea coeziunii sociale și a progresului comunitar. Un domeniu sensibil este cel al libertății de exprimare. Mecanismele automate de moderare și control al conținutului digital au un impact major asupra dialogului public, determinând restrângerea dezbaterilor și înlocuirea acestora cu forme de cenzură greu de contestat. Această transformare limitează accesul la o pluralitate de perspective, reducând diversitatea ideilor disponibile în spațiul public. Pe lângă acestea, drepturile angajaților sunt supuse unei presiuni continue din cauza automatizării. Înlocuirea resursei umane tradiționale cu soluții automatizate poate duce la pierderi masive de locuri de muncă, reducând stabilitatea economică a multor familii. Totodată, condițiile de muncă devin tot mai precare pentru cei care rămân în sistem, fiind forțați să accepte cerințe impuse de noile tehnologii. Nu în ultimul rând, copiii sunt expuși în mod special riscurilor asociate noilor sisteme digitale. De la influența deciziilor automatizate asupra educației până la fenomenul hărțuirii în mediul online, tinerii devin victime ale unui spaţiu cibernetic care nu le asigură întotdeauna protecția necesară pentru o dezvoltare armonioasă. [6, pp. 76-77]

Pe măsură ce societatea se îndreaptă către un viitor dominat de Homo Digitalis, provocările aduse de aceste instrumente avansate asupra securității umane trebuie gestionate cu atenție. Fiecare dintre aceste domenii reprezintă o piesă esențială într-un puzzle complicat, în care tehnologia poate deveni fie un aliat al progresului, fie un catalizator al punctelor slabe ale societăţii. Prin măsuri legislative clare, educație adaptată și o responsabilitate etică mai profundă, aceste riscuri vor fi transformate în oportunități pentru o evoluție echilibrată. Transformările tehnologice și științifice au deschis calea pentru utilizări contradictorii ale descoperirilor inovatoare, ilustrând ambivalența expansiunii în raport cu impactul asupra umanității. Dinamita, de exemplu, a fost utilizată atât în crearea unor arme devastatoare, cât și în facilitarea lucrărilor de infrastructură care au contribuit la creșterea confortului și a calității vieții. Totuși, fie-

care pas înainte aduce adesea și consecințe negative. Dezvoltarea hidrocentralelor masive, construirea drumurilor în regiuni izolate sau exploatarea intensivă a resurselor naturale au îmbunătățit condițiile de trai în multe regiuni, dar, în paralel, au generat distrugeri ecologice severe, cu efecte de lungă durată asupra întregii planete.

În era modernă, invențiile precum energia nucleară, tehnologiile spațiale și rețelele macro de comunicare au modelat profund geopolitica. Pe de o parte, acestea oferă instrumente pentru îmbunătățirea vieții umane, cum ar fi accesul mai rapid la informație, energia curată și expansiunea cunoașterii despre univers. Pe de altă parte, aceleași descoperiri sunt folosite pentru a consolida dominația unor puteri, amplificând tensiunile internaționale. Un exemplu elocvent este tehnologia nucleară, care a fost exploatată atât pentru generarea de energie, cât și pentru dezvoltarea arsenalelor militare. În timp ce unele state utilizează această tehnologie pentru a-și reduce dependența de resursele fosile, neregenerabile, altele o văd ca pe un instrument strategic pentru a-și impune influența în scenariul geopolitic global. Odată cu expansiunea acestor tehnologii, echilibrul fragil între progres și securitatea umană este pus constant la încercare.

Internetul, altă creație marcantă a epocii noastre, a transformat profund societățile umane, eliminând granițele tradiționale ale comunicării. Accesul instantaneu la informație a redus decalajele educaționale și economice pentru milioane de oameni. Cu toate acestea, rețelele digitale sunt utilizate, tot mai frecvent, ca instrumente pentru influențarea proceselor democratice, propagarea dezinformării și supravegherea masivă. Puterile mondiale au adoptat strategii sofisticate pentru a controla vortexul de date, generând o eră a conflictelor bazate pe tehnologie. Geopolitica digitală evidențiază aceste tensiuni. Statele care domină piața inovațiilor tehnologice avansate, precum dezvoltarea de algoritmi puternici și a inteligenței automate, obțin un avantaj semnificativ în raport cu cele care nu reușesc să țină pasul. Aceste diferențe tehnologice alimentează o ierarhie a puterii, în care resursele digitale devin la fel de importante precum cele naturale. În același timp, țările mai puțin dezvoltate riscă să fie excluse din beneficiile economiei digitale, accentuând polarizarea dintre Nordul și Sudul global. Un alt aspect al acestei dileme este utilizarea resurselor tehnologice pentru supraveghere și control. În multe regiuni, accesul la date și capacitățile de procesare avansată sunt folosite pentru monitorizarea populației, ceea ce ridică semne de întrebare asupra libertăților fundamentale și asupra autonomiei individuale. Dat fiind faptul că tehnologiile digitale nu mai sunt doar mijloace de

proliferare, fiind și instrumente de influență politică, economică și culturală, întrebarea legată de ce înseamnă progresul și cum poate fi el direcționat în beneficiul umanității devine tot mai presantă. Este necesară o dezbatere amplă despre ce ar trebui să presupună un avans tehnologic ce respectă natura umană și garantează viitorul speciei. Viitorul ar trebui să se concentreze nu doar pe accelerarea inovațiilor, ci și pe crearea unui cadru etic care să echilibreze beneficiile aduse de tehnologie cu necesitatea de a proteja mediul și valorile fundamentale ale societății.

Transformarea digitală și avansul tehnologic sunt inevitabile, dar ele trebuie să fie ghidate de politici responsabile și transparente. Securitatea umană, privită prin prisma noilor descoperiri, implică mai mult decât protecția fizică a indivizilor; este vorba despre asigurarea drepturilor fundamentale, păstrarea demnității și crearea unui mediu global care să nu excludă, ci să integreze întreaga diversitate a omenirii. Numai astfel, revoluția tehnico-științifică poate deveni un pilon al progresului durabil, evitând capcanele unei lumi dominată de asimetrii geopolitice și tehnologice. [7, p. 307]

Relevanţă, impact şi perspective

Dacă teoretizarea conceptului de dezvoltare umană a fost o piatră de hotar în înțelegerea modului în care progresul economic trebuie evaluat prin prisma impactului asupra indivizilor și bunăstării lor, securitatea umană adaugă o dimensiune diferită, axată pe identificarea și atenuarea riscurilor care amenință stabilitatea personală și comunitară. Această perspectivă se concentrează nu doar pe sărăcia extremă, ci și pe o serie de pericole care se manifestă în interiorul statelor și care pot destabiliza viața cotidiană a cetățenilor, așa cum subliniază autorii cărţii „Securitatea umană: provocări contemporane”. [8, p. 28] În contextul actual al digitalizării accelerate, influența asupra alegerilor personale este tot mai subtilă și mai persistentă. Lucruri care altădată țineau exclusiv de opţiunea individului sunt acum direcționate de factori externi, dificil de identificat, dar omniprezenți. Influențele virtuale se substituie treptat interacțiunilor fizice, iar deciziile noastre devin tot mai impersonale, ghidate de algoritmi și strategii digitale concepute să favorizeze interese care nu ne aparțin.

Pe măsură ce lumea virtuală câștigă teren, studiile clasice de sociologie și psihologie devin din ce în ce mai inadecvate pentru a explica formele de socializare și comportament uman. Cercetările anterioare s-au axat aproape exclusiv pe aspectele tradiționale ale relațiilor interumane, ignorând modul în care interacțiunile mediate tehnologic schimbă dinamica socială. Acest gol în înțelegerea comportamentului uman este

exploatat cu ușurință, permițând manipularea maselor fără ca acestea să conștientizeze. În acest cadru, libertatea de alegere devine iluzorie, așa cum sugerează și Philip Zimbardo, care menționează că „absorbiți în lumea socială, nu putem evita sugestiile mai mult sau mai puțin subtile sau pregnante din partea celorlalți, care ne influențează în favoarea unei alegeri și în defavoarea alteia." [9, p. 23] Într-o lume în care toate informațiile se află în buzunarul fiecăruia, devine dificil să discernem între sursele credibile și cele construite pentru a manipula. „Cine mai este preocupat de binele altuia?" devine o întrebare retorică, având în vedere că interacțiunile sunt tot mai puțin orientate către binele colectiv și tot mai mult spre interesele private. Trăind predominant în spațiul virtual, suntem adesea absorbiți într-o realitate prestabilită, creată pentru a servi scopurilor altora, și mai puțin intereselor noastre autentice. În acest context, revenim la ideea necesităţii redefinirii termenului de democraţie, evocată la începutul lucrării de faţă.

Jonah Berger, în cartea sa despre influențele invizibile, afirmă că „99% dintre toate deciziile sunt modelate de alții," o idee care capătă o relevanță aparte în era Homo Digitalis. Dacă în cazul Homo Sapiens procentul influenței externe era deja considerabil, în cazul omului digital, dominat de algoritmi, această influență devine aproape totală. Lăsându-ne în voia fluxurilor informaționale controlate de alții, pierdem treptat autonomia asupra propriilor idei. Digitalizarea nu influențează doar deciziile individuale, ci și structurile sociale și politice. Într-o lume dominată de tehnologii digitale avansate, controlul asupra lanţurilor dinamice de informație devine o formă de putere. Statele și corporațiile capabile să manipuleze datele și să controleze accesul la ele dețin un avantaj strategic considerabil. Putem afirma fără reţineri că dezechilibrul tehnologic contribuie la o reală redistribuire a puterii globale.

Perspectiva geopolitică în ceea ce priveşte efectele digitalizării asupra securității umane relevă riscuri care depășesc granițele naționale. Supravegherea masivă, utilizarea datelor personale în scopuri comerciale și politice și creșterea dependenței de rețelele digitale generează o expunere fără precedent. Drepturi precum libertatea de exprimare și intimitatea, sunt amenințate de algoritmi care prioritizează profitul și puterea în detrimentul valorilor democratice. Pentru a contracara aceste tendințe, este imperativ să se dezvolte cadre etice și reglementări care să protejeze autonomia individului și securitatea umană. Educația trebuie să joace un rol central în pregătirea cetățenilor pentru a naviga în această lume artificială, oferindu-le instrumentele necesare pentru a identifica şi evita distorsionările și pentru a-și exercita drepturile într-un mod informat.

Referințe:

1. WALSH, T. 2062: lumea creată de inteligenţa artificială, Bucureşti:RAO, 2021. 10 p. ISBN 978-606-006-452-7.
2. RUGHINIŞ, R. Societatea digitală: Stăpâni, cetăţeni sau sclavi?, Bucureşti: Humanitas, 2022. 10 p. ISBN 978-973-50-7738-9.
3. ACEMOGLU, D., JOHNSON, S. Putere şi progres – Lupta noastră din ultimul mileniu pentru tehnologie şi progres, Bucureşti: Publica, 2023. 39-40 pp. ISBN 978-606-722-586-0.
4. SFETCU, N. Inteligenţa artificială în serviciile de informaţii, apărare şi securitate naţională, Bucureşti: MultiMedia Publishing, 2024. 3-10 pp. ISBN 978-606-033-817-8.
5. Coord. NEAG, M. M. Securitatea umană în conflictele şi crizele internaţionale, Bucureşti: Universitatea Naţională de Apărare ”Carol I”, 2010. 80-83 pp. ISBN 978-973-663-876-3
6. DRAGOMIR, A. N. Efectele Inteligenţei Artificiale asupra dreptului la educaţie. In: Statul, securitatea şi drepturile omului în era digitală: Materialele conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale, 14-15 decembrie 2023. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2024. 76-77 pp. ISBN 978-9975-62-764-1.
7. FICEAC, B. De ce se ucid oamenii, Bucureşti: RAO, 2011. 307 p. ISBN 978-6068-25-522-4.
8. Coord. RĂDUCU, C.-D., ŞTEFANACHI, B. Securitatea umană. Provocări contemporane, Bucureşti: Pro Universitaria, 2015. 28 p. ISBN 978-606-26-0340-3.
9. ZIMBARDO, G. P., LEIPPE, M. R. Psihologia influenţei sociale şi a schimbării de atitudine, Bucureşti: Trei, 2022. 23 p. ISBN 978-606-40-1477-1.
10. AZHAR, A. Exponenţial. Cum să nu fim depăşiţi de progresul rapid al tehnologiei, Bucureşti: Curtea Veche, 2024. ISBN 978-606-44-1604-9.
11. BARICCO, A. The Game. Jocul civilizaţiei digitale, Bucureşti: Humanitas, 2023. ISBN 978-9735-08-049-5.
12. BERGER, J. Influenţă invizibilă: forţele ascunse care modelează comportamentul, Bucureşti: Publica, 2014. ISBN 978-606-722-233-3.
13. CORCHEŞ, H. Plus/minus digitalizare. Available: https://www.dilema.ro/pece-lume-traim/plusminus-digitalizare
14. HARARI, Y. N. Nexus. Scurtă istorie a reţelelor informaţionale din epoca de piatră până la IA. Iaşi: Polirom, 2024. ISBN 978-6303-44-041-5.
15. ISAACSON, W. Inovatorii, Bucureşti: Publica, 2015. ISBN 978-6067-22-022-3.
16. KANWAL, G., AKHTAR, S. Intimitatea. Perspective clinice, culturale, digitale şi de dezvoltare, Bucureşti: Trei, 2021. ISBN 978-606-40-0965-4.
17. KNEUER, M., MILNER H. V. Political Science and Digitalization – Global Perspectives, Leverkusen: Barbara Budrich, 2019. ISBN 978-3847-42-332-4.
18. MUNAFÒ, M. Fake news, hateri şi cyberbullying, Bucureşti: Curtea Veche,

2021. ISBN 978-606-44-0974-4.
19. ROBAINA, N. F. Cyberpsihologia. Cum simţim, gândim şi acţionăm în era digitală, Bucureşti: Litera, 2023. ISBN 978-606-33-9236-8.
20. SPITZER, M. Demenţa digitală. Cum ne tulbură mintea noile tehnologii, Bucureşti: Humanitas, 2024. ISBN 978-9735-08-342-7.
21. TURKLE, S. Redescoperirea conversaţiei. Puterea dialogului în epoca digitală, Bucureşti: Humanitas, 2023. ISBN 978-9735-07-807-2.
22. Strategia Naţională în domeniul inteligenţei artificiale 2024-2027, Hotărârea nr. 832/2024 privind aprobarea Strategiei naţionale în domeniul inteligenţei artificiale 2024-2027.
23. https://www.juridice.ro/essentials/8388/unele-consideratii-asupra-conceptului-de-inteligenta-artificiala
24. https://www.intelligenceinfo.org/implementarea-inteligentei-artificiale-in-securitatea-nationala/
25. https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20200918STO87404/inteligenta-artificiala-oportunitati-si-pericole
26. https://www.adr.gov.ro/

IMPACTUL JUSTIȚIEI INTERNAȚIONALE ASUPRA PROTEJĂRII INDIVIZILOR. BENEFICII, DEFICIENȚE, DIRECȚII

THE IMPACT OF INTERNATIONAL JUSTICE ON THE PROTECTION OF INDIVIDUALS. BENEFITS, DEFICIENCIES, DIRECTIONS

Lavinia Andreea BEJAN
ORCID ID: 0000-0003-4845-0214
Email: lavinia.andreea.bejan@gmail.com
CS dr., Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”
Academia Română, Filiala Iași, România

CZU: 341.231.14 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.52

Abstract: *Initially conceived for the peaceful settlement of international disputes, international courts are currently characterized by a significant diversification of their roles and functions. Among others, their activity supports various normative regimes that aim, as an essential point of concern, at the protection of individuals. Human rights, international humanitarian law or international criminal law are relevant examples. In this context, the paper aims to follow the main benefits that international justice brings in terms of protecting individuals, to indicate the systemic deficiencies that negatively influence their functioning and the achievement of this ideal, as well as to discuss certain directions in which international justice may develop for an adequate protection of human rights and interests.*

Keywords: *human rights, individuals, international courts, international justice, judicialisation.*

Rezumat: *Concepute inițial pentru soluționarea pașnică a diferendelor internaționale, instanțele internaționale se caracterizează în prezent printr-o diversificare semnificativă a rolurilor și funcțiilor lor. Printre altele, activitatea lor susține diverse regimuri normative care vizează, ca punct de preocupare esențial, protecția persoanelor. Drepturile omului, dreptul internațional umanitar sau dreptul penal internațional sunt exemple relevante. În acest context, lucrarea își propune să urmărească principalele beneficii pe care justiția internațională le aduce în ma-*

terie de protecție a persoanelor, să indice deficiențele sistemice care influențează negativ funcționarea acestora și realizarea acestui ideal, precum și să discute anumite direcții în care justiția internațională se poate dezvolta pentru o protecție adecvată a drepturilor și intereselor omului.

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, persoane fizice, tribunale internaționale, justiție internațională, judiciarizare.*

Instanțele internaționale au fost concepute și au ca funcție primordială soluționarea disputelor internaționale, în mod esențial, pe cale pașnică. Dezideratul obținerii sau facilitării păcii la nivel mondial reprezintă „narațiunea legitimativă caracteristică a curților internaționale (...): curțile internaționale sunt servitorii păcii" [1, p.12]. Acest aspect a fost amplu reflectat, de-a lungul timpului, inclusiv prin intermediul statuării efective a obiectivului de a contribui la asigurarea, menținerea și consolidarea păcii la nivel mondial în actele de înființare și statutele curților internaționale și altor instituții din sfera soluționării disputelor cu caracter internațional. Exemple relevante în acest sens sunt reprezentate de Convenția pentru soluționarea pașnică a disputelor internaționale din 1899 [2, preambul, art. 1 din titlul I, „Cu privire la menținerea păcii generale"], Carta Națiunilor Unite, din care face parte integrantă și Statutul Curții Internaționale de Justiție [3, preambul, art. 1, art. 2], Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării [4, preambul], Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale [5, preambul] etc. Așadar, o manieră fundamentală prin care sistemul de justiție internațională caută să realizeze protejarea indivizilor se regăsește în însuși scopul său de evitare a conflictelor și asigurare a păcii și securității la nivel mondial.

O altă formă esențială de protecție a indivizilor este reprezentată de instanțele specializate din câmpul drepturilor omului și dreptului penal internațional. În acest sens, au fost înființate și funcționează la nivel internațional trei instanțe ce vizează direct asigurarea respectării drepturilor omului (Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor, Curtea Inter-Americană a Drepturilor Omului și Curtea Europeană a Drepturilor Omului), precum și anumite instanțe sub-regionale. Doar Curtea Europeană a Drepturilor Omului, de când a început să funcționeze, în 1959, și până în anul 2021, a produs 24.511 hotărâri, iar în 84% din acestea a identificat cel puțin o încălcare a Convenției Europene a Drepturilor Omului de către state [6, p.3].

În ceea ce privește instanțele specializate din sfera dreptului penal internațional, acestea caută să sancționeze autorii celor mai grave infracțiuni internaționale, respectiv genocidul, crimele contra umanității,

crimele de război, crima de agresiune, terorismul etc. Alături de numeroasele instanțe internaționale sau mixte (sau domestice, dar cu judecători internaționali sau care își desfășoară activitatea pe teritoriul altor state), a fost înființată și o instanță cu jurisdicție generală și potențial de aplicare universală, respectiv Curtea Penală Internațională (1998). Dincolo de stipularea infracțiunilor internaționale și interzicerea anumitor comportamente, și dincolo de componenta sancționatorie cu privire la cei care comit fapte din cele sancționabile, activitatea acestor instanțe are și un rol preventiv față de comiterea altor astfel de infracțiuni. Mai recent, a început să se dezvolte și un drept de participare a victimelor infracțiunilor internaționale la procesele desfășurate în sfera dreptului penal internațional și au început să fie reglementate și aplicate și forme de despăgubire a victimelor și titularilor lor de drepturi. Aceste despăgubiri pot fi colective și/sau individuale și pot include compensații bănești, restituirea proprietății, reabilitare, sprijin medical, centre de servicii pentru victime sau măsuri simbolice precum scuze sau comemorări, remarcându-se, astfel, și o funcție reparatorie a justiției penale internaționale.

Mai mult decât atât, se discută din ce în ce mai mult de dezvoltarea unui rol al instanțelor internaționale în „guvernarea globală", rol care se manifestă și se observă inclusiv prin dezvoltarea de normativitate juridică, precum și prin scara la care produc efecte hotărârile lor, ce transcende limitele disputelor particulare și influențează structurile juridice generale [7, p.3-4]. Chiar și în ce privește statele care nu sunt implicate într-o dispută anume, deciziile adoptate de instanțele internaționale conturează standardele prin care comportamentul lor este judecat în sens prospectiv [8, p.63]. Una din consecințele acestui fapt este reprezentată de faptul că hotărârile adoptate de judecătorii internaționali conturează atât ordinea de drept internațională, cât și pe cea națională, contestând, astfel, supremația statelor. Efectele sunt resimțite, de exemplu, atunci când curțile internaționale de drepturile omului decid asupra unor probleme din sfera drepturilor la vot [9, p.493]. Instanțele internaționale definesc domeniul de aplicare al drepturilor omului, delimitează granițe internaționale și determină când anume este interzisă utilizarea forței, și, dincolo de a decide asupra unor dispute singulare, ele conturează și promovează anumite regimuri normative specifice [8, p.62-63]. În sfera protejării indivizilor, se remarcă în mod deosebit drepturile omului, dreptul umanitar și dreptul penal internațional.

Este semnificativ și rolul pe care îl are, asupra protejării indivizilor, crearea de drept de către instanțele internaționale. În contextul unui „declin gradual al hegemoniei legislative a statului" [9, p.493], aceste in-

stanțe transcend din ce în ce mai mult funcția de simple mecanisme de soluționare a disputelor și devin autorități legiuitoare, ceea ce se observă în mod deosebit în regimurile juridice internaționale din sfera drepturilor omului. Judecarea cauzelor implică un grad semnificativ de putere discreționară în interpretarea dreptului, iar judecătorii internaționali nu pot evita, în soluționarea disputelor, crearea de drept [9, p.493]. Acest fenomen, deși omniprezent, este cel mai vizibil în regimurile juridice în care instanțele au jurisdicție obligatorie și adoptă hotărâri cu o frecvență suficientă pentru a permite dezvoltarea unei jurisprudențe constante. Exemple relevante le reprezintă interzicerea amnistiilor în domeniul drepturilor omului, incriminarea represaliilor beligerante în dreptul internațional umanitar, doctrina erga omnes în dreptul internațional general, precum și forme prin care instanțele însele și-au atribuit anumite puteri, precum analiza proporționalității, măsurile provizorii, ori procedura hotărârilor-pilot la nivelul Curții Europene a Drepturilor Omului [7, p.5].

De altfel, se discută deja de o nouă paradigmă a „rutinizării litigiilor și guvernării judiciare", alături de paradigma tradițională a soluționării episodice, inter-statale, a diferendelor internaționale. În unele tribunale, pe anumite tipuri de probleme, juridicizarea atinge punctul în care litigiile reprezintă o rutină: deși nu sunt neapărat „cotidiene", nu sunt rare, și sunt chiar „obișnuite" pentru anumiți actori. Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea Europeană a Drepturilor Omului sunt exemplele principale [10, p.210-211], dar și instanțele, procesele și jurisprudența din câmpul dreptului penal internațional au devenit mai de rutină. Spre exemplu, Tribunalul Internațional pentru Fosta Yugoslavie a pus sub acuzare 161 de persoane, din care 93 au fost condamnate, 13 au fost deferite statelor fostei Yugoslavii pentru a fi judecate acolo, iar altele au procese în rejudecare în fața Mecanismului Internațional Rezidual pentru Tribunale Penale.

O analiză a situației actuale a justiției internaționale în ansamblul său relevă, însă, și o serie de probleme esențiale ce o caracterizează la nivel global și care se reflectă negativ asupra protejării indivizilor. Între disfuncționalitățile sistemice observate se înscriu, în mod fundamental, distribuția geografică, utilizarea, precum și acoperirea tematică, toate acestea caracterizate de o semnificativă lipsă a uniformității. În linii mari, în timp ce anumite regiuni ale lumii au organisme judecătorești internaționale multiple, care se și suprapun, alte regiuni nu au nici un astfel de organism; modelele de utilizare sunt inconsecvente; anumite domenii ale relațiilor internaționale sunt judiciarizate mult mai amplu decât altele [11, p.90].

În ceea ce privește distribuția geografică neuniformă a organismelor judecătorești globale, respectiv a căror jurisdicție poate fi acceptată de către orice stat, se observă că, în prezent, sunt active doar patru organisme judecătorești globale: Curtea Internațională de Justiție, sistemul de soluționare a diferendelor din cadrul Organizației Mondiale a Comerțului, Tribunalul Internațional pentru Dreptul Mării și Curtea Penală Internațională (și un număr de organisme de arbitraj internațional globale). Toate acestea sunt însă globale doar în teorie, întrucât nici una nu are jurisdicție care să se extindă, efectiv, asupra tuturor statelor [11, p.91]. Se observă, de asemenea, că nici unul din acestea nu vizează specific protejarea drepturilor omului, iar mecanismele globale existente specializate în problematica drepturilor omului nu sunt, propriu-zis, judecătorești.

În ceea ce privește utilizarea neuniformă a instanțelor internaționale, se pare că, și atunci când aceste instanțe există, anumite entități le folosesc cu o frecvență mult mai ridicată decât altele. În timp ce un număr semnificativ de entități au participat, la un moment dat, la soluționarea internațională a litigiilor, o mare parte din toate cauzele din cadrul oricărui astfel de organism au ca părți un număr mic de „utilizatori repetați" [11, p.101].

Cu privire la judiciarizarea neuniformă, se observă că anumite domenii au fost judiciarizate mai mult decât altele, și multe aspecte ale dreptului și relațiilor internaționale au rămas în afara acestor instanțe, deși în unele cazuri sunt chiar larg reglementate. Astfel, judiciarizarea a atins până acum în mod onorabil domenii precum protecția drepturilor fundamentale ale omului și judecarea autorilor anumitor atrocități, atent delimitate. Între chestiunile care nu sunt judiciarizate se numără, însă, majoritatea activităților militare și de informații, controlul armelor, dezarmarea, armele nucleare, politicile cu privire la spațiul cibernetic și partajarea datelor, drepturile migranților și a majorității refugiaților, mediul înconjurător, cea mai mare parte din problemele ce țin de educație, bunăstare socială, muncă, violență socială, asistența umanitară și răspunsul la dezastre, precum și cele mai multe forme de inegalitate [11, p.101], chestiuni care afectează și ele interesele indivizilor.

Mai mult, justiția internațională este afectată negativ de lipsa consimțământului statelor (ce reprezintă un impediment practic, efectiv la participarea în mecanismele internaționale de justiție, buna funcționare a justiției internaționale sau aplicarea hotărârilor pronunțate), lipsa sau aplicarea deficitară a mecanismelor coercitive pentru asigurarea executării hotărârilor judecătorești, precum și problemele de legitimitate ale instanțelor internaționale existente, între acestea se identificându-se o strânsă legătură. Dacă instanțele internaționale funcționează în parametri ai legitimității și

sunt percepute ca legitime, crește semnificativ posibilitatea ca statele să participe voluntar și să respecte hotărârile pronunțate, iar respectarea hotărârilor legitimează și credibilizează activitatea instanțelor, asigurându-le acestora eficacitatea și potențând participarea și mai multor actori.

Un exemplu relevant îl constituie situația Curții Penale Internaționale, care a riscat să piardă trei state părți într-un moment de contestare a parțialității sale. Toate cauzele, respectiv toate persoanele anchetate de Curte au fost, până recent, din sfera africană, ceea ce a făcut ca instanța să fie considerată un fel de „curte penală internațională africană" [11, p.92], iar Africa de Sud, Burundi și Gambia au anunțat, în 2016, retragerea din sistemul Curții (dintre ele, doar Burundi s-a retras efectiv). Rămâne de văzut dacă stigmatul parțialității va fi redus odată cu investigațiile deschise cu privire la fapte petrecute pe alte continente și cu emiterea mandatelor de arestare pentru Vladimir Putin, Maria Lvova-Belova, Benjamin Netanyahu, fostul său ministru al apărării, Yoav Gallant, și unii oficiali Hamas. Va fi crucial, în acest sens, și răspunsul statelor la aceste mandate de arestare (de care depinde punerea lor în aplicare), atât pentru eficacitatea Curții, cât și pentru conturarea percepției asupra sa din punct de vedere al parțialității. Este important ca statele să nu practice un dublu standard, susținând legalitatea mandatului de arestare împotriva unora și negând această legalitate în privința altora, dacă liderii a căror arestare este solicitată se află în aceeași situație juridică (respectiv provin din State care nu sunt părți la Statutul Curții). Un astfel de dublu standard riscă să de-credibilizeze semnificativ Curtea și eforturile sale, iar alianțele politice sau antipatiile cunoscute trebuie să treacă în plan secundar față de respectarea dreptului internațional și hotărârilor instanțelor internaționale.

Toate aceste disfuncționalități observate la nivelul funcționării globale a justiției internaționale, pe de o parte, afectează legitimitatea instanțelor internaționale, și, într-o altă direcție, vizează chestiuni ce se află într-o strânsă legătură cu principiile fundamentale ale justiției. Așadar, o modalitate esențială de dezvoltare a justiției internaționale este reprezentată de urmărirea legitimității instanțelor existente, și aceasta prin asigurarea respectării principiilor fundamentale ale justiției: acces, independență, imparțialitate, dreptate procedurală, eficiență, eficacitate și încredere publică – încurajându-se, astfel, participarea statelor în mecanismele de justiție existente.

O relevanță deosebită pentru protecția indivizilor la nivel internațional o reprezintă accesul la justiție. În ideea sporirii accesului la justiție, ar fi binevenită, într-o direcție, extinderea subiectelor de drept și partici-

panților la procesele internaționale, care se relevă în contextul în care mecanismele prin care se permite accesul direct al indivizilor în fața instanțelor internaționale în calitate de părți, pe de o parte, presupun consimțământul statului, și, pe de altă parte, sunt mai degrabă de natură regională. La instanțele existente, acest lucru se poate înfăptui prin continuarea și creșterea posibilității de participare și intervenție a indivizilor (și altor entități care le reprezintă interesele) în cadrul proceselor desfășurate la nivel internațional (după exemplul pozitiv al Curții Penale Internaționale, în cazul victimelor). Însă este de încurajat și sporirea demersurilor teoretice și practice înspre înființarea unei instanțe internaționale permanente pentru drepturile omului, pe modelul curților existente, cu jurisdicție obligatorie, într-o formă negociată și cu o redactare atentă a normelor privitoare la competență, astfel încât aplicarea și interpretarea lor să atragă jurisdicția cât mai extinsă a instanței. Ideal, egalitatea morală a indivizilor ar trebui „transpusă" în asigurarea accesului oricărui individ la un mecanism de justiție care să-l poată proteja de încălcări ale drepturilor și intereselor sale legitime împotriva oricărui alt stat al lumii.

Sporirea accesului la justiție poate fi realizată și prin extinderea competenței instanțelor internaționale, întărindu-se tendința deja existentă potrivit căreia jurisdicția instanțelor internaționale să nu mai fie atât de dependentă de consimțământul statelor. Se observă deja „ocolirea" consimțământului statelor în practica instanțelor [12, p.794-797], dar este necesară dezvoltarea unei practici solide și consistente a instanțelor internaționale de a-și declara competența și de a judeca în cauzele ce vizează, în mod ultim, protecția indivizilor și drepturilor lor, dincolo de paradigma clasică a consimțământului. Soluția este cu atât mai relevantă pentru asigurarea protecției indivizilor ce fac parte din state ce nu doresc să participe la anumite elemente ale vieții juridice internaționale și care speră că pot eluda norme fundamentale din cadrul ordinii juridice internaționale.

Justiția internațională ar beneficia și de o serie de elemente care să-i sporească eficacitatea, cum ar fi extinderea mandatelor instanțelor internaționale de aducere la îndeplinire a hotărârilor, dar și respectarea voluntară strictă și încurajarea respectării hotărârilor judecătorești pronunțate de instanțele internaționale în chestiuni privitoare la drepturile și interesele indivizilor, fără standarde duble. Astfel s-ar asigura eficacitatea instanțelor și ar crește și încrederea publică în acestea.

În general, cu toții, state, instanțe, politicieni, specialiști, indivizi interesați, trebuie să avem în vedere permanent faptul că justiția, la orice ni-

vel, se înfăptuiește în beneficiul ultim al indivizilor, care sunt destinatarii finali ai normelor de drept, și această intenție trebuie avută în vedere în special atunci când interesele politice afectează sau amenință să afecteze bunul mers al justiției, și trebuie să reprezinte prioritatea tuturor.

Referințe:

1. BOGDANDY, A., VENZKE, I. In Whose Name? An Investigation of International Courts' Public Authority and Its Democratic Justification. In: The European Journal of International Law. 2012. nr.1(23), p.7-41. ISSN 0938-5428, EISSN 1464-3596. Available: https://doi.org/10.1093/ejil/chr106 [Accessed: 01.12.2024].
2. Convention for the Pacific Settlement of International Disputes, 1899.
3. Charter of the United Nations, 1945.
4. United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982.
5. Rome Statute of the International Criminal Court, 1998.
6. Overview 1959-2021 ECHR, 2022. Available: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Overview_19592021_ENG [Accessed: 01.12.2024].
7. BOGDANDY, A., VENZKE, I. Beyond Dispute: International Judicial Institutions as Lawmakers. In: Bogdandy, A., Venzke, I., eds. International Judicial Lawmaking. On Public Authority and Democratic Legitimation in Global Governance. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, vol. 236. Heidelberg: Springer, 2012, p.3-33. ISSN 0172-4770, ISBN 978-3-642-29586-7. Available: DOI: 10.1007/978-3-642-29587-4, https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-29587-4 [Accessed: 02.12.2024].
8. GROSSMAN, N. The Normative Legitimacy of International Courts. In: Temple Law Review, vol. 86, 2013, University of Baltimore School of Law Legal Studies Research Paper No. 2014-03, p.61-106. ISSN 0899-8086. Available: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2185304 [Accessed: 02.12.2024].
9. TORBISCO-CASALS, N. The legitimacy of international courts: The challenge of diversity. In: Journal of Social Philosophy. 2021. nr.4(52), p.491–515. ISSN: 1467-9833. Available: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/josp.12452 [Accessed: 02.12.2024].
10. KINGSBURY, B. International courts: uneven judicialisation in global order. In: Crawford, J. și Koskenniemi, M., eds. The Cambridge Companion to International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p.203-227. ISBN: 978-0-521-14308-0.
11. ROMANO, C. The Shadow Zones of International Judicialization. In: Romano, C., Alter, K și Shany, Y., eds. The Oxford Handbook of International Adjudication. Oxford: Oxford University Press, 2014, p.90-110. ISBN 978-0-19-966068-l.
12. [12] ROMANO, C. The Shift from the Consensual to the Compulsory Paradigm in International Adjudication: Elements for a Theory of Consent. In: New York University Journal of International Law and Politics. 2009. vol. 39, p.791-872. Available: https://nyujilp.org/wp-content/uploads/2013/02/39.4-Romano.pdf [Accessed: 11.12.2024].

ROLUL CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN STABILIREA STANDARDELOR PENTRU EXCLUDEREA PROBELOR

THE ROLE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN ESTABLISHING STANDARDS FOR THE EXCLUSION OF EVIDENCE

Svetlana LEONTIEVA
ORCID ID: 0009-0005-2481-533X
Email: leontievasvetlana58@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.645.5:343.143 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.53

In matters of truth and justice, there is no difference between large and small problems, for issues concerning the treatment of people are all the same."
– Albert Einstein

Abstract: *The issues surrounding the admissibility of evidence in criminal proceedings are globally significant, but they have taken on particular importance for the Republic of Moldova following its firm commitment to integrate into the area of freedom, justice, and security of the European Union. The ECtHR plays a pivotal role in shaping legal standards concerning the exclusion of evidence across its member states. This article explores how the ECtHR's jurisprudence has evolved to establish comprehensive guidelines for the exclusion of evidence, balancing the imperative of upholding human rights with the necessity for effective judicial processes. By analyzing key cases and principles, this study examines the ECtHR's approach to issues such as the admissibility of unlawfully obtained evidence, procedural fairness, and the impact on trial outcomes. Ultimately, this article underscores the ECtHR's significant contribution to the development of consistent and rights-respecting standards for evidence exclusion, thereby reinforcing the rule of law and fundamental human rights protections across the region.*

Rezumat: *Problemele legate de admisibilitatea probelor în cadrul procedurilor penale sunt semnificative la nivel global, dar au căpătat o importanță deosebită pentru Republica Moldova ca urmare a angajamentului ferm de a se integra în spațiul de libertate, justiție și securitate al Uniunii Europene. CtEDO joacă un rol esențial în formarea standardelor juridice privind excluderea probelor în statele sale membre. Acest articol explorează modul în care jurisprudența CtEDO a evoluat pentru a stabili linii directoare cuprinzătoare pentru excluderea probelor, echilibrând imperativul respectării drepturilor omului cu necesitatea unor procese judiciare eficiente. Analizând cazuri și principii cheie, acest studiu examinează abordarea CtEDO cu privire la aspecte precum admisibilitatea probelor obținute în mod ilegal, echitatea procedurală și impactul asupra rezultatelor procesului. În cele din urmă, acest articol subliniază contribuția semnificativă a CtEDO la dezvoltarea unor standarde consecvente și care respectă drepturile pentru excluderea probelor, consolidând astfel statul de drept și protecția drepturilor fundamentale ale omului în regiune.*

Introducere

Drepturile omului reprezintă un subiect de interes universal, adesea confruntându-se cu încălcări și fiind, în același timp, un obiect de dezbateri politice și juridice constante în întreagă lume. Preocuparea de a proteja drepturile omului împotriva abuzurilor autorităților statale a fost expusă prin adoptarea mai multor convenții privind drepturile omului care au fost ratificate până în prezent. Pe continent european, mai mult de 70 ani, prin stabilirea unui cadru comun pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale, Convenția Europeană a Drepturilor Omului rămâne un pilon esențial în promovarea și protejarea drepturilor omului în Europa.

Convenția a creat Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care are rolul de a asigura respectarea drepturilor garantate de Convenție. Dar care este rolul Curții în explorarea noilor frontiere a justiției penale?

Justiția penală se fundamentează pe încrederea publicului, de aceea este crucial nu doar să fie înfăptuită, ci și să fie percepută ca fiind înfăptuită corect. Publicul poate să-și piardă încrederea în administrarea justiției în cazul în care judecătorii tolerează ușor abuzurile autorităților statului și permit utilizarea în procesele penale a probelor obținute prin abuzuri deliberat grave sau sistematice de putere. Prin urmare, instanțele trebuie să aplice regula de excludere pentru a menține autoritatea și integritatea sistemului de justiție penală.

Curtea este dispusă să dezvolte și să inoveze aceste reguli. Prin hotărârile sale, CtEDO a introdus noi principii juridice și a extins domeniul

de aplicare al anumitor drepturi. Curtea însăși a reafirmat necesitatea de a rămâne dinamică în cauza Christine Goodwin v. Marea Brinanie, susținând că este de o importanță crucială ca Convenția să fie interpretată și aplicată într-o așa manieră încât să garanteze drepturile practic și efectiv, nu teoretic și iluzoriu. Un eșec de către Curtea de a menține o abordare evolutivă poate împiedica reformarea sau îmbunătățirea sistemului drepturilor omului [1, par. 74], această abordare fiind un element necesar al oricărei interpretări a drepturilor omului, fie în context european, fie universal. Orice interpretare evolutivă necesită însă un sprijin interpretativ din partea altor actori, mai ales la nivel național.

Materiale și metode. Rolul CtEDO în dezvoltarea doctrinelor juridice privind drepturile omului derivă din obiectul și scopul Convenției Europene a Drepturilor Omului. În acest articol, ne propunem să examinăm standardele actuale formulate în deciziile Curții. De asemenea, sugerăm noi perspective în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în colaborare cu statele membre, poate contribui la îmbunătățirea viitoare a legislației contemporane în domeniul excluderii probelor.

Pentru realizarea prezentei cercetări au fost folosite mai multe metode, cum sunt metoda logică, analiza jurisprudenței al hotărârilor CtEDO care au influențat interpretarea și aplicarea standardelor pentru excluderea probelor în diverse cazuri din statele membre. Prin intermediul metodei comparative a fost realizată compararea practicilor și standardelor naționale cu cele impuse de jurisprudența CEDO pentru a evalua concordanțele și discrepanțele în aplicarea normelor de excludere a probelor.

Stabilirea standardelor curții europene a drepturilor omului pentru excluderea probelor. Convenția nu conține nicio prevedere care să stipuleze în mod direct excluderea probelor obținute ilegal. Cu toate acestea, articolul 6 din Convenție garantează dreptul la un proces echitabil. CtEDO susține că articolul 6 „nu stabilește nicio normă privind admisibilitatea probelor ca atare, ceea ce este, prin urmare, o chestiune care trebuie reglementată în primul rând de dreptul național [2, par. 46]. Pentru a stabili dacă a existat o încălcare a articolului 6, CEDO va lua în considerare „dacă procedura în ansamblu, inclusiv modul în care au fost obținute probele, au fost echitabile". În anumite cazuri CtEDO poate stabili ca procedurile au fost inechitabile în ansamblu.

Metoda folosită în obținerea probelor poate fi ilegală în mai multe moduri. Aceasta poate fi în încălcarea legislației interne sau a unui drept garantat de Convenție, altul decât articolul 6, sau a unui drept implicit în articolul 6 însuși (cum ar fi dreptul la tăcere sau privilegiul împotriva au-

toincriminării). Încălcarea unui drept garantat de Convenție, sau a altei legi, comisă în timpul obținerii probelor în cadrul unei investigații penale este distinctă conceptual de încălcarea dreptului la un proces echitabil prevăzut de articolul 6§1 CEDO; aceasta din urmă este cauzată de un eveniment separat, și anume utilizarea probelor în cadrul procesului.

CtEDO reiterează că fiecare stat membru este în general liber să-și elaboreze propriile reguli cu privire la admisibilitatea probelor. Acest lucru este în concordanță cu principiul subsidiarității și al respectării suveranității statelor membre și cu reticența CtEDO de a acționa ca recurs în calitate de „a patra instanță". În același timp, dreptul la un proces echitabil consacrat în articolul 6 CEDO stabilește standardele de bază și universal aplicabile care trebuie îndeplinite pentru ca un proces în orice stat membru să fie considerat echitabil. Acest articol, totuși impune efectiv statelor membre să adopte anumite reguli de bază sau minime privind admisibilitatea a probelor în stabilirea vinovăției.

De exemplu, tortura este interzisă de articolul 3, la fel ca „tratamentele inumane și degradante". În Hotărârea Jalloh împotriva Germaniei, CEDO a considerat că „probele incriminatorii – fie sub forma unei mărturisiri sau a unor probe reale – obținute ca urmare a...[torturii] – nu ar trebui niciodată invocate pentru demonstrarea vinovăției victimei torturii, indiferent de valoarea sa probantă [3, par. 105]. Acest principiu nu a fost aplicabil faptelor din cauza Jalloh împotriva Germaniei, deoarece s-a constatat că tratamentul acuzatului nu atinge tortură. Dar principiul a fost aplicat în cazuri ulterioare. De fapt, articolul 6§1 în coroborare cu articolul 3 impune tuturor statelor membre să adopte regula categorică conform căreia probele obținute prin tortură sunt inadmisibile și nu pot fi utilizate ca dovadă a vinovăției în cadrul procedurilor judiciare. Aceeași abordare categorică se aplică, de asemenea, dovezilor unei mărturisiri sau declarații obținute de la acuzat prin tratament inuman sau degradant.

Cu toate acestea, CEDO nu a adoptat o regulă categorică similară de excludere pentru alte tipuri de probe obținute ilegal. Astfel, utilizarea sau admiterea unor astfel de probe nu va face în mod automat procesul inechitabil. Instanța de la Strasbourg va evalua corectitudinea procedurilor luate în considerare în ansamblu și se va angaja într-o echilibrare a considerentelor compensatorii. În acest sens, o serie de factori au fost tratați ca relevanți în evaluarea generală. Acestea includ:

gravitatea infracțiunii de care este acuzat învinuitul („ponderea interesului public în cercetarea și pedepsirea infracțiunii în cauză");

dacă a fost asigurat dreptul la apărare [4, par. 164];

oportunitățile oferite acuzatului de a contesta autenticitatea și de a se opune utilizării sau admisibilității probelor și dacă instanța națională avea competența de a exclude probele [5];

dacă circumstanțele în care probelele au fost obținute ridică îndoieli cu privire la fiabilitatea sau acuratețea acestora [6];

rolul jucat de probele obținute pe nedrept în susținerea verdictului de vinovăție (dacă a fost proba unică sau decisivă sau dacă verdictul de vinovăție a fost susținut de alte probe).

Aici reiterăm, că conform jurisprudenței CtEDO, întrebarea ridicată de Curtea referitoare la probele obținute ilegal nu este dacă instanța națională trebuia să le excludă ca atare; dar este dacă, în lumina tuturor factorilor relevanți, utilizarea sau admiterea probelor în cadrul procedurilor interne a făcut ca acestea să fie inechitabile în ansamblu și, prin urmare, să contravină articolului 6 CEDO. Cum este efectuată această determinare? Cum pot influența metodele de obținere a probelor utilizate de anchetatori în faza de urmărire penală echitatea procesului? În ce măsură acești factori sunt relevanți pentru asigurarea unei proceduri corecte și echitabile?

Relevanța factorilor enumerați mai sus și adoptarea unei abordări echilibrate (spre deosebire de excluderea categorică) au atras critici din partea cadrelor universitare [7] și a judecătorilor disidenți ai CtEDO [8]. Una dintre criticele aduse este că un proces nu poate fi niciodată corect dacă acuzatul a fost condamnat pe baza unor dovezi obținute în încălcare a unui drept garantat de Convenție. După cum a subliniat judecătorul Spielmann în opinia sa separată în cauza Bykov împotriva Rusiei, „corectitudinea cerută de articolul 6 al Convenției presupune și o cerință de legalitate. Corectitudinea presupune respectarea legalității și, prin urmare, a respectului pentru drepturile garantate de Convenție". Acum, se poate accepta că corectitudinea unui proces nu poate depinde doar de fiabilitatea probelor pe baza cărora acționează instanța și de exactitatea verdictului pe care îl pronunță. Dar nu este evident că „corectitudinea presupune respectarea legalității" și că un proces nu poate fi niciodată corect dacă acuzatul este condamnat pe baza unor dovezi obținute în încălcare a unui drept garantat de Convenție [8].

Conform observațiilor lui Jackson și Summers, jurisprudența privind încălcările articolului 8 (dreptul la viață privată) sugerează că, în cazul în care reclamantul a avut ocazia să ridice presupusa încălcare în timpul procesului și instanța a examinat argumentele acestuia având libertatea de a decide asupra folosirii probei, echitatea procesului nu este compromisă de decizia de a se baza condamnarea pe probe obținute ilegal.

Observăm, că deși hotărârile Curții contribuie la dezvoltarea unui corpus semnificativ de jurisprudență care servește ca ghid pentru statele membre în interpretarea și aplicarea, există o reticență din partea CEDO de a adopta o poziție directă și mai intervenționistă în reglementarea etapei de urmărire penală. Astfel, regulile excluderii, bazate pe interpretarea CtEDO a dreptului la un proces echitabil, au o eficacitate limitată în reglementarea procedurii acumulării probelor la etapa de urmărire penală.

Rezultate și discuții. Deciziile CtEDO în cazuri semnificative au servit ca puncte de referință în revizuirea și îmbunătățirea legislației lor naționale privind excluderea probelor pentru statele membre, inclusiv și pentru Republica Moldova. Putem observa că în ultimele decenii, modificările legislative în mai multe state membre au crescut nivelul de discreție pe care judecătorii trebuie să admită probele obținute cu încălcarea drepturilor fundamentale. Acestea includ fie prevederi legale care ghidează instanțele să trateze probe ca inadmisibile pe motiv că au fost obținute cu încălcări, iar în alte cazuri prevederile legale care stabilesc standarde probatorii inferioare în cauze unde acuzații sunt învinuiți de comiterea infracțiunilor grave.

Însă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului reafirmă în mod constant rolul său limitat în stabilirea standardelor privind admisibilitatea probelor, lăsându-le aproape în întregime la latitudinea Statelor membre. CtEDO, de exemplu, se bazează pe principiul subsidiarității ca o justificare a refuzului de a stabili linii roșii clare atunci când vine vorba de admitere și utilizarea probelor obținute ilegal: „În timp ce articolul 6 garantează dreptul la a un proces echitabil, nu stabilește nicio normă cu privire la admisibilitatea probelor ca astfel, care este în primul rând o chestiune de reglementare în temeiul dreptului național.

Concluzii

Rezumând studiu realizat, putem conchide că CtEDO realizează misiunea sa să dezvolte și să inoveze domeniul drepturilor omului în materia excluderii probelor. Prin hotărârile sale, CtEDO a introdus noi principii juridice, oferind îndrumări clare și structurate în raționamentul lor judiciar naționalilor instanțele cu privire la aprecierea probelor obținute ilegal, inclusiv diferitelor argumente pentru necesitatea excluderii probelor.

În viitor, CEDO are responsabilitatea de a clarifica metodologia de evaluare a aplicării regulii de excludere conform legislației naționale, luând în considerare aspectele practice ale excluderii și impactul acestora asupra eficacității regulii, inclusiv: asigurarea disponibilității in-

formațiilor despre procedurile de colectare a probelor pentru a permite contestarea efectivă a legalității acestora; excluderea fizică a probelor din dosarele cauzei; separarea procesuală a probelor de judecată asupra fondului, adică evaluarea dacă conținutul probelor ilegale este cunoscut de judecătorii care examinează fondul cauzei. Aceste măsuri vor contribui la consolidarea drepturilor fundamentale și la asigurarea unui proces echitabil în conformitate cu standardele internaționale.

Referințe:

1. Christine Goodwin v. the United Kingdom, Available: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60596%22]} [Accessed 24.06.2024].
2. Schenk v. Switzerland no. 10862/84 din 12 iulie 1988, Available: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=00157572&filename=CASE%20OF%20SCHENK%20v.%20SWITZERLAND.docx&logEvent=False [Accessed 23.06.2024].
3. Jalloh v. Germany (2007), App. No. 54810/00, Available: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76307} [Accessed 23.06.2024].
4. Gafgen v. Germany App. No. 22978/05, Available: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99015 [Accessed 20.06.2024].
5. Ibidem
6. Gafgen v. Germany (2011) 52 EHRR 1 at [164].
7. Ashworth, 2012. On balancing of rights and interests in the criminal process generally, see, e.g., Maher, 1984 and Cottingham, 1984.
8. Bykov v. Russia, App. No. 4378/02, Available: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-91704%22]} [Accessed 27.06.2024].

ANALIZA HOTĂRÂRII CtEDO DE CONSTATARE A ÎNCĂLCĂRII ART. 3 DE CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA PRIN PRETINSA CONTAMINARE A DEȚINUTEI CU HEPATITA ÎN SISTEM PENITENCIAR[35]

ANALYSIS OF THE ECtHR DECISION FINDING A VIOLATION OF ART. 3 BY THE REPUBLIC OF MOLDOVA FOR THE ALLEGED CONTAMINATION OF A DETENEE WITH HEPATITIS IN THE PENITENTIAL SYSTEM

Veronica CHEPTENE
cercetător științific stagiar
ORCID ID: 0000-0003-0762-5049
Email: veronicapozneacova@gmail.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 341.645.5:[343.347.2:343.82](478)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.54

Abstract: *According to the provisions of the European Convention on Human Rights, the right not to be subjected to torture, inhuman and degrading treatment is an absolute right, which cannot be restricted even in the most difficult situations, such as the fight against terrorism and organized crime. Despite the absolute prohibition of application of ill-treatment, the art. 3 of the Convention remains one of the most frequently violated articles by the authorities of the Republic of Moldova. In the period 2019-2022 the court found violation of the right not to be subjected to ill-treatment by the undue delay in conducting investigations to determine inmate hepatitis C contamination, failure to investigate complaints of contamination with hepatitis C in the prison system, failure to provide adequate medical care. In the present study, we aim to analyze the violations found by the ECtHR in the case Machina v. Republic of Moldova application no. 69086/14, decision of 17 January 2023, as well as the importance of this judgment for the prevention of the transmission of hepatitis C in the penitentiary system.*

[35] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02)

Keywords: *human rights, detention, hepatitis C, failure to investigate complaint, positive obligations.*

Rezumat*: În conformitate cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant reprezintă un drept absolut, care nu poate fi restrâns nici în cele mai dificile situații, ca lupta cu terorismul și criminalitatea organizată. În pofida interdicției absolute de a aplicare a relelor tratamente, art. 3 din Convenție rămâne unul din cele mai des încălcate articole de către autoritățile Republicii Moldova. În perioada 2019-2022 Curtea a constatat încălcarea dreptului de a nu fi supus relelor tratamente prin întârzierea nejustificată în efectuarea investigațiilor pentru a stabili contaminarea deținutei cu hepatita C, neinvestigarea plângerilor de contaminarea cu hepatita C în sistemul penitenciar, eșuarea în acordarea asistenței medicale neadecvate. În cadrul studiului dat, ne propunem să analizăm încălcările constatate de CtEDO în cauza Machina vs. Republica Moldova cererea nr. 69086/14, decizie din 17 ianuarie 2023, cât și importanța acestei hotărâri pentru prevenirea transmiterii hepatitei C în sistem penitenciar.*

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, detenție, hepatita C, neinvestigarea plângerii. obligații pozitive.*

În jurisprudența sa, CtEDO a reafirmat că interzicerea torturii și a tratamentului sau a pedepselor inumane ori degradante reprezintă un drept absolut, care nu poate fi restrâns. Articolul 3 din Convenție garantează una din valorile fundamentale ale societăților democratice. Într-adevăr, interzicerea torturii și a tratamentului sau a pedepselor inumane ori degradante reprezintă o valoare a civilizației, strâns legată de respectarea demnității umane. Chiar și în cele mai dificile situații, ca lupta cu terorismul și criminalitatea organizată, Convenție interzice în termenele absolute tortura, tratament inuman și degradant. Spre deosebire de majoritatea prevederilor materiale din Convenție și din Protocoalele 1 și 4, Articolul 3 nu permite excepții și nici o derogare de la acesta nu este permisă în baza Articolului 15 § 2, nici chiar în situația în care o urgență publică amenință viața națiunii [3].

În pofida interdicției absolute a aplicării torturii, tratamentului inuman și degradat, pedepsei inuman și degradante, cât și a jurisprudenței dezvoltate, în perioada anilor 1997-2020 CtEDO a constatat 142 de violări (23%), a articolului 3 în hotărârile contra Republicii Moldova, în aspectele relelor tratamente, investigării defectuoase a deceselor, violurilor, sancționării prea blânde pentru maltratări, neacordării asistenței medi-

cale adecvate deținuților, recurgerii nejustificate la alimentarea forțată, tratament psihiatric forțat dispus contrar legii, încătușării ilegale și nejustificate în afara celulei, neprotejării de violența domestică, neprotejării de violența co-deținuților, compensației insuficiente pentru violarea articolului 3. În cadrul studiului dat, ne propunem să analizăm hotărârea CtEDO Machina vs. Republica Moldova cererea nr. 69086/14, decizie din 17 ianuarie 2023 [1], în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat încălcarea art. 3 prin întârzierea nejustificată în efectuarea investigațiilor pentru a stabili contaminarea deținutei cu hepatita C, neinvestigarea plângerilor de contaminarea cu hepatita C în sistemul penitenciar, eșuarea în acordarea asistenței medicale neadecvate.

Circumstanțe de fapt.

Reclamanta deținută în Penitenciarul nr. 13 nu a fost testată pentru prezența bolilor transmisibile, cum ar fi virusul imunodeficienței umane (HIV) sau hepatita C, la venirea la închisoare, deși în fișa ei medicală a fost indicat faptul că aceasta că a consumat droguri. La 15 februarie 2012, un test de sânge efectuat la cererea reclamantei pentru a afla cauza durerii din partea dreaptă a abdomenului a arătat că reclamanta era infectată cu hepatita C cronică cu „[zero] activitate". În conformitate cu datele cartelei medicale ale reclamantei, aceasta în repetate rânduri a fost diagnosticată cu infecții respiratorii, dermatită și otită medie și i s-au prescris antibiotice, analgezice și alte medicamente. Reclamantei i s-a prescris în mod regulat terapie de înlocuire a substanțelor narcotice și i-au fost acordate consultații medicale din cauza durerilor de picior și de spate asociate cu paraplegia ei, i s-a prescris tratament antiinflamator și analgezice. În 2013, aceasta a fost examinată de un ortoped, care i-a recomandat examinări suplimentare și intervenții chirurgicale pe picioare. Reclamantei i-au fost acordate servicii stomatologice de cel puțin șase ori, inclusiv la 13 mai 2011, când aceasta a susținut că a contractat hepatita C. În ceea ce privește diagnosticul hepatitei C, reclamanta a fost examinată de două ori de medicul din penitenciar (terapeut), în februarie și august 2012, și i s-a prescris o dietă specială, hepatoprotectori și antispastice. Nu există nicio înregistrare a utilizării acestui medicament sau a oricăror teste de sânge pentru a stabili încărcătura virală a hepatitei C la reclamantă. Reclamanta a fost internată de patru ori, în principal din cauza paraplegiei sale (tratament antiinflamator), nefiind înregistrat acordarea tratamentului hepatitei C [1, §5-8]. Reclamanta de nenumărate ori s-a adresat cu plângeri la diferite autorități, invocând faptul că condițiile de detenție nu corespund cu necesitățile ei fizice și că aceasta nu

primește asistența medicală corespunzătoare stării ei de sănătate. Avocatul Poporului a recomandat ANP îmbunătățirea condițiilor de detenție a reclamantei, iar Consiliul pentru egalitate a constatat prezența discriminării ei. Cu toate acestea, ANP nu a întreprins careva acțiuni pentru a executa decizia Consiliului. Reclamanta în anul 2012 a depus plângere judecătorului de instrucție, invocând condițiile de detenție, asistența medicală neadecvată în sistemul penitenciar și contaminarea acesteia cu hepatita C. Ulterior, reclamanta a retras cererea pe motiv că concluzia corespunzătoare a fost adoptată de către Consiliul pentru egalitate. În anul 2019, reclamanta a depus plângere, folosind noua cale de atac compensatorie, cu privire la condițiile materiale de detenție [1, §11-15].

Principii generale privind aplicarea art. 3 din Convenția Europeană

Înaltă Curte a considerat oportună analiza încălcării art. 3 prin două aspecte, și anume: 1. infectarea reclamantei cu hepatita C în sistemul penitenciar; 2. acordarea asistenței medicale inadecvate.

Curtea reamintește că responsabilitatea principală a funcționarilor, care activează în instituția penitenciară și sunt responsabili pentru unitatea de detenție se rezumă la asigurarea condițiilor de detenție corespunzătoare, inclusiv acordarea asistenței medicale adecvate pentru deținuți [1, §37]. Această obligație pozitivă a autorităților reiese din faptul că aplicarea sancțiunii privative de libertate creează dependența directă a persoanei de la personalul penitenciar, imposibilitatea acestea de a-și satisface necesitățile personale de bază de sine stătător, inclusiv în alimentație, asistență medicală și ordinea zilei. Această dependență determină vulnerabilitatea sporită a persoanelor în custodia statului și obligația pozitivă a autorităților, de a asigura condiții de detenție, care satisfac necesitățile vitale ale persoanei private de libertate, nu lezează demnitatea umană și de a acorda asistență medicală la nivelul mediu pe țară. În acest context, menționăm inadmisibilitatea refuzului în acordarea unui serviciu medical pe motiv că persoana este deținută în sistemul penitenciar, dacă aceasta este la nivel general disponibil pentru locuitorii statului.

În această ordine de idei, Înaltă Curte menționează că o plângere privind acțiunile neglijente ale personalului medical din sistemul penitenciar, care a determinat transmiterea unei infecții periculoase pentru viață pune sub semnul îndoielii modul de executare a atribuțiilor de către personalul penitenciar și respectarea de către acesta a prevederilor legislației naționale [1, §37]. În cazul dat, faptul că persoana, posibil, a fost infectată cu hepatita C în sistemul penitenciar, nefiind prezente date că aceasta a suferit de boala respectivă anterior determină prezența

bănuielii rezonabile că personalul medical nu și-a onorat obligațiile de serviciu în mod corespunzător și, prin neglijență, a determinat contaminarea pacientei cu hepatita C.

În altă ordine de idei, Înaltă Curte analizează standardul asistenței medicale, care urmează să fie acordată deținuților. Cerințele impuse statului cu privire la sănătatea deținuților pot varia în funcție de faptul, dacă boala a fost transmisibilă, sau nu. Răspândirea bolilor infecțioase și, în special, a tuberculozei, hepatitei și HIV/SIDA, reprezintă problemă de sănătate publică, în special, în mediul penitenciar. În acest context, Curtea Europeană consideră că este benefic ca, cu consimțământul lor, deținuții să treacă teste gratuite de screening pentru determinarea prezenței bolilor transmisibile precum hepatită și HIV/SIDA, analizele fiind date într-un termen rezonabil după admiterea lor în instituție penitenciară. Întârzierea nejustificată a screeningului la hepatita C este incompatibilă cu obligația generală a statului pârât de a lua măsuri eficiente menite să prevină transmiterea hepatitei C și a altor boli infecțioase în sistemul penitenciar [1, §38]. În acest context, trebuie să remarcăm faptul că fiecare deținut după escortarea, înregistrarea, perfectarea dosarului personal și efectuarea examinării medicale trebuie să fie informat de către lucrătorul medical cu privire la posibilitatea trecerii gratuite a unor analize precum celor la hepatită și HIV/SIDA. În plus, deținutul trebuie să fie informat despre veridicitatea analizelor și laboratorul în care acestea vor fi analizate. Lucrătorul medical trebuie să explice riscul prezenței bolilor infecțioase pentru sănătatea deținutului și a codeținuților lui, cât și să-l informeze despre dreptul de a trece tratamentul bolilor infecțioase în sistemul penitenciar, inclusiv a tratamentului ambulatoriu, în cazul în care acestea se depistează.

În altă ordine de idei, analizând sub aspect procesual investigarea plângerii reclamantei, Înalta Curte a remarcat faptul că obligația de a efectua o anchetă, care decurge din articolele 1 și 3 din Convenție „reprezintă o obligație, nu în ceea ce privește rezultatele, ci în ceea ce privește mijloacele". Aceasta afirmație semnifică faptul că autoritățile naționale nu sunt obligate să ajungă la o concluzie, care să coincidă cu relatarea evenimentelor de către reclamant. Cu toate acestea, orice investigație efectuată de autorități, în principiu, trebuie să determine faptele în cauză, să identifice și să-i tragă la răspundere penală pe făptuitori. Astfel, investigarea alegațiilor cu privire la tratament contrar articolului 3 din Convenție trebuie să fie amănunțită, iar autoritățile trebuie să depună eforturi serioase pentru a stabili ce s-a întâmplat [1, §41]. Calificarea obligației pozitive a

autorităților de a investiga plângeri de aplicare a relelor tratamente, ca obligație de mijloc, ci nu de rezultate determină analiza calității acțiunilor procesuale efectuate de către autorități, a volumului de informații analizate pentru a stabili adevărul și a determina promptitudinea și celeritatea dosarului penal. Neexaminarea deplină a tuturor circumstanțelor cauzei, neexaminarea completă, imparțială și obiectivă a acestea de către autorități determină constatarea încălcării art. 3, sub aspect procesual.

Curtea Europeană reiterează că, în toate cazurile în care nu este în măsură să stabilească circumstanțele exacte ale cauzei din motive atribuite în mod obiectiv autorităților statului, guvernul pârât este cel care trebuie să explice în mod satisfăcător și convingător succesiunea evenimentelor și să prezinte probe solide capabile să respingă afirmația reclamantului. În plus, dacă evenimentele în cauză sunt în întregime, sau în mare parte, de competența exclusivă a autorităților, precum în cazul persoanelor aflate în custodia statului, vor apărea prezumții de fapt cu privire la vătămările suferite în timpul unei astfel de detenții. În acest caz, sarcina probei revine Guvernului, care trebuie să ofere o explicație satisfăcătoare și convingătoare prin prezentarea de probe, referitor la circumstanțele de fapt, care să stabilească aspectele ce combat relatarea victimei despre evenimente. În absența unei astfel de explicații, instanța poate formula concluzii defavorabile Guvernului. Acest lucru este justificat de faptul că persoanele aflate în custodia statului se află într-o poziție vulnerabilă, iar autoritățile sunt obligate să le protejeze [1, §43].

Prin urmare, în cazul în care Curtea Europeană se confruntă cu imposibilitatea stabilirii exacte a circumstanțelor de fapt, iar relatările și probele prezentate de către reclamant determină stabilirea prezumției aplicării relelor tratamente, sarcina de probă le revine autorităților. Cu alte cuvinte, autoritățile sunt obligate să combată afirmațiile reclamantului, prezentând probele, care determină originea vătămărilor reclamantului, subliniază neconcordanțele în versiunea prezentată și probează că încălcarea dreptului de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant nu a avut loc. Raționamentul inversării sarcinii probei, care le revine autorităților, se bazează pe faptul că în perioada în care persoana se află în custodia statului, autoritățile dispun de toate probele, documentele, ordinele și registrele, inaccesibile reclamantului, care pot ajuta la determinarea circumstanțelor de fapt. În plus, anume autoritățile sun responsabile pentru garantarea realizării drepturilor fundamentale, în perioada privării de libertate a persoanei, ceea ce implică răspunderea acestora pentru nerespectarea standardelor minime și aplicarea relelor tratamente.

Analizând contaminarea reclamantei cu hepatită, Înaltă Curte a subliniat faptul că boala respectivă afectează în primul rând ficatul și, cu timpul, poate duce la ciroză hepatică, cancer hepatic și deces, ceea ce determină importanța evaluării stării de sănătate a reclamantei pentru a-i oferi un tratament adecvat. O astfel de evaluare poate fi efectuată pe baza unei biopsii hepatice și a unor teste de sânge adecvate pentru a determina genotipul viral și încărcătura virală [1, §48]. Netratarea hepatitei C și agravarea stării generale a pacientului poate pune viața acestuia în pericol, ceea ce determină importanța crucială a administrării medicamentelor, pentru a preveni agravarea bolii.

Aprecierea Curții în privința alegațiilor reclamantei privind contaminarea ei cu hepatita C

Înaltă Curte a constatat faptul că recursul compensatoriu prevăzut de Codul de Procedură Penală se referă la acordarea despăgubirilor pentru condiții materiale de detenție neadecvate. În această ordine de idei, plângerile reclamantei privind acordarea îngrijirii medicale necorespunzătoare și infectarea acestea cu hepatita C nu au fost declarate inadmisibile în anul 2019. În plus, Curtea Europeană reiterează faptul că cazurile de transmitere a infecțiilor, care pun viața în pericol, cum ar fi HIV și hepatita C, ca rezultat al unor acțiuni neglijente sau intenționate ale funcționarilor publici, nu pot fi remediate numai prin acordarea de despăgubiri victime [1, §25-26]. Prin urmare, acordarea asistenței medicale necorespunzătoare intră în condițiile inumane de detenție, iar în conformitate cu prevederile legislației procesual-penale, persoana supusă tratamentului degradat din cauza condițiilor materiale de detenție necorespunzătoare are dreptul la despăgubiri, apelând la mecanismul compensatoriu. Cu toate acestea, acordarea despăgubirilor, în viziunea Înaltei Curți, nu reprezintă unicul remediu disponibil persoanei supuse tratamentului degradant.

În altă ordine de idei, Înaltă Curte a subliniat faptul că legislația națională nu clasifică infectarea cu hepatita C, drept vătămare corporală gravă, și, că această circumstanță poate împiedica calificarea infectării involuntare cu hepatita C drept neglijență medicală. În lipsa unor exemple din practica națională, care să confirmă aplicarea prevederilor legislației naționale cu privire la malpraxis susținută în cadrul interpretării Guvernului, Curtea Europeană nu este convinsă de disponibilitatea căii de atac prin prisma legislației penale [1, §27]. Din cele expuse mai sus, observăm faptul că reglementările naționale în domeniul calificării gravității vătămărilor corporale, și anume Regulamentul nr. 199 din 27-06-

2003 de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale [6] și nici Hotărârea de Guvern nr. 534 din 26-07-2023 pentru aprobarea Regulamentului privind aprecierea medico-legală a gravității vătămării integrității corporale sau sănătății [4], prin care regulamentul sus menționat a fost abrogat, nu reglementează gravitatea vătămării corporale manifestate prin infectarea cu hepatita C. Neindicarea acestea în regulament face practic imposibilă stabilirea gravității cauzării acestei vătămări corporale. În aceeași ordine de idei, prevederile art. 213 din Codul Penal [2], care reglementează încălcarea din neglijență a regulilor și metodelor de acordare a asistenței medicale nu se aplică, fiindcă pentru a cădea în incidența acestui articol trebuie să fie prezente urmările prejudiciabile în forma de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății sau decesul pacientului. În ipoteza în care gravitatea vătămărilor corporale nu poate fi stabilită din cauză deficienței prevederilor legislației, infectarea din neglijență a pacientului cu hepatita C nu poate fi sancționată în conformitate cu prevederile Codului Penal, acest remediu nefiind disponibil reclamantei.

În altă ordine de idei, aplicând principiile generale privind prevenirea contaminării cu hepatita C în penitenciar, Înaltă Curte subliniază faptul că autoritățile naționale nu au efectuat nicio anchetă – internă, disciplinară sau penală –, pentru a evalua riscul de infectare în penitenciar prin intermediul serviciilor stomatologice. Curtea consideră că este uimitor faptul că administrația penitenciarului nu a ținut evidența deținuților infectați cu hepatita C și nu a efectuat un simplu control pentru a afla dacă alți deținuți care au primit servicii stomatologice în aceeași perioadă de timp au avut rezultate pozitive la hepatita C [1, §39]. Prin urmare, administrația instituției penitenciare nu a efectuat careva acțiuni pentru a stabili modalitatea de contaminare a reclamantei cu hepatita C, nu a determinat alte persoane, care ar putea fi contaminate cu hepatita în aceeași perioadă ca și reclamanta și nu au întreprins careva acțiuni pentru a preveni contaminarea cu boala infecțioasă în penitenciar.

Înaltă Curte a remarcat faptul că materialele cauzei nu-i permit să concluzioneze dincolo de orice dubiu rezonabil că reclamanta a fost contaminată hepatita C după plasarea acesteia în custodia statului, dificultatea în determinarea faptului dacă alegațiile ei, care se referă la lipsa testelor screening făcute la venirea deținutului în sistemul penitenciar sunt bazate pe o bază factologică și incapacitatea autorităților de a investiga efectiv plângerea ei [1, §39]. Prin urmare, în prezent, nu poate fi stabilită modalitatea de infectare a reclamantei cu hepatita C, și anume,

faptul dacă aceasta s-a infectat înainte de arestarea ei, ținând cont de faptul că reclamanta anterior a consumat substanțe narcotice, ceea ce determină faptul că a făcut parte din grupul de risc al persoanelor, fiind prezentă probabilitatea mai înaltă de infectare cu boli infecțioase sau în perioada în care a fost deținută în penitenciar. Cu toate acestea, autoritățile au eșuat îndeplinirea obligației pozitive de investigare a modalității de infectare a reclamantei cu hepatita C.

Analizând plângerea reclamantei referitor la infectarea acesteia cu hepatita C în sistemul penitenciar, Înaltă Curte constată că reclamanta a depus plângeri la autoritățile naționale cu privire la presupusa infectare cu hepatita C, în timp ce se afla în penitenciar [1, §42]. Cu toate acestea, autoritățile nu au întreprins nici o încercare pentru a investiga versiunea reclamantei. Luând în considerație faptul că reclamanta s-a aflat în custodia statului în momentul identificării faptului că aceasta suferă de hepatita C, prezența prezumției tratamentului degradant, neefectuarea acțiunilor pentru a determina modalitatea de infectare a reclamantei și neprezentarea unor explicații plauzibile din partea autorităților, Curtea concluzionează că autoritățile naționale nu au făcut nicio încercare reală de a afla ce s-a întâmplat și că întârzierea screeningului a subminat orice posibilitate de a evalua dacă reclamanta a fost infectată cu hepatita C după privarea ei de libertate. Din acest motiv, Curtea Europeană nu este în măsură să stabilească dacă în penitenciar a fost prezentă o boală infecțioasă și, prin urmare, concluzionează că eșecul autorităților instituției penitenciare relevante de a efectua imediat o anchetă și un screening a fost incompatibil cu obligația generală a statului pârât de a lua măsuri eficiente menite să prevină transmiterea hepatitei C și a altor boli infecțioase în sistem penitenciar, ceea ce determină constatarea încălcării art. 3 din Convenție prin eșecul de a preveni transmiterea hepatitei C în sistemul penitenciar [1, §44-45]. Prin urmare, în acest caz Înalta Curte a constatat eșecul autorităților în prevenirea răspândirii bolilor infecțioase în sistemul penitenciar, prin nedeterminarea sursei infectării reclamantei, neidentificarea altor persoane, care ar putea să se infecteze în perioada respectivă și, neefectuarea analizelor pentru determinarea prezenței bolilor infecțioase, în momentul plasării persoanelor în instituție penitenciară.

Aprecierea Curții în domeniul calității asistenței medicale acordate reclamantei în sistemul penitenciar

Înaltă Curte a analizat executarea obligațiilor pozitive de a acordare a asistenței medicale reclamantei în sistemul penitenciar. Din materialele prezentate, Curtea constată că reclamanta în repetate rânduri a bene-

ficiat de consultații medicale și transferul în spitalul penitenciar pentru tratamentul paraplegiei ei [1, §46]. Reclamanta a fost diagnosticată cu hepatită C cronică în faza inactivă, dar nu este clar cum a fost determinată diagnoza respectivă, fiindcă în toată perioadă de detenție a reclamantei nu a fost efectuată nicio evaluare a încărcăturii virale a hepatitei reclamantei. Înalta Curte constată lipsa examinărilor medicale adecvate, neacordarea tratamentului necesar, nedeterminarea efectelor hepatitei C asupra sănătății ei. Nu există probe, care atestă faptul că reclamanta a fost examinată de către un medic specialist sau că a administrat careva medicamente pentru tratamentul hepatitei C. Prin urmare, Înalta Curte consideră că autoritățile nu și-au îndeplinit obligația de a prezenta probe privind existența unei monitorizări ale stării ei de sănătate și a unui tratament medical adecvat al reclamantei în timpul detenției ei, ceea ce a determinat constatarea încălcării art. 3, prin prisma neacordării asistenței medicale adecvate în custodia statului [1, §49-50].

În această ordine de idei, remarcăm faptul că principală încălcare subliniată de Curtea Europeană se rezumă la faptul că în timpul detenției reclamantei nu au fost efectuate analizele necesare pentru stabilirea încărcăturii virale a hepatitei C, nu i-a fost administrat tratament necesar și nici nu au fost efectuate acțiuni pentru a diminua impactul hepatitei C la sănătatea acestea. În timpul internărilor repetate a reclamantei în spitalul penitenciar nu i-a fost acordat tratament contra hepatitei și nici nu a fost evaluat impactul acestei infecții asupra sănătății ei. Aceste circumstanțe au determinat constatarea încălcării obligațiilor pozitive a autorităților determinate prin art. 3 din Convenție de acordare a asistenței medicale calificate în custodia statului.

Analizând lipsa unui remediu eficient în legislația națională și încălcarea art. 13 din Convenție, Înalta Curte concluzionează că reclamanta trebuia să dispună de o cale de atac eficientă cu privire la plângerea în neacordarea asistenței medicale în sistemul penitenciar. Curtea constată că în trecut au fost identificate încălcări similare și că Guvernul nu a prezentat niciun motiv pentru care Curtea să adopte o concluzie diferită în prezenta cauză. În consecință, Curtea consideră că existența unei căi de atac eficiente, în ceea ce privește plângerea reclamantei privind îngrijirea medicală inadecvată în penitenciar nu a fost probată și, prin urmare, concluzionează că a existat o încălcare a art.13 din Convenție [1, §56-57]. Autoritățile nu au probat existența unei căi de atac eficiente, care ar putea fi folosită de reclamantă în aspectul neacordării asistenței medicale calificate în detenție, ceea ce a determinat lipsa unui remediu efectiv în legislația națională și constatarea încălcării art. 13 din Convenție.

Executarea hotărârii.

Cauza Machina vs. Republicii Moldova a fost calificată de către Departamentul de Executare a Deciziilor CtEDO, ca fiind un caz repetitiv, încălcările similare fiind constatate în cazurile printre care Talambuta și Iascinina v. Republicii Moldova, Cosovan v. Republica Moldova. Machina vs. Republica Moldova, reclamantului i-a fost achitată satisfacție echitabilă, nefiind raportate măsuri legislative, administrative sau de altă natură implementate pentru a nu admite repetarea încălcărilor constatate [5]. Prin urmare, decizia în prezent este neexecutată.

Concluzii

Importanța hotărârii Machina vs. Republicii Moldova cererea nr. 69086/14, decizie din 17 ianuarie 2023 [1] se rezumă la abordarea unor probleme sistemice, care nu au fost analizate anterior de către Înaltă Curte. În primul rând, s-a constatat lipsa unei politici la nivelul sistemului penitenciar axate pe prevenirea și combaterea infectării deținuților cu maladii infecțioase. În special, la intrarea persoanei în sistemul penitenciar acestea nu-i este acordat dreptul de a trece testele medicale gratuite pentru determinarea prezenței bolilor infecțioase, precum HIV/SIDA sau hepatita. Necesitatea efectuării acestor teste se manifestă prin faptul că majoritatea deținuților provin din categorii social-vulnerabile, unii sunt consumători de substanțele narcotice, acestea, fiind în libertate nu trec investigații necesare pentru a stabili starea sănătății, ceea ce majorează riscul prezenței bolilor infecțioase la aceste persoane. Neidentificarea promptă a prezenței acestor boli poate determina contaminarea mai multor persoane în sistemul penitenciar, în special, prin folosirea serviciilor stomatologice sau efectuarea unor tatuaje. Prezența acestor riscuri este una majoră, ceea ce determină necesitatea efectuării unor acțiuni prompte de către autorități pentru a preveni infectarea deținuților cu boli infecțioase.

În al doilea rând, cazul analizat subliniază ineficiența calității medicale acordate în sistemul penitenciar. În pofida faptului că autoritățile au cunoscut despre prezența hepatitei C la reclamantă, pe parcursul detenției ei din 2012, când a fost determinată prezența infecției și până în 2016, când reclamanta a fost eliberată, acestea nu i s-a acordat tratamentul hepatitei. Neacordarea asistenței medicale ar putea agrava semnificativ starea de sănătate a acesteia, în special, luând în considerație paralizia și necesitatea efectuării unei intervenții chirurgicale. Prin urmare, statul nu și-a onorat obligația pozitivă, care reiese din exigentele art. 3 de a ga-

ranta deținuților asistență medicală la nivelul mediu pe țară și a le acorda tratamentul necesar pentru menținerea stării de sănătate a acestora.

În plus, în legislația națională, lipsește un remediu efectiv prin care pot fi depuse plângeri privind calitatea asistenței medicale în sistemul penitenciar. În practică, acestea nu sunt calificate ca tratament degradant în conformitate cu legislația penală, și pot fi analizate doar prin prisma mecanismului compensatoriu în cadrul legislației civil. În plus, autoritățile precum, Oficiu Avocatului Poporului, Administrația Națională a Penitenciarelor, sunt informați cu privire la calitatea precară a asistenței medicale. Cu toate acestea, nu sunt implementate careva măsuri sesizabile pentru a îmbunătăți calitatea asistenței medicale acordate în sistemul penitenciar, a garanta independența reală a medicilor și lucrătorilor medicali de la autoritățile instituției penitenciare, a lărgi lista medicamentelor acordate gratuit persoanelor deținute și a elimina prezența cazurilor, în care deținutului nu-i este acordat tratamentul prescris pe motivul că acesta nu este disponibil în instituția penitenciară.

Prin urmare, acordarea asistenței medicale în sistemul penitenciar rămâne a fi o problemă sistemică, soluționarea căreia determină modificări de ordin legislativ, instituțional și practic.

Recomandări pentru executarea hotărârii CtEDO.

Parlamentului, Ministerului Justiției, Administrației Naționale a Penitenciarelor

Transferul medicilor, care activează în sistemul penitenciar din subordinea ANP și a Ministrului Justiției în subordinea Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

Schimbarea organigramei și a structurii instrucționale pentru evitarea subordonării directe

și indirecte între medicii și colaboratorii instituției penitenciare.

Parlamentului

Elaborarea căii de atac, care permite depunerea plângerilor în organele competente privind neacordarea asistenței medicale sau calitatea nesatisfăcătoare a acestea.

Administrației Naționale a Instituțiilor Penitenciare

Garantarea confidențialității fișelor medicale ale deținuților.

Elaborarea politicii axate pe prevenirea răspândirii bolilor infecțioase în sistemul penitenciar, în special, a bolilor precum HIV/ SIDA și hepatita.

Elaborarea regulamentului intern privind acordarea fiecărui deținut a dreptului la trecerea testelor la prezența bolilor infecțioase, în special HIV/ SIDA și hepatita.

În colaborare cu Ministerul Sănătății, elaborarea planului de acțiuni implementate în privința persoanei contaminate cu maladii infecțioase, în special HIV/ SIDA și hepatita cu elaborarea protocoalelor specifice privind medicamentele administrate, periodicitatea efectuării investigațiilor și prezența complicațiilor, care determină internarea persoanei în spital.

Conducerii instituțiilor penitenciare

Informarea fiecărui deținut la intrarea în instituție penitenciară referitor la dreptul acestuia de a trece gratuit testele pentru identificarea prezenței bolilor infecțioase.

Consemnarea în scris a refuzului de a trece testele pentru identificarea prezenței bolilor infecțioase.

Determinarea cercului de persoane, care pot fi infectate cu boli infecțioase la identificarea persoanelor bolnave în instituție penitenciară.

Monitorizarea stării sănătății persoanelor infectate cu boli infecțioase.

Referințe:

1. Case of Machina v. The Republic of Moldova (Application no. *69086/14*) 17 January 2023. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222307 [Accesat la: 01.09.2023]
2. Machina c. République de Moldova, Repetitive | Case | 69086/14 | Pending | New Case | Judgment date: 17/01/2023 | Final judgment date: 17/04/2023. Disponibil: https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-63182 [Accesat la: 01.09.2023]
3. Case of Cantaragiu v. The Republic of Moldova (Application no. 13013/11) Decision 24 March 2020 final 24/07/2020. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201865 [Accesat la: 01.09.2023]
4. Codul Penal al Republicii Moldova, Nr. 985 din 18-04-2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14-04-2009, nr. 72-74. Modificat: *LP83 din 14.04.23, MO154/02.05.23 art.240; în vigoare 02.08.23* [Accesat la: 01.09.2023]
5. Regulamentul de apreciere medico-legală a gravităţii vătămării corporale, nr. 199 din 27-06-2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 170-172. Versiune în vigoare din data 14.10.2011 în baza modificărilor prin OMS654 din 16.08.11, MO170-175/14.10.11 art.1537 [Accesat la: 01.09.2023]
6. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului privind aprecierea medico-legală a gravității vătămării integrității corporale sau sănătății, nr. 534 din 26-07-2023 In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 287-290 art. 670.

DIGITALIZAREA EDUCAȚIEI MATEMATICE: ÎNTRE INOVAȚIE PEDAGOGICĂ ȘI RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI[36]

DIGITALIZATION OF MATHEMATICS EDUCATION: BETWEEN PEDAGOGICAL INNOVATION AND RESPECT FOR HUMAN RIGHTS

Gabriela Cristina BRĂNOAEA
ORCID ID: 0000-0003-1319-664X
Email: branoaea.cristina@yahoo.com
Școala Doctorală Științe ale Naturii
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 342.733:37:[004:51] **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.55

Abstract: *The digitalization of mathematics education offers transformative opportunities for enhancing teaching and learning through personalization and interactivity. This paper explores the use of personalized items to support self-learning, self-assessment, and individualized practice, aligning education with each student's pace and needs. By integrating technology, these tools facilitate deeper understanding, reinforce skills, and improve performance. The study analyzes the pedagogical, social, and ethical implications of digital tools, highlighting their potential to modernize mathematics education while addressing challenges related to accessibility and data security. The findings underscore the role of innovative solutions in fostering meaningful and sustainable learning experiences.*

Keywords: *digitalization, interactive learning, mathematical purchases, personalized items, self-assessment, autocorrect, personalized feedback.*

Rezumat*: Digitalizarea educației matematice oferă oportunități de transformare pentru îmbunătățirea predării și învățării prin personalizare și interactivitate. Această lucrare explorează utilizarea elementelor personalizate pentru*

[36] Articolul a fost realizat în cadrul proiectului doctoral „Sistem suport inteligent pentru accelerarea achizițiilor matematice la elevii de gimnaziu" al Școlii Doctorale Științe ale Naturii de la Universitatea de Stat din Moldova, sub îndrumarea conducătorului științific Prof. Univ. Dr. Ing. Brăgaru Tudor

a sprijini auto-învățarea, autoevaluarea și practica individualizată, aliniind educația la ritmul și nevoile fiecărui elev. Prin integrarea tehnologiei, aceste instrumente facilitează o înțelegere mai profundă, consolidează abilitățile și îmbunătățesc performanța. Studiul analizează implicațiile pedagogice, sociale și etice ale instrumentelor digitale, evidențiind potențialul acestora de a moderniza educația matematică, abordând în același timp provocările legate de accesibilitate și securitatea datelor. Constatările subliniază rolul soluțiilor inovatoare în promovarea experiențelor de învățare semnificative și durabile.

Cuvinte-cheie: *digitalizare, învățare interactivă, achiziții matematice, articole personalizate, autoevaluare, corectare automată, feedback personalizat.*

Introducere

În era digitală, transformările tehnologice au devenit parte integrantă a tuturor domeniilor vieții, inclusiv educația. Digitalizarea educației matematice reprezintă nu doar o oportunitate pentru modernizarea procesului didactic, ci și o provocare complexă, având implicații asupra securității datelor, accesibilității educației și respectării drepturilor omului. Educația matematică joacă un rol fundamental în dezvoltarea gândirii logice și a competențelor analitice ale elevilor, pregătindu-i pentru provocările lumii moderne. Cu toate acestea, metodele tradiționale de predare și evaluare pot deveni insuficiente în fața nevoilor diverse și în continuă schimbare ale elevilor. În era digitală, tehnologia oferă noi oportunități pentru a transforma procesul educațional, punând accent pe personalizare și interactivitate. O soluție inovatoare în acest sens o reprezintă utilizarea itemilor personalizați. Aceștia sunt concepuți pentru a sprijini auto-învățarea, auto-evaluarea și antrenamentul individual al elevilor, adaptând procesul educațional la nivelul și ritmul fiecărui copil. Itemii personalizați sunt folosiți pentru consolidarea cunoștințelor, dezvoltarea competențelor și evaluarea performanțelor, contribuind la o învățare mai profundă și durabilă.

Această lucrare explorează impactul utilizării tehnologiei în predarea matematicii, analizând beneficii și riscuri din perspectiva pedagogică, socială și etică. De la consolidarea terminologiei prin jocuri tematice până la rezolvarea problemelor calculabile cu corectare automată, această lucrare explorează potențialul itemilor personalizați în creșterea achizițiilor matematice la elevii de gimnaziu.

Material și metodă

Predarea matematicii, caracterizată de un nivel ridicat de complexitate, necesită metode inovatoare pentru a sprijini personalizarea pro-

cesului educațional și pentru a răspunde nevoilor fiecărui elev. Această lucrare se concentrează pe utilizarea itemilor personalizați pentru a automatiza procesul de generare, rezolvare și evaluare a problemelor matematice, sprijinind astfel profesorii și elevii în procesul de învățare.

Contextul și problemele identificate

În România și Republica Moldova, educația matematică se confruntă cu mai multe provocări: deficitul de profesori calificați, lipsa motivației elevilor pentru învățarea matematicii, limitările financiare și metodele tradiționale de evaluare care facilitează plagiatul. Profesorii petrec un procent semnificativ din timp în activități de corectare manuală, reducând timpul alocat pentru pregătirea materialelor didactice inovative. În plus, evaluările tradiționale sunt adesea neadaptative, nu țin cont de nivelul individual al elevilor și permit copierea.

Scopul și obiectivele cercetării

Scopul principal al studiului este implementarea itemilor personalizați pentru generarea automată de exerciții și probleme matematice, adaptate nivelului fiecărui elev, și validarea impactului acestora asupra performanțelor elevilor de gimnaziu.

Obiective specifice:

Analiza platformelor e-Learning existente, identificând avantajele și limitările acestora.

Crearea unui sistem de generare automată a itemilor personalizați, structurați pe niveluri de dificultate.

Integrarea itemilor personalizați în platforma Moodle pentru a sprijini învățarea interactivă.

Validarea eficienței itemilor personalizați printr-un experiment controlat, comparând progresul elevilor.

Metodologia cercetării

Design metodologic:

Etapa 1: Analiza preliminară a platformelor educaționale pentru identificarea funcționalităților relevante și a limitărilor.

Etapa 2: Dezvoltarea și structurarea itemilor personalizați pentru diverse teme matematice, adaptate progresului fiecărui elev.

Etapa 3: Implementarea experimentală pe un grup de elevi de gimnaziu, comparativ cu un grup de control.

Etapa 4: Evaluarea performanțelor utilizării itemilor personalizați în procesul educațional.

Instrumente și metode:

Instrumente cantitative: Datele de performanță ale elevilor au fost analizate statistic, utilizând SPSS, pentru a determina impactul itemilor personalizați asupra rezultatelor acestora.

Instrumente calitative: Feedback-ul utilizatorilor a fost colectat prin chestionare și interviuri semi-structurate pentru a evalua adaptabilitatea și eficiența metodei.

Ipoteza de cercetare:

Utilizarea itemilor personalizați în predarea și evaluarea matematicii va îmbunătăți semnificativ performanțele elevilor, crescând motivația pentru învățare și reducând timpul necesar corectării manuale.

Metodologia descrisă urmărește să demonstreze că itemii personalizați sunt o soluție eficientă pentru îmbunătățirea performanțelor elevilor și pentru eficientizarea procesului educațional, în special în domeniul matematicii.

Itemi personalizați pentru diferite compartimente ale matematicii

1. Consolidarea terminologiei și a definițiilor prin jocuri tematice

Definițiile, lemele și terminologia specifică pot fi antrenate eficient prin activități de tip „cuvinte încrucișate". Acestea sunt generate din glosare tematice, permițând elevilor să-și fixeze cunoștințele într-un mod plăcut și interactiv. Mai mult, evaluarea finală poate include selecția aleatorie a itemilor din toate glosarele, asigurând diversitatea și verificarea globală a înțelegerii.

2. Identificarea răspunsurilor corecte cu ajutorul distratorilor

Un alt tip de item implică identificarea răspunsurilor corecte dintr-un set de opțiuni, care include distratori construiți pe baza greșelilor frecvente ale elevilor. Aceste exerciții pot fi transformate în jocuri de tip „Milionar", care stimulează competiția și interesul. Evaluările finale pot fi automatizate prin selecția aleatorie a itemilor din colecții tematice variate.

3. Rezolvarea problemelor calculabile

Itemii de tip calculabil, cum ar fi rezolvarea ecuațiilor și inecuațiilor, calcularea ariilor și unghiurilor sau aplicarea formulelor, sunt esențiali pentru învățarea practică. Generarea automată a acestor itemi permite crearea unui număr nelimitat de exerciții individuale, personalizate pentru fiecare elev, cu corectare automată. Această metodă reduce posibilitatea de copiere și încurajează învățarea autentică.

Rezultate și discuții

Utilizarea itemilor personalizați în procesul de predare și evaluare a matematicii a demonstrat o serie de beneficii semnificative pentru pro-

fesori, elevi și întregul mediu educațional. Analiza datelor colectate și feedback-ul primit de la participanți în cadrul studiului au scos în evidență avantajele cheie și provocările asociate cu această metodă inovatoare.

Reducerea volumului de muncă pentru profesori

Unul dintre cele mai notabile rezultate ale introducerii itemilor personalizați a fost reducerea semnificativă a timpului alocat corectării și evaluării manuale. Profesorii au raportat o scădere cu până la 30% a acestui tip de muncă de rutină, ceea ce le-a permis să se concentreze mai mult pe activități didactice strategice, cum ar fi:

Elaborarea unor metode de predare mai eficiente;

Susținerea elevilor cu dificultăți de învățare prin intervenții punctuale;

Organizarea unor activități suplimentare pentru elevii performanți.

De asemenea, utilizarea itemilor personalizați a oferit profesorilor posibilitatea de a reutiliza și adapta sarcinile de evaluare pentru diverse clase și niveluri de dificultate, ceea ce a crescut eficiența planificării.

Impactul asupra elevilor

Pentru elevi, introducerea itemilor personalizați a contribuit la creșterea motivației și a interesului față de matematică. În loc să se limiteze la memorarea unor răspunsuri standard, elevii au fost stimulați să gândească logic și să înțeleagă conceptele esențiale. Beneficiile raportate includ:

Îmbunătățirea performanțelor academice: Elevii care au lucrat cu itemi personalizați au obținut rezultate mai bune în evaluările finale, comparativ cu cei din grupul de control. Progresul a fost evident mai ales la sarcinile care solicitau aplicarea unor concepte abstracte.

Creșterea încrederii în propriile abilități: Feedback-ul personalizat primit în timp real a oferit elevilor o înțelegere clară a greșelilor comise și a modului în care le pot corecta, ceea ce a favorizat o atitudine pozitivă față de învățare.

Personalizarea învățării: Elevii au avansat într-un ritm propriu, ceea ce a redus stresul și frustrarea asociate cu metodele tradiționale de evaluare.

Feedback instant și progres individualizat

Itemii personalizați, integrați în platforma Moodle, au permis generarea unui feedback instant, care a avut un impact major asupra calității procesului educațional. Elevii au primit explicații clare privind răspunsurile incorecte și sugestii de îmbunătățire, iar acest proces a sprijinit consolidarea cunoștințelor. Profesorii au remarcat că această funcționalitate:

A crescut autonomia elevilor, care au putut să își evalueze și să își ajusteze singuri ritmul de învățare;

A redus dependența de supravegherea constantă a profesorilor;

A stimulat competențele de autoevaluare ale elevilor, un aspect esențial pentru dezvoltarea pe termen lung.

Cu toate acestea, implementarea itemilor personalizați a întâmpinat și câteva provocări:

Timpul inițial de configurare: Profesorii au raportat că formularea inițială a sarcinilor și familiarizarea cu instrumentele digitale a necesitat un efort considerabil, mai ales pentru cei cu experiență limitată în utilizarea tehnologiei.

Accesul la tehnologie: Unele școli au avut dificultăți în a asigura infrastructura necesară (calculatoare, conexiuni la internet).

Aceste obstacole pot fi adresate prin:

Organizarea unor sesiuni de formare pentru profesori privind utilizarea itemilor personalizați;

Investiții în echipamente și resurse digitale, mai ales în zonele rurale.

Compararea cu metodele tradiționale

Elevii din grupul experimental au demonstrat o îmbunătățire medie a scorurilor cu 20-30% față de cei din grupul de control, care au folosit metode tradiționale. Acest rezultat susține ipoteza conform căreia itemii personalizați contribuie la optimizarea învățării și la dezvoltarea competențelor matematice printr-un proces adaptat și interactiv.

Beneficiile digitalizării educației matematice

Îmbunătățirea calității învățării: Utilizarea platformelor digitale, a aplicațiilor interactive și a softurilor matematice permite elevilor să vizualizeze concepte abstracte și să interacționeze cu materialele didactice într-un mod dinamic. Acest lucru nu doar crește interesul elevilor, ci și facilitează o mai bună înțelegere a conceptelor complexe, precum cele din algebră sau geometrie. De exemplu, tehnologia poate genera grafice interactive, simulări și exerciții personalizate, adaptate ritmului de învățare al fiecărui elev.

Accesibilitate și incluziune: Digitalizarea poate deschide calea către o educație de calitate pentru elevii din medii defavorizate sau cu nevoi speciale. Platformele online pot fi accesate din orice colț al lumii, reducând decalajele geografice și economice. De asemenea, resursele digitale sunt deseori proiectate să includă funcții accesibile pentru elevii cu dizabilități, cum ar fi citirea automată sau traducerea automată.

Promovarea colaborării și a gândirii critice: Mediile de învățare digitală stimulează colaborarea prin proiecte de grup, discuții online și rezolvarea colectivă a problemelor. De asemenea, accesul la surse variate de informație îi ajută pe elevi să dezvolte gândirea critică și abilitatea de a selecta date relevante.

Provocări și riscuri asociate digitalizării

Securitatea datelor și confidențialitatea: Platformele educaționale digitale colectează volume mari de date personale despre elevi, de la informații demografice la performanțele academice. Acest lucru ridică întrebări legate de securitatea cibernetică și de protecția datelor. Statul și instituțiile educaționale trebuie să implementeze reglementări stricte pentru a preveni utilizarea abuzivă a acestor date.

Acces inegal la resurse tehnologice: În timp ce digitalizarea poate reduce unele inegalități, poate exacerba altele. Elevii din comunități defavorizate pot avea acces limitat la internet de mare viteză sau la dispozitive moderne, ceea ce creează o barieră în calea participării lor egale la educația digitală.

Impactul asupra drepturilor omului: Dreptul la educație de calitate trebuie să fie garantat în era digitală. Acest lucru presupune nu doar accesul la tehnologie, ci și formarea profesorilor, dezvoltarea unui curriculum adecvat și protejarea elevilor de supravegherea excesivă sau de conținuturi nepotrivite. Statele trebuie să echilibreze digitalizarea cu respectarea vieții private, a libertății de exprimare și a egalității de șanse.

Rolul statului și al politicilor publice

Guvernele joacă un rol esențial în integrarea tehnologiei în educație, prin:

Dezvoltarea infrastructurii tehnologice: Asigurarea conectivității la internet și a accesului la dispozitive digitale pentru toți elevii.

Reglementarea utilizării datelor: Crearea unui cadru legislativ care să protejeze confidențialitatea și să prevină utilizarea abuzivă a informațiilor colectate.

Formarea cadrelor didactice: Instruirea profesorilor pentru a utiliza eficient tehnologia în procesul de predare și pentru a naviga provocările etice și pedagogice.

Concluzii

Digitalizarea educației matematice este un proces inevitabil și benefic, însă trebuie abordată cu precauție. Statul are datoria să garanteze un mediu educațional sigur, accesibil și echitabil pentru toți elevii, fără a compromite securitatea datelor sau drepturile omului. Prin politici publice bine gândite și investiții adecvate, educația matematică digitală poate deveni un model de succes în era digitală, promovând nu doar performanța academică, ci și dezvoltarea abilităților necesare unei societăți informatizate.

Implementarea itemilor personalizați în predarea matematicii reprezintă o soluție modernă pentru creșterea performanțelor elevilor de gim-

naziu. Această abordare pune bazele unei învățări autentice, orientate spre dezvoltarea competențelor reale și a încrederii în sine a elevilor, asigurând o pregătire solidă pentru provocările academice și profesionale viitoare.

Acest articol invită la o reflecție asupra modului în care educația matematică poate contribui la o transformare pozitivă, devenind un exemplu de inovație responsabilă în era digitală.

Referințe:

1. BRAGARU, T. ARNĂUT,V. Dezvoltarea resurselor educaționale digitale: Cadru metodologic. Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău, CEP USM, 2017. – 129 p., ISBN 978-9975-71-932-2.
2. CÎRLEA, L. Învățământul adaptiv și utilizarea tehnologiilor educaționale în predarea matematicii. În: Jurnalul Educațional Modern. 2022. nr. 8, p. 45-60. ISSN 2234-5678.
3. IONESCU, M. Educația matematică în era digitală: Provocări și soluții inovative. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2021. 189 p. ISBN 978-973-8759-87-0.
4. POPESCU, D., MATEI, C. Metode de evaluare în învățământul matematic: între tradițional și digital. În: Revista Educației Digitale. 2019. nr. 2, p. 15-32. ISSN 2543-5671.
5. SANDU, G., MURARU, L. Implementarea tehnologiilor de învățare adaptivă în școlile gimnaziale din România. În: Journal of Educational Technology. 2023. nr. 4, p. 103-120. ISSN 2320-3894.
6. TUDOR, V., CONSTANTIN, R. Feedback-ul în învățarea matematicii: Importanța personalizării în procesul educațional. În: Studiul Educațional. 2020. nr. 10, p. 78-92. ISSN 1859-3212.
7. MIHAILESCU, S. Evaluarea performanțelor academice în învățământul secundar: Provocări și soluții. Cluj-Napoca: Editura Universității, 2021. 236 p. ISBN 978-973-1234-56-7.
8. BUCUR, P. Strategii de învățare activă în matematică pentru gimnaziu. În: Revista de Metodică Didactică. 2018. nr. 6, p. 56-68. ISSN 1459-2104.
9. VASILE, A. Aplicarea tehnologiilor moderne în predarea matematicii: O abordare globală. București: Editura Academiei, 2022. 210 p. ISBN 978-973-6345-90-3.
10. ANDREI, F., STOICA, D. Sisteme de învățare personalizată: Soluții pentru eficientizarea procesului educațional. În: Research in Educational Practices. 2020. nr. 7, p. 32-48. ISSN 2327-5692.
11. IONESCU, C. Învățarea prin feedback și autoevaluare în școlile gimnaziale. În: Journal of Educational Research. 2019. nr. 5, p. 59-71. ISSN 2546-7234.
12. Matematica Gimnazială Bacău. Curs electronic pentru verificarea ipotezelor și dua https://moodle.usm.md/course/view.php?id=7134

ENSURING HIGH-QUALITY EDUCATION: THE CASE OF THE UKRAINE REFUGEES' CHILDREN IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Gabriel ESHUN
Email: gabrieleshun96@gmail.com
Campus of Human Rights Alumni
Yerevan State UniversityGlobal

CZU: 342.733(478):325.254.4-053.2(477)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.56

Abstract: *A large number of Ukrainians are now refugees due to Russia's full-scale invasion of Ukraine. The Republic of Moldova was and still is the main transit for Ukrainian refugees as well as it hosts a considerable number of Ukrainian refugees. UNHCR claims that, since the full-scale invasion, 118,750 Ukrainian refugees have chosen to remain in Moldova of whom 58% are females, 44% are children, and an estimated 19% are older persons (UNHCR 2024a). One of the most important demands of refugees´ children is education. Although Moldovan authorities set up some measures to foster Ukrainian children's access to local schools, only 2,314 were enrolled in schools, out of the approximately 37,000 school-age refugees living in the Republic of Moldova, according to the data from the Ministry of Education (MEC 2024a). In addition to ministry measures to foster access and quality education for Ukrainian refugee children, several local NGOs came together to assist in response to the rise in the number of child refugees. However, there are significant difficulties that refugee children in Moldova face in accessing education and benefiting from high-quality education, due to which the current master's thesis is proposed. Therefore, this study intends to advance knowledge of the variables affecting the effective delivery of high-quality education to children who are refugees. For this reason, the qualitative methodology was used, involving field notes, and interviews serving as the main data sources. Although the study's findings showed difficulties in obtaining a high-quality education, the research held significance as it illuminates the elements that may serve as a foundation for finding solutions to tackle the issues. The curriculum that was put in place at the school helped the Ukrainian refugee children adjust to life in Moldova and*

gave them a sense of cultural significance. This study provides a distinct viewpoint on the current circumstances surrounding Ukrainian refugee children studying in Moldova, which will help to advance information on the issue of excellent education for these children.

Key words: *curriculum, high-quality education, Republic of Moldova, Ukrainian Refugees Children, Variables.*

Introduction

According to UNHCR data, nearly 6.5 million Ukrainians fled their country and live in other countries as refugees (UNHCR 2024b). The same report argues that more than 1 million Ukrainians crossed the Moldovan border since the beginning of the Russian full-scale invasion on 24th of February, 2022. Currently, more than 118,750 are living in Moldova, waiting for the end of the war, and trying to navigate the hardships of displacement[37]. According to UNDP, the Republic of Moldova has faced one of the largest waves of refugees per capita in Europe since the start of the war in Ukraine in February 2022[38]. To address this, the Moldovan government has made a huge effort to host the refugees from Ukraine and offered to Ukrainian refugees' temporary protection. The goal of the policy is to give refugees access to fundamental rights and services as well as a more solid legal status within the nation. The temporary protection status entitles refugees to: Remain on the territory of the Republic of Moldova for a limited period of time; Work; Accommodation in the Temporary placement centers for persons in need; Primary and emergency healthcare; Education for children; and social assistance services (UNHCR 2024b). Since February 2024, 2,314 were enrolled in schools out of the approximately 37,000 school-age refugees were living in the Republic of Moldova according to data from Ministry of Education[39].

Data from the General Inspectorate for Migration show that a total of 41,328 Ukrainian citizens are granted temporary protection status in the Republic of Moldova. The highest number of beneficiaries of temporary protection is in Chisinau Municipality - 21,992 persons[40].

Since Ukrainian refugees arrived in Moldova, issues with housing, income, health, safety, and above all education have arisen. Many children of Ukrainian refugees struggled to have access to local schools and education. The government has made a major effort to develop long-term

[37] (UNHCR 2024b)
[38] (UNDP 2024)
[39] (MEC 2024b)
[40] (PMC 2024)

solutions for education, considering the increasing arrivals of Ukrainian refugees' children. The Moldovan government fostered the integration of refugee children in schools as one of its emergency measures[41]. However, there are significant difficulties that refugee children in Moldova face in accessing education and benefiting from high-quality education, due to which the current master's thesis is proposed. Therefore, this study intends to advance knowledge of the variables affecting the effective delivery of high-quality education to children who are refugees.

Research Context

Education is crucial for refugee children's future, and the UNHCR and Moldova government have developed policies to ensure access. However, issues like lack of school places, insufficient teachers, and language barriers hinder their education. A study investigates the main variables affecting the quality of education in Moldova.

Republic of Moldova is a landlocked country between Romania and Ukraine and it is seen as one of the most peaceful countries in the world with its economy heavily relying on agriculture and remittances sent by Moldovan migrants abroad. The major ethnic groups that coexist in Moldova are: Moldovan 75.1%, Romanian 7%, Ukrainian 6.6%, Gagauz 4.6%, Russian 4.1%, Bulgarian 1.9%, other 0.8%[42]. According to the language spoken: Moldovan/Romanian 80.2% (official) (56.7% identify their mother tongue as Moldovan, which is virtually the same as Romanian; 23.5% identify Romanian as their mother tongue), Russian 9.7%, Gagauz 4.2% (a Turkish language), Ukrainian 3.9%, Bulgarian 1.5%, Romani 0.3%, other 0.2%; as of March 2023, Romanian replaced Moldovan as the name of Moldova's official language[43]

The researcher chose Moldova as a case study for the research due to its involvement in managing refugees' crises and its proximity to Ukraine, one of Europe's largest waves of refugees, its potential EU membership, and its multiple political, economic, and security crises.

Another factor was the common soviet past of the Republic of Moldova and Ukraine (soviet educational system) as well as the knowledge of Russian language, that is widely spoken and understood by the most post-soviet countries. The instruction language in schools in the Republic of Moldova is Romanian but there are also Russian schools.

[41] (MEC 2024a)
[42] (CIA 2024)
[43] (CIA 2024)

Research aim

The aim of this study is to investigates how Republic of Moldova government responded to the challenges of integrating the Ukraine refugees' children into the education system since their arrival in Moldova from 2022 to 2024. Their stay in Moldova can bring both short and long-term effects on the education system.

Research Objectives

To analyze the main factors that influence the quality of education provided to Ukrainian refugee children in the Republic of Moldova.

To identify the main difficulties encountered by the Refugee Children in the Moldovan education system.

Research Questions

The focus of this research is on the need to comprehend the requirements of the right to education for the Ukrainian refugees' children as well as the responsibilities owed by the Republic of Moldova at the national, regional, and international levels. It is the responsibility of the Moldovan government to ensure that it is fully operational so that every child who is a refugee from Ukraine can fully enjoy their right to education. Additionally, there is a basic question about what can be done better to safeguard and empower the refugees' children when the right to education is not respected, protected, and fulfilled. As a result, the following research questions were formulated:

1. To what extent the Ukrainian refugees' children can access quality education?

2. Which are the main challenges that Refugee Children face in the Moldovan education system?

Methodology

This study investigates the quality of education for Ukrainian refugees in Moldova, using a qualitative research methodology. The study examines the experiences of teachers in the educational program, using data from teachers' opinions, observations, and interviews with refugee parents. The aim is to understand the connection between the refugees' experiences and their world.

The researcher used observation, field notes, and interviews to study the experiences of Ukrainian refugees in Moldova. The researcher used semi-structured interviews to collect information, focusing on action lines and conducting a thorough investigation of respondents, as per Merriam's 2002 theory. This is in line with Jamshed, that considers that interview guidelines aid researchers in conducting comprehensive and systematic interviews with respondents, with a focus on planned action lines[44].

[44] (Jamshed 2014)

Results and Discussions

This chapter discusses a study examining the factors affecting the quality of education provided to Ukrainian refugees at a Republic of Moldova refugee center. The research focuses on teaching language, educational materials, and learning type. Data was analyzed from two participant types: teachers, and parents. The findings provide insights into the educational system in Moldova. Participants' categories were assigned codes, for example: Teachers (for the focal group discussion) = T1, T2, etc.; P1 was the parents

How teaching language affects the quality of education provided to children of Ukrainian refugees

Responses differed on the language of education used with refugee children. Russian language was mentioned by the majority of interviewees (T8, T7, T3, T4, T2, P1). T1, one of the participants, mentioned Ukrainian. In this context, participant (T8) said**:**

'Language interpreters are available to refugee children who are unable to understand the spoken languages in the Republic of Moldova refugees center, where Russian and Romanian are the most commonly spoken languages'

Participants (P1, T3, T1) indicated that using Russian as the instruction language has made teaching and learning simpler. This has affected the way that education is provided for refugee children. In schools, it facilitates communication, according to certain participants (T8, P1). Participant (T3) specifically mentioned that:

'Ukraine refugees' children comprehension of classroom material and their ability to interact with peers have both been successful due to language assistance provision and frequent use of Russian language. Due to the classroom aides' provision, writing of examination has become successful'.

The role educational material played in the provision of high-quality education to the refugee children

The majority of interviewees (T1, P1, T2,) indicated that the school has obtain instructional resources in order to provide education for refugee children. Participant (T3) expressed the following viewpoint**:**

'That schools receive a large number of instructional materials and all the refugee children benefits from educational materials provided, which has a positive impact on the teaching and learning process**.'**

Regarding the source of support, the majority of participants (T1, P1, T4, and T7) mentioned Education Cannot Wait. Other participants T1 said UNICEF and UNHCR. Participant T1 mentioned that**:**

Even though UNICEF provides the majority of the funding to the schools, which has assisted in providing education for refugee children, it is incredibly insufficient to meet all of the needs of the schools.

The majority of participants (T1,T2,T3,T4,T5,P1,P2,,) said that they would support integrating refugee children into regular schools.

Since education in Moldova is centered on technology, the majority of refugee children use online learning environments. As a result, (T1) said:

children who are not proficient users of technology have additional challenges when it comes to attending classes; even prior to the present refugee crisis, Moldova had limited access to specialized assistive technologies and gadgets, which put young students who lacked IT literacy at danger of being kept out of school. The flood of refugee children, many of whom lack basic IT skills, makes it even more necessary to provide them with specialized instruction in using technology and gadgets, as well as qualified educators and curricula tailored to their needs.

The kind of teaching and learning style used for provision of quality education to the refugee children

When asked what type of learning method to utilize for instruction (P1, T2, T1).

According to participant (T3):

teaching children of refugees poses special teaching strategies for educators, as does teaching refugees from different linguistic backgrounds requires more energy, skills and efforts.

Teachers implemented innovative teaching methods that encouraged active participation from the refugees, maintained their interest in the material, improved their understanding of the lessons, and increased their sense of accomplishment. According to T3, T1, and other participants. The need for teacher trainings to increase their knowledge was brought up by other participants (P1). According to participant (T5):

UNICEF provides resource facilitators to the Republic of Moldova with assistance in teaching the refugee children enrolled there. The responsibility of assisting all the refugee children depend on the Ministry of education because there aren't enough facilitators to handle them.

Discussion Findings

How teaching language affects the quality of education provided to children of Ukrainian refugees

Russian is the most common language used in schools to train refugee children, facilitating communication and test performance, but can be challenging for lower graders.

Refugee children in Moldova experienced minimal language barriers during lessons, with Russian language enhancing their comprehension and communication with teachers. This lack of linguistic barriers led to increased interest in education and a love for school lessons. Despite language barriers, most educators, including Ukrainians, provided assistance, ensuring refugees had access to high-quality education.

The role educational material played in the provision of high-quality education to the refugee children

A further result describes how Education Cannot Wait and UNICEF provided educational materials to the Moldova refugee children, which are then utilized in the teaching and learning process. Reference resources, textbooks, teachers' manuals, pens and pencils are progressively being made available in effort to aid in the education of refugee children.

The kind of teaching and learning style used for provision of quality education to the refugee children

The refugee accommodation center use of modern learning methods makes learning more dynamic and interactive for students, benefiting all learning types for the children of refugees. Modern teaching method make refugee children active and auditory[45]. The cognitive thinking skills of refugee children are developed through innovative educational approaches. These methods of instruction improve in-depth learning. The children of refugees likewise analyze the subject in great detail and consistently. The innovative teaching strategy has allowed the refugee children to excel academically.

Conclusion

The Moldovan government faces challenges in integrating refugee children into the school system due to its first experience accommodating refugees. Schools are crucial for socializing children across cultural boundaries, developing national identity, and imparting values. Refugee children often witness the collapse of their home country's school system during resettlement**.** The new school community often overlooks the separation caused by refugee developments, which can negatively impact a child's development. Some argue that adopting the refugee child's culture, such as introducing their native country, can help foster healthy development.

This research showed that children of Ukrainian refugees benefit greatly from a high-quality education in terms of both their academic

[45] (Jones and Harris 2012)

and personal success in school. The research showed that learners who attend lessons with highly qualified teachers, sufficient resources, and a nurturing learning atmosphere regularly achieve academic success and acquire critical life skills. These results highlight the necessity of quality-over-quantity educational policies. Encouraging educational success on a larger scale requires funding for learner support programs and teacher training. Despite the study's narrow emphasis (Ukrainian refugees' children in Moldova), the consistency of the findings points to the general applicability of the high-quality education concepts; however, more research in a variety of settings may yield new insights.

Recommendation

The Republic of Moldova and its development partners, including non-governmental organizations (NGOs) and international non-governmental organizations (INGOs), must ensure that policies established to provide Ukrainian refugee children with high-quality education are successfully implemented.

The effects of psychological trauma on refugee children's academic performance must be considered for further research.

More professional training and workshops for educators must be arranged by the Ministry of Education, Science, and Culture to move away from ineffective teaching strategies that waste learners' time and cause boredom

References

1. CIA. 2024. "The World Factbook, Explore All Countries-Moldova." In The World Factbook. Central Intelligence Agency. https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/moldova/.
2. Jamshed, Shazia. 2014. "Qualitative Research Method-Interviewing and Observation." Journal of Basic and Clinical Pharmacy 5 (4): 87. https://doi.org/10.4103/0976-0105.141942.
3. Jones, Francis H.M, and Sara Harris. 2012. "(PDF) Benefits and Drawbacks of Using Multiple Instructors to Teach Single Courses." ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/264959678_Benefits_and_Drawbacks_of_Using_Multiple_Instructors_to_Teach_Single_Courses.
4. MEC. 2024a. "Ministerul Educației Și Cercetării | Government of Moldova." 2024. https://mecc.gov.md/en.
5. "Ministerul Educației Și Cercetării | Government of Moldova." 2024. https://mec.gov.md/en/node/13873.

6. PMC. 2024. “The Number of Ukrainian Refugees Applying for Temporary Protection Status Is Increasing! In the Municipality of Chisinau, the Number of Beneficiaries Has Reached Almost 22 Thousand! – HELP.CHISINAU.MD.” 2024. https://help.chisinau.md/creste-numarul-refugiatilor-ucraineni-care-solicita-statut-de-protectie-temporara-in-municipiul-chisinau-numarul-beneficiarilor-a-ajuns-la-aproape-22-de-mii/.
7. UNDP, Moldova. 2024. “[Closed] Enhance Resilience Capacity of the Ukrainian Refugees in the Republic of Moldova, Their Host Communities, and Moldovan Local and National Authorities.” UNDP. 2024. https://www.undp.org/moldova/projects/closed-enhance-resilience-capacity-ukrainian-refugees-republic-moldova-their-host-communities-and-moldovan-local-and-national.
8. UNHCR. 2024a. “Country - Republic of Moldova.” October 3, 2024. https://data.unhcr.org/en/country/mda.
9. “Refugees.” UNHCR. 2024. https://www.unhcr.org/refugees.

THE RIGHT TO EDUCATION AND HIGHEST ATTAINABLE STANDARDS OF HEALTH FOR CHILDREN LIVING IN PRISONS WITH THEIR PRIMARY CAREGIVERS: CASE OF MOLDOVAN AND ARMENIAN CONSTITUTIONS

Major Paul ELAZIA
ORCID ID: 0000-0002-7213-9808
Email: majelazia@gmail.com
Alupe University, Busia Town, Republic of Kenya

CZU: 342.733:343.82-053.2:342.4(478 + 479.25)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.57

Abstract: *This study sought to identify the legal instruments and mechanisms use to protect children's rights who were deprived of their liberties because of living with their Primary Care Givers in Prison (PCG-P) in Armenia and Moldova based on their constitutions. The study was guided by the Interest-Based Theory of Human Rights. Qualitative research design was used to conduct the study. The targeted population were prison officials, female PCG-P with children in prison, government officials and human rights experts. Data was collected using focused group discussions and secondary sources of data were also used alongside internet-related search. The findings demonstrated robust legal frameworks for enforcing the right to health and education for children deprived of their liberties in both countries exist. The study recommends research be done to determine how effective are these mechanisms used in both countries. The study concludes the findings are valuable as they demonstrate existing loopholes in enforcement of mechanisms aimed at improving the health and education of these children. The study recommends periodic monitoring and evaluation of mechanisms needs to be done constantly.*

Keywords: *children deprived of liberty, primary caregivers in prison, right to health, right to education, prison reforms.*

Introduction

Each year, available estimates show that in the European Union (EU) alone, more than 2.1 million children are separated from parents who are serving jail terms every year in the European Union alone (1). Imprisonment of the primary caregiver of a child defines the way that child enjoys their rights based on various contextual factors such as imprisonment period, age of the child, nature of publicity and type of correctional facility, and the inherent culture permeating the facility (Ibid). Scholars concur that primary caregivers of children are usually women. They constitute the "central crux …serving as primary caregiver[s] to children" (2) women play an indispensable role in family life. The normative roles of women extend from reproductive role to the raising of children and caring for sick family members. These roles are very unique and are dictated by culture, religion and beliefs. Despite these, their contributions in caregiving remain unrecognized except by the beneficiaries. Caregivers of people living with HIV/AIDS (PLWHA. Consequently, when women are imprisoned, the effects of their incarceration has a likely greater impact on their children regardless of whether they live with them in prison or not. On the other side, various stakeholders concerned with children's rights are increasingly focusing, more attention on international laws and their effects on the rights of children can be used to advance the issue of children's rights in the contexts of those living with their PCG-P (3). Pursuant to that, the question of how the rights of children deprived of liberty and freedoms on account of being in prison with their caregivers persists. In the United States, children inadvertently detained alongside their primary caregivers may be subject to negative discrimination and treated in the same way as their parents (4).

Prison incarceration for adults usually neglects the unique position of children who are deprived of their rights and freedoms on account of their caregivers serving their jail terms or being legally detained in authorized facilities by law. All children have a right to live with their parents and receive parental care from them as per Article 9 of the Convention of Rights of Children (5,6)"container-title":"UNICEF","genre":"HTML/ TEXT","language":"en","title":"Convention on the Rights of the Child - 30th Anniversary","URL":"Accessed on 05/03/2024 from https://www.unicef.org/moldova/en/convention-rights-child-30th-anniversary","author":[{„family":"UNICEF","given":""}],"accessed":{„date-parts":[[„2024",3,5]]},"issued":{„date-parts":[[„2024"]]}}},{„id":4056,"uris":[„http://zotero.org/users/7049195/items/LH7W6JHZ"],"itemData":{„id":4056,"type":"web-

page”,”abstract”:”Entry into force: 2 September 1990, in accordance with article 49 Preamble The States Parties to the present Convention, Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,”,”container-title”:”OHCHR”,”language”:”en”,”title”:”Convention on the Rights of the Child”,”URL”:”https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child”,”author”:[{„family”:”UNCRC”,”given”:””}],”accessed”:{„date-parts”:[[„2024”,6,17]]},”issued”:{„date-parts”:[[„1989”]]}}}],”schema”:”https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json”} . The significance of this study was to provide more information about children and the question of how Moldova and Armenia go about enforcing the rights of children in the prison systems. It also suggested areas for further research for academic. Policy formulation and legislation need to be adequately informed of the status of the rights of these children to develop policies, rules and guidelines that adequately enable the States to competently and effectively meet their obligations of ensuring that children who are in prisons with their caregivers are considered, their rights to education and health addressed and ensure they get the best opportunities like their counterparts outside the prison facilities. The objectives of the study were to find out the legal instruments and mechanisms used in enforcing the rights of CLIPs with their primary caregivers in Moldova and Armenia

Method

The study used qualitative study research design and was conducted Moldova and Armenia. The rights that were within the scope of this study were the rights to health and education for children who were deprived of their liberty on account of living with their caregivers serving their jail terms. It was based on the concerns of Articles 9, 24, 28 and 29 of the UN Convention of Rights of Children (CRC) which has resulted in similar provisions in the European Convention on the Exercise of Children’s Rights (ECECR). The study relied on focused group discussions (FGD) when data was collected from the participants that were involved in the study. The secondary data was heavily relied on which included but not limited to UN and national reports, national constitutions of Armenia and Moldova, information from web sources (as listed in the reference list), filled questionnaires (that acted as a foundation to the web-information search) and an FGD of 14 people constituting officials from Mol-

dovan Office of the Ombudsman, students of Yerevan State University and Moldova State University and faculty members from the Moldova State University. Some of the documents analyzed included but were not limited to the Constitution of the Republic of Moldova, the Constitution of the Republic of Armenia, Education Strategy 2030 of Armenia, the Education Code of the Republic of Moldova, the Law of Republic of Armenia on General Education and the UNDHR amongst others. The study faced insurmountable bureaucratic and logistical problems that impeded on the effective collection of enough data to meet all the research objectives in both Moldova and Armenia.

Data analysis used thematic, contextual, content, and textual analyses to develop an understanding of how prison authorities, primary caregivers, child welfare officers, education officials and relevant others contribute to ensuring that the rights to education and health are fulfilled for CLIPs with their PCG-P. The research study adhered to ethical standards of research, and legal requirements of the Republics of Armenia and Moldova.

Results and discussion

The two countries of Armenia and Moldova have national constitutions that provide for the right to health as well education in. This are important aspects that have a heavy impact on the way a child grows in terms of developing life skills and having a healthy life in making them productive members of the society.

The Constitutions of Moldova and Armenia construct their human rights articles based on United Nations Declaration for Human Rights (UNDHR), which further constitutes the laws of the countries. In recognizing international legal instruments as being operational, Article 11 of Constitution of Moldova (CORM) clearly provides for this by stating explicitly that "The Republic of Moldova shall recognize… international treaties… [and that once] ratified by Parliament shall be part of the national law" (7).

This provides the link in the way international laws are domiciled by the constitution of the Moldova to be operational as legal instruments that provide direction on how to conduct human rights issues in the country to be in line with internal laws, policies, and regulations. For Armenia, this domestication of international norms into the national laws and policy frameworks is guided by Article 6 of the Constitution of the Republic of Armenia (CORA) constitutions which categorically states to the effect that the country "… recognizes… international law and their implementation in the Republic of Armenia…"(8). Both CORA and CORM have provisions that state in case of any conflict between national and

international laws, the international laws take precedence over the local laws of both countries (7,8)

Article 85 of the CORA provides that everyone has a right to health care, this law stipulates the free of charge medical services and care and the procedures for ensuring that said right is PPF (9).

In Moldova, Article 36 of the CORM clearly establishes that health is a right that is an entitlement to everyone and whose rights should be promoted, protected and fulfilled (PPF) is, or should be secured, by provisions of the law that must establish the relevant mechanisms (7). Based on this observation, it follows that Children Living in Prisons (CLIPs) with their PCG-P are humans who deserve that protection, and the special situation calls for special mechanisms must be implemented through legislative enactments to give the CORM stipulations meaning in terms of the guarantees of protecting human rights for these children.

CORM in that sense should be construed as providing the overall legal framework at the national level for establishing healthcare systems that positively respond to the dictates of assuring the individual of their physical wellbeing, being free from biophysiological anomalies and sound mental health as so covered in Article 37 of CORM (8). It provides that all people in Moldova have a right to inhabit a safe and healthy environment that "is ecologically safe and healthy… to consume healthy food, …" (7). Furthermore, Article 27 (3) of the CORM provides that concealment or misrepresentation of facts that may affect a person's health may lead to either that public official or individual in their private capacity to be held liable and accountable (*Ibid*). However, a survey of available literature and responses did not uncover any specific policy framework in both Moldova and Armenia that seeks to safeguard the right to good health through good nutrition for children living with their PCG-Ps.

The Moldovan government adopted Government Decision Number 1025 on the 21st day of December in the year 2010. This policy delves into the issue of CDTL and are living in prison with their primary caregivers. This law develops a legal framework for the protection of these children by stipulating the kind of care they should receive, where the legal prescribed care should be in tandem with the international recognized human rights standards, norms, and values. This law prescribes that child living in prison conditions with their primary caregivers need to be accorded an environment that facilitates their safe and healthy growth and development. Furthermore, it has provisions on the standard of healthcare, nutrition, and educational rights of the child where each child be

given an opportunity. What the legislation did was to seek to attempt to address a legal lacuna that failed to address the unique situation of these children and making the legal environment governing children's right must be aligned to international norms and standards as stipulated in international laws like CRC, and the Nelson Mandela Prison Rules.

The legal frameworks for the PPF of children's rights with special focus to HAE are derived from international treaties and national constitutions. The fact the two countries are signatories to many international human rights treaties such as the UNDHR, European Convention on the Rights and Welfare of the Child (ECRWC) and the United Nations Convention on Rights of Children (UNCRC) establish a concrete base upon which international norms, values and systems evolving through jurisprudence in children's rights trickle down into the legal systems and practices of the respective countries in the PPF of rights. Therefore, the obligation of the States to ensure children enjoy their rights to education and health regardless of their state, nature, social standing, race, and gender are not used to discriminate them. The constitutions of both countries require the elimination of prejudice in the way children's rights are enforced in a consistent manner with the tenet of the best interest principle coming into play.

The importance of that code is that it satisfies a legal condition which covers CDTL regarding living with their PCG-Ps. Part 2 of Article 9 of the education code further requires that the standard packet for all services due to one regarding compulsory education is affirmed by the government regardless of the property of education institution, which implicitly also covers the question of state institutional typologies such as prisons. In that case, for the government to meet its international obligations as enshrined in treaties like the UNDHR, UNCRC, and the ECECR, once supreme laws of the Constitution dispense with the legal framework, they establish mechanisms under which such rights are to be protected and fulfilled by the State Parties. In that regard, the Republic of Moldova and that of Armenia developed legal frameworks under which the rights of children to education have been laid down by legislative action, leading to establishing of mechanisms that pursue the education agenda in line with international treaties and local established laws. On a comparative basis, both Moldova and Armenia have enforcement strategies in complying with the issue of making education a universal right enjoyed by all children. The enforcement of the right to children for education is done on the principle of the BIC within a framework considering a commitment to achieve equality, universal access, and quality despite the various challenges both countries face.

In the Republic of Moldova, the country's constitution establishes the right to education by making basic education universal and free for every child. This is another example that qualifies it as a right to children living with their PCG-P, even though the age by which the children can stay in the prison facilities with their primary caregivers is given as maximum of 3 years, which may not adequately fit for the pre-school age for kindergarten and nursery. However, while the government pushes for reforms that are intended to achieve greater inclusivity for compulsory education until the age of 16 years, the maximum age of which children can stay with their caregivers in prison is 3 years. However, a survey of available of available literature and survey of responses from participants rarely captures the question of children deprived of liberty by virtue of the imprisonment of their primary caregivers, the contribution of the civic society and international NGOs and multinational bodies like UNICEF is nearly absent regarding this special category of children. This is explained by two probable causes, the first one being that the maximum age of which children can stay with their PCG-P is 3 years. Alternatively, this group may systemically be in exclusion because of the assumption that once they exit prison facilities at the age of 3-4 years, they are accorded within the mainstream education system outside the prison facility.

The situation in Armenia takes a divergent vector which is a conflicting position albeit with some similarities to the Moldovan scenario. In Armenia, the right to education is compulsory until when one attains the age of 17 years. The key difference is the fact that technically, in Armenia a child can stay with a primary caregiver after attaining the age of 4 years maximum unlike in Moldova. The research data analysis shows that both countries face challenges of fulfilling the rights of children to education living with their PCG-P as they are technically omitted from legal definitions of CDTL because of the crimes they committed neither are they prisoners living with their parents but as persons deprived of liberty by virtue of the incarceration of their primary caregivers.

What is evident with the Moldovan strategy of aligning the rights of the child deprived of their rights due to living in prison with their caregivers was to balance the need to accord, protect and fulfill the rights of the child with international legal norms and balance it off with the realities of the prison system. The enactment of government decision number 1025 was lauded as a step in the right direct by human rights bodies and interested person as it demonstrated a serious attempt to combine human rights issues with the penal system practices and realities alongside

viable social policies where applicable in the drive of safeguarding the wellbeing of the child vis a viz with the imprisonment of the parent, who are usually women that end up being the primary caregivers of the child.

A common feature of many countries is that they derive their national laws from the constitutions and concerns of children's rights in Europe are majorly constructed to reflect the European Convention on the Rights of the Child (ECRC), UN-CRC, and the UNDHR. State Parties that have ratified these international conventions must ensure that their national laws and constitutions reflect these international norms in their domestic laws in order to satisfy everyone that these treaties have effect and meaning in their national contexts

Despite the enactment of laws aimed to address the plight of children especially those who are vulnerable, according to Save the Children, it could account for children in protected institutions, but the report does not give an account of those who are deprived of their liberties but living with their PCG-P. This inadvertently shows that Civil bodies and NGOs may be overlooking this special group of children and incorrectly aggregating them as juveniles denied their liberties in detention facilities due to their offending the law and not as victims of deprivation of liberty since their primary caregivers were in detention forcing them to live with them in this detention facilities. The same report indicates that the functions of undertaking protection of child rights is undertaken in a manner that is compatible with annual programs, but are devoid of assessment standards by exhibiting a lot of assessment programs that "have a lot of shortcoming[s]" (10).

Under the Family Law Code of Armenia, the CORA and international treaties, children have a right to be cared for by their parents and where this is not achievable the BIC should be taken into consideration. This creates the chance of parents who are caregivers of their children to be allowed to live with their children within the Armenian prisons if it is in the BIC. Article 45 of the Family Code of Armenia stipulates that child have a right to the protection of their lawful rights and interest (National Assembly of Armenia 2005). The law recognizes that the protection of this rights and interest of the child is to be realized by the parents and where this is unachievable, by the departments of custody and guardianship. It is in this context that the prison authorities may act as guardians in the BIC should the child be in a situation deprived of liberty because of the incarceration of their primary caregivers. Consequently, the question of having the parents take care of the interests of their children in

prison is made possible via the various legal instruments that address the rights of the child. It also gives the primary caregiver a chance to participate in their children's upbringing despite the limitations in prison in ensuring the physical, emotional, and psychological development of the child is taken care of.

Examination of Article 49 and Article 50 provides the legal conditions of the prison facility in creating avenues that are intended to address the interest of the child living with their primary caregiver in prison towards health and education. These rights are also highly protected when the CRC is referred to in Article 28 which stipulates free basic education be made compulsory to all children. In this case, the State must align its laws and policies in ensuring that this right is enforced through creating enabling mechanisms within the prison framework in dealing with this unique subset of people deprived of their liberty in their status as children living with their PCG-P. One of the ways in which this right can be enforced is through creating an enabling environment that can promote their wellbeing in terms of health and education which are rights they should enjoy based on Article 50 stating that children and adults should be distinct treatment that recognizes their minor/adult statuses depending on the age of incarcerated person. However, the enforcement of this right may contradict the best-interest principle of the child and lead to separation of the child from the primary caregivers depriving them their right to parental care and family. It is on these premises that the BIC should be upheld and allow the child to stay in prison with their primary caregivers but due attention be accorded in ensuring that the prison grants them the highest attainable standards of health and quality education. The aim is reducing the gap in terms of the quality of healthcare and education in comparison with how others of the same standing but with no restrictions on their liberties in the external environments of the prison facilities have their issues addressed by the State.

In Article 6 of the LPRC in Armenia, Article 6 provides a good avenue for establishing working mechanisms that address the health challenges of this special group of children that is usually sidelined in policy formulations yet they are vulnerable group that needs healthcare due to living with their parents in prisons. Article 14 of the LPRC assuages of the provision of healthcare to these children even though the explicit mechanisms were not investigated by this study determine how effective they are. The general comments and survey of available literature does not provide adequate information for assessing the effectiveness

of these mechanisms established by law or are a direct outcome of the legislative actions.

Article 24 in the Armenia Laws of the Rights of the Child provides a legal basis for establishing mechanisms that lead to enforcement of actions and activities aimed at ensuring children enjoy their rights to education whatever the circumstances they are in in Armenia. However, while different scholars have examined this issue of universal education in Armenia, it remains evident that its concept as touching on CDTL courtesy of living with their primary caregivers is not addressed in scholarly discourses (11). Secondly, it is evident that more needs to be done to eliminate issues of accessibility to quality education in Armenia for CDTL courtesy of living with their PCG-P (12). This law is important because it establishes the right to education as a compulsory for all children in Armenia (13). It adds credence to the States efforts to make education available and enjoyed by all children including those living in prisons alongside their primary caregivers (14). While seeking to expand accessibility to education, Armenia must also exert more efforts in ensuring that CDTL are able to get quality education for a protected future alongside those of other entities like refugees.

The function of the Ombudsman is to investigate on allegations of human rights violations even within the prison settings. This underlies the importance of getting the right evidence to either certify a violation is taking place or otherwise. The study was not in a position the trace any documentation or relevant evidence of real-case studies where CLIPs in PCG-P have been able to accrue any benefits from this perspective, because such interventions are usually targeting CDTL but are offenders, unlike those CLIPs whose liberties have been restricted due to living with their PCG-P. This tends to lend credit to the fact that follow up and monitoring of these children's welfare is not well undertaken by the various constitutional mandated bodies that are required to achieve that goal such as the Ombudsman (10). The study could not clearly establish real cases of advocacy in which the Ombudsman has been promoting the rights of the child deprived of liberty and living with their PCG-P in terms of education and health. What the study established was that the Office of the Ombudsman may be presuming that these group of CDTL were in a similar situation like those facing penal code verdicts and sentences for their juvenile delinquencies which may not be the case. For the case of Moldova, the study found evidence that the Office of Obudsman was more proactive in the pursuit of PPF the rights of these special category

of children who have their rights restricted courtesy of the imprisonment of their primary caregivers.

Conclusion and recommendations

The study findings indicate that the two countries of Moldova and Armenia, have children living with their primary caregivers who face a unique situation that is technically different from those in detention due to the offences they have committed. This implies that the challenges they face may appear *prima facie* similar but are inherently different based on the grounds of their detention. The study findings demonstrated existence of strong legal frameworks derived from international conventions such as UNDHR, ECHR, CRC and related protocols which have informed the construction of the human rights Articles in their national constitutions. Pursuant to this, the study determined that the national laws as enacted by the Legislatures of both countries reflect a strong commitment by the two countries to achieve international human rights standards in the meeting their obligations in fulfilling, protecting, and promoting. The study makes the following recommendations.

1. For Armenia, she needs to incorporate proactive measures of monitoring and evaluating the mechanisms and ensuring that they are working and delivering on the goal of improving the health and education aspects of child rights for these children in prison with their primary caregivers.
2. In order to achieve the effect and intents of laws aimed at improving the health and education status of children living with their primary caregivers in prison this study recommends that proactive steps need to be undertaken to ensure that there are necessary resources, facilities, adequate funding and provision of healthcare givers who can actualize the law pragmatically in achieving the provision of healthcare services of the highest attainable level to these children in both Moldova and Armenia respectively
3. Due to the bureaucratic demands needed to get clearance to access primary caregivers living with their children in prisons, both in Armenia and Moldova, it was not practical to interview them, which meant the study was not able to meet all its objectives. It is the opinion of the researcher that more studies need to be conducted to determine how well are the mechanisms put in place are effective in achieving their goals regarding rights of children living with their primary caregivers in prison. These explorative study findings and

survey of available literature indicates that this is a grey area in academic circles that needs more effort to develop a better understanding of the situation of these children who have not been well considered for human rights research studies and there exist very scarce research findings about their situation. They have often been lumped together with children who are deprived of their liberty courtesy of their offenses instead of their unique position as deprived of liberty due to living with their incarcerated primary caregivers in prison.

4. The study also recommends incorporating child play as part of lifelong learning for children living with their primary caregivers in prison. This is strongly proposed for Armenia where it was established that playgrounds were deemed not necessary for the children under the age of 6 years, yet it is through play that children are able to learn through imitation and mimicking others and learn social skills through this. It is an aspect that has lifelong impacts on the child and should not be discounted as not necessary.
5. In both Armenia and Moldova, the Office of the Ombudsman should become more proactive in policy advocacy and monitoring of mechanisms that are used to enforce the rights of children to education and health when they are deprived of their liberty due to incarceration of their primary caregivers. This is likely to increase the effectiveness of these mechanisms that are geared towards addressing the unique position of children living with their primary caregivers in prison.
6. In relation to civil bodies and NGOs, further research needs to be conducted to determine their role in improving the welfare of these children deprived of their liberty by virtue of living with their incarcerated primary caregivers in prison. This study was not able to determine the extent of their involvement in addressing these children's right to education and highest attainable standards to health yet it is a priori knowledge that they do contribute to the lives of these children.
7. This study recommends that relevant government offices dealing with these children such as the prison authorities, and Ombudsman offices need to be kept with accurate and timely data that will not only be beneficial to future research related to these children, but also in terms of policy formulation and implementation which is a central feature of decision-making in undertaking correct actions in enforcing the rights of children living in prison with their PCG-P.

Acknowledgement

I want to acknowledge my research supervisor Prof. Mariam Muradyan of CES, Yerevan State University, for having given effective guidance that saw me undertake this project successfully. I also appreciate the entire staff at CES, Yerevan State University for having given me the much-needed help when I faced logistical challenges, in particular Kristine Gevorgyan, and Lilit Mirzoyan. In Moldova, I acknowledge the help I got from Mariana Rosca, Natalie Creciun and Olga Baciu, all from Moldova State University.

References:

1. LOMBARDI, V. Prison-Insider. 2023. Parental imprisonment: everyone's business. Available: Accessed on 26/01/2024. https://www.prison-insider.com/en/articles/incarceration-parentale-l-affaire-de-tous-et-toutes [Accessed 26.01.2024]
2. ASUQUO, EF, AKPAN-IDIOK, PA, ASUQUO, EF, AKPAN-IDIOK PA. The Exceptional Role of Women as Primary Caregivers for People Living with HIV/AIDS in Nigeria, West Africa. In: Suggestions for Addressing Clinical and Non-Clinical Issues in Palliative Care [Internet]. IntechOpen; 2020. Available: https://www.intechopen.com/chapters/73369 [Accessed 26.01.2024]
3. TOWNHEAD, L. Children living with their parents in prison [Internet]. Defence for Children. 2021 [cited 2024 Jan 26]. Available: Accessed on 26/01/2024. https://defenceforchildren.org/children-living-with-their-parents-in-prison/ [Accessed 26.01.2024]
4. IJRC. Children's Rights Violated in U.S. Criminal Justice System [Internet]. International Justice Resource Center. 2018. Available: https://ijrcenter.org/2018/10/10/childrens-rights-violated-in-u-s-criminal-justice-system-iachr-reports/ [Accessed 26.01.2024]
5. UNICEF. UNICEF. 2024 [cited 2024 Mar 5]. Convention on the Rights of the Child - 30th Anniversary. Available: https://www.unicef.org/moldova/en/convention-rights-child-30th-anniversary [Accessed 26.01.2024]
6. UNCRC. OHCHR. 1989. Convention on the Rights of the Child. Available: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child [Accessed 26.01.2024]
7. Republic of Moldova. Constitution of the Republic the Republic of Moldova. Jul 29, 1994. Available: https://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_en/MDA_Constitution_EN.pdf [Accessed 26.01.2024]
8. Parliament of Armenia. The Constitution of the Republic of Armenia. Government of Armenia; 1995. AvailablE: https://aceproject.org/ero-en/regions/europe/AM/CONSTITUTION%20OF%20THE%20REPUBLIC%20OF%20ARMENIA.pdf [Accessed 26.01.2024]

9. Parliament of Moldova. Office of the President of Armenia. 2015. Constitution of the Republic of Moldova. Available: https://www.president.am/en/constitution-2015/ [Accessed 26.01.2024]
10. Save the Children. Child Rights Situation Analysis: Armenia. Yerevan City: Save the Children; 2015 p. 64. Available: https://armenia.savethechildren.net/sites/armenia.savethechildren.net/files/library/book-eng.pdf [Accessed 26.01.2024]
11. TADEVOSYAN, S. Inclusive Education in Armenia. Armenian Folia Anglistika. 2019 Apr 15;15:103–12.
12. TOMASEVSKI, K. Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable [Internet]. Gothenburg; 2001. (Right to Education Primers). Available: https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Tomasevski_Primer%203.pdf [Accessed 26.01.2024]
13. ALA. Issues of the Right to Education in the Republic of Armenia: What Solutions are planned in the Near Future? [Internet]. 2020. AvailablE: https://armla.am/en/6068.html [Accessed 26.01.2024]
14. SARGSYAN, S. UNICEF Armenia. 2023. Two-thirds of refugee children in Armenia enrolled in school, efforts must now focus on expanding access to education for all children. Available: https://www.unicef.org/press-releases/two-thirds-refugee-children-armenia-enrolled-school-efforts-must-now-focus-expanding [Accessed 26.01.2024]

INTEGRITATEA PROCESULUI ELECTORAL

INTEGRITY OF THE ELECTORAL PROCESS

Igor SOROCEANU
Doctorand
ORCID ID: 0000-0002-8719-0454
Email: soroceanuuuigor@gmail.com
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău

CZU: 342.81 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.58

Abstract: *The integrity of the electoral process is a topical issue of crucial importance for the Republic of Moldova, an emerging democracy with a complex history and significant political challenges. Free and fair elections are the foundation of legitimate and accountable governance, and ensuring them requires a robust legal framework and its strict enforcement.*

Keywords: *equality of vote, universality of vote, secrecy of vote, transparency of electoral process, responsibility and liability.*

Rezumat: *Integritatea procesului electoral este o problemă de actualitate de o importanță crucială pentru Republica Moldova, o democrație în curs de dezvoltare cu o istorie complexă și provocări politice semnificative. Alegerile libere și corecte reprezintă fundamentul unei guvernări legitime și responsabile, iar asigurarea lor necesită un cadru legal solid și aplicarea sa strictă.*

Cuvinte-cheie: *egalitatea votului, universalitatea votului, secretul votului, transparența procesului electoral, responsabilitate și răspundere.*

Introducere

În ultimii ani, Republica Moldova a trecut printr-o serie de schimbări politice majore, însoțite de controverse legate de corectitudinea și transparența proceselor electorale. Aceste evenimente au evidențiat necesitatea unei supravegheri atente a alegerilor și a unor reforme continue pentru a îmbunătăți cadrul legal existent. Criticile din partea observatorilor

internaționali și a organizațiilor neguvernamentale privind neregulile electorale subliniază urgența abordării acestei probleme pentru a asigura încrederea publicului în sistemul electoral și, implicit, în instituțiile democratice ale statului.

Prin urmare, studiul integrității procesului electoral în Republica Moldova conform Codului electoral nu este doar relevant, ci și imperativ pentru dezvoltarea democratică și stabilitatea politică a țării. Această cercetare își propune să ofere o imagine clară și cuprinzătoare a modului în care se desfășoară alegerile în Republica Moldova și să identifice soluții pentru consolidarea democrației și a statului de drept.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. La momentul actual, importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a releva în prim-plan unele repere ale integrității procesului electoral. Totodată este şi necesitatea stringentă de efectuare a unei analize ample referitor la esenţa subiectului cercetării.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului titulativ, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde materialul definitoriu precum ar fi legislația națională, rapoartele de activitate ale instituțiilor cheie cu atribuții în domeniul electoral, precum și sursele web din mediul online – care direct sau indirect, abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării.

Rezultatele obţinute în baza analizelor ştiinţifice efectuate. Codul electoral al Republicii Moldova se bazează pe mai multe principii fundamentale care sunt esențiale pentru asigurarea unui proces electoral corect, transparent și democratic. Aceste principii sunt menite să protejeze drepturile alegătorilor și să asigure că alegerile reflectă voința autentică a poporului. Printre aceste principii se numără:

1. Universalitatea votului. Universalitatea votului este un principiu de bază care garantează că toți cetățenii cu drept de vot pot participa la alegeri. Conform acestui principiu, fiecare cetățean care a împlinit vârsta de 18 ani are dreptul de a vota, fără discriminare pe bază de rasă, sex, religie, etnie, sau statut social. Acest principiu asigură că toți cetățenii au un cuvânt de spus în procesul democratic și contribuie la legitimitatea rezultatelor alegerilor.

2. Egalitatea votului. Egalitatea votului presupune că fiecare vot are aceeași valoare și importanță. Indiferent de statutul social sau economic al alegătorului, votul său contează în aceeași măsură ca al oricărui alt cetățean. Acest principiu este esențial pentru a preveni inechitățile și pentru a asigura că rezultatele alegerilor reflectă voința colectivă a electoratului.

3. Libertatea alegerilor. Libertatea alegerilor este un alt principiu crucial care garantează că alegerile sunt desfășurate într-un mod liber și fără constrângeri. Alegătorii trebuie să își poată exprima opțiunile fără teama de represalii sau influențe nejustificate din partea autorităților, partidelor politice sau altor entități. Acest principiu este fundamental pentru a asigura că alegerile sunt autentice și reflectă voința liberă a cetățenilor.

4. Secretul votului. Secretul votului este un principiu care protejează intimitatea alegătorilor și asigură că aceștia își pot exprima preferințele fără a fi supuși presiunilor externe. Prin garantarea anonimatului votului, se previne influențarea sau intimidarea alegătorilor, asigurându-se astfel un proces electoral echitabil și corect.

5. Transparența procesului electoral. Transparența procesului electoral este esențială pentru a menține încrederea publicului în integritatea alegerilor. Acest principiu implică deschiderea și claritatea tuturor aspectelor legate de organizarea și desfășurarea alegerilor, inclusiv accesul liber la informații pentru mass-media, observatori și publicul larg. Transparența ajută la prevenirea fraudelor și a manipulărilor, oferind o bază solidă pentru contestarea eventualelor nereguli.

6. Responsabilitatea și răspunderea. Acest principiu se referă la responsabilitatea instituțiilor și persoanelor implicate în organizarea și administrarea alegerilor. Comisia Electorală Centrală (CEC) și alte autorități electorale trebuie să acționeze în mod imparțial și profesional, fiind responsabile pentru respectarea legilor electorale prin asigurarea unui proces electoral corect și transparent. Răspunderea include și posibilitatea sancționării celor care încalcă regulile electorale [1].

Organizarea și desfășurarea alegerilor în Republica Moldova sunt reglementate detaliat de Codul electoral pentru a asigura un proces electoral transparent, corect și eficient. Aceste aspecte implică structuri organizatorice bine definite, proceduri clare și măsuri de securitate riguroase, și anume:
a) Comisia Electorală Centrală (CEC). Comisia Electorală Centrală (CEC) este instituția centrală responsabilă pentru organizarea și administrarea alegerilor [2]. CEC are un rol crucial în coordonarea întregului proces electoral și în asigurarea respectării legislației electorale. Printre atribuțiile principale ale CEC se numără:

- *Supravegherea alegerilor*: Monitorizează desfășurarea alegerilor la toate nivelurile pentru a asigura conformitatea cu legislația;
- *Formarea circumscripțiilor electorale*: Delimitează circumscripțiile electorale și asigură o reprezentare echitabilă a alegătorilor.
- *Registrul alegătorilor*: Gestionează și actualizează registrul alegătorilor pentru a preveni fraudele și a asigura corectitudinea listelor electorale.
- *Instruirea personalului electoral*: Asigură formarea și pregătirea corespunzătoare a personalului implicat în organizarea și desfășurarea alegerilor.

b) Secțiile de votare**.** Secțiile de votare sunt unități organizatorice esențiale pentru desfășurarea procesului de vot. CEC stabilește și dotează secțiile de votare conform standardelor pentru a asigura accesibilitatea și securitatea procesului de vot. Aspectele importante legate de secțiile de votare includ:

– *amplasarea și dotarea*: Secțiile de votare sunt amplasate astfel încât să fie accesibile tuturor cetățenilor eligibili. Acestea trebuie să fie dotate cu toate materialele necesare pentru desfășurarea procesului de vot;
– *personalul secțiilor de votare*: Este selectat și instruit pentru a gestiona procedurile de vot și pentru a asigura respectarea regulilor electorale;
– *programul de funcționare*: Secțiile de votare sunt deschise într-un interval orar stabilit, permițând tuturor alegătorilor să își exercite dreptul de vot.

c) Listele electorale. Listele electorale sunt documente esențiale care conțin numele tuturor cetățenilor eligibili pentru a vota într-o anumită circumscripție. Actualizarea și verificarea corectă a listelor electorale sunt cruciale pentru a preveni fraudele electorale. Codul electoral prevede:

- Întocmirea și actualizarea listelor: Autoritățile competente trebuie să asigure întocmirea și actualizarea periodică a listelor electorale pentru a reflecta schimbările în rândul populației eligibile;
- *Verificarea publică*: Listele electorale sunt publicate în prealabil, iar cetățenii au dreptul să verifice și să conteste eventualele erori sau omisiuni.

d) Procesul de votare. Procesul de votare este organizat astfel încât să asigure corectitudinea și confidențialitatea votului. Elementele cheie includ:

- *identificarea alegătorilor*: Alegătorii sunt identificați pe baza actelor de identitate pentru a preveni votul multiplu și alte fraude;

- *buletinele de vot*: Acestea trebuie să fie clar tipărite și să conțină toate informațiile necesare pentru ca alegătorii să își poată exprima opțiunea în mod corect;
- *cabinele de vot*: Asigură confidențialitatea votului, protejând alegătorii de influențe externe;
- *urnele de vot*: Urnele de vot sunt sigilate și securizate pentru a preveni manipulările și fraudele.

e) Numărarea voturilor și anunțarea rezultatelor. Numărarea voturilor și anunțarea rezultatelor sunt etape critice care trebuie să fie desfășurate cu maximă transparență și corectitudine:

- *Procedura de numărare*: Voturile sunt numărate public, în prezența observatorilor și a reprezentanților partidelor politice, pentru a asigura transparența procesului;
- *Raportarea rezultatelor*: Rezultatele preliminare sunt raportate imediat, iar cele finale sunt verificate și validate de către CEC înainte de a fi anunțate oficial [3].

Organizarea și desfășurarea alegerilor în Republica Moldova conform Codului electoral sunt procese complexe și bine reglementate, menite să asigure transparența, corectitudinea și integritatea procesului electoral. De la rolul crucial al Comisiei Electorale Centrale [2] la detaliile procedurale ale secțiilor de votare și procesul de numărare a voturilor, fiecare aspect este atent planificat și monitorizat pentru a proteja drepturile alegătorilor și a asigura rezultatele legitime ale alegerilor.

Prevenirea fraudelor electorale este esențială pentru menținerea integrității procesului electoral și a încrederii cetățenilor în rezultatele alegerilor. Codul electoral al Republicii Moldova include o serie de măsuri destinate să prevină și să detecteze fraudele electorale, asigurând astfel corectitudinea și transparența alegerilor. Printre cele mai esențiale putem specifica următoarele [4]:

1. Identificarea alegătorilor. Unul dintre cele mai importante aspecte în prevenirea fraudelor este identificarea corectă a alegătorilor. Măsurile incluse în acest sens sunt: *documente de identitate* (alegătorii trebuie să prezinte acte de identitate valabile (buletin de identitate, pașaport etc.) pentru a putea vota. Aceasta asigură că numai cetățenii eligibili participă la alegeri); *listele electorale* (verificarea și actualizarea continuă a listelor electorale pentru a reflecta modificările demografice și a elimina persoanele decedate sau pe cei care și-au pierdut dreptul de vot);

2. Observatori și monitorizare. Observarea independentă a procesului electoral este crucială pentru asigurarea transparenței și prevenirea

fraudelor: *observatori naționali și internaționali* (prezența observatorilor din partea organizațiilor naționale și internaționale care monitorizează procesul electoral și raportează eventualele nereguli); *monitorizarea video* (în anumite secții de votare pot fi instalate camere de supraveghere pentru a descuraja frauda și pentru a documenta eventualele nereguli);

3. Proceduri de votare sigure. Măsurile procedurale sunt esențiale pentru a asigura un proces de votare sigur și corect: *buletine de vot* (buletinele de vot sunt tipărite cu elemente de securitate pentru a preveni falsificarea); *cabine de vot* (asigurarea intimității alegătorilor prin utilizarea cabinelor de vot care garantează confidențialitatea opțiunii fiecărui cetățean); *urne sigilate* (urnele de vot sunt sigilate înainte de începerea votării și desigilate numai în prezența observatorilor și a reprezentanților partidelor politice);

4. Sancțiuni pentru fraude electorale. Codul electoral prevede sancțiuni severe pentru cei care încearcă să fraudeze alegerile: *amenzi și pedeapsa cu închisoarea* (persoanele care comit fraude electorale pot fi sancționate cu amenzi mari sau pot fi condamnate la închisoare, în funcție de gravitatea infracțiunii); *descalificarea candidaților* (candidații implicați în fraude electorale pot fi descalificați și eliminați din cursa electorală);

5. Educația și conștientizarea publicului. Un electorat informat este mai puțin susceptibil la manipulări și fraude. Măsurile date includ: *campanii de informare* (organizarea de campanii de informare pentru a educa cetățenii despre drepturile lor electorale și despre procedurile corecte de vot); *educație civică* (integrarea educației civice în curriculumul școlar și în programele de formare pentru adulți, pentru a crește gradul de conștientizare și responsabilitate civică);

6. Tehnologii electorale. Implementarea tehnologiilor moderne poate contribui semnificativ la prevenirea fraudelor *electorale: sisteme electronice de înregistrare a voturilor* (utilizarea sistemelor electronice pentru înregistrarea și numărarea voturilor poate reduce riscul erorilor și al fraudelor manuale); *verificarea biometrică* (introducerea verificării biometrice pentru identificarea alegătorilor poate asigura că fiecare persoană votează o singură dată și că numai cei eligibili participă la vot);

7. Supravegherea și auditul post-electoral. Evaluarea și auditarea post-electorală sunt măsuri esențiale pentru a verifica corectitudinea procesului electoral: *audituri independente* (organizarea de audituri independente ale procesului electoral pentru a detecta și corecta eventualele nereguli); *reevaluarea proceselor* (revizuirea și îmbunătățirea continuă a procedurilor electorale pe baza concluziilor și recomandărilor rezultate din audituri și monitorizare) [5].

Concluzii

Integritatea procesului electoral este un pilon fundamental al democrației și al guvernării legitime într-o țară. În contextul Republicii Moldova, un stat cu o istorie complexă și cu provocări politice semnificative, asigurarea unui proces electoral corect și transparent este esențială pentru consolidarea încrederii publicului în instituțiile democratice și pentru dezvoltarea stabilității politice pe termen lung.

Codul electoral al Republicii Moldova stabilește un cadru legal robust și detaliat pentru organizarea și desfășurarea alegerilor. Acesta este conceput pentru a garanta respectarea principiilor fundamentale ale democrației, cum ar fi universalitatea, egalitatea, libertatea și secretul votului, precum și transparența și responsabilitatea în procesul electoral. Respectarea acestor principii este crucială pentru a asigura că alegerile reflectă voința autentică a cetățenilor.

În fine, Codul electoral al Republicii Moldova oferă un cadru cuprinzător și detaliat pentru organizarea și desfășurarea alegerilor, menit să asigure integritatea și transparența procesului electoral. Implementarea riguroasă a acestor reglementări este crucială pentru consolidarea democrației în Republica Moldova. Respectarea principiilor fundamentale ale procesului electoral, prevenirea fraudelor, educația civică și utilizarea tehnologiilor moderne sunt toate elemente cheie care contribuie la un proces electoral corect și legitim. Prin aceste măsuri, Republica Moldova poate să își consolideze democrația, să crească încrederea cetățenilor în sistemul electoral și să asigure stabilitatea politică și dezvoltarea pe termen lung.

Referințe:

1. Codul electoral al Republicii Moldova nr.325 din 08.12.2022. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.426-427 din 23.12.2022, în vigoare conform ultimelor modificări și ajustări din 25.01.2024 (Legea nr.1 din 18.01.2024).
2. Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova. Disponibil: https://a.cec.md/ro, [Accesat: 21.05.2024].
3. Observatorul de Politici Publice, nr.62 din 29.07.2024. Disponibil: https://www.transparency.md/ [Accesat: 01.08.2024].
4. Accesibilitatea și integritatea procesului electoral – webinare CICDE pentru publicul larg din 14.09.2023. Disponibil: https://cicde.md/2023/09/accesibilitatea-si-integritatea-procesului-electoral-webinare-cicde-pentru-publicul-larg/ [Accesat: 26.07.2024].
5. Subminarea integrităţii procesului electoral din 17.01.2003. Disponibil: http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/20030117/ [Accesat: 22.07.2024].

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.171 ȘI ART.172 CP RM PRIN PRISMA ETAPELOR ACTIVITĂȚII INFRACȚIONALE

CRIMINAL-LEGAL ANALYSIS OF THE CRIMES PROVIDED FOR IN ART.171 AND ART.172 OF THE CRIMINAL ACTIVITY THROUGH THE PRINCIPLE OF THE STAGES OF CRIMINAL ACTIVITY

Alina DODON
Email: atamazlicaru0@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5311-826X
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.541:343(478)(094.4) **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.59

Abstract: *Being considered human activity directed against social values and relations, crime can be viewed as a set of intellectual and physical acts, carried out with the aim of obtaining a criminal result, which presupposes the active and conscious participation of the perpetrator in the commission of the criminal resolution. Thus, the commission of a crime may involve several stages that intertwine with each other, starting from the moment of conception of the criminal resolution until the moment of consummation of the crime, possibly, the moment of exhaustion. The crimes provided for in art. 171 and 172 of the Criminal Code of the Republic of Moldova are likely to go through stages such as: preparation of a crime, attempted crime, consummation of the crime, as well as exhaustion of the crime. In this paper, we will focus on the manifestation of each stage within the criminal activity, specifically relating to the analyzed crimes, providing concrete examples.*

Keywords: *attempt, completion of crime, exhaustion of crime, preparation of crime, stages of criminal activity.*

Rezumat: *Fiind considerată activitate umană îndreptată împotriva valorilor și relațiilor sociale, infracțiunea poate fi privită ca un ansamblu de acte intelectuale și fizice, efectuate în scopul obținerii unui rezultat penal, care presupune participarea activă și conștientă a făptuitorului la comiterea rezoluției penale. Astfel,*

săvârșirea unei infracțiuni poate presupune mai multe etape care se împletesc între ele, începând de la momentul conceperii rezoluției penale până la momentul consumării infracțiunii, eventual, momentul epuizării. Infracțiunile prevăzute la art. 171 și 172 din Codul penal al Republicii Moldova sunt susceptibile să parcurgă etape precum: pregătirea unei infracțiuni, tentativa de infracțiune, consumarea infracțiunii, precum și epuizarea infracțiunii. În această lucrare ne vom concentra asupra manifestării fiecărei etape din cadrul activității infracționale, în special referitoare la infracțiunile analizate, oferind exemple concrete.

Cuvinte-cheie: *tentativă, finalizarea infracțiunii, epuizarea infracțiunii, pregătirea infracțiunii, etapele activității infracționale.*

Infracțiunile contra vieții sexuale și inviolabilității persoanei, reglementate prin articolele menționate, reprezintă o amenințare serioasă la adresa securității individuale și a ordinii publice. Analiza acestor fapte prin perspectiva etapelor activității infracționale – de la pregătire, tentativă, până la consumare – oferă un cadru comprehensiv pentru evaluarea eficienței mecanismelor juridice existente, identificarea lacunelor legislative și operaționalizarea unor soluții care să întărească protecția victimelor și prevenirea criminalității. Această abordare este fundamentată pe importanța promovării unui echilibru între protejarea intereselor publice și respectarea drepturilor fundamentale ale omului.

Comiterea unei infracțiuni poate fi considerată o activitate umană care ține împotriva relațiilor sociale și valorilor sociale protejate de legea penală; noțiunea de activitate, conform DEX-ului fiind privită ca un ansamblu de acte intelectuale și fizice, realizate cu scopul obținerii unui rezultat, în cazul dreptului penal, rezultatul pe care tinde să-l realizeze este unul de tip infracțional, care presupune participarea activă și conștientă a făptuitorului la îndeplinirea rezoluției infracționale. Această activitate ar putea fi realizată etapizat, astfel fazele activității conțin acțiuni specifice, realizate pentru a atinge rezultatul infracțional râvnit. Momentele care pot fi delimitate în cadrul activității infracționale pot fi numite etape ale activității infracționale. Așadar, faptul comiterii unei infracțiuni începe încă cu etapa internă, formarea intenției infracționale și progresează până la pregătirea de infracțiune, tentativa de infracțiune, consumarea infracțiunii, în anumite cazuri specifice se poate stopa chiar și la etapa epuizării infracțiunii.

Drumul parcurs între prima manifestare şi momentul terminal al activității psihice se numește „drumul infracțiunii”. [1, p.80]

Doctrina ne demonstrează că infracțiunile prevăzute la art.171 și 172 CP RM au capacitatea de a trece prin anumite modificări, care pot lua diverse forme, adică de a trece prin etapele infracționale precum: pregătire de infracțiune, tentativă de infracțiune, consumarea infracțiunii, dar și epuizarea infracțiunii.

Codul Penal reglementează în Partea Specială infracțiunile în forma lor consumată, adică descrie care sunt elementele care urmează a fi identificate în fapta prejudiciabilă comisă pentru a considera o infracțiune drept consumată. Așadar, conform prevederilor legale, infracțiunea se consideră consumată dacă fapta săvârșită întrunește toate semnele constitutive ale componenței de infracțiune. Cu toate acestea, există situații în care făptuitorul este blocat în executarea infracțiunii la anumite etape ale activității sale îndreptate spre comiterea infracțiunii, iar cauzele perturbării în realizarea planului infracțional nu depind de voința făptuitorului sau sunt în afara controlului acestuia. Cauzele independente de voința făptuitorului pot interveni fie la momentul pregătirii de infracțiune, fie la etapa de tentativă, iar pericolul social al acțiunilor cuprinse de aceste forme ale infracțiunii neconsumate nu poate fi negat, prin urmare, chiar și în cazul în care acțiunea/inacțiunea prejudiciabilă nu-și produce efectul, aceasta indică asupra pericolului social al personalității infractorului, pentru că făptuitorul acționează în mod deliberat și intenționat în vederea consumării infracțiunii.

„Într-o opinie, formele infracțiunii intenționate (faptei incriminate) desemnează acele incriminări de fapte aflate pe o anumită treaptă de realizare a hotărârii infracționale. Într-o altă opinie, prin forme ale infracțiunii se înțeleg feluri sau variante ale aceleiași infracțiuni care se deosebesc între ele după stadiul în care se află sau la care s-a oprit activitatea infracțională. În doctrina penală, prin forme ale infracțiunii se înțeleg formele pe care acestea le poate avea în funcție de fazele de desfășurare a activității infracționale. Achiesăm la această părere, în funcție de care sunt recunoscute în literatura de specialitate atâtea forme de infracțiune câte faze are activitatea infracțională, existând astfel: actele pregătitoare, tentativa, fapta consumată, fapta epuizată”. [2, p.26]

Urmare a analizei doctrinei naționale și a celei românești, considerăm că etapele activității infracționale reprezintă niște faze interdependente și progresive ale parcursului infracțional, fiecare separat fiind considerată o totalitate de acțiuni specifice realizate cu un singur scop – consumarea infracțiunii prin transpunerea în realitate a rezoluției infracționale și producerea nemijlocită urmărilor prejudiciabile dorite de făptuitor.

În 1971, Menachem Amir, un sociolog israelian, a publicat un studiu despre violurile din Philadelphia, început cu 10 ani înainte „Patterns of Forcible Rape", primul studiu pragmatic, care analiza în adâncime natura violului și a violatorilor. Astfel, studiul ne scoate în evidență faptul că în 71% din cazurile de viol, acestea au fost plănuite, adică pregătite din timp și doar ¼ din violuri nu erau planificate sau planificarea infracțiunii avea o durată redusă. [3, p.161]

Definind noțiunea de pregătire de viol , facem trimitere la definiția legală a pregătirii de infracțiune prevăzută în art.26 din Codul Penal al RM, adaptând-o corespunzător, astfel se consideră pregătire de viol înțelegerea prealabilă de a săvârși violul, procurarea, fabricarea sau adaptarea mijloacelor ori instrumentelor, sau crearea intenționată, pe altă cale, de condiții pentru săvârșirea ei dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, infracțiune de viol nu și-a produs efectul, adică acel act sexual nu a avut loc.

Putem clasifica comportamentele/acțiunile ce s-ar putea include în faza de pregătire de viol după cum urmează:

identificarea și/sau cercetarea potențialelor victime, acțiuni ce pot implica urmărirea unei persoane pentru a afla programul său, rutina sa, locul de muncă sau locația domiciliului său, identificarea orelor în care victima petrece timp izolat pentru a minimiza intervenția altor persoane, fiind mai ușor de atacat;

achiziționarea de droguri, alcool sau alte substanțe pentru a induce potențialele victime într-o stare în care aceasta nu-și poate controla acțiunile și consimțământul, acțiuni folosite pentru a dezorienta sau pentru a reduce capacitatea de a se apăra, de a-și aminti ce s-a întâmplat. Folosirea drogurilor sau a alcoolului fără acordul unei persoane este ilegală prin sine și poate constitui o infracțiune consumată separată (art.217^6 CP RM, Introducerea ilegală intenționată în organismul altei persoane, împotriva voinței acesteia, a drogurilor, etnobotanicelor);

pregătirea unui loc sigur pentru a comite violul - aceasta poate implica pregătirea unui loc sigur sau izolat, cum ar fi o cameră de hotel, o casă părăsită sau o zonă izolată într-un parc, pentru a comite violul fără intervenția persoanelor terțe;

pregătirea altor arme sau mijloace de constrângere, acest lucru include pregătirea altor arme sau mijloace de constrângere, cum ar fi bâte, lanțuri, cuțite sau alte obiecte care ar putea fi folosite pentru a forța o persoană să întrețină un act sexual fără consimțământul său.

În urma modificărilor introduse prin Legea nr.316/2022 (Legea nr. 316 pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor vic-

timelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violența în familie)) s-ar încadra în acțiunea de pregătire de viol - procurarea sau adaptarea obiectelor destinate introducerii acestora în cavitatea vaginală, anală sau orală.

Cu referire la tentativa de viol, dacă adaptăm noțiunea prevăzută de art. 27 CP RM, tentativa de viol ar presupune: acțiunea intenționată îndreptată spre săvârșirea infracțiunii de viol dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, acesta nu și-a produs efectul sau exercitarea constrângerii fizice sau psihice asupra victimei, îndreptată nemijlocit spre săvârșirea actului sexual, adică a acțiunii de penetrare vaginală, anală sau orală de natură sexuală cu orice parte corporală sau obiect, care însă, din cauze independente de voința făptuitorului nu-şi produce efectul.

Considerăm că datorită caracterului complex al faptei prejudiciabile, putem delimita mai multe momente în care acțiunile pot fi întrerupte de anumite circumstanțe ce nu depind de voința făptuitorului, numite în literatura de specialitate ca și limite.

Limita inferioară a tentativei este marcată de începerea actelor de constrângere sau a actelor prin care, profilându-se de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, se încearcă efectiv realizarea raportului (actului) sexual cu aceasta

Limita superioară a tentativei în infracțiunile analizate o constituie întreruperea acțiunii de executare înainte de realizarea raportului (actului) sexual, întrerupere produsă de unele cauze independente, de regulă, de voința făptuitorului. [4, p.38]

În accepțiunea legii penale în vigoare, infracțiunea de viol se consideră consumată din momentul începerii actului sexual, adică din momentul introducerii depline sau parțiale a oricărei părți corporale sau a oricărui obiect în cavitatea vaginală, în cavitatea anală sau în cavitatea orală.

Întrucât infracțiunea de viol, în unele cazuri, poate avea caracterul unei infracțiuni progresive, este posibil ca după momentul consumării violului, anumite consecințe ale faptei să se amplifice, cum ar fi, de exemplu, o vătămare corporală care se agravează treptat, ducând la vătămare corporală gravă sau chiar la moartea victimei. La această faptă putem să distingem și un moment al epuizării, care va coincide cu producerea definitivă a acestor rezultate. [5, p.164] Putem considera epuizare situația în care victima s-a îmbolnăvit de SIDA, ca urmare a contaminării intenționate cu virusul HIV produs prin actul sexual, deci dincolo de îmbolnăvire cu SIDA, alte urmări neprevăzute nu pot surveni.

La capitolul pregătirii pentru acțiuni cu caracter sexual neconsimțite, aspectele sunt similare celor expuse la pregătirea de viol, astfel facem trimitere la paragrafele anterioare cu ajustările de rigoare.

Cu privire la tentativa la acțiunile cu caracter sexual neconsimțite, am identificat un caz practic interesant din jurisprudența României. Coordonatele speței sunt: făptuitorul după ce a urcat în ascensorul unui imobil împreuna cu victima, a prins-o pe aceasta (cu palmele) de cap și bărbie, aplecându-se către aceasta și încercând să o sărute pe gură, fără însă a reuși din cauza reacției acesteia de respingere. Sesizată cu rechizitoriu, o judecătorie din mun. București a trebuit să stabilească dacă fapta întrunește sau nu elementele de tipicitate ale infracțiunii de tentativă la agresiune sexuală, prevăzută de art. 32 alin. 1 CP raportat la art. 219 alin.(1) CP. [6]

Din cele relatate, prima instanță a achitat inculpatul pe motiv că fapta nu întrunește elementele infracțiunii de agresiune sexuală (analogul acțiunilor cu caracter sexual neconsimțite).

Contrar celor reținute de prima instanță, Curtea de Apel București a reținut faptul că sărutul pe gură a unei persoane reprezintă o modalitate de obținere a unei satisfacții sexuale, deoarece gura este o parte anatomica erogenă, susceptibilă să producă excitație sexuală, constatând întrunirea elementelor de tipicitate ale infracțiunii de tentativa la agresiune sexuala (prevăzută de art. 32 alin. 1 CP rap. la art. 219 alin. 1 CP). Cu privire la presupusa constrângere fizică „a prins-o pe aceasta (cu palmele de cap și bărbie), aceasta a constatat că aceasta constituie o constrângere, raportându-se la spațiul închis, ascensorul, constituția corporală a victimei, constituția corporală a inculpatului, chiar dacă această acțiune nu a fost realizată cu o forță crescută și nu a fost de lungă durată.

Așadar, se consideră tentativă la acțiunile cu caracter sexual neconsimțite încercarea de a comite acte prin care se urmărește obținerea unei satisfacții sexuale, exceptând acțiunea de penetrare vaginală, anală sau orală de natură sexuală cu orice parte corporală sau obiect, care din motive ce nu depind de voința făptuitorului nu-și produc efectul. Legiuitorul a formulat la art.132^2 foarte ambiguu ce reprezintă acțiunile cu caracter sexual neconsimțite, ceea ce oferă o marjă prea mare de apreciere prea largă, ceea ce ar putea reprezenta temei pentru interpretare extensiv defavorabilă. Iar cazul din practica României ne demonstrează faptul că încercarea de a săruta forțat pe cineva, însoțită de constrângere, poate fi catalogat ca și tentativă la acțiunile cu caracter sexual neconsimțite.

În concluzie, analiza juridico-penală a infracțiunilor prevăzute la art. 171 și art. 172 din Codul Penal al Republicii Moldova, în contextul

etapelor activității infracționale, evidențiază complexitatea și specificitatea acestor infracțiuni, care implică aspecte legate de atingerile aduse vieții sexuale și inviolabilității persoanei. Distincția dintre etapele pregătitoare, tentativa și consumarea infracțiunilor oferă o bază solidă pentru calificarea corectă a faptelor și aplicarea justă a normelor legale. De asemenea, accentuăm importanța individualizării răspunderii penale în funcție de circumstanțele fiecărui caz concret, precum și necesitatea de a proteja valorile sociale fundamentale, cum ar fi demnitatea umană și integritatea corporală, printr-un cadru juridic clar și aplicabil. Prin urmare, analiza etapelor activității infracționale contribuie semnificativ la înțelegerea și aplicarea corectă a normelor juridico-penale pentru combaterea acestor infracțiuni și asigurarea unei justiții echitabile.

Referințe:

1. SIMIONESCU, E.G. Fazele infracţiunii intenţionate. aspecte teoretice şi practice. In *Analele Universităţii „Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu*, Seria Ştiinţe Juridice, Nr. 4/2012, p. 80. Disponibil: https://www.utgjiu.ro/revista/jur/pdf/2012-4/7_ELENA_GIORGIANA_SIMIONESCU.pdf [Accesat: 02.12.2024].
2. SIMIONESCU, E.G. Infracțiunea consumată – formă a interacțiunii intenționate. In *Analele Universității „Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu*, Seria Științe Juridice. Nr. 4/2013, p. 26. Disponibil: https://www.utgjiu.ro/revista/jur/pdf/2013-04/3_Elena%20Simionescu.pdf [Accesat: 02.12.2024].
3. BARTOȘ, S.E., RUSU, A.S. *Psihobiologia sexualității. Idei de cercetare*, Editura Sinapsis, Cluj-Napoca, 2011, p. 161, ISBN 978-606-531-078-0.
4. BUJOR V., MIRON I. *Violența sexuală: aspecte juridico-penale și criminologice*, Centru ed. al Univ. de Criminologie, Chișinău, 2001, p.38.
5. PASCU I., LAZĂR V. *Drept Penal. Partea Specială. Infracțiuni prevăzute de Codul Penal român*, Editura Lumina Lex, București 2003, p. 164.
6. ENACHE, M., *Sărutări…infracționale,* 2023 Disponibil: https://www.juridice.ro/679503/sarutari-infractionale.html [Accesat: 28.11.2024].

REGLEMENTAREA CAPTĂRII, DIFUZĂRII ȘI PUBLICĂRII IMAGINII ȘI/SAU VOCII UNEI PERSOANE ÎN CONTEXTUL PROTECȚIEI VIEȚII PRIVATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA[46]

REGULATION OF THE CAPTURE, DISSEMINATION AND PUBLICATION OF THE IMAGE AND/OR VOICE OF A PERSON IN THE CONTEXT OF THE PROTECTION OF PRIVACY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Rodica NICHITA
Doctor în drept, lector unviersitar
Email: r.nichita2012@yandex.com
ORCID ID: 0000-0002-0623-5578
Universitatea de Stat din Moldova

Valeriu LUPAN
Email: lupan.valeriu.09@gmail.com
student anul II, facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova

Natalia TCACI
Email: natalkatcaci@gmail.com
studentă anul II, facultatea de Drept
Universitatea de Stat din Republica Moldova

CZU: 342.721:343.542.1:004(478)
DOI: https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.60

Abstract:*The article discusses the legal regulation of capturing, distributing and publishing a person's image and/or voice in Moldova, in the context of protecting private life. The research highlights that despite existing laws like the Constitution, the Law on Personal Data Protection, and the Civil Code, there is a lack of clear, comprehensive regulations addressing the nuances of private life protection. The study compares Moldova's situation to European countries where such actions are illegal without consent. Results indicate significant gaps in nati-*

[46] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02)

onal legislation, leading to unintentional privacy breaches and negative impacts on individuals' lives. The article underscores the need for clear norms and stricter regulations, especially regarding children's images and voices, in order to ensure balanced legal responsibility and to safeguard private life in public spaces.

The article emphasizes the importance of taking actions against a modern problem, which heavily affects the life of countless people, making them the victim of public eye.

Keywords: *consent, legality of capture, technological progress, data protection, privacy.*

Rezumat: *Articolul abordează reglementarea legală a captării, distribuirii și publicării imaginii și/sau vocii unei persoane în Moldova, în contextul protecției vieții private. Cercetarea evidențiază că, în ciuda legilor existente precum Constituția, Legea privind protecția datelor cu caracter personal și Codul civil, există o lipsă de reglementări clare și cuprinzătoare care să abordeze nuanțele protecției vieții private. Studiul compară situația Republicii Moldova cu țările europene în care astfel de acțiuni sunt ilegale fără consimțământ. Rezultatele indică lacune semnificative în legislația națională, ceea ce duce la încălcări neintenționate de confidențialitate și impact negativ asupra vieții persoanelor. Articolul subliniază necesitatea unor norme clare și reglementări mai stricte, în special în ceea ce privește imaginile și vocile copiilor, pentru a asigura o responsabilitate legală echilibrată și pentru a proteja viața privată în spațiile publice.*

Articolul subliniază importanța acțiunilor împotriva unei probleme moderne, care afectează puternic viața a nenumărați oameni, făcându-i victima ochiului public.

Cuvinte-cheie: *consimțământ, legalitatea captării, progres tehnologic, protecția datelor, confidențialitate.*

Introducere

În era noastră, era tehnologiei moderne, deseori ne confruntăm cu problemele ce apar odată cu modernizarea digitală a societății. Dezvoltarea tehnologică a permis ca fiecare persoană, să fie dotată cu un device ce îi permite foarte multe lucruri. Predecesorii noștri posibil nici nu și-au imaginat că progresul tehnologic ar crea premisele, unde fiecare om să își permită cu ușurință asemenea lucruri cum ar fi: captarea foto, video, audio, cât și difuzarea și vizualizarea acestora într-o formă compactă, rapidă și ușoară. Totodată, a apărut și problema legalității captării și/sau difuzării foto, video, audio, în contextul protecției vieții private.

Material și metodă

Cu toate că avem legi precum: Legea fundamentală Constituția, care prin art. 28 ne spune că „Statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată"; Legea nr. 133/2011, privind protecția datelor cu caracter personal, care stipulează că datele personale sunt protejate de lege și nu pot fi prelucrate fără consimțământul explicit al persoanei, cu excepția cazurilor în care există un interes public sau un alt temei legal; Legea privind libertatea de exprimare nr. 64/2010, care evidențiază obligația respectării consimțământului persoanelor în utilizarea informațiilor lor private, și Codului Civil al Republicii Moldova, conform art. 43-48 stabilește drepturile fundamentale ale persoanei privind viața privată, imaginea și datele personale, garantând protecția lor și definind limitele utilizării, reglementând consimțământul explicit sau prezumat în contexte publice și permițând retragerea acestuia, subliniind caracterul inalienabil al acestor drepturi, dar și excepțiile legale justificate de interes public sau oficial

Rezultate și discuții

Dar, aceste legi sunt pentru a lupta cu consecințele deja aduse, ci nu cu fapta în sine. Este esențial să luptăm cu fapta, și nu doar cu consecințele survenite. Avem drept exemple, state europene așa ca Germania, Franța, Italia, Spania, Elveția, Portugalia și Ungaria, unde însăși fapta de fixare și/sau publicare a imaginii și/sau a vocii unei persoane fără consimțământul său, reprezintă o ilegalitate.

Legislația națională în vigoare, nu are prevederi suficient de clare, sau lipsesc complet unele norme juridice bine stabilite, ce ar aborda în toată complexitatea sa, problema siguranței vieții private sau inviolabilitatea acesteia. Este indispensabil ca orice persoană în spațiul public, să se simtă protejată de lege și să fie asigurată că nimeni nu o va fixa foto, video, audio și nu o va mediatiza fără consimțământul acesteia, în afara excepțiilor prevăzute de lege.

Cu toate că aparent legea deja ar face clarificări în asemenea situații, totuși există neclarități semnificative care permite o interpretare largă. Avem exemple clare când persoanele sunt filmate intenționat sau întâmplător, fiind postate în mediul digital unde devin virale, apoi confruntându-se cu popularitate nedorită, *hate* și alte urmări ce îi afectează viața negativ. Dar și postarea unui material primit cu consimțământ pentru folosire proprie, ci nu pentru publicare, de asemenea este o problemă. La fel și fabricarea materialelor foto, video, audio, cu folosirea imaginii și/sau vocii persoanei este o problemă.

Cu asemenea situații ne-am ciocnit recent, când a apărut un grup pe Telegram „Carvertical pentru fete", unde băieții postau poze cu ca-

racter delicat cu fete. Pe acel grup se postau atât poze și video-uri reale, cât și poze și video fabricate datorită posibilităților tehnologice actuale, preluând ca bază imagini reale postate de victimele lor pe rețele de socializare sau dobândite în alt mod. Aceste acțiuni au produs consecințe semnificative asupra imaginii și demnității persoanelor, iar după cum se știe, imaginea și demnitatea persoanei fac parte din elementele vieții private. Fiecare din noi cunoaște exemple când o persoană devine subiectul *hate-ului* în urma filmării și publicării imaginilor și/sau vocii lor fără consimțământ. Nimeni din noi nu ar dori să fie filmat sau fotografiat într-o situație neplăcută și apoi să fie postat în mediul online.

normă contravențională în Republica Moldova ar putea fi o soluție echilibrată, dacă este formulată clar, și respectă un echilibru între dreptul la viața privată și libertatea de exprimare. Această normă ar trebui clar să prezinte situațiile excepție, care de-asemenea sunt regăsite deja și în alte legi, cu condiția că aceasta nu le va contrazice. Ca excepție, trebuie menționate expres situațiile de interes public, dar se solicită specificarea unor clarificări care ar putea fi aceste situații, pentru a evita interpretarea excesivă, frauduloasă sau incorectă, precum și interpretările eronate jurnalistice. Dar este necesar ca aceste excepții să respecte principiile privind dreptul la protecția demnității umane și vieții private.

Este crucial să subliniem că, înregistrarea imaginii și/sau a vocii copiilor ar trebui să fie sancționată și/sau reglementată mai strict, reieșind din necesitatea asigurării respectării interesului superior al copilului.

Copiii sunt vulnerabili și au nevoie de protecție suplimentară împotriva potențialelor abuzuri. Reglementările mai stricte ar contribui la prevenirea situațiilor de risc, cum ar fi intimidarea publică, terorizarea sau bullying-ul, care pot avea consecințe negative pe termen lung asupra dezvoltării emoționale și psihologice a copiilor. Prin instituirea unor norme clare și a unor sancțiuni corespunzătoare, se poate descuraja utilizarea neadecvată a imaginilor și/sau a înregistrărilor vocale ale copiilor, protejând astfel demnitatea și securitatea lor.

Este important să educăm părinții, cadrele didactice și publicul larg despre riscurile asociate cu expunerea neautorizată a copiilor în mediul digital și să promovăm practici responsabile în gestionarea informațiilor și a materialelor media care implică minori.

Aceste măsuri nu doar că vor proteja copiii de experiențe traumatizante, dar vor contribui și la crearea unui mediu mai sigur și mai respectuos pentru toți membrii societății. Protejarea intereselor și drepturilor copiilor este o responsabilitate comună care trebuie tratată cu seriozitate și determinare.

Concluzii

Avem nevoie de o normă contravențională și/sau lege, care ar reglementa minuțios și ar stabili forme echilibrate de răspundere juridică pentru captarea și difuzarea materialului foto, video, audio, în spațiul public a persoanelor, fără consimțământul acestora. Această normă ar fi menită pentru a preveni situațiile de conflict ce pot apărea, ci nu pentru a soluționa sau sancționa efectele deja produse de acestea. O astfel de reglementare ar încuraja cetățenii să respecte viața privată și să sensibilizeze societatea privind urmările negative ce survin.

La momentul actual, persoana nu este suficient de protejată față de situațiile când fără consimțământ său, este filmată, fotografiată și înregistrată audio, în spațiul public. Pe de altă parte, s-ar cere o reglementare specifică pentru situațiile unde persoana întâmplător fotografiază, filmează și/sau înregistrează o altă persoană, unde cel din urmă, nu este subiectul principal al acestui material, astfel, ca primul să nu fie atras la răspundere juridică, pentru fapta ce nu constituie o încălcare a legii.

În schimb, dacă persoana a filmat, fotografiat, înregistrat audio o altă persoană involuntar, și ulterior utilizează materialul obținut într-un mod în care ar putea prejudicia persoana filmată, este imperativ prevederea unei forme de sancționare a primului.

Această normă și excepțiile ei trebui să reglementeze exhaustiv toate aspectele necesare, pentru a evita interpretarea imprecisă sau eronată a ei. Iar părțile interesate, să nu o poată interpreta într-un mod abuziv și/sau fraudulos, în scopuri personale, cu daune semnificative prejudiciabile față de celelalte persoanele fizice și juridice.

La ziua de azi, este nevoie de o completare și/sau modificare a legislației actuale, pentru ca să ne simțim mai în siguranță, pentru a ne proteja drepturile la viața privată, la imaginea și vocea noastră chiar și în spațiul public. Progresul tehnologic ne permite atât captarea, cât și modificarea, lipsită de dificultate a materialului foto, video, audio.

Astfel, având în vedere cele menționate supra, descoperim importanța vitală a asigurării protecției legale a dreptului nostru la propria imagine și voce.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.03.2016, nr. 78 art. 140. Modificat: LP255 din 22.11.18, MO467-479/14.12.18 art.786
2. Codul contravențional al Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.03.2017, nr. 78-84. Modificat: LP271 din 28.11.24, MO529-532/18.12.24 art.722; în vigoare 18.12.24
3. Codul civil al Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 01.03-2019, nr. 66-75. Modificat: LP268 din 28.11.24, MO498-500/29.11.24 art.680; în vigoare 29.11.24
4. Legea cu privire la libertatea de exprimare, nr. 64 din 23-04-2010. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 09.07.2010, nr. 117-118. Modificat: LP95 din 14.05.15, MO139-143/05.06.15 art.261
5. Legea privind protecţia datelor cu caracter personal, nr. 133 din 08-07-2011. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14-10-2011, nr. 170-175. Modificat: LP95 din 25.04.24, MO195-197/03.05.24 art.257; în vigoare 03.06.24

UNELE ASPECTE PRIVIND STAREA DE CONFLICT ÎN SOCIETATEA REPUBLICII MOLDOVA

SOME ASPECTS REGARDING THE STATE OF CONFLICT IN THE SOCIETY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Lucreția MALAI
doctorandă
ORCID ID: 0000-0003-3261-0340
Email: lucretia.arhip.93@mail.ru
Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 316.48:1(478) **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.61

Abstract: *The study presents a philosophical perspective on the causes that sustain social conflict and its particularities in the society of the Republic of Moldova. The research focuses on identifying the ontological and epistemological mechanisms that support the presence of social conflicts. It highlights the social, cultural, identity, and political polarizations generated by post-Soviet transformations. The study investigates how social inequality, perceptions of injustice, and power relations contribute to the worsening of societal issues and, consequently, the state of conflict, including its perpetuation. The particularities of the conflict in the Eastern districts of the Republic of Moldova are explored, from polarization, the impact on social cohesion and collective and individual identity, to the division of society. The hermeneutics of public discourse reveal the sources that fuel the problems faced by society and, obviously, intensify the manifestations of conflict between politics and society. The importance of the legal framework in legitimizing and holding all social actors accountable is emphasized. The conclusions of the research indicate that social conflict in the Republic of Moldova is defined by a substantial deficit in social cohesion, identity reconstruction, political dialogue, as well as communication between the constituent entities of Moldovan society. These deficiencies, if overcome, would reduce fragmentation, not only socially but also culturally.*

Keywords: *identity, legitimacy, philosophy, society, social conflict.*

Rezumat: *Studiul reprezintă o perspectivă filosofică asupra cauzelor care susțin conflictul social și particularitățile acestuia în societatea Republicii Moldova. Cercetarea se axează pe identificarea mecanismelor ontologice și epistemologice care susțin prezența conflictelor sociale. Se evidențiază polarizările sociale, culturale, identitare și politice generate de transformările post-sovietice. Se investighează modul în care inegalitatea socială, percepțiile de nedreptate și relațiile de putere contribuie la agravarea problemelor din societate și, implicit, a stării de conflict, inclusiv perpetuarea acestuia. Se explorează particularitățile conflictului în raioanele de Est ale Republicii Moldova, de la polarizarea, afectarea coeziunii sociale și a identității colective și individuale, până la divizarea societății. Hermeneutica discursului public relevă sursele ce alimentează problemele cu care se confruntă societatea și, evident, intensifică manifestările conflictului între politic și social. Se evidențiază importanța cadrului legal în legitimarea și responsabilizarea tuturor actorilor sociali. Concluziile cercetării indică că, conflictul social din Republica Moldova se definesc de-un deficit substanțial de coeziune socială, reconstrucție identitară, dialog politic, dar și comunicare între entitățile constituitoare ale societății Republicii Moldova. Deficiențe care depășite diminuează fragmentarismului, nu doar social, ci și cultural.*

Cuvinte-cheie: *conflict social, filosofie, identitate, legitimitate, societate.*

În contextul schimbărilor rapide care au marcat începutul secolului XXI, conflictele sociale au căpătat noi dimensiuni, atât la nivel local, cât și global. În Republica Moldova, o societate aflată la intersecția mai multor influențe politice, culturale și economice, conflictul social reprezintă un fenomen complex și multidimensional, ce se manifestă în diverse forme. Este esențial să înțelegem modul în care procesele interne și externe, generate de globalizare și de transformările economico-politice post-sovietice, influențează natura și evoluția conflictelor din societatea moldovenească. Într-o lume tot mai interconectată, unde schimbările sunt tot mai rapide și informațiile circulă instantaneu, este crucial să identificăm cauzele fundamentale ale conflictului și să analizăm mecanismele acestuia, într-un cadru filosofic, ontologic și epistemologic.

Relevanța filosofică a analizei conflictului social în Republica Moldova se manifestă prin prisma căutării unui echilibru între nevoia de stabilitate socială și diversitatea intereselor și valorilor care compun țesutul social al țării. În studiul conflictului se întreprinde nu doar o abordare a factorilor cauzali, dar și o înțelegere a modului în care acesta poatet fi gestionat și transformat în oportunități de dezvoltare. În acest sens, investigarea tradițională a conflictului social este integrat în contemporaneitatea interde-

pendențelor globale și schimbările accelerate din structurile socio-economice, socio-politice, socio-culturale sau socio-confesionale [1].

Astfel, obiectivele cercetării privind conflictul social, inclusiv cel din Republica Moldova, evidențiază cauzele acestora, dar și se identifică mecanismele care le generează. Explorând modul în care polarizările sociale, culturale și politice demonstrează necesitatea cunoașterii lor la toate nivelurile ierarhiei sociale. Or, prin intermediul polarizărilor se facilitează gestionarea problemelor reflectate în conflictul social, inclusiv diminuarea provocărilor, concomitent cu înțelegerea interacțiunii dintre influențele interne și externe (migrarea, schimbările economice globale) asupra stării conflictuale din societate.

În continuare, cercetarea se concentrează pe reliefarea polarizărilor în escaladarea problemelor divergente care alimentează conflictul social din Republica Moldova. Discutăm de probleme care au condus la divizări longitudinale în plan social, politic și cultural. Fapt care se demonstrează și prin reacțiile diferitelor grupuri sociale față de conflict deopotrivă cu impactul acestora asupra stabilității și reconcilierii în societatea moldovenească post-sovietică.

Conflictul social este un fenomen complexe, cu multiple dimensiuni ontologice și epistemologice. Din punct de vedere ontologic, conflictele sociale sunt privite ca interacțiuni fundamentale între grupuri sociale cu interese și valori opuse, fiind în esență o manifestare a contradicțiilor care există în structura socială. Filosofii contemporani, precum Pierre Bourdieu, analizează conflictele ca expresii ale relațiilor de putere și resurse inegale între grupuri sociale. Conform acestuia, conflictul social derivă din lupta pentru capital – economic, cultural, simbolic – care structurează relațiile dintre indivizi și grupuri. Bourdieu folosește noțiunea de habitus pentru a explica modul în care indivizii produc o regularitate observabilă și reproduc structura socială dată. Habitus-ul este un sistem de dispoziții durabile și transpozabile, care integrează toate experiențele trecute și funcționează ca o matrice de percepții, aprecieri și acțiuni în fiecare moment. Astfel, habitus-ul produce aspirații și practici compatibile cu condițiile obiective, iar acest ansamblu de judecăți determină conduitele în funcție de apartenența de clasă a agentului. Rolul habitus-ului în reproducerea socială este evident, asigurând grupurilor mijloacele cele mai eficiente pentru perpetuarea lor ca grupuri. Acest concept permite înțelegerea conflictelor sociale, care nu sunt doar manifestări ale contradicțiilor dintre grupuri, dar și rezultate ale unor structuri adânc înrădăcinate în practici sociale obiective și relații de putere, așa cum sunt reglate prin habitus [2, p. 29-30].

Epistemologic, conflictul social poate fi înțeles prin prisma diversității perspectivelor și a construcțiilor sociale care modelează percepțiile și interpretările asupra acestuia. Michel Foucault și Jacques Derrida sunt esențiali în abordarea epistemologică a conflictelor, prin analiza modului în care discursurile dominante, susținute de instituții de putere, formează realitatea socială și legitimează inegalitățile.

Foucault, prin conceptele sale de „*putere*" și „*cunoaștere*", subliniază faptul că conflictele nu sunt doar despre violență directă, ci și despre forma în care puterea se exercită asupra cunoașterii și normelor sociale. În contextul ideilor lui Michel Foucault, care subliniază relația dintre putere, cunoaștere și normele sociale, este esențial de observat că conflictele nu sunt doar despre violență fizică, ci și despre modul în care puterea modelează cunoașterea și stabilirea normelor acceptabile într-o societate. Conform Foucault, aceste norme sunt impuse prin dihotomii precum normal – anormal, criminal – cetățean respectuos, bolnav – sănătos, nebun – sănătos mental, care sunt rezultatul procesului de constrângere și normalizare al puterii asupra subiecților [3].

Aplicând această abordare la conflictul din Republica Moldova, putem observa că, în diferite perioade istorice, conflictele sociale nu au fost doar despre confruntări fizice, ci și despre lupta pentru controlul asupra „*adevărului*" și asupra definițiilor normelor sociale. Într-o societate aflată în tranziție, cu multiple influențe externe și interne, cei care nu se aliniază la normele dominante sau la viziunea oficială despre identitate națională sau apartenență politică sunt adesea marginalizați, fiind etichetați ca „*anormali*" sau „*antisociali*". De exemplu, în contextul identității naționale, cei care susțin o viziune pro-europeană pot fi considerați „*străini*" sau „*împotriva statului*", iar acest fenomen de etichetare servește ca o formă de excluziune socială, menită să protejeze „*normalitatea*" impusă de regimurile politice dominante.

Astfel, conceptul de „putere" în viziunea lui Foucault nu se limitează doar la controlul asupra resurselor sau la reprimarea directă a protestelor, ci include și procesul subtil de creare și menținere a normelor sociale care definesc ce este considerat acceptabil și ce nu. În acest context, conflictele din Republica Moldova pot fi văzute ca lupte pentru controlul acestor norme, iar subiecții incomozi sunt, în mod adesea, marginalizați și supuși unui proces de excludere socială.

În același timp, Derrida [4], cu teoria sa despre „deconstrucție", pune accent pe ideea că realitățile sociale sunt construite și perpetuate prin interpretări și semnificații contestabile, care generează conflicte fundamentale.

În contextul teoriei sale despre „*deconstrucție*," Derrida subliniază faptul că structurile sociale și culturale se bazează pe interpretări care nu au o bază stabilă și pot fi contestate, generând astfel conflicte fundamentale. Derrida arată că „*deconstrucția*" urmărește să dezvăluie „*ceea ce istoria [filosofiei] a reușit să disimuleze sau să interzică*" printr-un punct exterior filosofiei însăși [5, p. 174]. Filosofia, în esență, devine vulnerabilă în fața acestei analize atunci când se demonstrează că „*metafora poartă întotdeauna cu sine propria-i moarte*" și, astfel, odată cu „*moartea*" metaforei, filosofia însăși își pierde autoritatea absolută. Derrida propune o „*răsturnare*" a ierarhiei tradiționale a rațiunii occidentale, subliniind că abordările asupra „*rostirii și scrierii*" trebuie reevaluate pentru a înțelege mai profund cum tradițiile intelectuale construiesc realitatea socială și dau naștere unor tensiuni și conflicte.

Astfel, teoria deconstrucției aplicată conflictelor sociale demonstrează că acestea nu este doar neînțelegeri materiale sau economice, ci sunt intensificate de interpretările și sensurile care susțin structurile sociale. Derrida demonstrează că aceste structuri de putere sunt menținute și perpetuate prin interpretări și metafore care maschează realități și exclud anumite perspective, ceea ce poate alimenta tensiuni și opoziții sociale. În cazul societății din Republica Moldova, conflictele sociale reflectă tocmai aceste straturi de semnificații și structuri care, odată deconstruite, evidențiază cât de fragilă este coeziunea construită pe interpretări și ierarhii contestabile.

Aplicarea acestor concepte în contextul Republicii Moldova ajută la înțelegerea dinamicii conflictuale post-sovietice, unde moștenirea istorică a regimului sovietic, migrarea masivă și polarizările politice și culturale contribuie la adâncirea diviziunilor sociale. Astfel, analiza ontologică și epistemologică a conflictului în Moldova relevă complexitatea interacțiunii dintre factorii economici, politici și culturali, care alimentează în continuare instabilitatea socială.

Pentru a articula o tranziție coerentă între analiza teoretică a conflictului și situația conflictuală specifică Republicii Moldova, este esențial să integrăm aspectele filosofice și sociologice ale conflictului, prezentate anterior, cu realitățile istorice și sociale ale regiunii. Astfel, aplicarea conceptelor filosofice, cum ar fi cele de „*putere*", „*cunoaștere*" și „*deconstrucție*", ne permite să descifrăm natura dual a conflictului social post-sovietic caracterizat prin dimensiuni economice și politice, dar și o polarizare identitară și culturală profundă.

În contextul dat moștenirea sovietică în Republica Moldova se regîsește în multiplele diviziuni interne, adâncite de imixtiunile externe, inclusiv împărțirea teritorial-administrativă. Astfel, structurile de putere și control s-au păstrat într-o formă „*artificial creată*", în care timpul social-istoric a devenit un instrument de „*alienare*" culturală, lipsind comunitatea de rădăcinile și valorile proprii. Aceasta a afectat dezvoltarea identității comunitare, a celei etnice și a generat o adaptare dificilă la noile valori democratice, inclusiv prin polarizarea grupurilor sociale și culturale din țară.

De asemenea, dat fiind ordinea socială post-sovietică cu structura ierarhică rigidă, destinată să controleze s-a impus în comunitate. Acest control cu implicații profunde asupra stabilității sociale actuale contribuie la menținerea unor tensiuni între diferitele grupuri etnice și politice din Republica Moldova, și adesea accentuat de „*intervențiile externe*" asupra valorilor tradiționale. Moștenirea istorică a impunerii unei ordini exterioare, detașate de contextul local, explică dificultatea societății Republica Moldova de a depăși reminiscențile structurilor de putere sovietice către un timp social și cultural adaptat nevoilor sale autentice.

Astfel, Republica Moldova continuă să se confrunte cu o complexitate a timpului social, unde reminiscențele structurilor de dominație istorică influențează în mod semnificativ dinamica conflictuală actuală și alimentează polarizările interne, menținând instabilitatea socială într-o țară aflată într-o permanentă luptă pentru redefinirea propriei identități [6].

altă dimensiune importantă a conflictului este problematica identității. Problemă care este politizată și manipulată excesiv în raport cu etnia română majoritară, căreia i se contestă dreptul identitar, devenind între timp și mai complexă după Declarația de Independență. Identitatea, ca rezultat al unei istorii îndelungate de subordonare și influențe externe, este profund fragmentată între orientări culturale și politice divergente, ceea ce complică stabilirea unei coerențe naționale, dar și a coeziunii sociale.

În contextul Republicii Moldova post-1990, problema identității naționale a dobândit un caracter deosebit de complex și încărcat ideologic, cu rădăcini adânci în istoria recentă marcată de ocupația sovietică. Discuțiile despre identitate, ce se poartă pe străzi, în instituții sau în cercurile academice, reflectă o tensiune continuă între diversele tipuri de discursuri identitare, în mod particular identitatea românească *versus* moldovenească. Aceste discursuri nu sunt doar un produs al realităților sociale și politice post-sovietice, ci și o continuare a procesului de coloni-

zare/deznaționalizare culturală și lingvistică începută în perioada dominației țariste și intensificată în perioada sovietică.

Drept exemplu, după 1940, în urma anexării Basarabiei de către Uniunea Sovietică, identitatea românească a fost sistematic eradicată, iar în locul ei a fost impusă o „nouă" identitate moldovenească, marcată de un trecut „reconfigurat" și o limbă „moldovenească" ce nu o îndepărta de limba română. Astfel, un întreg popor a fost „redefinit" în termenii unei identități artificiale, cu rădăcini ce nu mai fuseseră legate de moștenirea sa latină și dacică, ci de o narațiune în care etnogeneza slavă devenea dominantă. Această construcție identitară falsificată a fost impusă de regimul totalitar, cu scopul de a slăbi sentimentul de apartenență la o națiune mai largă și mai veche, dar și pentru a submina ideea de unitate culturală și istorică a românilor de pe ambele maluri ale Prutului.

În schimb. prăbușirea Uniunii Sovietice și Declarația de Independență(1991), Republica Moldova s-a aflat într-o situație de profundă confuzie identitară. S-au înregistrat mai multe schimbări politice și sociale ce au dus la o fragmentare a discursurilor identitare, generând o ruptură între diversele etnii și grupuri sociale din teritoriu. În fața acestor provocări, românii basarabeni și-au reîntregit treptat conștiința națională, dar procesul de reconstrucție a identității a fost marcat de multiple dileme. Întrebarea „Cine suntem?" a devenit centrală în acest context, fiind o preocupare constantă ce a împărțit societatea în tabere opuse: unii revendicându-și identitatea românească, alții continuând să se identifice cu noțiunea de moldovenism, iar alții rămânând în ambiguitate, fără o viziune clară asupra propriei istorii și apartenențe.

Drept urmare, diviziunile adâncite de influențele externe și de o politică națională marcată de etnicitate, au dus la o situație de instabilitate și conflicte interne. Deși procesul de reconstruire a identității naționale a avansat, acesta rămâne incomplet și fragmentat, cu multiple etape de negociere și reconciliere a diverselor grupuri etnice și politice. De fapt, imposibilitatea de a ajunge la o formulă consensuală privind identitatea națională a devenit un factor major de tensiune socială, iar căutarea unui „adevăr" comun continuă să fie o provocare fundamentală pentru societatea moldoveană [7, p. 117-118]

De asemenea, migrarea masivă, cauzată de condițiile economice precare, a accentuat și mai mult polarizarea societății. Deplasarea unui segment important al populației, în special tineri activi, a slăbit coeziunea socială și a avut un impact semnificativ asupra structurilor familiale și comunitare. În acest context, analiza ontologică a conflictului în Repu-

blica Moldova scoate în evidență un aspect esențial: relațiile sociale sunt nu doar un reflex al condițiilor economice și politice, ci și un rezultat al tensiunilor generate de ideologii și aspirații divergente.

Desigur și polarizarea etnică, lingvistică și politică din Republica Moldova reflectă o diviziune profundă între regiunile estice și vestice ale țării, cu un accent deosebit pe conflictul din regiunea transnistreană, ce a devenit un element central în geostrategia și dinamica internă a statului. Pe de o parte, vestul Moldovei, cu o populație majoritar românofonă, tinde să îmbrățișeze idealurile europene și să favorizeze integrarea în Uniunea Europeană, percepând astfel identitatea națională într-un context european și, implicit, românesc. În schimb, estul, cu o populație semnificativă de etnie rusă și rusofonă, a fost marcat de o profundă influență sovietică, iar după destrămarea Uniunii Sovietice, regiunile din est au continuat să se definească printr-o identitate politică și culturală prorusă și epurarea românilor/moldoveni.

Astfel, în raioanele de Est ale Republicii Moldova s-a proclamat unilateral independența în 1990, ajungând un simbol al acestei fracturi, susținută activ de Federația Rusă, ceea ce a transformat-o într-un teritoriu strategic al conflictului ideologic și etnic. Această zonă separată a favorizat consolidarea unei identități politice divergente, profund ancorată în memoria sovietică și în Lumea rusă (Ruschii mir), spre deosebire de cealaltă parte a societății Republica Moldovei, unde se preconizează un viitor comun cu valori democratice. Această disensiune ideologică, profund etnicizată, nu numai că a alimentat conflictul cu probleme politice interne, dar a și creat premisele unei perpetuări a diviziunii naționale, cu repercusiuni asupra stabilității interne și orientării geopolitice a Republicii Moldova.

În condițiile Republicii Moldova considerăm că, abordarea identităților multiple poate constitui o posibilă soluție de compromis. Într-adevăr, din perspectiva teoretică instrumentalistă a identității, în absența unei forțate polarizări din partea liderilor politici sau a cercetătorilor din domeniul științelor sociale, o mare parte dintre indivizi ar putea prefera să își construiască și să își definească identitățile pe baze complementare și flexibile, acceptând pluralitatea acestora. Astfel, în loc de o viziune rigidă și exclusivistă asupra identității, cetățenii ar putea adopta o concepție mai fluidă, în care identitățile sociale, culturale și politice să coexiste într-un cadru armonios și diversificat, reflectând realitățile complexe ale țării. O astfel de abordare ar contribui la integrarea diversității interne și ar sprijini reconstrucția unei națiuni în care pluralitatea identitară nu doar că este acceptată, ci devine o caracteristică definitorie a coeziunii sociale și politice [8, p. 62].

Conflictul din estul Republicii Moldova, în special cel legat de regiunile separatiste, a avut un impact semnificativ asupra coeziunii sociale și asupra relațiilor dintre diversele grupuri sociale din cadrul statului. Polarizarea etnică și lingvistică, alimentată de tensiunile politice și de influențele externe, a erodat treptat încrederea cetățenilor în instituțiile naționale. Instabilitatea politică și economică generată de acest conflict a condus la o fragmentare a societății moldovenești, în care diverse grupuri, împărțite pe linii identitare și istorice, au ajuns să se privească cu suspiciune reciprocă. Aceste diviziuni s-au reflectat nu doar în percepțiile despre stat și autoritățile sale, ci și în relațiile de zi cu zi dintre cetățeni, creând o atmosferă de neîncredere și descurajare.

Or, în contextul unei națiuni care se luptă să își definească identitatea în fața unei istorii complexe și a unor influențe externe contradictorii, acest conflict a întărit narativul identitar divizat, afectând integritatea socială. Această fragmentare este exacerbată de diferențele de limbă și cultură, care au fost consolidate de deciziile politice anterioare, dar și de percepția că diferitele grupuri etnice și politice urmăresc interese opuse. Astfel, încrederea în instituțiile statului a scăzut considerabil, fiind înlocuită de un sentiment de izolare și de alienare față de autoritățile centrale, dar și între cetățenii aceleași țări.

Recursul la dimensiunea filosofică în investigarea conflictului social din Republica Moldova relevă interacțiunea complexă dintre moștenirea sovietică, polarizarea identitară și transformările sociale, acestea contribuind la o dinamică conflictuală specifică, în care nevoia de consolidare a identității naționale rămâne un deziderat greu de atins. Această înțelegere complexă a conflictului moldovenesc oferă o bază solidă pentru o evaluare critică a strategiilor sociale și politice necesare pentru depășirea diviziunilor și construirea unui fundament național mai stabil și integrator.

În continuarea acestei analize a conflictelor din Republica Moldova, este esențial să se examineze rolul discursului public în perpetuarea și adâncirea acestora. Discursurile politice, susținute de mass-media, joacă un rol central în modelarea percepțiilor publice și în consolidarea diviziunilor sociale, alimentând adesea polarizarea identitară și politică. De asemenea, contradicțiile între politica guvernamentală și percepțiile cetățenilor devin evidente în modul în care aceste discursuri reflectă sau distorsionează realitatea socială. Astfel, abordarea discursurilor politice și a mass-media devine un element fundamental în înțelegerea dinamicii conflictuale din Moldova și a strategiilor necesare pentru reducerea diviziunilor interne.

În acest context este esențial examinarea ponderii discursului public în perpetuarea și adâncirea conflictului social în Republica Moldova. Cu atât mai mult cu cât, discursurile politice, susținute de mass-media, joacă un rol central în modelarea percepțiilor publice și în consolidarea diviziunilor sociale, alimentând adesea polarizarea identitară și politică. De asemenea, contradicțiile între politica guvernamentală și percepțiile cetățenilor devin evidente în modul în care aceste discursuri reflectă sau distorsionează realitatea socială. Astfel, abordarea discursurilor politice și a mass-media devine un element fundamental în înțelegerea dinamicii conflictuale din Moldova și a strategiilor necesare pentru reducerea diviziunilor interne.

Explorând discursul public se evidențiază importanța lui în modelarea și perpetuarea conflictului în societatea Republicii Moldova. În această ordine de idei, ne referim la discursurile politice și mass-media care amplifică contradicțiile sociale și politice. Vorbim de modul în care retorica politică din perioada crizei transnistrene a influențat percepțiile și relațiile intergrupuri, consolidând diviziunile interne. Mai mult decât atât, în contradicțiile dintre politica guvernamentală și realitățile trăite de cetățeni se demonstrează cum aceste disonanțe contribuie la amplificarea tensiunilor sociale și politice. Or, discursul public fiind unul complex deopotrivă reflectă și modelează realitățile sociale și politice, având un impact semnificativ în construirea și consolidarea identităților colective și în perpetuarea sau atenuarea conflictului.

Conform opiniei lui Jürgen Habermas asupra discursului public în conceptul „sfera publică” este unul crucial pentru înțelegerea rolului acestuia în democrațiile moderne. Habermas definește sfera publică drept un domeniu de discuție și dezbatere accesibil tuturor cetățenilor, unde se formează opinii și se influențează decizii politice. Conform conceptului său, un discurs public rațional și deliberativ ar trebui să fie liber de constrângeri externe și să permită participarea egală a tuturor actorilor sociali [9]

Consemnăm că, în Republica Moldova, discursurile politice și mass-media joacă un rol esențial în generarea și amplificarea contradicțiilor sociale și politice. De la Declarația de Independență (1991), până în prezent, structurile de putere au folosit retorica politică și media ca instrumente de influențare a opiniei publice, iar polarizarea socială este adesea alimentată de aceste discursuri. Un exemplu relevant îl reprezintă discursurile politice care, printr-o abordare polarizată și partizană, contribuie la divizarea populației pe axe politice, culturale și etnice, în special între regiunile pro-europene și cele pro-ruse ale societății.

Hermeneutica discursului public în Republica Moldova dezvăluie că politicile guvernamentale și mass-media pot, prin utilizarea selectivă a informației și a retoricii, întări percepțiile stereotipe și adânci diviziunile existente. Discuțiile despre integrarea europeană sau apartenența la Uniunea Euroasiatică sunt adesea folosite pentru a construi „*dușmani externi*", ceea ce amplifică tensiunile interne. De exemplu, discursurile din perioada campaniilor electorale și cele venite dinspre autoritățile pro-europene promovează adesea ideea unei „*lupte pentru modernizare*" împotriva unui trecut sovietic, fiind acuzate și stigmatizate regiunile care nu se aliniază la această viziune. Aceasta nu doar că intensifică conflictul de identitate, dar și creează un climat de suspiciune și excludere a celor care nu se identifică cu aceste narațiuni oficiale.

hermeneutică a discursurilor politice din perioada crizei transnistrene, se poate observa cum retorica autorităților Centrale și a liderilor din regiunea transnistreană a contribuit semnificativ la polarizarea și perpetuarea conflictului. Discursurile politice au reflectat contradicțiile adânci între percepțiile etnice și ideologice ale celor două părți, contribuind la aprofundarea diviziunilor sociale și politice.

De exemplu, autoritățile Central, în special sub conducerea Frontului Popular, au adoptat o politică de „*românizare*" care a fost văzută ca o amenințare de către minoritățile rusofone din Moldova, în special în regiunea transnistreană. Acest discurs a amplificat temerile și resentimentele, favorizând mobilizarea separatistă. Liderii transnistreni, în schimb, au propagat ideea unei „*auto-determinări*" legitime, justificând separarea față de Chișinău prin apeluri la protejarea drepturilor populației rusofone și la continuarea legăturilor cu URSS, având sprijinul Moscovei. De asemenea, retorica din cadrul Congreselor de la Tiraspol, ce au proclamat formarea unui stat separat, a continuat să insiste pe necesitatea protejării identității lingvistice și culturale a locuitorilor regiunii, prezentând autoritățile moldovene ca fiind responsabile pentru „*naționalismul primitiv*" și „*separatismul*" care amenința coexistența pașnică a comunităților etnice din Moldova.

Astfel, discursurile politice din perioada crizei transnistrene nu doar că au reflectat conflictele etnice și politice existente, dar le-au și alimentat, exacerbând polarizarea și creând un climat de insecuritate și intransigență în ambele părți. Aceste narațiuni au fost susținute atât de politicile guvernamentale, cât și de mass-media, consolidând o viziune despre conflictul transnistrean ca fiind nu doar o dispută teritorială, ci și o luptă ideologică pentru supraviețuirea unor identități distincte.

În ceea ce privește contradicțiile discursului public, se poate observa că politica guvernamentală promovează idei de integrare și reformă, dar acestea sunt adesea contrazise de percepțiile cetățenilor, care simt o disconformitate între promisiunile autorităților și realitatea cotidiană. Aceste contradicții între politica guvernamentală și percepțiile populației generează un sentiment de neîncredere și alienare socială, amplificând conflictele și stagnând procesul de reconciliere națională. Astfel, discursurile politice și mass-media din Republica Moldova nu doar că reflectă, dar și perpetuează diviziunile interne, contribuind la instabilitatea socială și politică din țară.

Această discuție despre contradicțiile din discursul public ne permite să înțelegem mai bine cum percepțiile diferite între guvernanți și cetățeni pot amplifica conflictele interne. De asemenea, ele ne oferă o cale de introspecție asupra importanței unui cadru legal eficient care poate sprijini procesul de reconciliere și stabilitate socială. În continuare, este esențial să explorăm rolul cadrelor legale în consolidarea unui climat social mai stabil, subliniind necesitatea unui cadru juridic clar, care să răspundă nevoilor sociale și să sprijine soluționarea conflictelor, prin legitimarea și responsabilizarea actorilor sociali.

Un cadru legal eficient este esențial pentru construirea unui climat de stabilitate socială și politică într-o societate marcată de conflicte interne, precum Republica Moldova. Legislația are un rol fundamental în legitimarea acțiunilor actorilor sociali și în reglementarea relațiilor dintre diferitele grupuri sociale, iar aplicarea sa corectă contribuie semnificativ la reducerea tensiunilor și a polarizării. În acest context, principiul responsabilizării actorilor sociali devine esențial. Într-o societate democratică, actorii sociali - de la politicieni și instituții guvernamentale, la organizații civice și cetățeni - trebuie să acționeze în conformitate cu normele legale, iar aceste norme trebuie să fie clare, transparente și accesibile. Atunci când aceste condiții sunt îndeplinite, încrederea în instituțiile statului crește, iar conflictele sociale se reduc, deoarece există un mecanism imparțial de soluționare a disputelor.

Totuși, în cazul Republicii Moldova, aplicarea ineficientă a legii, precum și deficiențele în cadrul legislativ existent, contribuie adesea la perpetuarea conflictelor. Unele dintre cele mai vizibile deficiențe includ lipsa de transparență în procesul decizional, corupția, inegalitatea în aplicarea legii și lipsa unui mecanism real de protecție a drepturilor fundamentale ale cetățenilor. De asemenea, conflictele legate de statutul regiunii transnistrene și de alte aspecte identitare sunt adâncite de incertitudinea juridică

și de contradicțiile între legislația națională și cea internațională. Aceste probleme generează nu doar o lipsă de încredere în autoritățile statului, dar și o senzație de inegalitate și de impunitate pentru cei care nu respectă legea, alimentând astfel conflictele sociale existente.

Reformarea sistemului juridic este o necesitate urgentă pentru a aborda în mod eficient conflictele sociale din Republica Moldova. În acest sens, propunerile de reformă ar trebui să se concentreze pe consolidarea statului de drept, transparența proceselor legale și îmbunătățirea accesului cetățenilor la justiție. De asemenea, este esențial ca reformele să vizeze înlăturarea corupției și să promoveze un cadru legislativ care să fie mai flexibil în fața schimbărilor sociale și politice, dar totodată, să garanteze drepturile fundamentale ale cetățenilor. O altă propunere importantă ar fi crearea unor mecanisme de dialog interinstituțional mai eficiente, care să ajute la prevenirea conflictelor și să asigure o aplicare uniformă a legii pe întreg teritoriul țării, inclusiv în regiunile afectate de tensiuni. Reforma justiției trebuie să devină un proces continuu, adaptat contextului socio-politic în schimbare, iar implicarea activă a cetățenilor în acest proces este esențială pentru crearea unui sistem juridic legitim și funcțional.

Astfel, un cadru legal eficient și aplicarea sa corectă nu doar că vor contribui la stabilitatea socială, dar vor crea și premisele unei reconcilieri durabile în societatea moldovenească.

Crizele sociale și politice din Republica Moldova sunt rezultatul unor factori economici, identitari și politici care au adâncit polarizarea în societate. Conflictul din regiunea transnistreană joacă un rol semnificativ, având la bază nu doar diferențe teritoriale, dar și viziuni opuse asupra identității naționale. După independență, autoritățile moldovenești au promovat integrarea europeană, ceea ce a fost perceput ca o amenințare de către minoritățile rusofone, în special în Transnistria, unde separatiștii au revendicat auto-determinarea sub protecția Rusiei.

Polarizarea nu s-a limitat doar la această regiune, ci a cuprins întreaga țară, fiind alimentată de discursuri politice contradictorii și de un sentiment de alienare al cetățenilor față de autorități. În timp ce guvernul promova modernizarea și integrarea europeană, mulți cetățeni resimțeau o ruptură între promisiuni și realitatea cotidiană, ceea ce a generat neîncredere în instituțiile statului și conflicte interne. Inegalitățile economice și inegalitatea în accesul la resurse au exacerbarea tensiunilor sociale și au adâncit diviziunile existente.

Un alt factor important a fost aplicarea ineficientă a legii, care a contribuit la stagnarea procesului de reconciliere națională și la creșterea

sentimentului de impunitate. Lipsa unui cadru juridic coerent și transparența scăzută în procesele decizionale au împiedicat reducerea tensiunilor și au consolidat polarizarea.

Pentru a depăși aceste conflicte, este esențială reformarea sistemului juridic și asigurarea unei aplicări corecte și echitabile a legii. Acest lucru ar contribui la reconciliarea internă și la crearea unui climat de stabilitate socială pe termen lung. În concluzie, conflictele din Republica Moldova sunt rezultatul unei combinații complexe de factori care necesită soluții integrate pentru a reduce polarizarea și a promova un viitor mai stabil și unit.

Referințe:

1. PASCARU, A. Societatea contemporană între conflict și reconciliere: cazul Republicii Moldova, 2012, p.190. ISBN- 9789975570336
2. BOURDIEU, P. Avenir de classe et causalité du probable. Revue française de sociologie, 1974, 15(1), pp. 3-42, p. 29-30. ISBN – 9782340021907.
3. FOUCAULT, M. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977. New York: Vintage, 1980, 288 p. ISBN – 9780394739540.
4. DERRIDA, J. Despre gramatologie. București: Editura Tact, 2009, 336 p. ISBN-9738667062.
5. SCRUTON, R. Cultura modernă pe înțelesul oamenilor inteligenți. Bucureș-ti: Editura Humanitas, 2024, 216 p., p. 174. ISBN – 9789735058630.
6. PASCARU, A. Modificarea/Stigmatizarea valorilor prin prisma timpului social. Conferința Științe Socio-Umaniste, 2010, pp. 108-115. ISBN – 9789975643504
7. CAZACU, L. (Re)Construirea identității în Republica Moldova după anul 1990. Universitatea „Ștefan Cel Mare”, Suceava, pp. 117-121., p. 117-118. ISBN – 9789975413282.
8. LINZ, J., Stepan, A. Drumul spre o democraţie consolidată. În: Cum se consolidează democraţia. Iaşi: Editura Polirom, 2004, p. 51-67., p. 62. ISBN – 9780801851582.
9. HABERMAS, J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Cambridge: Polity, 1962. 301 p. ISBN – 9780745602745.